

4452

Gazi Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Tezi

Ali Canib Yöntem'in
Makaleleri

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Yöneten : Doç. Dr. Bilge ERGİLASUN
Hazırlayan : Necmiye GÜNEYLİOĞLU

T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

ANKARA, 1988

Jüri Üyeleri

.....

.....

.....

.....

.....

Kabul edilmiştir.

İ Ç İ N D E K İ L E R

SÖZBAŞI	4
G İ R İ Ş	6
ALİ CANİB'İN HAYATI ve ESERLERİ.	6
I . BÖLÜM	9
M a k a l e l e r	9
II. BÖLÜM	498
A-Teorik Tenkit	498
Eşetik ve Sanat	498
Edebi Eser ve Edebiyat.	500
Edebi Türler	502
Dil ve Üslûp.	504
Tenkit	509
B-Pratik Tenkit	511
1-Türk Edebiyatı.	511
a. Divan Edebiyatı.	511
b. Âşık Edebiyatı	512
c. Tekke Edebiyatı	513
ç. Avrupaî Edebiyat	513
(Tanzimat Edebiyatı, Servet-i Fünun Edebiyatı, Fecr-i Âti)	
2-Batı Edebiyatı	516
Bibliyografya.	519
Faydalanılan Kaynaklar	531

SÖZBAŞI

Divan Edebiyatı'nın Arap ve Fars Edebiyatı'ndan bize geçmiş olması sebebiyle- ağır san'atlı lîs ânı Tanzimat Edebiyatında ve Edebiyat-ı Cedîde Edebiyatında da devâm etti. Tanzimat döneminde Halka yaklaşma çabaları dil konusunda başarılı sonuçlanamadı. Arapça ve Farsça kelime ve terkiplerin kullanılmasına devâm edildi. Edebiyat-ı Cedîde döneminde ise içinden çıkılmaz birhal aldı.

Edebî Lisanın içinde bulunduğu bu durum dilde sadeleşme konusunda çalışmalara yol açtı. Selânik'te çıkarılan Genç Kalemler dergisi de bu çalışmaların bir organı haline geldi. Ömer Seyfeddin'in Ali Cânib'e "Geliniz Cânib Bey, edebiyatta, lîsande yeni bir ihtilâl vücûda getirelim" teklifinden hareketle Genç Kalemler Dergisinde 1912 yılında Ömer Seyfeddin tarafından "Yeni Lisan" makalesi yayınlanır. Fikirleri kendi fikirlerine uygun bulan Ziya Gökalp'in de bunlara katılmasıyla Genç Kalemler topluluğu oluşur. Bu topluluğun, fikir adamı Ziya Gökalp, hikayecisi Ömer Seyfeddin, tenkidci ve polemikçisi de Ali Cânib (Yöntem) dir.

Üslûb anlayışları Ömer Seyfeddin'in "Edebiyatsız Edebiyat yapacağım" sözüyle özetlenebilir.

Ali Cânib sâde lisan fikrini yaymak için Cenâb Şahâbeddin gibi dev üstadlarla münakaşaya girmekten çekinmez, Türk Kültürü dergisinin 61.Sayısında "Dil İnkilâbı ile ilgili bir Hâtıra" başlıklı yazısında fikirlerini şöyle özetler:

"Kanaatimce "Tegkilat-ı Esâsiye" kanunumuzu ve ondan sonra öteki kanunlarımızı Türkçeleştirmemiz millî bir vazifemizdir. Ancak bunu yaparken halkın dilinden ayrılmamak ve aşağı yukarı otuz yıla yakın bir zamandan beri edebiyat alanında hüküm sürmekte olan usulü göz önünden kaçırmamak lâzımdır: Türkçesi olan yabancı bir kelimeyi kullanmamak ve Türkçesi olmayan bir kelimeyi de aslı Türkçe değildir diye atmamak şiarımız olmalıdır."

Türk Dilinin sadeleşmesi konusuna, yukarıda çok kısa ifâde ettiğimiz gibi büyükhizmetleri olan Prof.Ali Cânib (Yöntem)'in makalelerini çalışma konusu olarak seçtik. Bu konuyu seçmekteki asıl gayem, fazla işlek olmayan Osmanlıcama geliştirmek ve Ali Cânib'in dağınık şekilde olan makalelerini bir araya toplamaktır.

Bunun için çalışmamıza bütün makaleleri dahil ettik. Konu sınırlaması getirmediik.

Çalışmalarım esnasında izlediğim yol şöyle özetlenebilir: Önce değişik müracaat kaynaklarından Ali Cânib'in hangi dergi ve mecmualarda yazmış olabileceğini tesbit ettim. Sonra kütüphanelerde bu dergileri taradım, makalelerin künyelerini çıkartarak fotokopilerini aldım. Eski yazı olanları Türkçeye çevirdim.

Türkçeye çevirme esnasında Ankara dışında olmam sebebiyle kütüphanelerden yeterince faydalanma imkânı bulamadım. Bunun için okuyamadığım ya da doğruluğundan şüphe ettiğim kelimelerin yerine osmanlıcalarını yazmayı tercih ettim. Bilhassa Eski Edebiyat'tan alınan şiirlerin tekrar ele alınmasında fayda vardır. Fiz Ali Cânib'in daha çok tenkit ve tahlille ilgili yazılarına ağırlık verdiğimiz için şiirler üzerinde fazla duramadık.

Tezimizde makalelerin Türkçeye çevrilmiş olanlarıyla birlikte asıllarını da vermeyi düşündük. Fakat malzemenin fazla olması, makalelerin asıllarını çıkarmamızı gerektirdi. Ayrıca Türkçe olarak basılan makalelerini de avnı sebeple teze alamıyoruz. Fakat değerlendirme kısmında bunlardan bahsedeceğiz.

Tezimiz şü bölümlerden oluşmaktadır.

Giriş: Ali Cânib (Yöntem) in hayatı ve eserleri.

1.Bölüm: Makaleler

2.Bölüm: İnceleme (fikirleri)

Makalelerin Bibliyografyası

Çalışmalarım sırasında kaynaklardan tesbit ettiğim bazı makalelerin aslını bulma imkânım olmadı. (Ait oldukları dergilerin kütüphanelerde bulunmaması sebebiyle...) Bu tip makalelerin bibliyografya kısmında künyeleri verilmiştir. Bâzi kaynaklarda Ali Cânib'in yazı yazdığı kaydedilen dergi ve mecmuaları bulmama rağmen söz konusu yazılara rastlayamadım. Bunun için bibliyografyanın tam olduğu söylenemez. Araştırma imkânının kısıtlı olması da yeterli bibliyografya hazırlamamızı engellemiştir.

Beni bu konuda çalışmaya sevkeden ve çalışmalarım esnasında her türlü yardımı benden esirgemeyen sayın hocam Doç.Dr.Đilge Encilesun'a, ayrıca çalışmamın başlangıcında nasıll bir yol tãtip edeceğim konusunda rehberlik eden sayın Doç.Dr.Sâdik K.Turalı'a tesekkürler ve saygılar sunarım.

Ali Canib'in Hayatı ve Eserleri: Ali Canib Haziran 1887'de İstanbul'da doğdu. ⁽¹⁾ Evkaf nezareti memurlarından Halil Saib Bey'in oğludur.

İlk öğrenimini Üsküdar'da bulunan Gülfem Hatun Mektebinde yaptı. Daha sonra toptaşı Askerî rüştiyesine girdi. İki yıl da Selâmsız semtindeki Fransız mektebinde okuyarak fransızcasını ilerletti. 1902'de babasının Evkaf muhasebeciliği ile Selâniğe sürülmesi üzerine orta tahsilini orada bulunan idâdide tamamladı. Yüksek tahsiline İstanbul Hukuk Mektebin'de başlayan Yazar burada 1 yıl okuduktan sonra tekrar Selanik'e dönmüş 4 yıl da burada hukuk mektebine devam etmiştir. Fakat mezuniyet imtihanlarına girememiştir.

Bu arada öğretmenlik ve yazarlık hayatı başlar. 1900 meşrutiyetinden sonra Selânikte kurulan İttihat ve Terakki Mektebi ile Ziraat Mekteb-i Âlisinde öğretmenlik yapar. Servet-i Fünûn, Hüsn ü Aşk, Kadın, Çocuk Bahçesi gibi dergilerde şiirleri ve yazıları yayımlanır. 1909 yılında İstanbulda teessüs eden Fecr-i Âti topluluğuna girer. Onların edebî görüşlerini benimser. 1911 yılında Selânik'te Ömer Seyfeddin ve Ziyâ Gökâlp ile birlikte Genç Kalemler dergisini çıkarmaya başlarlar. Aynı zamanda derginin müdür ve başmuharriri olur. Genç Kalemler dergisinde Servet-i Fünûn ve Fecr-i Âti edebiyatına karşılık millî edebiyat görüşünü ve sade lisanı müdafaa ederek yaymağa çalışırlar. Bu tarihten sonra hep bu doğrultuda yazılar yazar ve yeni lisanı yaymak için büyük çaba sarfeder.

Ali Canib bu yıllarda "Genç Kalemler" dergisinde yayınladığı bazı makalelerinde "Yekta Bahir" takma adını kullanır. Asıl adıyla da terkipsiz, sâde dille, aruz vezninde şiirler yazar.

(1) Bu konuda değişik görüşler vardır. Bazı kaynaklar 1886 bazılarını ise 1888 olarak göstermektedir.

Balkan Harbinden sonra Selanik'in elimizden çıkması üzerine Çanakkale Sultânisi edebiyat öğretmeni olmuştur. Genç Kalemler dergisinin kapatılması üzerine yazı hayatına değişik dergiler ve mecmualarda devam eder. Bir yıl sonra İstanbul Gelenbevi Sultânisi'ne tayin edilir. Ali Canib burada da bir yıl çalıştıktan sonra Dâr-ül-Muallimin edebiyat öğretmeni olarak vazife almıştır. Cumhuriyet döneminde Trabzon Lisesi Müdürlüğü'ne getirilen Ali Canib, 1 yıl sonra Giresun Millî Eğitim Müdürlüğüne, arkasından müfettişliğe terfi etti. 1934 yılında Ordu'dan milletvekili seçilerek meclise girdi. Aynı yıllar Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu üyeliklerine de seçilmiş, bilhassa Dil Kurumunda faydalı bir faaliyet göstermiştir. Mebusluktan ayrılmış ve 1943'te İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Edebiyatı Tarihi öğretim görevliliğine tayin edilmiş 1950-1954 arasında Çanakkale milletvekilliği yapmıştır. 1954 den sonra bir köşeye çekilerek kendisini ilmî araştırmalara vermiştir. 26 Ekim 1967 de vefât etmiştir. (1)

Mahmut Kemâl İnal, Son Asır Türk Şairleri adlı eserinde Ali Canib'in kişiliği ve çalışması hakkında şunları kaydeder:

"Ali Canib Bey nâzik, dîlnevaz, kadirîdan, vazifeşinas, mütetebbi, müdekkik bir edibdir. Kûşe-i istirahatte bilâtedkik, telif-i âsâr edenlerden değil, kütüphaneleri dolaşarak, mezâhime katlanarak, yazı yazan erbâbı fayret ve himmetlerdendir. Hangi kütüphaneye gittiysem orada Ali Canib Bey'i gördüm."

Yorulmak bilmeden araştıran A.Ç.Yöntem'in Türk Dilinin sadeleştirilmesi konusunda yaptığı büyük hizmetlerin yanısıra eski edebiyat, tenkit, eser tahlili konularında da önemli makaleleri vardır.

Ali Canib'in yazılarının çıktığı dergileri şöyle sırala-

(1) E.B. Şapolyo, Türk Kültürü'nün 62. sayısında "Kayıplarımız yazısında 1966 da vefat ettiğini yazmıştır.

yabiliriz.: Bahçe, Genç Kalemler, Türk Yurdu, Donanma, Yeni Mecmua, Millî Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası, Şair Nedim, Tedrisat Mecmuası, Büyük Mecmua, Yarın Mecmuası, Türkiyat Mecmuası, Muallimler Mecmuası, Hayat Mecmuası, Güneş Mecmuası, Çınaraltı, İstanbul Mecmuası, Türk Dili ve Edebiyatı, Yakın Tarihimiz, Yeni Sabah Gazetesi, Cumhuriyet Gazetesi.

Makalelerinin dışında basılmış eserleri de şunlardır:

1. Millî Edebiyat Meselesi ve Cenab Beyle Münakaşalarım
Milli Edebiyat Meselesi ve Cenab Şahabeddin Bey'e mektuplar olmak üzere iki bölümden meydana gelen kitap 1912-1913 yıllarında yazılan makaleleri içeresine almaktadır.

2. Geçtiğim Yol (İstanbul 1918)

Şiirlerini içine alır.

3. Edebiyat (İstanbul 1928) : Liselerin 2. devre 1. sınıflarına ve muallim mekteplerinin 5. sınıflarına mahsustur.

4. Epope ve Edebî Nevîlerle Mesleklere Dair Mâlumat (İst. 1927)

Kitapta epope ile diğer şiir Nevîleri (lirik, pastoral, didaktik, dramatik) ve edebî meslekler(Klasisizm, Romantizm, realizm, sembolizm) incelenmiştir.

5. Fuzûlî, Leylâ ve Mecnun (İstanbul 1927)

Eserin hülâsâsını ve seçme parçaları ihtiva etmektedir.

6. Naimâ Tarihi (1927)

Eserde, Naimâ hakkında inceleme ile seçilmiş parçalar bulunmaktadır.

7. Türk Edebiyatı Antolojisi (1934)

Bu antoloji tanzimattan sonraki edebiyatımızın metinlerini içine almaktadır.

8. Ömer Seyfeddin-Hayatı ve Eserleri (1935-1943)

Çok yakın arkadaşı Ömer Seyfeddin'e ait bir eserdir. Kitapta vesika sayılabilecek hatıra ve mektuplar da yer almaktadır.

MAKALELER

SAN'AT HAKKINDA

- "Kadın" muarızlarına -

Gaye-i sanatın yalnız irâde-i hayat ve hakikatten ibâret olduğunu bilmeyenler san'atla ahlâk arasında bir münasebet ararlar. Üalâra göre, bir eser velev ki hakikatten tebâüd etsin, mutlaka bir faide-i mâneviyeyi şâmilidir. Halbuki "Realizm" bize gösteriyor ki bütün şu külliyat-ı fikriye yalnız bir er seririyat dersidir. O beşeriyetin cerihalarını gösterir, tedavi etmez; romancı bir müşerrihtir, bir tabip değildir. Bunu bilenler, bu itikad-ı sanatla perveriş-yâb olanlar "San'at yalnız san'at için" olduğunda muslirdirler.

Edebiyatta bu istiklâle bais olan şey taharri-i hakikattir. Bir zamanlar "Romantizm" evc-i iştiharda küşâde bal-i azamet pervâz ettiği hengâmede, Hügo Âsar ve eş'ariyle dâm-ı beşeriyeye dursaz olmak emelinde idi. Sonra anlaşıldı ki Âsar-ı sanat hayatı yapmıyor, yalnız terennaüm ediyor.

Hev bu gün bir hakikat sarfa meşhûddur ki romantiklerin iddia-ı sayıklararını red için tedkik ve tecrübeyi şâhid gösteriyor:

Âsar-ı sanatı, beşere ders-i ahlâk vermekle mükellef tahıyan müelliflerin bütün seyriattan müberra yaşattıkları kahramanlar heyhat ki, Âdemiyetin mecre-ı efkarını tahrif edememişlerdir. Onlar bu kadar bîçaredirler!... Halbuki hayat-ı hakikiyeyi bütün levsiyatiyle bütün acılıklarıyla olduğu gibi gösterenler ise tarih, beşere ulum-u içimâyeye mâ-kabil-i inşâ muâvenetlerde bulunmuşlardır. Bunlar bu derece bahtiyardır. Meselâ geçen haftaki Kadınımızda Ferviz Bey birâdekimizin -Catulle Mendes-den tercüme ettiği parça "tam bîr hayat-ı hakika sahnesidir. Onda ne neşeriyetinize karşı bir darbe-i hakâret", ne de "iffet ve terbiye i umûmiyyeye karşı bir tecâvüz" vardır. Ve görüyoruz ki muharriri

"bu sergüzeşt-i âşıkâneyi alkışlayarak şakrak bir ifade ile tasvire" özenmemiştir. Ve hatta o mağbun-u garam gencinetahkir ve ne medh ediyor. Esere "kendisine parçalanmış kollarını uzatan erkeğin kayadan kayaya yuvarlanmasına mütebessimâne baktı!" diye nihâyet veriyor. Çünkü o kadın "son bir büse-i garam ile uçurumlara berâber" atılmıyor.

Şimdi şu küçük parça santimentalist bir kalemin mahsülü olarak yazılıysaydı da zevc-i muâkib yetişerek her ikisini katli etseydi, acaba bize "bir ders-i terbiye ve intibah" olur muydu?.. Olamayacağı bunun binlerce misli yazılmış eserlerle müsbettir. Ne hacet, sa`dinin Gülistanından daha güzel bir kitab-ı ahlâk var mıdır? Akata şimdiye kadar hangi dimağa âmil olmuştur?

Biz bu hakayığı bildiğimiz için (Kadın)ımızı asr-ı sâbika âid köhneparestâne "spekülatif" ketb-i ahlâkiyeye benzetmemek istiyoruz. Bu fikrimize cerîdemizin henşerileri "Mohasin" ve "Demet" de iştirak ettiklerini gösterdikleri için muarızlarımızı alkışlayan refikamıza yalnız bu kadar cevap veririz.

Ali Cânib

YİNE SAN'AT HAKKINDA

-“Sahne” müessis-i muhteremlerine-

Geçen hafta yine bu serlevhayla yazdığım bend-i mahsusta demiştim ki: “Âsâr-ı San'at, beşere ders-i ahlâk vermekle mükellef tanıyam müelliflerin bütün seyyiattan mübarrâ yaşattıkları kahramanlar, hayhat ki Ademiyetin meccâpa-ı ifkparını tahrif edememişlerdir.” Bu sözüm kaffe-i asar-ı sanata tualluk ettiği için şübhe yok ki tiyatro da bu meyanda dahildir. Büyük bir edibimizin dediği gibi “bir milletin tuve-i nâtî-kâsı edebiyat ise timsal-i edebin nâtîkâ-i zi hayâtı tiyatrodur.” Fakat @ tiyatro ki “hakiki ve gayr-ı şahsi” bir kalemin mahsûlü olsun, yoksa ekseriya okuduğumuz, seyr ettiğimiz ihtiras-alûd, bâlâ-pervâz eserler hiç bir kıymet-i san'atı haiz değildir. Kâr'îin veyâ temâşâgiran bunı arda hayat-ı ictimâiyeyi buzlu bir cam araksından görür. Bazen olur ki hiç göremez de yalnız o câmin üstünde mersum-u hutût ve eşkâl-i manzur-u çeşmî olur. Çünkü bu gibi âsârın içindeki kahramanlar bu naz'î iz-i hake pek yabancı bir takım semavî mahluklardır. Halbuki “Realist” bir eser tam şeffaf bir camdır ki onu seyr edenler, okuyanlar vücûdundan bile bîhâber olarak yalnız arkasında muhtefi hayat-ı beşeri görür. Çünkü buradaki eşhas tam bu dünyanın adamlarıdır.

Düşünelim! Bir milli peyes oynanıyor; bir köylü çıkmış, öyle şeyler söylüyor ki onları ancak âteşin, feverân eden bir deha, bir sahib-i kalem söyleyebilir. Bunu seyredenler eğer hissi zevat ise-ki bizde ekseriyeti teşkil eder-bu felsefat-ı bâlâpervezâneyi alkış tufanlarına gark eder. Eğer ziyâde fikre tâbi ise boğulur; mahvolur... O ister ki büyü, evet o kaba adam kendine göre süzler söylesin..

Her şey kanun-u tekâmüle teslim-i mevcûdiyet ederek her gün bir natve-i terakkî attığı gibi tiyatrodâ-garbda-bir çok sahnatda tecelli ede ede bu dediğimiz tarz tabiata vâsîi olmuştur.

Bizde bir zamanlar, galiba sultan aziz derinde, te'sis edilen millî tiyatro eslibdâdın bir darbe-i nâgehânisiyle zir ü zir olunca bu san'at “abdi”lerin “K. Hasan”ların tuluatına ve Minakyanın merduâ şiveli o garib kumpanyasına münhasır kaldı, söndü.

Bu sefer, i'lân-ı hürriyet edilince, bir meddet Avrupada “Silven” in yanında bulunan Burhâneddin Bey geldi; Halid Ziyâ; Mehmed Rauf, Ahmed Hikmet beyler gibi muktedir ve genç üdebâmızın hemmat-ı mutevalliyeleleriyle bir milli tiyatro kumpanyası tesisine çalıştı, ve etti. Bu bizim için, Osmanlılar için, bir lâzıme-i medeniyetin ilk hayat-ı tıflânesidir. Fakat o günden beridir ki bir noksan, daha bir çok noksan-

lar içinde en mühim bir noksan arz-ı çehre etti. Yani milli tiyatro teşekkül etti ve oyunlar verilmeğe başladı, fakat bize bu san'atın, ne demek olduğunu anlatacak, tenkidat yürütecek bir eser, bir gazete lâzımdı. İşte bu pek büyük bir noksandı. Ben ve kim bilir daha nek kadar terakkiperestan, bu endisede iken Eylül muharrir-i muhteremi Mehmed Rauf Bey'den aldığım bir mektup bu ihtiyac-ı ictimâimizin de pek yakın zamanda zail olacağını ihbar etti; orada yazılıyordu ki "Bilmem bizim sahne gazetesinden haberiniz var mı; evet onbeş güne kar bu nam altında tiyatro ve san'attan bâhis bir gazete neşredeceğiz".

Tiyatrocular bir cemiyet için ne kadar lâzımsa tiyatroların terakki ve tekâmülleri içinde bundan bâhis resâil-i mevkûta o derece lâzımdır. Binaenaleyh bizi bu noksandan kurtaran üdebâ-ı kirâmımıza arz-ı teşekkür ederek tiyatronun bu tıfl-ı güzün-i ictimâimizin mazhar-ı terakki olmasını temenni ederim.

Selânik, 5 teşrin-i sâni 1324

Ali Cânib

BAHÇE MECC C.1 Nr.17 11 Teşrin-i sâni 1324 Sh.8-10

-EDEBİYAT-I MÜSTAKBELİMİZ-

-Gençlerden istinzâcımız münasebeti-

Her taazzur gibi san`at da bu günkü mevkiini bulmak için bir çok derecatdan geçmiş, bazen ananat-ı ahlâkiyyenin pûşide-i ziyne- te bürünerek beşerin ruh-i vicdanına hitab etmek istemiş, bâzen yalnız şerait-i mevzuanın hutut-u kadidesiyle müzeyyen, yalancı incilerden ibaret kalmış; nihayet bütün o an`anata; bütün o sahte parlantalara üstünden silkerek (Ben sade buyum, perestîş beşerim, beşerin ruhundan ibâretim.) demişti... Ve işte o zaman onun peres- tiş kârân-ı hakikati olanlar birden karar vermişlerdir: "San`at şa- his içindir. Bizde tarihi edebiyatımız tedkik olunacak olursa mü- şevveş fakat herx halde görülebilecek bir halde bütün bu safahat müncelidir. Makin şarkın te`siri iğfalkarânesi garibdir; burada ya- şayanlarda nasıl düşündürülürse öyle düşünmeğe, nasıl görülmüş i- se öyle görülmeğe hulâsa bir hayak-ı mağfel yaşamaya şedid bir inhimak hissi vardır. Eslâfın ruhu-u vicdanımıza hâkim olan efkâ- rı ahlâkperestisinden edebiyatımızı ediyeye ve esniye derekesinden yukarıya es`âd ettirmemiş, Fuzûli gibi, bilhassa Nedim gibi iki şa- ir istisnâ edilecek olursa diğerleri kalblerini terennüm edemiye- rek kadid bir sürü dua kitaplarından başka bir şey vücûda getire- memişlerdir.

Ruh-u umûmi- i عامة ? ilk intibah-ı terakkiyi vücûda geti- ren gülhane hatt-ı hümâyununun ilânından sonra edebiyatımızda bir hayat-ı taze bulmaya, başka bir şekilde tecelli etmeğe başladı. ve artık cihan şair ve san`atımızda oldukça yeni bir ses duyulurdu. Fakat bu sesler her halde büsbütün beşerî değildi... Nihayet Fik- retler, Cenablar, Halid Ziyâlar... yetiştiler.. Bunlarla görüldüyör- du ki Osmanlılarda (İşte bizimde teessüs etmek üzere bulunan bir edebiyatımız vardı.) diyebileceklerdir. Fakat işitilen bütün bu ses-

ler umumu idi, hatta o kaşar umumi idi ki bâzen şarkın havâ-i mahsusuna temas etmeden âhengini değiştirmeden doğrudan doğruya garbdan geldiğine kâni olunuyordu.

Nihâyet inkılâb-ı mes'udumuz husûlâ geldi; bu pek tabi'î idi, "anzimat-ı Hayriye ile şöyle böyle hukuk-u medeniyesine mazhar olan millet pek tabii idi, ki yıkılmağa başlayan bâr-ı azîm-i isti'dâd altında daha fazla kalamazdı; Nitekim kalmadı onu üstünden attı ve hâlâs oldu.

Bu inkılâb-ı siyasi, rûh-u milletteki tevârüsâtı şüphesiz ki hemen silmedi, ve silmemesinde pek tabi'iydi. Çünkü kitle-i âvâmi idâre eden hissiyat bir tahavvülû terakkiye? dâçar olmaktan pek uzaktır. Lakin gözleri pek kapalı bir takım biçâregânın zan ettikleri gibi bu hal edebiyat için ayhı olamaz. Çünkü onun sâhibleri müessesat-ı sâire ashabının seviyesinden çok yüksektir; ve çok yüksek bulunması daha evvel haiz-i intibah olmasını mûcibdir. Nitekim buda oldu, evet edebiyakımızda bir inkılâb-ı mahsûsun fâtihası başladı. Lâkin bunu herkes şimdi göremiyor. Onlar o zavallılar biraz beklesinler....

Bu gün artık gençler istiyor ki şiir ve edebiyat vicdanı olsun, ne ahlâkiyata merbut kalsın ve ne de kadîdi bir takım hututdan ibâret bulunsun...

Ali Cânib

SAN`AT VE EDEBİYAT

-Yeni Lisanla-

EDEBİ İNKILAPLAR

Her zaman hayatta iki zıt ruh vardır: Eskiilik, yenilik; bunu şöyle de anlatabiliriz: An'ane, terakki... Bu iki ruhun mutlaka evvelki harab olmağa, ölmeğe mahkum hatta müstehaktır; çünkü o nazarlarını maziye dikmiştir; terakki istemez. Küçük bir tecedüd eseri zavalliyı çıldırtır. Halbuki mâzi nihayet bir serabdır: yalnız onun ihtişamıyla sermest olanlar; şübhesiz ki "O"ndan, o serabdan ibâret kalırlar; o serab ise bir hiçtir.

İşte onyedinci asrın mahud "Eskiler ve yeniler mücadelesi"nden tutunuzda zamanımıza, bizim son edebi tecedüdümüzün muâdesine kadar bütün hâdisat bunu isbat etmiştir. "Klâsizm" edebi mesleğinin âdeta kanunu hükmünde olan "Artpoetique" öyle vehm ettiriyordu ki sahibi, lâyomuttur. Onun doğmatik fikirleri, aklın mutlak surette hâkimiyetini iddia eden nazariyeleri eskilere hürmet isteyen emirleri, şey... İstidlâlperver, faal zeki bir genç olmaktan başka bir mâhiyeti olmayan "Perrault"un cesur "Relâtiviste" mukabelelerinin altında ezildi, kahr oldu.

Bu gün edebiyatımızın tarihine karışan birkaç hâdise de yine bunu, dünün ölüme, bugünün yaşamaya istinkakını izah eder. Hâmiâ edebiyatının bundan on beş sene evvel daha mütekemmil bir şekil-almağa başladığı zaman bir kaç asırlık köhne şark mektebinin son ve gayr-ı meşru çocukları birden tehacüm gösterdiler. Bu tehacüm muhtelif tarzda husûle geliyordu. Evvelâ her şeyden bahsettiği halde hiç bir şeyde vukufunu isbat edemeyen Ahmet Midhâd Efendi: "Mâdem ki dedi, garb edebiyatını taklit edeceğiz, işe esassından başlamalıyız: realislerden, romantiklerden evvel klâsikleri tetkik etmeliyiz..." Ekses mantıklar gibi bu da zâhiren büyük, mutantan, hatta haklı, fakat hakikatte boş, saçma idi: o zaman verilen cevap-

lar arasında Cenab`ın şu sözleri pek kat`i, pek ciddi oldu: "Fransızlar, İngilizler, Almanlar şu nokta-i fikriyeye vâsıl olmak için şu yollardan geçmişler, şöyle yürümüşlerdir, diyerek bizde o nokta-i fikriyeye varmak isteyince o yollardan geçmeğe, öyle yürümeğe özenecek olursak mutlaka sendeler, mutlaka düşeriz, bütün mesai-i masrufamızın mahu ü hebâ olduğunu görürüz, çünkü bu hareket kuvve-i tabiiyeye karşı icrâ edilmiş olur. Fransız`ın, İngilizlerin; Almanların birer gidişimiz, hususî bir râh-ı dimağımız vardır; bu yolu ta`yin etmeğe: aramağa hâcet yoktur; o kendi kendine ayaklar altına serilir. Bizim Avrupanın klâsik âsârrına muhtaç olmadığımız onlara edem-i rağbetimizle müstedildir, tıpkı sebze sevmeyen bir adamın muhtaza-ı bünyesi olarak sebzeğe çok az muhtaç olduğu gibi... "Ahmet Mithat Efendi bu sözlerin haşmet ve kuvveti önünde pek zavallı kaldı ve artık "İkram-ı ikiâm" makalesini okuyan bir muharrir zî iktidar, kalemi eline aldığı gibi yine bu sernâme ile kocaman iki sütunluk bir makale-i mukabele yazıvermiş ki ferdas Pazartesi günü ikdam refikimizin sütunlarında manzur-u çegm-i şükrân oldu. İşte muharrir böyle olur. İşte gazete böyle yazılır" demekten ve netice olarak "Benim maksadım latifeydi" diyerek susmaktan başka çare bulamamıştı!..

Daha sonra yine Ahmet Mithat Efendi "Dekadanlar" mes`elesini ortaya çıkardı. Artık Mehmed Celâli, tufeyliler en münasebet-siz, en çirkin tavırlarla o zamanın gençlerene Cenablar`a, Fikret`lere, Câhidlere hücumla başladılar. Nihâyet "Hayat-ı matbuat" in ateşnâk, perv`sız bir iki darbesi hepsinin şütumuna nihâyet verdi; o kadar ki zavallı Mehmed Celâli Bey sonunda geveze gazetesinin sor muharrirliğini kabule kadar sükut etti!... Ve bu onun hakkı idi.

Şimdi de, bu günkü gençliğin karşısında hangi nesle mensup

olduğu bile anlaşılamayan bir çok edebiyat mürtecileri var. Bunlar evvelâ bu güne hücum etmek istediler; fakat iki âmil onların kollanmasını bağıladı; Bu âmillerden biribu günki gençlerin ciddinden birer "Zekâ eseri" olan şiirleri, hikâyeleridir; Çünkü bu şiirlerdeki nezahat, incelik, mûsiki, bu hikâyelerdeki necâbet, Türklük zoraki mahalefetlerle görünmeyecek gibi değildir. Nâçâr "Evet dediler bugün vardır, ve biz de sizdeniz; bizi aranızda kabul etmelisiniz: çünkü her inkilâb taraftara muhtaçtır." Zahirî Ahmet Mithat Efendi felsefesi kadar haklı olan bu sözler hakikatte ondan da boştur; çünkü herşeyden evvel bir edebî meslek, bir siyasi cemiyet değildir: gaçe-i hayalisini tevdîd edemeyenlerin oraya girmek hakkı olamadığı gibi o mesleğin de lüzumsuz taraftarlara hiç ihtiyacı yoktur. Evet o zavallıların bu güne duhûl edebilmeğe nasıl hakkı olabilir ki bir edebî meslek kendi kendine teessüs edecektir; te'sis edilmeyecektir. Binaenaleyh Merkezinden baîd düşününlerin bu günde hiç bir hakkı yoktur.

Siyasiyatta mes'ele bûs bütün aksidir. Bir kitle, bir cumhur düşündürülmeksizin idare edilebilir. O hakikat aramaz, yalnız yaşar o kadar... Kuvvetli bir istibdad, siyasi bir inkilâba bâdi olamamıştır; ancak o istibdâdın meskenete, acze düşmesidir ki bunu yapar. Ve yine siyasi bir inkilâbda şüphesiz her fazla adam bir fazla kuvvettir. Biraz evvel yıkılmaz ve yılmaz bir tahakküm altında inleyen, fakat mutî' olan halk o tahakkümün izmihlâliyle ihtilâle âmâde olunca ruhlarda bir ittihad meyli uyarır, ve artık ihtilâlcilerin çokluğuna, azlığına göre inkilâb çabuk veya ağır vücûda gelir. Fakat hayat kıyasla halledilemeyeceği için bu keyfiyet edebî bir ihtilâli izah edemez. O nihayet on on beş gencindünden ayrılmasından ibârettir. İngiltere'de Byron'un yetişmesi ondokuzuncu a-

sır edebiyatında nasıl vâzih bir "Lirizm" inhimâkı uyandıрмаğa kâfi gelmişse Fransada'da hâile pîra, azâmetli klâsik manzumelerden küçük bir nefret, "Meditations" şairini vücuda getirdi. Buna vinyi, Hugo, Musset'de iltihak edince şa'salı bir romantizm hâsıl oldu. Fakat biraz sonra "Le Comte Delille" in "Poemes anlipupes" "Poemes barbares" mecbualarını neşr etmesi, Hugo'nun muhteris içtimâi mevzu'alarına mukabil, Yunan Hind hayatını ihyaya çalışması parnas mektebinin teessüsüne sebep oluverdi. Artık üç-beş sene evvel bütün bir aşk ile okunan "Faulles, d'automne, istihfaf ediliyor ve edebiyat üstadı La Comte Delille oluyordu. O zamanın dünkileri kıyametler koparıyorlar "Hani içinizde bir hugo varmı?" diyorlar! Halbuki zavallı olan bilmiyorlardı kibir edebî inkılab için mutlaka bir Hugo'ya ihtiyac yoktur; kâfi ki o beğenilmesin gaye-i hayâlisi harâb edilsin! Daha sonra âzâde, rind, derbeder bir Verlaine yetişiyor. "Te'essüre bî gâne şiir olmaz. Hüzn, meseret herşeydir! Bu keyfiyetler mûsiki ile meze edilebilmelidir ki hakîkî şiir olabilsin..." O zaman bir başka ceryân açılıyor; san'at ve şiirin perisi semâdan zemine iniyor; durgun akşamlar, hülyâkar geceler, hatta mai, siyah, genç, ihtiyar gözler bütün mevzû'ları teşkil ediyor. Albert Samainler Hanri de Regnierler, George Rodenbachlar, "mile Verhaerenler zâhiren bu az fakat hakikatte geniş ideallerini temsile başlıyorlar. Bu kitleye "La maison del enfance" şairi Fernan Greg de dâhil olarak "Senbolizm" i daha incele ştiriyor. Fakat mütema diyen aynı mevzu'ları tekrar etmeleri ruhlarda bir aksü la'mel hazır lamaktan hâli kalmıyor. Nihâyet bir "Ogüzt Angélie" çıkıyor " Dans la lumiere antique " ünvanıyla dört beş kitap yazıyor, âdeta zannediliyor ki romantizmin bir muhyisidir; çünkü ideal birden değişiyor! Sisli ve mübhem akşamlara mukabil eski Yunanistan'ın, Roma'nın hayatını yaşatıyor. Ve Fransa'nın şimdiki şiirine romantizmin, naturalizmin, ve senbolizmin terkiibinden mütevellid bir başka

şekil veriyor.

İşte edebiyatta mütemediyen böyle seri bir "Dün-bugün" husûle gelirken "Dün vardır" demek şiddetli bir cehâlettir. Bu günün hiç bir şeyini anlayamayanlar Hâmid'le Hindistan'a, Kurun-u evvelîye giden şiir perisinin ğikret ve arkadaşlarıyla beşeni ve bu günkülerle kalbî olduğunu olsun idrak edebilmelidirler!...

-İalılar 29 Mart 1327 (1911)

Ali Cânib

GENÇ KALEMLER C.2, Nr.1 S.9-11 29 Mart 1327 (1911)

SAN`AT VE EDEBİYAT

GARB MEKTEBİNİN AMİLLERİ

Hers hadiseyi basit bir veya bir kaç müessirin mahsülü zan-
netmek gülünçtür. (Ten) ırk, muhit, an diye âmiliyetini üç kuvvete
hasr etmesi çürüveli hayli zaman oldu.^U, birçoğunun idraki bile
mümkün olamayan sebeplerin zarurî bir neticesidir, bizim garb mek-
tebimizi te'sis eden müessirlerden birincisi, şübhesiz siyâsi in-
tibahlarımızdır; büyük ceddinin, dünyaları hayrette bırakacak bir
fedakarlıkla aldığı muazzez toprakların birer birer elinden çık-
tığını gören üçüncü Sultan Mustafa geceleri muttasıl düşünüyor,
buna, bu sükûta (düşüş) çareler arıyordu. Rus askerlerinin bir ta-
raftan (Turla) suyunu geçmesi, öte taraftan Kürdistan, Ermenistan
gibi yerlerimizi işgal etmesi ve nihâyet boğaza tehdide başlama-
sı ordunun tensiki, memleketin teceddüdü için padişaha büyük bir
iştihak veriyordu. Zavallı Sultan Mustafa bir taraftan Prusya kralı
Frederic'e muhatabını güldürecek derecede câhilâne, fakat saf
ve samimi mektuplar yazarken bir taraftan da vâhidatın çoğalması
Ecnabi mallarına edilen rağbetin kalkması için destgahlar kurdu-
ruyordu. Bu bir teceddüd meyli idi ki biraz sonra Napolyon'un üç-
üncü Sultan Selim'e münasebat tesisi, İstanbul'a mühendisler, top-
çu muallimleri, zâbitler, tersane tensik memurları göndermezi, yeni
sistemde bir numûne taburunun teşkili gibi hâdiselerle bir muaye-
net kesb etmiş ve netice olarak edebiyatımızda dahil olduğu hal-
de içtimai hayatımızda gözlerimizin şarktan, garba dönmesini mü-
cib olmuştur, bu şüpheşiz, bu sarihdir, fakat garb mektebinin te'es-
süsüne yalnız bunlar ve bunları takip eden 41 ve 55 hâdiseleleri
değildir. Onun ikinci bir müsebbibi de Fuzuli ile ağlayan, Bâki
ile bahtiyarlığı anlayan, Nef'i ile yükselen, Nedim'le inceleyen
Galib'le derinleşen edebiyatımızın şark mektebi son zamanlarda

cakları arasında boğula boğula nihâyet Keçecizâde İzzet Molla gibi, Sünbülzâde Vehbi gibi adamların elinde sönmesi mafolmasıdır. Bu tefessüh şüphesizki bir teceddüde ba'di olacaktı; nitekim bizim ki kadar değil zola mesleğinin biraz fazlaca kabalığa inmesi, "Laterre, yer" romanının intişarından sonra "Paul Marquerite" gibi ma'nasızlıklardan kaçan gençleri isyan ettirmişti; Fransızlar artık kendiliklerini unutmuşlardı; birden ecnebi edebiyatkarına tevacüm gösterdiler; İngiltere'den "George Eliot" Rusya'dan "Dostoievsky", "Tolstoi" nakli edilmekle başladı. Bunları İskandinavyalılar'ın "Henrik İbsen" leri, "Bjrnkson" leri. Almanların "Schaudermann" leri, "Hauptmann" leri "Nietzsche" leri, İtalyanların "D'Annunzio" leri "Fogaccaro" leri... takip etti ve hâlâ da etmektedir. İşte edebî bir meslek bir mektep yıkılmağa, kokmağa başladığı dakikada böyle bir ceryan, bir başkalık, bir hiç bensemek ihtiyacı uyanır. Bizde de böyle oldu:

O zamanın gençleri bütün eski ve âdi, hatta berbat, ma'nasız kelimeciliği düşman oldular. Yeni fikirler yazmak istediler, Akif Paşa Şeyh Müştaka yazdığı meşhur mektubunda "Hâsılı azizim siz mehtapda daim ben hizmetimde kaim; lâkin seni ben nasb ettim: bilir misin? Söyle etmedik, azl edeyim mi? böyle etmedik değiştireyim mi? gibi abur cubur şeylerle iki günde bir başımıza kakılıp duracak ve bu muamele iş güç olacak ise tahmmül eder, dururum dersem yalan söylemiş olurum: Ne yapalım, elhükme'llah!" diyecek kadar samimi oldu: hafidine dair yazdığı mersiye de:

Tıfl-ı nâzeninim unutmam seni

Aylar, günler değil geçsede yıllar

Telhkâm eyledi firâkın beni

Yıkar mı hatırdan o tatlı diller!...

gibi bütün bir başkalık, mazi ile hiçbir alakası olmayan yenilik gösterdi. Bu moly gittikçe genişleyen bir ceryan hâlini aldı: Pertev Paşa J. J. Ruso'dan, Viktor Hügo'dan bir kaç parça tercüme etti.

Bunu Şinasinin Lamartine'den, Ziya Paşa'nın Mokyer'den, Ruso'dan tercümeleri takip etti;ve şu genişleyen ceryan büsbütün şiddetini arttırdı.

Garb mektebinin esaslanmasına sebep olan üçüncü bir keyfiyet de şu bir kaç tercümenin genç dimağlara orada,o mağrifet güneşinin doğduğu yerlerde nasıl bedialar,nasıl henüz bizde söylenmemiş fikirler olduğunu öğretmesidir.Ve işte bu irşaddır ki Hâmid'i,Kemâl'i,Ekrem-i yetiştirdi;bir mebzüllük,bir güzâde eserler tufanı başladı:Tarıklar,Eşber'ler,Tezerler,Duhter-i Hindu'lar,Makber'ler...Cezmî'ler,Âkif Bey'ler,Gülnihaller,Zavallı çocuklar...Zemzemeler,Nağme-i Seherler,Tefekkür'ler...hepsi hepsi mazideki fikir ve his yolsuzluğuna mukabil meydana gelmiş bedialardır.

-Yalılar 20 Nisan 1327 (1911)-ALİ CÂNİB-

GENÇ KALEMLER, CİLT:2 No:2,Sh:34-35 2 Nisan 1327 (1911)

GENÇLİK KAVGASI

"Plevne tarihi harbi" müellifi mütelcaid Miralay Mahmut Talat Bey'e"

Sizi uzaktan şahsen de tanırım;ara sıra gazetelerdeki yukarıki uzun ünvanınızla öte beri yazdığınızı da görürüm,şimdi de "Genç Kalemler" in aleyhinde bulunuyorsunuz;şanlı ordumuzun vaktiyle düşmanlar elinde esaret çekmiş ihtiyar bir zâbitini terakki ve teceddüd aleyhinde görmek emin olunuz ki kalbimin en derin yerlenmi kanattı. Siz bir zamanlar nasıl kılıcınızla düşman üstüne saldırdınızsa bu gün de biz gençler yine öyle bir düşmanın,milletin etrafını saran cehâlet nâmındaki zâlimin,üzerine hücum ediyoruz.Silah arkadaşları böyle mi olmalıdır.Tal`at Bey?....Bu gün sizin hakkınız köşede oturmak,millete dua etmek ve o milletin mücâhid çocuklarını gayrete getirmektir.Yoksa onların al ve beyaz renkli ilanlarını "bukelemun" a benzetmek,mecmualarını "Kuyruklu Yıldız" diye tahkir etmek,her şeyden evvel bir zamanlar mensub olduğunuz büyük ordunun size verdiği terbiye ile te`lif edilemeyecek küçüklüklerdendir.Beni bu adi sözle-rinizle cevap vermek mecburiyetinde bulundurduğunuz için,bu satırlarda yaşınızı unutarak vukua gelecek isyanlarımdan mütevellid bütün günahlar size aiddir.Ben esasen size cevap vermeyecektim;fakat arkadaşlarımin yeni lisanın müdafaası için ettiğimiz ahdî ihtar edince nâcar kaldım;ve artık başlıyorum;

Yeni lisan için sakat ve hasta bir ibareyle "Umum a ve husisiyle benim gibiler için bundan böyle hiç bir tesiri olmamak cihetiyle "diyorsunuz ki bu sizin gibi yeni fikir iße,yeni dünya ile hiçbir münasebeti olmayanlar için en doğru bir keyfiyettir.Fakat bunu umuma teşmil etmediğiniz;çünkü o"umum" zavallı sözlerinizden anlıyorum ki sizden çok uzak,ve çok yüksek düşünüyor.

Yeni lisan nedir,bilirmisiniz?...Bu sevgili vatanın halâsçığı,bu büyük millete aid istikbalin habercisidir;mukaddestir;ona el uzat-

mak cürümdür; bunu anlamıyorsanız bile anlayanlardan öğreniniz, bakınız, tarih sizi ona hareket edenler meyanında hiç olmazsa bir noktada gibi teşrih edecek, bunu düşününüz ve titreyiniz!..Yok böyle yapmayıp da yine inat ederseniz: "Artık gazete sütunlarında şimdiye kadar hodbinlik aleyhinde müteenniyâne sözler söylemek lehinde yazmış olduğum nesahiya bir nazire olan" dediğimiz sözler yalnız size kalsın

Sizin zannettiğiniz gibi bir padişahımızın Türklere resmi olarak Arabçayı kabul ettirmeğe çalışmasını tenkit etmek cehâlet değil, asıl cehâlet kendi kavminin kıymet ve lisanını muhafaza etmesindeki hakkını idrak edemiyecek kadar biçâre olanların söz söylemeğe yeltenmesidir; buna emin olunuz!.

Lisanlarını size ders verecek kadar iyi bilen gençlere hatâ ve haşv isnad edeceğinize "Kalyon-u Osmanî" gibi, "Ayasofya-ı kebir" gibi şeylerin ne büyük kusurlarla ma'lul olduğunu anlamış olsanız daha iyi olur.

Plevne esâretinden evdetiniz esnasında müşahede ettiğiniz bir Arabla bir Türkün kavgasından çıkarmak istediğiniz lisan-ı tevhidi fikriniz nihayet bir kahkakaya değer; korkarım ki bu sözlerinizin neticesi kalpleri büyük bir ittihad, büyük bir terakki emeliyle çarpan ve bu emellerin uğrunda her zaman ölmeğe hazır bulunan gençlere karşı "Arabları sevmiyorsunuz" gibi feci bir iftirâolması; öyle bir şey söylemek kalimenin olanca manasıyla bir cinâyettir! Türkler, Arablar siyaseten birbirinden kat'iyen ayrılmaz iki öz kardeştir. Bakınız reisi Türk olan hükümetimizin harbiye ve maarif nâzırları Arabdır. Fakat bilmelidir ki her iki kavmin ayrı ayrı iki lisanı vardır; tıpkı iki kardeşin ayrı ayrı mâlik oldukları kese gibi...ve bu lisanlar yalnız sahiplerinin malıdır. Hiç biri ana dillerini terk edemez; ederlerse mensub oldukları kavmin vefâsız evlâdları olurlar.. Arablar başka bir lisanın kelime alabilirler, fakat o kelimeyi kendilenine mal ederler; ve o kelimenin aîd olduğu lisanın kaidesini

katiyyen kabul etmezler; "rapça cem" yaparlar; arapça terkip kullanırlar. Bu her kavim için böyledir; Türkler bu umumi usulden niçin hâric kalsınlar? Sebep nedir? Yoksa "ürk olmak günah mı? Turanın evlâları diğer kavimler kadar bir şerefe mâlik değil mi?.. Hayır, onların haiz oldukarı şeref pek büyük, pek yüksektir; "Tac ül Lügat u ül-Arabiyye" ünvanlı büyük lügatı yazarak Arâpâlimlerine: "Dilinizi bir yabancından öğrenin" diyen "Ebu nâsir ismail bin el Hamad ül Cevheri" Türktür. "Bertio" gibi Arabın en büyük bir kimyagerini bu gün bile hayran bırakan "İbn-i Sinâ" Türkdür. Aristo'nun felsefesini Arablara öğreten "Farabi" Türkdür. "Cebir ilmi" nin mücidi "Muhammed bin Musa ül Harezmi" ki kitabı İngiltere müsteşriklerinden "Mösyö Runden" tarafından 1831 de Arabca metniyle İngilizceye tercüme ve tab' edilmiştir, Türktür. Semerkand da ilk rasathaneyi inşâ ettiren meşhur "Uluğ Bey" Türkdür. Daha vardı, Arab medeniyetinin Arab maarifinin terakkisinâ hizmet eden dâhilerin çoğu Türkdür; fakat onlar ona lisanelarını ihmal ettikleri için yalnız Arablar şeref kazanıyor ve kendilerinin mensup oldukları kavim, Türklük Avrupalılar tarafından zorba, serseri, barbar zannediliyor. Bütün bu ithamlar cedlerimizin bu garib hareketlerinin, Türklüklerini unutmalarının neticesidir; fakat artık biz, o büyük turanın hakiki evlâları bu yanlış yoldan gitmiyeceğiz, bağıracacağız ki: "Türkler vardı; ve barbar değil, medeniyetin en büyük hâdimidir, işte tarih!"

Siz bütün bunlardan gâfil iken, başka bir yola, edebiyata da girmek, ondan da bahs etmek istiyorsunuz; ne çâre ki onun ma'lum çehrelerini tanıyacak kadar olsun vukufunuz yok! "Bâb-ı Humâyun" civarındaki musanna' çeşmesinin üstündeki kasideye yazan Vehbi ile ma'huğ "Tuhfe" sahibi Vehbîyi aynı şahıs zannediyorsunuz; halbuki onlar ayrı ayrı adamlardır.

Birincisi 1100 tarihlerinde İstanbul'da Kabataş'ta doğmuştur.

"Sâlim tezkiresi" nin rivâyetine göre babası Yenişehir fener kadılığından ma'zul olarak vefat eden imamzâde "fendi'nin kethüdası Hacı Ahmet "fendidir. nesebi "Sâdât Hüsniye" den Hüsâmeddin hazretlerine muntehî olduğu için ilk zamanlarda "Hisâmi" müstearını kullanmıştır. Ona "Vehbî" ismini veren şair Ahmed Neylî 'dir. Vehbî müderrislik mesleğine girmiş, Halep Mevleviyetine kadar yükseldikten sonra 1149 da İstanbul'da vefat etmiştir. İşte yukarıda da arz ettiğim gibi üçüncü Sultan Ahmet tarafından inşâ edilen çeşmeğe dair tarihi kasideyi tanzim eden bu zattır. Seyyid Vehbî Osmanlı şairleri içinde oldukça ileri gidenlerindedir; Ziya Paşa bile:

Vehbî Kadim nüktedandır.

diyor. Muallim Naci de "Osmanlı şairleri" ismindeki kitabında: "Sünbülzâde ile karşılaşınca derece-i vustâdaki şairlerimizin büyüklüğünden addolunmağa lüzâm görünür" fikrindedir. Size iyi bir nasihat clabilmek kıymetini haiz bulunan:

Sende aklın var ise bir nesne tahsil et yürü

A'lemin ta'n etme tiryakisine, ayyaşına!

beytinin bugünkülerce büyük bir ehemmiyeti olmasa bile:

Müstağni-i irşad olur erbab-ı hakikat

Sükkan-ı hurrem neyler imiş kible nümâyı!.

sözleri fehâ değildir.

İkinci 1130 tarihlerine doğru Maraş'ta doğmuştur. babası oranın hânedânından Râşid Efendi'dir; evvela kadılıkla şurada burada dolaşmış sonra sefâretle İran'a gitmiş, nihâyet yine kadılığa rücu' ederek 1224 de vefat etmiştir. Şiir namına bir takım herzelere yazan, Osmanlı edebiyat tarihinde bin leke teşkil eden bu ikinci Vehbî "Sünbülzâde diye şöhret bulmuştur; onun öyle râveleri vardır ki Ziya Paşa merhum bile:

Benzer kokusuz güle cebelde!

diye istihzâ etmiştir; ihtimal onun:

Voktan ay... altran... çok...

Sâkidir meyhânedede biz eski hasırız!

gibi sözlerinden hoşlanırsınız; fakat Naci efendi kabilinden pek hassas olmayan edebiyat muallimleri bile "Şiirde zevk-i hakiki ashabının arayacağı halavet bulunamaz" diyorlar. Ömün "Tuhfe" si "Nuhbe" si nihâyet biri Farisi, öteki Ârabi iki lügattir; bir deha eseri değildir; hatta bunların manzum yasmaı da büyük bir saçmadır; tıpkı Harun ır Reşid'in huzurunda bir iğnenin gözünden yirmi iğne geçiren adamın gösterdiği hüner gibi... müşârünüleyh nasıl o adama yirmi sopa atmış ise Vehbî de böyle gösterdiği lüzumsuz hünerden dolayı ikiyüz değneğe hak kazanmıştır; sizin; "Plevne tarihi harbi" nden herhalde meşhur olan eserlerinin içinde:

İtibar etme hele hendeseye

Düşme ol daire-i vesveseye

gibi ne kadar saçmaları vardır, bir bilenden öğrenseniz!..

İşte görüyorsunuz ki "Bunları bilmek için hengam-ı sebâbetleri müsaid olmayan Genç Kalemler" diye tezyif etmek istediğiniz gençler sizden hiçbir şey öğrenmek ihtiyacında değildirler; öyle ise köşeciğinizde rahat rahat oturunuz efendim.

Selânik 22 Nisan 1327 (1911)

Ali Cânîp Yöntem (Yekta Bâhir)

GENÇ KALEMLER 2.CİLT NO:2 1327 (1911) 11 Nisan

Adi, ihtimâl her müteazzıvan yaşayabilmesi için kendisiyle muhitî arasında kat'î bir "Accommodation-ülfet" bulunması icap eder. Şüphesiz ki Grönland'da portakal ağacı yetişemeyeceği gibi Hind denizlerinde de bir balina mevcudiyetini idâme edemez. Aynı zamanda her muhit doğışmaz bir sahadar ibâret değildir. 1789 büyük ihtilâlinden evvelki Fransa ile şimdiki Fransa bir değildir. "Hayat" ilminin uzun uzadıya isbat ettiği bu mes'eleyi bizim yeni lisanımızın doğuşu da pek güzel anlatır. Çünkü lisan muhitle ülfet etmediği için mütemadi yumruklara uğramış, Veysî gibi, Vergisî gibi iki zâlim kâlemin elinde bûs bütün "Artificiel=ca'li" bir şekil aldığı halde daha evvel Sinan Paşa ile, daha sonra Koçi Bey'le.. Akif Paşa'yla.. Şinasiyle.. Câhid'le.. Emin Bey'le.. çok kere noksan ve bazen de yanlış ceryanlara tâbi olmakla berâber, bîrpalamış, düzeltilmek istenilmiştir. Fakat o şimdiye kadar bütün sansüratılara mukavemet etti; çünkü asırlara hâkim müstebidler gibi kuvvetli bir "Prestige-i'câz" a maliktir. Bu güne kadar yaşadığı muhit onun hâkimiyetini yıkacak kudreti haiz değildi. Fakat 10 Temmuz artık bu icaz'a bâtime geçti; çünkü dimağlarda tefekkür şartları değişti. Osmanlılık kendisini hissetti ve aramağa başladı. Artık ecnebilikten, mevcudiyetini tanımayıştan uzaklaşmıştı: "Vatanım diyordu, benim de vatanım var" ve bunu her milletten biraz daha kuvvetle söylüyordu. Hangi bir kalem eserini tedkik etseniz ondan, o vatansız eski lisanı uzaklaştığını görürsünüz. Artık eski lisan "ölüm" e her dakika biraz daha yaklaşıyordu. Çünkü onun yalnız şartları hilafında yazı yazılmıyor, "Discussion=muâheze" başlıyordu. Genç Kalemler "Eski lisan nedir, asla konuşulmayan, vatansız bir dil, bize şu ve şu şartlar içinde bir lisan, bir yeni lisan lâzım." dedi.

Bâzıları bu yeni lisanı "Muhitê nüfuz edemeyen gençlerin mukâvelesinden mütevellid boş bir şey zannetti. Onlar lisanı istifadadan müstesnâ "fevkattabiye" bir mevcut zannediyordu. Fakat ümit edemediği halde, ihtimâl Genç Kalemlerin yazdıklarını henüz okumamış bir zat bu hafta Sırat-ı Müstakim'de Akif Bey'in "Safabat" ünvanlı şiir mecmuasını tenkit ederken: "İnkâr edilemez ki edebiyatımız bir taraftan büyük fakr u fukdân içinde bulunmakla berâber, diğer taraftan da hayli bediî eserlere mâliktir. Bunlar içinde rengîle, râyihasıyla ruhları teshir eden güller, goncalar eksik değil; lisan bunları okurken kendisini lâhuti gülistanlarda görür. Lek rûbanî pek nâzebin bir halî fakat bunun zamanında Türkçemizin hukuku gasb edilmiş olursa.. Yalnız Türkçe bilenlerin bunlardan hisse alması inkânı naz' edilmiş olur.. Bu hal rûka dokunmaz mı?.. Hayvî inçit-

mez mi? Tabiat ölmüş!.. Bir güzel eserdeki lügatler ekseriyetle Türkçe değildir; Arabî ve Fârisîdir. Biz bunları ağızlarımızın alıştırmaya bir sûretle telaffuz ediyoruz. Aklımızın anlamıyacağı bir sûretle yazıyoruz. Böyle olunca yapamıyoruz, anlayamıyoruz. Bu lügatlerin istifi, istenilen ma'nalarda yatırılmak için tertibi, terkibi yine Türkçe değildir. Arabî ve Fârisîdir. Niçün?.. Sanki Türkçede bunları işletecek kuvvet, usul yokmuş!.. Vakıa bu gün bir çâresizlik içindeyiz. Bu günkü ince fikirlerin, nazlı ma'naların edası gayet güçtür. Hatta bâzen bayağı ifadelerde de bir çaresizlik var; meselâ: (Gül) demek, (Gonca) demek, (tâze) demek lâzım gelse (Gül) deriz, (Gonca) deriz, (Taze) deriz. Çünkü Türkçede bunlara mahsus lügat yok. Bunları telaffuz ederken farisî âhenge uyarız; yazarız. Yazarken Fârisî ferhenge bakarız. Peki, bunlara şimdilik katlanalım. Fakat (Taze gül), (Tâze gonca) yerinde (gül-i taze), (Gonca-i taze) deyip kat kat olmak fazladır" sözlerini yazdı; bu sözlerin bizden daha başka düşünüldüğünden sarf-ı nazar, aramızda müşterek bir vasıf var: Eski lisandan şikâyet!.. Yine bu hafta servet-i fünunda "Harab Ma'bedler"i tenkid ediyorken pek değerli bir gencimiz, Yakup Kadri Bey: "Hâlîde Salih hanımı, bana da ilk def'a olarak tanıtan şey, tarz-ı beyânındaki müşkül hususiyet oldu. Fi'lvaki en basit, en âdi tahassüsât ve tefekkürâtın bu lisanla bâlâterin, dilferîb ve derin şekiller aldığını gördüm. En solgun, en râyhasız, en bîmânâ kelimelerin, yalnız usûl ve kavaid-i mevzuânın mahkum ettiği mevki'lerini değiştirmek sûretiyle, musiki-i kalbin en hayaldâr, en âhenkdâr işaretleri hâline geldiğini hissettim. Meş'um bir mütâvaatla daima zulm-ü nüfuzlarına esir kaldığımız, Arabî ve Farisî terkiblerin tard ve ilgasıyla hislerimizin zindegi ve taravetine mukabil, daima ölü ve bârid kalan cümlelerin donmuş damarlarında birdenbire, nasıl mucizekâr bir hararet-i hayat geldiğini yine Halide Salih Hanım'ın eserlerinde gördüm. Ne dersiniz deyiniz Halide Salih Hanım, kuru bir sahraya benzeyen ve hatvemizde çoraklığı ve kuraklığı ile dizlerimizi büken Türkçe edebiyat lisanında bir çok keşifler icrâ etti. Ve bize bu sahranın birçok merahilinde serin, sâyedâr ve ıtırnâk birçok vahalar buldu. Senelerden, senelerden beri sadeliğe susamış olan lisana, menba'ları değilse bile menbaların yolunu gösterdi. Sonra en mühimi bu nev'i şahsına münhasır üslûbuyla "San'atta şahsiyet" nazariyesini yegâne destur ül âmel ittihaz eden yeni nesl-i edebde şahsiyetine, hususiyetlerin en mutlakını ve en kat'isini veren san'atkar oldu. Ve ma'zinin tesirlerinden en büyük bir cesâretle, en kat'i bir tarzda silkinip çıkan, bize üzerinde hiçbir yabancı eski çehrenin aksi görülmemiş bir âyine gibi hâlîs ve zâti (Original) bir sîma gösteren,

yine bu muharrir,yine Halide Salih Hanım oldu"diyor.İşte eski lisanına karşı muvaheze başladı.Psikolojiye vakıf olanlar pek iyi takdir eder ki bu,eski lisanın,ö tabiata muhalif ucubenin yakında mezarına gömüleceğini haber veriyor.Fakat eski lisanın eski beyinli pürüzleri hâlâ anlayamasalar haklıdırlar;bunların en büyük akideleri yirminci asrın fenni ve tecrübî ayakları altında ezilen köhne kıyaslardır.Onlar bir taraftan tıpkı eski devletlilerin efendilerine karşı besledikleri câhil itaatlar gibi"Biz efendimizden,eski lisanımızdan ayrılamayız"derlerken bir taraftan da "Millî edebiyat olmaz diye ısrar ederler.Onlar her nasılsa duymuşlar ki"Tarikh bir tekerrürdür" madem ki büyük ihtilâl Fransa edebiyatına"Kozmopolit,karmakarışık"bir şekil vermiştir;mutlaka 10 Temmuz'dan sonra Türk edebiyatı da -sanki şimdiye kadar değilmiş gibi!-Ecnabi edebiyatlarıyla mülemma bir ucube olacaktır.Onlar bilmezler ki tarikh zannettikleri gibi bir tekerrür değildir;ö kendini husûle getiren kuvvetlerin muhassılasına göre zarurî bir şekil alır.Fransızlar büyük ihtilâlle Monteskiyo'nun ve Volter'in biraz evvelki te'siri altında memleketlerini ıslah için gözlerini dışarıya atmak ihtiyacında idiler.Türkler,vatanlarını kaybetmemek için şimdiye kadar unuttur gibi oldukları benliklerinden bir dakika ayrılmamak lüzûmunu hissediyorlar.Ve işte bunun için"Millî lisan,millî edebiyat" gibi temenniler,kuru arzular değil,meşru' ve tabii iştiyaklardır.Fakat bunu kıyas anlatamaz;ancak tarassud ve tecrübedir ki gösterir,Ah bu zâlim kıyas değilmidir ki biraz Rum,biraz Bulgar,biraz Ermeni,hatta biraz Fransız,biraz İngiliz olan abur cubur "Doğmatik" tiplere yeni lisanın san'at lisanı olamayacağı vehmini ilham ediyor.Onlar henüz tecrübe edilmek üzere olan yeni lisanın kudretsizliğini göstermek için mukâyeselere kalkıyorlar.Fakat ne ile?.Eski lisanın yüz binlerce manzumesine mukabil,yeni lisanın iki üç parçasıyla!..Bu parçalar farz edelim ki fenâdır;acaba bunların fenalığı mutlaka yeni lisanın kudretsizliğini isbat eder mi?..Eğer bumanlık doğru olsaydı,biz de eski lisanı çürütmek için tâ'mik etmez,hemen:

Hep şaşaa,hep füyûz-u câvid
Olmakta cihet cihet nûmayân;
Bu leyle-i bîkıyas-ı envar
Bu subh-u münevver ve firûzan,
Bu neşve-i rûh,feyz-i berter
Ulviyetine değil mi bürhan?.

gibi saçmaları gösterir,isbata kalkardık!..

San'atta güzellik ne kelimenin,ne terki bin bünyesine dahil değildir.En âdi bir kelime,bir söz sırf isti'malinin başkalığıyla güzel olur;çünkü sanatta güzelliğin en mühim unsuru nedir bilirmisi-

niz?"Yenilik"tir.Yakup Kadri Bey'in pek güzel teşrih ettiği gibi meselâ Halide Salih Hanım Harab Ma'bedler de ne kadar güzellikler te'min ediyor:(Ruhunun kesel ve melâlini anlatmak için"Ruhumda akşamdı.Şimal akşamlarının uzun,renksiz,mübhem hayalleri içinde yüzüyordum"yıldızlı bir semâdan bahs ederken"Gece mütebessim,sâkit kandillerin altında"diyor.)Bu güzellikler ne sayesinde hâsıl oluyor?Sırf "Yenilik,yeni lisan"sayesinde!O dünkü vatansız lisanla"yetime-i ruhumda bir şâm-ı garibandı...ilh.."deseydi nihâyet Hâlit Ziya'ya taklit etmiş olacaktı.Bütün bunlardan haberdar değilken mektep çocuklarının bile artık saçmalığını anladığı ma'hud Eflâtun nazariyesinden -Sanki çürüklüğünü hiç birimiz bilmiyormuş gibi mualimâne bir tarzda!-bahs etmek bir çocukluk ve hele bunu bilhassa "Perviz"e öğretmeğe kalkmak intimaliki alaturka bir donkişotluktur. Arkadaşlarımın içinde "Sanat faide içindir"diyecek kadar dar düşünceli kimse yoktur.Hepsi sanat perisinin istiklâlini müdafaa eden gençler ve an'ane bilmez ruhlardır.Pek iyi bilirler ki bir şiirin sihrini,ulviyetini otuz milyon halk takdir edemez.San'at şimdiye kadar"Aristokrat,asil"yaşamış ve şimden sonra da yine öyle yaşayacaktır.Onun en hakiki gayesinin "bedii bir haz"olduğunu da kimse-den öğrenmek ihtiyacında değildirler.Fakat bilmeyenlere öğretmek istiyorlar ki eski lisanın saçmalığı teslim edildikten sonra,bir milletin iki türlü dili olmayacağı için o artık san'attan da matruttur.Henüz pek iyi tanımadan:"San'at!.San'at!.."diye bağırان bu tipler san'atın her şey'i kolay yazmak isteyenlere kucagını açmayacağına bilmelidirler.Dünkülerin muavenetiyle edebiyat sahasında sekenler nihayet düşmeğe mahkumdur.Bir şairi arkadaşlarının seviyesinden yükselten"mümtaz şahsiyet"onlardan ayrılmasıyla vuzuh kesb eder.Yüz binlerce def'a kullanıla kullanıla kokmuş terkiplerin vücûda getirdiği yalancı ve ölücü kafiyeler sıralamak bunu te'min edemez.Refik Halid'i,Yakup Kadri'yi okuyun;üslûblarında Mai ve Siyah'ın "Baran-ı dürr ü elmas"ını göremezsınız;yüzde bir kere terki-be tesadüf edersiniz;bunlar mı san'atkardır;yoksa Halid Ziya'nın bir zeyli olmaktan başka hiç bir liyakati olmayan -İsimlerini yazmak istemiyorum- bir çok gençler mi?..

Millî edebiyat mes'elesine gelince:Bu da o kadar yanlış anlaşılıyor ki yine anlatamayacağımdan korkuyorum.Edebiyat deyince yalnız şiiri hatırlamamalı;o esasen kalbîve vicdanîdir.Bu mes'elenin idrâki için onun"Hikâye"kısmına bakmalı;"Aşk-ı Memnu'"da yaşar gibi görünen şeyler bu muhitin adamları değildir;hele "Bravo Mayistero" ve"Mösyö Kanguru"gibi mevzu'ların Türk edebiyatıyla hic bir münasebeti yoktur.Bunlar"Kozmopolit"bir edebiyatın malıdır.Teessüs edecek millî edebiyatı derk edebilmek için meselâ Refik Halid'in "Hakk-ı Sükût"unu,"Kebbaş"ını okumalıdır.Bunların kahramanları içimizde

yaşıyor; Türktür, hâlis Türktür. Biraz Fransız, biraz İngiliz, biraz bilmem ne değildir. Eğer millî bir edebiyat bizce yalnız şeklen teceddüde olsaydı, Türkçe şiirler sahibi Emin Bey'in eserlerini kozmopolit değil, en büyük Türk şiirleri diye iddia ederdik!.. Fakat bunları anlamak zevkin faydali olabileceğini düşünmek garabetinden her halde müşküldür.

Yalılar 1 Mayıs 1327(1911)

Ali Cânib

GENÇ KALEMLER 2.CİLT, NO:3 Sh.47-52/1 Mayıs 1327(1911)

GENÇLİK KAVGASI

"Millî" daha doğrusu "kavmî" edebiyat ne demektir?

-Köprülüzâde Mehmet Fuat Bey'e-

Bâzı adamlar vardır ki zihinlerindeki budalalıklarla müsâde-me ettikleri zaman harici muârizlarla mücadele ediyoruz zanneder-ler. Bunların zihinlerinde mantîki bir "Vahdet" e mâni` olan teakis-leri izâle için derunî bir mücâhede çalışmalarına-tasvibden baş-ka!-bir şey yapılamaz; fakat yine bunlardan birisi "Donkişot" gi-bi kendi kafasında dev "dev" birsem "Hallucination" larını, "ifrit" hurâfe "Superstition" ların hâricindeki şahıslarda görmeğe, ve ken-di vicdan âleminden dışarı çıkararak budalalıklarına ictimai âlem-de tesâdüf-ettiği şahıslarda arayarak hücum etmeğe başladığı za-man muvakkat bir cümüne dâçar olduğuna hükm edilir ve kolları bağ-lanır!...

Genç kalemlerin ikinci nüshasında "İlim" beynelmilel bir mâ-hiyeti hâiz; siyaset, millî bir kıymete mâlik olduğu gibi lisan ve edebiyatta da kavmî bir hususiyete sâhibtir. Memleketimizde Turan edebiyatından başka "Arab, Ermeni, Bulgar, Rum edebiyatları da vardır. " demiştik. Genç kalemlerin esaslı maksadı "Yeni Lisan" ın ta'mini olduğu, kavmî edebiyat tabiri lisanla kavmî mahiyetinden teferru' etmiş, bir mes'ele bulunduğu için bu telkinin tefsir ve izahını sonraya bırakarak yalnız "Yeni lisan" a vâki olan hücumları def' ile iktifâ etmiştik. Bu hafta intişar eden "Servet-i Fünûn" da Köp-rülüzâde Fuad Bey "Edebiyat-ı milliye" sernâmesiyle bir makale ya-zıyor. Ve "Henüz fikirleri izah edemedikleri cihetle Edebiyat-ı milliye taraftarlarının bu terkîp ile ne demek istediklerini na-sıl bir nokta-i nazar ta'kid ettiklerini lâhıkıyla bilmiyoruz." diyerek Genç Kalemlerin bu husus'daki nazar noktasını bilmediği-ni itiraf ediyor; fakat bizim fikrimizin ne olduğunu öğrenmeden kendi zihninde köklenmiş olduğu anlaşılacak "Mutlakîyet" ve "ark"

mefhumlarına şiddetle tehaüm gösteriyor ki, bu biraz budalalık, biraz şımarıklık, daha sarıh bir ta'birle halis Don Kişotluktur!..

Genç Kalemler, bir taraftan "Lisan" ilminin diğer taraftan meşrutiyet hayatının büyük bir ısrarla lüzüm gösterdiği "Yeni lisan" ı tamim etmek istedi. Muarızlar "Osmanlıca üç lisandan mürekkep bir halita olduğu için Arabî ve farisi terkiplerle cem'ler terk edilemez." dediler. Biz Türk lisanının ancak Türkçe olabileceğini ve bir kaç lisandan mürekkep bir lisanın yaşayamayacağını hatta mevcut sayılamayacağını isbat ettik. İine onlardan bir kısmı "Yeni lisan bir ilim lisanı olabilir, fakat bir san'at lisanı clamaz." dediler, bu boş itiraza da geçen hafta Ali Canib cevap verdi, dedi ki: Eski lisanın saçmalığı teslim edildikten sonra, bir milletin iki türlü dili olamayacağı için o artık san'atdan da matruddur. Henüz pek iyi tanımadan san'at: san'at: diye bağırarak bu tipler san'atın herşeyi kolay yazmak isteyenlere kucağını açmayacağını bilmelidirler. Dünkülerin muavenetiyle edebiyat sahasında sekenler nihâyet düşmeğe mahkumdurlar. Bir şairi arkadaşlarının seviyesinden yükselten mümtaz şahsiyet onlardan ayrılmasıyla vuzuh kesb eder. Yüzbinlerce defa kullanıla kullanıla kokmuş terkiplerin vücûda getirdiği yalancı ve ölücü kafiyeleleri sıralamak bunu temin edemez. Şimdi de "Edebiyat beynelmilcel bir mahiyeti haiz olduğu rivayeti var." Bedaat ilminin san'at kaidelerinin ilmi gibi beynelmilcel olduğuna şüphe yok. Dehaların, bâris ferdiyetlerinin umûmî meş'âleler olduğunu da kinse inkâr etmiyor; fakat unutulmalıdır ki edebiyat diğer san'atlar gibi kavmiyetten tecerrüt edemez, çünkü ancak kavmî bir mahiyeti haiz bulunan bir lisan vasıtasıyla tecelli edebilir. Ne zaman edebiyat "Esperanto" yu umûmî bir lisan olarak kabul edip te kavmî lisana ihtiyaç arz etmezse o vakit belki "Beynelmilcel" olabilir.

"Lisan" ilmi Türkçenin Arabî ve Farisî terkipler ve cem'leri müştemiil bulundukça "Paradoxal-memsuh" bir halde bulunacağını is-

bat ediyor meşrutiyet hayatı, unsurları içtimâî bir müsabakaya icbar ettiği sırada Türkçenin "Demokratik" bir şekle girmesini de istilzam ederse edebiyat bir müstebid vaziyetiyle bu doğru ve mübrem ihtiyaç karşısına çıkarak "Ben seni olduğun gibi bırakacağım sadeleşmene meydan vermeyeceğim; çünkü Arabî, Farsî terkipler ve cemler vezin ve kafiye için kolaylık olduğu gibi nesirdeki boşlukları setr içinde süslü bir ihtişam: muğfel bir gâzedir." diyebilir mi?.. Vezin ve kâfiye için kolaylıklar arayan, koflukları gizlemek için terkiplerin yalancı ihtişamlarına ilticâ eden bir edebiyat hastadır, âcizdir, miskindir, hatta yoktur!. Lisan edebiyatın temelidir. Edebiyat temelinin sağlam olmasına itiraz edilemez. Lisan istiareleriyle, mecazlarıyla, hayalleriyle her türlü bedii güzellikleriyle bir "Hadsî edebiyat" tır. "Edebiyat lisanın ihzar ettiği ibtidâî maddeleri isti'mal etmek mecburiyetindedir. Lisanın ibtidâî yâhud müttekâmil; muttarit yâhud memsuh şekillerde bulunmasının edebiyat üzerinde kuvvetli te'sirleri vardır; edebiyat için en yakın muhit lisandır. İşte bunlar itiraz edilmez hakikatler olduğundan Mehmed Fuad Bey tahrir lisanıyla eskiliği iştirakını göstermekle beraber itiraz edemiyor, yalnız mugalata yollarına saparak "Mes'elenin edebiyat-ı milliye fikriyle en çok münasebetdâr olan kısmı arkların psikolojisini cihetidir." diyor. Biz "ark" dan bahsetmedik. "Kavim" i nazara aldık. Kavim bizce, "Lisanî bir cemaat" dan başka bir şey değildir. Bir lisanla tekellüm edenlerin mecmuu bir kavimdir. Bir kavim teşkil edebilmek için bu ferdlerin bir arktan neş'et etmesi icâb etmez. Kavimden maksudumuz "Gustave Levebon" un tavsif ettiği tarihi arklar değildir. Fuad Bey henüz intisabına çalışmakta olduğu "ictimâî" ilminin istilzam ettiği bir gözle tedkik etsin. Görecektir ki memleketimizde ne tabîî, ne de tarihi arklar mevcuttur. "Osmanlı unsurları" namını verdiği kitleler, "Mezhebi cemaatlarla" "Lisanî cemaat" lardan ibârettir. Lisanî cemaatlere "Kavim" nâmını veriyoruz; mezhebi cemaatlere de "Ümmet" keii-

mesinin hususiyetine mevzâ "Mezhebiyet" diyebiliriz. Bunların hepsi hukuki bir devlet nüfuzu altında tutan bir de "Osmanlılık" vardır ki buna da "Millet" ismini vermekteyiz.

Türk kavmi, Türk ırkı demek değildir. İrkin nesebî müessiriyetini kabul etmekle beraber bu mefhumu "Yeni Lisan" bahsinden hâric tutarız. Bir mes'ele iyi haledilebilmek için iyi vâz'olunmak lâzımdır. Mâdem ki Fuad Bey bu bahse karışmak istiyor; bir düzine isimlerle göz boyamağa kalkmasın; çünkü onları burada kendisinden daha dikkatli okuyanlar var. Her şeyden evvel aşağıdaki suallere cevap versin:

1-Üç lisandan kelimeler, kaideler alarak teşekkül etmiş sûni bir lisan olduğunu kabul eder misiniz?...

2-Türkçenin yeni lisana doğru tekâmül etmekte olduğunu inkâr edebilir misiniz?....

3-Yeni lisan, bir ilim lisani olabilir mi?

4-Yeni lisan şiir ve san'at lisani olabilir mi?

5-Şiir ve san'at, yeni lisani kendi kolaycılığına, kendi tembelliğine münafi' gördüğe için red edebilir mi?..

6-Yeni lisan, kabul edildiği takdirde, Türk edebiyatında daha büyük bir güzellik, daha samimi bir "Şiiriyet" daha vâsi bir mevcûdiyet husûle gelmeyecek mi?..

7-Şiiriyet, beynelmilel ve ümmet-i muhitlerin te'sirleri altında olduğu halde, lisani ve kavmi muhitlerin müessiriyetinden âzâde kalabilir mi?..

İşte bir zamanlar "Felix Fort" un "Hücre-i İstigal" ine girenlerin, hulyâda şampanya içenlerin yaptıkları gibi isimlerini kütüphane kataloglarında okuyabildikleri adamları kendi Donkişotluğuna siper yapmayarak bu suallerin hepsine dair fikrini açıkça söylesin. Ve sonra karşımıza çıksın; yoksa boşluklar içinde "Ne ol-
dum delisi" olarak "Edebiyat-ı milliye ile bir irkin hususiyat-ı ruhiyesini, tahassusat-ı samimiyesini musavver bir edebiyat murad

etmek isteyenler felsefe-i san'at müevlîfinin ırk, muhit, an, nazariye-i münderesesine halâ kâni' olanlardır" diye fala bakmasın; bizde onları biliriz, bildiğimiz içindir ki epeyce müddet evvel "Taine'in ırk, muhit, an diye âmiliyeti üç kuvvete hasr etmesi çürüveli hayli zaman oldu, (1) demiştik.

Bize göre kavmî edebiyat dört esasa istinad edebilir.

1-Edebiyat bir "Üst tabaka" dır ki "Alt tabakası" lisandır. Edebiyat lisanının ictimâî ve ilmî istihâlelerine mani'olamaz. Lisan mantikî ve meşru' olmak şartıyla hangi şekli kabul ederse edeyat hür ve muhtar olan ibdâlerini bu temel üzerinde inşa mecburdur.

2-Lisan hadsi bir edebiyat olduğundan edebî bir ruha, bedii bir isti'dada, şiiri bir çok secilere mâliktir. Edebiyat lisanın bu gizli ve müstevlî bedaatinden âzâde kalamaz.

3-Ferd için mukallitlik devresinden sonra bir ibdaicilik zamanı olduğu gibi kavim için de taklid devresini ta' kib eden bir "yaratıcılık devresi" vardır. Mübdi' bir ferdin olduğu gibi ibdâcı bir kavminde hüsûsi bir şahsiyeti, hüsûsi bir üslubu bulunur.

4-Edebiyat mevzuunu uzaklarda arayabildiği gibi bir kavmin samimi hayatında da arayabilir. Bu hayâkı, bu hayatın esaslı iştiyaklarını ictimâî lisanın edebî ruhuna göre ibdâcı bir üslûbla tasvir etmek kavmî edebiyatı kabul etmekten başka bir şey değildir. (Eksere genç ediplerimiz, Mehmed Fuad Bey'de dâhil olduğu halde bu ceryanı pek sönük bir surette ta' kib etmektedir. Fuad Bey "Ripley" e atfen bir kavme ruh vermek için "Temayülat-ı mübhemen netayic-i hayaliye çıkarmak" icâb ettiğini söylüyor; fi'hakika bir ictimâî hayatta bir takım mübhem temayüller vardır ki onlardan hayali "Netice değil!" gayeler çıkararak bu temayüllere

(1) Genç Kalemler: Numara 2, Sahife 34.

"Kıymet" vermek lâzımdır. Ve yeni hayat bu "hayali gaye" lere kıymet vermekle başlar. Kavimlerin psikolojisini tetkik edenler kavimlerde sâbit ve değişmez ruhlar aramazlar. Bilâkis bu mübhem temâyüllerden "İntiza'" ettikleri "Hayâyi gaye" lerde mütakamil ve müteharrik bir "rûhiyet" görürler. Bu gayeler tahakkuk etmemiş, fakat mübhem bir temâyül hâlinde mevcut olmakla beraber "Şuurlu" bir şekle girdikten sonra "Kuvvetli çikirler" mâhiyetini iktisab ettikleri için tahakkuka başlamış "Ruhi halet" lerdir. +çtimalî hayatın en esaslı seciyelerini irâde eden bu temayüllere kıymet vermek, bu mübhem gayeleri tasrih ve tervic etmek edebiyat için mevzu' olamaz mı? Ondan bu kuvveti kim selb edebilir?...

Êski kıymetleri yıkan, yeni kıymetler ibdâ eden bir inkılab devresinde, edebiyat bu tahavüllere yabancı kalabilin mi? Ve bu yeni kıymetlerin idrak ve tervicinden ibaret olan "Yeni Hayat" ı mevzu'ları sahasında nasıl dışarı atabilir?....

Biz, yeni neslin yeni iştihaklarına "Türk ruhu" diyoruz. Bu mübhem iştihakların gayelerine verilen kıymetler, bizde bir "Yeni hayat" yaşayacaktır. Bu yeni hayata "Türk Hayatı" nâmını veriyoruz. Bu hayatı "Vukua gelmemiş, fakat vukua gelebilir" bir tarih suretinde bize hikaye edecek eserlere "Türk edebiyatı" diyeceğiz. Bizce Türklük "Lâik-Laigue" bir idealdir ki "Yenilik" tabirinin hemen müradifidir. Avrupa'da "Rönasans" Yunan ve Roma hayatını yeniden, yeniden yaşamak üzere başladı. Halbuki bu, büsbütün bir "yeni hayat" yaşamaktan başka bir şey değildi (Yunan), yâhuâ (Roma) ta'birleri (Lâik) bir (ideal) ihtiyacının ilticagahı idi. Korkmayınız "uad bey "Yeni lisancı" lar sizi gerçekten "arakurum" a götürmeyecekler, size hakikaten bir "Oğuzhan" hayatı yaşatmayacaklar; size Altınordunun eski kahramanları gibi "Ölünüz" demeyecekler. Fakat her tarafı Bizanslanmış olan memleketimizin kısmen Çinliler gibi geriye bakan, kısmen garba aid-iyi, kötü!-her şeyin maymun gi-

bi bir mukallidi olan "Kozmopolit" halkını içtimai tekâmülünün hedefine, o mübhem temâyüllerinin "Gaye" lerine da'vet edecek ve siz gençlerde diyecek ki: (Sizin yeni kıymetlere ve bunların muhassılası olan bir yeni hayata iştiyakınız var. Bunları arayınız, bulunuz, "Kuvvet-fikirler" haline getiriniz. İstikbâlin bânisi olmak için bu yolda çalışmanız lâzımdır. Gençliğin vazifesi budur. Gençlik, dünyacılık, vatansızlık-Bekir Fahri Beyin ta'birine göre:- "Alemsümüllük" değildir. Gençlik yenilikler yaratmak, içtimai hayatın müteharrik bânîyesinden yeni kıymetler çıkarmak, yeni hayatın temellerini kurmaktır. İşte bu günün genç edebiyatı da, gençliğin bu feyzli ruhundan nasip almalıdır ve alacaktır!...)

Zannederim ki (Genç kalemler tahrir hey'eti) nin maksadını artık iyice izah edebildim. Mehmet Fuad Bey mugalataya kalkacağını, hepimizin bildiği ırkın psikolojisi sahalarında lüzümünden çok mağrur ve ma'lumâne dolaşacağına mes'elenin esasına tâmik etmiş olsaydı, kendi zihnindeki (Mutlakîyet) ve (ırk) budalalıklarını hâricde görmez ve Genç Kalemlerin yalnız yeni lisan ve yeni hayata kıymet verdiğini ve kavmi edebiyattan bu yeni lisanla, yeni hayatın san'at eserlerinde tecellisini murad ettiğini anlardı. Fakat yazık ki fazlaca çalıştığı için İstanbul gençleri içinde en çok sevdiklerimizden olan genç sosyolog göz günündeki hâdiselerle uğraşacağına (İskolastikler) gibi (Fikir alemi)nde sekmeyi tercih etmiş ve mes'eleyi halle yarayacak bir söz söyleyerek pek şımarık bir tavırla bir (İlm-i içtimai) dersi vermiş ve sonunda (Nice bu gibilerin en büyük kabahati, ancak yirminci asırda dünyaya gelmelerindedir.) diyerek söcmalamışlardır. Halbuki bizim nezimizde de âlemsümüllerin en büyük cürmü on Temmuzdan sonra Türk nâma altında yaşadıkları halde kavmiyetlerini tanımamalarıdır!

O bizi "Okuma bir şalvar giyerek su başında yanık destanlar inşad" edecek "Şem-i Pervâne", gülü bülbül, Leylâ ü Mecnun gibi kelimelerden bir nefha-i Milliyet"duyacak diye tezvih etmek

istiyorlar. Halbuki biz hem evvel ki günün arsîveintisâli herşeyi-
ni bütün an`ânelerini yıkmaya, hem de onun "Milletim nev-i beşer-
dir, vatanım rûy-u zenin!) terânisisiyle (Densöz olan herse vekille-
rini boğmaya, katiyen bir nefes aldırmanmaya azm ettik. Fuad Bey bi-
zi (yanlış yollara gidiyorlar)venmiyle tahtiye edeceğine kendisi-
nin ne saçmalar savurduğunu öğrense daha iyi olurdu: o, bir kere
kavimlerin psikolojisini kat'i ve sabit ruhlara malikiyetini san
ederek red ediyordu ki işte asıl belâhat budur. Kavimlerin ruhla-
rı içtimai hayatlarında tezahür eden mübhem temâyüllerden, iştiyak-
lardan ve bunların şuurlu bir hale gelmesinden mütevellid "Mefkû-
relerden" ibârettir. Sonra terakkiyi ancak maymun gibimukallid ol-
makla izah etmek istiyorlar ki bu da hezeyandır. Bu günkiler, ancak
dünkileri beğenmeyerek, taklit etmeyerek teâli edebilir. Almanlar,
Fransa inkilâbını müteakip Fransızların bütün hususiyetlerini be-
ğenmediklerini ve Fransızlığın bütün tezâhürlerine hücum ettikle-
ri için büyük bir terakki husûle getirdiler. Ruslarda kendilerini
en necip bir kavim görerek, Avrupa kavimlerini "Bozulmuş-Dégéméré"
ad ederek husûsi bir terakki ceryanına ikâina çalıştılar. Japonlar
da da bu taklid etmek temelleri meşhuddur. Dünya da şarkılardan
başka bütün kavimler diğer kavimleri beğenmemek, istirkar etmek
hisleriyle kavmi gururlarını muhafaza ve bu guşurla manevi kuvvet-
lerini idâme ettikleri halde biz şarklılar bu kavmi gururdan mah-
rumuz. Anglosaksonlar, Almanlar, İtalyanlar, İspanyollar, Ruslar, Ja-
ponlar hatta son zamanlarda Fransızlar bu kavmi gururla mütehas-
sis ve mübâhidir. İçimizde bile Ruslar, Ermeniler, Araplar, Arnavut-
lar kavmi gurura malik oldukları halde biz mahrumuz; çünkü bizde
şahsi gurur var; çünkü bizde Mehmet Fuad Bey gibi yalnız şahsımı-
za bir kıymet bir iktidar, bir deha görürüz; Kavminizi tahrir, tez-
yif, tezlil ederiz.

Ve yine Fuad Beyin saçmalarından biride bizim edebiyat kav-

eserleri okunmasın, bunlardan istifâde edilmesin. "Arab kavimlerinin ilmî, sınaî, felsefî terâkkilerden habersiz kalalım!" dediğimizi zan etmesidir. Halbuki biz böyle bir hezeyan söyleyemiyoruz; fakat diyoruz ki: "Garbın bütün hazinelerini intifat ettikten sonra bunları kendi idailimize göre terkip edelim; kendimize göre husûsî ve yeni bir âlem yaratalım. Mahsûllerimizin "Unsurları" muktatîf? olmakla berâder "Terkipleri" bizim olsun muhtelif taklitleri terkip ederek ibda'lar yapalım. "Yenilik kendi muhitimizi taklit etmek olmadığı gibi başka muhitleride taklit etmek değildir. Yenilik ilmin, san'atın, felsefenin ruhlarda işgal ettiği yeni idealleri tasrih ve tervic etmektedir. Ma'lûmat içtimâî, ilmî, iktisâdî, adâbî sahalarda mümasil tipler husûle getirilebilir, fakat san'at ve ahlâk sahâları- ki şahsîdir-oralarda "kozmpolit-karmakarışık" enmuzeciler hâsıl edemez, fikirler ve işler taklit vasıtasıyla intikal edebilir; fakat hisler ve telakkiler müntakîl olamaz, müntakîl olsa bile "Gölge hisler" halinde intikal edebilir. Fransız şairlerinin sömük taklitlerinden ibâret olan şairlerimizde zî-hayat hisler yoktur; "Sentiment-force-kuvvet-his"ler mefkuddur. Şairlerimizin çoğunda tecelli eden hâl bli "Psittacisme-bigaiyyet" den ibarettir. Kelimeler papaganların taklit ettikleri kelimeler gibi hisden ârîdir, çünkü şahsiyetten mahrumdur. Bir şiirde şahsiyet bulunursa onda kavmiyette mevcut demektir. Taklitlerde ne şahsiyet, ne kavmiyet aramayınız! Çünkü gölgeden başka bir şey bulamazsınız." "Kozmpolitik" enmuzecde bulunan şairler, edibler "Bizans" da tevelliüd edebilir, fakat onun hâricinde yaşayamaz; çünkü Bizans gençlerinde "Dünyacılık" fikri hâkim bulunduğu halde taşradaki gençler "Vatançılık" hissiyle müteharriktir, ve "Kavmiyet" onlarca, taşra gençlerince en mukaddes bir perestîdedir. Kavmiyetin ehemmiyetini anlamak için orada, hiç bir yere benzemeyen Beyoğlu âlimlerinden değil burada, bu muhiâde dolaşmalıdır. Makedonya' da bir tek adamı Rum, Bulgar, Sırp, Ulah yapmak için bir çok liralar feda edil'yor.

dün ulak tanınan bir köy bu gün parayla, tehditle Rum, yâhud Bulgar oluyor. Bir taraftan Hristiyan Arnavutlar Rumlaştırılır, bir taraftan Hristiyan Kürtler Ermenileştirilir, bir taraftan Anadolu'nun Türkçeden başka lisan bilmeyen Ortodoksları Rumlaştırır iken Bizans sakinleri Karadeniz sahili ahâlisine "Laz" şarkî Anadolu'daki Türklere "Kürt"; Arnavutluk civarında yaşayan Türklere Arnavut, Trabistan Türklerine arab nâmını veriyorlar! Biraz daha eski zamanlara gidersek İstanbul halkının "Türk" kelimesini tahkir mevkîinde isti'mâl ettiklerini ve kendilerine "Şehrî" dediklerini görürüz. "Şehrî" kozmopolit bir enmusedir ki Osmanlılığın inhitâtına bâdi olmuştur. Bu inhitata mukâvemet lâzımdır. Her unsur kendi kavmiyetini ilâya çalıştığı, necâbeti, gururu kavminde aradığı bir sırada Türk gençleri onu yıkmamalı, şahsî gurur ve necâbet iddiasında bulunmamalıdır. Bu asırda "Kavmiyet" lisanla beraber vicdanda yaşayan bir mâhiyettir. Türk olmak için "Ben Türküm!" demek kâfidir. Nasıl ki Osmanlı olmak içinde (Ben Osmanlıyım!) diyivermek kifayet eder. İnsanlıkta böyledir. "Kavim" millet, ümmet" gibi cemiyetler fertlerin vicdanlarında yaşan birar "Kuvvet-fikir"den başka bir şey değildir. Vatan, devlet, meşrutiyet, hürriyet gibi kelimelerde böyledir. Bu "Kuvvet, fikir"lere "Müsbet" kıymetler verilmelidir ki (Zihni mevcudiyet) ten harici ve hakiki mevcudiyete geçebilsinler. Bunlardaki kıymetleri nefy etmek içtimâî hayatın en esaslı râbitelerini (Genin) halinde iken öldürmek demektir, ya'ni büyük bir cinâyettir!...

Bu gün Rumeli ve Anadolu gençleri (Türk) kelimesini (Yeni insan) yâhud (fevkal insan) kelimesinin mürâdifi addediyor. Türkler mâzinin en kahraman kavmidir, istikbâlinde en mütakâmil milleti olacaktır. Türk olmak için mutlaka Moğol kanına mülîk olmak lâzım değildir. Bir çok Çerkesler, Kürdler, Arnavutlar ve Melezler vardır ki Türklüğü ıslaha çalışıyorlar; çünkü biliyorlar ki şark kavimlerini garbin istibdâd ve ihtikârı...

lûktür. Asya'nın yüz milyon Türkü içtimâf adaletle fatih ve mües-
sisi ve mâşiri olacaktır. Hakikaten Köprülüzade olan bir genç te-
bizim itikadımıza göre-başka türlü düşünemez; fakat yine bizim i-
tikadımıza göre bir çoklarını anlamadan okuduğu ve tercüme etti-
ği kitapların sahipleri gibi hareket etmelidir. Biz hususiyle ken-
disi gibi (anlamak) isteyen gençleri severiz. Buraya gelsin, biraz
gezsün, (Muhit)ini anlasın, sonra elini kalbine üstüne koyarak bir
çok düşünsün. Görecektir ki (Kozmopolit) lik bu zavallı vatan için
müthiş uçurumlar hazırlıyor!...

-Selânik 13 Mayıs 1327-

Yektâ Bâhir (Ali Cânib Yöntem)

GENÇ KALEMLER 2. CİLD, NO:4 SH:72-77 13 Mayıs 1327 (1911)

T E N K İ D

-Hâlık'un Defteri ve Bu günkü Fikret-

Bütün bir hendesesizlik, bir şüridelik, bir şairlik-bilmem ta-
bir biraz garib olacak mı?-bir ittıradısız intizam, hülâsa bütün bir
güzellik olan şekli büyük ümidler vermediğine rağmen yine Hâlıkun
Defter'inde "Zarasız-Passable" manzûmeler bulabileceğimi zan et-
tirmişti: Açtım, ve okumağa başladım:

Hepsi, "Hâlık'un Defteri" ni "Ümit Ölmez" i "Bir tasvir önün-
de" yi, "Zelzele" yi hepsini hepsini okudum, bitirdim; ve sonra dü-
şünmeğe başladım. Dudaklarım ihtiyarsız kimıldadı: "Zavallı Fikret!"
dedim.

Bu kitap bana pek müdhiş te'sir etmişti. Hayatımda bundan da-
ha adi bir şiir mecmuası okuduğumu hatırlamıyordum.

"Hâlık'un Defteri" Muallim Naci edebiyatının "Gark-ı nur"
gazellerinden de fenâ idi, evet dünün "fikret" i, necib ve mütefekkir
şairi, bu günün nâbisi belki bir Sümbülzâdesi olmuştu: o kadar âdi
o kadar berbaddı. Bir zamanlar "Ladânis Serpantin" yazan Fikret
şimdi "Devenin başı" nı karalıyor ve: "Bir varmış bir yokmuş" di-
ye tıpkı masala başlıyor gibi: Vaktiyle büyük bir devenin bir başı
varmış.... Başsız deve olmaz ya, masal neyse, bütün gün

Yaz kış, bu beyinsiz, bu çürük baş

Çöl, kır, tepe, dağ, taş

bîçâreyi beyhüde sürükler ve yararmış....

Saçmalarıyla lafontenleşiyor.... Tefelsüfe inhimakini bildi-
ğim için "Belki diyordum, belki sonunda güzel bir felsefe yapacak!"
ve bîçâre gözlerimi en âdi, en berâb kelime çâklarından müteşek-
kil satırların üstünde sürüklüyordum. Fakat heyhât! "Koca Ragıp Pa-
şa" nın "Hikmetler" inden başka bir şeye rast gelemedim. İşte son
mısra`:

Haksızlık eden başları bir gün... koparırlar!

Bunu okudum, ve "Eyvah dedim, Fikret bu kadar mı âdileşecekti?"

Evet bu kadar, daha fazla bile!... Devam ettim:

Hani bir gün seninle Topkapıdan
 Geliyorduk; yol üstü bir meydan
 Bir çınar gördük, enli, boyla, vakûr
 Bir ağaç, hiç eğilmemiş, mağrûr
 Auru bir gövde; belki altı asır,
 Belki ondan da fazla, dalgın, ağır
 Kaygısız bir ömür sürüp gelmiş....

diye ancak Ayın Nâdir Bey'e yakışır uzun, müthiş bir çınar tasvi-
 ri, kaba bir şey, bir hiç yazmak cesâretinde bulunmuş, zavallı Fik-
 ret!...

Evet o zavallı Fikret ki bize on beş sene evvel hiç olmazsa
 bir "Suhâ ve Perwin" okutmuştu. Şimdi de "Haluk'un Defter" irini,
 ya'ni ikinci "Hayriye" yi kaleme almış ve:

Bu geçit işte böyle dar, muavvec
 Ey şetaretli yolcu, sen yürü, geç,
 Sen bu münhalde kalma, sıçra, atıl
 Bir ziyâkâr bânî bul ve katıl
 Gez, dolaş kâinat-ı efkârı,
 -Daima önde daima yukarı-
 Pür tehâlûk hayat u kuvvetten
 Ne bulursan bırakma; san'at, fen
 İtimad, itina, cesâret, ümid....
 Hepsi lâzım bu yurda; hepsi müfid
 Bize bol bol ziyâ kucakla getir:
 Düşmek etrafı görmemektendir!...

tarzında nasihatler yazmıştır biraz daha gayret etseymiş:

Ey nihâl-i çemen ârâ-yı edeb,
 Nur bahşa-yı dil ve did-e-i ab!

diyecek ve:

İlm bir lücce-i bişâyandır,
 onda âlim geçinen nâdandır,
 kafiyeleleriyle "Nâbi" nin "Karacaahmed" mezarlığından çıktığını
 vehm ettirecekmiş!...

Ben en ziyâde bir mansûmeye, "Haluk'un Defteri" ne tahammül
 edemedim; çünkü bu hepsinden uzun ve berbadı. Aman yarabbi:

Koşan elbet varır, düşen kalkar
 Kara taştan su damla damla akar
 demek şiir olmak şöyle dursun, acaba bir laf mıdır?

Fikret:

Adam evlâdı bıkmamış cidden

Ne ezilmek ne hakkı ezmekten!..

diyor; bu söz onun hakkıdır; çünkü o nesil, eski servet-i fûnun nes-
 li pek marîzdir; edebiyatımız onlara elinde öksürüklü bir hastaya
 iğrenç bir veremliye dönmüştü, istibdadın zâlim ve katı elleri o
 zaman ki genç dimağları hemen şöyle ezivermiş, yüksek bir ses çı-
 karmağa kudret bırakmamış, ve üstlerine o kadar kalın ve siyah
 bir perde örtmüştü ki en kuvvetlileri bile "Copeé" nin karikatü-
 rü olmaktan başka hiç bir maharet gösterememiş, ibda' nedir hatırı-
 na bile gelmemişti!.. Ah o nesil, o zavallı akîm nesil pak marîzdi,
 pek marîz olduğu içindir ki vaktiyle:

Ne diyorduk bak: Âdem evlâdı

Canlı bir ceyf, bir yürür pıhtı,

Salya yâhut yalan kusan bir ağız,

Bir taazzuv ki kan, irin yalnız...

gibi müdhiş, karanlık şikayetler yazmıştı; fakat bunlar yine gü-
 zeldi, gecelerle örtünse bile şiirdi... Hulâsa onların her sesi
 aczdi, meskenetti:

"Kahkaha-i yeis" gibi kuvvetli sadalar, istihza har yek denecek de-
 recede azdı; fakat kâbil değil "Haluk'un Defteri" ndeki:

Duymamış hiçbir işte yorgunluk;
 Bir teselli,hemen tokat,yumruk,
 Yumruk el vermemiş,topuz vurmuş,
 "Hak" diyen ağzı taşla susturmuş.
 O da kâfi değil,bu gün karalar
 Ve denizler zehirli kumbaralar,
 Bombalar,güllelerle malâmal.
 Biraz âciz misin,zebunmusun;âl
 Bir tokat,bir topuz,ya bir gülle;
 İşte hakkın....fakat güzel belle:
 Sen de bir gün cihan bu,kendinden
 Daha âciz biriyle istersen
 Aynı dilden tekellüm eylersin;
 Sen de en gür belâgatınle sesin
 Çıktığı,yattığı kadar gürlor,
 Ve yakarsın....semâda şimşekler,
 Yıldırımlarla aynı dersi verir
 Bütün âlem esir-i kuvvettir!...

satırları kadar boş ve saçma değildi.Zavallı Fikret'in beyrinde
 bir fikir saplanmış,kalmış:"Kuvvetten Şikâyet!" şimdi daima yüz-
 lerce binlerce def'a onu tekrarlarsa bıkmıyor;artık her manzûmesi
 yalnız şu sözlerle hulâsa edilir "Mel'un hayat,zâlim kuvvet!..."
 tıpkı "Zâde-i şâir" sahibi Mehmet Celal Bey'in "Büyükada,çiçek,
 kelebek,Jale" leri gibi....basit düşünceler şüphesiz âdi manzûme-
 ler doğurur,bir zamanlar zavallı "Safa" bir karınca yuvasının bâ-
 şına çömelmiş,çocukca fikirlere dalmış,sonra:

Muamma,ne işyer yapar bir karınca

Şaşar lâneti mûre insan varınca

matlâlı acaib bir şiir meydana getirmiştir.İşte bu günde Fikret
 karaların,denizlerin,kumbaralarından,bombalarından" bahs ediyor.
 Bîçare safdil istiyor ki hayat,Bizansın ruhu gibi sussun,kamıl-

damasın!..Halbuki o,hayat,kanlarla,ateşlerle yükselecektir,hele Genç Türkiye'nin genç evladları vücudlarını karaların,denizlerin kumbaralarından,bombalarından hiç saklamayacaklar;çünkü onlar biliyorlar ki "Her millet ferdlerinin fedâkârlığıyla yaşar," ve fedâkârlığın yerini ne zekâ,ne servet tutar...

Şimdi hatırlıyorum:Avrupa'nın bilmem hangi şehrinde bir müsamere olmuş,herkes kısa kısa nutuklar irad etmiş.Sıra bir markiye gelmiş:Biçareyi hayatında paradan başka hiçbir şey meşgul etmemiş olmalı ki ayağa kalkmış: "Efendiler ma'lum olduğu üzere paralar umumiyetle madenden ma'mul ve tekerlektir!" diye büyük bir hakikat söylemiş;işte şimdi Fikret de:

Buna razı değil ukûl elbet

Haktadır,haktır en büyük kuvvet!..

gibi ma'nası bir lafzı nâmütenâhi fikirleriyle markiye nazîre söylüyor.

Haluk'un Defteri'nin bitirdim;istibâdın kara kanatları altında daima marîz,daima bedbin olan Fikret- e meşrutiyat bir "kuvvet" bir "Nikbinlik" verememiş,ihtimal her aradığı şey'i bulamadığı için gördüğü çirkinlikler,liyakatsizlikler dimağında gena intibalar hâsıl etmiştir.Onun nazarında "Aynı camur" dan yapılan "Bu yığın";bu insanlar kümesi her zaman nihâyetbir cifedir;gayz,hased,tahrib o kümenin en sevdiği şeylerdir;ve nâçâr dün "Ramazan sadakası" yazan Fikret,bu gün daha düşecek,tarihle ateizme,sosyallisme girecek ve nihâyet boşluklar içinde sönecektir.Her bedbinin hakkı budur.

Fikret bu gün isyancı,ihkâlâlcî bir şair gibi görünüyor;acaba muvaffak olabilecek midir;asîâ!..çünkü bir kere zavallı isyan yapacak,ihkâlâl çıkaracak kuvvete mâlik değildir.O bir anarşist ki bir elinde bomba tutuyor,bütün fenâlıkları bir dakika içinde mahv etmek istiyor,fakat öteki elinde meâdil vardı,ağlıyor.Bize gençlere "Vatan gayyur insanların omuzları üstünde yükselir" tar-

zında nasihat ederken kendisi onu unutuyor, muhitinden kaçıyor: yükseklere, Bebek tepelerine çıkıyor, çünkü mücâhedeye takati yoktur; çünkü mücâhede için, vatani için didişmeğe bir türlü râzı olmuyorlar; siz onun "fikri hür, irfanı hür, vicdani hür bir şairim" demesine bakmayınız. O pek bîçare bir esirdir; Çünkü Maksim Gorki'nin dediği gibi "mücâdeleden korkan hür değildir!" san'at hayatında "İctimâî" gibi görünen "Rûbab-ı Şikeşte" şairi akîm bir "Ferdî" mizaca mâliktir. Bir ferdî mizac ki son zamanlarda daha şiddetlenmiş, onu hayattan kaçır bir "Tip" yapmıştır. Her "yıldırımın bir gece, gölge devireceğini" yazdığı halde vatani için bir kalem bile kıramıyor. Yazdığı bütün bu acz, bütün bir meskenet olan bedbin tazallümları tanin-i münkadinin zannettiği gibi Turan'ın yavrularına müfid değil, muzırdır; bir kere müfid değildir. Kuru nasihatler hiç bir dimağa hatta küçük bir te'sir yapamaz; yapamadığı içindir ki bugün ahlâk kitapları bile bunlarla doldurulmuyor. Sonra muzırdır; çünkü artık bize karanlıklar, boğuk ve muzlim şikâyetler, fenâ görüşleri değil, aydınlıklar, yüksek, pervâsız hitaplar lâzımdır. Ve bu "Haluk'un Defteri" nde yoktur. O korkan, Robinson gibi tek başına yaşamak kabiliyetinde bulunan zavallı bir "fikir hastası" nın zeminden bir karış yükselmeyen iniltileridir. Türklüğün istikbal-i hayatına en yabancı şey hayattan korkmak olacaktır. İşte bunun bir "Ferdâ" temin edemâz; halbuki "Haluk'un amentüsü" gibi Nâbi üslûbundaki gazeller harab eder; bakınız, Fikret bu zehirli gazelde "Hâluk" ne, "Âti-i milletin mechuî elektrikçi" sine ne öğretiyor:

Toprak vatanım, nev-i beşer milletim, . . . insan

İnsan olur ancak bunu iz'ânla, inandım.

Acaba bilmiyor mu ki bu fikre "Vatanım toprak, milletim nev-i beşer" fikrine kıymet vermek bizim için felâkettir; bilmiyor mu ki Turan'ın evlâdları şimdiye kadar hep bu saçma fikrin doğurdu-

hâkim olsaydı şüphesiz büyük meziyetler tevliid edor,yükselirdi. Çünkü hodgamlık,digergamlıkla imtizac edebilir.Ü zaman şübhesiz Fikret böyle hayatdan kaçan garib bir sima,yalancı bir hasta olmayacağını gibi şiirleride bu "tabiiliğın altında" ki mizacın doğurduğu " kuvveti sevmeyen,miskin manzumeler" gibi yârın ki kuvvetli Türk nesli için muzır bulunmayacaktı...

Ona "ihtilâl şağri" diyorlar;Fikret için bundan daha büyük bir iftira olamaz:bir adam ki herkesten ziyâde Amour-Propre-nefis muhabbeti ile muzdariptir,bir adam ki hayattan korkuyor,eskiliğın küçük bir hücumuyla sultanıyeyi terk etmez.Âşıyanın Sâmit sakfına iltica ediyor,hulâsa bir adam ki kendi nefsinı fedâ ederek milleti için lekelenmeğe rıza gösteremiyor,o her şeyden evel hür değildir,nerede kaldı ki bir ihtilâl şairi olacak!..Bu pek çabuk bulunur.Biz de "Satıhbîn" lik bir vebâ hâlini almıştı:en müdakkik görünenler madalyonunu yalnız bir yüzünü görebilirler.Fikret'in son şiirleri:"Zulmün topuvar,kal'ası var,güllesi varsa/hakkında bükülmez kolu,dönmez yüzü vardır."tarzında şeylerdir.İşte Fikret'in bir ihtilâlcışair olduğu buradan,bu gibi manzûmelerin tevliid ettiğı şübhelerden doğuyor.Halbuki bilinmiyor ki "Herkesle hoş geçinin,fedâkarlık edin" gibi nasihatler nasıl bir ahlak dersi teşkil edemezlerse bu türlü manzumelerde bir ihtilâl şairi olmaktan o kadar uzak kalırlar....

1 Haziran 1327

A.Canib Yönter (Yekta Bâhir)

SAN'AT VE EDEBİYAT
-MİLLİ EDEBİYAT MES'ELESİ-

Manası lâıkiyla anlaşılmamış kelimelerden çok korkmaktayız; çünkü onlar pek zalimdir; bizi istediği kadar birbirimize çarpıştırır, ve zavalı Kemâl'in zannı gibi "Fikirlerin çarpışmasından hakikat simgeği" çıkaracağı için itikadlarımız bir olsa bile yine bizi fâidesiz yormaktan âli kalmaz.

"Yeni Lisan" mes'elesinin meydana çıkması münâsebetiyle Genç Kalemler'in bir kaçamakalesinde tekerrü eden "Milli edebiyat" an, evet bu iki kelimenin ma'nası lâıkiyla anlaşılmış olsaydı ona itiraz edenler "Nuha'ı Şevk" lerine değil, "Zekâ" larına tâbi bulunsaydı şüphesiz gayretinden dolayı kendisini daima seddiğimiz Köprülü Zade Mehmet Fuad Bey zihinlerindeki bir amalarda mücadele etmeyecekti.

Aynı zamanda onun her nasılsa yanlış telâkisinden cesaret alan herzevkillerde ortaya çıkmak küstahlığında bulunmayacaklardı

Bu iki kelime belli başlı iki türlü "tip"leri şaşallattı. Bu tiplerden birinci kısım hepimizin bildiği sanat nazariyetlerine eğri büğrü öğrenebilenler, ikinci kısımda nasılsa olsun "Milliyet"ten tevahhus edenlerdir.

"Düşündüm takdir ettim ki Voltairenin nasihatını dinleyerek kelimelerin manasını ne kadar tayin edersek edeyim, mes'eleyi ne kadar aydınlatırsak aydınlatayım, isbat edeyim, hülâsa neyarsam yapayım onlar kâbil değil "Milli edebiyat"ı "şalvarlı edebiyat" la bir görmekten vazgeçemiycekler. İne bağıracaklardır ki "Milli edebiyat olmazı .." ve işte bunun için bu ma'nası anlaşılmaya ahd edilmiş iki kelimeyi genç kalemlerden silmeye karar verdik. Bunun yerine fikrimizi dahagüzel izah edeceği şübesiz bulunan "İbdâî edebiyat" terkiibini kullanacağız ihtimal yine anlamamak isteyenler olacaktır. Fakat tekrar ediyorum, derme çatma sözlerle başımızı ağrıtmamızın yarar. Karşımıza geçsinler yalnız terkiplerin anlaşılmazlıklarına gömmeden kaçka yaktığımız fikirlere itiraz etsinler genç kalemler tahrîr heyyeti evap vermekte bir dakika teherrür etmez; yoksa yine kaçamak yoluna giderek "Milli edebiyet olmaz" cümlesini uzatmaktan başka birşey yapmazlarsa iddia ederimki: Onlar herşeyden evvel câhil dir.

Şimdiye kadar "Milli" ta'biriyle anâtmak istediğimiz "İbdâî edebiyat" dır, izah edelim.

Bedaatin bize öğrattığı bazı hakikatlar var.. Meselâ biliyoruz ki san'atın en esaslı unsuru "imitation-Taklit" dir. Tain'in taklitsiz sanatlar dediği mûsiki ve mimarlık bile taklifsiz, yoktan var olmuş şeyler değildir. İbimizdeki her sas hariçten çarpan birçok sedaların aksinden ibarettir.

Bu okadar kabul edilmiş bir mes'eledir ki Eüleyman Fehmi Bey'in birçok köh-
ne nazariyelerle dolu edebiyat kitabını okuyan bir mektep talabesi bile bil-
dir., ve bize derki: "Musset'in dediği gibi taklitsiz lahne bile söylenemez."

Meslâ@ Birkaç millitin edebiyat tarihlerini tedkid ediyoruz, görüyoruz
ki her türlü hadiseler gibi edebi hadiseler de tabiatın sabit kanunlarına e
ssirdir. ve hiçbir edebiyat sebepsiz vücûda gelmemistir. Bir birini taklit
etmişlerdir. Meselâ Almanya'da "Klasisim" ancak fransızları taklit sayesinde
de teessü etmiştir. Fıransada "Da "Romantizm", başta "Bugran" olduğu halde
"Buns " "sley" ve arkadaşlarını taklit ederek hasıl olmuş, Meselâ "Aleksandre
Dumas, ValterScott'un ilhamıyla koskoca kitaplarına yazmıştır. Fakat yine
görüyoruzki "Klasisim"i Fransızlardan almanlar "Romantizm" için onları bekl
lemediler. Goethe, Şiller- tamartineden, Hugo, dan çok veel meydana çıktılar
Aynı zamanda fıransızlar "Romantizm"ı İngiliz ve alman şairlerinden aldık
ları halde "Naturalizm" için onları beklemediler; Bunu için böyle oldu?...
Bu ibti'da dan başka hiçbir şeyle izah edilemez; Fakat bilmeliler ki "ibda
deha gibi hür ve müstakif değildir. İbdainde serbest zannetdiğimiz rüzgârla
rın tabii olduğu basit kanunlar gibi kanunları vardır. Fakat yalnız vaaddi bi
bir muayyeneye kadi değildir, "Fevillet" aile beraber iddia ediyoruzki zihni
mevcudiyetle bir varlıktır; Fikirler de hayatta amildir. "İbda'ederimi" diye
lerle edemem "Dâyinlerin arasında Londra ile Fataponya kadar uzaklık hayır
"Hayat" ile "Mebat" arasındaki kadar fark vardır. Biz kendi edebiyet tarihi
mizi tekkit ediyoruz görüyoruzki çark mektibini teşkir eden şairlerin en
muntazları maymun gâbi mukallat olmaktan kurtilamamışlardır.

Ahmed Paşa ile açılan bu akim çığırın en zeki kurbanı Nedim dir. O bile
acem sairî Şevket'in kurnaz bir hırsızdır. Garp mektebinde de yine buma
sanki edebiyatın daha yakın muhitinden bir deha olsun ama meceali yokmuş
gibi yalnız halice göz diktiğini görüyoruz. İçlerinden en dahisi bile müthiş
sirkatlar irtikap ediyor; Klasikleri, Romantiklerisogana çeviriyor....
Bu gereyan her gün şiddetini arttırıyor. Ekerm'i okuyoruz; Bol bol meshed'yi
buluyoruz, görüyoruz. Edebiyatımız tozlu bir aynadan görünen Fransız çehre
sinden beske birsey değildir. "Edebiya @Ede" müessizlerin en mütefekkirî
"Gaston Dedhams"ın , kitabını ismini bile tebdile lüzum görmeden, tercüme
ediyor ve "Benim malım" diyor. En şiyakatlıları Copheden kucak kucak satırl
lar çalıyor. Şildiki gençlerinde tedkik ederiz. En muktedir görünen hikayeci
leri bir mevzu ibdaine bile muvaki olamıyor. Serapa muapasat : (1) Şairle-
rinde Ronden Barch'in verhaeren'in feyazı'na hayalesinden aksatmış, zekasız
kuru gölgeler seyrediyoruz. Hulâla işte yüz s neya yakış bir zamandan biri
Fransızlarabakan gazlerimizi başka hiç birşes göremez. onları bir gölgeden
daha sadık acz ile yerlerde sürünerek takip etmekteyiz. Hümâsa bir asırdan
bere kuvvetli bir maymunlukia mâlüloz bu bur kavim için ne felakettir.

Kavmiyetten müthiş mütevakkıf muarızlarımızın bir kerede Fransızları tetkik etmeler onların bile kendi kendilerine taklitten baktıkları göreceklerdir. Göreceklere ki kırk kırkbeşene evvel parnasîye denilen bir kısım gençler Hugo'un ağır ve iştimal mevzularında bıkarak nasıl büsbütün başka bir "edebî cemaat; Foulikerai" teşkil ettilerse yirmi, yirmibeşene evvel de en genç naturalistler hocalarından, Zola'dan ayrıldılar, serbest kaldılar Mizaçlılığının samimiyetine sığınarak büsbütün başka yoldan gittiler. Fransız şairleride böyle bir ceryan hazırlıyorlar.

Nihayetsiz akşamlar onları baktarıyor, bazısı "Eski ziyalar içinde" diyerek Yunan ve Roma hayatını yaşıyor. (2) Hele Paul Geraldı gibi en genç ve en muktedirleri öyle bedialar yaratıyorlarkihayret etmemek kabil olamıyor. Hulâsa Gustave Lanson'un pek güzel keşfettiği gibi Fransız edebiyatının yarına bütün bu gençlerle sembolismin dar ve mukası karanlığında kurtulacak, romantizm'in, Realizm'in Sembolismin terkibinden mütehasıl "temamî, İntegrayiste" bir şekil alacaktır. Çünkü bu gençlerin kuvvetli bir imanları vardır. "San'at beğeri şahsiyetin" "Personalté humaine" in tesirli ifadesinden "ekspresion emue" başka birşey değildir. ve yine şiddetle kaidirlerdir ki yalnız "Les vies Encloses" şairinin durgun sularını abasur lambalarını, bitmez tükenmez gecelerini daima tekrar etmek bir "edebî iflas" Bangueraute Littraire" hazırlamaktan başka birşey değildir. Ve şairin kendi mizacını tetkik etmeden bütün şeylerin tekrarlarından husule gelen şiirlerde sade "gölge hisler" Sentiments reflet's" le doludur. Biz bunu ne biliyoruz nede takdir ediyoruz. Çünkü bizde nasıl yasatılırsa öyle yaşamak hastalığı var Çünkü biz değil böyle büyük meselelerde hür kalmak ~~xxxx~~ en adi şeylerde bile esiriz. Bütün gençler bir sünnet çocuğu kadar mâsumuz. Bizde kaç tane miz alikemal'lerin mizancıların siyasi belhâtlarına aldanmadık? Hala kaç tanemizin Kâmil paşa gibi, Said paşa gibi, yeni dünyâ ile katıyen alışveriş olmayın eski siyasetçilerin işbaşına gelmesini temenni etmeyecek derecede serbest düşünebiliyoruz. Bu neden?... Bu sırf mazinin papaganlar gibi mukallid olmaktadır. Bu gün şiir yazan gençlerimiz içinde kaç tanesi varki Fransız hislerinin gölgelerinden başka birşey vücûda getirebiliyorlar? ~~xx~~ Fransızların en büyük hakkı binsekizyüz yetmişden sonra ağlamaktır. Onlara sa lüzümsüz yere darılıyordu. Bu gün bile giryeden kurtulamasalar, isyan edemeseler ma'zurdular; biz; büyük mâsum on temmuzumuzla yaşamaya liyakatimizi gösterdikten sonra niçin ağlayalım? Şübhesiz ki şiir şahsi ve vijdanidir; Gençliği ağlatan aşkta oraya dahildir; Fakat henüz aşk'a temas etmediğini eserlerinden pek güzel anladığımız bazı gençlerimiz bile hiç sebepsiz yalancı gözyaşları döküyorlar!...

Yaşadığımız asrın hadiseleri pek güzel isbat ediyorki® artık hayat şiiri yapmadığı kadar ve belki daha ziyade şiir hayatı yapıyor. Mysolanky de bir "Fievri Romatismal" la sönüveren aciz bir Byron ChildeHerold la kos koca gorbon kos koca "Efkari umumiye "sine zavalla türkiyenin aleyhine çe virebilimiyor, Yunan'a istiklaını kazandırıyor. Fransa de bir Chanteclere santekler" in intişârı bütün cihanın modasına kadar nüfuz ediyor; herkes alacalar elbiseler yaptırıyor. Fikret'in bir"sis"i İstanbul'un ebediyen "köhne Bizans" ünvanından kurtulamamsına intac ediyor. Üç perdelâk bir tema-masa bugün her yerde dehşetli ceryanlar açmaya kafğ geliyor.

Şiir hayata bu kadar hakim olduğu bir vakitte zinde hislerimizle kuvvetli bir edebiyat yaşatabilmek kabil, daha doğrusu sarukmriken yalancı göz yaşlarına, hakiki şahsiyetimizi bir türlü gösteremiyen bitmez tükenmez mubhem kaderlerin mevcudiyetini neyle izah edilebilir? Bana kalırsa yalnız birsey Taklit!..

Bu sözlerimden yine birçoqları korkacak yine milleten kaçan birçoqları ke'villere kalkacak; onlar sanacak ki hür ve müstakil olan sanmaat perisini birçok herze vekiller gibi küflenmiş bir ahlakın siyah ve kanlı pençesi altında zebân edeceğim...Hayır ben yirminci asrın enhakiki itikadıyla haykırıyorum: San'at şahıs içindir ! ve bugünkü edebiyatımızdan gördüğümüz yalancı göz yaşları kabil değil bizim şahsiyetimizi izah edemez çünkü bizim değildir....

"Max Nordau" nasıl beşeriyeti edebiyatın bu layıksız maraziyetından kurtarmak için muharrirleri büyük şehirlerden atmak istiyorsa bende kabil olsa her şey'in maymun gibi mukallidi olmaktan başka birsey yapamayan köhne bizans muhitine hiçbir türk gencini sokamazlar.

Şimdi ihtimal edecekler ki : "Pekala Fransızların taklitten ayıralım® ve fakat nasıl ve neyi ibda edelim". "Nasıl ibda edelim"! in cevabı sarih ve kolaydır.

Eine garbın bize akıttığı san'at, felsefe ilim hazinelerininin ruhlarımızda doğrulduğu yeki ideallerin!.. sembolüstler ideallerini ondokuzuncu asrın musikisinden almışlardır. Şunun veyahut bunun şiirlerini maymun gibi taklit ederek değıll!.. İşte "Nasıl ibda edelim" in cevabı budur.

Bu gankü ve yarınki türk şiirleri hiç şüphe yokki :

Can kardeşi şan kardeşi, kan kardeşiyiş bizi!..

tarzında ibtidai şeyler, ve yanık subası destanları değildir; Fakat yine subhe yokki "Sadâ akisleri " de değildir. Üç ay evvl biri:

~~ayrık~~siyor akşamın ipek nefesi

diyor, şimdi bir başkasıda:

Hevâ-,ı hüsnünü andırdı akşamın nefesi

Melâl, ipekli ağır bir hevâ-yı müstesnâ!

tarzında daha eski bir üslupla aynı şey'i tekrarlıyor!.. Edebiyat tarihi meydana bugünkü genç sembolistlerin müstesna şiirleri gibi derin, ve ulvi değil pek basit birer manzume olan "ruhi-i Bağdadî"nin "Terkib-i bend-i" tarzında şeyler bile muakkıblarına hiç biri tarafından hakıyla tanzim edilememiştir. Nerede kaldığı:

Ne sair tombe Parfois comme un Cailou Dans l'eau:

Le ciel lointain en asté eclabouse'd étoiles;

Le soir tombe parfois comme avec songlot,

Sur mer, un oiseau las s'obat ou hout des voiles

gibi "Sentment- Force" lerin karşısında :

Nasıl onlar sembolistler on dokuzuncu asrın mâikisini kendi mâzâc larıyla necze ederek şu bediaları vücûda getirmemişlerdâ bizde yirminci asrın felsefesinden, sa'atından yükselen büyük sesleri dinleyerek ibda kuvvetimizi temmiye etmeyiz. Fakat "Neyi İbda edelen? .." İste onu bilemeyiz. Çünkü hiçbir yeni hayatın hiçbir müessisi neyi ibda edeceğini bilmiyordâ. Çünkü o kendi kendine "Muayyeniyet" şeklini alır biz yalnız "mubhen temâyüller" den "hayali gayeler" çıkararak bunlara "kıymet" vereceğiz; ve iste yaşayacağımız yeni hayat bu gayelerle verilen kıymetten doğacaktır. "Vorlaine" Parnos şairlerini tunç kadar sağlam kalpsiz şiirlerinden irân ettiği zaman "Bize mûsiki lâzım" demişti; Fakat sembolizm nedir? İste zavallı bunu bilmiyordu. Vogner'in ruhundan gelen mubhen temâyüllerden bir "hayali gâye" çıkarda ve bu günkü sembolizm'in babası oldu. O kadar!...

İste bizim bu güne kadar "Milli Edebiyat" dediğimiz şey i. Karşımızda anlaşılmasız şikayetler duyuyoruz; İddia ederimki bu sesler yeniliğe daima h haykıran: "İstemezüg! " den başka birşey değildir. Tapki onlar gibi "Zeka" larıyla değil "Nuha'-ı şevkî" leriyle dağılıyorlar: İstemezüg!... Fakat neyi? İste cevabı: Yeniliği , yeniliği!...

25 Haziran 1327 (1911)

Ali Cânib (Yektâ Bâhir)

SAN`AT VE EDEBİYAT

Üslûb-Şahsiyet

Genç kalemlerin geçen nüshasında bir tenkit vardı. "Erganun" unvanlı bir şiir mecmuasına ait bu tenkidde şu satırları okudum:

"Behçet Bey'in 142 sahifelik mecmuası eş'ârını dolduran 56 manzumesini ayrı ayrı tedkik edersek hepsinin muhtelif üslûbları olduğunu görüyoruz ki bu da sahibinin hiç olmazsa bir üslûb sahibi bile olmadığını gösterir."

Bu sözlerden üslûb sahibi olmanın kolay bir şey zannedildiği anlaşılıyor. Halbuki umumiyetle san`atda, san`atın her şubesinde en müşgûl şey budur, "Style Original-zâti Üslûb" tur. Bir şair, bir ressam, bir heykeltıraş ve sonra bir kavim, bir millet, diğer şairlerden, ressamlardan, heykeltıraşlardan, kavimlerden, milletlerden üslûblarıyla ne kadar ayrılırlarsa o derece yükselmiş olurlar; çünkü san`at tarihlerinde birer muazzam ve yıkılmaz heykel gibi duran dâhiler sırf zâti birer üslûba mâlik oldukları için mevkiilerini muhafaza etmişlerdir. Heykeltıraşlıkta Mısırlıların, Yunanlıların; edebiyatta Romalıların haiz oldukları liyakat ancak üslûplarının zâtiliğiyle izâh edilebilir. Dün Mısırlıların edebiyatta Romalıların heykeltıraşlıkta, bugün Japonyalıların Resimde, bilhassa resmin adaleye ait kısmında muvaffakiyetsizliğini gösteren "bedaat" bütün bunların üslubsuzlukla tazih ediyor.

Üslûb şekilden ibâret değildir. O sahibinin fikrî, hissî, hayâlî her şeyidir. Üslûb, bir adamın, bir kavmin "Personnalite-şahsiyeti" demektir. Ve san`atta en mühim şey şahsiyetin teblinidir. Bu esası bir düstür hâlinde en evvel takdir ve ilân eden bu kuvvettir. 1700 tarihlerinde yaşayan bu büyük adam bundan tam ikiyüz seneye yakın bir zaman evvel aynen şu sözleri söylemiştir:

"Le Style n'est que et le mouvement qu'on met dans ses pan-

se'as"

Evet bu, bu günde bir hakikattir. Üslûb düşünülen şeylerin hareket ve tertibinden başka bir şey değildir. Ve bu düşünülen şeyler nasıl şahıslara göre başkalaşırsa, ona verilecek hareket ve tertip de yine şahıslara göre başkalaşır. Fakat şüphesiz ki meşhur bir garb müdekkinin dediği gibi "İnsanlar içinde en az olanlar düşününlerdir. Ötekiler onların fikirlerini tekrardan başka bir şey yapmazlar." Ve işte insanlar içinde düşününler azlığı teşkil ettiği gibi üslûbun iki rûknünü "mouvement-hareket" ve "ordre-tertib" kuvvetlerini hakkıyla haiz olanlar da yine azlığı teşkil eder; bunun için üslûb sahibi olmak, başka bir ta'birle zâtiyete malikiyet pek az kimselerin nasibidir. Bedââtın bu iddialarından şu netice çıkıyor:

İsminin san'at tarihine geçmesini isteyen şair, heykeltıraş, musikîşinas, ressam, mi'mar, hülâsa her hangi bir san'atkâr arkadaşlarından ayrılmalıdır. San'atta mektep tanımak ölüme bir adım atmak demektir; çünkü san'at müntesipleri birbirine ne kadar yaklaşıyorlarsa o kadar şahsiyetlerinden kaybederler.

Şu esasları edebiyata nakl ederek, ihtimal şimdiye kadar destur halinde yazıldığından dolayı ıglâka düşen tevdi'lerimi izah etmek istiyorum:

Eski edebiyat kitaplarının lafzî, ma'nevî san'atlar diye iki kısma ayırarak saydığı teşbihler, istiareler, nidâlar, kit'alar, leffü neşirler, şunlar bunlar. Bütün o kitapların zannı gibi fikirlerimizin süsünü değil, esasını teşkil ederler.

Meselâ:

Tâ uzaklarda işte bir piyâno

Taze parmakların temâsiyle

Ağlıyor bir hazan havasıyla

misraları sadece anlatılmak istenirse:

"zakta genç bir kadının çaldığı piyâno âdeta inliyor!..diye-

biliriz; fakat bilmelidir ki bu iki ayrı sûret iki ayrı fikri hâvidir. Ve şair bu üç mısraı vücûda getiriyorken o mazmunu şu sâde tarzda düşünüb de sonradan vücûda getirilmiş değildir. Belki o piyâno sesinin ilk intibâı onda hemen şu üç mısraı doğurmuştur. Hülâsa eski edebiyat hocalarının "Manayi'-i Lafziye", "Sanayi-i Maneviye" dedikleri şeyler fikirlerini tezyin eden sonradan gelme süsler değildir. Bütün bunlar fikrin esâsına dâhildir. Bunun için o san'atlar hangi dimai kuvvetten doğmuş ise onunla izah edilmelidir. Bunlardan hangileri müfekkire, hangileri muhassise, hangileri muhayyile mahsülü ise kuvvetlerin izahı meyânında gösterilmelidir. Bu suretle esas itibariyle şu kuvvetli hatadâh kurtulunacağı gibi netice itibariyle de san'atta şahsiyetin ehemmiyeti izah edilmiş olur, çünkü o zaman talebe anlayacaktır ki teşbih, istiâre, terdid, tedric, ila sonradan eklenmiş şeyler değildir. Bunların husulü için şu veya bu edibin, şairin teşbih, istiâne, terdid tecridlerinden istifâde ederek onlara benzer teşbihler, istiâreler, terdidler, tedricler yapmak sahibine bir kıymet verdirmez. Madem ki bunlar dimağa kuvvetlerimizin mahsülleri, o kuvvetleri tenmiye ve terbiye etmeliyiz. Bizde meselâ bir imagination creatrice-yaratıcı hayal, bir sensibilit  vibrante-titreyci hassasi-yet tevel-l d etmelidir ki güzel bir teşbih güzel bir istiâne... yapabilelim.

İşte bütün bunlar dağınık bir kısım fikirlerdir ki muhassı-lası san'atta şahsiyetin, üslûbun ehemmiyetini gösterir.

Şahsiyet kazanmak, üslûb sahibi olmak... Bu her san'atkar için en mukaddes bir mefkure id al olmalıdır.

Genç kalemler tahrir hey'etini takdire, Fransa'da mucafir (?) m stearlı bir renksizi tezyife sevk eden "Kin"  nvanlı manzume sâhibi Emin Bülend Bey eğer kendisinde vâzihen gördüğümüz "disposition-k biliyet" i  alır. "Talent-ehliyet" le tetvi  ederse o zaman bir çok arkadaşlarının "futile-değersiz manzumelerini muka-bil passable zarasız görünen şiirlerine bir çok chef- evve şehn -

vişlik zannetmiş olur. Bu gün en beğenmediğimiz "Kin" manzumesinde bir çok kusurlar görüyoruz. Tahrir sanatına, belagata, hatta nahve, ve hatta sarfa ait tasavvurlar... Bu gün Emin Bülent Bey'in edebî uzviyeti, san'at noktasından normal bir halde değil, ma'lûl. Herbiri o edebî uzviyetin bir tarafında ârizalar vücûda getiren şu kusurların izâlesi lâzım. Çünkü o güzel bünyeyi yoruyor. Zâlim intanlarla şahsiyeti örtüyor. Ya'ni bu gün Emin Bülent Bey bütün kâbiliyetine rağmen üslubcu olamıyor. Bu onun âtisi için mühliktr.

Fakat şunu unutmamalıdır ki bütün bu mütaalar, kendilerinde istidad gördüğümüz gençlerin hepsine şâildir. Bunların hepsinde bâriz bir çehre göremiyoruz. İçlerinde "ehliyete" en ziyâde yaklaştığı söylenen Ahmed Haşim Bey, vâkıa bu gün "Enin" ile "Kadın" ı kâfiye yapmak... uzun ma'nasız satırlar vücûda getirmek gibi hastalıklardan az çok uzaklaşmıştır. fakat şunu hiç gözden kaçırmamalıdır ki gençler arasında "lyrisme-rebâbiyyet" en az Hâşimde vardır. Ve bu bir tehlikedir, çünkü şiir bir çok şekillere girer, muhtelif mekteplerin tesiri altında başkalaşır, fakat lirizaden bir karış uzaklaşamaz. Bilmem biraz acele mi etmiş olacağım? Ben Haşim Bey'in istikbâli için şöyle düşünüyorum: ^U simbolist içinde niha-yet bir parnas şairi olabilecektir. Bu iki şekilden mütevellid mevcudiyet bir kıymeti haiz olsa bile sahibini, bu gün Fikret'in yuvarlandığı uçurumdan halâs edemiyecektir. „velâ yine Genç Kalemlerde söylediğim bir fikrimi burada Hâşim Bey'i nazara alarak tekrar ediyorum ki "Les vies encloses" şairinin feyyaz hayalierinden muktebes "Sentimantreflet-gölge his" bu gün için ne kadar parlakca görünse husûsiyle Hâşim Bey gibi hassasiyeti ve hayali az bir parnisiyene şahsiyet vermek liyakatinden her zaman uzaktır; hele eski lisanın yalancı ve köhne ziynetleri artık bir güzellik yaşatmaktan uzaklaşmıştır; rica ederim, şu gencin en son yazdığı manzumeden şu parçayı okuyunuz:

MEHTÂBDA LEHLEKLER

Civar-ı âbâ dizilmiş, sükün ile bekler

Füsun-u mâha dolan gün hayal leylekler,
 Havada bir gölü tanzir eden semâ bu gece
 Onun böcekleri güyâ nücumdur yekses
 Neden bu âb-ı semâvide avlananlar yok
 Bu haşr-ı nür huveynâtı hangi kuşlar yer?
 Eder bu hükme güyâ ki vakf-ı ruh-u nazar
 Füsun-u mâha dâlan pür hayal leylekler!...

(18 Eylül tarihli Servet-i fünundan)

Rica ederim bir daha okuyunuz... Bunda bir genç simasını gösteren üslûb var mı? Tefvik Fikret'in beş altı sene evvel değil, Naci edebiyatının te'sirlerinden henüz kurtulamadığı zamanlarda yazdığı ma'hud "ikâle" lerle dolu manzumeler- Bundan ne farkı var? Evet "Mehtapta Leylekler" yirmi sene evvelki bir şeklin bu güne kadar yaşamış münâsebitsiz bir çocuğudur. Kaanî'nin meşhur "Medd: ü Vekeddâlin" ine nazire olarak yazıldığı zannedilen son derece uzun "Pür hayal... "lerden "Nücummm"lardan sarf-ı nazar "Su civarı" gibi samimi bir ta'bir varken "çivar-ı âb" demek Nergisi'nin şair diyecek yerde "hezar-ı herdem-figan-ü gülistan -ı belâgat" dediği safsata kadar değersiz ve eski değil midir? Haşim Bey bir kaç makalesinde çok yüksek bulunduğunu itiraf ettiğini "Remy de Goumon" un niçin bu hususdaki nasihatini dinlemiyor. O, kelimelerin "Objektif" güzelliğini izâh ederken "Bir lisanın güzel kelimeleri o lisanın tecvidine mutabık olanlarıdır." diyor ve bu günkü Fransızcada isti'mâl edilen bir çok Yunanca ve Latince lafızları atarak onların yerine hâlis Fransız kelimelerinin ikâmesini istiyor. Haşim Bey bazen çok yanlış anladığı hocasının bu nasihatini dinlemeli "Su" varken "âb" a koşmamalı idi.

Burada, gençler içinde en hatasız Haşim Bey'i gören Mehmet Ali Tefvik Bey'e de:

Civar-ı âba dizilmiş sükün ile bekler.

Eder bu hükmüne güya ki vakf-ı ruh-u nazar

Bu naşr-ı nûr huveynatı hangi kuşlar yer

Vahşi karaltılardaki simin kuşların!

misrallerindeki çok fenâ kusurlara dikkat etmesini ehemmiyetçe rica ederim.

Ben Haşim Bey'in bu şiirini hem liyakat, hem de ehliyetteki yoksulluğuna sâlim bir delil görüyorum, en yeni tarafı Âcemece bir "güya" olan şu dört misraı okuyunuz:

Güyâ cihan-ı sâyede metruk-u nur olan

Fecr âşına melikelerin muğber elleri

Koymuş kenarı sahile fağfur kâseler

Mâhın birikmiş orada ziya-yı mukattarı

ve pek büyük bir şey olmuş! "Eski şairlerin hususiyle Nef'i den sonra geçenlerin i'tiyad ettikleri "girişgah" lardaki tasvirlerin münasebetsizliği bundan ziyâde midir? "Kenare fağfur kâseler konmuş" ve "Oraya mâhın ziya-ı mukaddarı birikmiş! "Meşhur^{AA} arki'nin "paralar tekerlektir!" dediği kadar kocaman bir hakikat!...

İşte bu münasebetle bir kaç cihetten "üslûb" un ehemmiyetini izah ederek geçen haftaki tenkid sâhibinin şu noktadaki isâbetsizliğini anlatmış olâum.

Şu bir kaç cihetteki fikirlerimi lüzumunda istenildiği kadar tarzih edeceğimi şimdiden vaad ederim.

Yalılar, 9 Teşrin-i Evvel 1327

Ali Câhib Töntem (Yekta Bâhir)

KİMLİ Ü KÂL

Muhterem Ali Canib Bey Kardeşim

Erganun hakkında yazdığım tenkidin bir noktasına geçen mûs-hada Tektâ Bâhir Bey itiraz ediyorlardı. İtiraz ettikleri cihetin isbatı için serd ettikleri mütalaalar bittabi her genç tarafından takdir ve teslim edilmiş hakikatlerdir. Ve buna mugayir söz söyle-mekte şüphesiz ma'nasızlık tır.

Tenkidimde gerçi Üslûb mes'elesi bir parça ifâde edilmemişse de Tektâ Bâhir Bey'in dediği gibi üslûbu ehemmiyetsiz bir şey ad-detmediğimi de dikkatli okuyanlar anlamışlardır.

Biraz tavsîh edeyim:

Edebî bir eseri elimize alır almaz, yâni onu bir münekkid na-zarıyla okumağa başlar başlamaz, birinci olarak aradığımız şey şüp-hesiz ki-şairin edebî şahsiyetini gösterecek olan-üslûbudur. Ruhî ve şekli hatalar ikinci derecede kalır... Edebî eserde bir mümtaz bir şahsiyet olmazsa onda şekle ve rûha ait hatalar bulunmasa bi-le bence o eserim hiç bir edebî kıymeti yoktur; ve böyle olmak lâ-zım gelir, zannedirim: binaemaleyh Erganun'da kavaid hatalarına va-rıncaya kadar gördüğüm yanlışlıklar, beni "Şahîbinin hiç olmazsa kendine mahsus bir üslûbu bile yoktur" demeğe mecbur etti. Bundan her eserde asi olarak aradığımız üslûbun ehemmiyetini lâ-yıkıyla takdir ettiğim, ve "Birçok hatalarla ma'lul olan Erganun'un ken-dine mahsus bir üslûbu olmuş olsaydı kıymetini bir dereceye kadar tezyîd ederdi." demek istediğim pek iyi anlaşılıyor.

Tektâ Bâhir Bey'in dermoyan ettikleri mütalaalar pek doğru olduğu için kendileriyle tamamen hemfikirim yalnız üslûbun ehem-miyetini takdir edemediğime dair olan nokta-i nazarlarını tashih etmeleri için şu küçük mektubu kendisine gösteriniz.

Edhem Hidâyet Bey'e

Geçen ki itirazımı haksız buluyorsunuz; Fakat işke bu mektu-

bunuzu da okudum, yine haksız olmadığımıza kâni oldum eğer "bir çok hatalarla ma'lul olan Ergannun'un kendisine mahsus bir üslubu olmuş olsaydı" diyecek yerde "Efendisine mahsus bir üslubu olmayan Ergannun'un hiç olmazsa bu kadar hataları olmasaydı, deseydiniz o zaman anlaşmış olurduk; çünkü ma'lumdur ki san'atdaki hüsn complexe -mürekkeptir ve meşhur bedaatçılardan Şarl Lalong pek güzel izah ettiği gibi bu hüsnün mükemmeliyeti, mecmu'un tevli'd ettiği zevkin, cüz'lerden her birinin husûle getirdiği ayrı ayrı zevklerden yüksek bulunmasına mütevakkıftır. İşte bu noktadan bakarsak "Ergannun" da üslûb aramakta haklı olmadığımızı görürüz, o şimdiye kadar çıkan şiir mecmuaları gibi nihâyet bir heveskârlık mahbûlüdür.

Ergannun'un içinde bütün o genci muhit olarak san'atkarların ve arkadaşlarının çehrelerini bulmak zarûridir. Teslim ederseniz ki "heyecan-émotion" ları "maddileştirilmek-materialiser" kadar güç bir şey yoktur. Aynı zamanda maddileştirilmek heyecanları taklidden de kolay bir şey mevcut değildir. Bir "Madonna" yı ancak bir "Rafaël" ibdâ eder; fakat bu ibdâ edilen "Madonna" nın kopyesine her fotoğraf mâlik olabilir!... Bazen bu bile kabil olamıyor. Nitekim bir Abdülhak Hâmid olmak ne kadar müşkülse, Abdülhak Hâmid e benzemek hevesiyle Faik Ali gibi gülünç bir mevki'de kalmak ta o kadar vâridir. hülâsa efendim, bu mes'ele san'atın muğlak olmasa bile tavzihe muhtaç cihedir. Bunun için ondördüncü numarada bilhassa bahs edeceğim. Ümid ederim ki o zaman bendenizi haksız bulmazsınız efendim.

Iektâ Bâhir

SANAT VE EDEBİYAT
İBDİYYET-ORİJİNALİTE

Niçin eserlerimize Avrupalılar ehemmiyet verimiyorlar-Leon Kahun'un fikri-medeniyet ve san'at tarihleri ne demektir?-Bir müdekkikin sözleri-Mısır'ın san'at eserleri ve mefkuresi-Biz insan değil miyiz?-Başka milletler neler yaratıyorlar-Bizde kimler yetişiyor?-Edebiyatın çakırcalısı, felsefenin Ali Kemâl'i-Faik Ali ne diyor?-D'annunzio ve bizimkiler-Hepimiz, ben de!-

Bu makalede izah ve halletmek istediğim mes'elelere şunu sormakla başlıyorum:

Bulgarlara, Sıplara varıncaya kadar her milletin, edebî bediaları diğer lisanlara tercüme ediliyor da niçin bizim edilmiyor? Ve yine niçün hiç bir garb müdekkiki bizi anlamağa çalışmıyor? Evet, niçin ve neden?

Bu sualin cevabını Türk tarihini yazan "Leon Kahun" dan alabiliriz; o diyor ki : "Türkler hiç bir zaman ibtidâî bir medeniyet yaşayamadılar. Çin medeniyeğini İran'a İran medeniyeti Çin'e nakl ettiler. Bu itibarla medeniyet tarihinde bir mevkileri vardır; fakat kendileri için husûsî bir medeniyet ibda'edemediler. İktisâdî hayatta nasıl başka ma'murelerin servetlerini igtisab ile yaşadılarsa fikri hayatta da başka milletlerin felsefesini, edebiyatlarını, hukuklarını, ahlaklarını öyle aldılar; ve bunları aldıktan sonra temsil bile etmediler. İğreti bir süs gibi takındılar. Ne dimağlarını bu müesseselere ne, bu müesseseleri dimağlarına uydurdular...."

Bu günkü tedkikler bize anlatıyor ki medeniyet tarihi müesseselerin itikadlarda, dinlerde... muhtelif şartlar dahilinde husûle gelen tahavvüllerin tarihidir. Onun, bir şu'besi olan san'at tarihi de böyledir. O da tahavvül eden şekilleri havsalasına alır. Kopyaları değil....

Yunan, Roma ve sonra Bizans, Roman, Arap, Gotik mi'mari usulleri Dicle ve Nil sahilllerinde nebean eden zekâ menba'larından aktığı halde haiz oldukları hususiyet san'at tarihinde herbirine ayrı ayrı mevki'ler veriyor. Bunlardan hiçbiri ne usullerine, ne de her birini diğerine rabt eden fer'lere benzer. Yunan'ın (Partenon) u, Mısır'ın (Karnak) ının bir kopyesi olmadığı gibi Roma'daki (Panteon) da bunlardan hiçbirinin benzeri değildir. Ve sonra Saint Paule, Aya-sofya, Elhamra, Saint Vernen, Notre dame de Paris... ilah... de başka başka birer bediadır. Hatta Romalılar gibi mi'mari de büyük bir deha gösteremeyen kavimlerin bile eserlerinde yine bir hususiyetin izini buluyoruz. Bir garb müdekkakinin dediği gibi, "Eski Romanın manastırları, sarayları, kemerleri, müsenmeleri, Yunanlıların, yâhut bunların şâkirdlerinin eserleridir. Böyle iken bu âli binaların ve vazıları vaziyetleri, zihniyetleri, hatta vüs'atleri bizde artık Atina dâhilerinin nazik ve şair hatıralarını ikaz etmiyor, belki Romanın savvet, istilâ, askeri ihtiras fikrini uyandırıyor...."

Bu niçin böyle oluyor? Bunun da cevâbının "Bediyyat" tan alacağız:

San'at eserleri hâricen "idéaliser" mefkureleştirilmesinden değil, mefkurelerin "materialiser" maddileştirilmesinden doğuyor.

Şu düsturu Mısır'ın asırdan asıra daima birer hârika olarak intikal eden mi'mari eserlerini tedkik ederek izah edelim: Yine o şair olmadığı halde pek hassas olan garb alimi diyor ki: "Mısır fenâyâ mahkum eserlerden geçici şeylerden nefret edirdi. O bütün sayını her milletten ziyâde ebediyete hasretmişti. Vücûde getirdiği şeyler dünyânın en eski binaları olmalarına rağmen ihtimal diğer bütün binaların mahvolduğunu görecekler, ve hepsinden ziyâde yaşayacaklardır. Soğumuş küremiz boş ve makhur fezâda yuvarlanırken, üstünde son insan ölmüş, en azametli eserlerimizin tozları dağılmış bulunurken hram bâki kalacaktır. Belki taaruzdan masun kalmış bir lah-din dibinde, mumyanın biri, yanında vaktiyle hayatını teshir eden şey-

ler, duvarların üstünde eski zevklerinin kayalara oyulmuş tasvirleri bulunduğu halde asırlarca uzanan uykusuna teheyyücsüz devam edecektir. Belki de medeniyet fecrini ilk tulu'ettiren Mısır, ebediyen susmuş ve boş kalan küremizin üstünde insanın yaşadığı bir kere daha iddia edecektir.... "Evet bu böyle olacak; fakat anlayalım, niçin niçin Mısırlılar edebî eserler vücûda getirmiştir; çünkü Heredot'un dediği gibi "Onlar dünyanın en dindar bir kavmidir." Mısır'ın mefkûresi ebediyet ile meşbu'idi. Ve bu ebediyet başka ma'nevî âleme değil, bu dünyaya ait bulunuyordu. İşte bu mefkureyi maddileştiren yukarıda söylediğimiz asırdan asıra daima birer harika olarak intikal eden mi'mari eserlerini meydana koymuşlardır. Ehram Mısırlıların ruhu demekle birdir. Ve böyle olduğu için san'at tarihinde daima en parlak sayfeleri işgal ediyorlardı, ve edeceklerdi. Sonra bu san'at bediasının, mimarlığın Yunanistan'ada girdiğini görüyoruz! Fakat yine görüyoruzki Yunan mabedlerinin hiç biri Mısır ma'bedlerine benzemiyor. Onlar da, Mısır'ın asırlara karşı duran azametine mukabil, rakik ve hulyâlı sahillerin, nihâyetsiz bir mavilik içinde uyuyan ufukların izlerini buluyoruz; çünkü bunlarda mensub olduğu kavmin mefkuresini tercüme ediyor, ve Yunanlılar nil kenarında müdhiş ağızlarını açmış timsahları, hurmalıklara saklanmış canavarların parlak gözlerini değil, Adalar denizinin berrak safhalarını görüyorlardı. O halde Yunanlılar Mısırlılardan hiç mi bir şey almadılar? Hayır, iki şey aldılar: usul "Methode" ve mühniyat "Technique".. ve her millet diğerinden bunları almak hakkını her zaman haizdir; çünkü terakki vâsıtaları bunlardan ibarettir. Biz Türkler şimdiye kadar yapmadık, başka kavimlerden buiki vâsıta ile beraber onların ilimde, sanatta buldukları hakikat ve bediaları eski çapulcularımız gibi igtinanam, ve bunlarla iktifa ettik. Ve mâlâ da böyle yapıyoruz.

Niçin?. Biz insan değil miyiz?. Bizde yeni hakikatler, yeni bedialar çıkaramaz mıyız?, yaratamaz mıyız?.. Heyhat! _aktiyle Çinleşmiş âlimlerimiz, Acemleşmiş şairlerimiz Türklüğü temsil edemedikle-

ri gibi bu gün Avrupalılaştırmış münevverlerimiz yine bir şey yapamıyorlar... Alimlik, gramofonluk, maymunluk, papağanlık değildir. O halde nedir?.. Nedir mi, anlayım: Kulaklarımıza her gün aks eden İngiliz felsefesi-Fransız edebiyatı, Alman müzikisi gibi ta'birler var. Bunlardan İngilizlere münhasır bir felsefe, Fransızlara ait bir edebiyat, Almanlara mahsus bir musikinin mevcudiyeti mi anlaşılıyor? Hayır! Belki felsefede bir yenilik var ki bunu İngilizler meydana koymuş, edebiyatta bir yenilik görünüyor ki bunu Fransızlar ortaya atmış, musikide bir yenilik vücuda gelmiş ki bunu Almanlar yapmış...

Bu gün bir İspanyol dimağdaki hücrelerin müstakil (Nöronlar) olduğunu isbat ederek fen âleminde büyük inkılablar yapıyorlar. Bu gün bir Fransız bütün kainatı muhit olan "muayyiniyet-determinisme" den ruhun istisnaiyetini iddia ederek felsefeye hiç ümit edilmez bir cereyân veriyor. Nihayet yine bu gün işte en yakın komşumuz olan Ruslar kimyada, rûhiyatta, içtimaiyatta, edebiyatta hârikalar gösteriyor... Bütün bu ilim ve san'at gulguleleri arasında yalnız bir kavmin sesi işitilmiyor; o da bizim, "Türklerin". Niçin? Çünkü biz, o iki vâsıtâ ile kanaat etmiyoruz, hangi ses bize aks ederse tıpkı hamam kubbesi gibi onu tekrarlıyoruz. Ve bunun içindir ki yirminci asrın tâ orta yerinde biz de ya edebiyatın müdhiş bir Çakırcalısı olan Ali Kemâller. Yahud felsefenin kuvvetli bir Ali Kemâl'i olan Rıza Tefvik'ler yetişiyor; o zaman bunlardan birisi kendi şakavetini bir maharet haline koyabilmek için zavallı Anatole France'ı yalancı şahid çıkararak ortaya bir "fetret" koyuyor. Bir fetret ki ne bir hikâye, ne bir tarih, ne bir tarihçe... En ehven ta'biriyle bir hezeyan Sahibinin on dört sene evvel irtikab ederek bu gün nisyanâ gömülen sirkatlerinin üstüne zirk edilmiş bir şakavet heykeli!?

Öteki de bunun gibi Rûbab-ı şikeşte şairinin "Yegâne filozofumuz" dediği Rıza Tefvik Bey'de, insan için hiçbir zaman meziyyet olmayan kuvvetli bir "Hâfıza" sayesinde "Spencer" in artık tamamen köhneleşmiş nazariyelerinin bir ezbârcisi olmaktan başka bir liya-

kati haiz değildir. Henüz filozof olmadan bütün arkadaşlarına "Bana filozof deyiniz!" tavsiyesinde bulunan; ne çare ki bu dakikadan itibaren pek zaruri olarak aldığı kitapların mukaddeme ve neticelelerini okumak sayesinde biraz felsefeden dem vuran bu zat bu güne kadar hangi bir yeni hakikat meydana koymuştur?. Heyhat, hiç!.

Ve işte bunlar böyle.. sonra zavallı Faik Âli "Genç şairlere" diyor ki:

Ey zümre-i münevvere, ey fırka-i şebab
 Dest-i hayalinizde sükût inleyen rebab,
 Fani tahassüsât ile yalnız hoşnûmûd
 Bir lemse-i nevâsişe bin bûse-i sürud
 İysar için değildir...o ruh- u ergânun
 Elhenî şevk ü neş`e kadar pür grîv-i hûn
 Asvad-ı gayzı, velvele-i intifası var.

Ey gençler, ey ketibe-i mümtaz ve müntehab
 Bilmem ki bilmiyor musunuz, her tarafta hep
 Mağlub olan, mezâlim ü vahşetler sûbesû
 Bednâm olan İtalya`yı hâlâ "D`annunzio"
 Alkışlıyor, selâmlıyor âheng-ü renk ile
 Meşhûn olan neşayid fûnün cenkiler

Evet henüz yirmi, yirmibeş yaşlarında iken yazdığı "Şehvet çocuğu" gibi "Ölümün zaferi" gibi bir çok romanlarının bütün lisanslara tercüme edildiğini gören bu muhteris, bu serseri İtalyan şairi okuduğu ecnebi müelliflerinin, şairlerin eserlerinin eserlerine aksi sadalık etmedi. Etmediği içindir ki mensup olduğu milletin cinâyetine bile tercüman oluyor, fakat heyhat bizim genç şairlerimiz şiirlerini tekrar ettikleri Fransız senbolislerinin nağmeleri arasında Trablus için bir manzume bulamadıkları için ebkem kalıyorlar. Bu pek feci`bir manzaradır!..

En derbeder, en kayıtsız ve sarhoş bir Fransız şairi olan Paul

Varlaine bile "Meç" i o "Çocukluğunun güldüğü şehir, o müdafaasız kal'a" yı bir türlü unutamıyor: "Ey Meç, ey kaderin hükümlerini keşf eden beşiğim..." diye feryat ediyor, ve bu "Nâmusuna tecavüz edilen mahcub, bâkir Meç" in "Muhteşem Şahrular" ına "Ağaçlı Bayırlar" ına ağlıyor. Ve "Sabret!..." diyor....

Bizim genç şairlerimiz ise en hain, en feci`bir tecavüzden o kadar müteessir olmuyorlar ki eğer bu bir büyük kabahatse pek azı kendilerine isabet etse bile en mühim kısmı dedelerimizindir!.. Ve ben kaabil olsaydımTrablus`a değil genç arkadaşlarının mestisine acıklı bir mensiye yazardım:Ne çare ki o mersiyeden şarf-ı nazar şu birkaç sahifeyi bile, "Henry Mut" un "Gustave Lebon" un "Pötye" nin kitaplarını karıştırmadan meydana çıkaramadım.

-3 Kanun-u Sâni 1327 (1911)

Ali Canib (Yektâ Bâhir)

GENÇ KALİMLER 3.CİLT- NO:14 SH:35-40 3 Kanun-u Sâni 1327 (1911)

TÜRKÜN KİTABI İÇİN

-İzmir Gençlerine İthaf-

İki senoyi mütecâviz bir zamandan beri tahfîrî hutbeleriyle Türk muhitini vecde gâbiren Ağa Gündüz'ün yeni eserinden bahs edeceğim için çok seviniyorum; Burada iki noktayı alacağız:

Biri, "Türk'ün Kitabı"nın, mevzuu itibarıyla, edebî ammi-
zin müteveccih olduğu gayeden okislere mâlik olması; İkinci, bu kitabın
san'at muvâfahasındaki mevki.

Bu iki noktadan evvelcesi, doğrudan doğruya igtimâî hareket-
larla alâkedar olmakla beraber Ağa Gündüz'ün gâbîyatını de muvâfahası
çıkarmabilir, İkincisi de bize yalnız maharîrin mes'uret ve nakî-
selerına göstermesine rağmen zamanımızan, üslûb itibarıyla belli bir
tedkik taslağı da olur.

İşte bu, elde edeceğimi ümit ettiğim bu neticelere sevini-
yorum.

Maharîrin tahfîr hareketi "Ağa Gündüz" müstearıyla bağlanır.
Türden selâz son evvel Selânik'te çıkan "Çocuk Bahçesi"ni okuyanlar
bübe çok iyi "Hâlis Avnî" isimli bir çok girler haberlerler. Hâlis Avnî
marazî (1) ve bazen buharîli manzumelerini okuyan okuyucularına en
"Çarhın Foudlarc"i derlerdi. Daha sonra "Hâdin Gazetesini" nece
bağladı; "Seniha Hîmet" müstearlı parçalar, genç bir kız vakoufı
olmak kabulde tereddüd ediliyordu; bunlarda ciddeten muvaffak
olmuştu. Hâlis Avnî, Selânik'te çıkan "Hâsin" gazetesinde okunan Girit
halkındaki bir iki atagî makalesinden başka hiç bir edebî neceurde

(1) 1 Kanun-u Evvel 1321 tarihinde Çocuk Bahçesinde çıkan bu manzu-
mesini ifâdeni te'şîd için kar'ilerime takdim ediyorum:

Komşunun öksürükleri
Kapınarken yarın ağlamak için
Sine-i sebde bir günün kancı
Dağlar bende nevu-i insâdı
Fırpençen oludî, kafirenin

bir satırına tesadüf edilmez oldu. Bu mânidar bir sükût idi. O hazır-
lanmakta olan yeni bir cereyanın tezâhürünü bekliyormuş.

M. İlyethissi gazetelerle başlamasa bile şübhe yok ki bir
İlhanla konuşan ferdleri kitle halinde toplayan bu kâğıt parçaları
o ferdlerin ruhunda zaten mevcut, fakat mübhem, esrarlı temâyüllere
kuvvet ve şuur veriyor. Beş sene evvel, memleketimizde meşrutiyetin
ilânı ve gazetelerin serbestisi sayesinde başlayan kavmiyet ceryan-
ları buna canlı birer misaldir. Türklerin aziz muhiblerinden Müsyö
P. Rizal'in ⁽¹⁾ pek güzel beyan ettiği gibi bu his, her ferdin ruhun-
daki derinliklerde rüşeym hâlinde saklı duruyordu. On Temmuzu alkış
tufanlarıyla karşılayan muhtelif unsurlara mensub gazeteler, biraz
sonra bu inkilâbın husûle getirdiği serbestiyi pek hüsûsi ve Osmanlı-
lık denilen kitlenin müsterek menfeatine münafî bir surette tefsire
başladılar. Bu tefsiri memleketin dört bucağında taraf taraf patla-
yan isyan ve volkanlar takip etti. Yine Müsyö Rizal'in iddia ve
isbat ettiği gibi kavmiyet ceryanı Türkler'de en sonra başladı. Ve
buna sür'at veren öteki unsurların isyân ve ihtilâli oldu. Bunun da
en vâzih delili Türklük ceryanının en evvel Rumeli'de başlamasıdır;
ve bu pek tabiiydi; Türk şehir ve kasabalarını tahrib eden Bulgar
bombaları, Türk yavrularını yere seren Kaçanık kahramanlarının hain
kursunları hep orada patlıyordu. Nihayet şu son bir iki sene zarfında
bu ceryan, Turan mefkuresiyle doğan ve büyüyen mukaddes millî cereyan,

O zaman aks eder muhite siyah
Bir sükutun sual-i mecrûhu;
Tükürür giryasâz-ı istikrân
Çehre-i ömre bir kadın ruhu.

Öyle hüsrân, enin olur ve süner
Bir boğuk öksürükle tâ beseher
-Samt-ı ahvâl içinde-her nefesi..

O gün ey âşnâ-yı devr ü müzeyyen
Tutuşan, açılan şiirlerimin
Görürüm her sözünde kan lekesi

(1) Mercure de France ünvanlı Fransız Mecmuasının 364 numaralı ve 16
Ağustos 1912 tarihli nüshasında münderic makâlesi âhîren Türk Yurdun'da
tercüme edilmiştir.

Türk ilinin her köşesine yayıldı. İşte "Aka Gündüz" müstearla yazılarda bu esnada intişara başladı.

Bundan altı sene evveldi. O zaman, Selânik'teki gençlerin toplandığı rihtım üzerindeki Mısırlı Kiraâthanesinde üç dört arkadaş oturuyorduk; içimizde başka unsura mensub bir genç, Türklerin tenbelliğinden, hissizliğinden bahs ederek âtinin onlar için pek ümitsiz olduğunu söyledi. Hâlâ kulaklarımda aksini duyuyorum, Aka'nın gözlerinde birşimşek çaktı, sonra gürledi !

-İstibdâdın mümessilini kasd ederek-

-Keloğlan fenâdır amma milletime söz söyletmem !

İşte iki sene evvel tezâhür eden Türklük cervanı onu esasen mücehhez bulmuştu. Bunun için değildir ki Aka'nın yazıları bütün nakîsalarına rağmen sahtelikten daima uzaktır; hemenhepsinin kökleri milletin ruhunakadar uzanmış, bütün hayat ve kuvvetini oradan almıştır. Bu kıymetlerine kâf'idir.

Aka Gündüz, daha Selânik'te iken halk ile ve halk gibi konuşmaktan, halka hutbeler okumaktan, onların arzularına kıymet vermekten, yazılarında bu tuhaf ta'birleri kullanmaktan ne derin bir zevk alırdı. Aynı zamanda o daha pek genç, hatta çocuk denilecek çağda iken Makedonyanın ovalarını dolaşmış, "Yeis ve hüsrandan müzâb olub serilen bir kadın kadar bîtab ve bîruh" göllerini seyr etmiş, "bayırların dibindeki ağaç kümesinin içinde davarlarını toplayan çobanın inleven melûi mersiyesi"ni dinlemiş, balkonların mualla şahikalarına tırmanmış, sonra "kuytularda eğri ve yosunlu bir taşın üstünde gayr-ı muntazam hakkolunmuş" nice mehmetçik kitâbeleri okumuştur.

Hulâsa bir kere haiz olduğu kabiliyet, ve sonra yetiştiği muhit, onu ihtilâlcî ve inkılâbî birşair, mefkureleri arasındaki tezaâ unutulmamak şartıyla san'atî telâkki noktasından ikinci bir "Hamik Kemâl" yapmıştı.

"Aka Gündüz"e ikinci "Namık Kemâl" dedikten sonra "Vatan" müellifinin edebî şahsiyeti de nazara alınırsa "Sanatı telakki noktasından" demek, hatta zait gibi görünüyor.

Son senelerde Namık Kemâl hakkında yapılan tedkikler de onun bir hikâyeci, bir temaşacı, bir münekkit ilh..olup olmadığı sualleri ortaya atıldı; netice itibariyle menfî cevaplarla mukabele olundu. Fakat buna rağmen herkesin ittifak ettiği bir nokta'da vardı: Namık Kemâl halkın irşâdına masruf değerli bir hassasiyete mâlik bir şairdi.. Yarın Aka Gündüz için de böyle diyeceklerini zannediyorum. O asiâ bir hikâyeci, bir temaşacı, ilh.. değildir. Fakat halk mürsididir.; Türk ilinde Namık Kemâl ne kadar meşhur ve muhteremse o da öyledir, Son Anadolu seyahatimizde bunu gördük; şehirlerden kasabalara hatta köylere varıncaya kadar yeni yetişen nesil onun eserlerini okuyor.. Aynı zamanda hakikî bir şair kalbine maliktir; bu kalbe vârid her ilham Türklük fezâsından nüzûl ediyor. Ordu muharebe meydanına giderken o Fâti'h'in türbesinde niyaz ediyor:

"Dizlerim yerde, alnım türbenin eşiğinde, ben geldim hakanımı gönlüm sende, îmanım haktadır..."

"Ruhuna kavuşmak için, türbene veda' ediyorum..türbeni müdafaa için anama, babama, yavruma, hânımânıma veda' ediyorum..

"Sağ ve gazi dönersem, yine gelirim; o zaman bir teki kopmuş dizimi yine toprağına, kenarından damla damla sızan kanlı alnımı yine eşiğine koyar ve sana büyük hakanım, hepsini anlatırım..."

"İnşallah gelmezsem; ey türbesinin gölgeli haşmeti içinde beni ruhuyla dinleyen hakanımı gitmeden yapacaklarını arz edeyim:

"Bastığı toprakların her tutamından kan fişkiracak..uzattığım pençemin altında baharlar hazan, hazanlar zindan olacak..taş üstünde taş bırakırsam arkamda kalan ocağım sönsün..Gülistanları süngümle kabristan edeceğim..tarihe dümdüz birharâbe bırakacağım ki üstüne on asır, bir medeniyet kuramasın..."

Heyhat Aka'nın tercümanolduğu bu nesil, henüz pek yavru idi. Mağlûp olmayan, fakat mağlûp ettirilen öztürklük, o neslin azimkâr ellerine tabiatıyla tevdi' edilememiştir. Naçar galip gelemedik; şâirin ağzından "Bozgun" feryadı yükseldi.. Bu birbediadır, denilebilir ki Akif Paşa'nın meşhur mersivesinden sonra sadeliğe bürünmüş nâdir şiirlerden biridir; ihtişam ve kuvveti muhterem Süleyman Nazif Bey Efendi'nin "Nâhüdâ-yı Hüdânâşinas" terki binde arayanların gözlerini yakacak, kulaklarını delecek bir volkan, bir tufandır. Ben yalnız bu iki mısralı yazıyorum, sonra başımı önüme eğiyorum:

Ağla gözüm ağla, hicranı yaraşır

Erkeksiz vatana düşmanyaraşır!

"Racine" dermiş ki: "Bana muvaffakiyet kazandıran şey, nasıl yazmak lâzım geldiğini bilmekliğimdir."

Aka Gündüz hakkında da ben diyeceğim ki ona bugünkü muvaffakiyetini yarın kaybettirecek şey, nasıl yazmak lâzım geldiğini bilmesidir. Genç muharrirde san'at endişesi aslâ yoktur, hikâyeye nâmıyla yazdığı şeyler, riâyet edilmesi icâp eden şartlardan mahrumdur. O, silki vesinetâbi, nasıl olursa olsun halkı tehyâ etmeği düşünür bir şair, bir ikinci Namık Kemâl'dir.

Bu uğurda yazdığı şeyler bazen büsbütün kuvvetini kaybediyor. O zaman mağlûb olan san'atkârlılığıyla muvaffak olamadığı heyecanların tezâhürü için bir kısım feci vak'aları, tıpkı neşr-i vesaik cemiyetinin beyannâmeleri gibi sıralıyor ve bu bir hukâyeye oluyor; fîşte "iki tarih": makedonyâda şehîd olan birâderinin iki çocuğuna bakan Ömer Efendi, bayram olmasına rağmen yavrulara birşey alamamaktan bun alıyor, gece kahveden döndükten sonra garib ve hayal ile dolu, kapıya kadar geliyor, ahahtarı sokup açıyor.. Mervdivenden çıkarken en küçük yeğeninin uyumadığını ve annesini uyutmadığını işitiyor, mini mininin sesi geliyor:

-Anne ! Anne !

-Ne varyavrum uyusana..

-Anneciğim, birşey soracağım.

-Haydi çabuk sor.

-Bey amcam yarın bize elbise alacak mı?

-Evet.

-Niçin bu gün almadı?

-Yavrum gülüm uyu diyorum

Çocuğun zayıf ve dargın sesi bir daha aksediyor:

-Beybabam olsaydı, bu gün alırdı..

Ömer Efendi odasına çıkıyor, Karadağ hududunda üç günden beri müsademe olduğunu hatırlatarak zihninden bir şimşek geçiyor:

-Bizim küçükbirâderi!...Gece bir rüyâ görüyor:Üstünde bembeyaz atlastan birlibas ve omuzundan göğsüne doğrumüselles şeklinde kırmızı atlastan ayrı bir göğüslük olan kardeşi elindeki kırık kılıcı göğsündeki kırmızı atlasa dokundurarak çimenlerin üstüne birşey yazıyor. Ömer Efendi ne yazıyorsun diyo soruyor, nihâyet cevap alıyor, "Vatanın tarihini!"

Küçüklere bayramlıklar alarak akşam eve döndüğü zaman küçük kardeşinin şehit olduğuna dair birtelgraf alıyor, o henüz okunurken ikinci bir telgraf geliyor. İstanbul'da bekâsı münâsib görülmediğinden memuretü-l azîze nakl ve ta'yin edilmiş. Bi'ttabi fenalaşıyor, annesi teselli veriyor: -Ahmed, ru'yanda "Ne yazıyorsun?" dediğin zaman ne demişti?

-Vatanın tarihini yazıyorum.

-Fekâla yavrum sen de yazarsın?

-Neyi?.

-Adaletin tarihini...

Aka Gündüz'ün mevzu'ları esas itibariyle ciddi "ibtidâf-
original"dir; fakat bu mevzûların birde "edâ" ciheti vardır ki
muvaffakiyetsizliği bu noktadadır; meselâ "Sulh mürekkebi" esas

itibariyle ciddi nefis; bu nefâsete şâirin selikası da yardım ediyor, okuduktan sonra müteheyyic olmamak kâbil değil; ne çâre ki yazılığa bir âhenk yok; esergimdi bir hikâyeye benzerken şimdi bir fantaziye tahavvül ediyor, sonra yine hikâyeleşiyor.

Njhâyet Türkün kitabındaki ekser yazılar birer "hitabe" olduğu için şâir onlara hususî birâhenk vermek istemiş; ve seci'ler yapmış. Ekseriya Türkün şairi olmasına mukabil Türkçe'nin sahibi olamamış, lüzumsuz ve mehcurlaşmağa başlamış kelimeleri kullanmıştır; tellâl, peyâm, dîde, dil, sîne v.b...

Aka Gündüz'ün kelimecilikten büyük bir şey beklemediğine kailim. Pek âla kânidir ki bu hüner, tamamen iflas etmiştir; edebiyatta kuvvet ve haşmet ibrazı için ne yeni kelimeleri isti'mâle, ne de ihtiyarlamışları ihyâya ihtiyacımız vardır; iyi yazmak mevcut kelimelerin kıymetini ve aralarındaki âlâkayı anlamağa tevakkuf eder; bu kâfidir.

Uslûb sahibi olmak için de yeni kelimeler aramaksızın mevcut kelimelere yeni ma'nalar verebilmek kudretini ihraza çalışmalıdır; La Buruyere'nin "Homer, Eflatun, Virjil, Horas ifâde ve timsallerinden başka noktalarda diğer yazarların fevkinde değildir." demesi, bu mülâhazaya mebni, doğrudur.

İnkılab devrelerinin mebdelerinde daima görüldüğü üzere, millî ruhun samimiyetlerinden ilham almağa başlayan edebiyatımız, henüz doğru cereyanını alamadı. Bu günki eserlerde -Türkün kitabında olduğu gibi -esas ve şekil itibariyle kusurlar, telâkki yanlışlıkları doludur. İbâidai bir edebiyata mazhariyet için "halka doğru" gitmek lâzım geleceği hakkındaki fikir fena anlaşılıyor, ve yazık ki "Halk için" edebiyat yapılmak isteniliyor; bu, san'at nâmına yalnız bir nâkîsa değil, devam ettiği müddetçe bir tehlikedir.

"Türkün Kitabı" münasebetiyle serd ettiğim fikirlerimi bundan sonra yazacağım uzun bir makalede izah ve teqrîhe garret edeceğim.

Kadıköy 4 Ağustos 1329

Ali Cânib

MILLÎ EDEBİYAT MES'ELESİ

-Başlamazdan Evvel-

Anlatılabilmesindeki müşkül, yanlış anlaşılmasından mütevellid telakki ve tefsirler-Yeğane silah: Mantikcilik-Cenab ve Süleyman Nazif Bey'lerâe edebiyat ve mefkûrleri-yapacakları fenni hakaret ne idi?- Muarız gençlerden rica.

Bu mes'eleyi ortaya en evvel genç atmıştı.. Bunun anlatılabilmemesinin müşkül olduğu kadar, yanlış anlaşılmasından mütevellid telakkive tefsirlerin de tehlikeli olduğunu iki üç senelik bir zaman gösterdi

Esasen eskiden beri pek şukf bir mantık vardır ki o bizim için her şeydir: ilim felsefe, Edebiyat tamamen anlamaya tahammül edemediğimiz fikirleri bu mantık sayesinde karikatür bir şekle koyarız, ondan sonrası kolaydır: Ya Cenab Bey gibi ilme temas eder görünerek hezel mizaha buluşmuş kelimeler dizeriz, yahut Süleyman Nazif Bey gibi isnad ve tahkirle dolu nihayetsiz satırlar Netice bir yola çıkar: Kafile olmadığı fikirleri "O-nundur " demek ve bu iftira ile muhatabımızı umum nazarında götürmek "Evrak-ı Leyal" Şairinin "Yeni Lisân" mecmuindeki makalesleriyle, Türkçeyi bir kaç satır evvelki kelime oyuncaklığına irca etmek isteyen "Hun-u nakd ve nakd-ı" sahibi Süleyman Nazif Beyefendinin hiç yekten meydana çıkardığı "Cengiz hastalığı.. "Lisanımızı Gasparansky Efendi'nin diline döndürmek.. vahimeleri iddialarının pek vazih delilleridir.

Bütün bu istihzâ ve isnadların boğluğunu uzun uzadıya anlatmak lüzumsuzdur: Bu mücadeleleri gerek samimi ve gerek doğrudan doğruya ilmi bir gözle ta'kip edenler, zamanın kimlere hak kazandırmaya başladığını görmüşlerdir. Ve hale de görüyorlar Kısacık bahsedeyim:

Cevdet Paşa merhumun "Belâğat Osmaniye..Sini yegane bediyyat kitabı olarak telakki edenlerden başka kim vardır ki:

"İlk padişahlarımızın ateş-i muzafferiyetindeki şiddetleri - Henüz franklin Timur'la habs-ı saikayı düşünmeden evvel-Yıldırım'ın Timur elinde esaretini vuslatın? Ta'b içinde nokahatini intaç etti.."

fıkrasını yazan Cenab Bey'e gülmez? Biraz da Süleyman Nazif Bey'i hatırlayalım: "Turan.. mefkûresini tekfir ve 699 senesinden evvelki cedlerini inkar eden Osmanlıcanın Büyük Üslûbousu, Sultan Osman'ın:

Osman Ertuğrul oğlun

Oğuz Karahan neslin

diye gururlanmasından gafil bulunuyor: Etniki Eterya,, Anadolu'nun bir tek rumca kelime bilmez ortadokslarina " kardeşlik,, propagandası yaparken bir Türk muharririnin Osmanlı hududu haricindeki Türkleri red ve hatta tahkir etmesi bu ne hazin tezad.

Bence gerek Cenab ve gerek Nazif Bey'ler için fenni bir hareket vardı, hakikat nâmına tefahürü bırakarak demeli idiler ki " Her teşekkül etmiş dimağ gibi biz de- ister edebi, ister ictimai- yeni esasları kabul edemeyiz,, demediler, daima mübdi bir tekamülden başka bir şeyi cımayan hayat, cansız bir mantıkla bağlamak ve durdurmak istediler, yalnız aralarında şu fark var: biri tenzil ediyor, öteki tahkir Evvelki- itiraf edeyim-kuvvetli bir zekanın mahsulü olduğu kadar ikinci acı bir mağlubiyetin ifadesidir, hatta daha ileri giderek denebilir ki bu muazzam tahkirler Türklük namına sona mahiyetini bile haizdir:

Esasen başlamazdan evve şunu da temenni ederim ki hususiy- le gençler arasında itiraz edecekler varsa kuru mantıkcılığgı bırakınsınlar, bu eski hastalığımız, biraz da yüksekte söylemenin yolu bilinirse sahibâne hak kazandırır, ve muvakkaten hakikati örter, Fakat fena olduğu kadar ayıptır.

1

EDEBİYAT VE HALK

İskenderiye Edebiyatı- servet ve hacislikten mahrumiyeti- şiirlik ve nasa aîd nusg- Homer, Firdevsi, Göte-Osmanlı edebiyatı- Edebiyat bir mesih değildir- Lanson'un dedikleri- Her Edebiyatın beyanındaki hususiyeti-Albala ne diyor?-Mefkûre ve içtimai hayat- Süleyman Nazif Bey'i tahattur- Türklük ve Türk münevverleri- Kılıç manzumesi- Gökapl'in sözleri-Halka doğru ve halk için edebiyatların aralarındaki farklar.

Yunan Edebiyatı tarihinde "İlyada,,nın "Odise,,nin ihtişam verdiği sayfelerden sonra bir "İskenderiye edebiyatı,, bahsine tesadüf edilir.Pek "Erudite tahrirane,, cımakla bereber servet ve "Opontanciteğ hacislik,,den mahrum olan bu şube, Yunan edebiyatının inhitat devresine başlangıç olarak kabul edilmiştir. ve böyledir. "İdil,,le iştihar eden "Teokrat,, gibi bazı kıymetli simalara malik olmasına rağmen, umumiyet itibariyle "İbda,,dan mahrumdur. İskenderiye ahali'si ancak güreş ve yarıştan sevk alabilir, cemaat hayatından uzak tacir ferdlerle buzlardan büsbütüneğrı yaşayan münevver bir tabakadan mürekkepti İskenderiye edebiyatı, limonlukta yetişen çiçekler gibi, bu münevver tabakanın zihinlerinden çıkıyor ve yine câhıların muhitlerinde yetişiyordu.

İşbu gu'benin servet ve hacislikten niçin mahrum kaldığını bu noktada aramalıyız, halkın ruhunda edebiyata öyle bir "Capillarit'e" şiirlik, vardır ki daima yüksek ve aristokrat ol-
ması icabedem: edebiyat, aynı zamanda bu şiiriliğin isar edeceği
"Seve Populaire" nasa aid nusg,den mahrum kalırsa fakir demektir.Şark ve garb edebiyatları tetkik edilsin, Ekser,"Şaheserler,"
in halk menkıbelerinden alındığı görülür. Homer'in " İlyada," ve
Odise"si, Firdevsi'nin "Şehname,"si Goute"-nın "Faust," u

Bu güne kadar sahibi olduğumuz edebiyet, tezahürleri itibariyle "İskenderiye edebiyatı,"na pek benzer. Ruhlarının en samimi heyecan ve infialleriyle meşgul olan- Fuzuli ve Hamid gibi
-bir kaç müstesna çehrenin ve sonunda koskoca bir halkın mevcudiyetine rağmen "Osmanlı edebiyatı," denilen şey asla konuşulmayan bir "Arge sahiplerinin," adeta "Bad-ı mücerred," deki malikanelerine sığınmış ve böyle cüce kalmıştır.

Edebiyet bir "Moustre- Mesih," değildir, Gustav Lonson'un dediği gibi e, milli hayatın bir manzarasıdır. Bir edebiyatın içinde bir taraftan içtimai ve siyasi vakalarda mündemiç his ve fikir hareketleri, öte taraftan fiil alemine çıkmayan hulya ve meşakkâtlerin gizli ve dahili hayatı görünür. Onun ifadelirunde milli esatirin, menkıbelerin, an'anelerin, hatıraların izleri vardır. Her terkipte, her teşbihte, her istiarede mensub olduğu millete ait hususiyet mevcuttur. Bu itibarla " Nerha-i Ümid," "Ümid üfürüğü,"ne govrilemiyeceği gibi "İnkisar-ı Ümid,"ş mukabâl "Ümidin kırılması,"tarzında yapılacak tercüme de Türkçe olamaz. Türk, geçen sene nermi (1)pek güzel keşf ettiği gibi, "Ümid,"ini dallı budaklı bir ağaç düşünmüyor, kacıça, sönlücü bir ziyaya benzetiyor. "Ümidim kalmadı Ümidim söndü," diyorbu ve böyle ta'mik edilince Türk rûhiyatında yaşayan hakiki "Beyan,"ımız ne güzeldir.

Albala der ki " iyi yazmak için iyi hissetmek, iyi hissetmek için de yaşamak lağzımdır.,, Türk münevverleri, denilebilir ki bu güne kadar yaşamamışlardır, çünkü "Ferd,"in dimağına garip, feyzli bir sekr veren, vcd ve istigrak içinde yaşatan mefkure-
den, içtimai biâ vicdandan mahrum edilip,Milliyetin kudsiyetini, bu kudsi milliyetin natıkası olan öz dilin güzelliklerini hissedemediler, binaenaleyh görünüşüne rağmen istenildiği kadargüzel yazamadılar ve medeniyet tarihine "Spontane-hacis," Zengin bir edebiyat hediye edemediler."Sanet,"bu müthiş hüsrânın seb-
bini, başka cihetlerde olduğu "Milliyet," hissini uyanmasında aramalıdır.

Buradan itibaren bilhassa Süleyman Nazif Bey'in Türklük aleyhindeki yazdıklarını hatırlayarak söylüyorum. Bu his uyan- saydı, kalblerimizde tenemmu edecek "kavmi gurur". Şu veyahut bu millete aid edebiyatların taklidiyle doğan "Enderun Edebiyatı," na nihayet verecekti. Türkün yalnız görmeğe değil göstermeğe de muktedir olacağı,, düşünülecek, bir taraftan bu şuarsuz ceryan bir kaç yüksekdimagda şuurlanarak Türklük dahilere malik olaca- ğı gibi öte taraftanda edebiyat namına yirminci asrın orta yerin- de kelime oyuncakcılığının pekâ ayıp olduğu hissedilebilerek "Nahüda-yı hüda nasnas,, gibi söyleşin yazılmasına cür'et oluna- mıyacaktı.

Zaten talihsiz milletin, eskiden beri her hususda en büyük zararyarı başka millete aid ferdlerden değil, kendi münevver ço- cuklarından görmüştür: Yunan felsefesini yabancı lisanlara tercü- me eden, yabancı lisanlarla felsefe, lûgat, şiir yazar, başka mil- letlerin, kendi zararına, isyanına iştirak eder ve nihayet memle- keti parçalattıran hep türklere dendir.: Fanabi, İbn-i Sina, Ebu nasr İsmail Bin Humad el Cevheri, Şevket Buhari ilh.

Yine edebiyata dönelim: "Türklük hissi,,nin uyanmaması en san'atkâr şairimizin muvaffakiyet kazanamamasını mucib olmuştur. Bir Şiir okuyalım:

KILIÇ

Çekiç altında muhakker ezilir günlerce
Bir çelik parçası birtığ-ı mehib olmak için
Sonra yatmağla geçer ömür niyamında bütün

Ne hazin işkence.

O çelik parçası bir gün bir ehemniyet alır,
Koca bir kavmin olur haris-i istiklali,
Koca bir milletin arzı, hayatı, malı

Ona vâbeste kalır.

O zaman ey ebedî hâmi-i şân-ı akvâm
O zaman sen yed-i kahhar-ı hamiyette iyân
olarak ehl-i tecddiye verirsin hüsrân,

O zaman en nâkam

Kalbe şevkinle gelir neş'eli bir hiss-i felah,
Sana baktıkça fahûrane parıldar gözler,
Sana ey seyf-i, mücellâ, sana ey berk-i zafer

Sana ey şanlı silah

Bir bir kılıç şiiri istedik, fakat içinde, mindistandan Apenimlere kadar payansız bir mesafedeki uaglarda, kırılgan, cıvımlı- larda uguldayan Türk kılıcının sadasını işitmeli idik. Biz bir kılıç şiiri istedik. Fakat içinde, iki üç asırdan beri kırılmış Türk kılıcının hale ucundan sızan kanların damlalarını gömeli

idik. Biz bir kılıç giiri istedik, Fakat içinde, bütün bir şeref-
li tarih kapanırken onunda kınına girdiğini- Evet hiç olmazsa bu
hüzün ve matem sahnesini- seyretmeli idik.

Şair bir mefkureye tabi olursa velen ki, o mefkûrenin hüs -
ran anında olsun, yazacağı şiir kıymetli olur: Hürriyete müştak olan
olan Fikret'in "Sis,,i gibi ki muntelif içtimai mevzularda yazdı-
ğı diğer manzumelerine nazaran bedii ve nefistir, çünkü bu, şai-
rin zihninden, ruhunun kıvrından değil, selikasının ianesiyle
ruhunun derinliklerinden, kendisiyle beraber inleyen bir halkın
teessürleriyle karışmış, akıyor Şair Albala'ya göre c "Sis,, i
yaşıyor, binaen aleyh iyi hissediyor ve işte iyi hissettiği için
güzel yazıyor, Kılıca gelince: Bu günkü İçtimaf-ya vehn"Rûbab-ı
şikeste,, Şairin " Bir kanadın küçücük darbesiyle kırılan,, kalbi-
ni karartıyor, muhitindeki ahlaksızlıklardan öğreniyor, Türklük-
ten ziyade insaniyete, mefkureden ziyade mefhumeye aşık oluyor,
kılıcı da bütün bir şan ve kan dolu tarihten akislerle mazhar
oluyor.

Hayatımızın her şu'besinde olduğu gibi edebiyatımızdaki bu
yoklukları gören muhteren Gökalp diyor ki: (1) "Türk edebiyatı,
na Aşık Paşa ile, ne Nevalî ile başlar. Edebiyatımızın menba'la-
rını bir taraftan taş mahkûkelerde, ceyran derilerinde, diğer
taraftan da halkın koşmalarında, masallarında, destanlarında ara-
malıyız. Edebiyatımızdan yabancı telmihleri atmmalıyız, lisan ve
edebiyatımıza an'anesinin mabdeinden başlarsak uğradıkları muvak-
kat istilaların ârızî ve marazî devreler olduğunu anlayacağız.
Türklüğün kelimelerle, mesellerde, masallarda, destanlarda izle-
ri kalmış bir milli mefkûresi vardır ki bunu, bu dağınık enkaz
altından bulup çıkarmak ve bunda mündemic ırkî (Ma'bâdüt Tarih)i
keşf etmek en büyük vazifemizdir.."

Bu itibarla derim ki madem ki bizim tahriri an'anelerimiz
yoktur, Halkın hafızasında yaşayan " Türk ruhiyatı, ne zaman toplā-
nırsa Türkler c zaman lisan ve edebiyatlarını yapabileceklerdir.
Fakat evvelce, Aka Gündüz'ün kitabı için yazdığım makalede de
saylediğim gibi bu, "Halka doğru,, gitmekle başlayacak edebiyatı,
taraftarlardan bir çokları bile pek yanlış anlıyor ve "Halk
için,, Edebiyat yapmağa çalışıyorlar ki büyük bir tehlikedir, ben
bu makalede onu da, "Halka doğru edebiyet,,la" halk için edebiyet,,
arasındaki farkı da anlatmağa çalışacağım, şurada hulâsa olarak
söyleyâm ki " Halka doğru,, edebiyat demek, edebiyatı halkın idra-
ki için aşağı bir seviyeye indirmek değil, mevzuunda bünyesine
kadar her şey'ini halkın ruhunda yaşayan Türk ruhiyet lisanında
olarak yüksek bir edebiyat meydana çıkarmak demektir.

TÜRK YURDU - SAYI:6 N:54 Teşrin-i evvel 1329 (1913)

E d e b i y a t v e H a d s

Taklîdî ya'ni klâsik edebiyat-san'atın isyânı-Yanlış ceyranlar-Osmanlı Edebiyatını tahattur-Fernan Greg'in fikri-San'at süs değil sıhhat ve samimiyet-M; saller: Maupassant'dan, Halide Hanım'dan, Ömer Seyfeddin'den -ilim ve san'at lisani ve hususiyetleri-Türkce-nin hâli ve Namık Kemâl'in dedikleri-Edib ve şâirlerimizin son senelerdeki yazılarından birer nümüne -Ermeni lisani ve Abujan'ın yaptıkları -E; zim de haçaturlarımız, hatıroyle değil, Oğuz ve Kayalarımız yetiçecek-

Bir an oluyor ki bir takım adamlar büyük dâhilerin vücuda getirdikleri edebiyattan kaideler çıkarmağa başlıyorlar. O zaman garib bir "Doğmatizm" ile tuhaf bir "Bediyyat hâsil oluyor, işte bu doğmatik bediyyat şartlarına riayetden doğan edebiyata "Klâsik edebiyat" deniliyor; Halbuki bu taklîdî edebiyatın aslını vücuda getiren dâhiler, eserlerini o kaidelere riayetle ibdâ etmemişlerdir. Çünkü bu doğmatist bediyyatçıların zanları gibi o kaideler bu "Şaheser"lerde birer "Şart" değil, birer "H; tice" mâhiyetini haissdir ki, ta'mik edilirse, çıkarıldıkları eserlerde daimâ riayet olunmuş değildirler. Ve bu hal mes'eleleri tavnih eder.

Bu mana ile cenebî edebiyatların taklidinden doğan her türlü edebiyat "Klâsik" adâdına girer, İran ve Fransız edebiyatlarının gülgelerinden başka bir şey olmayan bizim garik ve garb mektepleri bile..

Yine her edebiyatta biran geliyor ki bu klasik, ya'ni taklîdî edebiyata san'atın bir yagmak isteyen ruhu isyân ediyor, diyor ki: "Ben zihnin meydana korduğu mantık ve kaideye esir olamaz; vazifem ruhda, hayatta, tabiatta mevcûd "Réalité-Şe'niyyet"i olduğu gibi keşfetmektir. Her şahsın haz ve elemi başka olduğu gibi aynı şahsın

her andaki haz ve elemi de bağıdır; Ben bir musikiyim ki şimdi gülerim, şimdi ağlarım, fakat gülerken de ağlarken de her ihtizazının orasında pek rakik "nuance-nîrenk"ler vardır, ve işte bu nüancilerdir ki benliğimi husûle getirir. Sonra, ben o kadar âzâdım ki şu veyâ bu şahsın ruhuyla da iltifa edemem, hayata da nüfuz ederim; bazı kimseler vardır, "Tarih bir tekerrürdür" derler, hayatın sahafalarını ibda' ve tekâmülden mahrum, birbirinemügabih hendesî birer mahiyetten başka hiç bir şey'e mâlik olmayan kalıplara benzetirler. Halbuki "Cemâd"ı ezelf ve ebedî esâret ve muayyeniyetinden kurtarıyan "durée-müddet" onun için lâhuli bir kudret elidir ki, hayat bu sayade haiz olduğu "élan-hamle"leriyle her an başka bir sahafadır; benim vazifem hasabîolmayan gözlerin göremeyeceği, hatta âlimlerin bile idrâk edemeyeceği "mütেকâmil terakki" halindeki "Hayati geniyetler"i rûyettir; ben fakat bununla iltifa etmem, tabiata da bakaram: Onun da her diyarı, her diyarının sahraları, dağları, grupları, tulu'ları, hatta aynı diyarın her gurub ve tulu'u başka bağıdır; Bir Türk Şâirine mensub isem parlak semâyı, bu semânın bin çeşit renklerini ve herrenğin rikkat ve ihtizazını keşfe çalışırım; bu memleketin sazlıklarında heykeller, kuğular görmem; güllerinde bataklıklarında öyle yılanlar, kurbağalar bulunur, çıkarırım ki onlara seyr eden her nazara tevekül ve lâkaydinin bitmez ve tükenmez esrar ve hulyasını gizlemekle megguldürler.."

San'atın bu guursuz isyanı neticesinde vâkıa edebiyat, klâsik çenberi içinden kurtuluyor, şair kalemini artık istediği gibi oynatmak hakkına kazanmış demektir; fakat okseriya bu isyanın şâilî "İntuition-hads" olduğu tsayy'in edemiyor; ya muhayyile nâsına ifratlar yapıyor, ya "İmpression-ıntıba"lara rutlek denemek derecede hâkîm bir mevki' kazanılabiliyor, tahûd da içtimaf ve siyasi sebeplerden dolayı ba'zen millî mes'eleleri havsulasına

almağla iktifâ eden bir edebiyat, bazen de san'atlara büsbütün uzaklaşarak "Halk için edebiyat" yapılıyor ve san'ata "aklı ve zihni ile öğüt vermek" gaye zannediliyor. Bundan dolayı bu gibi edebiyat mahsülleri yeni bediyyatın elzem gördüğü "şerhiy et" in "donnée immédiate_vâsitasız ma'tâ"ları değil, eskisi gibi mutlak çerçevelerden kurtulmuş olsa bile yine birer "Construit_masnû" mâhiyetindedir.

İşte "Klâsizm" taklit hengâmesinin, san'atkâr vicdanlarında husûle getirdiği "aksülâmel" den doğan "Romantizm" böyle üç dört telâkkiye dâçar oluyor. Halbuki "Hads melekesi"nin yaptırdığı isyandan maksad şiir ve san'atı "Concept mefhum"lardan, "A, strait_mücerred" ifâde ve tasvirlerden kurtarmak, ona ruhta, hayatta tabiatdaki "Concret_şebah" geni-yetleri olduğu gibi ve canlı bir surette göstermek, mücesssem tasvirler yaptırmaktır. Bahsîmiz bu noktayı bulunca bizim edebiyatı hatıra getirmemiz pek lâzımdır:

Osmân'ı Edebiyatı:

Çah (!)-ı zekân-ı üftâdesi dilbeste-i zül'fûz(!)

Zincirli(!) kuyu(!) onun için meskenimizdir!

gibi sözlerle tamamen âdiliğe düştüğünü anlamış ve artık garba dönerek yeni bir ufuk bulmuş olmakla beraber Fransız edebiyatının tallidinden hasıl olan bu devrede bile eski ruhiyatından kurtulmuş değildir; onun nezarında hâlâ güneşi "Afitab-ı âlontab", hâlâ saçların "Hüm-leri "Unk-u rûhda bağlı zincirin sanki bir halka-i muziyye" idi; çünkü Türk şairlerinden nâbakası olan lisen yine o idi: Hâlâ kelime onuncağılığıyla vahit gözetmek isteyenlere müsaid, "hun-u nakd ve nakd-ı hun", "Hâhüdayı hüdûnaginaslık," liseni idi; bir kelime ile hâlâ "monstre_masih" bir halde idi! Bir edebiyatın mesnedi böyle "Anor aigarr-ı tabîf" olunca edip ve şairlerin, ona esir olacağı, tasvirî tasvir, teşbihî teşbih, istiareyi istiare ve edebiyatı kelime için yapacağı, açık bir ifade ile zâhirdaki inkılâba rağmen edileceğinden

ayrılmayacağı hayret vermez bir neticedir; ve böyle oldu. Osmanlı edebiyatı -bazı müstesnâ sîmâlarınınvücûda getirdikleri bedialar istisnâ edilirse-umûmî hatları itibariyle, edebiyatın hakikî medlûlüyle alâkası olmayan şeylerden kurtulamadı. Bu noktayı tavrız için Fransa'nın son zamanlarda yetişen ediblerinden "FERNAN GREG"İN fikrini söylemek isterim:

Pek samimi şiirlerle dolu "Çocukluğun Evi" ve "Yaşayış Güzelliği" gibi şiir mecmualarının sahibi olan Greg, bediyyatta hak kazanacak bir iddia serd ediyor: Ona nazaran "Parnasiyen"leri "Kelimecilik"e, "Sembolistler"i "İbham"a sevk eden yegâne şey, riayet ettikleri "akîde"lerdir. Evvelkiler "güzellik için güzellik", ikinciler "Hulyâ için güzellik" ibdâna çalıştalar. Her iki mektep müntesiplerinin düşünemedikleri cihet güzelliğin "mücorred" olmasıydı. Her zaman ve her memleketin en büyük gairleri san'atkar olmakla beraber nihayet bir insan: bir baba, bir gûl, bir âçık, bir vatanperver, bir filozof, bir mu'tekid, huldâsa hayatta bir şeydirlir. İşte eserlerinin esası bunlar olmalıdır; bunları tabii ölmeyerek kelimelerden, anlaşılamazlıklardan güzellikler yaratmak isterlerse yazılarının sahte ve donuk olacağına şüphesiz yoktur; biz bir sanat istiyoruz ki pek vecidî, pek samimi, pek geniş, pek canlı, bir kelime ile "Hümayn-insanî" olsun; biz birşair istiyoruz ki bir insan kalbini tekrar etsin; kalemi elimize aldığıımız zaman ilk düşünöceğimiz şey, ne tunc kadar sağlam kelimelerin hendesî intizâmı, ne de karanlıklar içinde inleyen bir musikidir... Dizin için bir akîde lâzımsa "Hüyat için sanat"tır.

Bunları iddia eden Greg (1) "Symbolic-insânî" edebiyattan büsbütün kaldırmak istemiyor, diyor ki: "Karanlık bir küsâl anah-tarsız bir çölmecedir; Vinyi (Hoşhur bir Fransız gairi) de hayret verici büsöller vardır; fakat anla alır." O bunlara taraftardır, nitokim kendisi de yapar. Yeni edebiyatçılardan bir bahsesi de:

"Yaşayınız, görünüz, eğer güzel yazmak istiyorsanız..." diyor. Hülâsa yirminci asrın bediyyâtı san'atta alâyiğ değil, sıhhat ve sadeliyet istiyor. Son devrede yetişen Fransız romancıları içinde "Maupassant" a şöhret kazandıran ve bu şöhreti hergün biraz daha fazlalaştıran, muharririn bu hususdaki kanaat-iyle bu kanaati tatbik edicidir.: Meselâ o, deniz üzerindeki şişkin yelkenler için sayfeler doldurmaz; sâdece "büyük beyaz balon'lar" der. Bu öyle bir teğbihtir ki bizi müşevveş ve mücerred tasvirlerle yormaksızın götürür, esen rüzgârların önündeki şişkin yelkenleri gösterir.

Yakup Kadri Eoy İzzet Melih Bey'in "Tezâd"ındaki:

"Ehire'nin sabrı tükeniyordu; elindeki kitabı sedirün üzerine fırlattı, okuduğunu bir sis arasından görüyor, anlayamıyordu. Şişirli Şişirli adamlarla odada dolaşıyordu. Piyanonun müdevver sandalcosine oturarak notalarını karıştırıyordu. Birşey çalmak istedi; fakat parmakları itaat etmiyordu: Kızdı, "vaz geçti.."

Satırlerini pek iyi bulmuyor, "bütün bu, diye ilâve ediyor, geldiler, gittiler, oturdular bize acemi bir romancının sayfelerle anlatamayacağı hâleti rûhi-eyi haber veriyor" sonra şu fikri derinleşiyor: "Sanat tahririnin en güzide hasâilinden birisi ve helki birincisi sade, me'nus ve herkesin daima kullandığı kelimelerle bize beya-şın karışık, ince, derin ma'nalarından bahs edebilmek kudreti değil midir?" Çok doğru söylüyor, Maupassant, tilsizine, yeni hüsnü "Hal-luciné—bir saula" bir dirmağla pek yanlış gören ve gösterecek isteyen Yakup Kadri Eoy'e bu noktada hakikati itiraf ettiriyor!

Evet bir san'atkârın vazifesi ruh, hayat ve tabiata aid duy-gu-yetlerden hangisini istiyorsa bunları en sabit ve samimi bir i'fâde

(1) Fernan Greg bu fikrî mesleğine "Humanisme" ünvanını veriyor; ma'nafih bu doğru mesleğe tamamen riâyet edenmiş ve "Serbolizm"ün dar muhtından, mahdud kelimelerinden, bitmez, tükenmez akçe darandâ, ebedî ve mehlûl hüsnünden, melâliinden kurtulmuşdur.

ile kâğıda aktsettirmektir; sonra teşbihlerini istiarelerini, hülûsa bir ifâde için elzem olan herşey'i yalnız bu ruh, bu hayat ve bu tabiat için vâpmalıdır, süs ve alâyiğ için değil...

Pek mariz bir Fransız şairi karanlık ve gürültüsüz bir geceyi ne sade fakat beliğ anlatıyor:

"Gece kapalı bir kilise gibi susuyor."

Halide Hanım Efendi de "Yeni Turan"ında mefkûre arkadaşı Oğuz'dan ayrılarak, istemiye istemiye Hamdi Paşa ile izdivac eden Kaya'nın bütün rûhiyatını şu bir kaç satırla nasıl ve ne muciz gösteriyor:

Hamdi Paşa hepimizi az çok süyletmeğe muvaffak oldu, fakat Kaya muzlim ve tehlikeli bir saha gibi kendine kimseyi yaklaştırmıyordu. Bütün lakırdısı kısa evet ve hayırlarla tesam oluyordu. İtiraf ederim ki buna ve bu sukûnete hiçte, olduğu muhittten gülsok görünmek, hepsine tepeden bakmak gibi bir gökil vermiyordu."

Yine ondan birkaç satır alalım; bu mahus izdivacdan sonra da "Yeni Turan" kızı kalan Kaya "Çamacırcı Ayşe kadının torunlarına iğlik" dikerken Hamdi Paşa itiraz ediyor:

"——Canım bununla uğraşacağınıza çarçadan iki fahişle alıverseniz..."

Kaya pek çok şey bilen, fakat bildiğini karşısındakine anlatmayacağına emin birâlimin sukûneti ile bakta. Sonra parmaklara sürükten bezi arasında ince parmaklarıyla düzelterek diline devam ederken sâdece:

-Daima böyle giymeğe alışmışlar, dedi.."

Ömer Seyfeddin de "And"ünvanlı hikâyesine şöyle başlıyor:

"Ben Cünen'de doğdum. Yirmi yıldan beri görmediğim bu kasaba hayalimde artık serâblagta. Bir çok yerleri unutulmuş eski ve usak bir rûya gibi oldu. O zaman genç birgüşbağı olan babamla her vakit önünden geçtiğimiz çarşı câmiini, karşısındaki küçük ve kasab kadavânı, içinde binlerce kereste topruğu yüzen nehirciği, kâza yılanmağa gittiğimiz sıcak sulu **elbi** derin havuzunu şadi hatırlamağa çalışırım; fakat beyaz bir nisyan dumanı önüne yağılır. Renkleri siler, şekilleri kaybeder...Tek uzun gurbetlerden sonra vatanına dönen bir adam doğduğu yerin ufkunu koyu bir sis altında bulup ta sevdiği şeyleri uzaktan bir an evvel görmediği için nasıl mahzun olursa, bende tapkı böyle merak ve sabırsızlığa bensez bir elem duyurum."

Böyle canlı ve **çizim** tasvir ve teşbihleri Ömer'de çok buluyoruz:Yandan çarklı bir boğaz vapurunun hareketlerini şöyle anlatıyor:

"İki yandaki çarklar dar kafeslerinde birden uyanan alıcının ve müdhiş deniz aygırları gibi, hiddetli bir gürültü çıkararak, kınıldandı."

Bir köylü evinde gece alçakta yanan bir ateşe karşı geriblen bir adamı tasvir eden şu satırlarda ehemmiyetlidir:

"Ocağın üstündeki harab ve ihtihar saat gece yarısının geçmiş olduğunu gösteriyordu; Doris mandolini duvara dayadı. Ayaya kalktı. Birden tavanı kaplayan gölgesiyle gerindi."

Makalemın şu kısmını tamamlanadan söyleyeceğim bir cihet kaldı ki pek lâzım.

Değer, nihâyeti gelmez bir yolda çilginca koğuyor, koğtukça yeni bir âleme doğuyor: Yeni masnu'ların, yeni mefhumların karnesinde bulunuyor; ve işte her kavim bu yeni şeylere delâlet edecek yeni kelimeler "ibda'" ediyor; bu yeni kelimelerden mürekkep lisan o kavim umûmî nâtıkası demektir ki mâlikolmayanlarda istinsah ede ede noksanlarına ikmâle garret ederler. ⁽¹⁾ Türkçemizde: "âsraplan"a mukâbil "tayyare", "idéal"a mukabil "mefkûre" kullanmağa başlamamız gibi, "réalité"ye karşı "eniyet"de bu kabildendir. Kulâsa her kavmin "ilim" lisanı gittikçe lafızlarını arttırır ve gittikçe sönümlerir. Aynı zamanda hâtiyanlar istalahları ekseriya lâtinceden olarak garb "beynelmileliyet"ine bir nâtaka vücûda getirdikleri gibi, müslümanlarda yine istalahlarını Arabca yaparak kendi "beynelmileliyet"lerini ibraz edebildiler; ve bu pek ma'ul olur; fakat her kavmin bir de "San'at" lisanı vardır ki o yeni kelimelerle ihtiyac göstermez. Nev-cud kelimelere yeni mânâlar verilmesini ister. Ediblerimiz eskiden beri bu hakikatten gâfil oldukları için dilimizi lüzumsuz yabancı kelimelerle doldurmuşlardır: "Kız"varken "dubler", "Kıldız"varken "Ahter, stare" "halın"varken "nâsiye, pişani", "Desti" varken "Sebu", "bulut"varken "Ebr, sehab, hatta miğ", "esir"varken "nabcir" ve ilah...gibi.

Bu gafletlerin neticesinde bir gün geldi ki Osmanlıca'nın Türkçe ile alakası yalnız fillere münhasır kalmış, edibler belâğün lisanıyla tahvir lisanı arasına dolmaz bir uçurum kazınmışlardır. Bunun yegâne sebebi dînyanın hiç bir lisanında görülmemiş bir hâlin dilimizde âriz olmasıdır: Müstahaselegen Türkçe kelimelerin yerine Arabca

(1) Bu meseleye dair ctraflı ma'lumat almak isteyenler, "Hurdun" ikinci valinin 12.sayısında mübterem Gökalp'in "Lisan" makalesini okusunlar.

ve acemceden kelimeler girerken Türk münevverleri bu iki lisan-
aid kaideleri de berâber almışlar. İşte bu kapıtülasyonlar saye-
sinde Ecnebi lisanlar lisanımıza müdahaleye başlavinca aslâ lüzumu
olmayan lafızlara girmeğe ve girdikçe Türkçenin sâfiyetini bozmağa
başlamışlardır. Bu ârıza otuz kırk seneden beri anlaşılmış, hatta
Namık Kemâl merhum bile ⁽¹⁾ "Türkçenin eczâ-ı terkîbâ olan üç lisan
ki telaffuzda oldukça ittihad bulmuş iken tahrirde hâlâ hey'et-i
asliyelesini muhafaza ediyor, ekânim-i sciâse gibi sözde gürâ mütte-
hid, hakikatte zıdd-ı kâimdir." diyor, "Üslûb-u tahrir bayağı bir
başka lisan hükmüne girmiştir" diyerek bu münasebetsizliği seziyor;
hülâsa yine Kemâl'in dediği gibi "Meselâ" Nergisî gibi mîlletimizin
en meşhur bir telif-i edibanesinden istihrâc-ı meâl olmak, bize göre
ecnebi bir lisanla yazılmış olan Gülistan'ı anlamaktan müstâzîr."
Bu tuhaflık bu gün bu dereceyi haiz değilse de Arabca'nın Acemce'nin
boyunduruklarından büsbütün kurtulamaması lisanımızın muhtaç olduğu
sâfiyete mâni' oluyor. Edib ve şairlerimizin son senelerdeki yazı-
larından birer numûne:

Fikret Bey'in:

(Evlad-ı beşer), işte şu (uhlutâ-yı azdâd)

-Haluk'un Defteri'nden-

Cenab Fey'in:

(Mürgan), O (Nâ-y-ı rûh-u riyaz)

(Emvâc), O (Kalb-i râz-ı hayaz)

-Dir şairinden-

Faik Âli Fey'in:

Dir (Şir-nur-u girra) ve bir (Sahib-i buruc)

-Elhan-ı Vatandan-

Ahmed Haşim Fey'in:

Dir (Gilyegâh-ı encüm Lenzân-ı şem) iken

Ve nihâyet bütün bir âti olduğunu söyleyen Süleyman Nergisî Fey'i
in her makalesindeki (Nergisî misâl) kühne, gürûhulü, aynı zamanda
bog bitmez tükenez terriblesi...

(1) Kulliyat-ı Kemâl'in 2. cüz'ünde "Edebiyat hakkında bazı müfâ-
hazât" ünvanlı mekâlesi

Hâlâ devâm eden bu maraziliğe rağmen dilimizin pek parlak bir istikbâle namzed olduğuna imanım var; Türklerde -bazi vefasız çocuklarının inadlarına mukabil -milliyet hissi tamamen uyanmıştır ki, bu bütün ârizaları ve bu ârizaları cerihalaştırmak isteyen elleri kurutacak, kaldıracaktır; milletlerin, "lisânî tarih"leri gösteriyor, kavmiyet sevdası öyle bir kiskançlık hâsıl eder ki bir taraftan fertlerinin hepsine hitap edecek birleşen tesis ettiği gibi öte taraftan da bütün yabancılıkları kapı dışarı atar. Ben tanrımdan yalnız bu sevdanın şiddetlenmesini dilerim!..

Abdül C. vdet Eyy geçen gün (1), Arşak Çobanyan Efendi nâmında birinin "Ermeni Kavmi, mâzisi, irfânı, âtisi" adlı bir kitabından bahs ediyordu; bu kitaba nazaran Ermeniler vaktiyle klâsik lisanslara olan "Grapar" lisanında kitap yazarlarmış; "Sanskrit" gibi müstesnâ bir zümreye, âlim ve râhanilere hitap eden bu uvubeden halk bir şey anlamıyor, cehalet içinde boğuluyormuş. Korland' da "Durpat" dâhilinden me'zun (Haçatar Abuyyan) adlı cesur bir zat ortaya çıkar; Kavminin öz diliyle eserler yazar; tahkir ederler, tezyif ederler; fakat o "Yolunda birbüyük dev adamıyla" ilerler. Yazdığı mektep kitapları rûhaniler tarafından men edilir. Tiflis'e gider, kovarlar. Erivan'a gider kovarlar. Yine halk diliyle, her Ermeni'nin konuştuğu gibi yazar, nihâyet bir gün hayatınca hâtime çekerler. Bu gün (Haçatar Abuyyan)ın komikleri bile kalıncığı âşikârdır; fakat kavmine yeni bir lisanla bu lisanla istinad eden yeni bir edebiyatın ilk nurlarına hediye eder. Ermenilerin de bu günkü mevkiî ma'lumdur. Türk de câhil kalmayacak, onun da (Haçatar Abuyyan)ları, hayar öyle değil, zîmmî sene sonraki hayatının tarihi olan "Yeni Turan"daki "Oğuzları" koya" ları alacak ve Oğuzlarını öldürürlerse Kayaları ko-acak: "Türk diyecek, sevgili milletim sen kimsesiz değilsin, senin nektör olmayan yavruların da var..." Ve işte o zaman sahte olâygıçlardan uzak, sahîh ve samimî bir lisanla mücessem tasvirlerle dolû hadsî ve millî bir edebiyat, hakiki bir edebiyat yükselcek.

ALİ ÇAMİR

(1) 9 Tegrin-i evvel 1329 tarihli ve 5987 numaralı "İkdam"da çıkan bir makâlesi.

MİLLÎ EDEBÎYAT MES' ELESİ

5

-Edebiyat ve Milliyet-

Milletlerin tutan kalele değil, zengin bir lisanla yine zengin bir edebiyattır-Bu hakikatin yanlış tefsirleri-öğüd kitapları-Şussel de Pierre'in dedikleri -Arthure Ũoqué (Şuke)nin iddiası-şair tamamen serbest bir ruha mâlik olmalı-Yeni Yunan edebiyatı-edebiyatta mektep olmaz-Fransız realistleri:Homer ve Şekspir -Fransız senbolistleri-Lanson'un kanaati-Romantizm-Nordau'ın hatası-Romantizm milli gururdan doğar-

Galiba Aristo'ya "Güzel nedir?" diye sormuşlar."Onu yalnız körler bilmez!" cevabını vermiş;ben de milliyet aleyhinde bulunanlara-bu müthiş körlere-bana "Milliyet nedir?" diye sorarlarsa "Görebilmiyorsanız etrafınıza bakınız,İngilizler var,Fransızlar var,Almanlar var,hatta Sırbılar,Bulgarlar,Yunanlılar var.İşte sizin insaniyete tapındığınız yirminci asırdaki mücadeleleri ve yine sizin "İnsaniyet" mahsülü zannettiğiniz medeniyeti gurur ve tefevvuk hissiyle japa eller o hûlyanın değil,bu hakikatin,insaniyetin değil,milletlerin elledir...Hangi kikle milliyetten mahrum ise-şimdiye kadar bizim başımıza geldiği gibi-ne medeniyette küçük bir ışık verir,ve -heyhat!-Ne de yaşar.."Ben bu sözlerle iktifâ ederim,onlara kalbinde milli sevdâ taşıyanların derin ve lâhuti zevkinden bahse bile tenezzül etmem...

Milletleri tutan taştan,topraktan,çelikten yapılmış kal'ele değildir;zengin bir dil ve bu dilin üstünde yükselmiş yine zengin bir edebiyattır,öyle ki evvel istiklâlini kaybeden nice milletler vardır ki vatanlarının üstünde esen istilâ kasırgaları onların kökünü kazıyamamış.Ve bir gün yine meydana çıkmışlardır;çünkü o milletler mazide zengin edebiyatla tetevvüc etmiş zengin lisanlarını muhafaza etmişlerdir,ve çünkü milliyetle lisan birdir.

İşte bu hakikat, milletlerin inkılab ve teceddüd anlarında ediplerini ziyâdece uğraştırıyor; vücûda getirdikleri eserleri milliyyet hissi ve fikriyle dolduruyorlar; netice bir değildir. Bazen muhteşem, pervasız sesler yükselerek, edebiyat mevkiinden inmiyor; çünkü o sesler, "Halka doğru" giderek milliyyetin ruhundan, ve o ruhun derinliklerinden ilhamlar toplayan bir "San'at" a aiddir. Ne çare ki her zaman böyle olmuyor, bazen yolunu şaşırıyor "Halka doğru" değil; "Mantığa doğru" indiriyor, "Halk için edebiyat" olmak istiyor, o zaman meydana çıkan eserler denebilir ki aslâ şiir ve san'atla alakası olmayan "öğüd" kitaplarıdır; aynı zamanda bunlar bu vazifeyide "öğüd" vermek" i de yapamazlar: Çünkü bir millete necat yolunu gösterecek kuru nasihatler değil, ona gurur verebilen yüksek telkinler sahih ve samimi edebiyatlarıdır. "Russel de Pierre" in (1) dediği, bu kayd ile, doğrudur; o diyor ki: "güzellik, iyinin iştiyak ile dolu, câzibeli şeklidir, ve bu câzibe, bizim için ahlâki faaliyetin umdesidir; her ahlâki fiil güzeldir, ve asla bir güzel yoktur ki ahlâki bir kıymeti mâlik olmamış olsun; çünkü her güzellik terbiyevî; mürebbî, gencin ruhunu ciddien güzelleştirdiği vakit, bedii hayat içinde ahlâki hayat, bir itiyad halini alır ... "Alman edebiyat tarihini yazan "Arthure Choque" de "ibtidai Original bir edebiyat yapmak, milleti yaratmak değil midir?" diyor (2) Yani şair tamamen "Serbest bir ruh" a mâlik olmalı ve "Sanat" dan başka bir şey düşünmemelidir; kâfi ki kalbinde milli bir gurur taşınsın, ve bu mâlli gurur ona şu veya bu şahıs, yâhud milleti taklit yolunda "Reflet-gölge" hislerle dolu eserler yazdırma-

(1) "Idéal Esthétique-bedii mefkûre" ünvanlı kitabının bilhassa 152 sahifesi.

(2) "Lillé rature allemande- Alman edebiyatı" ünvanlı kitabın 321. sahifesi.

sin... Bunun haricinde kendisine kim bir fikir dermiyan eder, "Falan mes'eleye dair bir şiir, bir roman, bir temaşa kaleme alınız!" derse "Goethe" nin meşhur cevabını vermelidir: "Haydi kendine bir başka uşak ara!..." hulâsa taklidi bir edebiyatın ne derece kıymeti yoksa "Halk için" fikriyle meydana çıkacak yazılarında o nisbette kıymeti yoktur, yüksek hâcis ve ibtidâf bir edebiyat yapmak.. işte kalbinde milliyet sevdası taşıyan ciddi san'atkarlar için gaye...

Maamafih bu hakikat, teceddüd hengâmelerinin cûşu ve hurûşu arasında birden bire meydana çıkamaz; şimdi bizde otuz sene evvel Yunanistan da olduğu gibi...^U zaman yeni bir tarz "ibda'" etmek isteyen Yunan edipleri bir müddet "sahte" eserler yazmaktan başka bir şey yapmamışlardı; ^U vaktin şöhretli temaşacılarından müteveffa "D.Koromilas" zahirde klâsik edebiyattan yüz çevirdi, Alexandre Dumas gibi, Sardou gibi, Labiche gibi Fransız ediblerini üstad tanıdı. Neticede san'atın anlattığı güzelliği tecelli ettirebilmekten mahrum kaldı; çünkü Fransız hayatıyla Yunan hayatı arasındaki fark, zevkin ziyâına sebep olmuştu. Maamafih teceddüd hengâmelerinin bu şaşkınlıkları bedbînî verecek bir mâhiyeti asla haiz değildir. ^U Büyük tehlike bu şaşkınlığa kurban giden san'atkarların şahıslarına inhisar eder; onlar edebiyat tarihlerinde bir satır bile iltifat kazanamazlar. Fakat bu kıymetsiz yazılar ileride muhtesem bir tekâmülü doğurabilir. Nitekim yine yine Yunan edebiyatının son devresinde kuş bakışı bir göz gezdirmek müddeamı isbat eder: "Kostantin Kristomanous" un (Üç bûse), (Sun-i Debek) "ispirumelas" in (Kırmızı gömlek), "Vreguvar Kosenopoulos" un (kırmızı yollar) gibi eserleri o kadar kıymetli haizdir ki bunlardan çoğu Avrupa edebiyatlarına bile nakl edilmişlerdir; bir cümle ile, Yeni Yunan edebiyatı yanlış yollarda bir müddet doladıktan sonra kendi şehrâhını bulmuş, ibtidâf ve hâcis bir ruh kazanarak yükselmeğe başlamıştır.

Bu bahiste bir noktayı daha kurcalamak isterim: Hakiki bir sanatkar "Mektep" te tanımaz. Ėsasen edebiyatta "Mektep" demek şahsiyet ve mesleğin ölümü demektir; pek meşhur bir misal alacağım: Fransızların son devrede yetişerek "Realism" ünvanlı bir mektep tesis eden romancılardan çoğunun nasıl ve ne gibi gayb ettiğini, bu edebiyatı az çok bilenler hatırlar: onlar "Realism" nâmına, "hayatta ne görürsek şahsiyetimizi karıştırmaksızın, aynıyle eserlerimize aks ettireceğiz." dediler; halbuki "Nordav" in çok iyi teşrih ettiği gibi neticede hayatı çamur görmek ve göstermekten başka bir şey yapmamışlardır; Fransız edebiyatına kıymetli bir tarih hediye eden "Gustave Lanson" un kavlince, iflaslarını da bu hazırlamıştır. İşte edebiyatta mektep insanı böyle uçurumlara atar ve iddia ettiği umdeye de riayetten men' eder. Fransız realistleri, bütün iddialarına rağmen ekseriya "Réalité-Şeniyyet" i görmemişlerdir; çünkü o kaidelere esir olarak görülemez: onu görecek göz bil'akis her türlü kayıttan âzâde, nâfiz ve serbest olacaktır. Aynı zamanda "Realism" de diğerleri gibi, bir müddet "Moda" olmuş, sonra ortadan kalkmış bir tarz değildir; bunların hepsi sah'atın her devresinde mevcud idi. "Albala" ya göre, "Realism" in hakikisi "Homer" dedir; çünkü onun an doğru ma'nası muhbirlerden uzak kalacak, rûhi, hayatî, tabiatı canlı tasvirlerle anlatabilecek bir kaleme mâlik olmaktır. Bu ma'na ile en büyük realistlerden biri de İngilizler'in ölmez şairi "Shakespeare" dir; temaşaları, bütün bir hayat ve hakikattir: ahnelerin teakubu heyecan ve infialleren kuvvet ve sanimiyeti, vezinde bile kaşdeyi yırtması, hülâsa bütün bu çâlâki bize "Realité" yi ve onun tıpkı bir sinematoğraf şeridi gibi "Cortinu-mütemadi" olduğunu, yine bir "continuité-mütemâdilik" ile takrir ediliyor; işte hakiki realism...

edebiyatta mektep tanımamasının zararına, aleyhinde bulunan "Fernan Greg" de dahil olduğu halde senbolisme tâbi Fransız şairlerinde de bulabiliriz: Bu mektebin müntesibleri git gide o dere-

cede dar bir çerçeve içine büzülmüşlerdir ki hemen hepsinin bütün kitaplarındaki mevzu'ların listesini yapmak gayet kolaydır: Akşamlar..sessizlikler..Âbajurlu lambalardan düşen gölgeler... hıçkırıklar..mütemadiyen tattuk eden duvar saatleri ve sonra bitmez tükenmez hüznün ve melâl...hepsi bu kadardır!İşte bu dar çerçeve kendilerinden sonra gelenleri baktırdı:

"Lanson" a göre bu bezginlikten dolayı yarın ki Fransız edebiyatı "Romantism" in "Senbolism" in imtizacından mütevvelid bir "integralisme-~~Ala~~" e bürünecektir. Bunun ma'nası,şairlerin kabiliyetlerine iktifa ve "Mektep" ten uzak bulunmamalarıysa ne ala!..

"Romantism" için de böyle olmuştur;onu hakikatten kaçmak, uzak ve eski memleketlere gitmek"mektebi diye hulâsa etmek isteyenler aldanmışlardır;Bu yanlış telakki Fransada "La comte Melil" le" gibi şairler şyetiş-tirmiş-kir kineticesi parnasiyenlerin kalbinden doğan heyecan ve infiallerden uzak,plâstik şiirler yazmak isteyen akilerine kadar dayanmıştır. Edebiyat mes'ebesiyile uzunca bir müddet uğdaştığını söyleyen "Max Nordau", "İnsanlık zekasının mahsülleri arasında, edebiyattır ki beğeriyyetin bünyesine âriz-i tagayyür ve igtışaşları hepsinden evvel gösterir" diyor ve bu pek doğru sözden sonra Alman Romantismine geçerek, bu edebiyatın menbaini Rousseau tarafından telkin edilen fikirlerde buluyor. Çna nazaran romantismın gayesi bu günki hayata mesnet, sunî ve hayalî bir âlem yaratmaktır; milletleri mefkureci yapan Rouesseau felsefesinin Alman romantiklerine- bu itiyadla- te'siri kâbilidir; fakat bir taraftan kendi ırkı için yoktan bir vatan çıkarmak isteyen, öte taraftan her ictimâî hakikate yalan âiyen bu mefkure düşmanı yahudi mütefekkirinin maksadı başkadır: Ö kendi iddialarını kuvvetlendirmek, edebiyatın bile bu günkü medeniyetten hoşnut olmadığını göstermek istiyor; halbuki romantismi yapan, dorudan doğruya kaideciliğe ve taklide düşman olan "Hads" melekesinin isyanıdır; yoksa çerçeveseli bir mektepten sonra yine çerçeveseli bir mektep çıkarmak

değildir;hadse bu isyani yaptırın âmil de "Milliyet" in ve "Milli gurur" un tezahürüdür.

4

İ Ç M Â L

Milli edebiyat milli vicdanla doğar-san`at ibdâ`demektir;hal-ka doğru edebiyat olur,halk için olmaz-Bu güne kadar sahibi olduğumuz edebiyat son söz.

Milli edebiyatın hakiki ma`nası hâcis ve ibtidâî bir edebiyat demektir ki müşterek bir vicdandan mahrum,kalbe milli gurur taşımayan ferdlerden mürekkep milletler de bulunmaz,içtimai ve edebî tarihlerin karşılıklı tedkiki bunu eder.Edebiyatta taklit ve mektep zaradan başka bir netice vermez;esasen taklit,tefavuk hissînin yokluğunu gösterer ki şairler bu mevki de kaldıkça "ibdaP" dan mahrum olacaklarına şüphe yoktur;halbuki san`at,ibda demektir.Bu noktadan bakılırsa,edebî şahsiyetleri mutlak kaideler üstünde yürütmük isteyen mektepte bir nevi takliddir.

Hâcis ve ibtidai olan milli edebiyatın "Nâsa aid nusg" a mâlik olması demek nâsa mantıkla öğüt vermesi demek değildir;edebiyat hayattaki güzellikleri keşf için "Halka doğru" gitmelidir;fakat asla "Halk için" olmamalıdır.

Millî edebiyatı bu ma`na ile anlamak isteyenek aleyhinde bulunanlar ne kadar haksızlık etmişlerse,yine bu ma`na ile anlayamıyanak kabul edenlerde büyük bir tehlikeye girmişlerdir.

Bir cümle ile edebiyat halk seviyesine inmez;yalnız halkın ruhundan edebiyata bir şairyik hassası varır ki âşte bu inkıtaa uğramamalıdır.

Bu güne kadar sahibi olduğumuz klasik ya`ni taklidi ve mektebi edebiyatın boşluğu son günlerde tamamen anlaşılmıştır:Milliyet muarızlarından Yakup Kadri Bey bile bir makalesinde "Osmanlı edebiyatı denilen şey`in Türkiüğe hiç alâkası yoktur,o Acemleşmiş,Fransızlaşmış bir Bizans edebiyatıdır"diyordu.Şahabettin

olmuş, bu zavallı memleketin, bu zavallı diyarın emraz-ı içtimâyesini, müsaib-i hayatîyesini, ihtiyâcatını, gayesini gösterecek bir mahiyet keşb etmiş edebiyata mâlik değiliz" diye kederleniyor.

Şeyce uzun süren makalemi bitirmek için son bir söz söyleyeceğim:

Türkler hakiki, milli bir edebiyata mazhar olacaklardır; çünkü "Milli vicdanları" doğmuştur; ben bu milli vicdanın doğuşunu hayli zaman evvel bir çok tezâhürlerle görmüştüm; hakiki ve milli edebiyatın doğacağında eski edebiyat sahiplerinden Süleyman Nazif Bey'le arkadaşlarını telaşından anlıyorum!..

Kadıköy, 12 Teşrin-i evvel 1329 (1913)

Ali Cânib

TÜRK YURDU 1329 (1913) C.8 NO:56 SH:1112-1118 12 Teşrin-i evvel
1329 (1913)

"Bedi'iyet Dersleri"nden:

SANATTA GÜZELLİK NEDİR?

Köşe başında bir ihtiyar dilenci kadına tesâdüf ettiniz: Üstü başı perişan, yırtık.. Yüzünün rengini ta'yin edemiyorsunuz, o kadar pis. Çıplak ayaklarını yalnız bir kelime belki ifâde edebilir, iğrenç!...

İşte tabiat sahnesinde bir mazgara.. Karşısında bir dakika bile duramıyorsunuz; fakat bu mazgarayı san'at sahnesinde görebilmek için ne kadar iştiyakınız vardır: farz ediniz ki mâhir bir ressam bunu tersim etmiş karşısına gidiyorsunuz, bir dakika değil, saatlerce sermest ve takdirkar temâşâ ediyorsunuz, "Ne güzel! Ne güzel!" diyorsunuz. Bu ikilik nedir? Sizi meftun eden, hiç şüphe yok ki o pis, iğrenç kadın değildir; demek oluyor ki tabiat ve sanatta güzel dediğimiz şeyler birbirinden ayrıdır.

İnsanların alelâde güzel dedikleri, tazelik, hayat feyzânı gibi bir çok şeylerin neticelerinden ibârettir. Genç bir kız çehresine müttefiken güzel diyebiliriz; fakat yukarıdaki kirli buruşuk ihtiyara bu san'atı -paradoksallardan başka!- kimse veremez.

San'attaki güzelliği anlamak için muhterem bir garb mütefekkirinin şu satırlarını tahlil etmek icâb eder:

"Eşyanın alelâde görünüşü muttariddir; hakikî san'atkâf bu ittîrâdı kırar, geçer ve bir hayal âlemini yaratır."

Burada "Ruhîyat"a taalluk eden bir mes'ele var; Bu günkü felsefe isbat ediyor ki bizim tahassüslerimiz aslâ samimî değildir; bizde eşyayı olduğu gibi görecek kadar kudret yok; binaenaleyh eşyanın alelâde görünüşü zihnî eşya üzerine mevzuu yaftalarından ibârettir; Bergson'un, kavlince eğer biz şe'niyetleri olduğu gibi görseydik umûmiyetle san'atkâr olurduk.

Güstave Le Bonn bile bunun farkına varmış; Abdullah Cevdet Bey'in son zamanlarda "Asrımızın nusûs-u felsefiyesi" ünvanıyla

tercüme ettiği kitabında şu satırlara tesâdüf ediyoruz. "İnsanların pek azı eşyayı olduğu gibi görmeyi bilirler, bazıları görmek istediklerini müşahade ederler, bazıları kendilerine gösterilene görürler."

İşte hakiki san'atkârın vazifesi, zihnin perdelerle örttüğü ruhî, hayatî şe'niyyetleri olduğu gibi müşâhade ve ifâde etmektir. Bediiyatçı Charles Lalou, Bergson'un san'at hakkındaki yeni iddialarını teşrih ederken(1) çok güzel izah ediyor ki "Her şey güzeldir" yani tabiatta çirkin dediklerimiz de dâhil olduğu halde her şey, san'at sahnesine çıkınca güzel olur; çünkü onlardaki çirkinlik alelâde görünüştedir. Hadsî ve menfaat-i nâ-endîş bir göz o şey'in derinliklerine nüfûz eder, bize pâvansız bir bedi'a âlemi gösterir. Bize birkaç misal arz edeyim:

Bir deniz kıyısı, molozların üzerinde dalgaların attığı genç bir adam leşi... Baş ucunda ihtiyar anacığı, oturmuş. Meçhul yerlere yumruğunu sıkıyor..

Bunun neresinde güzellik var. Hiç değil mi? Fakat bir garb heykeltraş bunu mermere aksettiriyor; meydana san'atın pek kıymetli bir bediası çıkıyor; sâhibine 1908 Fransız san'atkârları salonunda birinci madalyayı kazandırıyor.

İşte bir başka misâl:

Bir kız.. Ateş içinde, karanlık ve fırtına.. Bir sürü koyun, çoban ve karısı, bağıyorlar, feryad ediyorlar.

Bunun da alelâde görünüşünde hiçbir güzellik yok; fakat yine bir garb sanatkarı, ressam Mondino bunu bezin üzerine aksettiriyor; temaşasına doyulmuyor.

Misallere payan olmaz ki.. Mackbet en fena bir vicdanı teşrih ediyor; fakat Türk Edebiyatı'nın en büyük bediiyesi.. Fikret'in "Cenab'a Cevab"ı bile insanlığın çamurlarını anlatıyor; fakat güzel..

(1) "Bedii Misler" ünvanlı kitabının 115 inci sahifesinden itibaren

Bütün bunlarda bizi meftun eden nedir? O iğrenç vicdan, o müdhiş felâket ve o çamur mu?.. Filozof Bergson'un lisanıyla söylemek icâb ederse "Hadsî bakış", Veron'un ifâdesine nazaran "San' atkârane dehâ"dır; biz de takdir, bizde prestij uyandıran odur; binaenaleyh san'atkâr kimdir?. Eşyanın alel'âde görünüşünü kıran, aşan ve bize bir hayal âlemi ibraz eden.. Böyle olmadıktan sonra ne kadar fevkalâde, ne kadar muhteşem bir şey mevzuu olarak intihab edilirse edilsin hiçbir kıymeti yoktur.

Charles Lalou ile beraber tekrar ediyorum. Her şey güzeldir. San'atkâr olmak istiyor musunuz? Sizin için endişe mevzuu değil, o mevzua bakışınız olsun. Sanâtkâr olmak istiyor musunuz? Vazifeniz şudur: Zihnin körlüğünden kurtulmak, zihne düşman olmak.. Filozof Bergson'un şu satırlarını okuyunuz:(1)

Ressamlık, heykeltraşlık, şiir, mûsikî, hülâsa bütün san' atın mevzuu tatbiken kaideli şimsalleri. Mevzuu ve içtimâf olarak makbul umumiyetleri ve nihâyet hangi şeyler ki şen'iyeti bizden saklıyor, onunla karşı karşıya bulunmaktan men' ediyor, bütün onları def' ve tard etmektir."

İşte "Millî Edebiyat" hakkındaki iştihaklarımıza da bu satırların derinliklerinde güzel ve doğru cevaplar vardır; bir edebiyat, havsalasına millî bahisleri almakla millî olamaz. Vatanî tahassüsler taşıyan her parça mutlaka mukaddestir; fakat mutlaka şiir değildir; şiir olmak için umumiyetlerden uzaklaşmış olması icâb eder; millî edebiyat, ibtidâf edebiyat demektir; bu itibarla meselâ 1813 şairlerinden ziyâde Faust şairi millîdir; hattâ Faust'u yazmamış olduğunu farz edelim, "Werther"iyle, evet hattâ bu eseriyle de yine millî bir Alman şairi sıfatını muhafaza edecekti; hülâsa bir şaire "millî" ünvanını verdiren "Mevzu"u değil "Hads"idir.

(1) "Haste" ünvanlı kitabının 161'inci sahifesi

Artık meydana çıktı ki sar'atta güzellik hadsin keşif-
lerinden ibârettir; O keşif nasıl olursa olsun: Güzel, çirkin,
âli, sefil.. Makalemi tamamlamak için hatırıma gelen bir şeyi
daha söyleyim:

Mevzu'un azâmet ve ihtişamı, san'attaki g zellekle nasıl
m nâsebetdar değilse "Fikirlerin tedâisi"nden istifâdeye kalmak
da öyledir. Büyük san'atkârlar bizim ruhumuzda ancak kendi keşif-
leriyle heyecan husûle getirirler; bir h diseyi, bir f ciayı, h -
l sa ruhumuzu evvelce tehyic eden bir vak'ayı vesile ittihaz eden,
kendi kudretiyle değil, onlar vasıtasıyla heyecan husûle getirmek
isteyen san'atkâr değildir; burada kelimeleri de hatırlamamız
icâb ediyor: Sevimli, güzel, nefis gibi kelimelerle bir haz; ha-
z n, elemli, me'yus kelimeleriyle bir elem tevlifdine çalışmak
şairlik değil,  di yazıcılıktır. Ciddi san'atkâr o hazzı, o elemi
kelimelerden değil, ruhunun derinliklerinden koparır ve serper.

Ali Cânib

BEDİİ HAZ (I)

Güzel, istiğrak ve eseri-muhtelif nazariyecilerin ittifakı-
Buna rağmen yanılmamalı; Eser başka, sebep başkadır. -İntibâiyeci
ve doğmatik tenkitlerin mâhiyeti-Lanson'un sözü-tahayyür, tecazüb,
havatiyet-Horace ve tahayyür-tahayyür ve tarifleri-Lanson'un bir
sözü-Güzel ve çirkin-Menfaatin mantığı-Tolstoy ve Şekpir-Sinte-
Beuve ve Lamartine-San'atta neyi takdir ediyoruz?

"Bâki"den birgazel, yâhud "Hügo"dan birparça okursunuz;
mutlaka dudaklarınız arasından şu kelime dökülür:

-Güzel, güzel !.

Evet okuduğunuz eser çok güzel değil mi? İşte bitirir bitir-
mez âdeta sermest olursunuz.

Bediyyatçılar güzellik karşısında bu "Contemplation_istiğrak"
halinin effet eserini şu tabirle anlatmak istiyorlar: "Plasir esthé-
tique_Bedii haz;";

Bu vak'anın vücûdundan şüpheye imkân yoktur, çünkü her gün
kendi benliğimizde müşahede edebiliriz; bundan dolayı bediyyat
âleminde ortaya taban tabana zıt fikirler atan nazariyecilerden
bir çoğu-meselâ akliyecî Descartes, esrariyecî Tolstoy -bu noktaya
gelince müttetikken güzelliği bedii hazla tarif ediyorlar.Hamafib
yanılmamalıyız: Bedii haz "Güzel"den doğuyor, ya'ni deminsöylediğim
gibi onun bir "Eser"idir; "Güzel"i doğurmuyor; yani onun bir "Cause_
sebeb"i değildir. Demek, böyle bir ta'rifi kabul edersek-eser ile
sebeb karıştırılmış olacağından-büyük birhata işlemiş oluruz.

Münâsebet gelmişken istitrat olarak şu noktayı biraz tevsif
ederim:

Neselâ epeyce eserler okuyarak hassas bir bediyyat boromet-
resi halini alan bir zat çıksa da bize sırf zevki sayesinde bazı kıy-

metli mütalâlar dermiyanetse hürmet ve itina ile dinleyebiliriz; fakat muallim "Gustave Lanson"un da bahs ettiği gibi ⁽¹⁾ "critique impressioniste-intibaiyeci tenkid" ancak kendi hudutları içinde bulunduğca tecavüzden masun ve meşrûdur: Bu halini muhafaza ettiği müddetçe edebiyat tarihinde bile kıymetli bir şâdiâ vasfını halzdir. Lâkin ileri giderse ehemniyetini kaybeder, tehlikeli olur. "Critique doğmatique"deaynıdır. Çünkü her ikisi esas mahiyetce birdir. "Görünen"i değil "Görülen"i anlatır.

Ayrı ve uzun bir makaleyle tekrar etmek istediğim bu noktayı şuracıkta keserek asıl bahse rüçû'dan evvel bir iki cümle ile söyleyeyim ki "Bedii Haz"ın güzelden doğduğunu fakat güzeli doğurmadığını unutmamalı. San'atkârın değil, kâri yahut temâşâ-girin vicdanına ait bulunduğunu bilmeli. O zaman "Gönül kimi severse güzel odur" hükmünün bediyyat sahasında nasıl tehlikeli bir varlığa mâlik olduğu tezâhür eder.

Bedii vicdanın "Haz" nâmı verilen hâletlerini bediyyatçılar üç esasa irca' ediyorlar ⁽²⁾:

- 1- L'admiration-tahavyür
- 2- La symphathie-tecâzüb
- 3- La vitalité-ñayatiyyet

I
TAHAYYÜR

"Corneille"ın "Harace"ını açınız, okumağa başlayınız, işte üçüncü perdenin altıncı meclisine geldiniz: İhtiyar Harace, iki oğlunun ölümünden sonra üçüncünün kaştığını öğreniyor; ölen kardeşleri için ağlayan kızına hitap ediyor:

⁽¹⁾ "De la méthode dans les sciences" unvanlı eserin 2 nei cildindeki "Edebî tarih" unvanlı bahis, sahife 222, 223
⁽²⁾ Charles Lalou'nun "Les sentiments esthétiques" unvanlı eserinde sahife: 145

İhtiyar Horace

Öteki için ağlayınız...Alçakça kaçıyla alnımıza nakş ettiği zillete ağlayınız, bütün neslimizin uğradığı âra ve Horace adına sürdüğü ebedî hacâlete ağlayınız.

Julie

Üç düşmana karşı ne yapmalıydı? (Ne yapabilirdi?)

İhtiyar Horace

Ölmeliydi; yahût ulvî bir ümitsizlik onun imdanına yetişmeliydi, o birazdaha dayanıp mağlûp olmasaydı (Roma)nın mahkûmiyeti hiç olmazsa o kadarlık olsun geçikmiş olurdu. Kır saçlarını nâmus ve şerefiyle bırakır bu da kendi hayatı için lâıyk bir mükâfat olurdu. O bütün kanıyla vatana karşı mesuldür; tecavüze dıçar olan şan ve şerefe karşı dökmekten esirgediği her damla kan ve bu alçakça hareketten sonra hayatının herânı hem benim arımı, hem kendi namussuzluğunu daha ziyâde işâe ediyor. Fakat ben buna nihâyet vereceğim, bir babanın hakkını su-istimal eden liyakatsiz bir evlâda karşı mahkû gazabım, onu cezalandırmakla böyle bir hareketi mâzur görmediğim parlakbir delilini göstermeme sebep olacaktır.

"Corneille"nin bütün temâşâlarında "esaslı seciye"yi teşkil eden "Hitabette azâmet"i bu küçük parçada aynıyla duyuyorsunuz. İsterseniz kendi kendinize insanları bu kadar yüksek görmeyiniz, isterseniz necâbetin, vazife duygusunun kalbî temâyüllere ihtiraslara bu kadar şiddetle ve birhamlede galebesini tabii bulmayınız; yine ihtiyar Horace'in bu yüksekhitabesi ve şu ulvî vicdanı karşılığında kendi benliğinize rağmen mebhut kalırsınız. demek ki bir faikiyyet muvaccesinde bulunuyorsunuz. İşte tahayyür budur; "Güzel'in hassaları tarafından meşhur edilince rûhun dıçar olduğu his"tir.

Bu umûmî târiften başka Charles Lalou'nun son içtimaiyat nazariyeleriyle âlâkası olan şu târifini de alalım:

"Tahayyür, bir kıymet hükmü üzerine mevzu' bir fakıyyet hissidir."⁽¹⁾ Bediyyatta bilhassa hissiyecilerce "Güzellik" in mi' yarısı telakki edilen bedii hazzın en mühim unsuru olan "tahayyür" hakikaten işte budur; san'at eserlerinin, hatta kendi telakilerine kanaatlerinize, mizacınıza rağmen sizde husûle getirdiği "excitabilité-intibahiyet" ki âdetâ bir halitadır. Bunun için de bir câzibe ile bir tazyikin esiroluğu, aynı zamanda ihtilat etmek iştiyakı, ve mâdûnluğa rıza gösteriş vardır. Lalou'nun dediği gibi "Takdir eden adam, kendi fevkinde veba'zen kendine rağmen bir "Autorite-sulta"nın ününde serfûrû ettiğini teşhis eder. "İşte bu noktayı teemmül ederek, "Saint-Beuve" tam, sarîh; müessir bir tahayyürdân daha ilâhi bir haz bilmiyorum." diyor. Bir başka bediyyatçı da fikrini "tahayyür, ruhların, vicdanî birsarhoşluğudur" tarzında gösteriyor.

"Güzel" bize kendini muvaffakiyet ve zaferiyle tanıtır; "Çirkin" de bir "dédain-adem-i tenezzül" yahut bir "blâme-takbih" hâsıl eder, Bedii emirlere karşı gelenler merhametsizce ceza görürler; edebî nizam içinde "ridicule-maskara" olurlar.

Fazilet ve fezahat mefhumlarını birbirinden ayırarak ait oldukları yaftaların altında teşhir eden bir "ahlakî vicdan" olduğu gibi, güzeli çirkinden ayıracak evvelkine taktır, ikinciye berzil yaftasını asan bir de "Bedii Vicdan" vardır. Bu, "Kıymet"lerin muhafazasıyla meşgul oluyor ve biz; ihtiyarımız haricinde meselâ şahsen hiç tanımadığımız, hatta sevmediğimiz bir adamın eserini alkışlarken, samîmî bir arkadaşımızın yazısından nefret edebiliyoruz.

(1) Aynı kitabının (146)inci sahifesi.

San'at eserlerinin kendi mâlikânelerinde mer'î bir mantıklarını seziyoruz, bunun bizim zihni mantığımızla alâkası yoktur; Voltaire' in "Ruhtaki azameti gösteren mektep" diye hulâsa ettiği "Corneille teması"nda bize belki garib ve hatta vahşi gelen unsurlar bulunur; "Şahıslar"da gördüğümüz kahramanâme gurur, gittikçe katılaştır, taş kesilir... ihtirasın lisanı daima romanesktir, bazen birden bire cefrî ve tatsız olur..Düşünceler, duygular, ilk hakikat ve tabiatlarından bazı şeyler kaybeder. Üslûb zayıflar..Ve daha bir çok kusurlar fakatbütün bunlar "Corneille teması"na ikinci yaftayı asamaz. Madam de sevigne, Corneille'in son eserlerinden "Fulcherie" oınayıp bitdikten sonra şu sözleri söylemiştir:"Yaşasın ihtiyar dostumuz Corneille! Bizi vecde düşüren ilahi ve ulvî güzellikleri sayesinde fena nazımlarını affedelim."

Tolstoi, Shakeaspeare hakkında yazdığı bir eserde ⁽¹⁾ bilhassa "Kral Lear"ı didikliyor, eserin tarihi hakikatine taban tabana zıt olduğunu söylüyor. Moskof romancısına nazaran İngiliz faciası "Seciyelerin tasvirî" ni de bilmiyor. Yine ona nazaran Shakeaspeare'in eserleri bayığı ve ahlâka menafidir. Keyfî bir tenkidin bâriz hatalarını tafsil etmek makalemin bu mebhasıyla alakadar değildir; onu sonraya bırakıyorum, yalnız şunu söyleyeyim: Tolstoi'nin haklı olan cihetleri var: Kâide-Şiken İngiliz dahisi, "Tarihi hakikat"i bazen istediği şekle koymuştur; fakat onu taktirden nefisini men' edebilmiş- hatta bu günü -Kim var. Demek oluyor ki bu gibi şeylerde san'atdaki güzelliği sarsamıyor. "Cyrano de Berjerac" çıktığı zaman aynı mâhiyette kusurlar atfedilmişti; halbuki mâzisine nazaran son senelerde fakirleşen Fransız edebiyatının yüzünü ağartacak eserlerden biri odur, Cyrano'dur...

(1) Fransızcaya ayrı ayrı iki defa tercüme edilen bu eser, lehinde aleyhinde birçok gürültülere beis olmuştur.

Bir misal daha: İşte Sainte Beuve'ün "Ruhundan başka bir şey bilmeyen câhil" dediği La Martine! Ciel ile Soleil'i, Vagues ile Aigue'i Céaires ile Célébres'i kafiye yapmak kayıdsızlığı gösteren şairi edebiyat sahasından atmak hulyası kimin zihninden geçebilir? Hakiki şiir "Décoration tezyin" derecesinden her zaman yüksektedir. Meselâ "Gece" ile "Yengece"ne zengin bir kafiye değil mi?. Fakat meselâ:

Kaptırmıştım düngece

Ayağımı yengece!

desem, şiir söylemiş olmam.

Hakikî "tehayyür"ün şu cilvelerini düşünerek daima bozuk lisanına, bazen pek çirkin kafiyelerine, hülâsa bütün kusurlarına rağmen Hâmid'i takdir ettiğim için yine kendimi haklı buluyorum. San'atın asıl mevcûdiyeti "derûnî" mahiyettedir, "Tahayyür"buradan doğuyor.

Evvelki sene yazdığım bir makaleyle ⁽¹⁾ tabiat ve san'at saha- larındaki güzelliklerin birbirinden büsbütün ayrı olduklarını göster- miştim. Tahayyür bahsi münâsebetiyle kısaca tekrarlayayım ki hayatta takdir edemeyeceğimiz bir şey meselâ pis, murdar, hastalıklı bir çehre mâhir bir ressamın fırçasıyla bize aksedince karşısında sermest oluruz; biradaki takdir, tasvir edilene değil, tasvir edene aittir.: Machbeth, fenâ bir vicdanı teğrih ediyor, fakat bir çâhşer. Hakber bir felâketi takrir ediyor, fakat birbedia... Fikret'in "Canab'ic Cevab"ı bile insanlığın çamurlarını anlatır; fakat güzel...

Bütün bunlarda bizi meftun eden nedir? O iğrenç vicdan, o müb- niş felâket ve çamur mu?...Filozof Bergson'un lisanıyla söylemek icab ederse "Hâdsî bakış"tır; "Eugène Véron"un ifâdesine nazaran "San'at- karâne dehâ"dır.

Ali C^nib

(1) Donanma Mecmuası'nın 11 Haziran 1331 de çıkan 51.nüshası.

B E D İ İ H A Z

-2-

T e c â z ü b - i a sympathie

Tahayyürden başka bir halet: Tecâzüb-Nef`i`den Nedim`e-Hofding tarifi-Müellifle ne zaman birleşebiliyoruz?-Hasbî olamıyoruz:Şeytanetimiz-Balou`nun sözü-Bir istitrad:Bedil haz doğru bir ölçü mü?-Tecâzübde tedarî`nin rolü: misaller-"ahayyül içinde bir kaç söz-Tecâzübün husûle getirdiği izler:Mavi ve Siyah`la ben-Eski Tercüman-ı hakikat edebiyatı-Tecazübün hudutları.

Fuzulî`yi Nef`i`yi, Nedimî, yahud Corneille`i, Racine`i, Shakeaspeare`i okurken "ahayyür" den başka, fakat âdeta onunla berâber dâğın diğer bir "état" affectif-kalbî halet" e dâçar oluruz. Bunu herkes kendi nefsinde müşahade edebilir. Meselâ büyük Bağdatlı`nın gazellerini okuyup ta o derin elemieri, o bitmez, tükenmez hicranları aynıyla duymayan kim vardır? İşte bediyyatçılar, bir eserdeki sevinç veyâ kederin, gayz veyahut şevkatin okuyarlarda bu suretle tecellî etmesine "tecazüb" diyorlar; fi`lhakika meselâ Nef`iyi okurken biz de hırçınlaşıyoruz: şu, yâhud bu ferde karşı beslediği gayza-hatta irâdemizin de haricinde-iştirak ediyoruz. Sonra-farz edelim ki-Nedim le meşgulüz: Biraz evvel Hasan Kalelinin gayzlarıyla tutuşan vicdanımız şimdi şakrak bir serseri oluyor.

Ruhiyatçıların "Bir başkasının hazzı tarafından da`vet edilmiş haz yahud yine bir başkasının dâçar olduğu azab tarafından davet edilmiş azab" diye ta`rif ettiği (I) tecâzüb, san`at âleminde pek dikkat edilecek bazı mülâhazalarla berâber tetabbu` olunmalıdır:

(I) Hofding`in "Esquisse d`une psychologie fondee sur l`experience sahife 302.

Bir müellifle ancak eseri "Güzel" görününce birleşebiliyoruz. O zaman bize onun düşüncesi, yükselmek istediğimiz bir mefkurenin süreti halinde tecelli ediyor, bil'akis eser kaba ve çirkin gelince sahibine karşı ruhumuzda derhal bir "Antipathie-tenâkür" hâsıl oluyor: ya alay ediyoruz, ya düşman kesiliyoruz.

İster tecazüb, ister tenakür duyalım, düçar olduğumuz kalbî hâletler de husûsî bir manaya göre pek "désintéresse-hasbî" davranamıyoruz. Hodgamlığımızdan mütevellid "malignité-şeytanet" imiz işe karışıyor, falan san'atkarla aynı duygulara mâlik olabilmekten kendimiz için bir kıtîhar hissesi ayırıyoruz. Charles Lalou'nun dediği gibi (1) meselâ "Goethe" yahud "Michel Ange" in ruhî hâletlerine bir an için iştirak etmek, veyâ böyle müdâhenekâr bir vehme kapılarak kândimizi beğenmek az şey değildir.

Müsbet olsun, menfi olsun bedii hükümlerimizden hemen hepsi şahsiyetimizin zaferâne aid bir ölçüdür: "Filânı beğendim, filânı beğenmedim" demek, kendi "autorite-sulta" mizi ortaya koymaktır. Bu başlı başına az bir keyif midir?

Tahayyür, tecâzüb hayatiyet bahislerini bitirir bitirmez güzelliğin tarif ve teşrihinde bu üç unsura ne derecelere kadar itimad edilebileceğini müstakil makâle halinde göstereceğim, fakat şimdi istîtrat kabilinde şunu da söyleyeyim:

Tecâzüb, ilk bakışta, benliğimizden hâric bir eserin vicdânımıza in'ikasından ibaret gibi görünürse de madem ki ta'mik edince meydana Hodgamlığımızdan mütevellid, nefsimize karşı beslediğimiz "Complaisance-Cemile" çıkıyor, bir başkası tarafından ibdâ edilen ve işte bu mânâ ile "Objective-şey'f" bir mâhiyeti haiz olan "Sanattaki güzellik" in itimad edilecek bir ölçüsü olamıyor.

Şurası da kayda şayan bir keyfiyettir: "Fonsgrive" in bahsettiği gibi (2) "Tecâzüb" de "Teday" nin büyük bir rolü görülüyor; Des-cartes gençken şaşı bir kız sevmiş, sonra bütün hayatında çapraşık gözlülere karşı bîr tecâzüb hissi duyarmış: işte böyle alelâde te-

dainin de bir eserin içinde te'sir yapması her zaman mümkündür: Mezarlıklar arasından geçerken esasen edebî kıymetten mahrum olduğunua şüphe etmediğim bir çok kitabelerin ruhumda pek derin izler bıraktığını hatırlıyorum. Ne hacet, üç dört sene evvel "Nijad "krem" için bir tedkik taslağı hazırlamak istedim; kitabı elime alarak okumağa azmettim, mümkün olamadı. Hiçkırıklar beni boğdu; halbuki ondan biraz evvel Türk edebiyatının en yüksek feryadını, "Makber" i didikleğe gözden geçirmiştim. "Nijad "krem" i bana okutmayan, edebî kuvvetinden ziyâde, hiç şüphe yok, bir takım tedailerdi.

Demek oluyor ki bedii mahiyeti haiz olmayan bir âmilin işe karışması-belki de haberimiz olmaksızın!-hükümümüzü ifsad edebilecek!

Şu mülâhazadan çıkan hakikat, yalnız hazza istinad eden tenkidin kıymeti sarsıyor.

Bu hususta fırsat düşmüşken tahayyür için de bir iki söz söyleyeyim:

Bizi takdir ve hayrete sürükleyen bir çok kıymetler vardır: Kuvvet, sıhhat, tâli', nezakat, yararlık, azamet, ahlâki büyüklük gibi şeyler bizde tahayyüre sebep olabilir (I) Hulâsa bedii hazzın unsurları basit ve saf değildir; gayet "complexe-mu'dil" dir.

İstinadın ifşâ ettiği hakikatleri gözden kaçırmamak şartıyla asıl bahse rücû ediyorum:

Spencer, Mill gibi İngiliz filozofları duguda (iştirak için ne gibi şartlar dermiyan ederlerse etsinler tecâzübün ruhumuzda derin izler bıraktığına şüphe yoktur.

"Vertter" in Alman gençliğinde, "Nana" nın Fransız kadınlığında neler yaptığına dair ileri sürülen iddiaları tekrarlayacak değilim; fakat kendimde müşahade ettiğim şayleri kayd edeceğim:

"Mavi ve 'iyah" ı bir idadi talebesi iken okumuştum. "erhal

(I) Charles Lalou'nun aynı kitabı, sahife: 155-157

Ahmed Cemil olmak iştियakını duydum. "emen bütün "Edebiyat-ı Üedi-
de" nin hassasiyette mefkûresi olan "küçücük bir kanadın darbesiy-
le şikest olmak" kabiliyetini almış gibiyim. Sonra nerde zayıf, çocu-
ğa benzer bir adam iskeleti görsem "Şair Naci'ye duyduğum gayzı bel-
ki Halid Ziyâ bey duymamıştır. Ahmet Şevki Efendi'yi, hiç şüphe yok,
muharrir kadar seviyordum.

"ski "ercüman- ı Hakikat Edebiyatı zamanına yetişenler hâlâ
anlatıyorlar ki Naci merhumun

Gönlüme sâkiyi mimar eyledim meyhânede!

Allah Allah kâbe imâr eyledim meyhânede!

gibi sözleri bir çok gençleri Balık Pazarı'na sürüklemiş!

"tecazüb" ün hududu bir milletin mensub fertlerin vicdanları
doğıldır; meselâ şu dakikada ben "tesâdüf" leriyle Fikret'in hisle-
rine iştirak ederken "Mon Réve Familier-"er vakitki huljâm"ünvanlı
şaheserleriyle de "Varlaine" nin esrârâmız tahayyülüne yaşıyorum.
Hâmid'in "Ordu-ı Mümâyunda bir şair" inden bana neler geçiyorsa, Fran-
sız milli şairi "Paul de Roulette" in meşhur nağmelerinden de yine
öyle şeyler geçiyor.

O, tecâzüb, zamânın tesininden de azâdedir. Shakeaspeare'in Ot-
hello'sunu hâlâ büyük bir hırsle okuyorum: "Desdémone" un masumiye-
tine sızlarken "Iago" a garaz bağılıyorum. Othello'nun bizzat kendi-
sine, o müthiş kıskançlığın yine müthiş neticesiyle "Bedbaht!" diye
haykırıyorum.

"Corneille" in "Chaplin" e karşı gazab fişkırın ruhu bu gün
bende yaşayabilir.

{1} Les Sentiments esthétiques ünvanlı eserinin 150nci sahifesi
{2} Alm-ün Nefs, mütercimi Ahmed Naim Bey, sahife 149

Ali Canib

B E D İ İ H A Z

-3-

L e S e n t i m e n t d e V i t a l i t e

HAYATİYET HİSSİ

"Edmont Rostand" ın "Cyrano de Bergerac" ından bir parça-#s-
râr-âmez hisler-Rûhi faaliyetlerimizin intigarı-Hayatıyyet hissi-ta
rifi-mefkûrî rûyetler-Ruhi ve uzvi teşa`şu`-Muhtelif nazariyeciler
rin bu sihirli fiile veâfıkları nâmlar-kendi şairlerimiz,Hâmid ve
Galib-Her eserden bunu vermesini isteriz-Teşa`şu` muayyen ve müsavi
değildir,deha eserleri ve zararsız parçalar-"Veron" un bir misali-
Hayatıyyet hissi yalnız bedii hazzın bir unsuru değildir-La Bruye-
re`in "Seciyeler" inden bir parça:

Rostand`ın "Kahramanâne Muthike" sini okuyunuz;işte son perde
ve son meclise geldik.Bütün hayatında belahatten öğrenen,gururdan
payansız zevk alan,hayatin ve hilkatın sillesine uğramış,talihsiz,
fakat her zaman hükte-perver kahramanı "Cyrano de Bergerac" yara-
lanmış,muhibbesi Roxsanım evinde...Yaralı olduğunu bildirmek iste-
miyor."es`eleyi haber alan dostları "Lebret" ve "Rogueneau" içeri
girerek anlatıyorlar.Meclisin sonuna doğru Cyrano kendisini gaib
ediyor:

Cyrano

Copernic dedi ki...

Roxan

oh!...

Cyrano

Lâkin bu ne işi var?Filozof,hikmetşinas,kâfiyeci,kavgacı,mû-
siki-şinas,havai seyyah tahkire derhal tahkirle cevap veren,âşık
fakat hazine değil-Her şey ve hiç olan her kül-saviyyen Cyrano de
Bergerac-burada medfundur...s.

Lakin ben gidiyorum,afvedersiniz,bakınız,ay aydınlığı beni

almağa geldi, intizarda bırakamam.

(“Üşerek oturur, Roxan`ın ağlaması kendisini ikaz eder, ona bakar ve örtüsünü okşayarak:)

O latif, o iyi, o güzel Cristian için (I) daha az ağlamanızı istemem, yalnız ben öldüğüm vakit bu karatüllere iki kat bir ifâde vermenizi, üzerindeki şu mâtem nişânesinin Miraz da benim için olmasını isterim.

Roxan

Size yemin ederim!....

Cyrano

(Şiddetle titrer ve birden bire kalkar)

craya değil! Hayır! O koltuğa değil!

Bana dokunmayınız!

(Ağaca dayanır)

“ğaçtan başka kimseyi istemem!...

(Sükût)

Çeliyor. Ayaklarımın mermer gibi donduğunu, ellirimin ağırlaştığını hissediyordum.

(Doğrulur)

Oh! Lakini!... Madem ki yoldadır, onu ayakta ve

(Kılıcını çeker)

Kılıç elde bekleyeceğim.

Lebret

Cyrano!

Roxan (Takatsiz)

Cyrano!

Cyrano

Sanıyorum ki burnuma (2) bakıyor, bakmağa cesaret ediyor!..

(I)Roxan`ın sevgilisi ve Cyrano`nun rakibi

(2)Cyrano`nun pek büyük bir burnu vardır.

(Kılıcını kaldırır)

Ne diyorsunuz?...⁴aydasız mı?Onu biliyorum!Lakin muvaffakiyet ümidiyle döğüşülmez!Hayır!Hayın!Faydasız olduğu vakit döğüşmek daha güzeldir!-Bütün bunlar kimler oluyor?-Bin kişimisiniz?Ah!Sizi tanıyorum,hepiniz benim eski düşmanlarımsınız!Yalan mı?..

(Kılıcını havaya vurur)

Bak,bak!Ha!ha!Münazaalar,bâtıl âkiâeler,korkaklıklar!..

(vurur)

Barışayım mı? Asla!Asla!-Ah işte seni yakaladım,belâhat!-Biliyorum ki nihayet beni mağlub edeceksiniz;ehemmiyeti yok:Vuruşacağım,vuruşacağım,vuruşacağım....

(Kılıcıyla büyük daireler çizer,nefes nefese vurur)

Evet her şeyimi zafer ve muvaffakiyetimi yoluyorsunuz!Yolunuz! Bir şey var ki,bu akşam,Allah`ın huzuruna giderken size rağmen berâberimde götürüyörüm,silahım o mavi eşiği iyiden iyiye süpürecek,bir şey ki tek bir buruşuğu,tek bir lekesi bile yok,onu size rağmen berâberimde götürüyörüm.

(Kılıcını kaldırarak ileriye atılır)

Buşey....

(Elinden kılıç kurtulur,kendisi sendeler,Lebret ile Ragueneau`nun kucaklarına düşer)

Roxan (Üzerine eğilip alınından öperek)

O şey nedir?..

Cyrano (Özleri açar,Roxan`ı tanır,mütebessim)

Sorgucum!..

(Perde iner)

Bir taraftan Moliere`in kendi lafzı sayesinde alkışlandığını haber alan,rakibine muşaka mektupları yazan,yine ona güzel sözler süfle eden,öte taraftan kocaman burunuyla Malkın istihzâsına uğra-
rayan merd ve cesur Cyrano,hiç olmazsa iftihar edecek bir ölümü lâ-

yık iken, başına düşen bir odun parçasıyla sönyorü..

Biz hayatın şu gülünç felâketini öğrenince, onu bize gösteren "Edmond Rostant" ın dehâsına karşı tahayyür ve tecâzüb duymakla beraber, aynı zamanda vicdanımızın "Esrâr-âmir hisler" le dolduğunu duyuyoruz.

Bediyyatçılar bir "excitation favorable-müsaid teyakkuz" u müteâkib ruhî faaliyetimizin bu sûretle "diffusion -intişar" ına hatta uzviyetimize kadar sirâyat ederek her istikâmetteki umûmi "irradiation-teşâ'su" a "Hayatîyat hissi" diyorlar. Bu kendi hayatı "énergie-kudret" imizin çoğalışından ibâret bir duygudur. (I)

Nasıl bir eser olursa olsun-bir tablo, bir beste, bir şiir-bize güzel görününce dimağı kuvvetlerimizin fevkâlâde teheyhüc ettiklerini hissederiz. O zaman ruhumuz "vision idéalises-mefkurevî ru'yetler" içinde sarhoş olur. Aynı zamanda teneffüsümüz sıklaşır, nabzımız daha çabuk atar, tüylerimiz ürpelir; fikirlerimizde daha sık, daha zengin tevali eder....

Övrülüyor ki bedii istiğrak içinde dâçar olduğumuz şu hal, tahayyürle pek başkadır. Muhtelif nazariyecilerin san'atın bu sihirli fiiline bir hayli namlar vermişlerdir: Kimi yaratıcı muhayyilenin serbestce inkişafı, kimi şahsiyetimizin inbisatı, kimi melekelerin ahenkdar "jeu-mel'-abe" si, kimi de hayatın "Spontanéilé-hâcislik" i her ne ünvan verilirse verilsin bu, gâh azametli, gâh esrar-âmir duygular şeklinde bise kendini tanıtan hayatın az çok "localisêe-mevzu-laştırılmış" bir "stimulation-tenebbühüdür. (I)

Kendi şairlerimizi hatırlayacağım: Hâmid'in ihtiraslarıyla kavrulduktan sonra içinde azgın dalgaların çalkandımasını duyarım. Albim yıldırım gibi çatlamak ister; bulunduğum yeri çok alçalmış görürüm, ma'neviyetim o kadar yükselir... Galib'in tahlilleriyle gidalandıktan sonra da meçhul ve hulyâlı, fakat-bilmem niçin?-korkulmaz çölleri-

de kalmışım gibi olurum. Kendimden o kadar uzaklaşır, o kadar hayâlileşirim ki âdeta fâni mevcudiyetimden şüphelenmeğe başlarım.

Her bedii eserden, bize "Hayatiyyet hissi" vermesini istemekte hakkımız vardır: Okuduktan sonra okunmuş gibi olduğumuz şeylere kıymet bahsetmezsek pek muvaffak hareket etmiş oluruz. Şu kadar ki, her eserin vicdanımızda hâsıl ettiği "teşa'su" muayyen ve müsavi değildir; Hatta bunun içindir ki büyük deha eserlerini müteakip, mu-tavassıt zekâların "Passable-zararsız" parçaları bizi çok kere lâ-kayd bırakmaktadır. "Eugène Véron" bu hali bir misalle anlatıyor: Bir sarhoşa iki kadeh şarabı bir kadehten daha ziyâde niçin sevdiği ve hangi sebebe mebni iyi şarabı fena, yâhud âdiye tercih ettiği sorulacak olsa tereddüt etmeksizin cevap verir ki iki zevk bir zevkten daha makbuldür, içini daha hoş olan şarabı bu sebepten, daha fazla seviyorum.

Şunu da bilmeliyiz: "Hayatiyyet hissi" yalnız bedii hazzın bir unsuru değildir. Vatanî, dini, ahlâki heyecanlarda bizde bu hali canlandırabiliriz: Bir tabur asken geçerken dûçar olduğumuz galeyan, bir camie girdiğimiz zaman benliğimizi kaplayan huşû, bir alicenaplık karşısında duyduğumuz sevinç, göz önünden kaçamayacak derecede kuvvetli birer misaldir. Binaenaleyh san`attaki güzelliği teşhir için "tahayyür" e "tecazüb" e nasıl büyük bir kuvvetle itimat edemezsek bir eserin uyandırdığı "Hayatiyyet hissi" ni desahih ve samimi bir miyor tanıyamayız. "İntibaiyeci tenkit" e meyledenler "Zevk" leriyle bedii tamimler yapmadan evvel, hazzın şu üç esasına ecnebi unsurlardan tecride-ne derece ne kadar kabildir, bilemiyorum-çalışmalıdır-lar.

Yüksek san`at eserlerinin "Hayati kudret" imizi ne yolda çoğaltıklarını-son def`a-anlatmış olmak için "La Bruyer" in "Les caractées -seciyeler" inden "Cornaille" ile "Racine" için yazdığı parça-

nin şu kısmını alıyorum:

Corneille bizi seciyelerine, fikirlerine tâbi kılar; Racine bizimkilere intisal eder. Beriki insanları icab ettikleri gibi nakş eder, öteki nasılsalar öyle resmeyler. Birincide hayret edilen, hatta taklidi icâb eden daha çoktur, ikincide ise herkeste gördüğümüz, hat - ta nefsimizde dâçar olduğumuz daha ziyâde vardır. Biri yükseltir, şaşırtır, galebe çalar, terbiye eder. Öteki hoş gider, heyecana getirir, dokunur, hulûl eder. Akılda en güzel en asil, en muhteşem ne varsa birinci tarafından kullanılmıştır. Öteki tarafından da ihtirasdaki ziyadesiyle hoş giden en nâzik, ne bulunursa ortaya konulmuştur. Birisinde meseller, kaideler, mefhumlar ötekinde zevkle hisler vardır. İnsan Corneille'nin temâşalarıyla çok meşgul olur, Racine'inkilenle çok sarsılır, rikkate gelir, Corneille daha ahlâkidir, Racine de çok tabii..

Bu on oniki satır, iki büyük klâsikten bizde uyanan bedii hazza ve onun üç unsurunu çok vâzih ifâde etmektedir.

Ali Canib

YENİ MECMUA 1. CİLT 1917 SAYI: 21 29 Teşrin-i Sâni

HAZZIN BEDİİ HAYATDA NEVKİİ

Had-ı zâtında haz-tahayyür, ruhumuzda bu duyguyu yaratan yalnız güzel şeyler midir?: Kaznoş'un maharetleri-tecazüb, yalnız dini ve ahlâkî kıymeti olan timsaller: mukaddes birşey, bir san'at-hayatîyet duygusu: para kazancı, hayırlı bir haber-San'at eserlerinden beklediğimiz yalnız haz mıdır? fâciâlar-tenkidde haz-intibaiye mesleği ve hüküm-La Bruyere'in fikirleri-gair ve münekkid-Facon, Comte'dan sonra-münekkid yalnız hazza istinad ederse neler olur: Haz lâbedîdir, haz hasbî değildir, haz mekân ve zamandan çok müte-essindir-münekkidin vazifeleri-münekkid âlim olmalıdır-son söz.

Hissiyecilerce san'atdaki güzelliğin yegâne mi'yara telâki edilen hazzin üç unsurunu herbirine birmakale tahsis ederek, tefsil etmiştim. Şimdi hepsini birlikteterek tabbû ve tenkîde çalışacağım; bu hususu te'miniğin hazza iki noktadan bakmak istiyorum:

- 1.-Had-ı zâtında,
- 2.-Tenkidde.

1

Had-ı zâtında

Had-ı zâtında, "Haz" denilen şey'in her üç unsuru, yalnız bedii hayatta tecellî etmez; evvelâ "Desartes"e nazaran ötekilerin anası hükmünde olan "Admiration-tahayyürü"yi düşünelim: Ruhumuzda bu duyguyu yaratan yalnız güzel şeyler midir? Evelki maktelelerinden birinde de saydığım gibi insanlar "kuvvet", "doğruluk", "tâli", "meziyet", "azamet", "ahlâkîbüyüklik" gibi şeyleri de hayret ve takdirle karşılıyorlar. Ne hacet, "Tarık"ın Hamid tarafından edebiyatta gösterilenbüyüklüğü, asıl hayatta daha az mi takdire lâ iktar?

Şüphesiz ki hayrî Binaenaleyh Charles Lalou ile beraber tekrar ederim ki bize faik görünen ruhumuzda bir meyl uyandıran herşey, mutlaka bedii vicdanımıza hitab etmiş olmaz. "Voltaire" güzeli "bizde haz ve tahayyüre sebep olan" diye ta'rif ediyor. Bu günkü "hissiyeci"lerin ta'rifleri içinde de bundan âlasına tesâdüf etmiyoruz, o halde kısaca cevap verelim: Meğburhokkabaz "Kaznov" un fevkâlâde bir mahareti elbette haz veriyor, ve bizi derhal tahayyüre sürüklüyor, fakat böyle bir fiilin "bedii vicdan"la ne alışı var?

Şimdi "Sympathie-tecazüb" unsuruna geçebiliriz: yalnız ahîlâkî yâhud dinî birkıymeti olan bir çok timsaller, bu duyguyu hem de kemâliyle hâsıl edebilirler; meselâ bir mu'tekid için bir mukaddes şey, bir asker için de bir sancak ne derin bir "tecazüb"ün müsebbibidir, bunların kendi timsallerine karşı duydukları meyl, mu'tekid veya asker olmayanların kendi son derece farklı, çok cedid ve pek samimî bir sûrette "şahsi" değil midir? fakat bu gibi necib ve büyük şeylere izafe edilen güzel vâsfa hiç bir bediiyatçı-kelimenin hakikî delâletiyle-israf edemez.

Mesele hazzın üçüncü unsuru, ya'nî "hayatiyyet duygusu"içinde aynıdır; bir tabur asker geçerken mukaddes duygularımızın canlandığını, kalbimizin daha kuvvetle çarptığını, hülâsa rûhî ve uzvî bağta birhavat yağadığımızı hissederiz; fakat bu, bedii değil, millî vicdanın bahçettiği bir haldir.

Esâsen her üç unsuru birlikte teemmül ederek "Haz"ın nâmıyle düşünecek olsak, bunun da bedii olmayan bir çok eserlerde mücahede edilebileceğini görürüz; birpara kazancı, havırlı bir haber bize haz vermektedir.

Stendhal "Her güzellik bahçıvanlığın promes'idir" diyor; fakat yine Lalou ile beraber sorarım ki "San'at eseri"nden istediğimizi

yalnız "Hâz" mıdır? "Facia"ların bütün sahneleri bize sâde vicdan âzâbı ve acıma ilham etmiyor mu? Aristo, Cornaille ve daha bir çokları her "haile"nin zembereğini dehet ve merhamet diye göstermiyorlar mı? Bu tarzdaki "şah-eser"lerin haz ile münasebeti nerededir?

Filhekika "Plaisir de la dauleur=eleminhazza" denilen bir garibe var ki bazı sinir hastalarında, çilekeş dervişlerde müşahade ediyoruz. Aristo'dan Faguet'e kadar san'at münekhidleri bu muşma ile uğraşmışlar ve hal için atalarımıza isnad edilen gaddar ve hayvanî "sevk-i tabii" ile istighâde kadar varmışlardır; yani demek istemişlerdir ki alemde haz almak tâ iptidâi beğerden mevrustur. Dilhat edilecek olursa haz fi'rinin bu alemde haz almağı, ifâdeye kabiliyetli olmadığı meydana çıkar. Zaten bu marazî hâletin, bedii vicdanla alâkası olmadığı yukarıdaki iki misalden anlaşılmaktadır.

2

T e n k i d d e

Bediiyatçılar tenkid kabiliyeti için iki şart gösterirler:

- 1.- Bedii eserler karşısında te'sire düşer olabilmek,
- 2.- San'atın bi-zâtihî haiz olduğu şartlara vukuf.

İntibaiveci münekhidlerin bile mütalâaları tahlil edilince, bu iki şartın mevcûd olduğu görülür. Hemen bütün intibaiyeciler, asıl selâhiyetlerini-ki bir eserden kendi vicdanlarında doğan intiba'ların kaydından ibârettir.-aşarak te'sürlerini "büüm" şekline sokarlar. Lanson'un sikâyetine sebep olan bu hal, zarûridir; çünkü her tenkid nihayet bir "büüm"dür. Bunun isâbeti san'atın bi-zâtihî haiz olduğu şartlara vukufun derecesine bağlıdır. İşte bu noktaya düşünen "La Bruyere" "Bir çok seneler tetebbû ve tarassuddan sonradır ki bir münekhid'ni teşekkül edebilir." diyor ve "Tenkid; bir meğuliyettir ki zekâden ziyâde doğruyu fark etmeğe; istifa'dan ziyâde çalı maya, dehadan ziyâde alışkanlığa muhtaçtır" diye ilâve ediyor.

Filhakika:

Birşaire sorma mezhebinden !..

beytinin büyük hakikatleri ihtivâ ettiğine kailim; şiir hayatı tamamen "subjectif" nefsi"dir. Bir san'atkârın beyaz dediğine öteki kara derse "Acaba hangisi yanılıyor? diye tereddüde düşmeyiz. Bu noktada, zevklerin münakaşa edilemeyeceğine şübhe yoktur. Şairin gönlü kimi severse güzel odur. (1) Onun mezhebini sormayız, meşrebini ararız. Fakat... gözlerimiz şiirden tenkide dönünce manzara bağbalaşır; münekkide meşrepten ziyâde mezhep arama'ya hakkımız vardır ve münekkidin gönlü kimi severse güzel mutlaka o değildir; çünkü vazifesi, Alfred Fölllet'nin dediği gibi "Güzelliği keşf etmek"tir. San'atkârın vicdanı, münekkidin vicdanından ayrı olduğu için "Sanatla güzellik", ikinciye nazaran bittabi ve pek zarurî olarak "Objectif-şey"dir.; Einaenaleyh birmünekkidi "ben filan şairden bir şey duymuyorum" diyebilir; fakat "Sırf birşey duymadığım için, falanca şair değildir" diyemez. O zaman sanatkâr da:

Sana hoş gelmemiş o söz, ne zarar;

Onu elbette hoş gören de olur !

der ve geçer; anlaşılıyor ki bir edebi esere kargı hazzı dayanarak verilen hüküm (kat'i bir hüccet) olamaz. La Bruyere'in "Zevkler münakara edilir" dediği, bu noktaya gözden kaçırılmak içindir.

Şu da var ki hiç bir münekkidi-hatta son asrın en revhî zekâsı olan Anatole France bile-yalnız intiba'larının kaydıyla iktifa edemiyor. Kalbden dimağa, hassasivetten zihne geçiyor. Ve her tenkidi bir "hüküm"ü hâvî oluyor. O zaman zarurî olarak iş, hazzın hususî ve mütevazî mâlikanesinden umumiyete giriyor. İşte La Bruyere yukarıda saydığımız şartlara bundan dolayı ihtiyaç göstermektedir. Naki-keten, meşhur münekkidleri düşünürsek o şartları sezmiş oluruz;

(1) -Aynı zamanda sanat cihani, bir "Chaos-karmakara"lık" değildir, keyfe göre san'atkârlar kapı dışarı edilemeyeceği gibi, yine keyfe göre buraya herkes sokulamaz ve girmez. Firdî bir "inzibat" vardır. Bunı ayrıca tetabbu' edeceğiz.

İşte Bouleau... "Emile Faguet"nin dediği gibi o ciddi kayımlı bir "nazımda münekkit"di, fakat büyük birşair değildi; sonra işte Saint Beuve... İşte Taine... İşte Brunetiere... Hatta işte son asrın en büyük romancısı değil, fakat en meşhur münekkidlerinden biri olan Anatole France...

Zihin cihanı Bacon, Comte'dan sonra gittikçe "sistematik" bir şekil almaktadır; asrımız tarassuda, tecrübeye, uzun müşahedelere istinad etmeyen hükümlere kıymet vermiyor. Bu umumî hareketten tenkidde zarurî olarak müteessir olmaktadır, olması da bir tekamül telakki edilmektedir. Bilhassa bu günün "Edebiyat müverrihi" artık keyfine tâbi olarak kalem yürütemez; eseri meydana çıkmadan "Kitabını nasıl taksim edeceksin, devirleri ne yolda ayıracaksın, hangi şairin ne gibi şeylere, ne tarzda te'siri olmuştur" diye sorarsanız, tereddüd etmeyerek "Bilmem!" cevabını verir. İşte böyle bütün şahsi telakkiyelerimizi teb'in ederek, edebî hareketleri kendi benliğimizden hâric, kendi arzularımıza gayr-ı tâbi bilerek tedkike koyulunca- bittabi' bazı farklarla- yeni tarihçilerin "şey'î usûl"ü ile hareket etmiş oluruz. Lanson başta olmak üzere, Kruvaze Kovaziye gibi zatlar eserlerini bu usul ile kaleme alıyorlar. Bu gün henüz esaslaşmak üzere olan "ictimaiyyat", yarın sübut ve taayyün bulunca, hiç şüphe yok ki, tenkidde bilhassa "edebî tarih" yazılışında yeni bir inkılabî sebeb olacaktır. Nitemik "tecrübî ruhiyat"ın teessüsü büyük işler gördü.

Şimdi tekrar hazzın tenkiddeki mevki'ine rücu' edelim:

Münekkid yalnız haza istinad ettiği zaman tehlikeli bir sahada çabalamış olur.:

1.- Makalenin tâ başında serh ve izah ettiğim gibi hazz denilen şey, yalnız "Bedii Vicedan"ın mahsulü değildir. Lalou'nun pek güzel

anlattığı gibi bu Ünvanon derece muhtelif, mürekkep, müsevves bir çok haletlerin hülâsasından ibarettir. Bu kadar karışık birşey, nasîl yegâne mi'var olabilir?

2.-Bir başka noktadan yine haz saf ve "Desinteressée" hasbî değildir. Bunun içinde tesahüb, himâye hatta menfaat ve hatta "ambition" karışabilir. Bu noktayı muayyen bir zevke mâlik olmayan edebiyatımızla izah edebilirim. "Edebiyat'ı cedide" devrinde, Muallim Naci hakkında yapılan tenkidlerin haksız tarafları o mektep müntesiplerinin kendi edebiyatlarını tesahüb ve himâye etmelerinden doğmuş değil midir? Bu son-ve ne olursa olsun mütekâmil-cereyana karşı koymakisteyen dünkü üstadların bütün asabiyetleri, hatta hakaretleri kendi "Edebî sulta"larının sukûtu endişesinden, çılmıyor mu? Bu günkü genç edibler arasındaki çekememezlik, su-i kasd derecesine biraz da ikbalperestlikten varmıyor mu?...

3.-Haz, zamanve mekân kayıtlarından da pek çok müteessir olur. Faguet, Alman Edebiyatı'nın mühim sîmalarından olan "Lessing"i "Efsaneler"ini Fransız zevkine göre pek soğuk ve kuru buluyor. (Lessing)in muasırlarına yaptığı te'sir sayesinde o edebiyatta mühim bir mevki' kazandığını, bilhassa (Laocoon)nının kıymat ve ehemmiyetini itiraftan çekinmiyor. Edebiyatımız, terbiyesini Acemden aldığı hengemelerde bir (haval cihanı) yaratmıştı; O hayallerin bu günkü şiirde tekrarı gülünç olur; fakat o devrin eserlerinde müşâhadesi bu gün bile güzeldir. Münekkidin vazifesi mekân ve zaman kayıtlarından kurtulmağa uğraşarak uzak memleketlerin, eski zamanların varattıkları güzellikleri de keşf edebilmektir. İşte Lanson sırf bu ciheti izah için "Bizim edebiyat tarihinde tedkik edeceğimiz maddeler önümüzde bulunan eserlerdir; bu eserler ilk kâriyelerine verdiklerini bize de aynen verebilirler" diyor.

4.-Vâkıa san'at eserlerinden, tarihi veyâ içtimâî hakikatler istihrac eden "Edebiyat münekkidi" değildir; fakat bir münekkid bir eseri rûhî ve içtimâî noktalardan da tetebua mecburdur.

Evvelâ sanat "Expression-ifâde"nin içinde yaşar; "filân şairden haz alıyorum" demek kifâyet etmez. O şairin "Langage-beyan"ını, o beyanın unsurlarını, her unsurun diğerlerine nisbetini, birer birer meydana çıkarmak lâzımdır. Meselâ Bâkf'yi Fuzûlf'den ayıran nedir? zahiren Şeyh Galib'in lisanına yaklaşan Hâmid'in beyânındaki bakkalık ne oluyor, hatta Nedim'in hissiyata bakışıyla Ruhi'nin bakışı arasında ne fark vardır. Bütün bunların izahında -Zaten pek muğlak mevcudiyeti olan -haz eğer ruhiyatı imdadına çağırmazsa pek dilsiz kalır.

Saniyen sanat bir zamanın ve bir cemiyetin mahsulüdür. Bir edebiyat nasıl teşekkül ediyor. Hangi sebeplerle hangi mefkûreye doğru yürüyor ve bu gün yürüyüşte nasıl yollar takip ediyor, bir dahiye ortaya çıkarana ne gibi âmillerdir, bir şaheserin muhitine ne gibi tesirleri olmuştur... Bütün bunları tetebbû etmek lâzım gelir. O zaman "ruhiyatta"da kafi gelmez; işte başka bir ilim "içtimâiyat" karışmış olur.

Son sözüm:

Hassasiyetten doğan san'at nikabını yine hassasiyete açabilir, fakat evvelâ edebiyatımız gibi bozulmuş bir müesseseyi tetkik etmek, merazî cihetlerini ortaya koymak hususıyla mevcudiyetinden her zaman şüpheye hakkımız olan yalancı bir zevkê dayanarak edebî kıymetleri ilâ veya iskat âdetine nihâyet verdirmek için tenkidi "sistematik" bir şekle sokmak Türk gençlerinin bir hakkıdır.

İşte bu emelle bu haftadan sonra "his"lerin "Inesthétique" gayr-ı bedii, bedii ve "anesthétique" lâbedii olanlarını tabiiile çalışacağım.

Ali Cânib

LÂBEDİİ HİSLER

Bedii faaliyetimizin uyandırdığı bir takım hisler-Fikret'in balıkçılar'ı-Müşterek yahut lâşak hisler-Bedii, gayr-ı bedii, lâbedii arasındaki farklar-Derûni hayatın aksûlâmelleri: Şahsi vaziyet, derunî sirâyet, hayatın telakkisi-Şahsiyet basit bir unsur değildir-Aşk-ı Memnû'daki tipler ve biz-Şahsiyetimizden doğan hisleri bedii hislerden ayırd etmekteki müşkülât-Sirâyet ne demektir-Afâki ve enfûsî hisler-İspigoza'nın bir sözü-Lalov ve Stendhal'in dedikleri-Bir kaç misal- lâbedii hisler ve san'ata yabancı olanlarla olmayanların hükümleri.-

Bir tablo seyr ettiğimiz, bir şiir okuduğumuz, bir musiki parçası dinlediğimiz zaman bedii faaliyetimiz, öyle bir takım duygular da uyandırır ki bunlar onun asıl "Effet:eser"leri değildir. Çünkü hayatımızın her dakikasında bu gibihislere tesadüf edebiliriz. Meselâ Tevfik Fikret'in "Balıkçılar'ını hatırlayalım: Bir balıkçı çocuğu ihtiyar babasına, ölüm döşegindeki anacığının yanında bırakarak fırtınalı bir havada denize açılıyor. Üç gün sonra enginde boş bir tekne.. Evde kadıncağız can vermekte.. Zavallı ihtiyar da kenarda ufuklara yumruk sıkıyor, çıldırmış.. Bu mevha bizde o biçârelere karşı demin bir merhamet, tabiata karşı fevkal'âde bir gazab uyandırır; ruhumuzu keder içinde bırakır, fakat dikkat ediniz: Bu acıklı vak'ayı şi'irde değil, bir gazetenin şüturn kısmında okusaydık o hislere aynı aynına yine dūçar olurduk. Demek ki bunlar bedii şayata has duygular değildir. Maddi manevî sevinçler, kederler.. ümidler.. ümitsizlikler.. Aile muhabbeti.. Bütün bunlar hem San'at âleminde, hem onun haricinde müşahade ediliyor. Bu "Commun:müşterek" duygulara, bedii düşüncemize yoldaşlık ettikleri için "Accessoire:lâhık" hisler denilmektedir.

Ahlâki vicdanın "iyi" bulduğu fiillere "ahlâki", "fenâ" bulduklarına "gayr-ı ahlâki" diyoruz. İyi yâhâd fenâ olmayanlara-yâni ahlâki faaliyete karşı bitaraf bulunanlara-da "lâ ahlâki" vasfını vermekteyiz. Bediivicdanın takdir ettiği fiillere "bedii", reddettiklerine "Inesthetique:gayr-ı bedii" dediğimiz gibi bu sıfatlardan hiç birini veremediğimiz "Müşterek duygular" a da "anesthetique:lâbedii" diyebiliriz. İşte "Balıkçılar" manzumesinin bizde uyandırdığı merhamet ve gazab bu nev'idendir. Bunlar o şeylerin kıymetini düşünmüyorlar; demek ki "çirkin" değiller.. Aynı zamanda alelâde hayat içinde bulunuyorlar, demek ki bediyyen "güzel" de olmuyorlar. Bunlar olsa olsa "lâbedii" dir.

Şu nev'i hislerin mâhiyetinden haberdar olamayanlar san'at eserlerini yalnız bunlar için beğenirler: Tiyatrolara düşününüz; halkın alıştığı ya bir alicenablaktır, yahud da bir kahramanlıktır.!

"Bedii his"lerin mâhiyetini meydana çıkarmak içinevellâ "lâbedii" olanları teşrih ve tahlil etmek icâb ediyor

"La vie affective:Derunî hayat"ın şu "lâbedii" sıfatını verdiğimiz "aksülâmel"leri üçe ayırılır.

Attitude personnelle: Şahsî vaziyet

Contagion affective : Derunî sirâyet

Conception de la vie: Hayatın telakkisi

1.- ŞAHSÎ VAZİYET

"Şahsiyet" dediğimiz mânevi varlık basit değildir: Mizâcımız, i'tiyadlarımız, ahlâki mefkûremiz, dîni kanaatlerimiz, ilmi ma'lumatımız, hulesâ saymakla bitmez bir çok unsurlar, bu karışık mevcudiyetimizi teşkil ederler.

İşte bir san'at eseriyle karşı karşıya gelince, bütün bu şeylerin mecmuu demek olan şahsiyetimiz bir "aksülâmel" uyandırır. O esere karşı kendimize mahsus bir vaziyet alırız. Farz edelim ki Halid Ziya Bey'in "Aşk-ı Memnû" unu okuyoruz. Oradaki firdevs Hanım, Bihter, Peyker.. Adnan Bey. Behlül.. Mihal..Hülâsa bütün "eşhas" bize ya sevimli görünür, ya sezimsiz! İ te bu duygu ki ancak yukarıda saydığımız unsurların yâni mizacımızın, i'tiyadlarımızın, ahlâkî mefkûremizin, dini kanaatlerimizin, ilmi ma'lumatımızın. bir eseridir.

San'at eserlerine karşı alacağımız vaziyette, Şarî Lalo (Charles Lalou) nun söylediği gibi "Les habitudes collectives:ma'şeri i'tiyadlar"ın da tesiri vardır: Zevken "Romantik"olan bir almanla, terbiyeten "Klâsik" olan bir Fransız bir eseri aynı tarzda muhakeme edemez. Bu şahsî vaziyete Les temperements phisicloques:garizi mizaçlar"ın müdahalesi de az değildir. Bir erkekle bir kadın, safdîl bir çocukla feleğin çenberinden geçmiş bir ihtiyar, bir esere karşı aynı vaziyeti takınamaz.

"Mavi ve Siyah"ı ilk okuduğum zaman tecrübesiz bir çocuktum. Ahmet Cemil'e âdeta aşık olmuştum. Onun hayata karşı zavallılığından miskinliğinden daha ulvi bir şey tasavvur edemiyordum. O bence bir "mâbuâ"tu! Bu gün bittabi böyle düşünmüyorum. Acaba bu iki zât "hükm"ünden hangisi bedii mâhiyeti haiz? Hiç biri! Fakat bedii faaliyete yoldaşlık eden bu duyguların sebeplere o kadar karışık, kendileri o kadar çoktur ki tenkidi meslek edinenlerle "esthete:bedayişinas"larca bile bunları asıl bedii hislerden ayırd etmek pek müşküldür.

2.- DERUNÎ SİRÂYET

Bir de san'at eserlerindeki mevcudattan, eşhasdan bize geçen ruhi halâtler vardır ki demin saydıklararımdan fek farklıdır. Alman bediiyatçı meşhur "emanuelle Voukelett" bunlara "Sentiments Objectif:âfâki hisler" diyor. Bakınız izah edeyim: Bir eseri okurken şahsî vaziyeti; bizden doğan hisler tamamiyle bizim malımızda; bunları bize o eser ibram etmiyordu. Genç yahut ihtiyar dindar yahut dinsiz olduğumuza göre bir şiirin, bir musiki parçasının karşısında kendimize mahsus bir tavır takınıyorduk. Demek ki bu nev'i duygularımız hakikaten "Subjectif:en-füs" dir. Halbuki şimdi tedkikine başlayacağımız kısım böyle değildir. Onlar başkalarının malıdır. Ancak sirâyet vâsıtasıyla bizim olabiliyorlar.

Bu "Sirâyet" kelimesinin üzerinde biraz duralım. Hassasiyatle muttasıf mevcudatın umumî bir konunu var: Kendi müşabihlerinden birisinde bir takım ruhi halâtlerin harici tezahürlerini müşahede edince, kendileri de onlara bizzat dâçar olmak için temâyül gösterirler. Bir feryad işilince, ümitsiz bir tavır görünce, derhal-belki o andaki meserretimiz ze rağmen-çehremiz kararır, yüreğimizin sızlar. İspinoza diyor ki: Düşmanın zavallığı karşısında fena bir adamın duyduğu zâlimâne bir sevinç, yeis ve kederin karışmasından aslâ hâli değildir.

Nâdem ki o fena adam bir insandır, kendisini sevindiren bu ızdırabı "Sirâyet" vâsıtasıyla duyacaktır! Evet, hiç şüphe yok ki bu sevinçli "Kin"den lezzet alabilmek için düşmanın ızdırabını tanınması lâzamdır.

Şimdi şu "derunî sirâyet"i eserler de arayalım, işte Namık Kemâl'in eşhası: İslâm Bey, Adil Giray... Bunlarla karşı karşıya gelince, gösterdikleri kahramanlık, ulüvvücenâb hislerinin ruhumuzla izdivaç ettiklerini anlarız. İşte Hâlide Hanım'ın Oğuz'u, Kaya'cı, Handan, işte Hâmid'in Eşber'i, Abdurrahman'ı, Sâlis'i, Tarık'ı işte Halid Ziya Bey'in Ahmed Cemil'i, Ahmed Şevki Efendi'si... Hepsi gösterdikleri müzao ve ahlâkia benliğimize kaşıyorlar. Biz de öyle bir "attitude emprunâée: igreti vaziyet" hâsıl ediyorlar ki asıl şahsiyetimizle ekseriyâ bir münasebeti yoktur. Yeni Alman bediiyatçıların "Einfühlung" dedikleri şey bundan ibârettir, hayatınızın her dakikasında uğrayabileceğimiz bu ruhi hâletin edebiyat ve san'at cihanına has olmadığı meydandadır. sanırım.

3.- HAYATIN TELÂKKİSİ

Herkesin hayatı kendime mahsus bir anlayış, bir görünüşü vardır. Bedbine nazaran dünya bir cifiedir., nikbinlere nazaran bir cennet olduğu kadar... Bir mutasavvıf kendisini bütün kainatı muhit sanır, kesrette vahdet bulur! Şübhesiz dünya, vücûdından bûs bütün ayrı olduğu halde... Misaller saymakla tükenmez. İşte bir san'at eseriyle karşı karşıya gelince, her tarafa bakıldığında, her şeyin bir "Einfühlung" bir

Duyguya daha dâçar oluruz. Farzedelim ki iki arkadaş, Namık Kemâl'in "Vâveylâ"sını okuyor, Birisi vatanperver, öteki kozmopolit... Biri hiç-kırır ağlarken öteki omuz selkebilir.

Dikkat edilecek olursa bu üçüncü duygunun iki ükeyle-yâni şahsi yet ve derûnî sirâyetle-sakı bir münasebeti vardır. Hatta denilebilir ki bu , onların bir aks-i sadasından nâ mahdud bir teşâsuundan ibârettir; izah edelim; Vatan-perver "Vaveylâ"yı okurken uğradığı heyecan-ki hayatı kendine mahsus onlayısından doğuyor-mizâciyle, itiyatlarıyla, ahlâki mefkûresiyle, dîni kanaatleriyle yâni şahsiyetiyle alâkadardır. Aynı zamanda Namık Kemâl'in ulvî vicdanından kendisine bir çok şeyler geçmektedir; O büyük adamın tesiri altındadır. Demek ki bu üçüncü duygu şahsî vaziyetle derûnî sirâyetin hakikaten bir aks-i sadası, nâmahdud bir teşâ'suu imiş! Belki öteki de, kozmopolit de kendi şahsiyetine rağmen bir heyecan duyabilir; fakat kat'iyen bârikinin derecesinde mahiyetinde değildir.

Hayatı telâkkimiz değıştikçe bu telakkiden doğan his te başkalaşır "Sis" in eski devirde uyandıracacağı heyecanla bu günkü bir değildir. Charles Lalou gösteriyor ki Odiquis Mizantrop yâhud Madam Bovary bu gün bizi Sofokles'un Moliere'in, Flaubert'in bu eserlerindeki eşhasın psikolojilerini yazdıkları zamanlardaki nekbinliğe yâhud bedbinliğe maruz bırakamıyor.

Stendhal halkı olarak diyor ki: Musikinin başlıca derunî tesiri bizê evvelce hakim olan birtakım düşünceleri, duyguları daha kuvvetli bir surette hissas etmesidir. "Kendiki yalnız İtalyan bestelerinden hoşlanardık; Çünkü bu besteler Stendhal'in ruhunda esasen saklı duran aşklarını takviye etmekte idi. "Yvet, bu noktadan san'at eserleri içkiye benzer; gamlı iken içersen gamlarımız, keyifli iken içärsen keyiflerimiz artar.

Ömer Seyfeddin daima böyle söyler: "Kendimi o kadar sıkıyorum, Hâmid'in Makberinden birşeyler anıyamıyorum; Ağladı kümesteki tavuklar ne demektir?"

Arkadaşım bunda haklıdır, Çünkü bu mistik duygulardan pek uzaktır! Hâmid'in rûbabfesrâr-âlûd vicdanından mümkün değil kendisine bir şey geçmez; Ömer Seyfeddin her şeyde bir vuzuh arar, zihni ve mantıkî bir şahsiyeti var. Hayatı ancak Maypassant hatta Courteline gibi görmek ister. Yakub Kadri'de bunun aksini müşahade ediyoruz. O em realist yazılarına bile biraz şiir karıştıyordu. Niçayet bu gün tamamen karanlık bir mistisizm içinde yaşıyor. Genç hikâyecimiz Refik Halid bir gün "Bençe edebiyat bu günün malı olanlardır, Kütüphanemdeki klâsikleri pesbedavâdeğattım, geniş bir nefes aldım. İçim rahat etti." Çünkü o tamamı Lam memına bir realisttir! eserlerini okuyunuz, gördüklerini not etmiş te

kendinden bir şey ilâve etmeyerek yazıyor sanırsınız. Aynı zamanda hayata öyle bir bakışı vardır ki... Beşerin âdiliklerini teşrihten öyle bir zevk alır ki... İşte evvelce yazdığı "Komşu Namusu" işte bi sene çıkardığı "Boz eşek" hikâyesi. Böyle telâkkideki adam, bir kâri saffetle hiç Corneille'e , Racine'ye tahammül edebilir mi?

Hülaââ dünyâyı, hayatı anladığımızı göre bir eserden hoşlanırsınız, yâhut nefret ederiz. Bu "anlayış"la okuduğumuz eser arasında bedii bir alaka yoktur. Onu ister sevelim, ister sevmeyelim. Meselâ mutaassıbının belki hiddetlendiği kadar. Bu "keyf" ile "hiddet" şu iki adamın hayatı telakkisinden doğuyor. Burada "Bel Ami"nin vazifesi ancak "motör"lükten ibarettir. O zandost ile ahlâk mutaassıbını tahrik ediyor; işte bu kadar. Şu hal hayatı telakkimizden doğan "Hiss"in lâbedii olduğunu vâzihen göstermektedir.

San'at bu lâbedii hislerden büsbütün tecrid edilemez. O da her şey gibi bir "Mutlak" değildir. Saf his, saf akıl olmadığı gibi saf güzellikte yoktur. Şu var ki san'ata yabancı olanlarla hakikatini idrak edebilenler arasında şu noktadan fark vardır: Yabancılar bir şiirde, bir dramda, bir tabloda yalnız bu lâbedii duyguları ararlar; meşgul oldukları eserlerâ verdikleri kıymet, buldukları lâbedii unsurlarla mebsuten mütenâsıptir. San'atın hakikatini tanıyanlara gelince: onlar da-işte yukarıda bir çok misâllerle de anlaşıldı-Bittabi bu hislerden nefislerini tecrid edemezler. Yalnız bedii hükümlerini bunlara tabi kılmazlar.

Bundan sonra asıl "Bedii hislerin tahliliyle meşgul olabiliriz.

ALİ CANİB

EPOPE NEDİR?

Epopenin ta'rifi-français Marmontel'in hatası-Ribat ne diyor?-ibtidâî insanla muhayyile-üstûre nasıl teşekkül eder?-lik üstûreleri-Medenî kavimlerde üstûrî faaliyet-üstûre nasıl vücûda gelir-Me'şeri malzemelerle ferdi maddeler-Homeros-Edebiyatçıların kanaati-Epope'nin unsurları, şartları-Henriade-Yirminci asırda epope yazılır mı?-Milli epopemiz yoktur-Artık yazılamaz da.

Epope'nin eski Yunancası "Epopoia"dır. "Epos" şiir-teşmî edilerek hikâye-"Poieyn" yapmak manasına geliyor. Şu halde "Epope" "Şiir yapmak" demek olur.

Voltaire epopeyi "Kahramanca maceraların manzum hikâyesi" diye ta'rif ediyor. Fi'lhakika bu nev'i şiirler bir millete yahud bütün insaniyete aid muzafferiyetleri, felâketleri, bin türlü sergüzeşleri gösterir.

On sekizinci asır edebiyatçılarından Francois Marmontel, epopeyi ferdî zekânın bin mahtulü gibi telakki ediyor; mevzuunun intihabına, plânına, manzumenin vasıflarına dair uzun uzadıya kaideler koyuyor. Bu telakki yanlıştır. Epopenin mevzu'larını, o mevzu'lardaki kahramanları, hatta o kahramanların mâceralarına... Milletlerin ma'şeri muhayyileleri yaratmıştır. Şairlerin vazifeleri onları sâdece mescetmek, şahsî üslublarıyla canlandırmak, bediileştirmektir.

Ma'şeri muhayyilenin epope mevzularını nasıl ibdâ ettiğini anlamak için biraz rûhiyatçı Ribot'u dinleyelim (1)

(1) "Yaratıcı muhayyile üzerine tetkik" ünvanlı kitabı,

O gösteriyor ki medeniyetten evvel ibtidai insan saf bir hayal perverdi ;Zavallıda tabiatın kanunlarına dair en ehemmiyetsiz bîr ma'lumat bile yoktu. Bugün bize pek tabii görünen hadiseler onca hârikulâde idi. İşte bu hâl, esatirin gayr-ı ihtiyari, gayr-ı şahsi, umumî birer malzemesi olan "Mythe-Üstüre"yi yarattı. Her şey bu üstürelerin içinde idi. Din- Şiir tarih, Felsefe, Hukuk.

Üstüre iki devir içinde teşekkül etmiştir. Birinci devirde muhayyile bir taraftan bir şey'i canlandırır, diğer taraftan canlandığı şeylere vasıflar verir. "Canlandırmak" demek esyaya hayat, hareket isnad etmek: Dağları, taşları, hülâsa kılmıldanmaktan mahrum bütün mevcideleri yaşayan mahluklar gibi göstermektir. "Vasıf vermek" bu hayali mahsullere insanlar gibi mahsuller, nâkisalar isnat etmektir. İşte bu sayede onlar ya fâideleri olur yada olmaz. Ya zayıf ya kuvvetli, ya merhametli ya merhametsiz,.. birer şahsiyete bürünürler HÜâasâ ibtidai insan muhayyilesinin durmaz dinlenmez kuruntuları içinde yaşamıştır. Sarkta, garpta hangi milletin esatiryatı tedkik edilse bunlar müşahade edilir.

Üstürenin tekevvinünde ikinci devir "Romanesk-İcat" deridir. Bu hengamede birinci devrin "Les entite's- cevherler"i maceralara, sergüzeştlere, tarihlere malik olurlar. Artık her biri bir hikayenin kahramanıdır. Muhayyileri fakir milletlerde bu devre tesadüfedilmeyebilir.

Alelumum üstüreler ya esyayı tanımak ihtiyacından, yahut sadece lüks ve yaratmak arzusundan doğmuştur. A Epopenin mâhiyetini tahlil için bu yaratmak arzusuyla vucuda gelen üstüreleri bilmek lazımdır. Çünkü bunlar bedii faaliyetin ilk tezahürleridir.

git gide edebi icada kadar dayanacaktır. Ribot bu nev'anon explicatif- gayri tevsir bîfatın veriyor nitekim esyayı tanımak ihtiyacı doğanlarda explicativ- tevsir diyor. İbtidai insanda tabii hadiselerin sebepleri için henüz aklı tesir kaabiliyeti yoktur. Hersiy'i hayalinin uydurduğu mahiyette tefsir ediyordu; demekki bu tarzdaki faaliyet bir nev'i "Ütiliteş menfaat" ten doğmuştur. Halbuki sırf lüks arzusuyla vücûda getirdiği üstürelere hiçbir şeyi tefsir etmiyordu, bu faaliyeti esnasında tamamıyla "Desinteresse- menfaat nâ edis" idi. Bu günde bedii faaliyetimiz aynı "menfaat na edis" vasfını taşımaktadır: "San'at Sanat içindir" diyoruz.

Sırf yaratmak arzusundan çıkan lüks üstürelere, kahramana'ne menkibeler "Halk masalları" eski mısırlılarda tesadüf ettiğimiz hikâyeler gibi şeylerdir. Bu nev'i üstürelerde evvelâ ilahî şahsiyetler tecelli eder; iste bîndan epopeler çıkmıştır. Epopelerde mâbutlarâ kahramanlar bir cihan içinde karışık yaşarlar, ilahî seviyeler silinir. Artık üstüre insanı hayatın alâlade şartlarına yaklaştırır, o zaman "Romaneks Roman" şekline girmiş olur. Nihayet Bu günkü "realist roman" mahiyetin alır. Demek oluyor ki şimdiki ~~edebiyat~~ edebiyat, medeniyetin daimadeğişen şartlarına tetabuk etmiş, şeklini değiştirmiş bir esatîriyattan ibarettir. Ribot iktifa ederek lüks üstürenin bîn bu günkü bedii faaliyete nasıl dayandığını böyle kısaca gösterdikten sonra yine asıl bahse, Epopinân teşrihine rûcû ediyorum.

İbtidai insandaki ustureli faaliyet, medeni kavimlerde aynı şekle haliyle tecelli edebilir, yine mâ'şeri yine gayr-ı ferdi yine gayr-ı mâ'şeri olarak... aralarında yalnız bir küçük fark vardır. İbtidai insandaki muhayyile, üstürelere bedii hadiseler

den alıyordu; medeni kavimlerde ise tarihi şahıslar, tarihi vakalar mukaddem bir ustüreân kadrosu içine girir. Artık "Hallination-birsam" , "İllisuon- vehm" şeklini alır. Yunan şairi Homer'in İlyada'sına kısaca bakmak bunu isbat edebilir. Alman Atikilat mutahassıslarından Schlamann'ın 1871 deki keşviyatı ile tahakkuk etti ki çanakkale de sahilden 5 kilometre içerde ve şimdiki hisarlık denilen yerde illon yani Turuva şehrinin harabeleri mevcuttur. Demek Homer'in efsanesine tecelli sahası o olan yer bir hakikattir. Fakat aynı eserdeki kahramanların ma, butların tasvirleri elbettğ doğrudan doğruya mahayyile mahsulüdür. Yine Eptenin nasıl vücûda geldiğine dönelim:

Kabileler çarpışır, bazı insanlar bu hususta temayur eder. henüz "Pozitif-müsbet" kafası olmayan halk bunları derhal mefkureleştirir. Böylece mesala tek bir adamda bütün ırkın faziletleri toplanır, Huşasa mahşeri mahiyyile sadakat kahramanlık, ask, merhamet yahut alçaklık, vahşilik, hainlik hakkındaki kendi kuruntuları hakiki bir adamda temsil ettirir. O adamın bir çok ruhu haletlerini k ihmah ederik ona yalnız bir hâkim seziye verir. Nasâ ait hâkayelerde bunu daima müşahade ederiz. İste Hz Ali'nin cenk kitapları işke siyyit Battal Gazinin menkibeleri, işte Körolğu efsanesi... sonradan müverrihlerin ihtirazları, kat'i tarihi vesikalar âkşık hiç bir tesir yapamaz. Ma'seri mahiyetlerin ibda ettiği seciye bütün tehacümle mukavemet eder. Bir kılıç darbesi yüz cengaveri bir demde serer, koca kal'a kapıları bir çekiste parçalanır... vs. Yavaş, yavaş ma'seri ibdanın yerini ferdi ibda tâtmaya başlar. Büyük şairler yetişir. Halkın efsanelirini toplar. nesceder, yukarıda söylediğim gibi şahsi usluplarıyla bedii leştirir. İştâ ozaman "EPOPE" çıkmış olur. Homer'ın İlyadası Odisea... Firdevsi'nin sehnemesi gibi ...

Bu eserlerdeki malzemeler tamamıyla halkındır. Homer'den evvel Turuva muharebesi yunanlıların firdevsî'den evvel İran ve Turan mücâdelesini acemlerin vicdanında yaşıyordu.

Destanlarda "Merveilleux-Harika" esasî vasıftır. Sebebi bütün mevsulardan tâ ibtidai insanın birsamalarına kadar dayanmasıdır. Yine İlliadaya kısaca bakalım: Burada insanî vak'aları ma'butlar idâre eder. Bazen bûs bütün ise karışırlar, Olimp tepesinden Ā Truva'ya inenler. Mücadele esnasında insanlar gibi yaralanırlar. Birçok kahramanlarda ma'bud çocuklarıdır. Hepsi bu gün en kuvvetli adamlardan pek çok kuvvetlidir.

Epope'de ma'seri ibda'ın malzemelerine mukabil ferdî ibda'ın maddeleri nedir? Onuda kısaca gösterelim; bu bitabi evvelâ üslûb la tecelli eder. başka bir yerde, başka bir makalede de söylediğim gibi meselâ Homer emsalsiz bir ressamdır: İki fırça darbesiyle bütün bir hayatı, bir hareketi, bir vak'ayı göz önüne getirir. Eserlerindeki harikaya rağmen eşyanın bir birâne bağlı nisbetleri daima doğrudur. Ma mafih halkın muhayyilesiyle sairin muhayyilesi ve hakikat kalem maharetiyle o kadar kuvvetli zebvabân etmiştir. her birine ait ciheti ayırt etmek mümkünsüzdür. Yalnız şu muhakkak gerek illiada, gerek odissea, sanatkar bir mâ elden çıkmadır. Yeni Fransız filologlardan Micheal Breal'in dediği gibi bunları hey'et i mecbu'asıyla halkın dehasından fırlamış "Çevres Spontan'ees-Hacis eserler" le kıyas etmek hatadır. Bir çok edebî an'anelere vâris büyük bir sair bir kanava üstünde çalışmıştır.

Müsbet ilimlerinmeydana çıkardığı devâmlerde epope'nin ma'seri vijdan dan nebean eden "Seve vitale- hayati nusg ile ya-saya bileceği sezilmiyordu. Sanılıyordu ki bu nev'ide görülen "Harika"yı şair ferdî zekâsıyla halk etmiştir. İste latin şâiri Horace "Şairlik san'aû" ünvanlı eserinde su kadar söylemiştir:

"Epepe yazan şâir Homer'in yaptığı gibi hükümdarların kahramanlıklarını, kanlı muharebeleri terennüm etmelidir." Fransız şâiri Boileau'dan aşağı yukarı üstadının tavsiyelerini tekrarlıyor: "Beni meşgul edecek bir kahraman intibah ediniz!" diyor.

Edebiyatçılar epopede dört esâsi unsuru ararlar:

1- Vak'a

2- Eshas

3- Şekil

4- Üslûb

1) Vak'a, hakikate son derece yakın topal, tam, meraklı, kahramanca, hatta harika âmiz olmalıdır.

2) Eshas epopede "Int'ere't General-umumi âlâka"yı etrafında toplayan başlıca bir şahıs olmalıdır. (İlliada'nın Aşil'i gibi) ikinci derecedeki şahıslarda gayet vâzih hatlarda gösterilmelidir.

3) Şekil, epope birçok nağmelere ayrılır. Alelumum ş hepfi mevzuun bir "Composition-meşher" ini sonra "Episode-Istıtrat" yarı nihayet bir "Dencument-âkıbet"i hâvi olmalıdır.

4) Üslup epopede de şâir, nazım san'atının bütün men'balarını muhayyilerinin bütün hazinelerini ortaya koymalıdır: Yılmaz insan şekilleri, parlak renkler, debdebeli ifadeler, canlı hayaller, necip düşünceler, yüksek duygular.

Yine edebiyatçılar, epope nâmına lâyık bir eserin vücû gelebilmesi için şu şartları sayıyorlar:

1) Büyük bir mevzu: Meselâ Truva harbi gibi bir vak'a yahut favkalâde hareketleriyle halkın muhayyilesinden yerleşen bir kahraman, Meselâ bizim köroğlu gibi.

2) Lisanla muhayyilenin fazlaca inkişâfı yani epope yazacak

şair'in mensup olduğu millet uzun çalışmalar neticesinde kemâle ermiş bir lisana irfanla, mucennez bir muhayyileye sahip olmalıdır.

3) Bir takım mümtaz şairler: Yani geçmiş asırların bütün ilhamını ruhunda toplayan bânılara mükemmel bîr şekil ~~xxx~~ verebilen büyük san'atkarların dehâsına lüzüm vardır.

Acaba bu şartlara velev orta riayet etmekle bir epope vücûda getirebilir miyiz? Şu suâlâ Volter'in "Henriade" in hatırlayarak cevap verelim.

Henriade epope'inin zahiri şartalarına tamamiyle sadık kalarak yazılmış bir eserdir: Büyük bir mevzuu vardır. On sekizinci asırların fransız lisanın mükemmeliyetine de şüphe yoktur. Volter'de bir sanatkardır. Fakat Henriade mükemmel bir epope olamamıştır. Bastan aşağıya soğuktur. Sahtedir. Niçin? Çünkü evvelâ yine Volter'in itiraf ettiği gibi Fransızlar döstâni bir kafaya mâlik değillerdir. Millesâtiriyatları yoktur; tarih içinde muhtelif unsurların zevabânıyla meydana çıkmış bir millettir. Sâniyen, on sekizinci asrın zihniyeti harikadan zevk alabilmek kâbiliyetini artık gidermiştir. Voltaire Henriade'i yazarken hiç süphesi eserine koyduğu "Appareat-tion" Hayaletleri inanmıyordu. Bir edebi eser canlı olmak için içtimai hayatın şartlarına sadık kalmak icap eder. San'atta samimiyet bu demektir. Gustave Lanson'un bence pek doğru iddia ettiği gibi eseki bir edebî eser, zamanın zevkini ~~ayna ayna~~ ayna aynına bize verebilir. Meselâ illiada'yı okurken yüksünmüyoruz. Eserdeki fevkaladeliğe ruhumuzla izdivac edebilir. Çünkü samimidir; Çünkü mensup olduğu medeniyetin şartlarına matabakat edelirik yazılmıstır: Okurken ~~bilmiyorum~~ ki kurân'ın evveli terbiyesinin, yusa nan zevkinin tam bir aynasıdır.

On sekizinci asırda koca Valtaeri'in muvakkak olmadığı epope nev'i meselâ zamanımızda hiç inhyâ edilmez: Bu günün edebiyatı

tamamıyla aklın nüfuzu altına girmiştir. Bu günün epopeleri de romanlarıdır. Bu noktayı biraz daha kurcalayalım: Askeri müzesine gidiyoruz. Şark medeniyeti içinde yaşadığımız hengamelere ait kıyafetleri zevkle hürmetle temaşa ediyoruz. Fakat bir paradoksal çıkışta öyle bir kıyafete bürünerek bâb-ı Âli caddesinden aşağıya doğru inmeye başlasa kepezâ olur. Bu gün "Survivant-arta kalan" ları Eîli görünmez olan bizim divan edebiyatımızın nev'ileri asrileştirilmeden eski an'anâleriyle ihyâ edilemez.

Sadede gelelim: Bizim milli epopemiz var mı? Son tetkikat ile yavaş yavaş Türklerinde bir esatiriyâtı duduğu meydana çıkıyor. Hal kimiz bir çok efsaneleri de var. Fakat eski şâirlerimizden hiçbiri meddahlıktan kurtularak bir epope yazmamıştır. Emin bey Efândinin son senelerde yazdıkları bazı manzumelere "epope" nâmı verilmiyor. Bu bûs bütün yanlıştır. Yukardaki mülâhazalardan sarf-ı nazar, müsarileyhin hiç bir eseri yoktur ki bir kahramanlığa, yahut bir haksızlığa karşı söylenmiş enfûz tehassüslerden ibaret olmasın. Halbuki iste epope nev'inin ideâli olan illiada'da görülüyor ki, şair kendi nefsinden hariç maceralarla uğraşıyor: Afâî hareket ediyor. Meşhar "Taine" in izah ettiği gibi, meselâ bir kahraman yaralınca kırmızı kanla lekelenen beyaz vücûdunu erguvana batırılmış fil dişine benzetiyor: "Homer bir ressam, bir heykel tras gibi görür Bununla, sekille mesgul olduğu müddetce ızdırabı, muhatarayı, faciavî tesir umutur."

Sen söz milli epopemiz yoktur. Epope asrî bir nevî olmadığı için aktık yazılamaz da!...

Ali CANİS

8

TERCÜMAN-I HAKİKAT EDEBİYATI

Namık Kemâl- Hâmid mektebine karşı bir "aksülâmel" telakki edilen "Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı"nın başında muallim Naci görünür; Naci, her zaman tekrar ettiğim gibi garbın füsunkâr edebiya'tına göz yummuş, câhil bir mürteci değildi. Buna, kendi kendine öğrendiği Fransızca ile lisanımıza naklettiği bir çok manzûmeler, mensureler, şâhiddir.

Ya niçin Divan Edebiyatı'nın temâdisinden başka hiç bir mahiyeti olmayan o aksülâmelin başına geçti denecek.

Biz evvelâ kısaca bu aksülâmelin âmillerini bulmağa çalışalım; Bir başka makâlemde de arzettiğim gibi Hâmit edebiyatını ancak küçük bir zümre anlayabilmişti. Her şekli Ârif Hikmet Bey gibi, Kâzım Paşa gibi, Yenişehirli Avni Bey gibi zatların sultalarını muhafaza ediyorlar, evleriminde minderlerin üstünde gümüş aynaların yanında mutlaka Nâbi'nin, Vâsıf'ın dîvânları bulunuyordu. İşte Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı'na hayat veren sebepler bunlardır, edebî ammemizin şark mektebine aiâ terbiyesinin inhisâfı şöyle dursun, kemâliyle devam etmekte olmasıdır. Nâci'yi iyice okuyanlar, lisanının ruhuna vâkıf olanlar inkâr edemezler ki o, başta Avni bey olmak üzere, bütün devrindeki üstadların hiç birinde bulunmayacak bir "Correction :Kaideye, şiveye tam muvafakat" a malikti. "Olalı" redifli bir gazeline nazîre yazan Hersekizâde Ârif Hikmet Bey'in şu beyitlerini okuyunuz:

Tezâyüd eyledi Hikmet sözünde feyz-i Kemâl

Cenab Naci-i Üstada hem-zeban olâlî

Zamande görmedi böyle yegâne mu'cize -gû

Kalem hakikat-ı i'câza tercüman olalı (1)

Sair Kâzım Paşa da yine Naci'nin "henüz" redifli bir gazelini tanzir ediyor, Tercüman-ı Hakikat idaresine gönderdiği mektupta şunları yazıyor: "Şehr-i Ramazan-ı Şerif'in evâsıttan beri nâmizac olup henüz tahsil ber ü tam edemediğimden dolayı tabibe halimi beyan ve ifâde etmekten başka söz söylemeğe iktidarım yok ise de Naci Efendi'nin gazelini bil münasebe ehibbadan biri kıraat edip (Ruh-u Yahya'dan gelür âvâz-ı istihsâd henüz) beyitti pek hoşuma giderek bayağı hayatıma hizmet ve belki himmet eyilemiş olmasıyla şehidan-ı aşkın hareket-i mezbuhânesi kabilinden olarak kemal-i aczimle kuvvetim yettiği mertebe söylediğim bir gazeli perişan-ı meâl takdim-i huzur-u âlileri kılınmıştır.v.s.."

Eski edebiyat müntesipleri indinde "tanzir" bir haysiyet meselesidir, Herkesin gazeline ulu orta tanzire söylenmez, asıl gazel sahibinin büyük bir ehliyete mâlik olması şarttır. Meselâ Mağrur Naci-Fuzûlî gibi eski şairler müstesna- muasırlarından yalnız Celâl Paşa'nın bir gazeline- o da dostluk sebebiyle-bir nazire söylemiştir. Bunu böyle şöyle bir mukatta ile bitiriyor:

Söz bulup meshir-u aşk ettim. Celâl Sahir'i

Buldu Naci şöhret sihr-i Mübînim izdiyâd.

Halbuki Naci bir gazâl yazar yazmaz Tercüman-ı Hakikat böyle Ârif Hikmet Bey gibi, Kazım Paşa gibi üstadlardan tutunuş da o zaman pek değerli şairlerden sayılan Ali Ruhî gibi, Ahmed Hamdi gibi zatlara varıncaya kadar bir çok şairler mazireleriyle dolarmış; Elimizdeki nüshalardan anlıyoruz ki bunlar haftalarca,

(1) -Bu iltifat karşısında Naci "Müşar-ül-ileyh" hazretleri gibi her bir eseri "Inne min'eş şiir ül hikmeti" mealini göstermekte olan büyük şairin

hatta aylarca sürüyor. Naci "Eyledim Meyhânedê" redifli bir gazeline söylenen nazirelerden birinin altına şöyle yazmıştır:

"Hayli çoğalmış olan meyhane gazellerine Celâli Bey Efendi'nin bu naziresi hatime gelirse harâbâtîler dahi mâmnun olurlar sanırım. "Bu kendisinin bile nazirelerin bazan bıktığını anlatıyor.

Naci Tercüman-ı Hakikatte çok hizmet etmiştir. Kabul ve neşrettiği eserlerin altına yazdığı mütalaaaların bu gün büyük bir kıymeti olmayabilir; fakat zamanı için bunlar ehemmiyetli şeylerdir.

Lisandan inzibatin teminine çalışmış, az çok muvaffak olmuştur; Ziraf, vasl-ı ayn gibi hücneleri, şive ve beyan hatalarını teşrih etmiş, nazım lisanımıza "Correct:Düzgün" bir şekle sokmak istemiştir. Kendisiyle berâber yazarlar içinde bu mefkûreye en ziyâde yaklaşan yine Naci olmuştur. Naamafih Ali Ruhâ bazı gazelleriyle nazar-ı dikkati celb etmektedir;

Naci'nin:

Çalıştı gerçi zabanı kalbe tercüman olâli

Beyâna sığmadı aşkın belâ-ı can olalı,

matlaıyla baş ayan gazeline söylediği şu nazireyi alıyorum:

Cihanı yaktı o tal'atle can-ı yar olalı

Cihan bir öyle belâ görmedi cinân olâli,

Belâ belâ diye aşkınla sû-besû gezerim;

Değerimizden pek çok ziyâde olarak nail olduğumuz şu iltifatına karşı ne kadar teşekkür etsek az gelir,.. Be-hak iftihar ederiz. Dünyada nâmını nazm-ı ezâzında lisan-ı ihtiram ile yâd olunmuş görmek mes'udiyetine mazhar club ta iftihar etmeyecek bir Naci bulmak kabil midir?" diyor.

Bu nar-ı mâire efruz-u hânûmân olâli
 Hadenk-i âhimiza çarhı eyledik âmaç
 Muhabbet oklarına sînemiz nişan olâli
 Anılmaz oldu esâtir-i evvelin-i cûnûm
 Cûnûn-u aşk ile ben halka dâsitan olalı
 Tenezzül eylemez oldum cihana ey Rûhi
 Yerim riyaz-ı tarabza-yı kudsiyyan olâli

Ertuğrul vapurunda kitâbet vazifesiyle Japonya'ya giderken bir çok zavallılarıyla berâber boğulan bu bîçare şâirin şu beyiti ne güzeldir:

Bakıyor mu diye dil-haste-i hicran gözüme
 Bakıyor can alıcı gözleri yan yan gözüme

Tercüman-ı Hakikat şairi içinde Muallim Naci tarafından "nazım-ül hükm" ünvanı verilen Ahmed Hamdi Bey (1) bilhassa tahmisleriyle şöhret almıştır. Naci'nin Tercüman'da çıkan hemen bütün gazellerini tahmiş etmiştir. İşte bir tanesini numûne olarak alıyorum. (2)

TAHMİS-İ GAZEL-İ MES'UD

Mest-i aşkım bir acib kâr eyledi meyhanede
 Meşreb-i irfanı izhar eyledim meyhanede
 Vaktimi ben hoşça imrar eyledim

(1) Fûrûzanın onbeyinci sahifesinde şu satırları okuyoruz: "Şair meşhur Ahmed Hamdi Bey efendiye "nazım ül hükm" ünvanının tevcihine deirdâr.

Hamdi! midad-ı hikmet ile kâlk-ı mâhirin
 Ziynetliyor sahaif-i i'cazı dembadem
 Etmektedir zaman seni bir şair-i hâkim
 Ünvanın olsa hikmeti var "Nazım-ül Hükm"

(2) Muallim Naci o zamanlar "Mes'ud-u Harâbâti" müstearında

Gönlümü sâkiyi mimar eyledim meyhanede
Allah, Allah, Kâbe imar eyledim meyhanede

-2-

Nâra attım gerçi hûban-ı zamanın aşkına
Sen beni mâzur tuğ zahid Hudâ'nın aşkına
Parlatıp cam-ı meyi her nev-civanın aşkına
Ol kadar çâktım ki tersa zâdegânın aşkına
Belka döndüm neşr-i envar eyledim meyhanede
Meclise oldukça şâki meh gibi pertev-nisar
Hâle-i âğuşumu kıldım ana câ-yı karar
Çarha karşı bezm-i mey etmez mi artık iftihar
Merkez-i feyzimde oldum müstakir-i hurşid var
Encüm-ü ikdahi seyyar eyledim meyhanede

-4-

Küz sürüp dergahına bir gün gezerken serseri
Sanki ben kesb eylemişim, feyz-i hac-ı ekberi
Şimdi agaz-ı mübahat eykesem yok mu yeri
Kâbe-i küyun anub nûş ettiğim sagarları
Zemzem-i eşkimle ser-şar eyledim meyhanede

۲۶-

Oldu şevk-aver bana feyz-i celili sagarın
Neşvesi sanı kalır Hamdi şarab-ı kevserin
Bakma man ü zecrine safi-i gaflet-perverin
Gel de cüş-â cüşunu seyr eyle mes'udilerin
Başka bir âlem bedidar eyledim meyhanede

Naci ile arkadaşları birbirini karşılıklı medh ve taltif ederler-
di. (1) Nâzım üi Hükümün bir tahmisi mülhâsebetiyle tercüman-ı

(1) -Servet-i Fünun şairleri de bunlardan pek aşağı kalmamışlar-
dır.

Hakikat şunları gazıyor:

"Hazret-i Hamdi bu ârifâne eseriyle yine erbab-ı dile vecd-âver olmuştur. Sözleri cûşîş-i efzâ-ğâ mehâfil-i rindan olmakta bulunduğu gâbi -zühd-ü huşk eshab-ı müstesna olmak üzere-mecâ-mi-i zühhadı dahi hisseyâb-ı şenkî hakikat eylemektedir. İftâhar olunur. Nasıl iftihar edilmesin tabiatten addolunacak sürette yetiştirmekte olduğu müşar'ülileyh gibi fesahat perdezan-ı m milletin asarıyla sahifelerimiz müzeyyen görülmektedir.

"Bizce en büyük medar-ı memnuniyet böyle sühanveren için vasıta-i intak olmakta bulunuşumuzdur:

Tehi mi hâne-i sûzîş-beyşâı söyletiriz.

Anınla Hamdi-i ateş-zebânı söyletiriz.

"Şurasını da söylemeden geçemeyiz ki Hamdi Bey efendi'nin derece-i âliye-i liyâkati müspet bulunan âsarını okuyanlar ne kadar memnun olmakta iseler liyakatiyle memuriyet-i hâzırası olan altıncı daire-i belediye evrakcılığı beyrinde bir misbet tasavvur etmek isteyenler kadar izhar-ı esef etmektedir. Bir şairi evrakçılıkla işgal etmek uluv-u tab'ını tezliile, daire-i fikrini tez-yife çalınmak demek olduğu için vakiâ bu cihat şayan-ı teessüftür. Fakat bu te'essüf muvakkattır, Zira ehl-i istidad ve a'rifeti en zayâde mazhar-ı nazar-ı iltifat buğurmakta olan bir padişah meâli penahın asr-ı terakkisindeyiz."

Bu mektubu çok karaktetistik bulduğum için şuraya tamamını geçirdim.

Bir çoklarının zannı gibi Naci Tercüman-ı Hakikate geçtikten sonra şöhret sahibi olmuş değildir. Buna dair de deliller var. Ali Ruhi Bey'in Mithat Efendi'ye gönderdiği bir mektuptan çıkardığım şu parçayı okuyunuz:

"Geçen yünki nüshanızda müteber gazetenizdeki sahife-i edebiyenin mua llim-i âdeb ve irfan olan bir sâhib -i faziletin himâyesine tevdi olunduğunu kemâl-i fahr ile okudum. Binaân aleyh bundan böyle o nakkad-ı kâmilin nazan- ı islâhına şair arsını mütehattim zimmet-i şairiyetbildim."

Yine o zamanın meşhircâ şairlerinden Celâl Paşa'da bir mektubunda şunları yazıyor.:

"Muteber gazeteleriyle neşr olunmakta olan asar-ı edebiyenin tenkidâtı Nâci Efendi hazretlerinin uhde-i kifâyetlerine tevdi buyurulduğu günden beri edebiyatımızın unva-ı mübahatı sahihen bir şerefnâme-i fazilet olmuştur. Bu cihetle nadiftihar âcizleri dahi sahayif-i edibelerine takdim-i âsara karar verdiğimden geçende lütfen neşr edilen iki fazelden başka olarak işte bu defa dahi yeni bir gazel takdim ediyorum. Müşar-ün-ileyh hazretlerinin nazar-ı taşih-i edibanelerinden geçtikten sonra neşr olânır ise iftihar ederim..."

Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı eski çağını devam ettirmekte mutaassıb değildir. Şu nüshada bu nüshada yeni tarz şiirlerde görünürdü. Bunlardan güzel olanların altına Naci Bey taltifkâr cümleler yazardı. Meselâ Nâbizâde Nâzımın "Anaçolu Lisarında Mezarlık" ünvanlı manzûmesine dair şunları söylüyor:

"Nâzım Bey Efendi, bu manzumenisi pek âli, pek dil-nişin bulduk. Her kit'a-i garnası Hüsn-ü tabiatınıza uluv-u ifkarınıza şahadet ediyor. Hey'et-i mecmuası ise milletin bir büyük şairi çağınızı mübeşşirdir. Teşekkür ederiz"

Merhum Ali Ferruh Bey'in Hâmidi tanzir ederek yazdığı bir şiirin altında da şunları okuyoruz:

"Henüz onaltı onyediy yaşlarında bir genç olduğu halde böyle bir eser meydana getiren Ali Ferruh Bey Efendiği tebrik ederiz. Gençlerimiz böyle isti'dad numûneleriyle ellerindeki kalemle-

rin umuî müstefit edecek şeyler yazmağa hazırlanmakta oldu-
nu tepşir etteğe ümidimiz kuvvetleniyor, memnuniyetimiz artı-
yor. Bu nvresi de şair-i ferhunde-efkârın âsârıyla her zaman
tezyin-i sayife etmek arzusundayız..”

Tercüman-ı Hakikatçiler gittikçe işi azıttılar. Naci tuhaf
tuhaf redifli gazeller yazıyor, ertesi hafta hepsi nazireler
söylüyordu. İşte bunlardan biri-balâmıza Recâizade Ekrem Bey’le
Takdir-i Elhan, Demdeme kavgasına sebep olan-şu “Gark u nur”
gazelidir:

Çok mudur olduysa mihrinden süveydâ gark-ı nûr
Sen kesildim ben ne var olsan serâpâ gark-ı nûr
İzim sahrâ ile olsun vadi-i Eymen gibi
İnkîşar-ı pertev-i hüsnünle sahra gark-ı nûr.
Şevk-i rû’yetten nasıl berk-i cihan olmaz kelim
Sine pûr âteş nazargâhında sına gark-ı nûr,
Feyz-i hüsnünden gönüller nûra gark olmaktadır,
İn’ikâsından olur mâhın mereya gark-ı nûr.
Gözlerim hariçte seyreyler misalin gönlümün
Her şeb mehtapta oldukça derya gark-ı nûr.

Nazirelerin hemen hepsi pek sönük şeylerdir. Yalnız Nâzım ül
Hükmün şu beyiti dikkate şayanıdır:

Hey ne Parkar şu Hüseyin kâfir ki etmiş gönlümü
Pertev-i iman gibimihrim serapâ gark-ı nûr

Celâl Paşa’nın naziresinde tesadûf edilen aşağı ki beyit ise
Naci’yi kiskandırarak bir güzellik ibraz etmektedir:

Ben nasıl âruç açıp girmem çalipa şekline
Gerdeninde kâfirin olmuş çalipa gark-ı nur

zamanındaki fevkâlâde şöhret Naci’ye büyük bir gurur vermişti.
Tercüman-ı Hakikatte neşredilmek için gazel gönderen bir za^m
eserin “Mes’ud-u Hârâbâti Hazretlerince” tanzir edilmesini temen-

ni ediyor. Naci Tercüman-ı Hakikat namına şu cevabı veriyor:

"Varakanızı mes'uda arzettiğimiz sırada gazele nazire söyleyüb söyleyemeyeceğimi lâtife tarzında sorduk. Müstehziyâne değil müstahniyâne bir tebessümle cevap verdi. Suali tekrar etmedik. Teeddüü ettik!"

Naci kendisini tenkit edenlere karşı bî-amandı, işte iki misâl:

OTercüman-ı Hakikate gönderilen bir mektuptaki "Lutf-u mesbuka" terkininin yanlış olduğunu gösteriyor. Birkaç zaman sonra izmirden "Bilgiç bir genç" imzasıyla yazılan bir varakada bunun doğru olduğu iddia ediliyor. İşte o zaman bu genççe karşı şu satırları yazıyoruz.

"Lisanımızda kullanılan "lutf" gibi mastarlar böyle mev-sufiyet halinde âlamet-i te'nisten âzâde olan isimler tarzında müzekker olarak isti'mal olunur. (Înâyet) gibi mastarlar dahi âlâmet-i ten'isi haiz bulunan isimler yolunda müennes olarak kullanılır. (Lutf-u Celil)(inayet-i Celile) denilir. (Lutf-u Celile) (Înâyet-i Celil) denmez. Denilecek olsa lisanı bilanler yanlış addederler. (Lutf-u mesbûka) da yanlışlar cümlesindedir... İddia -sainda bulunduğunuz bilgiçlikle berâber kaleminizden çıkmış olan şu (gazete-i mutebere) tâbirine dikkat ediniz... Siz evvelâ biraz söz söylemeyi öğrenseniz de ondan sonra bilgiçliğe kalksanız fena olmaz. Öyle dörd buçuk satırı yazmağa muktedir olmayanlar bi gençlik dâvasında bulunuyorlarsa gülünç olurlar.

Tercüman-ı Hakikate imzasız olarak gönderilen bir başka mektupta da "Üdebâdan bir takım ihvan" tarafından Naci'nin "Ey-ledim meyhanede, redifli gazeline itiraz edildiği bazı hatalar isnad olunduğu yazılıyor. Muallim bittabii haklı bir cevap veriyor; Fakat yazdığım makale o kadar açık saçık ifadelerle dolu ki

yeni mecmuaya geçmesine razı olamadım.

Hülâsâ Naci nefesine, şahsiyetine revâ görülen en küçük terize tahammül edemiyor, Hele; bu bir garaza da istinad ederse o zaman mukavemet olunmaz. Hareketlerle hasmını periyân ediyor. Yukarda da arzetmiştir; Gark-ı nûr gazeli intişar edince bermutad herkes nazilerel yazmıştı. bunlardan biride Recaizade Ekrem Bey'in talebesinden Menemenlizâde Tâhir Bey'di. Bilâhâ-re Tahir Bey'in "Elhan"umvanlı mecmuasını çıkınca Üstad Ekrem bunu ifırsat sayıyor, "Takdir-i Elhan" ismiyle neşrettiği bir eserde "Gark-ı Nur" gazeli münâsebetiyle Naci'ye ta'viz ediyor. O zaman Naci saadet gazetesi'nde ceste ceste meşhir "Demdeme" sini çıkarıyor. Bu -haklı tarafları pek çok olmakla berâber- o kadar şiddetli, o kadar müstehcen idi ki zavallı Ekrem Bey hükümete müracaattan başka çare bulamamıştı.

İşte Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı'na dair bir tetkik taslağı.

ALİ CANİB

YENİ MECMUA

C.2 No.66

Sh.262-264

26 Teşrin-i Evvel

1948

Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup

-Öte beriye dair-

Azizim Efendim,

Sizinle mektuplaşmayı hayli zaman oldu; fi'lvâki-sanki mü-
tareke hükümlerinden biri de edebiyat müntesiplerinin hokkaya ka-
len batırması imiş gibi-her derin bir sükût kapladı. Müdiplerden
kimi seyyah, kimi komisyoncu oldu. Şairlerden bazısı zıvanadan çı-
karak tevkifhaneye girdi, bazısı da tedkik-i seyyiat komisyonu lis-
tesine girerek matbuat sahnesine çıktı. Dün caize alıp şiir veren-
ler vardı. Bu gün işitiyorum ki bunların anasına ders verip-taşı a-
yıklanmamış!-piring, sızıntısı tıkanmamış gaz alanlarda katılmış...

Bu abur cubur şeyler ne kadar sürecek, saf bir edebi gayeyle
muayyen bir maksada doğru adım atmak ne zaman müyesser olatacak? Bun-
ca senelik edebiyatımızın içinde bunu ancak Fikret'in şahsında gör-
müştük. Sonra ilk zamanlarında fecr-i Âtide, daha sonra yeni lisan-
cılarda az çok bedii bir hırs vardı. Caba bu dilhan yine canlana-
cak, gençliği yine sarsabilecek mi?... Ben kendi zannıma göre bunu
pek uzak görmüyorum, yalnız bilmemiz lâzım gelir ki dünyâ muvâza-
nesini kaybetmiştir. Bir tarafta makhûr, sefil bir herc ü merc...
Öte tarafta kuvvetli, zengin bir kitle var. Bu böyle devam edemez.
Hele Vilson'un insanî mefkûresi mi yoksa Rusvelt'in asrî gayesi mi,
her neyse şu sulhü başarsın! Yakın bir Âtide yeni yeni ceryanlar
göreceğiz. Bunlar bocalaya bocalaya dünyaya yeni bir muvâzene ge-
tirecekler. O zaman milletlerin kimi zafer uykusundan, kimi mağlu-
biyet sersemliğinden kurtulacak, ve hiç şüphe yok, herkes gözünü aç-
tığı zaman, yine kendisinin hazırladığı yepyeni bir hıyat karşısın-
da kaldığını görecek: İşte bizim edebiyatımızda o hayatın bir cüz'
ü olarak tecelli edecektir. İstikbalde harbin, tahakkümün kalkaca-
ğı zamanın...

kılan militarizm tarihe karışmamıştır, bence yeni dünyaya göç etmiştir: Şimdi kendine yer yurd hazırlamakla meşgul! Dün ancak mitralyöz taşıyan teyyareler yarın toplarla ta'biye edilecektir. Bu gün kruvazörünü işittiğiniz taht-ül Bahr'ın belki zarhlarını göreceğiz. Hülâsa medeniyet ne kadar ilerlerse mücadele ihtiyacında o kadar kuvvet bulacaktır. Rusya'nın, Amerika'nın yeni mütezadd müderrisi dünyayı nihayet Napolyon kadar sarsabileceklerdir: Şüphe yok "Lenin" in iddiaları, "Vilson" un nazariyeleri elbette "Sirâyet" kanunundan bütün kuvvetiyle istifâde edecek! Fakat onsekizinci asırda mâsun "Rousseau" nun arzularından doğan milli intibahlar nasıl onun fikrine hiç te uygun birer netice olmadılarsa bunların istedikleri de böyle bir âkibete nazettir. Maamafih ne olursa olsun: İnsanlık yeni bir hayata giriyor: Yeni hayat, yeni felsefe, yeni san'at, yeni edebiyat....

Diyeceksiniz ki: Bizim yeni hayatımız, yeni felsefemiz, yeni san'atımız ve bilhassa yeni edebiyatımız ne mahiyet arzedecektir; bunu yalnız "İçtimai muayyeniyet" kanunu biliyor: ve biz hepimiz o kanunun fermanberiyiz; yeni hayatı, yeni felsefeyi, yeni san'atı, yeni edebiyatı, katıyyen haberiniz olmadan-büyük küçük-hazırlamakla meşgulüz; yahud olmak için hazırlanıyoruz. Demin değ' iğim gibi hele zafer yahut mağlubiyet sersemliği geçsin, bu şursuz yürüyüşün izlerini fark etmeğe başlayabiliriz. Şimdilik kanaati benzer fikirlerin şunlardan ibârettir:

Yirminci asır, milliyet mefkûresine daha vazih bir cevahan sahası olacak; demokrasi ceryanı her müesseseye girecek, edebiyatlar daha şümullü bir husûsiyet, daha geniş bir hayatiyet arz edecek. Mevzu'lar Paul Bourget'yi yahut bizim Eylül muharririni memnun edemeyecek derecelerde halka doğru inecek.

İşte ediplerimizden hangisi bu zanlarımızı değil, asıl hakikati

Yemliha'ya refik olarak gazelleriyle, tahmisleriyle mağalarında
uyuklayaduracaklardır.

İine görüşürüz efendim.

Ali Cânib

ŞAIR NEDİM MEC. 1.CİLD SY.1 12 Kanun-u Sani 1919 Sh.3

Edebiyat

EDEBİYAT M'RAKLISI BİR GENÇE MEKTUP

-Asrî "debiyat Ne Demektir?-

Âzizim Efendim,

"Nordau" diyor ki "Bir cemiyetin bünyesine âriz olan tagayyür ve tebeddül diğer müesseselerden evvel edebiyatı müteessir eder." "Tarih Nordau"ı te'yd ediyor: Dünkü müstebid çarlığın aksülâmeli "Kerenski" den, "Lenin" den evvel "Tolstoi" un "Gorki" nin vicdanlarında tecelli etti. Avrupanın lehistan'a karşı yaptığı haksızlık, o milletin edebiyatını hemen hemen millet duygularına inhisar ettirdi. Almanya'da Napolyon'un mütehakkim çizmelerle açtığı cârihalar on sekizinci asrın insanî edebiyatı on dokuzuncu asrın başlangıcında millî şakla soktu. 1870 mağlubiyeti-Sarse'nin ihtiraslarına rağmen Fransız edebiyatı zâruri olarak ummumî bedbiniye sürükledi.

Şimdi birazda bu hakikatin sebebini araştıralım. Filhakika bir cemiyetin bünyesine âriz olan tagayyür ve tebeddül o cemiyetin hukukunda, ahlakında hulâsâher müessesesinde tesirini gösteriyor, fakat bunlar içinde en hassas sanat ve bilhassa edebiyattır. "debiyat için "İçtimâî havanın barometresi" denilebilir; en hissedilmez, en hurda bir değişiklik işte bu sebepten dolayı onu derhal müteessir ediyor. Halkın vicdanından edebiyata yükselen bir nusg vardır. Fakat kendi edebiyatımızda, hatta bu günkü edebiyatımıza bakınca bu "capillarité sociate-içtimâî şiiriyet" i göremiyoruz. İşte dün: Meselâ rivâyet ediliyor ki şair Nedim zamanında telakkisini, vicdanını, hatta kalıb ve kıyâfetini en ince farklarına kadar tebliğ etmiştir. Bu iddiaya bendeniz zerre kadar i'timad edememekteyim: Evvelâ Nedim'in mensub olduğu Divan edebiyatı bir "Concept-mefhum" edebiyatıdır. Şair mensub olduğu mektebin müşterek hayalleriyle, tâmsalleriyle mahsurdur. O hayatta şe'niyetle değil, mektebin kendi bedii vicdanına yapıştırdığı yaftalarla istigal eder. Sonra Nedim'in, bu umumiyetten çok kurtulduğu büün mü'âzâta rağmen bir "debiyat" d'inece

hayal cihanı" yaratabildiğini tasdik ederim; fakat unutmamak lâzımdır ki Sâ`dâbad şairinin bu cihanı saray hayatından münâkistir. İsbatı kolay: "Bir kere zavallı Nedim`in Ahali izzü rif`atte... reaya emn ü rahatta..." diye te`min edişine bakınız. Bir kere de 1143 ihtilâhını göz önüne getiriniz. "Yekpâre nûrâni" olan üçüncü Sultan Ahmetle İbrahim Paşa`nın kâşâneleri imiş; halkın ruhunda için için hoşnutsuzluk kıvılcımlanıyor, iki serserinin teşvikiyle koca bir yangın olmağa hazırlanıyor: "Lûle devri" sâni bir limonluk hayatından ibârittir-İşte Nedim divanı elimizde, araştırınız, inceden inceye tedkik ediniz, o devir halkının ihtilâlle tezâhür eden vicdanını keşf edemezsiniz.

Şimdi biraz da bu günkü edebiyatımıza bakalım: Zannediliyor ki artık edebiyatımız "mefhum edebiyetı" değildir. Şair bu mektebin tekniği ile muhasara edilmemiştir. Hürdür, serbesttir, hayatı terennüm eder. Bu zannın tevliid ettiği iddianın doğru olup olmadığını gösterebilmek için biraz içtimâî halimize göz gezdirmek istiyorum: Türkçük hususiyle on seneden beri, mâceradan mâceraya koştı, en nikbin günler de yine en bedbin saatler yaşadı. Öyle "élan-hamle" ler gösterdi ki mislini tarih pek az kayd eder. İster teâli diyiniz, ister sükût... "uhakkak bir gidişimiz, hem sür`atle tahmin edilemeyecek derece şiddetli bir sür`atle gidişimiz var."unun âkibetini bilemiyoruz. Belki yukarı; belki aşağı... fakat hiç kimse bu cûş u hurşu görmemezlikten gelemez. O halde hani Nordau`ın tarihle müeyyed iddiası, hani içtimâî bünyemize ârız olan tebeddül ve tegayyürün diğer müesseselerden evvel edebiyatımızda tezahürü? Vâkıa bu günü gençliğinden Kâhir bir ekseriyet artık "Enderun lisanı" nın müstehasesâni kullanmıyor. Ne "Hurşid-i Draşan" diyor; ne de "Bahr-ı Hurûşan"... Hatta Acem aruzu da sun`iteneffüslere râmen yaşatılamıyor (I) fakat ben; Ömer Seyfedin`in lisan ile vezne inhisar ettirdiği asriliği bu kadar teknik

(I) Bu günkü edebiyatımız bu fi`line istinad etmiyor. (Örneğin y...)

münakaşa edeceğiz.

bir daireâe bırakamayacağım. Lisan ne kadar tabii olursa olsun; ve-
zin ne kadar kendi malımız bulunursa bulunsun; bu gün asrî bir ede-
biyatımız yoktur. Yok olduğundan sarf-ı nazar bu günün edebiyatında
asriliğe doğru inkişaf edebilecek bir isti'dad da sezemiyorum. Ben-
ce asrîlik şekilde değil, esasadadır; zihniyettedir. Moskof mucığının
gocuğunu çıkarınız; reye pantolonlu bir jaket âtay giydiriniz. Yine
o odur; incir çekirdeği doldurmaz kafacığılıya bir muciktir! İşte bu
günkü edebiyatımızın müşahhas bir timsâli!.. Ömer Seyfeddin'in iddi-
ası doğru olsaydı, şu kalıb kıyafeti verdiğimiz mahlukun o şekil ilâ
Fransız akademisine âzâ olabilmesi için ramak kalırdı!

Azizim, bu günkü edebiyatımızın Divan Edebiyatından ayrılışı
mefhumların şeklini teddil etmesinden ibârettir. Dün gamzâ "Cellad"
dı, saç "Yılan" dı. Her şairin sevdiği, servi kadar boy, nokta kadar
ağızdı. Bu gün-bilmem bu hayal Kuzguncuktan mı, Balat'tan mı geldi?-
Her şair sevgilisine "Sultanım! Sultanım!" demeğe başladı! Hep deniz
kenarına gidiyor, hep kollar halkalanıyor, hep sarı saçlı sultanıma
hitab ediyor. Biraz evvel bizim Fecr-i Âti kâfiyelerini gece ile peçe
ile hep, bilmem ne leble dolmuştu. Şim di de bütün mısralar "Yâr"
ile lehimleniyor.!. .

Asrî edebiyat, hayati edebiyat demektir; gerçi böyle bir edebi-
yatın lisani ve alelumum teknik kısmı "Normal-tabii" olmalı, fakat
bunlar levasımdan ibârettir, kâfi değildir. Avrupa edebiyatlarına
bizimkinden ayıran yalnız bu gibi hususlar zannedilmesin. Gerçi Ö-
mer Seyfeddin'in dediği gibi Hügo'nun kelimeleri halkın lisanına
dâhildir. Bizim dünkü ustalarımızda görülen "milletsiz lisan" onun
kaleminden sâdır olmaz: Fransız eşyaya nasıf adlar takmışsa o bu ad-
ları kullanır. Bizim şairlerimiz gibi "güneş" varken hürşid, âfitab
şams, mihr; deniz varken bahr, derya vs... demez; fakat edebiyatımızı
virginî edebiyatından ayıran yalnız bu sarıbe değildir; bir

psikoloji noktası, bir zihniyet ayrılığıdır. Bir zamanlar Ziya Gökalp "Normal edebiyat" "Anormal edebiyat" diye bir laf tutturmuştu. "Aziz mütefekkiye sordum; anladım ki onun nazarında "Anormalite" mevzu'u ile ta'yin edilecektir. Genç içtimaiyatçımıza göre meselâ "Nânâ" mevzu'da bir roman normal bir edebiyatın in'ikas ettiği hayat normal bile olmasa, eğer bu anormaliteyi doğru aks ettirebilirse o edebiyat muhakkak normaldir. Ancak bizim edebiyatımız gibi gayr'ı hayati "mefhum edebiyatları" na "Anormal" denilebilir. Çünkü asri değildir; yirminci asrın edebiyatları içinde içtimâî muhitten tamamı ile alakasını kesmiş, mücerred, limonlukta yetişen bir edebiyat yoktur. Bu noksan kâfi gelmiyormuş gibi nev'zuhur dahiyeler-bilmem gençliğini aldatıyor, yoksa kendileride aldanıyorlar mı? -Şiir ve san'atı iki uç asır evvele irca' için çalışıyorlar! Heyhat, geçen mektûbunda da söylemiştim: muhitimizde serf bir edebî gayeye masruf bedii bir hars göremiyorum.

Acemin

Manende-i mâkiyân-ı garrâ

Yek-i beyzâ vü sad-ı hezâr da'vâ

Dediğinden daha gülünç bir boş iddia ile pâyansız bir edebî "Hırsycâh!" Bir hırsycâh ki dün tab' edilen bir eser için bu gün kapı kapı bir münekkid aranıyor, nihâyet mâsum bir çocuk kandırılıbiliyor; kimbilir belki yârın tâbiin kütüphanesi önünde durulacak! "Fenâdır, beş para etmez!" diye bezirganca yaygâhalar koparılacaktır. Ben kendi hesâbıma hayatımın fantezi kısmını zevklendiren bu tepinmeğe, bu hır hıra memnun olmuyor değilim. Gelecek hafta daha başka şeylerden bahs edeceğim. Şimdilik Allah'a ismarladık, efendim.

Ali Canib

Edebiyat

Edebiyat Meraklısı Fir Gence Mektup :

YENİ VEZİNDE İLK ŞİİR (1)

Azizim Efendim,

Dün, sizin gibi şiir ve sanata meraklı bir gence rast geldim; elinde bir akşam gazetesi vardı:

-Bu iftirayı kim yapmış, diye başladı, senelerden beri beklediğimiz şiir nihayet bitmiş sandım, heyecanla başladım, üçüncü mısraa geçmeden şaşaladım. Ma'nası yok, vezni yok, şu laflara bakınız. bunu Yahya Kemâl Bey'e isnad ediyorlar.

Okudum; şiir şu idi :

Viranbağ

Adalarda yaza ettik de vedâ

Sızlıyor bağrımız üstündeki dağ,

Seni hatırlıyoruz Viranbağ!

Yine bir sofrada hep şakraktık,

Gün denizlerde sönerken baktık,

Ve çobanlar gibi dallar yaktık!

Biz sen, onlarsa muammâlıydı,

Birinin sözleri îmalıydı,

Birinin gözleri hummâyıldı.

Acı duymuş diye aşkın tadını,

Hepimiz sevdik o solgun kadını,

(1) İlk nüshamızda münakaşât-ı edebiyede tamamiyle bitaraf olduğumuzu söylemiştik. Ali Cânib Bey'in gönderdiği bu makâleyi neşr ederken bunu tekrâr hatırlatırız. Yahya Kemâl Fey'in cevâbını da aynı suretle derce hafızız.

Ve o gün râhibe koyduk adını.

Uyuduk kırdâ,gezindik dağdâ;

O yazın, ah o engin çağda,

Geçti en son günü Vîranbağ'da.

Yahya Kemâl

Genç yanılıyordâ ve⁽¹⁾ bu şiir muhakkak Yahyâ Kemâl Bey'indir. Çünkü fi'lhakika şiirin evvelâ ma'nası yoktu,sonra da vezni. Bir gün ben Charles Lalou sersemnin bilmem hangi nazariyesinden bahs ederken "San'atda inzibat" diyecek olmuştum.Muhterem şair hemen köpürdü⁽²⁾ : "Monşer, inzibat mı? şiirde de mi inzibat.Bu ne cehâlet!" dedi.İşte o zamanki sözüyle bu şiiri seyr edince mutlaka kendisinin olduğuna hükmettim. O genç ısrar ediyordu:"Eâ bu şiir Yahya Kemâl Bey'in değildir, yâhud Yahyâ Kemâl Pey, eserleri çıkmadan evvel neşr ve ilân edilen zât değildir."diyordu. Kendisini ikâz ettim,Süleyman Nafiz Bey'in vaktiyle söylediği gibi "Vîranbağ" sâhibi tâ Üçüncü Sultan Ahmeâ asrında yaşar O meşvarda, o zihniyettedir. Lale Devri'nin zevk ve san'atini ben ancak Yahya Kemâl Pey'i dinledikten sonra anlar gibi olmuştum.Pek iyi bilirsiniz ki tabiat sıçramaz. Vîranbağ muhtera'î ne kadar "Kanun-u ber-endaz"olsa Nedim'in sırtından fırlayıb, Hamid'i Fîkret'i aşarak, Emin Bey'in tepesinden düşemezdi. O yapsa yapsa Yeni Mecmua'daki gazelleri gibi ya Nedim'e nazîreler yapacak,yâhud "nazar" tarzında Fikret' kâri parçalar yazacaktı. O genci bir noktada daha ikaz etmek istedim: "Bu şiir üçüncü vezin ile yazılmıştır sanırım.

(1)"Ve"yi Yahya Kemâl Bey'in bu şiirinden tazmin ettim; ma'lumdur ki bir şairin diğer bir şairden beyit,mısra alışına eski edebiyatçılar tazmin derler. Aziz dostum muhtasar şairlerden olduğu için yalnız vavını alma'la işini bitirdim sanıyor.

(2)Bu da onun bir şiirinden alınmıştır,fakat gayr-ımatbu' olduğu için aslını yazmağa me'zun değilim.

Bilmem biliyor musunuz, senelerden beri Yahyâ Kemâl Bey aruzla hecenin gayrı bir vezin îcâdıyla meşguldü" dedim. Saf çocuk itiraz etti: "Bana kalırsa bu îcâdını hoca merhum gibi evvelâ Yahyâ Kemâl Bey kendi beğenmiyecektir." diye cevap verdi. Zavallı aldaniyordu; mefkuresi nefesine inhisar eden Kemâl Bey için kendi îcâdını beğenmemenin ihtimâli yoktur; inanmazsanız mektupla kendisinden sorabilirsiniz. Fakat sakın sormayınız: "Firinın sözleri. îmâlîydi, birinin gözleri hummâlîydi" dedikten sonra "Hepimiz sevdik o solgun kadını" diye ikiyi bire nasıl icrâ' ediyorsunuz.

Demın de söyledim, Yahyâ Kemâl Bey'in nazarında şiirde mantığa fikre hatta akıl ve iz'ânâ hâcet yoktur, o sâde bir ritimden ibârettir ve bu ritim işbu şiirde doludur.

Yine görüşeceğiz, efendim.

Ali Cânib

Edebiyat

EDEBİYATDA ASRİLİK

Her mesleğin kulak misafirleri vardır; bunların vazifesi, bozuk bir telefon ahizesinden duyulan sesler gibi yarısını anlamadıkları fikirlerin sâhiblerini kendi zihinlerindeki şu ecübüc(1)lerle elzâm ve tenkide kalkışmaktır. Bilmem hangi aziz "Yarabbi, ben zâlimlerden kendimi koruyabilirim, sen cahillerin şerrinden sakla!" demişti. "Asrî Edebiyat"ta biri de böyle bir şerre kurban gidecek gibi görünüyor. Mahalle mektebinde Selîm Nâbit Efendi'nin kıraat kitabındaki "Bir sene üç yüz altmış beş gündür, yüz sene bir asırdır." diye okuduklarını her nasılsa unutmayanlar, işitiyorum ki, zihni vaziyetlerinden daha tuhaf tefsirlere kalkışıyorlarmış:

-Asrî edebiyattan maksad, bu asırda mevcut bir edebiyat demek değil midir? Yirminci asırda yaşayan her milletin edebiyatı asrî değil de nedir? diyorlarmış!

Ah evet, yirminci asırda yaşamak bir zaman mes'elesi olseydi, hotantoları bile asrî bir millet olarak kabulde hiçbir mahzur olmazdı; ne çare ki bu asırda yaşamak bir zihniyet mes'elesidir. İşte asrî millet, asrî hukuk, asrî san'at, asrî edebiyat tabirlerinin ma'naları bu zihniyet içinde saklıdır.

Avrupa'da felsefî ve sınıf asrîlik ondördüncü asrın ortalarında İtalya'da doğdu, on beşinci asırda bütün kıt'aya yayılmaya başladı; on altıncı asrın sonunda kemâlini buldu. Buna "Rönesans" derler. İptimâf şiiriyet(2) e tâbi olarak her müesseseye girdi. Fransa'da on yedinci asrın klâsik şairleri bu hareketin ilhamkârlarıdır. Bu itibarla meselâ Racine mükemmel asrî bir şairdir de yine meselâ Cenab Bey değildir. Demek ki müfessirlerin zannettikleri gibi "Asrî" ta'biri "Yüz seneye mensubî!" ma'nasına değildir, "Modern" in mukabilidir.

Muallim Mecmuası'nın "Fikret" e tahsis ettiği nüshasında Ziya Gökalp Bey bizim edebî rönesansımızın Fikret'le başladığını iddia ediyordu; o zaman kendisine de söylediğim gibi, bu "Hüsn-ü zan" Rübab-ı Şikeste şairinin "İskolastik Edebiyat" a -mevzu'

(1) Arab'ın "Re'uc ve Me'uc"undan çıkmış olmalı!

(2) "ş" meftuh okunur!

itibariyle!- sistematikman düşman oluşundan çıkıyordu. Evet, Fikret "İnsanî" mefhumlara temâyül gösteriyor, "Zühdf" edebiyat nev'ilerini âdeta yasak ediyor idi. Bu "yenilikler"e rağmen Fikret "Edebiyatta asrîlik"i kavrayamamıştı; çünkü asrî şairlerin lisansı iskolaistik olmaması îcâb eder; onlar bu noktadan tamamen "Millî"dir; Corneille, Racine, Moliere, Fransızca yazıyorlardı, Fikret Türkçeye tenezzül etmedi, Osmanlıca yazdı. Demek oluyor ki, elindeki âlet asrî değildi.

"Edebiyat-ı Cedîde" mensublarının Avrupalılaştırmaları bende huşaf bir "hayal" doğuruyor; Davulla zurna ile "Wagner"i terennüm etmek gibi bir şey... Fikret'in san'atına, sanatından ziyade "zevk"ine hürmetim var. O, edebiyatımızda hiç şüphe yok bir "Merhâle"dir; asrî edebiyata doğru bir adımdır; fakat asrîliğin şümûlünü haiz değildir. (Hazırlamakta olduğum uzun bir bend fikrimi tasrih edecektir, sanıyorum.)

Bu asrî ta'birinden mu'rad ettiğim ma'na "Bu asırda yazılan her şey!" zannedildiği için maksadım birtakım tefsirlere daha düçar oluyor; Zannediliyor ki bence her yeni orijinaldir. Hayır, "Paradoksal" de olabilir, eski dostum Yahya Kemâl Bey'in birçok şuh lafları gibi; Meselâ bir gün "Ben Bâki Efendi nâmında bir şair tanımiyorum!" demişti; bir başka gün de Beyoğlu'nda o, ben, Ruşen Eşref Bey gezerken "Canım Cânib Bey, Abdülhak Hamid'e yüksek şair diyorsunuz, bu yüksek kaldırım gibi ma'nasız bir laf!" diye bizi güldürmüştü!.. Bizim Ömer Seyfeddin'in de her gün tuhaf buluşları vardır.

İşte meşhur Câbi Efendi'si... Bu, "Paradoksal" bir tiptir, orijinal değil! Hiç şüphe yok, asrîlik başka, yenilik de başkadır. Fakat profesör Liyar'ın Mantık'ını okuyanlar bilirler ki her asrî şair orijinal olmadığı halde her orijinal bir "Yeni"dir; İşte Fu-zûlî, işte Nedim, işte Ahmed Haşim!.. Bizim eski edebiyatçılarımız

bunu "Nev'i şahsına münhasır" diye anlatırlarmış.

Ali Cânib

ŞAIR NEDİM NECMUASI, 1. CİLD, SAYFA:8 6 Mart 1919 SAYFA 115-116

TÜRK ÇOCUĞUNA NASIL BİR TERBİYE VERMELİ

Türk çocuğuna nasıl bir terbiye vermeli? Aziz kardeşim ve pek sevgili meslektaşım İbrahim Alaadin Bey'in "Tedrisat Mecmuası" için benden istediği makaleye bu mes'eleyi mevzu'ittihaz ediyorum; isterim ki Türk muharrirleri, bilhassa Türk muallimleri, Türk mürebbileri iddiamı teemmül ve tenkide lâyük görsünlerde nokta-i nazarlarını göstereyinler; çünkü dünyânın şu hay u huyu arasında bizim için bundan daha mühim bir endişe tasavvur edemiyorum. Evet "Türk çocuğuna nasıl bir terbiye vermeli?" Bu suale kendi kanaatime göre cevap inzarını hayli za'andır arzu ediyordum. Fransızların pek zarif üslûbcusu, en zarif, en ince muharrir ve münekkidi, Anatolâ France'ın Şhiren "Tedrisat mecmuası" nda bir hitâbesini okuyunca arzumu te'cile lüzum gördüm. (1) Şahsını evvelâ "Büyük Jaurés'in yanında isbat-ı vücud eden" diye takdime lüzüm gören bu meşhur edib, kendisini dinleyen muallimlere "Yeni bir insanlık vücuda getirmeli" diye tavsiye ediyor. Anatole France'a göre "Cihan vatandaşlığı" ni te'sise çalışmalıdır; ya'ni sözün kısası "Milli terbiye" nin yerini "insanî terbiye" almalıdır. Hayatî vaziyetini düşünmeksizin "İnsanîyet" fikrini mücerred olarak ele alacak olursak gözümüzün önünde bir "Cennet" doğar. Zavallı Fikret'imiz bile:

Toprak vatanım, nev-i beşer milletim.. insan

İnsan olur ancak bunu iz'anla inandım!

dedikten sonra bu gayenin akametini sezmiş gibi bedbinleşmiş, fakat yine şâirâne bir teselli bulmuştu:

(1)-^v hitâbe kâriyelerimizi mesleki şüundan haberdar etmek üzere tercüme edilmişti. Yoksa istikbale aid ve bütün milletlere şamil bir temenni; şuurulu bir muallimi bu günkü vezâif-i milliyenin ihmaline elbette sevk etmez. Maamâfih mes'elenin şu kıymetli makale ile tenvir edilmiş olması ihtiyata muvâfık ve teşekküre lâyıktır.

Ebnâ-yı beşer birbirinin kardeşi...Hülyâ!

Olsun, ben o hülyâya da bin canla inandım.

San'atkârlar böyledir. Nitekim büyük Anatole France "Ey her an büyük bir iman ile sarsıldığım akıl ve basîret, ey zekâ, ey fikir ve kalp kuvveti! Bana muîn olunuz, zayıf sadamı himmetinizle cihanın bütün milletlerine isâil ediniz. Hakikat-i manzâyı işitebilecek hüs-nü niyet sâhibi insanların bulunduğu her yere o sada'yı tevdi' ve teşmil eyleyiniz!". "diyor. Fikret de aynı aynına böyle söylememiş miydi:

Aklın, o büyük sâhirin i'cazı önünde

Bâtıl geçecek yerlere hüsrarla inandım!

Evet hayatı zekâ idâre etseydi ne âlâ olurdu; yeni bir insanlık tasavvur ediniz ki harbden iğrenecek, milletleri birbirine ezdirmeyecek, gayesi yalnız çalışmak olacak! Şairin dediği ne doğrudur:

Ancak hayalden gelir insana tesliyet,

Pür iğbirardır yüzü gülmez hakikatin!

Ne çâre ki siyasi ve içtimaiî med ve cesirlerin sükûn bulacağına dair henüz ortada bir şey görmüyoruz. Zaten bu güzel fikir, "insaniyat mefkûresi" yeni bir şey değildir. Binlerce sene evvel seneca bunu bu gün söylenen şeklinden daha fena ifâde etmemişti. Hele on sekizinci asır Almanyasını en yüksek kafalarında bu mefhumu beslemiştir. Devrinin güzide kumandanı "Büyük Frédéric" bile bir kozmopolitti. Mütefekkir "Lessing" vatanperverlikten bir şey anlayamadığını samimiyetle itiraf ediyordu. Hele Prusya'yı baştan aşağı Fransızca zaft etmişti. "Voltarire" memleketine yazdığı bir mektubunda "İnsan ne tarafa baksa kendisini Fransada zannediyor" demişti.

O asrın meşhur ediplerinden "Herder" e göre hakiki vatan, insaniyetti. Schiller "Yalnız bir kavim için yazmak fakir bir gayedir" diyordu. Ondokuzuncu asrın baş langıcında bile öyle "İman şairlerine tesâdüf ediyordı ki memleketlerini çiğneyen düşman ordu-

suna gönüllü yazılmak istiyorlardı!.. Fakat hayatın hakikati onları şairâne uykularından bir hamlede uyardı.... Voltaire'den bahsetmişim. Bu meşhur müstenzâ de vatan ve milliyet fikirlerini kabul etmemiş, hatta onlarla alay etmiştir. Zavallı eski Yunan kahramanlarıyla kendi Rumlarını mukayese etmiş "O birşey bilmez: Kendisi bir yeniçeriye, yeniçeri bir ağaya, ağa bir paşaya, paşa bir vezire, vezir bir padişaha esirdir." demişti. Zekâ Voltaire'in bu şakrak fikriyle bu günün hakikati ne fena iztihzâ ediyor!.. fakat şiir ve san'at âleminde mesâife nin hududu vâsi'dir. Sanatkar istediği kannati ifade ve terennüm edebilir. (I) İş terbiye dairesi içine girince renk değişir: çünkü terbiye, tatbikat sahasıdır. Bu saha bir milletin doğrudan doğruya hayatıyla alakadardır; hatta bizzat hayatıdır diyebiliriz. Avrupa'da Anatole France gibi büyük üslubcular düşüncelerini serbestçe ortaya koyabilirler. Bunların yanlış yahud müzur tarafı olsa bile o yanlış tashih edecek, o mazarratı yok edecek pek çok kafalarda hazırdır. Dahası var: Avrupada bilhassa bu gün milleyet duygusu o kadar şuurlanmış, o kadar bâriz bir mahiyet almıştır ki onu kıvamında bırakmak için azis Anatole France'in telkinâtı gibi-nasıl ta'bir edeyim?!-lezzetli salçalara-hatta!-ihtiyaç görünüyor.

Bu aykırı ve hayatın hakikatiyle uyuşmayan fikirlerin orada zararı olmayabilir; çünkü her milletin bünyesini hârici te'sirlerden vikâye eden hars kuvveti Avrupa'da kemâlini bulmuştur. Lakin şarkta bizde siyasi varlığı tezelzüle uğrarken içtimai varlığı da henüz kendini gösterememiş Türk milletinde "İnsanlık mefkûresi" büyük bir tehlikedir. Pek muhterem üstad "Ernest Lavisse" in Fransızlara verdiği şu nasihat kulağımıza küpe olmalıdır: "Bizim ahlâki tedrisatımızda vatana karşı vazifeler, kendi memleketimizden başka memleketlerde de muvaffak olacak veya hiçbirine uymayacak kaidelerle öğretilebilir. Çünkü hiçbir vatan ötekine benzemez"

Bence "Türk çocuğuna nasıl bir terbiye vermeli?" sualine co-

vap hazırlamak için bu muhterem muallimin usulünü ta'kip etmek lâzım gelir. (1870) faciasını müteakip hayatını Fransız gençliğinin yükselmesine hasr eden Lavisseyi şunu umde olarak kabul etmişti: "Fransız'ın hayatı komşusu ve düşmanı Alman'ın vicdanını bilmekle kurtarılır" Hakikaten o bu umdeyi mükemmelen meydana getirmiş, Almanı bütün hayat ve ruhuyla tetebbu' etmiş ve tetebbuunu milletine ders olarak göstermiştir. Bu harb içinde bile aynı fikri tekrar etti: "Almanları taklid etmeyelim; fakat onların he fikirde olduklarını iyice tanıyalım" dedi. Hulâsa Lavisseye göre bir millet gençliğine verilecek orijinal terbiye bir ilmin bir mürebbînin kafasından çıkmış la'lettayin mücerred bir fikirden istihsal edilemez. Hakikat zihinlerde değil, hayatın kendisindedir. Bir millete verilecek terbiye, içtimâî ve siyasi vaziyetine göre olmalıdır. "Türk çocuğuna nasıl terbiye vermeli?" suâlin karşımıza çıkınca müstehil cennetler vâdeden güzel laflara hiç kulak asmamalıyız. Önları kemâlini bulmuş mes'ud milletlere bırakalım. Muktedir olurlarsa öyle cennetleri hayata tatbik etsinler. O zaman biz de istifade ederiz. Kendimiz içtimâî ve siyasi vaziyetimizi gözümüzün önüne getirelim. Terbiyemizi bu iki vaziyetin emrettiği şekilde tesbit edelim. Etrafımızdaki milletlerin vicdanlarını okuyalım: Yunan, Bulgar, Ermeni, hatta diğerleri... yeniden yeniye millî esaslar kurarken ve bu esasları pervâsızca tatbikat sahasında tecelli ettirirlerken Anato-le France'in güzel sözleri "Ürkün kulağına sivrisinek vızıldısı kadar bile gelmez ve gelmelidir." meşhur bir Fransız siyâsisi, "Jule Çanbon" son günlerde "Fransız akademisi" ne aza intihap edildi. Bu şair olmayan adam nutkunun sonunda aynen şu sözleri söyledi: (II)

"Şüphesiz ki milletler arasında bir nev'i içtimâî râbîta tevliidi sayesinde cihanın sulh ve müsâlimetini idâme emeli pek ulvî bir teşebbüstür. İnsanî merhamet duygusuyla mütehassıs olanların kafesi maksudun husulü ne bütün kuvvetleriye yardım etmelidirler. Lakin müessesâde verilen yeni isimler onların, zannedildiği kadar

mâhiyetini tebdil etmez."Bende derim ki insanlık mefkuresi bizim içinde bir temenni olsun,fakat milliyet asızının hakikatinden ve c hakikatin icâb ettirdiği terbiyeden bir dakika uzaklaşmayalım.

Ey bu günün Türk çocuğu "Yârin" senden çok şeyler bekliyor. Hükümetler,devletler küçülür,kaybolur,fakat milletler ebedidir.Bu ebediyeti millî gayeni unutmuyarak te'yid et.Ey bu günün Türk münevverleri,dünkü Lehistan'ın sizin gibi adamları hepimize humûne olsun!

(I)-Q gün âza arasında "Anatole France bulunmuştur.

(II)Nitekim: "Anatole France vaktiyle muharebelerin bitmesini istiyorum;çünkü bu muazzam kuvvetin ibda'ettiği ve bu günkü cemiyetiñimizin müstenid bulunduğu faziletleri de birlikte götürmesinden korkuyorum" demişti!!!.

ALİ CANİB

TEDRİSAT MEC. C.2 Nr.51 S.365-368 1919

EPOPE ASRÎ BİR NEV'İ MİDİR?

Azasından olduğum dârülfünun edebiyat encümeni sultânî onuncu sınıflara aid edebiyat kitabının programını tanzim etmeği bana havâle etmişti. Sekiz dokuz senelik teväggülümle kanaat getirmiştim ki çocuklarımıza uzun uzadıya nazariyat göstermek pek fâidesiz, belki de muzirdir. Bir gün encümenimize da'vet ettiğimiz profesör "Richter" de bilhassa aynı fikri müdafaa edince cesâret buldum; bence "Bediyyat" bahisleri dârülfünunda okunabilirdi, sultanîlerde edebî nevîlerin sâdece "Teknik" kısmını göstermek, ve bunu kıraat kitaplarıyla takviye etmek kâfiydi. İşte tanzim edeceğim programda su esasî tâkibe karar verdim. Edebî nev'ilerin izâhı için târihi usûlü terfîc etmek, her nev'in tekâmül safhalarını göstermek istedim. Hatırlıyorum ki Profesör "Ribot"un "Yaratıcı mahayyile üzerine tedkik" ünvanlı kıymetli kitâbı insanlık hayalinin ve binaenaleyh edebiyatın en ilmi sûrette tekâmülünü gösterir bir tarih mesabesinde-dir. Bu eser bende yoktu; Köprülüzâde Fuad Bey'den istedim; aldım; ertesi hafta "Riba"nın nokta-i nazarını gözeterek "Epope nedir?" ünvanlı bir makale de kaleme almış bulundum. Hatta Fuad Bey'e demiştim ki:

-Epope'ye dair bir makalem var, Ribo'dan aldığım için senin Ziya kızacak!

Beraber gülüştük; vukûfunu takdir ettiğim Ziya Bey'in tuhaf bir mizacı vardır. O, zaman zaman şu veyâ bu filozof, yâhud âlimle meşgûl olur. O müddet esnasında başkalarının nokta-i nazarını kabul etmek şöyle dursun, hatta tahammül edemez. Meselâ meşhur içtimaiyatçı "Avrette" Avrupadaki sultasına rağmen Ziyâ Bey'ce,

makbul değildir; çünkü kendi üstâdı Durkheim'inkine taban tabana zıd bir mesleği vardır. Ona göre Ribatda bu vaziyettedir. Bu Profesör evvelâ bir ruhiyatçıdır. Değerin muhayyilesini kendi ilmiyle izah eder. Halbuki Ziyâ Bey yalnız böyle yaratıcı muhayyilenin tekâmlünü değil, ahlâk, iktisad, bediyyat ilân..bahislerini hep sosyoloji ile tefsir etmek ister. Meselâ Ribo rûhî verâsete kânidir. Ziyâ Bey ise bunu kabul edemez. İşte şunları bildiğim için yazdığım makaleden dolayı hoşnud kalmayacağını evvelden tahmin etmiş Fuad Bey'e söylemiştim. Makalem intişar etti. Ziya'nın hakikaten mütesir olduğunu işittim, yine içittim ki böyle ilmf bahislere kulak misafiri bile olmak şanlarından olmayanlar onun bu vaz'iyetinden istifâdeye koyularak tozdukları, dolaştıkları yerler de "Yahu! Ali Canib'in epope hakkında yazdığı makale yanlış,mış" demeğe başlamışlar. Tabii onlardan işitenler de"Yanlış,mış,mış" diye naki etmişler, meydana bir çok "mış,mış,mış ve mışçılar" çıkmış, o zaman Ziyâ Bey'e bir mektup yazdım, böyle "mış, mış, mışçılar"a söylemeden-se nekta-i nazarını teşhit etmesini rica ettim. Ümer Seyfeddin'le gönderdiği haberde "Yanlış demediğini, yalnız kendi umdesine muhalif olduğunu" bildirdi.

Ben esasen onun da fikrini öğrenmek istiyordum. Yoksa Ribattan istiâne ettiğim için bittabi nâdim olmuş değildim. Sâtı Bey'le Ziyâ Bey'in terbiye bahislerine dair münakaşa ettikleri zamanlardı. Bir gün Sâtı Bey Dârülmüallimâne geldi. Ziya Bey'in çok "Dağmatik" hareket ettiğini söyledi, sebebini sordu, dedim ki "Ziyâ Bey ilmf felsefe, felsefeyi din şekline koyar ve artık iman derecesinde kanaat getirdiği umdelerden gayrisini katiyyen kabul edemez" hakikaten böyledir. Birzamanlar filozof Elfred Faiye ile meşgul olurken

kainatı "Kuvvet-fikir"lerle izâh edirdi. Sonra, Gusta ve Lebon'u okumağa başladı. Bir "Fevli" dir tutturdu, daha sonra "Durkheim"i tanıdı; hayata taallûk eden hadiseleri hep "İştîmâlvicdan"la tefsire kalkıştı. Bir sene kadar Durkheim'den vazgeçti. Bergson'la uğraştı; bu müddet esnasında kainat "Hads"ten ibâretti.

Bir kaç sene var ki yine Durkheim'e rücu etti. Satî Bey İlmî bir mesâife ile her müelliften bahsediyordu. Muârazı ise yalnız bir adama dayanıyordu; nihâyet anlasamadılar, sustular, işte bunu bildiğim için Ribat'dan istiâne ettiğim makâledeki fikirleri kabul edemeyeceğini daha evvelden tahmin etmiş ve Fuad Bey'e haber vermiştim.

Ribot der ki: "Milletlerin ma'şeri muhayyileri esâtiri yaratmıştır, bu esâtirin lüks kısmından epopeler doğmuştur. Epopelerde evvelâ ilâhî şahsiyetler tecelli eder; ma'budlarla kahramanlar bir cihan içinde yaşarlar, sonra yavaş yavaş ilâhî seciyeler silinir. Artık ustûre insânî hayatın alelâde şartlarına yaklaşır; o zaman "Romanesle" romanşekline girmiş olur. Nihâyet bu günkü "Realist" roman mâhiyetini alır, demek oluyor ki şimdiki edebiyat medeniyetin daima değişen şartlarına tetabuk etmiş, şeklini değiştirmiş bir esâtirden ibârettir."

On sekizinci asır edebiyatçılarından "Marmontel" epopeyi ferdf zekânın bir mahsülü gibi telâkkiederek mevzu'unun intihâbına kahramanların seciyelerine, hattâ ta'kib edilecek plâna dair uzun uzâdıya izâhat verir. "Edebiyat Unsurları" ünvanlı eserinin ikinci cildinin yüzüncü sâkifesi okunabilir. Demek oluyor ki bu iddiada olan adamların kanaatinden bîhaber değilim. Nitekim yine o asırda yaşayan büyük bir edîb, ya'ni Voltaire bu nazarf iddiayı bir eserle tevid etmek istemiş, meşhur "Henriade"i yazmıştır. Emile Faguet'nin dediği gibi bu eser manzum bir tarih olarak okunabilir. Voltaire'in

gözleriyle (Sen Barthelmi) mülhimesini, üçüncü Henry'nin katlini, hulâsâ bir çok tarih sahnelerini temâşa etmek elbette bir muvaffakiyettir. Fakat Henriade kadîm epopelerin yanında sun'î ve soğuktur. Sebabi de şudur: Kadîm epopelerin mevzuunu, o mevzu içindeki kahramanları, o kahramanların macerâlarını, milletlerin ma'şeri muhayyileri yaratmıştır.: Kabileler çarpışır; bu mücâdelelerde bâzı adamlar temâyüz eder, henüz (pozitif) kafası olmayan halk, bunları derhal mefkûreleştirir. Böylece bir tek adamda bütün ırkın faziletleri toplanır; sonra büyük şairler yetişir, halkın efsânelerini toplar, nesc eder, meydana millî epope çıkar. Burada ikâ şeyi unutmamalıdır. Birincisi epopenin mevzu'unun, şairin gerdi zekâsından çıkmadığıdır. Hiç şübhe yok meselâ Truva muharebesi Homer'den evvel Yunanlıların İran ve Tûran mücâdelesi Firdevsî'den evvel Acemlerin vicdanında yaşıyordu; İhmal edilmeyecek noktaların ikincisi Homer yâhud Firdevsî'nin zekâlarıyla, yazdıkları eserlerde esasî vasıf olan "Merveilleux_hârîka"nın pek samimi izdivaç etmiş olmasıdır: Kaidelelerini bilmekle epope yazılacağı'nıza'm eden edebiyatçılara itirâzen (Kusad) aynen şunları söylüyor:

Ils ont oublie gu'ure des conditions de l'epopee est la foi des poetes et de leurs lecteurs dans les conceptions epiques et les aventures mervellâuses de leurs heros.

İşte Voltaire Henriade'de bundan dolayı muvaffak olamamıştır. Çünkü evvelâ 18'inci asrın zihniyeti harikadan zevk alabilmek isti'dâdını kaybetmişti. Voltaire Henriade yazarken hiç şüphesiz eserine koyduğu "Apparition_hayalet"lere inanmıyordu. Sâniyen bizzat Voltaire'in itiraf ettiği gibi Fransızlar destânî bir kafaya mâlik değildirler. Gustave Lebon'un ta'birince (Tarihi bir ırk)tırlar. Millî esâtirleri yoktur.

Genç Fransız filozofu (Michel Bred) in isbat ettiği gibi meselâ İlliada mutlaka birşairin malıdır. Her mervâdır. Fakat bir çok edebî ân'anelere vâris olmuş ve bilhassa kendi zihniyetiyle eserin telkin ettiği zihniyet arasında samimiyet bulunmuştur. Muallim Ribot'nun dediği gibi bu günün edebiyatı aklın nüfuzu altında girmiştir. Bu günün epopeleri romanlardır. Biz kâdim epopeleri zevk ile okuruz. Bilir ki, yazıldıkları zamanlar terbivesine tetâbuk etmişlerdir. Fakat onları taklid ederek epope uyduramayız; çünkü sahte olur. Gustave Lebon der ki: "Eski zamanların muazzâm dinî âbidelerini hayret ve takdir ile temâşa ederiz, fakat tanzîr edemeyiz; Bu günün mi'mari eserleri asma köprüler, kat kat binalardır. Asrımızın mi'marları vazifelerini ihmâl ederek eski eserleri taklit etseler gülünç olur." Şunu da arz edeyim ki epope başkadır, poem epik yine başka..Yeni şairler lalettayin birkahramanlığa mefkureleştirerek bir eser yazabilirler. Fakat bu epope değildir. Fikret'in yazdığı "Hasan'ın Gazası" gibi...

Altı ay evvel kaleme aldığım bir makalenin ihtiva ettiği iddialara yine sâdikım! Terbiye ve ilim sahasında itirazı olanlarla münakaşaya hazırım.

ALİ CÂNİE

Edebi Hareketler:

YİNE EPOPEYE DAİR

Köprülüzâde Fuad Bey geçen hafta Bûrûk Necmî'de, epopere dair olan iddialarımı tenkit ediyor. Biz Türk muharrîrlerince münakaşa ile müşâteme aynı medlûlü haiz zannedildiği için midir, nedir, kalemlerimiz evvelâ karşısındakini istihfaf ile işe başlar, yavaş yavaş küfre kadar varır. Genç ve mütetebbi' dostum bu hakîm usulden çok uzakta kalıyor; vakûr, samimi kalemiyle yâni maksadını tavrihe da'vet ediyor. Burada evvelâ kendisine teşekkür edeceğim. Fuad Bey'le belki bir iki hafta süreceğ olan fikrî müdâvelemiz tenkid ve mu'âzaze âlemimizde-temennî ederim ki-medenî birfâtihâ olsun.

Bu makalede iki noktadan bahset edeceğim: Evvelâ künâh'larimin doğruluğunu isbata çalışacağım. Sanırım beni tenkit edenler Mehmet Fuat Bey'in de kendi nokta-i nazarına göre hata ettiği cihetleri göstereceğime.

Benim "Ez"im şu: Epopé asrî bir nev' değildir. Ortada millî epopemiz yok. Hâziden sonra da yazılamaz. Epopenin asrî bir nev' olmadığı, Ribot ile beraber edebî tekâmülü gününün avâmından tekrar etmişim; çünkü e "Tarihî diyor, evvel emirde ilâhî şahsiyetler tecessüm eden "mythe-ustûre"lerden epopeler çıkmıştır. Bunlar da ma'budlarla tabiiatın birbirine karışmalarıdır. Aynı cihanda yazarlar; sonra ilâhî seciye yavaş yavaş silinir. Ustûre hayatın alalâde garblarına vakıdır, romanesk roman, ve nihâret realist roman oluncaya kadar.." (1) Hâdem ki Fuad Bey "Epopenin şahsiyeti hakkında Ribot'dan ayrılmadığını" iddia ediyor, Üstadın bu fikrini de kabul etmiş oluyor demektir. Finaenaleyh yine Ribot'un tekâmülî

(1) "Essai sur l'Imagination créatrice-Varatıcı muhayyileye dair tedkik" Sahife 113

nokta-ı nazarından edebiyat içinyaptığı şu ta'rifini de reddedemeyecektir: "La litterature est une mithalagie déçue et rationalisée yani edebiyat hübü't etmiş, alileştirilmiş bir esâtirden ibârettir."

Fuad Bey bir taraftan Ribot'dan ayrılmadığını söylerken diğer taraftan "Ribot'nun asrî edebiyat hakkında, daha ziyâde -millî des-tandan mahrum olan Fransız edebiyatını nazar-ı itibara alarak ileri sürdüğü mü'talâalar Firdevsî, Lönnrot Alman romantismi gibi üç yıklamaz delil karşısında hiç müdafaa edilemez." diyerek pek arvan bir tenâkuza düşüyor. Merkez Ribot'nun fikrini kabûle mecbûr değildir; aksini de iddia edebilenler olur. Fakat Epopenin mâbiyeti hakkında aynı nokta-ı nazarı kabûl ettikten sonra o zâtan mü'talâalarını müdafaa edilemez diye göstermek-aldanmıyorsam-mantığa münâfidir. Evvelâ bir sene evvel istifâre ettiğim kitap halâ bende olduğu için galiba Fuad Bey'in hâfızası kendisini anlatıyor: Takdim ederim olusun, zavallı Ribot'ya haksız bir istinadda bulunduğunu görecek. Şâirler Firdevsî, Lönnrot Alman romantismi gibi "Üç yıklamaz delil" yaratıcı mahiyette mâhibini ceah değil, te'rid ediyor; çünkü Firdevsî'nin Lönnrot'nun, Alman romantizminin mela-melerini bu iki adama o taraftaki şairler yaratmış, değildir; Şöhr Fuad Bey Avrupa'da kafalar "Positif" bir şekil aldıktan sonra ibdâ' edilmiş bir epope göstermiş olsaydı, işte o zaman Ribot yıklanmış olurdu; ne çâre ki beyerin dimağ-ı tarihi buna inkân vermez! Burada aziz dostumun bir bağta cihetten de aldandığını seziyorum. İntihab ettiği şu üç misâl aynı mahiyeti haiz olmadığını için esâsen aynı mes'eleleri birlikte de hal ve isah edemez; çünkü evvelâ Firdevsî ile Lönnrot'nun vaziyetlerinde mü'âbshet yoktur. Birincisi millî ustûreden ilham alarak bir epope yazmışlar. İkincisinde "création collective=şâirî ibdâ'" ile "création individuelle=ferdî ibdâ'" birliğidir. Evvelâda yalnız şâirî ibdâ' mü'âbshede ediliyor; Lönnrot'nun vazifesi "Disposition=ta'rif"de kalmıyor. Firdevsî bir şâirdir. Tabii Lönnrot'nun bir "Litterateur=edebi-

yatçı", bir "Halkiyyatçı-folk-loriste"dır. O köy köy dolaşmış, finlere "Runo-nağme"lerini söyletmiş, sırf zihni bir faaliyet göstererek 1835 de kitabı meydana koymuş. Hatta şu hizmetine mukabil kendisine "Finlandiya ilim Akademisi Reisi" ünvanı bile verilmiş. Filhakika o "Finlandiyalı Homer" diye de yad olunuyorsa da bu ancak kadim epopeyi cem etmiş olmasından hâsıl olan bir şükranâ tekâbül edebilir. Bizim de millî epopeniz olsaydı meselâ bir doktor, hatta bir mühendis bile çıkar, Anadolu'yu, Kafkası, Türkistanı dolaşır, o epope parçalarını toplar, tab' ettirirdi; bununla bir epope yazmış olamayacağı gibi şu hadise epopenin asrî bir nev' olduğunu da isbat edemiyecetti.

Biraz da Şehnâme mes'elesini gözden geçirelim: Fuad Bey de teslim eder ki Firdevsî bittabi asrî bir sair değildir. Eihaiyet itibariyle miladdan dokuz asirevvel bağlayan Homer ile miladdan onbir asır sonra gelen Firdevsî arasında farkyoktur: Ters anlaşılmasın, ikisi de pozitif kafa taşımayanlardı, demek istiyorum. Bir garb müdekkikinin lisanıyla arz edeyim: Kahramanlarına iâre ettikleri ibtidâlardan birer mütcerir oluyurlardı, dâstânî alim, ette, hâri-kulâde sergüzeştlere temâyüde zamanlarıyla kendileri arasında samiyet vardı. İliada'nın, Şehnamenin nâzemeslerini yaratan ibtidâî Yunanlılarla ibtidâî İranlılar'ın "Hallucination-Hirsan"ları, Homer ile Firdevsî'nin vicdanlarında "Illusion-Hayal" halinde yağayabiliyordu. Firdevsî Şehnâme'yi yazarken kendi kendine kahramanlarının hareketini tekrar eder, heyecana gelir, ve bu heyecanlarına tesbit edermiş.

Gelelim Alman romantizmine: Ben evvelâ bu edebiyatı gülbosiz pek yakından gören ve tenzihen Max Nordau'nun iddiasını hatırlatacağım.

(¹) O, romantizmde görülen eski zamanlardan ilham almak istiyâtını

(¹) "Nensonges conventionnelles-Jevzu'u yalanlar" ünvanlı eseri, sahife 8'den itibaren.

"Une tentative d'échapper au présent a ses contrariétés—bu günkü hayattan ve onun manâlarından kaçmak teşebbüsü" diye hülasa ediyor. Bu filozofun paradoksallığını ileri sürerek itimad caiz olamayacağına söylemek fâidesizdir. Yeni insanîyet, hayattan hoşnud kalamayınca muhayyilesi böyle bir "Monde artificiel—sun'î cihân" yaratmıştır. Pek aziz Fuad Bey beni isti'câl ile itham ederken kendisi, sanırım ki, ziyâdesiyle acele etmiş! On dokuzuncu asırda Alman Edebiyatı epik mevzu'lardan hoşlanmakla benim iddiam görümüş olmuyor: İste Schlegel, işte Novalis, işte Tyek, işte Kleist, işte hatta Haugmann. Bu gairlerden hangisi epope yapmıştır? Ümid ederim ki güzide arkadaşım biraz daha yükarılara çıkıp "Klobstock"un "Hekseyâd"ından bahs etmek zühûlunda bulunmamasacaktır.

Hülasa Fuad Bey'in bulduğu misallerle "Epope'nin asrî örneği" hakkındaki iddialar tamamıyla sükküt etmiş" değil, tamamıyla kuvvet bulmuştur.

Makâlemin başındaki ikinci vaadimi de ifâ etmek istiyorum: Yukarıdaki iddialarla muhayyilesinin doğruluğunu isbat ettim, sanıyorum. Şimdi, beni tenbit eden Fuad Bey'in gösterdiği zühûlları arzedeceğim:

Fuad Bey—biraz evvel de tenbit etmiştim—Ribot'ya "erzi hâşimlik" ediyor: "Firdavsî'nin zamanı mitolojinin doğduğu devirlerden çok çok uzakta; lâkin o büyük bir san'atkâr tahaddüsüyle alâfâde kâcîdeler arasında millî destanı yazdı, yoksa Feh ud Gassevî devrinin muhiti, Ribot'un epopenin tevellüdü için gösterdiği cerâibi hiç kaiz değildi" diyor. Bu hakikatlar ile Ribot'un "Epope mitolojinin vücûd geldiği hengâmde doğar." fikrinde olduğunu zannediyor. Ribot'a göre ibtidâî insanın muhayyilesi gayr-ı fe dî ve gayr-ı şuûrî olarak yalnız "Mythe—ustûre"leri yaratmıştı; fakat Homer İlyada'yı böyle bir hengâmde vücûda getirmemiştir. "Millî Talim ve Terbiye Cem'i eti

Necmuası'nın beşinci numarasında "Homer Kimdir?" ünvanlı uzun bir makalemden şu satırları alıyorum:

"İlyada'nın efsaneye ait kısmıyla tarihe ait kısımlarını tamamiyle ayırd etmek imkânsızdır; çünkü hakikat şairin kuvvetli muhayyilesiyle âdeta girift olmuştur. Homer, eserinin her sahifesinde havat ve tabiatın fotoğrafisini almış kadar mahâret gösteren bir sanatlıdır.

Schliemann'dan sonra kat'i olarak bildiğimiz şey şudur: Yunanlılarla Truvalılar arasında İllion (Truva) ovasında bir muharebe olmuş, fakat bu ne kadar sürmüş, ehemmiyeti nedir, hangi devirde olmuş? İşte bu suallerin cevâbı yok" dedikten sonra "Fransız filoloğu Micheal Ireal, bu hususta biraz daha ileri gidiyor: Ona göre İlyoda'da Homer zamanına ait "exacte=aslına tamâmiyle nutûk" bir "image=hayal" evmaktan sakınmalıdır; çünkü bu eser ancak dinleyenlerin muhayyilesine neşât vermek için ibdâ' edilmiştir. İlyoda'da olsun, Odise'de olsun nazara kasdî bir arhaizm çarpar; bundan dolayı destan belkiki hayata ait imkânlarda teşâhüsler görür; meselâ para tanılardan eşyâ fiyatları ötekilerin adediyle ölçülüyor, İlyoda'daki medeniyet aslâ ibtidâf değildir: Destanın anlattığı kavimlerin tahsili yolundadır; serbest fikirleri vardır. Haysiyete, askerlik şereflerine dair bir irfan, kadının tasvirinde bir incelik, umûmî hayatın telakkisinde yüksekten bir görüş müşâhade edilir. E'tün bunlar barbar bir cumhuru değil; ilerlemiş bir cemiyeti gösterir." satırlarını yazmışım. Şu tafsilât, benim epopemin ibtidâf devrelerinde yazılabileceği iddiasında olmadığımı gösterdiği için, İbnü'n-nâsî'nin gaznevîler asrında yazılması kanaatlerimi gürtöcek bir delil olmaz. Fakat Fuad Fey'in esâtir ile destanı birbirine karşılaştırarak yalnız epope malzemelerinin değil, doğrudan doğruya her

epopenin sırf ma'şeri muhayyile mahsulü olduğu zannında bulunuşunu cerh eder.

Şimdi izahatımı icmal edebilirim:

Epope asrî bir nev'i değildir; bu günün şairi kâdîm epopeleri taklit ederek bir destan vücûda getiremez; Fakat Fuad Bey'in ümid ettiği gibi millî epope varsa toplayabilir. Tabîî bu, yeni baştan epope yazmak ma'nasına gelmez. Vaktiyle epope yazan şairler harikadan zevk alabilmek isti'dadını kâbetmişlerdi. Fakat bi hal, onların iptidâf insanîyet içinde yetiştiklerini ifâde etmez. Mes'ele "genre-nev'" üstüne müstenidir. "Suje-mevzu'", bu nev'îden münşâ' ibdîr; bânaenaleyh "Epope asrî bir nev' değildir." demek "kâdîm epopelerden ilham alınamaz" ma'nasını tezammun etmez. Onyedinci asırda Racine bunu pek âlâ yapabiliyordu; Fakat eserlerine "Epope" değil "trajedi" ünvanı verilmektedir. Bugünkü şairlerde kâdîm Türk efsânelerinden niçin istifâde etmesinler? Edebiyatta idâre-i örfiye câri değildir; Herkes dilediği mevzu'ü intihâb eder. Nitekim bundan yedi sekiz sene evvel, henüz Fuad Bey "Millî Edâbiyat" filtrine muâ-riken "Halk masallarından istifâde etmeğe çalışmamızı, millî edebiyatın halk için değil, fakat halka doğru bir hareket olduğunu" söylemiştim. ⁽¹⁾ Bu gün Fuad Bey gibi pek değerli bir arkadaşın, hemfikirim olduğunu görmekle bahtıvarım.

Son olarak şunu da arz edeyim: "Millî epopemiz yoktur; epope asrî bir nev' olmadığı için artık yazılamaz da!" demek niçin millî edebiyat hareketini kökünden baltalamak olsun! Bir Türkün muharrip yalnız edebî değil, ictimâf, sayâsî, iktisâdî yokluklarından bahs etse onu millîyet sloganında bulunmuş diye itham mı edebilir. Halkın muzar değildir; Millî epopemiz yoktur!

(1) "Essai sur l'Imagination créatrice-Yaratıcı muhayyileye dair totkik" Sahife: 113

Sa'iy ve zekâsını daimâ takdir ettiğim gûzîde aukatâsının
cevabına intizar ediyorum; bilmen fikrimi lâbedîhî vuzuh ile arz
edebildim mi?

21 Nisan 1335

Ali Cânib

BÜYÜK MECMUA 1919 NO: 6

M i l l i E d e b i y a t M e s ' e l e l e r i n d e n

EDEBİYATDA MEVZU

Mevzu'un mâhiyeti.-Romancılıkta inkişaf-Madam Bovary ve Anna Karania.-Adaptasyon merakı. -Halk edebiyatından istifâde-Ma'şerî ve ferdi ibdailar.

Edebiyatda mevzu bir gaye değildir. Hayattaki bir hakikatin hayalinivermek için ancak bir vâsitâ olabilir. Asıl "Kıymet" muharrirce yapılan "inkişaf"ın derecesinde, bu inkişaf sayesinde ortaya çıkan hayatın safhalarında, muharririn onları buluşlarında, görüşlerindedir; işte asri romanın "Şahaseri" "Madame Bovary". Mevzu 'her zaman' her yerde olan vak'alardan: Bir kadının sükûtu !.. Realist romanı kat'iyen te'sisederek sâhibine müebbed nâmını verdiren bu eserde ne sır vardır? Flaubert burada bir havaf meşreb Kadın tipi yaratmıştır ki yalnız Fransa'da değil, romanın okunduğu her memleket de hafızâlara girmiş, bütün hareketleriyle, bütün mizacıyla yaşıyor. "İşte bir hakikatin hayalini vermek budur." Madame Bovary hikayesi eshasıyla vak'alarıyla bize bunu bahs ediyor: Şehsiyetsiz bom boş bir koca : Mösyö Bovary: İçinde hiç bir şey olmayan bir adamı canlandırmak ne müşküldür. Fakat Flaubert muvaffak oluyor. Romanı okuyamızın bedii vicdanlarında o bomboş adam tamamı tamamına yaşıyor. Madame Bovary'nin iki âşığı: Rudolphe ile Lëan da bir uzvi yaratılışıyla, öteki yanar döner mizacıyla gözümüzün önündedir. : Bütün başka bir tip daha: Eczacı Homais: Hem mahdud kafalı hem "Ben bilim" iddasında bir sersem: Romanı dolduran her vak'a yine hayattaki hakikatin hayâlini vermekle meşguldür. : Ancak çiftçi olabilirken doktor yapılan Charles Bovary'nin öküz gibi tabiatı, hülyakâr kadını bunalttıkça zavallının adım adım ölmesi, sim siyah gündüzleri,

geceleri... Hakikatten kurtulmak için çaballıyaşları, sükûtları ve nihâyet elîm âkıbeti: Kendini zehirleyişi.. Bunlardan hepsini Flaubert'in muhayyilesi inkişâf ettiriyor buluyor görünüyor. İşte "Bir Kadının sükutu Tarihi"nden başka birşey olmayan "Madame Bovary"yi asrın şâheseri yapan budur, içinde "bir san'atkâr dehası"nı okuyuşumuzdur.

Aynı mevzu'da bir başka eser: Tolstai'nin "Anna Karenina"i yine havai meşreb bir kadın, böyle bir kadına tatmin edemeyecek bir koca. Yine kadın adım adım iniyor ve nihâyet bir lokomatifin altında intihar ediyor. Bu da o: "Bir kadının sükutu Tarihi" i. Fakat Moskof kafasından çıkmış, Moskof gözüyle görülmüş: Roman, o memleketin aristokrat hayatı içinde inkişaf ediyor. Tolstai'nin felsefi kanaati "Anna Karenia"ın şahıslarında, vak'alarında daima kendini gösteriyor; Ahlâki endişe bir dakika gözlerimizin önünden siliniyor. Yüksek tabakanın huyları bizi daima iğrendiriyor.

Mevzu'lar hiç bir milletin, hiç bir ferdin malı değildir; şahsiyet ancak onların inkişâflarındadır; "Madame Bovary" ne kadar Fransızca "AnnaKaranja" o kadar Moskof'tur. Bu itibarla mevzu'un ehemniyetlisi ehemniyetsizi, yükseği alçağı olamaz. Bütün ehemniyet, bütün yükseklik muharririn vazifesindeki muvaffakiyetindedir. Bu vazifeyi sevildiğinden bir Hakikatin hayalini verebilmek... Filazof "Bergson"uniddiasına göre de tağsil edebilirsiniz! Sanatkarın nazarında her şey güzeldir; yani her şeyin "İntvitif_hadsî" bir noktadan görülmesi kâbidir. Bir harb kahramanının sermesit olduğumuz mâcerâlarından tutunuz da meselâ serserî, ihtivar bir sarhoşun can çekişmesine kadar...! Bu çeşitle de tasavvur edilecek mevzu'lar içinde edebiyatla alâkası olmayan yoktur, Sanatın mâlikânesi

feza ile birdir. Oraya her şey girer, kâfi ki yazan birdünya, ve bu dünya içinde yaşayan adamlar yaratabilsin!.. Bediyyatçı "Charles Lalou" mes'eleyekat'î bir vuzu vermiştir: San'at ve edebiyat çocukların "Hırsız Jandarma" oyunları gibi bir oyundur. Bu oyun hayatını câp ettirdiği "inzibat" içinde cereyan eder. Bütünüyle bu noktadadır. Mevzu istenildiği kadar âli olsun, yazan "Jeu artistique" sanatkârane oyun" denilen şeyi yaratamadı mı, hiç bir şeyin ehemniyeti kalmaz.

Şu tafsilattan anlaşılıyor ki mevzu'lar kimsenin malı değildir. hayatındır; fakat inkişâfları muhakkak sanatkarlara aittir. Flaubert kalkıp ta "Sen benim mevzu'umu çalmışsın!" diye Tolstai'dan dava edemez; çünkü karşısına kendi milletine mensub meşhur bir münekkid, Emile Faguet çıkar, der ki: "Hayır burada oyun Tolstai'nindir. Şahısların vak'alarının hepsi Moskof'tur. Şüphe yok Madame Bovary'ye benziyor, fakat senin o mevzu'u görüşünle Tolstai'nin görüşü hatta gösterişi pek başkadır. Yine şüphe yok "Anna Karania"deki şahıslar her diyarda tanıdık bulabilir ama evvelâ Moskof'tur. Tolstai on dokuzuncu asır edebiyatında senin kadar hissedardır.

Gelelim mevzuların inkişâfı bahsine: Burada bir kaç senedir bizde moda olan "Adaptasyon" tarzını hatırlamalıyız; tereddüt etmeksizin iddia edebiliriz ki bu son derece değersiz bir çağrıdır: Çünkü "Oyun" başkasınındır. Yine iddia edebiliriz ki bu çağrı muzırdır.: Millî Edebiyat gayesine taban tabana zîd olmak noktasından!.. Adaptasyonla bir muharririn bedîf vicdanına kadar girmek, oradan bütün yarattığı unsurları çalmak cüretini göstermiyoruz. San'atta "Millî"lik san'atta "ibtikarilik" aynı manaya gelir.

İstitrâd kabilinden şunuda söyleyelim ki adaptasyonların bir kurnazlığı var: Onlar ekseriya kıyıda bucakta kalmış eserlerden istifâde ederler, tâ ki belli olmasın! Meşhurdur "Yalancının mumu yatsıya kadar yanar!" derler. Bir gün olur, foyalara meydana çıkar,

bu gibi muharrirlerin arasında ciddiden müsâidâ olanları da elbette vardır. Düşünmek, bulmak gibi meziyetlere sâhib olmak için cehd göstermemeleri kendilerine en büyük cezâyı tehiyye eder, hazıra alışırılar, yaratamazlar, ya'ni sanatkâr olamazlar, san'atın tekâmülünde san'atkâr zekâsının işlemei birinci şarttır.

Bir istitrad daha yapabiliriz: Millî edebiyatın teessüsü için halkın vicdânından ilham almak çok lâzım bir şeydir; fakat bunu su-i isti'mal ederek halkın dehasını benimsemek, onun ibda ettiği hikâyeleri, bütün vak'alarıyla, bütün şahıslarıyla tekrar etmek edebî haysiyeti olan muharrirler için elbette şan değildir. Gerçi frenklerin "folk-lor" dedikleri "Halkiyyat" öyle zengin bir menba'dır ki Homer gibi, Şhakspeare gibi, Geothe gibi, Firdevsi gibi dahiler hep o menba'dan istifâde etmişlerdir; fakat unutmamalı ki İliada'da, Hamlet'de, Faust'da, Şehname'de "Ferdî ibdâ", "Ma'serî ibdâ"ın yanında daha fazla rol oynâmıştır. ⁽¹⁾ Yoksa halkın masallerini aynı aynına tekrar etmek, hususıyla bu asrın hikâyeciliğince de bir maharet sayılamaz. Biz halk edebiyatının ancak kendi millî benliğimizle istinas etmek noktasından istifâde etmeliyiz: Ondan Türkün şivesini, ifâdesini, zihniyetini, temâyülünü, zekâsını, görüşlerini öğreniriz. Halk edebiyatından Türk tipleri bulup çıkarırız; fakat bu tiplerin üzerinde de mutlaka işlemek mecburiyetindeyiz; çünkü onlar o halk edebiyatındaki halleriyle çok ibtidâî, çok sathîdir. Derinleştirmek, etrafıyla bir seciye yaratmak san'atkârın vazifesidir. İşte "ferdî ibdâ"ın "Ma'serî ibdâ"ile berâber ve ondan fazla rolü buradadır. Mes'ele böyle mu'dil bir mâhiyettir. Yoksa ulu ortamevzu'un ehemniyetli ehemniyetsiz olduğundan dem vurmak, eserleri mevzu'larına göre muvâzeze etmek yanlış bir harekettir.

ALİ CANİB

(1) Yakında bu mes'eleyi ayrı bir bahs halinde tedkik etmek istiyorum

TÜRK HALK EDEBİYATI
VE
Bu meyanda "Saz Şiiri"

Masallardan, bilmecelelerden, ata sözlerinden, Nasreddin Hoca hikâyelerinden, Bektâşî menkıbelerinden, çocuk ninnilerinden, kadın mânilerinden... teşekkül eden Türk "Falklore-Halkiyyat"ı cihan halkiyyatları arasında parmakla gösterilecek derecede zengindir. Maâlesef şimdiye kadar bir iki meraklı ve ecnebi vatandaştan başkası kimse millî harsın en birinci menbaı olan bu kıymetli şeylere iltifat etmemiştir. Türk Milleti'nin zekâsı, muhayyilesi, hassâsiyeti, irâdesi en sahih bir sûrette halkiyyatının içinde gömülmüştür. Bu rûhî melekelerimizin mahiyeti ancak Türk halkiyyatının tamamen toplanarak erbâbı tarafından tetabbu edilmelerinden sonra anlaşılabilir.

Halkiyyattan sonra "Saz Şiiri" denilen gayet zengin ve şumüllü avâmî edebiyatımız gelir ki maalesef buna ancak son seneler zarfında yine pek mahduû bâzı zatlar tarafından ehemniyet verilmeğe başlanmıştır. Siz şiirinin şairlerine "Âşık" denilir. Bunlar asırlardan beri Türk memleketlerinin her bucağında omuzlarındaki sazlarıyla dolaşmış, yalnız kendi ferdî tahassüslerini değil, mensub oldukları milletin ma'şerî saadetlerini, felâketlerini, hulâsa memlekette ne olmuş, ne bitmiş ise hepsini terennüm etmişlerdir. Bunlar kimlerdir, çoğunu tanımıyoruz z.Çünkü garb ve Acem harslarına esir olan medrese âlimleri ve divan şairleri hem türkü, hem Türk Âşıkını, meşgul olmaya lâayık görmemişler, ihmal etmişlerdir. Âşıklar içinde Divan Edebiyatı'nın Fuzûlîleri, Bâkileri, Nedimleri ayarında lirik olanlar pek çoktur; Ne çâre ki eli kalem titan eski adamlarımız bunları kaba ve câhil bulduklarından hayatlarını kitaplara geçirmemişlerdir;

tarîh sahifelerinin köşelerinde, bucaklarında, husûsî mecmuâların içlerinde, Evliya Çelebi gibi her gördüğünü yazan bir iki adamın eserlerinde bilvesfî bunlardan bahislere tesâdüf ediyor, âşıklar hakkındaki bütün mâ'lumatımızı ancak bu gibi kayıtlara ikmâle mecbur kalıyoruz. Hayatları bu kadar ihmâl edilen adamların eserleri daha mebzul olarak bulunabilmektedir. Eski kütüphânelerin en meşhul hazineleri hükmündeolan "Mecmua"ların da çok def'a derli toplu oluyarak şuraya buraya yazılmış destanlar, koşmalar, mânîler, türküler vardır. Bunlar "Cönk" denilen hûsûsî âşık mecmuâlarında bir hayli imlâ hatalarıyla malâmâm olarak daha toplu bulunur. Bu şiirler "Divan şiir"lerinden çok şumüllü, çok serbest ve daha çok şahsîdir. Âşıklar, divanşairlerinin Acem edebiyatından tevârüs ettikleri muayyen mefhum ve kaidelere bağlı değildir. Kendi rûhunu ve kâinatı muttarih usûl altında görmez. Gönlü nasıl isterse, gözü nasıl görürse şiirini öyle söyler. Bu saz şiirleri içinde Pastoral-Raiyâne, Epique-Dastânî, Didactique-Ta'limî, Lyrique-Rûbabi nev'ilere pek zengin ve rengin misaller bulunur.

Bu emsalsiz edebiyatımız hakkında meslekdaşlarımıza bir fikir vermek için bu makâleye bâzı misâller derc etmeyi münâsib gördüm. Âşıklar içinde en lirik, en ince, ba'zen Nedim kadar nüktelerle karışık zarif şiirler yazan Âşık Hasan'ın şu türküsünü okuyalım:

Bilmem sarhoş mudur uykudan kalkmış
Taramış zülfünü gerdana dökmüş
Beyaz ellerine al kına yakmış
Dedim öpüşelim dedi ki yak yok

Dedim selvi mîdir, dedi boyumdur
 Dedim bu güzellik? Dedi soyumdur
 Dedim bu cilveler? Dedi huyumdur
 Dedim kaçuşalım. Dedi ki yok yok

Dedim ölüm yok mu? Dedi aynımda
 Dedim öz vebâlim? Dedi boynumda
 Dedim turunçlarım? Dedi koynumda
 Dedim koklaşalım. Dedi ki yok yok

Dedim yanakların? Dedi gülümdür
 Dedim kâkülün? Dedi sümbülümdür
 Dedim (Garip Hasan)? Dedi kulumdur
 Dedim sarmaşalım. Dedi ki yok yok

Âşık Ömer'in şu semâisi de kalbin enk haris bir duygusunu,
 kıskançlık denilen hadiseyi ne güzel ifâde eder:

Gel ey dilber kan eyleme
 Seni senden sakınırım
 Doğan aydan esenyelden
 Seni günden sakınırım

Tabîbim hışımla bakma
 Ben kulun odlara yakma
 Yanağına güller takma
 Seni gülden kıskanırım

Halden bilir haldaşım var
 Yola gider yoldaş ım var
 Bir küçücük kardaşım var
 Seni ondan sakınırım

Der ki (Ömer) yâri gördüm
 Tazelendi eski derdim
 Sen bir kuzu ben bir kurdum
 Seni benden sakınırım

Şu da lirik bir türküdür:

Sabah oldu tan yerleri atıyor
 Cümle kuşlar destur almış ötüyor
 İki hasretli sarılmış yatıyor
 Şakı bülbül var uyandır yârimi
 Ben kıyamam sen uyandır yârimi

Çıkabilsem sarayının köşküne
 Can boyanır anberile miskine
 Seni beni yaratanın aşkına
 Şakı bülbül, var uyandır yârimi
 Ben kıyamam sen uyandır yârimi

Eşim çıkmış merdivenin başına
 Güneş durmuş hâtiminin tâşına
 Henüz girmiş onüç ondört yaşına
 Şakı bülbül var uyandır yârimi
 Ben kıyamam sen uyandır yârimi

Sabah olsun ben bu yerden gideyim
 Garib bülbül gibi feryâd edeyim
 Sen dururken ya ben kime gideyim
 Şakı bülbül var uyandır yârimi

Destanlarda bilhassa içtimâf, siyasî menkubelerin izlerine tesadüf edilir. Dütün târihi vak'alar, âşık destanlarına mevzur olmuştur.

Düşmanlardan alınan kalelere, düşmanlara kaptırılan şehirlere, vezirlerin katline, hatta hükümdarların zulmüne, ihtilâllere, eşkiyâ işlerine, kıtlığa, seyran yerlerine, hülâsa bin bir türlü işlere dair nice nice destanlara tesâdüf edilir. Meselâ Nâima tarihini dolduran Canbolad oğlu, Kalenderoğlu, Osmanoğlu gibi eşkiyâyâ dair ekseriyâ eşkiyâ ağzından veyâ eşkiyâyı iltizamen-destanlar vardır.

Bir numune olmak üzere bunlardan birinin bazı parçalarını alıyorum:

Dört tarafa ferman gitti kasdına
Başının çaresini gör Osmanoğlu
Dört vezir ta'yin olmuş üstüne
Kırk bin asker ile, bil Osman oğlu

Musahhar eylemiş şamın, çöllerin,
Hoş selâmet ettin Mekke yolların
Seni ister şimdi Aydın illerin
Sıla-ı rahm eyle gel Osmanoğlu

Neylesin yalnız bir Nasuh Paşa
Âlem yaman olmuş çıkmaz başa
Nâm ve şâni inkâr olunmaz hâşâ
Döğüşe döğüşe öl Osmanoğlu

Der ki (Ali)m sana hezâr âferin
Cennet-i âlâdada uçmaktır yorin
Bin yirmi altıda kesildi serin
Yafa çöllerinde kal Osmanoğlu

Mizâhî destanlar demek olan (Tekerleme)ler vardır ki ince vücudunda "Fiquant-dokunaklı" ta'rizleri ihtivâ eder. Bunlardan biri şöyle başlıyor:

Ormanda büyüyen adam azgunı
 Çarşıda pazarda insan beğenmez
 Medrese kaçkını softa bozgunu
 Selâm vermeğe dervişan beğenmez

Âlemi ta'n eder yanına varsa
 Seni yanıltır birmesele sorsan
 Bir "Cim" bile çıkmaz karnını yarsan
 Câmie gelir de erkân beğenmez

El kapısında kul kardaş olan
 Burnu sümüklü gözleri yaş olan
 Bayramdan bayrama bir traş olan
 Berbere gelir de dükkân beğenmez

Bir çubucağı var gayet küçücük
 Aklınca bununla keyf getirecek
 Kırık çanağı yokki ayran içecek
 Kahveye gelir de fincan beğenmez!...

İlâh....

Bu tarzdaki yazılardan biri de (Selîmî) nâmında bir âşıkın düzdüğü (Miras Destanı) dır. Bu, züğürt bir ailenin gurbetten dönen çocuğu dilinden yazılmıştır. Şöyle başlar:

Gurbet ilden geldim malım sormağa
 Bunca eşya çanak çömlek nic'oldu
 Ey komşular gelin şer'â durmağa
 Köy kadısı Kanbur Felek nic'oldu

Bulamadım ciğergâhım eridi
 Benim babam bu yerlerde bir idi
 O hassadan mintanının şeridi,
 Eğinice giydiği yeleknic'oldu

Günde beş on kere yıkar sererdi,
 Gece anam, gündüz babam giyerdi
 Sataidim üç beş para ederdi
 Yakası, yeni yok gömlek nic'oldu

Komşular cümle bilirler bu işi
 Arpa yemez kırılmıştı hep dişi
 Kuyruğundan kaldırırdı beş kişi
 Odun taşıdığıım egek nic'oldu

İlâh...

Didaktik nev'e girecek parçalar arasında bir de "Yolculuk Destanı" vardır ki İstanbul'dan tâ Sivas'a kadar geçilecek yerleri sırasıyla, husisîyetleriyle gösterir. O da şöyle başlar:

İndim iskeleye bindim kayığa
 Geçdim Üsküdar'a kondum çayıra
 Garibinişini Mevlâm kayıra
 Üsküdar'dan kalkdım değildi yarım
 Üsküdar'dan kalkdım değildi yarım
 Kartal'a varmağa kalmadı çarem
 Düşündüm akşama nereye varam
 Benden yâre selâm edin turnâlar

İzmit'i sorarsan deryâlar başı
 Sabanca'ya akıttım kanlı yaşı
 Sürelim Hendek'e çoktur yemişi
 Bizden yâre selâm edin turnalar

Düzce'yi sorarsan hâcisi yoktur
 Kaldırımı yüksek, meymenetyoktur
 Sürelim Bolu'ya dilberi çoktur
 Bizden yâre selâm edin turnalar
 İlâh...

O, birinci asrın meşhur saz şâirlerinden, varsağı yazmakta emsalsiz birliyakat gösteren meşhur (Karacaoğlan) ın bir mecmuâda türküsünü gördüm. Bu büyük şairin (Frengistan) ı da gezdiği anlaşılıyor. Bu türküye şöyle başlıyor:

Gittim seyran ettim Frengistan'ı
 İlleri var bizim ile benzemez
 Levn tutmuş goncaları açılmış
 Gülleri var bizim güle benzemez

Göllerinde kuğuları yüzüşür
 Mîşesinde sığınları böğrüşür
 Güzelleri çılmanđüyü çağrışır.
 D, illeri var bizim dile benzemez

Şair bu türküsünün sonunda kendi yurdunu anıyor şiirini şöyle bitiriyor:

(Karacaoğlan) eydür dosta varılmaz
 Hasta oldum hatirciğim sorulmaz
 Vatan tutup bu yerlerde kalınmaz
 İlleri var bizim ile benzemez

Türlü türlü esnaf destanları, bînamaz destanları, Külhanbey destanları, cinaslar, çeşit çeşit koşmalar, kabâdayıca varsağıllar, âşıkâne, kahramâne türküler saymakla bitmez tükenmez.

Memleketimizde ononiki seneden beri halkcılık ceryânı başlâdı. Edebiyat ile uğraşanlardan bir kaçı bu son derece zengin ve mühim halk edebiyatı parçalarını toplamakla meşgûldürler. Bilvesile şu araya bunu da kayd etmek isterim ki bir türküyü bir koşmadan bir koşmaya, bir destandan, bir destanı, bir varsağıdan ayıran en mühim şey o türkülerin, koşmaların, destanların, varsağuların besteleridir. Bu besteleri tesbit etmek bizim gibi mûsikî ile münâsebeti olmayanların elinden gelmez. Bunu başta (Darü'l-elhan) olmak üzere mûsikî müesseselerimizden, memleketini, milletini seven mûsikişinaslarımızdan isteriz.

Erkek Muallim Mektebi Muallimlerinden

Ali Cânib

MUALLİM MECMUASI NİSAN-MAYIS 1926 C.3-4 SY.40-41 SH.1714-1722

TECEDDÜD PERVER VEZİRLERDEN: İBRAHİM PAŞA

(1130) dan (1143) e kadar Türkiye'yi Damâd İbrahim Paşa idâre etti. Ne istediye onu yaptı. Vaktin hükümdârı 3.S.,ltan Ahmed, Paşanın elinde bir oyuncaktı; Bu itibarla şu on üç senelik ve dikkate çok şâyân devir, "Damâd İbrâhim Paşa Saltanatı" ünvanile yâd edilirse yanlış olmaz. Hükümdar oluncaya kadar gayet feci bir mahbus hayatı süren Osmanlı pâdişahları git gide pek câhil ve gâfil yaşamağa başlamışlar, tahta geçtikten sonra da işret ve şehvetle bunamışlar, alılaşmışlardır. İşte, 3.Ahmed de bu kabilden bir hükümdardı. Bereket ki Damâd İbrahim Paşa, bir çok vezirler gibi milletin parasını yağma ederek memlekete karşı büsbütün lakayd davranmış bir adam değildi. On üç senelik vüzerâtı esnâsında her nokta-i nazardan çok medenî faaliyetler gösterdi. Tarih onu açık fikirli, ilme, edebiyata, bedâfiye hürmetkar olarak tanıyor. Fakat ne de olsa, indirâsâ uğramış gayr-ı millî ve gayr-ı şüûrî şark terbiyesi gören bir adam da elbette muayyen bir piresip, kavi bir irâde bulunamayacağı derkardır.: İbrahim Paşa'nın şahsında da böyle hadiseleri müşahede edemiyoruz. Hatta bütün zekâsına, muhakkak olan hüsn-i niyetine rağmen sefâhat girdaplarına dalmış ve kurtulamamıştır. Bir zamanlar teklif edilen vüzerâtı vakitsiz bularak kabul etmeyüb dürendişlik göstermişken sadrazam olduktan sonra İstanbul sarayına mensûb adamlarla birlikde cûşa cûş bir zevk ve sefâ hengâmesi ihdas etmiş, hattâ bazı hususi tarihlerin iddiasına bakılırsa, sefâhatlar rezâlet derecesini bulmuştur. Seneler geçdikçe halk İbrahim Paşa'dan, tarafdarlarından, memnun olmamağa, için için kin bağlamağa başladı.

Bazı vak'alarda bu memnuniyetsizliği bu kını besledi, büyüdü. 1138 senesi bahârında İstanbul'da vebâ zuhûr itdi: "Halkın ekseri ciğerrhûn ve nice kimseler fırak-ı yâr ve hensep ve hasret-ferzend ve piserile mağmun ve mahzûn olduklarından mâada bîn cân ile herkesde perişanlık ıyân" oldu. (1) Üç dört gece B_şiktaş sarayı meçhul eller tarafından taşlandı. O kadar tarassuda rağmen bir şey görülememi. Bu da kâfi gelmemiş gibi "Dâhil şehirde ve hâric-i şûrda nice erkân-ı devletin ve ashab-ı cânı ve mükennetin dahi hânelelerinde giceleri bu hâlet vukuc-u meşhûd" oldu. Bunlar İbrâhim Paşa'yı ve taraftarlarını ikâz edecek hâdiselerdi. Fakat onlar keyiflerine devâm etdiler. Halkı hiçe saydılar. "Saray-ı Sultaniyye-i nezâret mertebesi kurbıyyeti olan nice menâzilin ashabı hânelerinden ihrâc" edildi. Ve padisah korkudan Zilhiccenin sekizinci Çarşamba günü B_şiktaş sarayını terk ederek Kara ağaç bahçesine nakl itdi. (2) Şair Nedim de -Bermutad rind lakayd-Sarayan taşlanması hadisesini şu kıt'a ile hüsn-i te'vil etdi:

Serây-ı şehriyârı bir aceb bağ-ı meserretidir.

K..ruılmışdur esâsı izz-ü cah-ı iftihâr üzre

O bağın her dırahtı meyvedâr izz-ü devletdir.

Ağarlar taşı—) elbette dıraht-ı meyvedâr üzre

Bir hafta sonra İbrahim Paşa Sadabadda hükümdârâ mu'tad ve mutantan ziyâfetlerinden birini daha verdi: "Gân ciridbazlar ve takfenin endâzların seyr ü temâşası ve gah sâzendeğân ve bâzendeğânın istimâ-ı âveze ve nevâsı ile hengâm-ı asra değin ziyâfet-i sami a ve bâsıra buyurub ba'del zâm koşu için adâd olunan esbâni cevâdın beşerbeşer müsâbakâtlarını seyr" etdiler. Yazın Sefâları, kışın Helvâ sohbetleri ta'akub etdi. Nihâyet 1142 senesi muharreminde bir sabah zamanı "Balat kapısı hâricinde Balat meydanına nâzır mescidin tahtında vâki mahzenlerin birinden" biryângın

(1) Cenebîzâde Âsım Tarîhi sh. 397
 (2) Cenebîzâde Âsım Tarîhi sh. 397
 (3) İbrahim Paşa: Vârik 2. c. 1. s. 100.

bir yangın çıktı (1) Şiddetli birrüzgâr vardı. Apeş yakudî evlerini sardı. Kol kol uzandı, Sultan Selim, Zincirli kuyu, Darağman, çukur bostan, Hırka-ı Şerif, Salma Tomruk, Edirne kapısı, Eyüb, Kara Gümrük, 24 saat içinde silinip süprüldü. Halk sokaklarda kaldı. Bütün bu felâketler, zekû, hüsn-i niyet sahibi, fakat zevk perest İbrahim Paşanın feci âkıbetini ihzâr eden âmillerden biri oldu. Tab'an harbi sevmeye İbrâhim Paşa İran'ın zaafından istifâde ederek oralarda kolayca ba'zı yerleri ele geçirmişti. Sonraları "Nâdir Şâh" diye şöhret olan Afşar aşireti reisi "Nâdir Aşî" Safeviye sülâlesinden Şâh Tahmasbın hizmetine girmiş, İran'a musallat olan Afganlıları mağlûp etmişti. "Şah Tahmasb" müteakiben Türkiye'ye müracaat itdi. Ve İbrahim Paşa'nın zabt itirdiği yerleri geriye istedi. Sulh perver Sadrâzam Tebriz, Kırman Şâhân ve tlemadan eyâletlerinin tahliyesine râzı oldu. Fakat "Nâdir Aşî" Bunlarla kanaat itmedi. Nâçâr İran üzerine bir ordu sevk edilmek ıztırârı hâsıl oldu. Üsküdar'da hazırlığa başlandı. Padişahın otağı da kûruldu, fakat rahata safaya alışan 3. Ahmed bir türlü Üsküdar'da ordunun başına geçmek istemedi. "Üsküdar ubûr itmek ihtimâlim yokdur diye cevâp virdiklerinde vezir müşârileyh, mütehayyir ve biş'uur ve âkıbetkâr ni'ye müncer olacağını fehmü derke gayr-ı makdûr olmakla bir zaman denbeste ve mebhût" kaldı. (2) Orduya iltihak eden halk elindekini, avucundakini mühimmata saf etmiş, borca girmişdi. (3) Bittabi dedi kodu baş gösterdi. Padişâhın belâheti neticesi olarak ne yapılacağı kesdirilemedi: "Kâh Seferü-l hayrın on sekizinci günü, kâh garna-i rebîü'levvel ve kâh akab-ı mevlid-i şerifte"

(1) "Vakâyi-ül Füzulâ" ünvanlı tek cütçer bir Lelâfin Ayacofya Kütüphanesinde mahfuz üçüncü cildinden istinâç ettirdiğim nüsha. Sahife 207 den itibaren.

(2) Subhî Tarihi-Varak 5

(3) 1142 İhtilâlinin yegâne tarihçesi olan "Abdi Tarihi"nin Esad Efendi Kütüphanesinde mahfuz nüshasından istinâç ettirdiğim sûret Sahife 42 den itibaren.

hareket edileceği, bazenpâdişâhın da beraber, bazen İbrahim Paşa'nın yalnız gideceği, bazen de bir ser asker gönderileceği günlerce söylendi, durdu. (1) Müzevirler: "İbrahim Paşa vatani satdı" yolunda iftiralara kadar ileri vardılar. Padişaha büyük oğlu Şehzade Süleymanla Şeyhülislâm Abdullah Efendi, İbrahim Paşa hakkında halkın kıyl ü kâlinden bahs itdiler. Üçüncü Ahmed, damadına sâdece "Şeyhülislâm Efendi senin hakkında fenâ şeyler söylüyor!" dedi. Paşa da "Erbâb-ı cifr ve nücûmun ahbâr-ı mecrûbeleri iktizâsınca daha zaman-ı ikbalimiz çokdur" cevâbını verdi. Ve şeyhülislâmı susdurmak için mu'tadî uzre iltifatlarını ziyadeleşdirdi. (2) İş çığırından çıkmışdı. "Ehl-i arz olan kesdüyi nihân idüp hâl-i âlem görelim ne sûret ile kararda olur diyü herkes evlerinegirüb kapıların sed eylediler" (3) Zuhûr idecek ihtilâli ihzâr idenler tarafından "Şeyhülislâm" Abdullah Efendi ve Ayasofya kebir-i azâ ispurzâde Ahmed Efendi'ye tezkireler isâliye arz-ı mâfû'l zamir olunub ve bu mânayı mutazammen orta câmia dahî kâfîd bırakmakla derunlarında olan mel'unet ve fesâdı izhâr ideceklerinden ocak ihtiyarlarını âgâh ve habir" itdiler. (4) Bâzı hayrhâhlar Sadrâzam kethüdâsı Mahmud Paşa'ya müteyakkız davranmak icâb itdiğini söylediler. Fakat aldırış etmek şöyle dursun kendisine müracaat edenleri huzûrundan tard itdi. Nihâyet bütün tafsilâtı Abdî tarihinde muharrer olan ihtilâl, 1143 senesi Rebiü'l evvelin on beşinci

(1) Subhi Tarihi : Varak 5'in arkası.

(2) Netayücü'l vâkıat Cilt:3, Sahife:31

(3) Abdî Tarihi, Sahife 48

(4) Subhi Tarihi, Sahife 56

Perşembe günü sabahleyin 61ânur kasâid uç buçukda Bâyezid Câmîinin Kâşıkçılar kapısı önünde toplanan bir kaç yeniçerinin şamatasıyla başladı. Hükümetin tereddüü ve zaafından dolayı tevessü itdi. O aralık İstanbul'da bulunan Mısır beğlerinden Ali Beğ, Kapdan Mustafa Paşa'ya "Bizim Mısır'da böyle karışıklıklar olur. Fakat hemen âsîlerin üzerine asker sevk ideriz. İhtilâli başladığı yerde söndürürüz. Beş yüz kadar adam tedârik idiniz. İhtilâlcilerin üzerine varalım, isyanı bastıralım!" diye teklif itdi. (1) Fakat tab'en gayet mülâyim bir adam olan Mustafa Paşa'da böyle bir şey'e teşebbüs idebilmek ihtimâli yokdı. Halbuki ihtilâlcilerin evvelâ gayet çekingen davrandıkları târihen muhakkaktır. Ne çare ki İbrahim Paşa'nın gözü yılmışdı. Sarayda meşveretle vakit geçirdi. Ahâli evlerine kapanup kafes arkasından ahvâle nigerân oldılar. Ayak takımı meydana çıkdı, evler basılmağa başladı. Akıbeti idrâk iden Paşa sarayda toplanan meclisde "Ben ölüm eri oldum" diye cesâretini gösterdiği halde Şeyhülislâm Abdullah Efendi "Ben ihtiyârım, aman canıma kıyılmasın" diye yalvarmışdır.

Padîşâh nâçar kaldı. Muharrem'in on yedinci Çumartesi günü akşamı vüzârât mührünü İbrahim Paşa'dan aldı ve Pazar günü sabahleyin tac ve tahtını kurtarmak hırsıyla-Daima merbutiyet ve muhabbetinden bahs itdiği damadını, Kapdan Mustafa Paşa ve ve kethüdâ Mehmet Paşa ile birlikde boğdırdı, na'şlarını bir öküz arabasına bindirerek ihtilâlcilere teslim itdi. İhtilâlciler naşları parçaladılar. İbrahim Paşa'nın bunca ihsan ve en'âmına nâil olanlar bittabi aldırmadıkları halde şâir ve vak'anüvis Şâkir Beğ Velinimetinin cesedinden bakıye kalan bazı azâları yine âsilere para ile toplatdı. Giceleyin Şehzâdebâşındaki kütüphâne ve Sebîlin câddeye nâzir olan

(1) Abdi Tarihi.

dirmesi hasenâtını seyyatına fâik ve gâlib gösterir. Cevdet Paşa merhûmun İbrâhim Paşa hakkında "İsraf ve Sefâhatdan başka bir şey düşünmeyib hele asker ve muharebe sözü indinde kelime-i küfr gibi add olunurdu." (1) diyişinde biraz haksızlık vardır. Bilhassa onbirinci asır zarfında tamamen çürümüş olan bu köhne idâre telenesiyle birbirini ta'kib iden mağlûbiyet ve izmihlâl fırtınâlarından sonra muhârebe ummânına açılmak akıl kârı değildi. İbrahim Paşa'nın Sulh perverliği hüsnâtı adâdına girecek mâkulât dandır. Nitekim Cevdet Paşa da bu mülâhazasını müteâkib "İbrahim Paşa'nın sûret-i sulhu ele alması içün itiraz itmek hak ve savâb olmayub ama bu kadar zevk ve sefahata dalmasıçün her ne denilse itiraz bilâ cevâbdır" demektedir ki sözünde en doğrusu budur. Şâir Nēdîm Efendi'ye muneccim başı tarihini terceme itdirmesi, O, manzâde Tâib Efendi'ye bir hayli müfid risâleler kaleme aldırması kabilinden teşebbüslerinden başka devrin münsif ve âlimlerinden Seyyid Vehbi, Nēdîm, Şâkir, Çelebizâde Âsım, Nîlî Ahmed, Râzî, Mizâzâde Sâlim Efendilerle İzzet A, i Beği (Sonradan paşa olmuştur) ve daha bir çok zatlari bir içtimaâ dâvet itmiş, "Ve her birini mazhâr-ı frâmân ve ihsân buyurduktan sonra" buhârî ve hüdaya Şaîhi imam Bedreddin Aynînin "Akdü'l-cenân fi târih-i ehlüzzemân" ünvanıyla meşhûrtarihinin tercümesini emr etmiş, bu iş başarılı başariılmaz Süleyman Nâhîfi, meşhûr yekçeşmi Dürri Efendi'nin kardeşi Sa'dî gibi zatlara fârisi lisânile yazılmış muteber tarihlerden "Habibul sır"ı terceme itdirmişdir. (2) Çelebizâde Asım Efendi'nin bu ma'rezde "farisi tarihlerin mufassalatından ravzatü'lî safâ nâm tarih-i meşhûrun müellifi M, rhandın hâhîrzâdesi hândemîrin rakmızde-i belâgat-ı senîr olan habibîsseyr nom tarih-i muteber diyişini Ahmed Refik Beğ her nasılsa

(1) Cevdet Tarihi, Cilt:1, Sahife:31

(2) Çelebi Zâde Asım Tarihi, Sahife 358-613

ters anlayarak (Âlimler ve san'atkârlar, Sahife 336) Terceme idilen kitabı "Revzatü Safâ" sanmıştır.

İbrahim Paşa, saray dâhilinde bir kütübhâne vücûda getirmiş, devrin meşhûr fâzıllarından Selîm Efendi'yi "Yevmiye iki yüz akçe vazife ile dersiâm" ta'yin itmiş, ilk dersi 12.asır âlim ve edipleri huzurunda virdirmişdir. (1132) Yine aynı sene zarfında şehzâde başında kendi nâmına bir dârü'lhadisle kütübhâne yapılarak başda şeyhülislâm olmak üzere bütün vezirleri ve âlimleri da'vet itdi. "Kahve ve şerbet ve buhûr gelüb merâsim-i ikrâm kenahü'l mu'tad etmam olunduktan sonra müderis ta'yin buyurdıkları fâzi bîadîl N,manPaşa hocası denmekle ârifolan vücud-u şerif pişgâh hazret-i âsâf ve şeyhülislâmda oturub" ilk dersi virdi. Ve herkes bier mu'tad sadrâzam tarafından itibâf-ı insaniyara gark idildi. (1)

Damad İbrahim Paşa bir taraftan da İstanbul'a yeni yeni mezirelerle ziynet virmeğe başladı. 1133 de Kâğıthânedeki Açı Beğ köyünün arkasındaki ağaçlık yeri tanzim ettirdi. Üç büyük havuz yaptırdı. Mermer oluklardan sular akıtarak orasını fevkalâde müzeyyen bir mesire hâline sokdu. Vakanüvis ve şâir Râşid Efendi bu mesireye (Hasruâbâd) nâmını virdi. Bir sene sonra da Kâğıthâne deresi kenârında meşhûr (Sâd'âbad) mesiresi meydana çıkdı. "Evvelâ nehr-i mezbûru mecrâ-yı kadiminden tahrif ve numbara hânedden sekiz yüz zirâ mahallinden iki tarafı mermer ile mebnî ve mecrâ-yı kâdiminden arız bir mecrâ-yı hemcivar ve müstakim hafr olunub kenâr-ı nehr de otuz sütun mevzun üzerine bir kasr ve âşgâhında bir havuz vâsi ve âb-ı nehrin havza dökülecek mahallinde olan mermerlerden mebnî sed üzerlerine vaz olunân mermer teknelerden pişgâh-ı kasrda selsebil âsa havzacereyen ve karaağaç bahçesine câri olan sudan,

(1) Ragid Tarihi, Cilt:5, Sahife:176-207

bağçesine defn itirdi. Minâyet Sultân Ahmed de saltanatı terk
itmek mecburiyetinde kalınca akli başına gelir gibi oldu. Muhar-
rem in on dokuzuncu Pazartesi günü gece saat dörtte Mahmudu içeriden
getirdi. Tahta çıkardı. Ve kendisine nasihat yollu bâzı şeyler
söyledi. Ezcümle "Vezirine teslim olma! ve daima ahvâlini tecessüs
it ! Baş on sene birini sözeratda müstakil istihdam eyleme ! Müsrif
olub hazâ hazînelerde olan mallı ızaat itme ! ele itimâ eyleme !
Tame'kâr ve zâlim mesâhab ve biakl-ı nüdenâ elinde kalan padişahlar
felâh bulmaz. Sırrını aslâ her adama ve evlâdına dahi zinhâr-ı ifşâ
itme !." didi. (1) Filvâki birinci Mahmudun saltanatı vezirlere
itimadsızlıklarla devâm itmiştir. Her sadrâzâm yerinde bir kaç ay,
azâmî bir iki sene durâbilmiş, mâ'kul nâmâkuî sebeblerle nâgehâni
kapı arasına sevk idilerek bazen katl, bazen nefy idilmiştir.
Ma'hezâ netice hep bir yola çıkmış, Osmanlı Saltanatı cehl ve
zulümden baş alamıyarak indirasden kendini kurtaramamış, iktidar
mevkine gelenler ceblerini doldurmaktan başka bir şey düşünmemiş-
lerdir.

Bütün sefâhat ve lâkaydîsine rağmen Damâd İbrahim Paşa,
Türkiye Tarihinin dikkâte şâyân bir simasıdır. Seleflerinin tedhiş
siyâsetini ta'kid itmemesi, vakitli vakitsiz işleyen siyâset satı-
rını-ki Nâimâ târihini okuyanlarca mâ'lum ve mâ'rufdur. Muattal
bırakarak ahâliye nefes aldırması, bazı zarurî sürgünler istisnâ
edilecek olursa nefy ve iclâ itiyâdını ortadan kaldırması, ilme
edebiyata ehemniyet virmesi, etrafına devrin âlimlerini, san'atkar-
larını toplaması, zamanının edebiyatını himâye iderek divan edebi-
yatına bir "Altın devir" açması, İstanbul'u başdan başa güzelleş-

(1) Abdi Tarihi Sahife 72, 73

borularla mermer sed içinden kasrın beri tarafına geçirilen âb-ı hoşgüvardan kasrda vak'ı fıskiyeden mâada derûn-u havzda istisna olunan ejder ağzından fevvâre ettiğinden gayrı yine derun-u havuzda yekpâre mermerden mesnu iki havz serşâru kasrınkarşı tarafında sâhil-i nehrin iki tarafında su revân olur bir çeşme-sâr ve bundan maada Baruthane ta'bir olunan mahl-i mârufa varınca sâhil-i nehirden müteaddid kâşâneler ve germâbe-i rahat-bahşâ ve sair levâzım sekenâyı "müştemil muazzam Sâdâbâd mesîresi vakânüvis Râşid Efendi'nin dediği gibi bir kaç sene de bile bitmesi gayr-ı mümkün görünürken İbrahim Paşa'nın ısrar ve himmetiyle 60 günde ikmâl idildi. (1) Sadrazam Şevvâlin 27.günü büyük bir ziyâfet tertib etdi. Devrin büyük adamları, âlimler, şâirler hep dâvet edildi. Yemekler yendi. At koşusu yapıldı. Türkü eğlenceler birbirini tâkib etti. Davetlilere kürkler insanlar verildi. Bu alâyı temâşa için gelüb toplanan halk arasında bile yayan koşular yapıldı. İbrahim Paşa bu koşuda muvaffak olanları da sevindirdi. Bundan sonra Sâdâbad mesîresi dillere destan oldu. Devrin şairleri nice nice şarkı yazdılar. Bu meyânda çapkın Nediminkiler emsalsizdir.:

Sırmalı gözlü güzel yüzlü gazâlân anda
Zer kemerli beli hançerli civânân anda
Bâhusus aradığım server-i hırâman anda
Nice akmaya gönül su gibi sadabadda il'h..

Mısırâraları Sadâbâdı bütün renk ve şümülâyle tersim itmektedir. Müteakiben boğaz içinde, Üsküdar'da, hatta ferar bahçesinde nice nice kasırlar ve mesireler İstanbul ve Üsküdar'da güzel çeşmeler yapıldı.

(1) Raşid Terihi, Cilt:5, Sahife:440

İbrahim Paşa'nın en kıymetli bir hizmeti de matbaacılığın memleketde teessüsü için teşebbüs idenleri fevkalâde bir alâka ile himâye itmesidir. Medrese taassubunun en kör bir devrinde, bir çoklarının menfaatine dokunmakla berâber birer mu'tad bid'at sayılacak öyle bir işi hukûs ile samimiyetle başarması, onun ne kadar uyanık fikirli adam olduğuna delildir. 1133 senesinde 28 Çelebi demekle ma'ruf Mehmet Efendi Sefâretle Fransaya gitmiş, oğlu Said Mehmed Efendi'nin-ki sonradan paşa olmuştur. Paris'de kitab basılması nazar-ı dikkatini celb etmişti. Avdetinde dergah-ı âli müteferrikalarından İbrahim Efendi ile konuştu. İstanbul'da matbaa tesisini düşündüler. Müteferrika İbrahim Efendi "Vesiletü'l Tabae" unvânile bir risâle kaleme aldı. Damad İbrahim Paşa'ya takdim etti. Sadrazam Şeyhülislâmdan bir fetvâ aldı. Dış kitaplarından maadasının tab'ına müsaâde edildi. İbrahim Efendi'nin Sultan Selim semtindeki evinde matbaa âlat ve edevâtı hâzırladılar. Ve ilk def'a olarak Sehâh-ı Cevheri tercemesi (Van kulu) lügati basıldı. Ve işte bu sûretle garb medeniyetinin bir mahsulü memleketimize girmiş oldu.

Muharremin 23.günü I.Mahmud kalle alayı tertib itdi. Ve birer mu'tad Eyüb'e gitdi. Aynı günde Sad'âdebadın yakılması mı yoksa yıkılması mı daha muvaffak olacağı münakaşa edildi. Añeme karşı yakılmasının ayıb sayılacağı düşünöldü. Herkesin üç gün zarfında kendi köşkünü yıkması takarrur itdi. (1) Dçllallar bağardı. Fakat ne kadar ipten kazıktan kurtulmuş serseri varsa Kâğıthaneye koşdu. Bir yağmadır gitdi. 3 gün sonra güzel emsalsiz Sadabadda toprakdan başka bir şey kalmadı. İhtilâlciler, akli başında kimse-ler yeniçeri baldırı çıplaklarından ibâretdi. Eşine bir bağrak alan istediğı kapıyı çalıyor. Yağma ediyordu. İnzibatsızlık bir müddet

(1) Abdi Tarihi, Shf.78

sürdü. Hükümet nihayet başta Arnavut Patrona Halil olmak üzere şâki-
leri tepeledi. Fakat yerinde yeller esen Damad İbrahim Paşa saltana-
tından da hala İstanbul'u güzelleştiren bir kaç nefis çarşından başka
yalnız bir masal kaldı.

Ali Cânib

HAYAT MECMUASI 1. CİLT, SAYI: 5, SAYFA: 89 30 KANUN-U EVVEL 1926

SEMBOLİSM

On dokuzuncu asrın ikinci nıfsının sonlarına doğru -İngilterede, Almanya'da, Fransa'da, Belçika'da- yetişen bir kısım şairlerin mesleklerine, telakki tarzlarına virilen bu ünvan "Klasisizm" gibi, "Romantizm" gibi azametli, şumullü, zengin bir devri ifâde itmez. Fakat pek ince, pek hülyavî, pek lirik bir şiir nev'ini hatırlatır. "Maks Nordav" gibi filozof edîbler "Teodor Ribot" gibi üstad ruhiyatçılar, bu tarzın izâhıyla dikkatlice meşgûl olmuşlardır. Bizim edebiyatımızda "Fecr-i âti" geçleri arasında "Senbolizm"e en yakın mümîneleri "Göl Saatleri" ve "Piyâle" şairi Ahmet Hâşim Beğ virmiş ve hemen hemen onun şahsı ve eserlerine münhasır kalmıştır. Zaten bediî temâyülü pek hülyavî ve lirik olan Hâşim Beğ ilhamlarının o renklerini Fransız senbolistlerinden alışırdı. Arkadaşları arasında o şairlerin ince ve mühim duygularını his ve temsil edenlere te-sâdüf idemedik. Onlar sadece Hâşim Beği taklid etdiler.

Biz bu makalemizde "Senbolizm"ın mâhiyetini psikolojik bir noktadan izah etmek istiyoruz. Çünkü matbuat âlemimizde şimdiye kadar böyle bir izâh tarzını göremedik.

"Senbolizm"ın iddiası şudur: Mâdem ki şiir, gönülde yaşayan heyecanlardan ibârettir. Bu heyecanlar "tarif" ve "tasvir" edilemez. Ancak "telkin" olunabilir. Senbolistlerin kanaatine göre mûsikî ile şiir arasında hemen hemen fark yoktur. Her iki sanatın vazîfesi eşya ile kendi ruhumuz arasındaki "Les secrétes effinités- gizli sihriyet" ı ifâde idebilmektedir. Kâinat iki âlemden müteşekkildir. Biri "Monde phisique maddi dünyâ" ki karşımızda duruyor: Gök, yer, deniz, kırlar, ağaçlar..... öteki "Monde moral manevî dünyâ" ki benliğimizden, ruhumuzdan, ruhumuzun bin bir türlü tahassüslerinden ibârettir. Bu iki dünyâ arasındaki "Gizli sihriyet" ı ne eski eski "Klâsik"lerin "estetik"lerine esâs olan "ldées fikirler", ne "romantiklerin heyecanlarına kalıb ittihaz ettikleri "images hayaller" ifade edebilir.

Hatta "Realist"lerin -ve "realism"ın şiirde bir tecellisi demek olan "Parnasiyen" tarzının- tarif ve tasvir usûlü de kâfi gelmez. Fakat ruhda doğan heyecanların "Vâsitasız tebliği" mümkün müdür? O halde ne yapmalı!. İşte mes'ele bu noktaya dayanınca "Senbolizm" nazariyatçıları demişlerdir ki meselâ mâviye mavi demek, yâhud maviyi tarif itmek neye yarar o rengin ruhda hâsıl itdiği tesirleri göstermelidir. Leylâk bir çiçektir. Adını söylemekle yâhud tasvir itmeğe çalışmakla şiir yazılmış olmaz. Leylâğın bizde uyandırdığı tahassüs telkin itmelidir. Bu da ancak "Maddi dünyâ" ile "Mânevî dünyâ" arasındaki "Correspondance Murasele" ye delâlet idecek yegâne bir vâsita olan "symbol senbol: timsal" lerle te'min edilebilir.

Bahs bu noktayı bulunca bir istitrad yapmak lüzûmunu his - ediyorum: "senbol" ün bu şairlerce kabul edilmiş bir husûsi ve pek ince mânasından büsbütün ayrı umûmi ve ale'lâde bir mâhası vardır. Meselâ Tevfik Fikret merhum bu umûmi ve âle'lâde mânâ ile "Senbolik" bâzı şiirler yazmıştır.: "Kahkaha-ı yes" gibi "öksüzlüğüm" gibi. "Rübâb-ı Şikeste" sahibi bu manzumelerinin her birinden iki manâ kasd itmiştir. Biri şiirlerinin zâhiren gösterdiği manzaralar, öteki "Kahkaha-ı yes" de "vatanperverâne teşebbüsler" "Öksüzlüğüm", "Girid Faciası" dır. Bu tarzdaki yazıların garb senbolismi ile hiç bir alakası yoktur.

"Senbolizm"i anlatmak için içlerinden yalnız bir adamı, ve o bir adamın da bir kaç şiirini hatırlamak kâfidir. Çünkü hepsi birbirine pek benzeler. İşte mesleğin mefkûresine en çok yaklaşanlardan Belçikalı "Jorj Rodenbah" : "Lamba"lar diye on üç "Pencere Camlarında Akşam" diye on yedi, "Gözlerde Seyehat" diye yirmi "Sükût" diye yirmibeş- hemde serî halinde- şiir yazmıştır. Bu basit mevzular için yığın yığın yazılmış şiirler de bahs edilen lambalar, Pencere camları, gözler, sükût hangileridir? Bu suâlinizin cevâbı yoktur. Çünkü bunlardan hiç biri ünvanlarında gösterilen mevzûları ta'rif ve ta'yin itmez. Yalnız okuduğunuz

zaman tatlı, marazî bir hülya içinde pek nâdiide bir çok müphem duyguların size telkin edildiğini anlarsınız, hatta "Anlarsınız" demek bile doğru değildir: Anlar gibi olursunuz. Mechul, birbirine girift bir takım rûyâ parçalarının, gözlerinizle mi görüyorsunuz, kulaklarınızla mı duyuyorsunuz, pek farkına varmadığınız akislerini ruhumuzda canlanmış bulursunuz. Dimek oluyor ki o lambalar, o pencere camları, o gözler, o sükûtlar birer senbol-den, birer timsalden ibâretdir: Şair sizi muayyen hiç bir lambayla, hiç bir pencere camıyla, hiç bir gözle, hiç bir sükûtle meğgul etmiyor. Onların delâletiyle hasta, zarif, malihulyâ-i gömülden elemelerini telkin ediyor. İşte garbın "Senbolism"i ! Her meğgul olduğu mevzu gibi "Senbolism"de pek aykırı bakan "Max Nordav" ın biraz haklı olarak dediği gibi bu vuzuhdan âzâde hülyavî şiirlerin karşısında herkes bir şey anladığını zan ider; Fakat anladığı yalnız kendi seciyesine hayatî vaziyetine, terbiye ve tahsilinin derecesine göre sırf kendi ruhunda uyanan hususi duygularından ibâretdir.

Muallim Ribot "Senbolism"i "Psychologie des sentiments hislerin ruhiyâtı" ünvanlı pek mühim bir eserinin "L'abstraction des émotions -Heyecanların Tecridi" bahsinde tekebbu itmiştir. Çünkü yukarıda izah ettiğimiz üzere bu mesleğe mensûb şairlerin manzûlalarında heyecanlar bir zaman ve bir mekân içinde "teheyyüz" etmez. Tamamı tamamına "mücerred"dir. Fakat bunlar hangi memleketde, hangi devirde, kimler tarafından yapılıyor? Belli değildir. Bakarsınız şair bir ormanı, yâhud bir şehri gösteriyor. Fakat bu hiç bir muayyen orman ve muayyen bir şehir değildir. Sadece birer "Senbol"den ibâretdir. Bu "Senbol"ler arassında "il" "elle" gibi zamirlerde olabilir. O (adam), o (kadın) kimdir? Bunu ne şair söyler, ne siz tahmin edebilirsiniz. İşte bunun içindâr ki "Senbolistlerin" manzumeleri tatlı bir "ibhâm çesnisi" virir. Meselâ Ahmed Haşim Beğ'in "Piyâle"sinde tesâdüf edilen:

Nasıl istersen öyle dinli, bakın:

Dalların zirvesindeyiz ancak,

Yarı yoldan ziyâde yerden uzak

Yarı yoldan ziyâde mâha yakın,

Şiiri bu mesleğin "Estetik"inden haberdar olanlar için yadırganacak bir şey değildir. Nitekim aynı eserin mensûr mukaddemesi de "Sembolik" şiire müteallik ve münhasır olması haysiyetiyle pek doğrudur.

"Symbolism" iddiasında muvaffak olmuş ve gayesini bulmuş mudur? Bu ma'rızda söylenecek en in münsifane söz "Ribot'un "Bulmamışsa da aramıştır" fikridir. Yalnız hemen her "senbolist" şair aynı şeyleri: hüznü akşamları, abajurlu lambaları, sakin ve kimsesiz kırları, bitmez tükenmez sükûtu ve bunlar dolayısıyla mechûl kederleri, o sancıları terennüm ettiği için bu marazîlik "aks ü lâmel" den hâli kalmamıştır. Beğerin beddiî vicdanı, her noktadan mahdud bir ebedî mektep içinde mahbus kalmağa müsâid değildir. Mlâsiklerin müteassıb kaideciliklerini nasıl pervâsız bir "Romantizm" in infilâkına sebep olmuşsa, romantiklerin coşkulu hahayyülerini nasıl itinâkar ve tasvirici bir "realizm" i meydana çıkarmışsa "senbolizm" inde bütün şiir ihtiyacını tatmin idemiyeceği derkârdı. Nitekim "Aks ü lâmel" yine kendi içlerinden başladı. Senbolismin istihlâf ettiği "Parnasiyen" mesleği husûsi bir ma'naya göre şiiri san'at haline sokmuşdu: Parnasiyenlerin "Estetik"inde kelimecilik ve şekil mükemmeliyeti esasdı. İşleminde yetişen "Heredia" gibi ustaların manzûmeleri mâhir bir kuyumcu elinden çıkmış bir mücevher kadar parlak ve tırâşığıydı. Senbolistler vakiâ bunun aksine olarak kelimecilikden, şekil mükemmeliyetinden kaçındılar: Lisanî bünyenin icâbına, hatta vezin ve kafiyenin mu'tad şartlarına riayet etmediler. Fakat onlar da şiiri başka şekilde san'at haline koymuşoldular. Mechûl fakat muttarid ve elemli hülyalar san'atı... Şiir bu suretle hürriyetinden ve samimiyetinden gaib itmiş oluyordu. İşte bunu gören

şairlerden "FERNAN GREG" tam yirmidört sene evvel "FIGARO" da neşr itdiği bir makaleyle, bir zamanlar kendisinin de mensub olduğu mektebe karşı şiddetli bir hücumda bulundu. Dedi ki "Parnasiyenler gibi senbolistlerin de çok def'a ihmâl itdikleri şey "L'humanité insanlık" idi. Onlar yalnız san'atkâr olmak istediler ve öyle oldılar. Düşünmediler ki bizisan'atkârların rûhunda alâ-kadar eden şey onun insan oluşudur. Çünkü şâirle bizim aramızda yegâne müşterek mikyâs insanlıktır. Biz pek vecidli pek samimi geniş bir san'at, canlı bir san'at tasavvur ediyoruz; Onu bir kelime hulâsa idebilir: İNSÂNÎ san'at!.. Biz bir şiir istiyoruz ki insanı anlatsın ve sade tahassüslerle değil, fikirlerle ve duygularıyla... Her devrin bütün büyük şâirleri, san'atkâr oldukları kadar, aynı zamanda insandılar: yani baba, oğul, âşık, vatandaş, filozof, mu'tekid? Onların şiirlerini vücûda getiren kendi hulusî hayatlarıydı. (Güzellik için güzellik) i esas alarak kabul eden parnasyen mektebinden, (Hülya için güzellik) iddiasında bulunan senbolist mektebden sonra (Hayat için güzellik)i müdafa iden mektebin teşkili zamanı gelmiştir... Biz senboli kaldırmıyoruz. Fakat o vâzih olmalı. Karanlık bir senbol anahtarı olmayan güzel bir çekmecedir. Senbolistlerden çok evvel gelen "ALFRED DE VIGNIG" de de senbol vardır; fakat anlayışlar..."

"FERNAN GREG" uzun makalesinin sonunda her şâirin hür ve serbest bütün ruhunu -yani sâde hulyâlarını değil- fikirlerini ihtiraslarını, duygularını, bütün samimiyetiyle terennüm etmesi iktiza ettiği söyleyerek sözlerine "İnsan olalım!" diye nihâyet veriyor.

Bu mesleğin tarihçesine gelince:

İngiltere'de 19. asrın 2. nisfında meydana çıkan "Préraphaëliste Preraphaelist" ünvanlı bediyatçılar güzelliği hakikatin bâriz ifâdesinden kaçınmakta, hulyâ ve ibham içinde aramakta bulmuşlardı. Almanyada da "La Musique wagnerienne-wagnerkâri mûsiki"nin revac buluşu senbolist mesleğinin te'sisine mühim bir âmil olmuştu. Fransa'da bu tarz muayyen bir meslek olmadan evvel yetişen "ALFRED DE VIGNIG" in ve "CHARLES BAUDELAIRE" gibi şair-

... (The text is cut off at the end of the page)

lerin manzûmelirile berâber bilhassa "Stephane Mallarme"nin mülâhaza ve iddiaların ev'in "Moda" hükmünü almasına bâis oldu. "Stephane Mallarme" yüksökbir şair değildi. Otuz sene ingilizce hocalığıyla meşgûl olmuş bir adamdı. Bu sebeble ingiliz şâirlerinin "Préraphaéseliste" den nasıl müteessir olduklarını biliyordu. Ozaman fransız şairine "Parnasyen" tarzı hakimdi. Hep plâstik, özlü manzumeler yazılıyordu. İşte "Mallarme" tenkîdi mülâhazalarıyla yeni başlayacak senbolik nev'in inkişâfını propoganda etmiş oldu. Hülâsa o bir "Théoricin nazâriyatçı" sıfatıyla - kendi pek liyakatlı bir şâir olmadığı halde - liyakatlı şâirleri yetiştirmiş oldu. Yine o seneler zarfında "Paul Verten" parnasyenlerin arasından sıyrılmış, pek pek emsâlsiz, pek heyecanlı şiirler yazmağa başlamışdı. Yeni fransız nesli onu "Prince des poétes" Sultanü's Şuâra" itibar itdi. Fakat sözün doğrusu "Pellisiye"nin dediği gibio ne parnasdır, ne bir mesleğin reisi dir. Bu mükemmel, fakat kendi salikasından başka bir şey tanımayan serserî şair beşeriyete hulyâ ile, esrâr ile dolu, ruhun bin bir fânî samimiyetini terennüm iden pek derûni şiirler bırakmışdır. İşte fransız senbolistleri bu şiirlerden çok şey aldılar.

Hülâsa senbolistlerin ince, zarif, hulyâvî şâirler olduğuna şübhe yokdur. Fakat "Senbolism", şiir için yegâne bir tarz ve bir mektep olamaz. Beşeriyet zaman zaman her şeyden hoşlanıyor, ve her şeyden bıkmıyor, ruhî hayatımız mütevellî bir "amel" ve "aks ü lâmel"den ibaretdir. Esâsen ne kadar dil firib ne kadar câzib olursa olsun bir mektebebağlı kalmak, şiir ve san'at âleminde pek tehlikelidir. Çünkü "San'at da mektep", şahsiyetin mezârıdır. Hele insanlığın koskoca ve pek muharrib bir harbden bir çok zelzelelerle, buhranlarla çıktığı, yeni idealler, yeni kıymetler yaratmak için bocaladığı bir zamanda nârın, rûyâlı, mübhem, bilhassa marazî bir tarzın muhayyeleleri ve zevkleri tatmin idebilmesine imkân yokdur.

Ali Cânib

HAYAT MECMUASI I. CİLT SAYI: 9 Sh. 163-164 27 Kamunisanı 1927

"Edebi Meslekler"e dair tetkiklerden:

REALİSM

"Realism" tâbiri hâtıra evvelâ bir "Etiquette . école mektep yaftası" -Ondokuzuncu asrın tam ortasında, "Romantism"e aksülâmel olarak meydana çıkan bir edebî meslek - getirir. Biz bu makâlemizde o mesleğin mahiyeti üzerinde durmakla berâber bütün kayıtlardan âzâde, samîmi ve kakiki "Realism"ın daha şümüllü bir şey olduğunu izâna çalışacağız.

19. asır, ilmi zekânın son derece inkişâf itdiği bir devirdi. Felsefede bile yalnız hâdiselerin tedkikiyle iktifa etmek zaruretini iddiâ eyleyen ve bu hâdiseleri idâre iden kânu- ların muayyeniyetine kâni olan bir sistem zuhûr itmişti. "Pozitivizm" denilen bu mesleğin taraftarları "Observation Müşâhade" altına alınamayan şeyleri "Beşerî idrâk"ın hâricinde telâkki itdiler ve binâenaleyh "Metâfizik"e hasm oldular. "Pozitivist" kanaate göre "Surnaturel tabiat kuvvetlerinin fevkinde" olan şeyler, ve ale'l umûm "mystéres esrâr" ilmin terakkisi sayesinde vukûfumuzun, zihnimizin mâlikânesinden büsbütün tard ve ihrâc ediceklerdir. Mesleğin müessisi Ogüst Cont (1798-1857)dir. Müteakıben yetişen iki büyük adam, İpolit Ten (1828-1893)le Ernest Renan (1823-1892) aynı sistemi bazı farklarla tedkiklerinde esas tanıdılar. Ten "Pozitivizm"i tarihe ve tenkide tatbik itdi. Onun nazarında "Monde p̄ysique Maddi dünyâ" ile "monde moral manevî dünya" arasında tabiaten hiç bir fark olmaması lâzım geliyordu. O bu kanaâtından şu neticeyi çıkarmıştır: "Tarih-i tabii" usûlûpervâsızca beşeriyetin tarihine idilebilir. Bir tâbiat âliminin nazârında bir ağacın çiçek açması ne ise "Faine"ın nazarında da bir san'atkârın eser ibda etmesi odur.

"Renan"da "Pozitivizm"den aldığı metodla dinlerin "Les productioev d'une révélation= Bir ruhun mahsulleri" gibi değil "Les institutions humâines beşeri müesseseler" olarak telâkki ve bu esasa göre telakki edilmeleri lâzım geleceğini gösterdi.

İşte bilhassa bu iki büyük adamın te'siriyle edebiyatta "L'exactitude vesikâles" ve Verité hakikat" zevki uyandı. Bu zevkin uyanması da "Realism"i doğurdu. "Realism" bir edebî mekteptir ki "Romantism"i istihlâf itdi. "Romantism" (His ve hayal edebiyatı) idi. "Realism" ona zıd olarak (Müşâhâde Edebiyâtı) olduİstitrâden kayd itmeliyiz ki "Romantism"e (His ve hayâl edebiyaâtı) demek, bu tarz dahilinde birinci râlû o iki kuvvetin ifâ itmesinden mütevelliddir. Yoksa romantik edebiyatda da "Müşâhâde"nin mevkiı vardır. En azgın bir romantik olan Hügo'nun pek hâyâli bir eseri olan "Sefiller"de hayatın tam kendisinden, hatta muharririn bizzat müşâhadelerinden alınma nice nice vak'alara, şahıslara tesâdüf edilir. Bilakis "Realist" edebiyatda da his ve bâhusus hayâlin elbette mühim mevkileri vardır. Edebiyâtın -hangi tarz ve meslekte tezâhür itmiş olursa olsun- herşeyden evvel bir "Création artistique Sanatkarâneibda" olması haysiyetiyle...Fakatreâlist edebiyatda birinci rol "Müşâhâde"nindir. Bu mektebe mensûb muharrirler, ferdi hulyâlarının, duygularının ifadelerinden vazgeçmişler, bütün dikkatlerini "Reâlité-şeriyet"in tam ve aslına mutâbık kopyesini göstermeğe hasır itmişlirdir. Onların telâkkisine göre bir adamın ihtirasları, duyguları, düşünceleri mizâcının sınırlarının, "Verâset"den mütehassıl fizyolojik vaz'iyetininzârûri ve mukadder bir neticesidir.

İşte romanlarındaki şahısları bütün ve âmillerin mahsûlü olarak göstermek isteyen reâlistler ekseriyâ hayâtın çirkin ve müstekreh sahnelerini de teşhir zarûretinde kaldılar. Fransız edebiyâtının son ve âlim meverrihi "Güstav Ianson"a göre realism iflâsını hazırlayan budur, yani "Grossérete gıllzat"e düşmesidir. Mektebin mümessili sayılan Emil Zola'nın"La Terre" romanının intişârını müteâkib öyle bir vaziyet hâdis oldu. Ve öyle bir ân geldi ki gene reâlistler mekteblerinden ayrılmaklüzumunu duyular. Romanlarında kimisi anormâl vak'aları, telepati, birsam,

ipnotizm gibi şeyleri gösterdiler. Kimisi mevzûlarını nücûm gibi, sihr gibi "Les Scierces occultes ulûmu gaybiye" denilen bâtıl ve esasız şeylerde aradılar. Kimisi dinî istiğraklarla "Mistik" hâdiselerle mesgul oldular. Hülâsa itinâkar ve mutaas-sib reâлизм mektebi ortadan kalktı. Lanson'un dediği gibi şiirde "Parnasiyen" tarzını istihlâf iden "Senbolizm" in bir aralık bütün edebiyâta hâkim olmak istediği zan edildi. Fakat senbolizm humması da yavaş yavaş sükûnet buldu. Nihayet Fransızların gözleri yabancı edebiyatlara dikildi. Evvelâ İngilizlerin "Core Elya"ları, Rusların "Dostuyevski"leri, "Tolstoy"ları, İskandinavyalıların "İpsen"leri, "Byorenson Byorenstiyen"leri, Almanların "Sudermann"ları "Hautman"ları, "Nietzsch"leri, İtalyanların "D'annunzio"ları "Fogacaru"ları... Daha sonra bütün edebiyatların hemen her muhar-riri tercüme idilmeğe, okunmağa başladı.

Bu mektebin tarihçesine gelince: Zekâsını lâtin harsından alan Fransız milleti "Mistisizm" e yabancıdır. Edebiyat, onun için kalbin derin ve mübhem ısrarından ziyâde "Zihn" in vâzih ve zârif mahsullerinden ibâretidir. "Romantizm" e dair yazacağımız makâle de bu noktayı şerh ve izaha çalışacağız. Şimdilik bilvesile şu ka-dar söyleyelim ki meselâ on yedinci asrın fikre müstenid klâsik edebiyatı tam Fransız malıdır. Hatta Laros ansiklopedisi - Pek hak-lı olarak - romantisme "Milli Klâsik edebiyatının aks ü lâmeli" damgasını vuruyor. On dokuzuncu asrın en mutebêr münekkidi "Brün-tiyer" de yine romantizmi "Yabancı edebiyatları taklid" diye gösteriyor. Filvâki "Romantizm" fransa için bundan başka bir şey değildir. Reâliste gelince: O tabii ki klâsik edebiyat gibisâ tam Fransız malıdır. Çünkü gönle, gönlün esrâr ve ebhâmına değil zihne, zekâyâ, fikre istinad ider. İşte bundan dolayı on dokuzun-cu asrın ortasında başlayan "Realizm" ceryanı - iddia itdiği tez itibâriyle - en mükemmel nümûnelerini yine o memleketde, fransa'-da virmiştir. Daha asrın bidâyetinden "Standal" (1783-1842) yaz-dığı romanları birer müşâhede mecmuası şekline koymuştu. "Meime"

(1803-1870) de tıpkı Stendal gibi "Lirizm" in mûbalağalı heyecanlarından kaçındı. "Balzak" (1799-1850) tabiat ve insanların aslına mütâbık tersimindenfevkâlâde zevk alıyordu: "Beşeri mutike" unvanlı romanlarında pozitivismin emr ettiği itina şiddetle göze çarpar, Nihâyet "Gustav Flober" (1821-1880) yetişti. Bilhassa "Madam Bovary" isimli romanı "Realism" mektebinin müebbed bir âbidesi oldu. "Burjuva" hayatından son derece öğrenen muharrir bu eserinde o hayatın en bayağı tiplerini emsâlsiz bir fotoğrafı ve röntgen kuvvetiyle teşhir etti. Gonkur Kardeşler, Emil Zola, Ferdinan Faber, Alfons Dode, Guy de Mopasan aynı mektebin müteâkib üstadlarıdır.

İşte "Realism" denilince -Makalemizin başında da işaret ettiğimiz üzere- hatıra evvelâ bu mektep gelir. Fakat "Realite -Şeniyyet" bu mektebe mi mahsusdur? İşte biz bilhassâ bu mes'ele ile uğraşmak istiyoruz. Kanaatimize göre "Realism" bir mektep olmaktan ziyâde san'atın her tarsına şâmil ve lâzım bir hasisadır.

Çünkü asrın büyük mütefekkirlerinden Henri Bergson'un söylediği gibi "San'at şeniyyeti görmektir" Hangi san'at olursa olsun şiir, musiki, heykeltraşlık, resim... ve bu san'atlar içinde hangi tarza ve mesleğe mensub bulunursa bulunsun hakiki bir sanatkâr mutlaka realistdir. İşte eski Yunanlıların Milâddan dokuz asır evvel yaşayan "Homer"leri: "Hippolyte Taine" in didiği gibi o tasvir ettiği şahısların, vak'aların emsalsiz bir resâmıdır. Renkle ve şekille uğraştığı anlarda manzaranın ilham ettiği elemi, tehlikeyi, fâcevi tesiri unuttur. Bir garbli müellifin didiğigibi bütün meşhûr muharrirler de Dante de, Virjil de, Servantes de, Teokrit de, Şatobriyan da tesâdüf idilen tasvirlerin ruhu Homerindir. Hülâsa Homer "Reâlistizm" in mûcidi ve realistlerin babasıdır.

Şu da unutulmamalıdır ki "Şeniyyet" yalnız tabiat ve hayata değil rûhun bin bir türlü hâdiselerine hulyâlarına, ihtiraslarına, neş'elerine, elemelerine şâmil olduğu gibi "Realism"

de on dokuzuncu asır realistlerinin zan itdikleri gibi mücerred kuru, zihni bir şey de değildir. Bil'akis müşahhas, canlı mütenâdi bir varlıktır. Onu alel'ade insanların gözleri göremez, zihinleri fark idemâz. Ancak fevkâlâde ve müstesnâ adamlar da yine fevkalâde ve müstesnâ bir kuvvet olan "İntuition hads" melekisi idrâk idebilir. Filozof Bergson'un didiği gibi eğer "Şeniyyet" doğrudan doğruya bizim vicdânımıza hassalarımıza çarpa bilseydi hepimiz san'atkar olurduk. Halbuki eşyâ ve tabiate "nedir?" diye değil "Neye yarar" diye bakâarak teşekkül iden menfaatcu "Zihn"imiz, "Şeniyyet" in şuurumuza olduğu gibi aks idebilmesine mânidir. Bu itibarla biz eşyâyı değil, zihni teşekküllerimizin eşyâ üzerindeki "Etiquette colbés yapıştırılmış yaftalar" ını görmek iktifâ zarûretinde kalıyoruz. Hülâsa alelâde insanların gözleri "Bergsonizm" e göre perdelidir. Aynı zamanda unutulmamalıdır ki "Şeniyyet" in "tecrîd" e tahammülü yoktur. Fransız klâsiklerinin yaptığı gibi bir ruhî vak'ayı ötekilerinden ayırarak kabartmak, ve birşahıs halinde meydana gelen kaymakla ruhun hakikâti gösterilmiş olamaz. Çünkü "ruh" mu'addal karmakarışık, girift bir şeydir. Binaenaleyh büyük İngiliz dramcısı "Şekspir" dünyânın en büyük realistlerinden biri telâkki idilmelidir. Çünkü dramlarındaki şahısların ruhi, hayâtdaki insanların ruhları gibi bütün anâtıyla göze çarpar. Şekspir'in eserleri ihtirasların, heyecanların mütezâd fakat mülenmâ, nâmütenâhi temayüllerin bir mahşeridir. Zaten bu muaddeliyet, bu "tecrîd" e istidâdsızlık İngilizlerin hepsinde ve bütün edebiyatlarında nazara çarpar. İşte bunun içündür ki hakîki realismin mükemmel bir modeli de o milletin san'atıdır.

Dikkat idilecek olursa her edebî meslekte "Realism" arzûsu vardır ve her san'atkâr -ismini yâd itsin itmesin- onu eserlerine aks itdirmek istemiştir. Fakat "Realism" in sahibi ancak birinci sınıf sanatkarların eserinde bulunabilir; çünkü o müstesnâ adamlardır ki ruhân ve hayâtın hakikâtini görebilmişlerdir.

"Realism" ve "İdeâлизм" nazariyeleri arasındaki mücadele
"Henri Bergson"un dediği gibi bir "Su-ı tefehhüm"den ibâretedir.
Çünkü san'at "Realite"yi bütün şümûl ve anâtıyla tam bir "Vision
görüş"den ibâretedir. "Realist" olmayan "İdealist" olamaz.

ALİ CANİP

HAYAT MECMUASI 1.CİLT SAYI: 12 Sh.223-224 17 Şubat 1927
"Edebî mesleklere dair tetkiklerden"

-“Edebi Meslekler” e aid tedkiklerden:

KLÂSİSİZM

L E C L A S İ S İ Z M E

“Klâsısizm”, on yedinci asında Avrupa’da ve bilhassa pek zengin olarak Fransa’da teessüs ve inkişaf eden bir edebiyat sistemine verilen ünvanıdır. Biz bu makalemizde o sistemi izahna çalışacağız. Fakat “Klasik” ta’biri üzerinde biraz tetakuf etmeyi, kelimenin şümul ve mâhiyetini tasrih eylemeyi pek lâzım sayıyorum. Eskiden “Klasik” demekle “Birinci derecedeki muharrirler” i kasdederlerdi. “Classe” sınıf manasına geldiği için “Mekteple” alâkadar şeylere -bu gün bile -bu nâm verilir: “Klasik kitaplar”, “Klasik tedkikat”, “Yunanca ve Latince klasik lisanlardır.” gibi. “Klasik tarzın en selâhiyetli sahibi -biraz aşağıda izah edeceğimiz üzere -Fransızlardır. Bu itibarla ben bu milletin muteber bir ansiklopedisinden şu mülâhazanın naklini pek faydeli görüyorum: Bir muharrir veya bir esere klasik demek için iki esaslı şartın o muharrir veya eserde tahakkuk etmiş olması lâzımdır: (1) Şu veya bu hususta “Autorite-sulta” ya mâlik olabilmesi, (2) Üslûb ve temin ettiği zevk itibariyle kendi zev’inde bir model sayılabilmesi. . . . bir lisana, bin sanata, bir edebiyat veya sanat devrine o zaman klasik denilebilir ki büyük bir zevk ve sıhhat, bir “perfection-mükemmeliyet” göstermiş, mensup olduğu asra sayısız numûneler vermiş olsun. İşte kelime bütün bu delâletlerinden de müteessir olarak hassaten on yedinci asırda eski Yunan ve Latin edebiyatlarının taklit ederek meydana çıkan edebiyata mümeyyiz vasıf oldu.

Fransız münekkiplerinin kanaatine göre bir esere yalnız kuvvetli bir manaya ihtivâ ettiği için “Klâsik” denemez. O eserin

bilhassa ifade itibariyle kuvvetli olması pek lâzımdır.Şekil ve esas arasında muvazene:işte klâsisizmin aradığı güzelliği. Muallim Naci Merhum:

Bir saniihanın olması hakkıyla mübetcele

Olmakla olur sebk ü müeâdasi mükemmel

demekle-bilerek veya bilmeyerek-bu fikri büyük bir vuzuhla anlatmıştır."Souveraineté du gout-zevkin âmiriyeti" ni tanımak Fransız bediiyatçalarına göre klâsisizmin bir farikasıdır. Onlar "Zevkin âmiriyeti" demekle "Muhayyile" nin faaliyetin "akı" nın hüküm ve nüfuzuna tevdi etmekten mütevellit "Muvâzene"yi kâs ediyorlar.İine onlara göre "Klasik edebiyat" milletlerin kemâl devri edebiyatıdır.Teşekkül veya inhitat asırlarında bu muvazene ve bu muvazenenin temin ettiği mükemmeliyete tesâdüf edilemez...Şu mülâhazanın umûmî ve şâmil sözlerden olduğuna şüphey yoktur.Fakat klâsik edebiyata nasr ve tahsis edilmesi itibariyle dikkate şayandır.Hulâsâ ölçülü ve tartılı söz söylemek bu mektebe mensub muharririn birinci vasifesidir.Frenk edebiyatçıları bütün bu sebeplere binaendir ki klasik eserlere "Ölmez" nâmini veriyorlar.Meselenin kelime üzerinde evvelâ böyle bir taslağına yaptıktan sonra (Klasik devir) in inkişafına sebep olan en mühim âmilî anlatabiliriz:

Nasıl karanlıkta kalan bir adam aydınlık ihtiyacını şiddetle duyarsa insanîyet de "Kurun-u Vustâ" nın zulmetinde asırlarca bunaldı tan sonra böyle bir nur ihtiyacını hissetti.Bu ihtiyaç on dördüncü asrın ortalarına doğru bu günkü hür medeniyeti yaratan mes'ut bir inkilâbı doğurdu:Rönesansî..Rönesans tarihinde öyle bir merhaledir ki onu halk kitlesi değil,yüksek zekâ ve irfan sâhipleri mey dana çıkarmıştır.Bu itibarla çöşkunluk ve heyecan görülmez,bilâkis bir durgunluk ve bir muvazene

müşahade edilir. "Kurun-u Vustâ" da zekâ esir ve mahbustu. Mad-
dî ve manevî dünyâda ne varsa bilâistisnâ hepsi "Din" in muta-
hassıp kaidelerine uymak, uymazsa ortaya çıkamamak mecburiyetin
idi. İlim ve edebiyata kilise latincebi hâkimdi. "Rönesans" ile
beşeriyet işte bundan kurtuldu. Müverrih "Mî chelet" in "Rönesans
dünyayı yeniden istinad edebildi" deyişi bunun içindir.

"Rönesans" ın ilk ışıkları İtalya ufuklarında göründü.
Daha on üçüncü asırda şair "Dante Alighieri" (1265-1321) hal-
kın konuştuğu lisana kaymet vermiş, meşhur "Divin comédie" sını
İtalyancayla yazmıştır. Mevzu`mistik olsa bile lisan ve sanat i-
tibariyle bu yeni bir şeydir. Dante, zamanındaki bütün ilimleri
tahsil etmiş ve istifdadını irfanıyla kuvvetlendirerek muvaf-
fak olmuş bir dahidir. Müteakikben yetişen "Fétrarque" (1301-
1374) da yeni başlayacak bir hayatın ilk zamanlarında görüldü-
ğü üzere biraz bocaladı. Birçok eserlerini latince yazdı, fakat
"Kurun-u Evvelî"deki latin muharrirlerine meftuniyeti onu da-
ha eski zamanlara sürükledi. Yunan üstadlarının yazılarına top-
lanmağa, okumağa mecbur etti. Şair "Homer" lâ filozof "Eflâtun"
nun eserleri Fétrarque`a Yunanca öğrenmek mecburiyetini ilham
etti. "İlias" ve "Odysseia" kendisine hazırcan olmuştu. Aynı devir
de birde "Boccaccio" (1313-1375) yetişmişti. O da Fétrarque gibi
eski latin ve Yunan edebiyatlarına meftun kaldı.

Kadim latin ve Yunan eserleri "Paienne-Müşrikâne"ydi. "Ku-
run-u Vustâ" edebiyatlarındaki sırf dînî tahassüsler, dar ve mu-
tahassıp zihniyet onlarda yoktu. Hepbi zengin bir esâtirden il-
ham alıyor hayalin serbest unsurları ile gadalanıyorlardı. İşte
Fétrarque`ı, Boccaccio`yu bu servet ve hürriyet teshir etmişti.

Bu adamların temâyülleri "Hümanisme" denilen çağırın aç-
ılmasına sebep oldu. Bu çağırın ilk merkezi "Florans" şehri idi
İhtidrâden kayd edelim ki on beşinci asırda İtalya esasen pek

dün bir derecede değildi. İtalyan prensleri sanatkarların, muharrirlerin hâmisidi. Muhteşem saraylarının duvarları üstad ressamın tabloları ile, bahçeleri nefis mermer heykellerle müzeyyendi.

Bizans İmparatoru "Paleolog" tarafından Türklere karşı muavenet temini için İstanbul'dan Avrupa'ya gönderilen Yunan âlimi "Manuel Katizoloras" (1355-1415) rumlarla latinlerin ittifakı taraftarı idi. Bundan dolayı bilhassa İtalya'ya geldi. Evvelâ Florans'da, sonra Milanda, Favi'de, Venedikte Yunanca muallimliği etti. Daha sonra Roma'da, Paris'te bulundu. İşte bu adam "Humanisme" mesleğinin teessüs ve inkişafına pek çok hizmet etmiştir. Eski Yunan şaheserleri İtalya'da hırsla okunmağa başladı. Bir taraftan Yunan lisanı mütehassısları İtalya'ya geliyor. Bir taraftanda bir çok İtalyanlar Yunanca öğrenmek için İstanbul'a geliyorlardı. Unutmamalı ki o esnada Gutenberg'in (1300-1468) matbaacılığı icât etmesi kadim şaheserlerin her tarafa intişarını temin eden mes'ut bir tesadüf olmuştur. İstanbul'un bizim tarafımızdan zaptı "Humanisme" cereyanını şiddetlendirdi. Bir çok Bizanslı âlimler hep İtalya'ya geçtiler. Filvaki on beşinci asırda halk dili ile yazı yazılmıyorken denildi. Fakat latince pek revaçtaydı. Kadim Yunan şaheserlerini yavaş yavaş kafalarda uyandırdığı serbesti temâyülleri, verdiği bedii terbiye ile imtihaz ederek asrın sonuna doğru kilise lisanını inhişâfa uğrattı. Halkın konuştuğu lisanla kuvvetli edebi eserler yazılmağa başladı. Bu hareket bütün Avrupa'ya sirâyet etti. Flemenkte, Almanya'da, Fransa'da umûmî bir cereyan halini aldı. Hele Fransa'da "College de France" in tesisi (1530) hümanizmin kuvvetlenmesine ve bin netice asrî Fransız edebiyatının meydana çıkmasına sebep oldu. Filolog "Budé" (1467-1540) kendisine imtihaz eden İstanbul kaçkını bir Rum'dan Yunanca öğrenmeye başla-

da. (Homer) i aslından okudu. Meftun kaldı. Fransa için "Homer" ve ailelunun Yunan şâheserleri meşhuldü. O aralık Fransaya gelen Bizanslı âlim Laskaris. (1445-1535) den de ders aldı. Ve asrının mükemmel bir "Yunaniyat" cısı oldu. Hükümdar nazninde de itibar kazanarak "College de France" in teessüsüne hizmet etti. "Budé" nin bilhassa te'lifâlı ve şakirdi (Danés) in dersleri başta "Ronsard" (1524-1585) olmak üzere bütün "pleiade" ediplerini meydana çıkarmış, yani "College de France" in teessüsü ile klasik Fransız edebiyatı doğmuş oldu. "Ronsard" bütün eski edebî nevîleri inhyâ ederek Fransa'da yeni bir şiir ve edebiyat vücudunda getirmek istiyordu. Dostu ve fikir yoldaşı "Du Bellay" 1549 da "la Defence et illustereation de la langue Francaise" i neşretti. Kitapta Ronsard tarafından telkin edilmiş iki esâsî fikir müdafaa ediliyordu: Fransız lisanına m uhabbet yeni zihniyete zıt iskolastik edebiyata muhalefet. "Du bellay" ana dilini ihmal ederek kötü latinceyle yazı yazan âlimleri, muharrirleri muabeze ediyordu. Fransızcanın fakir bir lisan olduğunu kabul, hatta bizzat isbat etmişti. Fakat kâni idi ki ana dili zenginleşmeye, kuvvetlenmeye pek müsaîd ve müstaidtir. Gerek eski ve muâsır eenebî lisanları ile kuvvetli lehçelerinden kâlimeler istiare ederek, gerek unutulmuş eski Fransızca lâfızları inhyâ ederek bunu temin etmek mümkündür. Hele eski Yunan esâtirinden istifade edilmeye başlanınca millî lisanın şerefi büsbütün artacaktır. Şiirin hududunu genişletmek için kadim edebiyatlarda görülen bütün nev'ilerin hiç çekinmeksizin iktibas ve tatbiki lâzımdı. Bu itibarla "Du bellay" güzelliğinin canlı menbalarını, kadim Yunan şâheserlerini tanımayan şairleri de ediyor, oraya, şiir ve san'atın kaynağına gitmek Fransız edebiyatının o kaynaktan fişkiran nar ve insaniyet şarabıyla kandırmak icâb ettiğini ileri sürüyordu. Hulâsâ "Du bellay" rönasansın emrettiği yeni e-

debiyatın programını çizdi. "Ronsard" da aynı programı bütün edebî nev'ilere misaller vererek tatbik etti. Yalnız "Trajedi" ve "Komedi" nev'ilerine ait numûneleri şakirtlerinden "Jodel" (1532-1575) e bırakmış oldu. Burada dikkat edilecek en mühim şey: klâsik edebiyatın ana diline hürmet ve muhabbetile bağladığı noktasıdır. Biraz sonra -bize taalluku cihetiyle- aynı noktaya temas edeceğiz. "Ronsard"ın etrafında "du bellay" da dahil olduğu halde genç şairler toplandı. Bunlar yedi kişiydiler. Gruplarına-yukarıdada işaret ettiğimiz üzere -"Pileiade" deâildi. (1) "Pileiade şairleri" nin gayeleri Fransızcanın iptikâniyeti ni ve istiklâlini temin etmektir. Ronsardın halefleri ecnebi kelimeleri türkçe kullanmışlar. Müvellit lafızlarda istiarelerde ifrata düşmüşler. Fransızcanın safiyetini bu itibarla bozmuşlardır ki bütün bu pürüsleride müteakkiben yetişen "Malherbe" (1555-1628) temizleyenek meydana mükemmel bir edebî Fransızcanın çıkması temin etmiştir.

İşte bu türlü hazırlıklardan sonra on yedinci asrın "Klâsik devri" inkişâf etti. "Klâsik" zihniyetin nazariyatçısı olan "Bouleau" (1636-1715) şiirde iki şeyin hükümlerini istiyordu: "La raison-akıl", "Le bon sens-sevki-selim". Bouleau'nun fikrinde bir şairin kendi kâlemi hakkında bile pek şiddetli davranması lâzımdır. Sa'natan mutlak kaideleri vardı ve san'atkar olmak için muhayyile" den ziyâde "Sa'y" elzemdir. Yabancı yazılardan nefret eden Bouleau değerli muharrirlerin ve hassaten şair "Racine" nin sadık bir müdafaa kârıydı. Malumatlı bir mü-

(1) Kelimenin Türkçesi "Ülker", rabçesi "Süreyya" Acemcesi "Perwin" dir. Yunan esatirinde ise "atlas"ın yedi kızına verilen ün-

nekkitti. Kendisinden sonra gelenler hep onun fikirlerini kabul mecburiyetinde kaldılar. "Pleinde" şairleri kadim şaheserler tarzında trajediler, komediler yazmağa tecrübe etmişlerdi. Fakat bu ilk eserler alelâde tercüme ve adaptasyonlardan ibâret kaldı. Zaten ne sahneleri ne aktörleri ne seyircileri vardı. "Jadelle" in ilk Fransızca trajedisi "Kleopatra" ve ilk komedisi "Eugenia" evvela Hotel de Rainsede sonra bir College'in salonunda oynandı. Rolleri mektepîlerle amatörler ifâ etti. Onaltıncı asır trajedisi uzun "tirad"lardan hikmetlerle, darb-ı meselerlerle süslenmiş monologlardan müteşekkildi. "Aksiyon; fiil ve hareket" pek fakirdi. Komedi ise Jodelle ve arkadaşlarının gayretlerine rağmen eski Yunan ve İtalin şaheserlerinden ziyâde "Kurunuvusta" mahsullerinden müteessir olmakta devam ediyordu. Bu asrın sonlarına doğru Fransızcada "Seyyar komedeciler" peydâ olmuştu. "Hardi" bunlardan bir gruba oynatmak üzere birçok piyesler kaleme aldı. Çoğu trajedi idi. Korkunç felâketli vak'aları sahnede göstermekten çekinmedi. San'at noktasından bunlar iyi eserler değildi. Müteakiben yetişenler ve bilhassa "Méré" Yunan filozofu Aristo'ya isnad olunan kaideleri tatbik etti. Bu sûretle biraz sonra meydana çıkarak "Tam klâsik trajedi" nin ilk mükemmel numûnelerini verecek olan "Corneille" e gideceği yolu göstermiş oldu.

Tam klâsik trajedide "fiil ve hareket" in en çoğu şahısların ruhların ceryan eder. Bu şahıslar "Kurun-u evvelî" nin kuralı, kraliçeleri, prensleri, muhammirleridir. Vak'alar seyircilerin gözleri önünde gösterilmez. Yalnız nakl ve hikâye edilir. Bundan dolayıdır ki "Dialog" lar trajedilerde mühim bir mevki tutar. Seyircinin alakası tek bir vak'a üzerine celb edilir. Sahnede geçen zaman yalnız bir kaç saatlik bir şeydir. Bu da yalnız bir yerde ceryan eder. İşte Bouleau'nun mutassıbane müdafaa et-

tiği "Hiç vahdet" in esası budur. Beş perdelik bir trajedide sahnenin değişmesi "Rekur" un fikrini in hac etmiştir. Bu fikir Rekar' da zaten "mahalli renk" e ehemmiyet verilmezdi. Elibise itinası da yoktu. Trajedi şahısları-Romalılar, Yunanlılar-14. Lui devrinin kıyafetleriyle sahneye çıkarırdı. Bu nevide yegâne ehemmiyet verilen şey "Üslub" du.

"Klasik trajedi" nin ilk muvaffak muharriri "Corneille" (1684-1606) dır. "Corneille" trajedisinin "estetik" i "vazifekın kudsiyetini" esasına müstenittir. Ahlaki fazilet, ihtiraslarla, hatta kalbin en samimi temayülleriyle uğraşır ve galebe çalar. (Cid) de Rudrik tecavüze uğrayan babasının intikamını almak için nişanlısı (Vimez) in babasını öldürür. (Horace) da iki oğlunun katli edildiğini duyan ihtiyar Romalı onarın matemini tutmazda üçüncü oğlunun düşman önünden kaçtığı, gebermediği için gazaba gelir...

Corneille' in trajedilerinde şahıslar fikirlerini pek hatibâne pek kuvvetli, pek parlak ifade ederler.

Fransız tarajedisinin en mükemmel numünelerini Racine (1639-1699) vermiştir. Corneille mevzularını Roma tarihinden alıyordu. Racine Yunanlılardan iktibas etti. Vak' alarda aşk ve ihtirası galib gösterir. En mühim rolü kadınlar ifâ eder. Meşhur La Bruyere "Sociyeler" unvanlı eserinde bu iki klâsik üstad hakkında bir mukâyese yapar ve bihassa derki: "Corneille bizi kendi fikirlerine mükad eder. Racine bizinkilere tâbi' olur. Corneille insanları "Olmaları lâzım" geldiği gibi tercim eder. Racine oldukları gibi. Birincide takdir olunan hatta taklidi icâb eden hasletler vardır. İkincide herkesin gönlünde yaşayan hatta bizzat duyulan şeylere tesâdüf edilir. Corneille insanı yükseltir, hayrete düşürür, isteğiği yösürükler, terbiye eder. Racine zevklendirir, tahrik eder, dokunur, gönüllere nüfûz eder. Corneille' de hikmetler kaideler, akideler göze çarpar. Racine de zevk ve duygular... Corneille çok ahlakî, Racine

çok tabiidir."

Bunun sebebi şudur ki Corneille, trajedisinde asâlet ve ahlâkiyete pek ehemmiyet veren Yunan şairi "Sofokl" u üstad tanımıştı... Racine ise beşeri ihtirasları tasvir eden "Öiripiğius" i taklid ediyordu. Yunan edebiyatını en iyi tetabbu`edenlerden Muallim Kruvaze: ("Sofok" takdir ve hayretin "Öiripiğr" hararetli, nâdir, acı, elemli duyguların, hulâsa beşeri ıstırabların şâirleridir.) Der ki bu hükmü hiç bir kelimesini değiştirmeksizin iki Fransız klâsiğine de tatbik edebiliriz.

Klasikkomedi "Moliere" (1222-1273)in şahsında kemâlihi buldu. Bu klâsik dâhiye, hakiki ma`nasıyla "Realist bir san`atkar" demekten çekimmeliyiz; çünkü yaşadığı devrin hayatını eserlerinde derin hatlarıyla tecelli ettirmiştir. Moliere komedisinin gayesi kepezelikleri teşhir ve insanları terbiye etmektir. Fakat sırf seyircileri eğlendirmek için de eserler yazmıştır.

"Bouleau" nun muassırlarına icbar ve telkin ettiği "Aklın her şey'e faikiyeti" fikri asrın ve müteâkib yeni felsefenin en büyük sıması "Dekart"ın nokta-ı nazarından ibâretti. Bu fikirden ve "asalet ve "İtihat" mevzu`larından ayrılmayan muayyen klasik kaidelerden kurtulmuş yegâne şair, yine Kruvaze`in dediği gibi, Moliere`dir. Moliere kendi başına bir dünyâdır. Fakat bunun şerh ve izah etmek şu makalânın vazifesi değildir. Sadede gelelim:

Bütün yukarı ki izahatlardan sonra "klasisizme" tahlili bir nazar atf edebiliriz:

1-Klâsik edebiyat, mutlak sûrette "Rönesans"ın bir mevlûdudur.

2-Bu edebiyat "Ėstetik"ini eski Yunan şaheserlerinden iktibas etmiştir.

3-Kurân-u mustaf`nin "İskolastik" zihniyetine aksülâmel olan klâsik edebiyat "Rönesans"ın bütün mahsülleri gibi hatâizatında

"İlâhî"dir. Hatta bu nokta onun en bâriz bir "Alamet-i fârika"sıdır.

4-Klâsik edebiyat, sistemi itibariyle aslâ lirik değildir. Zihni, tecridci bir edebiyattır. Kurvetini-hatta Racine'de bile-gönlüden değil, zekâdan alır. (1)

5-Klasik edebiyat, milletin konuştığı lisana kıymat vermiştir. Ve milletler kendilerini klâsik edebiyatların sâyesinde evvelâ lisanslarında bulmuşlardır. "Klasik Devir" lisan için "Mükemmeliyet"devridir.

Buraya son bir istitrad olarak kaydedelim ki bizim "Divan Edebiyatına" ancak İran edebiyatı'nın model olarak kabul ettiği ve muayyen kaidelere tâbi bulunduğu için arasına (Klâsik Edebiyat) denilmektedir. Yoksa şu uzunca makalemizle شرح ve izah üzere (Klâsik Tarz)ın menşei, mâhiyeti, şümülü düşünülecek olursa onun "Arab klasisizmi" ile hiç bir müşabeheti yoktur: Divan edebiyatı islami bir edebiyattır. Türk milleti o edebiyatın devam ettiği asırlar zarfında tamamen "Kurun-u Vustafâ" hayatı yaşıyordu. Bu edebiyat bilhassa lisan itibariyle kâmilin (iskolastik), yani "Menderesevi"dir. Zaten zihniyet itibariyle de öyledir, çünkü hiç bir divan şairi-velev ki dünyevi duyguları terennüm etmiş olsun-iskolastik kafa taşımaktan ayrılmamıştır. Ayrılmasına esâsen imkân mutasavver değildir.

Klasisizmi izah ederken Fransız edebiyatından ayrılmadık. Çünkü bu tarzın en mükemmel numünelerini o edebiyat vermiştir. İngiltere'de, Almanya'da "Mekteb-i Klasisizm" edebiyatı zaafa düşürmüştür. "Klasik edebiyat" Fransızların milli malıdır. Nitekim ona aksülâmeli olan "Romantizm"de Alman ve İngiliz mahsûlüdür. Fransa'ya ancak bir mektep ve bir taklid olarak girdi. Bunu ayrı bir makale ile izaha çalışacağız.

Ali Câmîb

(1) Bizim divan edebiyatı da /oo

bu noktadan aynı mahiyettedir. Binaenaleyh "lirik" değildir. Divan edebiyatı sisteminin lirik olmayışı meselâ Fuzûlî veya Nedim'in lirik olmalarına mani değildir. Ancak unutulmamalıdır ki fuzûlî de, Nedim'de bile "Zekâ ve "Zihin" in rolü bârızdır. Ve bu iki büyük şair muassırlarınca ancak "Divan edebiyatı" estetiği dahilinde maharet gösterdikleri için râğbet bulmuşlardır.

HAYAT MECMUASI c.1 Nr.13 Sh.243-245 24 şubat 1927

Bu günün edebî mes'elesine dâir:

ORHAN SEYFÎ BEĞE CEVÂB

Azîzim Seyfi.

Büyük bir safvet ve daha büyük bir gafletle kaleme aldığın mektubu okudum. Onu yazan senin gibi pek sevdiğim bir gene olmasaydı ve bu günün gençliği huzurunda bu mes'elenin muğalataya terk edilmesi câiz bulunsaydı hiç cevap vermeme daha doğru olurdu. Çünkü hiç bir fikri müdâfaa edemiyen, yalnız hakkında bir iki küçük iltifatla bir kaç çirkin hakareti ihtivâ eden satırlar kâile alınacak bir şey değildi. Husûsiyle "Güneş" gibi zarîf bir mecmuanın baş tarafında her gün görüldüğün, ellerini sıkdağın dostları hakkında-konuşatınca medlul ve mâhiyetini düşünülerek-yine büyük bir safvet ve daha büyük bir gafletle hakâret ettikten, en son sahifede de benim tanıdığım Orhan Seyfi'ye hiç yakışmayacak pek ak'lîde mahalle dedi koduları yapıldıktan sonra...Bilhassa iki yazı Güneş'in neşriyat hayatında silinmesi, temizlenmesi mümkün olmayan iki fenâ leke olarak kalacaktır. Böyle yazılar şâir Orhan Seyfi'nin kalbine ve mecnuasına hiç yakışmıyor; Bilhassa o ilk yazıyı ki "Akaba" idarehanesinde önüne serdin: "Herisini istersen çıkarayım" dedin. Oun hiç bir tarafı çıkarılamazdı, hepsi sobaya atılır, yakılardı. Okudun , ben hayret etdim. Bir şey denedim, kefte döşeydim, keşke onu dere etmekten seni-hatta yalvararak men' etseydim...Bunu yapmadığım için bu gün nedâmet ve ızdırâb içindeyim..Çünkü Seyfi, bize temiz Türkce ile şiirler veren, on yedi senelik bir rûyâman hakikatini gösterenlerden biri olan sevimli şâir o yazılar bir "ideô'de persécutiou i'tisâf fikri"ni ifâde ediyor ki bu rûhî hâletin marazî mâhiyetini müdrük dostların için aĸlanacak bir şeydir.

Mektubunu gelelim: Bundaki ta'rizi ve tahkiri de edeceğim, mese lâ "Vaktiyle sen şâirlik ederken edebiyat yoluna birarpa boyu yürüdün" diyorsun. Tâli" bu, kimisi bütün hayâtında bir arpa boyu yürür, kimisi birincir çekirdeği dolduramaz... Anı zamanda çok sâfiyâne ve çocukça bir gaffete düğüyorsun: "Edebiyat meraklısı genç mektup"daki şahsın bizzat sen olduğnu artık bilmeyen kalda mı?" diyorsun. İlâhi Seyfi, bu gizli kapaklı birşey miydi, senin gibi bu kadar yaş yaşamış bir muharrire, bazı makalelerin böyle mektup şeklinde yazılâbileceğini olsun idrâk edemez mi? Cânım, "Monteskiyo" nun "Les Lettres persanes" i olsun hiç lulağına çalın- ladı mı! bir daha bu tarzda birşey yazarsam bâri altına yalnız seni düşünerek bir de hasiye ilâve iderim: "Bu edebiyat meraklısı genç muhayyel bir şahısdır, bazı makaleler böyle mektup şeklinde de yazılır" diyerim!

Bir taraftan ilme hüremokâr olduğnu ve bu noktada benim sana büthtan ettiğimi söylüyorsun. Bir taraftan da hem benim son sene- lerdeki tetkikâtımı muvâfık bulmuyor, hem de saz şâirlerinden, Eşrefden bahs ederek şâire mâlûmatın lüzumu olmadığını anlatmak istiyorsun. İnsaninkendi şahsından bahs etmek mecburiyetinde kalışı elîmdir. Ne çâre ki bu mecburiyetin sâiki sensin. Evet, dört sene var ki ben "On ikinci asır hayat ve edebiyatı"na tetkik etmekle, o asra aid tarihî, içtimâî, edebî vesikaları eski kütüphanelerin rutûbetli kubbeleri altında toplamağla, fakir olduğum halde kazan- cımdan para ayırarak tuttuğum kâtime bir çok eserler istinsah etdir- mekle meşğûlüm. Fakat bilir misin bu asrı bana tetkik ettiren mühim bir sâik kimdir? Çok sevdiğim, çok ince bulduğum, bütün Türklere ebediyen iftihar etmeleri lâzım geldiğine kâni olduğum şâir Nedîm'dir. Onun hayatını, nasıl yetiştüğünü, zamanında nasıl

telâkki edildiğini, hatta nasıl öldüğünü, en sahîh ve red ve inkâr edilemez bir şekil ve kuvvetde öğrenmek için yani senin perestîş ettiğin 'san'at aşkı) uğruna günlerimi o kütüphanelerde habs etdim. Franklere bakıyordum. Büyük şairlerinin hayatlarına dair koca koca monografiler neşr ediyorlardı, bu büyük şairlerin doğdukları, öldükleri evleri olduğu gibi saklıyorlardı. Helbuki bizim en cans yakın en san'atkâr bir şairimizsin hatta hayata bile tanımayordu. "Dârülfünun"un neşr etmekte olduğu "Türkiyat" mecmuasının birinci numarasını karışdırırsan "Nedâm" hakkında mufassal bir tetkikname bulursun. Çok eski bir zamanda değil, bundaniki yüz sene evvel çıldırarak ölen bu hârikulâde şairin hayatı hakkında şimdiye kadar yazılan şeylerin hepsi yanlış olduğunu görürsün. "Göñülden Sesler" şâirine, böyle bir zevk ve harâretle bütün maddî ihtiraslardan âzâde mütevâzî ve sâkin yine edebiyat için çalısan bir arkadaşta tahkir ve kendi nefsi infiallerine kurban etmek revâ mıdır? Süleyman Nazif'in öldüğü gün tabutunun hazin yürüyüşünü görünce Yusuf Ziya ile senin gözleriniz dolmuşdu. Ölen bir dost için ma'sumâne yaşlar döken bir genç yaşayan bir doste-lâyak olmadığı, hakâretde bulunduğu için biraz kızarar ve biraz terlerse bana yine kâfi bir tesellî olur. Çünkü saf birmaksatla yapılan edebî, ilmî tetebbü'lar, genç bir şâirin kalemiyle memleket gençliğine uğraşılma-acak boş meggaleler gibi gösterilmek ne feci'dir!..Türkiye'de millî tetebbuler henüz yeni başlarken senin gibi-kalbinin temiz olduğuna hiç bir zaman şüphe etmediğim-bir genç için onu beğenmek ve takdir etmek vatânnî bir borç sayılır. "Sorbon"da edebiyat tarihi müdirâsi "Gustau Lanson"un ahiren iki cild resimli muazzam bir eseri intişar etti. Eski yeni bütün Fransız maharrirlerinin resimlerini, el yazılarını, nefis kitab cildlerini, Fransa'da intişar eden gazetelerin, mecmuaların başlıklarını..

göstermektedir. İnsan buna gıpta etmez mi? Tabii biz de büyük muharrir ve şâirlerin resimlerini bulmak muhâl, ben hiç olmazsa kendi el yazılarını topluyorum, mezarlarını tesbit ediyorum. Aynı zamanda Türkler öyle güzel hattatlar yetiştirmişler, öyle nefis cildler yapmışlar, öyle bedîî tezhîbât vücûda getirmişlerdir ki bütün bunları -eğer yaşar ve muvaffak olursam-yedi sekiz sene sonra bircildin içinde toplayacağım. Bu hizmetimden bedâati seven Orhan Seyfi memnun olmaz mı?...Ve bu gün yetişen gençlerden bir kısma da bu gibi şeylerle uğraşırsa Türkiye'ye zarar mı gelir?.Elbette değil, o halde "Güneş" niçin bunlara hakir görüyor?..Bunlar için çalışın adamların meggâlelerini gülünc göstermeğe çalışıyor?."Allâme mukallidleri" unvâniyle yazdığın veyâ yazdırdığın yazıda "Kimisi fazla miktarda miyyopdur, okuyabilmek için gözlere yok gibidir. Kimisi uzvî bir sefâlet içindedir, en az bir soye vücutları mukâvemet edemez, kimisi dimağından hastadır..."diyerek benim gözlerim ve son aylar zarfında düçar olduğum "Zihnî ta'b"la alay ediyorsun. Haftada yirmi dört saat ders vermek mecburiyetinde olan, boş kaldığı saatlerini de yukarıdaki meggûliyetlere hasır eden bir adam uykusunu gâibeder, hasta düşerse ayıp mıdır? Küre kör, kanbura kanbur demek câiz olur mu? Hey bedbaht genc, ben mecmuan için istediğin makaleyi yazarken sen bu kadar küçülmeli miydin? Edebî münakağa bu mudur? !.

Seyfi, edebiyat her zekâ meggâlesi gibi "Sa'yi" ister. "Culture hars"sız, irfansız şâirlerle bir memleketin edebiyatı yükselmez. "HAYAT"da "Senbolizm"e, "Reâлизм"e, "Klâsizm"e dâir yazdığım makalelerde edebî merhâlelerin mençe'lerini en mu'teber menba'larla tevsik ederek gösterdim. Onlar benim değil, tarihin, hakikâtin malıdır, kimse red ve tekzib edemez. Benim, Yunan şâiri "Honor"le Fransız şâiri "Jan Fignon" hakkında söylediklerime "erbâbı"gülmeği.

Sen niçin ağlamadın ki iddialarımın aksini kendi kalemle göstere-
 miyorsun? Seni perde arkasından idâre eden o zatların hakikâten
 erbâb olduklarına şübhe yok!.. Bu günki ilmin kanaati hiç birşâirin
 ballı baba kabilinden yetişeneyeceği merkezindedir. Homer gibi bir
 dâhi bir beyâbândan ve zulmet içinden çıkamaz. Bu dahinin şahsı ve
 eserleri için bir zamanlar türlü türlü sözler söylenmişdi: Bâzi
 muharrirler onu iki gözünden mahrum bir câhil "aed" gibi tasavvur
 etdiler. Dâzaları şahsını büsbütün inkâr edip "İlyada" ve "Odise"yi
 halkın ma'serî zekâsından doğmuş "Lesceuvres spontanées hâcis eser-
 ler" idâdına sokdular. Kimi de "İlyâd"ı birbaşka, "Odise"yi yine bir
 başka ağamın yazdığına kâni' oldu. Nihâyet, yalnız Fransa'nın değil
 dünyânın en meşhur "Filolog"larından biri, "Miguel Breál" (1907) de
 Homer'e Pour mieux connaitre unvâniyle pek mühim bir eser neşr
 etdi ki bundan sekiz dokuz sene evvel İstanbul'da müesses "Millî
 ta'lim ve terbiye cemiyeti" mecmuasında "Homer Kimdir? İlyâd ve
 Odise nasıl eserlerdir?" ünvanlı bir makaleyle bu kıymetli kitap
 hakkında mâlumeât vermişdim. Bizim gibi Yunanca bilmeyen, filolog
 olmayan adamlar için yapılacak şey böyle eserleri okumaktan ibâ-
 retidir. Homer'e "Bir çok şâirlerin an'anelerine vâris olmuş, bir
 kanava üstünde çalışarak eserlerini ibdâ' etmiş büyük birşâir"
 diyen "İlyad ve Odise birhalkın değil, büyük ve medenî bir şâirin
 eserleridir" hükmünü veren ve iddiâlarını memleketimizde kimsenin
 uğraşmadığı lisâniyât esaslarına istinâd etdiren "Miguel Breál"
 nerede, bizim erbâb arkadaşlar nerede?.. "Homer" vahşetde değil,
 medeniyet içinde yetişmiştir. Kendi kavminin bütün mitolojisine
 vâkıf ve gayet kurnaz bir şâirdir. Breálin dediği gibi: İlyad da
 Homer zamâna âid "exacte aslına tamamıyla mutâbık" bir "image
 hayal" aramaktan sakınmalıdır. Çünkü bu eser ancak dinleyenlerin

muhayyilesine neşât vermek için ibdâ' edilmiştir. İlyad da olsun, Odise'de olsun nazara kasdî bir arkaizm çarpar. Bundan dolayı destânın hakîki hayata aid intibâlarında tenakkuzlar görülür: Meselâ para tanılırken esya fiyatları öküzlerin adediyle ölçülür. Dilbat edilince anlaşılır ki İlyad daki medeniyet aslâ ibtidâf değildir. Destânın anlattığı kavimlerin tahsilî yolundadır. Hür fikirleri vardır. Haysiyete, askerlik şerefine dâir bir iffân, kadının tasvirinde bir incelik, umûmî hayâtın telâkkisinde yüksaktan bir görüş müşâhade edilir. Bütün bunlar barbar bir cemaati değil, ilerlemiş bir cemiyeti gösterir. HUIÂSÂ şimdiye kadar zan edildiği gibi İlyâd ve Odise Yunanlıların irfansız bir devrinde meydana gelmemiştir. "Hatanto"da yüksek edebiyât olmaz.

Edebiyatın irfâna muhtâc olmadığı hakkındaki zehâbını tekrar için koca dünyâda misâl olarak aklına bizim "Halk Edebiyatı" ile "Saz şâirleri" gelmiş. Fakat bi bile müddeânı teyid değil, tekzib eder, bir misâldir. "Halk edebiyâtı" diyince muayyen birşey düşünmemeli. "Halk Edebiyatı" serlevhasınıncaaltına çocuk ninnileri, Kadın manileri, ata sözleri, halk masalları, Lektâği filizleri, Nasreddin Hoca menkıbeleri gibi anonim "folk-lor" mahsûlâtı girebileceği gibi, "avâmi tasavvuf edebiyâtı" denilen dinî "Hikmet"ler, "İlâhî"ler, "nefes"ler... "Açık Edebiyatı" diye anılan lâdinî koşmalar, türküler, destanlar, varsağalar da.. dâhil olur. Sen bunlardan hangisini kasd ediyorsun? "folk-lor" mahsûlleri içinde pek lirikleri vardır. Ama koca bir millete ninniye, maniyi, keloğlan masalını kâfi görmek elbette senin bile aklından geçmez.. Eğer avâmi tasavvuf edebiyâtını kasd ediyorsan evvelâ bu edebiyâtın müessisi sayılan "Ahmed Yesevî" bir allâmedir. Divânını sırf propaganda için sâde Türkce ve hece vezniyle yazmıştır. "Yunus Emre"ye gelince:

Onun okumaktan yazmaktan mahrum bir câhil olduğuna, artık okur yazar' güruhu inanamaz. "Tekye"nin karşısındaki "Medrese"nin telâkilerini, kuru, berbad, mutaassıb propogandasını yıkmak için "Mollâ Hâsım"lara çatan bu adam, tasavvufun bütün inceliklerini derinden derine biliyor, "Mevlânâ"nın sözlerinden, eserlerinden ilham alıyordu. Elde mevcut matbu "Yunus Divanı" gayet yanlışdır. Bir çok ümmî ellerden geçerek vezân ve mânasını gâib etmiştir. Eski bir kütüphanede tesadüf ettiğim tam dört yüz sene evvel yazılmış bir mecmuâdaki eserleriyle anladım ki şiirlerinden bir kısmına hece ile yazarken bir kısmını Acem âruzâyile, hem de, hiç sürçmeksizin, kaleme alabiliyor!.. "Yunus"un muakkib "Eşrefoğlu"na gelince bize heceyle, âruzla pek lirik şiirler barakan bu şâir, kelimenin bütün kuvvetiyle "Âlim"dir. Divânından başka bilhassa "Müzekki ün Nüfuz" ünvanlı muteber bir eseri vardır ki erbâbınca mâ'rufdur. Bu edebiyat, tasavvufa istinâd eder; tasavvuf ise âlemşümül bir felsefedir. Bu edebiyatın bir çok şahsiyetleri-yukarıda söylediğim gibi-doğrudan doğruya geniş vukuf ve irfân sahibidirler. Bir çokları da o vukuftan istifâde ederek yazı yazmışlardır. Eütün o felsefe, anane halinde asırdan asıra intikal etmiş, her müntesibinin-gözlerinden olmazsa, kulaklarından olsun-kafasına girmiştir.

Aşak edebiyâtına gelince: Bunlardan bir çoğu aynı zamanda sâfi şâirlerden olması haysiyetle yukarıdan beri izâh ettiğim esaslara yabancı değildir. Hey'eti umûmiyesi ise kendi edebî nev'ilerinin içinde kültür sahibi idiler. Ya'ni biri diğerinden musikileyle berâber an'anelerini de tevarüs ederek yetmişlerdir. Beğenmediğin, "Âlîlâme mukallidleri" lâkabına verdiği arkadaşların o adamların eserleriyle de meggul oluyorlar. Pek yakında "Türkiyat enstitüsü" iki bin mâni neşr edecek bu mûnileri, destanlar ta'lib eleyecektir. "Karacaoğlan" gibi "Aşık Hasan" gibi pek heyecanlı saz şâirleri vardık ki kaç senedir, onların da yazılarına toplanmaktayım.

Güneşâde neşr etmek üzere defterimden iktibas ettiğin parçaların bir kısmıyla anlarsın ki bunlar "Divan Şiiri"nden de müteessir olmuşlardır. MuallimlerMecmuasının kırkinci numarasındaki makalemi lütfen okursan görürsün ki bu adamlara da yabancı kalmamışım. Senin gibi şiire, edebiyata âşık gençler, bu hidayetimi de hâkir görmeli mi? Ancak şunu da kayd etmelisin ki işlerinde pek "lirik" şairler yetişen bu adamlardan çoğu tahsilsizlik yüzünden, ekseriyâ aynı sözleri tekrarlamaşlardır. Karacaoğlan'da gördüğüm bir beyti biraz muaddal şekilde "Miskin" da "Kuloğlu"nda "Selâmî"de.. bulursun. Şiir için isti'dâd ve şair yaratılmak birinci şarttır, fakat sonuncu değil! Türklerin saz şairi, edebiyatlarının bir cebhesidir, tamâmı değil! Türk şairi yalnız saz şairinden ibâret kaşsaydı elîm olurdu.

Fuzulî bahsine ve onun bahs ettiği manzumesine gelince: Ondan ve onun gibi nice nice sözlerinden gâfil olmadığımı da lütfen kabul edersin. Hayat'ın ta "9 Kanun-ı evvel 1926"da çıkan ikinci sayısında bak ne yazmışım:

(Fuzulî'nin bir kanaati de "İlimsiz şiirin esâsı yok duvar gibi" oluğudur. Bu kanaatle, zamanında mevcûd her ilmî okumaş, hatta "Hasıl-ı ömrini bezî-i iktibas-ı fevâid hükmü ve hendesi" kılmışdır. Mâlumatının derecesi zâten eserlerinde pek vazih görünür. Ancak "âlim" olmanın kâfi olmadığına kâni olanşair, "ârif" olmak lüzûmunu his etmiştir;âer ki:

'İlm kesbiyle pâye-i rif'ât

Arzu-yu muhâsî imiş ancak

Aşk imiş her ne var âlemde

'İlm bir kıyl ü kâî imiş ancak....)

Şimdi sana bu hususda da biraz izâhat vereyim:

Kabiliyetsiz bir adam dünyânın bütün kitaplarını yutsa şair olamaz. (Hatta kanaatimce âlim de olamaz ya!) fakat büyük bir isti'

dâd için ma'lumat elzemdir. Bunda nasıl tereddüd edilebilir, sağ-
yorum. MuallimNaci devrinden bakıye kalmış nice adamlar hâlâ yaşı-
yor, fakat hiç birisi yazı yazamıyor. İşte Ahmed Rasim Beğ hâlâ
eskimeyen kâlemiyle bizi mütelezziz ediyor. Makâlelerini tatlı
tatlı okutuyor. Pek yakından tanıdığım bu değerli adâm, o nâsıl
içinde en çok malûmatı olandır. Onu "Şârib-el Leylünnehâr" sananlar
aldanırlar. Ben Rasim Beğ kadar muntazam çalışır bir muharrir gör-
medim. Hangi mevzû dahilinde olursa olsun kalemimi maharetle oynatar.
Çünkü o mevzûlarda mâlûmat sahibidir. İşte "Mâdebiyat-ı Codfide" cile-
rin hepsi gaib oldular, fakat bak Cenâb Beğ durabiliyor. Çünkü en
okuyanları odur.

Aşk imiş her ne var âlemde

'İlm bir kıyl ü kâl imiş ancak

deyişi-konuşurken de sana biraz anlattığım üzere -yanlış tefsir
edilmeledir. O aşk direkler arası aşkı değildir. Fuzulî, tasavvuf u
erbâbındandır. Onlar "âlim"liği sâdece bir menzil sayarlar, gayeleri
"Arif"liktir, bu adamların:

شیر من از ناله من دور نیست
لیک چشم و گوش را آن نور نیست

deyişlerindeki ma'nayı müdrük olamayanlar, onları, ilme biğanelikle
izâha kalkışmamâlıdır. Bir nokta daha var ki işaret etmeliyim: Yuka-
raki kit'ayı fuzulînin "divanında diğer bütün söylediklerinden is-
tiğfar eder gibi" yazdığını zan ediyorsun. Bu kit'anın ma'nası işâ-
ret etdiğim şekil ve mâhiyetde olmakla beraber "ilimsiz şirden
kalıb-ı bî ruh gibi teneffür kılub bir müddet nakd-ı hayatım sarf-ı
iktisab-ı ulûmu fûnun' ilm-i aklî ve nakli ve hasılı ömrüm bezl-i
iktibas-ı fevâid-i hikemi ve hendesi kılmağın mürûr ile lâli-i
esnâf-ı hünerden şahid-i nazma pirâyeler müretteb kıldım" deyişi

daña muahhardır. Fuzulî divânındaki bütün manzumelerini yazmış, dağıtmış vesonra edileteklif üzerine divan şeklinde toplanmış, bu sözleri söylediği mukaddemesini de işte o tertibden sonra kaleme almıştır!

"Fuzulî! Fuzulî!" diyoruz ama Fuzulî meselâ Nedîm'e benzemez. İstersen-ben de sana tavsiye ederim-erbâbına sor! Esaslı vukûf sahibi olmayan bir adam Fuzulî'yi etraflıca anlayabilirmi?.. Fuzulî Almanların "Göte"si gibi bir adamdır. Avrupalı müdekkikler Göte'yi anlamak için geniş bir ma'lumata ihtiyâc olduğunu söylerler, hatta "Vilhelm Troi" ahiren yazdığı eserde bu hûsûsa dair o kadar ileri gitmiştir ki Hayat'ın (10)uncu sayısında "Nermi"nin bu zatın eserine dair yaptığı hülâsaya okursan şaşar, kim bilir belki de "Vilhelm Troi"de bir allame mukallidi imiş dersin!..

Türk Edebiyatı'nın kuvvetlenmesi, besâtetden kurtulması için Türk şâirlerinin kültür sahibi olmalarına şiddetle lüzûm vardır. Mütalâalarını bir "Sû-i tefehhüm" mahsûlü sayıyorum. Bilvesile son bir istitrad yapayım: Asrın büyük heykeltıraşı meşhûr "Roden" "Heykeltıraşlıkta muvaffak olmak için okuduğum anatomi nazariyelerini unutmaya çalışdım" diyor. Eğer bunu haber alsaydın mutlaka kendi mübâhazalarına kuvvetli bir delil bulduğunu zan eder, sevinir, "Roder" okuduktan sonra unutmaya çalıştığını anlatırken sen hiç okunamak lâzım geldiği vehmine diğerdin. Roder'in bu sözü o demektir ki nazariye ve teknik içinde mahsûr kalân adam, canlı bir "San'at eseri" değil, kup kuru ve mâ'nasız bir kalıb çıkarır. San'at "Eih'in" in değil "Hads'in" eseridir. Filozof "Ergson" bu mes'oleyi pek etraflı izâh etmiştir. İlk fırsatta-Realizm mahalesinde de temas ettiğim- o

izahatdan bahs etmek isterim...

Son söz: Zarif sevimli şâir Orhan Seyfi'yi, her nasılsa kızdırmışlar, bir "tez"i müdafaa etmemiş. Çünkü o ne "tez"dir, ne müdafaa edilir-kendisini çok seven arkadaşlarının herhalde farkında olmayarak kalbini kırmışdır. Onun kalemî hata etse bile kalbi hakîkatten ayrılmaz: Türkiye'de her mü'essese ama bilâistisnâ her müessesese "İlm"ve "mâlumat" sayesinde yükselecektir. Bizim beşeri elli dirhem gelmez domateslerimize mukâbil Avrupalılar fensayesinde iki üç okkalık domatesler yetiştirebilirken edebiyâtı hüdfâyî-nâbîit bırakmak, domates kadar olsun ihtimâma lâfâk görünmek câiz olur mu?..Pen şâir herdere muallimi olsun" demedim. Fakat Aqlab için söyle Türk şiiri:

Navi yelekli yârim
Tombul bilekli yârim
Sen orda ben burada
Mü'mer yürekli yârim

mânisinin temâdisinden mi ibaret kalsını..

Aziz Seyfi, işte sana huûs ve samimiyetle bir cevap yazdım. Bu ilk ve sondur. Safvet ve gafletin devâm ederse korkarım ki söyleyecek bir şeyin olmadığı için ancak hakâret edebilirsin. Çünkü bide bu mutâddır. Nitkim "Hayat"ın koca bir mecmua olduğu halde on gruşa satıldığından, bize de avuç avuç para verdiğiinden bahs ederken sırf Güneş'in sürümünü te'min için gazetelerde otuz altılık punto ile (yeni âlimlerden) diyerek benim ismini ilândan çekmedin.

Halbuki bu kabil hakaretlerde, seni çok seven dostlar gaib olur ki bilmem bunda ne fâide vardır? Biz senden güzeli şiirler bekleriz. Günül kırıcı dedikodular değil.

Ali Cânib

MUKADDES ATEŞ

Hayatın, ilmin, san'atın büyük eserlerini büyük ruhi hamleler yaratmıştır. Tarihi yeni ceryanlara sürükleyen siyâsetler, zekaya yeni ufuklar açan keşifler, his ve hayâli o âna kadar görülmemiş bir güzellikle teshir iden bedialar bilâistisnâ hep bu hamlelerin mahsûlidir. Bu hamleleri nefsinde besleyen sonra siyâsi, ilmi veya beâli tarihin meydanına atılarak o mucizeleri yapah büyük insanların vicdanları-zâhiren coşkun görünsünler görünmesinler - pür-cüş ve huruşdur. O vicdanlarda hiç sönmeyen bir mes'âle, bir me'sâk değil, bir güneş vardır. İşte bu güneşe, bu çok hanâretli ışığı (Mukaddes Ateş) ünvanı verilir. İnsaniyet ve medeniyet nâmına bu toprağın üstünde maddi ve manevi ne görüyorsak hepsi o (Mukaddes ateş) in ibdâ'ettiği müesseselerdir. Ve nasıl fezadaki yıldızlar irili ufaklı ise, ve yine nasıl onların bâzısındaki ışık kendisinin, bâzısındaki mensub olduğu manzumeyi vücuda getiren güneşin ise beşeri zekâda böyle irili ufaklıdır. O zekalarda görülen (Mukaddes Ateşinde) asıl güneşleri ve o güneşlerden müstefid olan peykleri vardır.

Bunun içindir ki tabiatın, asırlara ve memleketlere seyyânen ve mebzulen dehâlar bahş etmediğine rağmen ikinci derecedeki adamlarında mesâilerinde harâret ve kudret buluyor, büyük işlerde has-salarını görüyoruz.

Bir askerın vatanını müdafaa etmesi, hatta uğruna şehid düşmesi... Bir âlimin senelerce bir keşif için uğraşması, ba'zen bu keşif yüzünden hayatını gâib etmesi... Bir şairin bin bir sinir ve duygu zelzelesini ika'iderek haykırması, ortaya gözleri kamaştıran bir bedia koyması hep bu (Mukaddes Ateş) sayesinde mümkün olmaktadır. İnsanı, "Gönlünde mukaddes ateş olan mahluk" diye ta'rif etmekle yanılmayız, ancak o mukaddes ateş sayesinde hayvanlıktan kurtul-

muş, kara toprak üstünde hârikalar ibdâ'itmiş olması hayşiyetiyle..

Her kimin aşk ile söz ve sazi yok

Mürg-i bî-perdir anın pervâzı yok

diyen adam, bu ateşi ve bu ateşden mahrum kalanlara ne güzel anlatmıştır. Bir adam tasavvur edinizki dünyâda, tıpkı cam kavanozda mahbus bir balık gibi maksadsız, gayesiz dolaşıyor. O ne lüzumsuz bir mahluktur. Bu bedbaht, bu lüzumsuz mahluk ya hiç bir şey yapmadan ölüp gidecektir. İâhud menfi şeyler yapacaktır: Mürteciler, mefkûre düşmanları, bir kelime ile ale'l umum "Ambitieux ikbâlperest" ler bu menfi tipin misalleridir. Hilkatin anlaşılmaz bir sırrı da bu bedbahtların mevcudiyeti olsa gerek. Ve galiba bu sırrı izah için olmalı ki maksadsız, gayesiz yaşayanlar felâketlerini ara sıra his idiyorlar, kendi nefislerine kıyıyorlar. Kanatısca intihar edenler bu zavallılardır. Çünkü dünyâya birşey yapmak, insanlık âleminde bir hizmette bulunmak isteyen, bir işe, bir ilme, bir san'ata âşık olan müsbet adam intihar idemez. Çünkü gönlünde yanan (Mukaddes ateş) ona hayatı sevdirmiştir. Nîkbindir. Bütün müntehirler, vicdanları kararmış, dünyâda hiç bir ümidi kalmamış, şahsının lüzumsuzluğuna kanaat getirmiş biçârelerdir. Bâzı doktorların kendi kendini öldürenlere (hasta) sıfatını virmeleri o ma'naya doğrudur ki bunlar aklını değil, mefkuresini gâib iden âlillerdir. Bu zavallı müfellesler ta'liin en küçük bir sadmesini tahammül idemezler. Esir oldukları hayvani bir istek... Zavallılara pervasızca hayatlarını ifnâ itdirebilir. (Mukaddes ateş/) ise sahibini bu gibi şeylere daima galebe çaldırır.

XXXXXXXXXX

Bütün devlet adamlarının, âlimlerin, ediblerin bilhassa mürebbilerin en birinci vazifesi bütün gençliğin ruhunda (Mukaddes Ateş) ışığının parlaması için vâsıta ve vesileler ihzârına çalışmak yeni nesli menfilikten ve gayesizlikten sıyânet etmek, ona hayâtı, ilmi, fenni, san'atı sevdirmek ve bu uğurda azâmi fedâkerlik

intiyeer eylemek bu insani ve medeni sevgiyi kahr idecek âmillere düşman kesilerek mücâdeleye girişmektir.

Belki çok heyecanlı ve çok yüksek bir gönül mâhibi değil, fakat ictimâî ruhi hakikatlerle meşgul olmadığı seven bir sanat-kâr kofa sahibi diyebileceğimiz Tefrik "ikret:

Karanlık:her taraf,her şey karanlık,bir hazin yeldâ!

Karanlık:fehmi u dâhiş,akıl ve istihrâc hep mazlum;

Bütün ruhumda müz'ic bir cezâdiyet olur nâim

Kesâfetden ibaret bir tecelli arz ider eşyâ,

Hakikat zâhir olmaz dide-i idrâke bir zerre...

Bu vehm-i âlûd bir zulmet ki benzer zulmet-i kabre.

Mısralarıyla hem son asır felsefesinin korkunç bir cephesini, hem de kendi mensub olduğu "Serwet-i Funûn" edebiyatının hayata bakışını pek mâhir öne hülâsâ ve ifâde itmiştir. "Maks Nordav" aykırı kalemîyle son semelerin bezgin ruhunu bütün hayata teşmile uğraşırken diyor ki: "Eski san'at, intihâb ittiği mevzûdan haz alır, yeni san'at tabiata karşı huşûnet ve infi'âl gösterir... Birinci için dünyaların en güzelinde yaşıyoruz, kincisine nazaran dünyâmız bundan daha kötü olamaz." Nordav'ın ahlattığına bakılırsa muasır sanat sistemlerinden reâlisim "Hayat bir cifedir" diyor. İdeâlisim "Bu cifeden kaçalım" diye tavsiye ediyorlar. Bu yehûdî filozofu iki sistemden aynı neticeyi çıkarıyor: "Edebiyat hastadır ve ideâlisim reâlisimden daha korkaktır!" "Hâşır, ümid öldürücü menfi mevzûlardan tiksinen ve onu havsalasına olmayan sanat korkak değil, mukaddes"tir. Filozof büyükün bir gün Avrupa'ya hakim olacağına kâni bulunduğu bu mev'î sanata Türkiye içinde inanalım. Bir taraftan "Şair isteğini yapar bir kanun bir endâzdır" diyen, öte taraftan san'ata necâbeti mihnâb olarak kabul iden büyük Hügo'nun sözünü dinleyelim. Genç şairlerden genç muharrirlerden gönüllere "Mukaddes ateş" aşılayacak heyecanlar, fikirler isteyelim, hakkımızdır.

ALİ CÂNİB

San'at ve Edebiyata Dair:

İKİ ARKADAŞ ARASINDA

-Allah ganî ganî rahmet etsin, Şahabeddin Süleyman "Mûlûmat-ı Ebediyye"sini ortaya koyduktan sonra mektep çocukları bile öğrenmişdi ki: "San'at, san'at içindir" Eflâtundan Aristo'dan son zamanlara kadar garba felsefe ve edebiyatlarını asırlarca meşgul eden usun bir fikir münakasasının memleketimize bir tek cümle ve tamamen halledilmiş bir şekilde girivermesi belki musîb oldu. Seneler var ki biri çıkafta: "Canım, roman için şiir için mevzu sadece şehvet ve ihtiras mıdır?" diyecek olsa hemencevâbını alıyor: "San'at san'at içindir." Demek oluyor ki hiç kimse "San'atın vazifesi ulviyeti telkin etmek değilse sâflıyyeti propaganda etmek de doğıldır." iddiasında bulunamayacak.

- "San'at san'at içindir" fikri, hududu tayin edebilmek, mâna ve mâhiyeti etraflıca gösterilmek şartıyla pek doğrudur. Hatta eski bir tabirle ifade edeyim: "Mahz-ı hakikat"dır. Eurada hemen şunu söylemek lâzımdır ki mûlâhazalarıyla bu nazariyenin tamamen taraftarı olduklarını anlatan eski klâsikler aynı zamanda ya necabeti telkin etmişlerdir, "Cornaille" gibi..ya hassasiyeti kepaze etmişlerdir, "Moliere" gibi... Yâni bu adamlar "San'at san'at içindir" nazariyesinin ulviyet ve fazilete düşman olamayacağını müebbed eserleriyle gösterdiler.

- O halde "Eflâtunî" bir mûlahaza ile "güzellik" ile "iyilik"i birleştirmek, san'ata "faideli olmak" vazifesini de vermek mümkün olacaktır.

- Aman bu pek tehlikeli bir noktadır. "San'at san'at içindir" sözünün mutlak surette kabul edilmesi insanı nasıl yanlışlıklara sürüklerse, ona yine mutlak surette "fâideli" birgaye tabii olacak de büyük zararlar ibrâna sebep olur. Bu noktada da hemen ve

tehalükle söyleyeyim ki en bayağı şairler "heyecan"ınıyörünü "hikmet"e bırakanlardır. Hatırlarsın: "Korney"ın "Horas"ında zengin bir sahne ve bir sahife vardır.: İhtiyar Romalı, üç düşman karşısında iki oğlunun ölümünden sonra üçüncü oğlunun artık dayanamayarak kaçtığını işitir, gazaba gelir. Ölen kardeşleri için ağlayan kızına "öteki için ağlayınız. Alçakça kaçıyla alınımıza nakşettiği zillete ağlayınız, bütün neslimizin uğradığı âra, Horas (Horace) adına sürdüğü ebedi hacaletе ağlayınız" diye haykırır, ve "Üç düşmana karşı ne yapmalıydı?" sualine "G_obermeliydi !" cevabını verir. Vicdanlara ulviyet ve necabet telkin eden bu sahne, "Corney"ın adını te'bid eden bir sahifedir. İşte ahlâki bir fikir ki "San'at eseri"ni düşürmüyor, bilâkis yükseltiyor. Çünkü bu fikir, kuru bir "hikmet" şeklinde değil, canlı bir "hırs" ve "heyecan" halinde ifâde edilmiştir. Nitekim Türkler'in en büyük ve belki yegâne vatan şairi Namık Kemâl'in şiirleri de aynı kudreti haizdir. Bir "fikir", sahibinin vicdanında "îman" kuvvetinde olursa şiire inkılâbında katıyyen soğuk düşmez:

Kemend-i cangüdâzı ejder-i kahr olsa cellâdın
Müreccahdır yine bin kerre zencîr-i esâretten :

Beyti Türk Edebiyatının pek kuvvetli bir bediasıdır. Fakat "fikir" iğreti ve sahte olursa, nâzımının ruhundan kopup gelmiyorsa bundan daha bayağı şey olmaz.

-Bunun da misalini hatırlatsan â..

-Sen muazzeblik etmek için mi benimle konuşuyorsun?

-Canım niçin böyle söylüyorsun. İğreti bir fikrin nasıl soğuk düstüğünü birmisal ile anlatmak istiyorum:

-Elbette tanırsın, fransızların "Fol de le Rolet" namında bir şairleri vardır. Mensub olduğu edebiyatın yüksek sîmâleri yanında

epey aşağıda kalır. Fakatşairlerinde sâri ve müessir bir hassa sezilir. "De Roulett"ın askerlik hayatını terennüm eden satanî ve milletî şiirleri içinde benpek güzellerini hatırlarım. Okurken haz, hatta galeyan duyarım. Çünkü hepsi samimidir. Bu adam geçliğini ordu içinde geçirmiş, muharebeye girmiş, çarpışmış, yaralanmış ma'lul kalmış. Ve işte askerlik faziletini ve kahramanlıklarını propaganda edengîrlerini böyle bir hayat sürdükten sonra yazmıştır. Şimdi tasavvur et ki gayet korkak, ve hodperest bir adam geceat ve feragat tavsiye etmek üzere buram buram şiirler yazsın. Bu ne kaba, ne yalancı, vebilhassa ne gülünç düşer. Herkes büyük şair olamaz. Fakat hiç olmazsa samimi olmağa gayret etmeli ki yazdıklarında sahîh bir duygu sezilsin !

-Demek oluyor ki sen san'atın ve bilhassa şiirin samimi olmasına ehemmiyet veriyorsun binâenaleyh san'atkârın tamamen hür ve serâzâd olması lâzım geldiğine kân'isin öyle mi?

-Evet ama, yine bir "kayd-ı ihtirazi" ile, san'atı bir göl ve san'at eserini bir baldıran zannetmemek şartıyla !..

-Ne demek, "San'at"ın da riayet edeceği umdeler mi var?

-Elbette! Nasıl "medenî insan" bir çok umdelere riayetkâr olduğu için hür ve medenî oluyorsa onun malı olan san'atta sâhibine pek benzer.

-Yani bir çok umdelere riayetkâr olur, öyle mi?

-Tabii !. "san'at, hür ve serâzâddır" demek "san'at bir kaosdur" ma'nasına gelmez. O manaya hürriyet ve serazâdlık, insanı müesseselerin en muâllası en mükemmeli, en müstesnâsı olan san'atda değil, ancak tımarhanelerde vardır. Bu mes'elenin elifbesinden başlayalım:

Şair evvelâ mensub olduğu milletin lisaniyle mukayyedir. Bedbaht bir ma'lûle, meselâ bir kanbura "Fek yakıcıklasınız!" demek

nasıl insafsızlık olursa lisanen bozuk ve yanlış bir ibareye güzel vasfını vermek de haksızlık olur.

-Romantiklerin, senbolistlerin hareketlerine ne diyeceksin?

-Onlar milletlerin lisanlarına değil, kendilerinden evvelki mesleklerin kaidelerine düşmandılar. "Hügo"yu düşün. Fransız lisanı bu "dev" in kalemiyle-hâşâ-bozulmadı, bil'âkis edebiyata her kelimenin ve her mevzu'un serbestce girmesi mümkün oldu, zenginleşti. Senbolistlerin bazı ihmalleri ise edebiyatlarının her halde kuvvet tarafını teşkil etmez. Bizim edebiyatımıza gelince: On on beş senelik bir müâdeleden sonra yazı lisanımız "Normal" bir şekil aldı: Artık kimse "Hürşid-i dirâhşan", "Leyl-i mukammer" "Derya-ı pürsükûn" demiyor. Artık "Mavi ve Siyah" uslûbun da birroman, "Rûbab-ı şikeste" ifâdesinde birşair mecmuası meydana koymak imkân ve ihtimâli yoktur.

-Pek kat'î hükümler veriyorsun!

-Evet bu noktada hükmüm kat'idir, hele biri çıksın da meselâ: "bu beyâbânın vahşet-i uryânfsi içinde gaib olmuş birer kabile-i Seferberân şeklinde öbek öbek hurma ağaçları, muz fidanları görü-lüyor, Çıplak vücûdlarıyla kumluğun ortasında bu havat-ı tenha ve âsûdeye bir selâm-ı tesliyetsâz ile yeşil bağlarını kaldırırken uzaktandeveler, o evlâdı deryâ-ı rûk, bir meşy-i pür taassub ve sekteâr ile süzülen bir bulut şeklinde ilerliyor.."desin,veyâhut:

Ey mevc-i safâ! Ruha kef-efşân-ı emelsin

Gösterdiğin ehlâm-ı şagat muğfil ü müskir

Ey nevm-i huzuzat !

kabîlinden birşey yazsın! Derhal gülünç olur. Hâlid Ziyâ kuvvetinde hâlâ bir romancı yetiştiremedik, nitelikim Tevfik Fikret ayarında senatkâr bir şairimiz de yok. Fakat bilmeli ki onları bütün kuvvet ve san'atlarına rağmen "demode"eden lisanlarıdır, lisandaki-zarurî-

gafletleridir! Son nesil içinde pek zekî bir sîmâ ve zekâsı nisbetinde iffânî ve ilmi ile mümtaz ve güzîde bir edîb olan Fâzıl Ahmed yazı lisamımızın son senelerde aldığı sâfiyet ve samimiyetden bahs ederek: Merdim diyene göründü meydan!" diyordu. İşte bir mısra'ki asıl sahibi onu belki bu kadar mahallinde kullanmamıştır. Hakikaten Türk Edebiyatında:

Merdim diyene göründü meydan !

Artık kimse "Huyut-u kehkeşânât u hutut-u mehveşânâta" latifesine nâsâdak şaklabanlıklarla göz boyayamıyor ! "Güzel Türkçe" gaire: "Evelâ bana hürmet edeceksin !" diyor. "Edebiyat" ise "mânâ" kabulüyor ! İşte mes'elenin bu "elif-be"si..

-O halde bundan sonrasını da biraz konuşalım.

-Hay, hay...A, asıra edebiyatlarda bir "Manierisme (Manverism)" havası eser, frenk bediiyatçıları bu mümayişli havaya ve sebebini kısaca tarif ederler: Yeni bir şey yapmak isteyen bâzı heveskârlar, bu güne uymaz "Outré: taşkın" bir harekete tasaddi ederler. Gözünün önüne bir adam getir ki başına silindir bir şapka, sırtına bir şam hırkası, bacaklarına beyaz keten pantolon, ayaklarına da mercan terlikleri... geçirmiş olsun ! Vakıa bu hiç kimsenin giyimine benzemez ama "Orjinal" bir şey değil, sadece "paradoksal"dır. İşte edebiyat-daki "Manierisme" aşağı yukarı bu kabildendir. Bu "Affectation-yapmacık"ın samimî ve gâfil kurbanları da vardır. "Manierisme"ın bir çok istidatları aykırı yıllarda senelerce dolastırıldığına, arasına çıkmaz sokaklarda habs ettiğine daima tesâdüf ederiz. Son günlerdeki "fudurizm"hevesini de ben bu kabilden sayıyorum. Otuz-kırk sene evvel bilhassa "Jules Laforgue (Jul laforg)"la "Gustave Kahn" buna benzer bir tarzı tecrübe etdiler, tutunmadı, daha sarîh bir ifâde ile ümid ettikleri şeyleri vermedi...Veremezdi, çünkü

işin esası "manierisme" idi. İşte yine tekrar ediyorum: San'at tevazû ve samimiyetten kat'iyen ayrılamaz.. "Laforg (La forgue)"u "Kahn"ı "Verslibre" nâmi altında o "manierisme"e sürükleyen sebep "Parnasiyenlerin kaidecilikleridir. Her şeyde, hattâ vezinde, kafi-yede ser'âzâd kalmak hevesi bu tarzı ortaya koydu. Fakat düşünmeli ki ser-âzâdlık bâzı kaide ve şekilleri tanımamakla kolayca elde edilebilir. Basit ve herkese mev'ûd bir şey değildir. Bir adam ki "Vision artistigue-sanatkârane görüş"den mahrumdur, ruhun, hayatın ve tabiatın güzelliklerini sezemiyor, maalesef ne yapsa ortaya bir "San'at eseri" koymaktan mahrum kalacaktır. Filozof "Bergson"a göre "İntuiton-hads"e mâlik olmayanların serâzâd "vicdanları" yoktur; "hakikat"i "so'niyet"i göremezler.

-O halde çalışmak beyhûde midir?

-Hayır, aman bilhassa bu noktanın mübhem kalmasını istemem. "San'at" ve "say" işte tev'em iki kelime ! Bütün büyük heykeltıraşların, ressamların, bilhassa edib ve sairlerin günlerini nasıl tâkât-fersa bir sa'y içinde geçirdiklerini hatırla ! "faust"u akla getirmek kâfidir sanırım!.. Onaltıncı asrın büyük şâiri, büyük ressamı ve büyük heykeltıraşı "Mikel-A_nj"ın hayatını oku.. Çalışmasının şiddetine, irfanının vüs'atine hayran olursun. Bu sayededir ki eserleri "ölmez" vasfını kazanmıştır. Yalnız bir tanesini gözünün önüne getir: "Mûsâ" sanı! Bu "Âlemşûmulî" eserin fotoğraflarından birkaçını muhakkak görmüşündür. Elzim Pehlivan "Kurt Dereli"nin gavet uzun sakallısı ki kuvvetli bazuları, kuvvetli baldırlarıyla insana heybet ve dehşet veriyor. Bir Mısırlı'yı tek yumruktaki öldüren ve bir kavmi halâsa götüreren Mûsâ'nın mükemmel bir timsâli, hattâ tâ kendisi...

-Peki ama isa namına yapılan resimlere ne dizeceksin? ahaham, onda o maslum çehre hakikaten var mıydı? Acaba san'atın tesavvuruyla "hakikat" ve "ger'iyyet" ne derecelere kadar uyuyor?

-İyi ki bu ciheti hatırlattın. "Şe'niyyet" nedir? Dana kalırsa İsa'nın çehresine ait "Şe'niyyet" asırların ona verdiği fizyonomidir. İşte o "fizyonomi"yi en iyi tetebbû' eden san'atkâr İsa'nın çehresini en sahîh bir şekilde tersim etmiş olur. Hakiki ve hür bir san'at eseri bir çok itinaların esiridir. "san'at" ve titizlik arasında sıkı bir râbîta vardır. Resimde, heykeltraşlıkta, mimarlıkta, musîkide, şiirde esas "mânâ"dır. Bir resim ki yalnız renklerden bir heykel ki yalnız hatalardan, bir bina ki yalnız istiftenden, direktten, bir beste ki yalnız sestenden, bir nazım ki yalnız kelimeden ve vezinden ibâretdür, yahut bize en ziyâde bu harici unsurları gösteriyor, "mânâ"sı yoktur. O bir şey değildir. Bir mânânın ifâdesi ise ne korkunç, ne tahammülgüdâz bir sa'y ister. Bu itibarla filozof "Bergson"un bediiyatdaki iddiasını basîd bir mahiyette telâkkî etmemelidir. Yirminci asrın bu büyük mistik filozofuyla islâm mutasavvıflarının asırlarca evvelki iddiaları bir noktada birleşiyor: İrşâdsız, ilimsiz, meşakkatsiz muvaffakiyete imkân yoktur.

San'at zahmettir. Bunu "Sadi" şu kit'asıyla ne güzel ifâde etmiştir:

خاک مشرق شنیده ام که کنند
 کجیل سال طاسهٔ عینی
 صد بیروزی کنند در بغداد
 لاجرم قیمتش کسی بینی (۱)

(¹) Maşrıkda çînfî kaseyi kırk senede yaptıklarını iyitdim. Bağdad'da ise günde yüz tane meydana korlar, Şüphe yok onun kıymetini de görüyorsun !..

Şübhesiz "San'at san'at içindir !" san'atın irfâna muhtaç pek ciddî birşey olduğunu bilmek ve yine ancak san'atın mü'essiri ve eseri hayat olduğunu düşünmek ve bu noktadan san'atkârın büyük bir mes'ûliyet sahibi olduğunu kabul etmek şartıyla...

ALİ CÂNİE

HAYATMECİUASI 1.CİLT SY.18 SH.343-345 21 MART 1927

Edebiyat Tetkikleri:

HÂLETİ VE RÛBÂİLERİ

On birinci asırda yaşayan Türk şairlerinin en mümtazlarından olan "Hâleti Efendi" bizzat:

Erbâb-ı tab' elinde rübâilerim benim
Bezm-i safâya Hâletiyâ çâr-çâredir
Kimdir anınla Kat'e-i elması bir tutan
Noksanı hûd yayında iken eşkâredir

Dediği gibi, kendisinden bir asır sonra dünyaya gelen nükte perdâz ve müstesnâ Nedîm de

Hâleti üç rübâfde uçar ankâ gibi

misraıyla onun bu nev'îdeki üstadlığını takdir ve teslim etmiştir. Zâten eski mecmualarda tesâdüf edilen rübâilerinin başında ekseriyetle "Üstad-ı Rübâf Hâleti Efendi" ibâresi okunur.

Ma'lumdur ki âlemsümül bir sayyit ile "Rübâf üstadı" tanılan Acem şâiri Hayyam'dır. Daha bir çok rübâf yazarlar ve elhak muvaffak olanlar gelmiş geçmiş ise de Hayyam'ın derecesine kimse çıkamamıştır. Dört misra'dan ibâret bir nazım şeklinde muvaffak olmak için pek kuvvetli bir fikir ifâde etmek icâb eder. Zâten mini mini bir nev'î olan rübâfde sönük bir söz elbette hiç nazar-ı dikkati celb etmez. Kuvvetli fikir ise kuvvetli ve irfanlı bir kafada yaşayabilir. Hayyam'ı bu noktadan pek mücehhez görürüz. Bu şiir üstadı aynı zamanda bir allame idi, felsefede, hey'etde, riyâziyatta, tıbbi'yatta asrının ferdi idi. Bizim Hâleti Efendi'yi Hayyam Derecesine çıaramayacağımız Derkârdır. Ancak onun da rübâflerini diğer rübâf yazar Türk şairlerinin eserlerinde çok muvaffak ve yüksek buluyoruz. Fi'lvâki Hâleti de kendi devrinin en çok kitab okuyan bir sîmasıydı. Kendi talebesinden Nev'î zâde Atâf Efendi "Hadâyık ül Hâyık"ın da der ki : İttifâk-ı ârâ bunun üzerinedir ki hemasrlarında belki mâie-i âşire erbâbında bunlar denli iştigal etmiş ve ketb-i tetabhu eylemiş tâlib olmaya ilk intikallerinde kalem-

leri ile musahhîh ve ekser muvâzîf muhşî ve müveşşeh üç dört bin cild kitap bulundu. Ve fevâid ve ferâid ile memlûve latâyif-i eş'âr ve nahb-ı âsâr ile dopdolu yüzden ziyâde mahsus mecmuâları temâşâ olundu...."

Hâleti "Azmi zâde" diye anılır. Asıl adı "Mustafa"dır. 977 de İstanbul'da doğmuş, meşhur "Hoca Sadeddin Efendi"den ders görmüş, müderrislik etmiş, bir çok kadılıkalarda bulunmuş, nihâyet Anadolu ve Rumeli Kazaskerliğini ihraz etmiştir. 1140 senesi şa'banında vefât etmiştir. Vefâtına söylenen tarihlerinden biri şudur:

Addine kaldı Azmî geçti Azmizâde Hâleti
Mezârı İstanbul'da "Sûfiler" mahallesindedir.

Divanından, rübâiyatından, sâkinâme isimli mesnevisinden, münşe-atından başka tefsir, fıkıh ve emsalf ilimlere aið hayli eserleri vardır.

Divanının nüshalarında rübâileri tam bulunamaz. İstanbul'da bilhassa "Hâlis Efendi" kütüphânesinde iki müstakil risâle ile "Nur'u Osmâniye " Kütüphânesinde mahfuz ve şair "Ganf Dede" tarafından toplanmış büyük bir mecmuanın içinde kafiyelerine göre tertip ve tanzim edilmiş nefis rübâileri vardır. Hâleti Efendi rübâilerinde ekseriyetle "Vahdet-i Vücûd" felsefesinin telakkilerini ifâde eder. Bu felsefeye âgâh olanlar onun eserlerinden derin bir haz ve zevk duyarlar. İşte birkaç tanesi:

Biz fikr ile şah-ı tahtgah-ı âşıkız

Deryûzeger sâlik-i râh-ı âşıkız

Nahl-ı emeli hâke berâber kaldık

Biz errekeşân-ı hânkâh-ı âşıkız

Dilşadken gonçe-i handansın sen

Feryâd-ı res bûlbülü nâlânsın sen

Tesbihte dest-i çenâransın sen
Her kandaki bir derd evvelâ dermensin sen

Kâlâ-ı gam oldu hayli bî-endâze
Evrak-ı emelde kalmadı şîrâze
Gitti mi şevki bezm-i dehrin
Sâkileri döndü hep sarâhî bâze

Cezm ehli odur ki el verüb sabr u sükûn
Evzâr-ı felekten olmaya zâr u zebûn
Endüh ve neşat-ı halk hep bîcâdır
Çok girye-i mest ve hande-i ehl-i cenûb

Ahval-ı cihânı her zaman söyleşelim
Ama gam-ı aşkımız nihan söyleşelim
Ey vâkıfrâz-ı aşk olan ârif-cân
Ney gibi seninle bî-zebân söyleşelim

Derd-i dil ehl-i aşka derman eremez
Kim zirve-i fikre mihr-i drahşan eremez
Etmez dile kâr ta'ne-i ehl-i gurûr
Mînâ-ı sipihre seng-i mestan eremez

Ol dem ki tecelliyat-ı aşk etti, zuhur
Kıldı dil-i bî sükûnu fevvâre-i nûr
Şol âteş-i aşka düşmüşümdür ben kim
Bir lem'asına tahammül etmez bin tûr

Mâli, siyâsi, idâri hayata da karışmış, meşhur "Merre Hüseyin Paşa" ile uğraştığı gibi Bursa kadısıyken eşkiya Kalenderoğlu tarafından şehrin muhasarasında hayli zahmet çekmiş, Mısır'da "Emir-ül-Ümerâ" Hacı İbrâhim Paşa'nın asker hücumuyla şehid düşmesi üzerine kâimemkam nasb edilmiş, muvaffakiyet gösteremediği için azl olunmuş, hülâsâ mâcerâlı bir hayat geçirmiştir. Arkadaşlarına "İlim ve hüneri-

mizin zarardan gayri eseri ve seb- i yeldâ-yı emelin sihirden gayri bîdarı-ı sihri" görölmediğinden ye's ve ıztırabla bahs edermiş.

Şu beyit hayatınan sonunda yazdığı bir manzumenin makta'idır:

Benim ol Hâleti ol rind kim hâk-ı mezarımdan
Harâbat ehlinin kimi kadeh kimi sebû eyler

Ali Cânib

EDEBİ MES'ELERE DAİR:

EDEBİYAT MERAKLISI BİR GENÇE MEKTUP

-Şair Nedim Hakkında-

Azizim,

"Nedim" in hayatına ve eserlerine dair son günlerde çıkan bir küçük risaleyi lütfen göndermişsiniz. Mütala'ama soruyorsunuz. Tanınmış bir zatın riyâseti altında "Güzide bir heyeti ilmiye tarafından" vücûda getirildiği ilan edilen seri içinde bu kadar yanlış bir şey'in nasıl çıkabildiğine hayret ettim. Riyâset eden zat yakın bir arkadaşımızdır. Hatta bu seriye dahil olmak üzere bendenizden de bir kaç şey istemişti. Kendisinin ilme hürmetkâr, ciddi bir zât olduğuna kâilim. Bu itibarla diyorum ki halka ve gençliğe büyük bir Türk şairi hakkında baştan başa hatalı ma'lumat verecek böyle bir yazıdan haberi yoktur. Eğer olsaydı-Dokuzbuçuk sahifelik mini mini bir risalede bile-üzerine kendi ismi geçirilen bir eserde tarihi hakikatte bu kadar aykırı düşen şeyleri meçr ettirmezdi. Bakınız bunlardan bir kaçını kayd ediverelim:

1-Nedim için "Nerde medfun olduğu ma'lum değildir" deniliyor, ve ilâveten "Fi'lhakika "sküdarâ Karaca Ahmed mezarlığında Tunus bağı civarında yine (1143) de vefat etmiş Nedim Ahmed Efendi isminde bir zâtın mezar taşı el'an mevcut ise de bunun aynı tarihte vefat eden yine o isimde diğer bir müderrise aid olması ihtimali daha kuvvetlidir." mütalası yürütülüyor.

Halbuki Karaca Ahmed'deki mezar muhakkak şair Nedim'indir. Çünkü o devirde kendisinden başka "Müderris Nedim Ahmet Efendi" yoktur. Şöyle ki evvelâ: Bütün Hema silsilesini hareketlerine göre muntazaman tesbit eden "Vakayı'-ül Euzelâ" adlı gayr-ı matbu' muazzam eserim üçüncü cildi bu bâbda kat-i ve bütün şüpheleri red edecek mükemmel bir vesikadır. Saniyen: Şair'in ölümü münasebetiyle muassır-

larından biri:

Rahm etmedi kimesne ânın âh ü zârına

âhir götürdü âni da miskin mezârına

diyerek Üsküdar`da medfun olduğuna işâret etmiştir.

"Müverrih İsmet Efendi" namında bir zat bundan otuz sene kadar evvel "Şeyhi Zeyli" ünvanıyla bir eser kaleme almıştır. Bunda Damad İbrahim Paşa devri ulemasından iki "Ahmed Nedim" efendi olduğunu iddia etmiştir. Bir buçuk sene evvel tarih encümeni mecmuasının o eserden bazı parçalar neşr etmeğe başlaması üzerine "Milli Mecma" nın 53 üncü numarasında bu mes`eleğe dair ufak, fakat etraflıca bir tenkidnâme çıkmıştı. Lütfen okursanız hakikati anlarsınız. İsmet efendinin iddiaları tamamen vâhidir. Şairin mu`asırları tarafından kaleme alınan vesikalarla taban tabana zıddır.

2-"Nedim" in "1143 ihtilâli ishâsında o devrin başlıca münevver ve ma`ruf zevâtı arasında öldürülecek terk-i hayat" ettiğinden bahs ediliyor. Halbuki Sâlim`in eserine zeyl olmak üzere kaleme alınan "Râmiz Tezkiresi" bu bâbda sarîh ma`lûmat vermektedir. İhtilâli olunca "Nedim" heyecana düşmüş, dıçar olduğu "illet vâhime" den kurtulmayarak 1143 cemaz ül âhiresinde vefat etmiştir. Halbuki Rebi-ül evvelin on beşinde başlayan isyan cemaz-ül âhireden evvel bitmiş, âsiler tamamen tepelenmiş, İstanbul`da tabiri hayat ve huzur başlamış, hatta Damad İbrahim Paşa mensublarından bir çok değerli adamlar tekrar me`muriyetlere geçirilmiştir. Mu`asırının "Rahm etmedi kimesne ânın âh u zârına" deyişine bakılırsa tezkire sahibi "Râmiz Efendi" nin "illet-i vâhime" ta`bir ettiği hastalığın şöyle böyle bir cinnet olduğu anlaşılır.

3--"Ali Paşanın varadindeki şihâdeti Nedim`ikader bilir bir hâmiden mahrum bırakmıştı." deniyor. Bu risâlenin bir çok satırları gibi bu cümlede vaktiyle bir zâtın Nedim hakkında yazdığı yanlış bir mütaalânâmeden alınmıştır. Türkiyat mecmuasının birinci nücha-

sında münderic "Nedim'in Hayatı" ünvanlı uzunca bir tedkiknamede bir çok mülâhazalar gibi bununda doğru bir söz olmadığını anlamış-
 tık. Nedim ancak Damad İbrahim Paşa'nın sadaretinden sonra "Oh!"
 diyebilmiştir. Şehid Ali Paşa'nın arasına gösterdiği semahate rağmen nasıl aksi, garazkâr, bir adam olduğu ise tarihlerde mukayyed-
 dir. "Varadin" felâketi halka keder verdiği halde "Ali Paşa'nın şehadeti herkesi sevindirmiştir. Nitekim "Hayatta" Çelebi Zâde Asım, Nahifi, gibi şairlere tahsis ettiğimiz makalelerde Ali Paşa'nın elinden bu adamların çektiklerini bilvesile yazmıştık.

4-1145 ihtilâli bir risâlede "Softa güruhu" nin ikâ kerdesi olarak gösteriliyor. Hadisenin etraflıca bir tarihcesi olan gayri matbu "bdî vakâyihamesi, hatta meşhur ve matbu "Suphi Tarihi" gözden geçirilecek olursa bu iddianında doğru olmadığı anlaşılır. Pek yakında bu mühim ihtilâlin sebeplerini, zuhurunu devamını, itfasını "Hayat" da yazacağım.

5--"Şahsi hayatı itibariyle Nedim sanki ezme-i kabl-et tarihinde yaşamış bir zata benzer" diye yine vaktiyle diğer bir zatin söylediği söz tekrar ediliyor. Vakâ büyük bir şairin hayatı en hurda taraflarına kadar bilinmektedir. Bu itibarla Nedim hakkındaki ma'lumatımız elbette noksandır. Fakat şair, aslâ "Kabl-et Tarih" bir devirde yaşamış bir zata-Mahluka dense daha münasip olmaz mı idi?-benzemez. ~n mu'teber vesikalara istinâden etnaflaca tercüme-i hâline "Türkiyat" a yazdığım bu değerli adamın hayatından bil'vesile burada icmâlen bahs edeyim:

Nedim'in babası "madolu'da kadılıkla dolaşan Mehmed Efendi mâmında bir zâttir. Babasının babası Sultan İbrahim devri Kazaskelerinden meşhûr Merzifonlu "Mülakkab Mustafa bin Muslihiddin Efendi" dir. Mustafa efendi südurdan "Çoşmi Mehmed Efendi" nin kızını almış, ondan Mehmed efendi dünyaya gelmiştir. Mehmed efendi, Kara Çelebizâde "bdülaziz efendi ailesine mensub "Saliha Hatun" u tevric etmiş, Nedim doğmuştur. Nedim'e büyükbâbasına izafeten

"Mülakapsade" bile denildiğini mu'asırlarından meghûr bir zâtın hattı destiyle yazılmış bir fihristen istidlâl ediyoruz. Fakat Mustafa efendi tarihinde pek fena bir nâm bıraktığı için şairden bahs eden tarihler, teskireler Nedim-i incitmemek için bu ünvanı kullanmamaktadırlar. Nedim'de fırsat buldukça yalnız ana tarafından atalarını yâd etmiştir.

Nedim'in سید İstanbul'dur. İyi bir tahsil görmüş, ulmaza-
de olduğu için küçük yaşında "Mülazım" olmuştur. Rabçayı, bilhas-
sa farisi lisanını pek iyi öğrenmiştir. "bezâde Abdullah "fendinin
maşihatı esnasındaki bir imtihanda pek parlak cevaplar vermiş,"
Medrese-i hâric" le müderris olmak hakkını kazanmıştır. Fakat Da-
mad İbrahim Paşa sadrazam oluncaya kadar zarûret çektiği muhakkak-
tır. Paşa kendisini pek sevmiş, husûsi kütüphanesine me'mur olmuş,
her sene Ramazanda takrir edilen tefsir derslerinde "Kâri" lik
vazifesini vermiş, bazen de eskilerine takdim edilmek sûretiyle
müderrislik silkinde hareket ve terakki ettirmiştir. Nedim yazın
lâle çerağlarında, kışın helva sohbetlerinde sadrazamla, hatta pâ-
digahla berâber safâlar sürmüştür. Ölmeden bir sene evvel "Medâris-
i suhan seman" in biriyle tevkir olundu. Son müderrislikleri "Sa'di
Efendi" "Nişancı Paşa-ı Atik", "Sekban-ı Ali" medreselerindedir.
Muhtelif vesikalar ve delâletlerle anlıyoruzki Nedim şuh, zârif fa-
kat haysiyetine i'tinalı vakûr bir adammış: "Nedim" müstesna şiir-
leriyle genç yaşta başında " سید " gibi bir üstad olmak üzere
bütün muassırlarının nazar-ı dikkatini celb etmiş, Kâmi, Seyyid Veh-
bi, Neyli, Çelebizâde Asım, Kelim ve Âtîf misili tanınmış şairleri-
ne kendisine nazîre söylemek, tahmis yazmak mecburiyetinde bırak-
mış, ekserisinin üslûblarına te'sir etmiş, hatta pek seviştiği İz-
zet Ali Paşa'ya tam bir mukallid yapmıştı.

Bütün bu hakikatler meydana konduktan matbuat sahasına çık-
dıktan sonra kaleme alınan mezkur risâlede görülen, yanlışlıklar,
yazan zâtın kasdî gaflet ve ihmalden manâzî bir zevk alır mizac-

da olması ihtimâlini hatırlatıyor! Meğer ki bir şey okumas bir adam cı!.. Fakat böyle birisininde edebiyatın en meşhur simasını halka ve gençliğe pek sathi ve yanlış anlatmağa kalkışmak hakkı yoktur sanırım.

Maaalesef görüyoruz ki bilhassa son zamanlarda tarih efsane"vi bir hal aldı. Hayati hakikatler asılsız vâhimelere tahvil edildi. İlmî seven adamların ittihad ederek bu vâhimelerle mücâdele etmesi birinci derecelerde vazifeleri adâdına girdi. Hele son haftalarda tasviri bile mümkün olmayan şeylerin ilmi birer iddia gibi ileri sürülmek istendiği görülmektedir. Şu vaziyet karşısında o tanınmış akkadeşin riyâset ve nezâreti altında kaleme alınan şeylere itinâ edilmesini istemek hakkımızdır. Çünkü bu ufak tefek risâleler-doğru yazdıkları takdirde-memlekete çok hizmetler edebilir.

Nedim'in kâsîdeleri, bâhusus kasidelerinin tasviri ihtivâ eden en baş tarafları gazelleri kadar güzeldir. Halbuki mezkur risâlede bu parçalardan hiçbir şey gösterilmemiştir. Bilvesile arz edeyim ki şairin Damad İbrahim Paşa'ya takdim ettiği kasidelerin asıllarıyla matbu' ve gayri matbu' nüshalarda tesadüf edilen şekilleri arasında bazen fazlaca vardır. Bendeniz Nedim'n hayatında İbrahim Paşa tarafından iki meşhur şaire toplattırılmış nefis bir mecmuada bu güzel şiirlerin asıllarını buldum. İlk fırsatta neşretmek emelindeyim.

Bu son günlerin ilmi, tarihi i'tişaşları arasında bir kaç da güzel edebî eser intişar etti. Bunların biri ve belki birincisi Fâzıl Beğin "Şeytan Diyor ki" sidir. Nedim'i en ziyâde ince zekası için seviyoruz. Mensub oldukları edebî nevilere başka başka olmakla bârâber yirminci asrın (Fâzıl Ahmed) iyle on ikinci asrın (Nedim Ahmed) i aynı kuvvet ve hususiyette iki müstesna şahsiyettir. Yeni çıkan eserler arasında diğer bir "Enterasan" ı Ömer Seyfeddin'in "Orijinal" hikayelerinden müteşekkil "Bahar ve Kelebeklerdir." Her iki nefis kitaptan pek yakında bams etmek istiyorum. İnc gö-

rüşürüz efendim.

Ali Cânib

HAYAT MECMUASI 1.CİLD SAYI:25 SH:442-443 5Mayıs 1927

Edebî Tedkik:

"ŞEYTAN DİYOR Kİ" YE DAİR

Fazıl Ahmed Bey'in son günlerde bir eseri intişar etti: "Şeytan diyor ki... Kitap, vaktiyle yazdığı ufak ufak makalelerden, muşahabelerden mürekkebdir. Kâri' bu değerli muharririn hangi yazısını eline alsa derhal neş'elenmeğe hazırlanır. Hemen herkes mütefiktir: "Fazıl Ahmed mükemmel bir mizahnüvistir." Evet doğru... Fakat ben şu satırlarla onun evvelâ psikolojisinden bahsetmek isterim. Çünkü o kanaatteyim ki eğer bunu izah edebilirim eserlerini ve o meyanda "Şeytan diyor ki" sini daha esaslıca anlatabileceğim: Eserinin muhtelif yerlerinde cehle, istibdada, saltanata karşı gayzını göstererek çocuğuna"... Tarihini daha tenha, gösterişsiz semtlerinde oturan, şurada burada tek tük görülen bâzı adamlar işiteceksin: Âlimler, mütefekkirler şairler, v.s gibi . İşte asıl onlara ehemmiyet ver müşfik ve bilki mâzinin bütün dehlizlerini dolduran firavun kıyâfetli sanadidi bir gün kökünden tamâmiyle devirecek ve her ferdi kendi âleminde bir sultan yapacak olan medeniyet peygamberleri onlardır. Onlar ki müstakbel insaniyete ilim ve zeka mâbûdu tarafından Res'ül olarak ba's edilirler. İşte sana tavsiye ederim, sen de o peygamberlerden birine gönül bağla... Nasihatını veren Fazıl Ahmed Bey dünyaya idealist olarak gelmiştir. Evet "Âdi fikr-i menfaat temayüllerinin üstünde olan gayeleri kovalamaktan âciz bir ruh benim nazarımda topal ve kötürümdür. Hattâ eksiriyetinin gıptalarını köpürten maddi servetler kazansada! Zira istemem ki insanın batinında tutuşmuş bir iştiyak yalnız karnını doyurmak için uskumru sürülerinin peşine düşen bir Yunus balığına benzesin. Düşün Müşfik, yazık değil mi ki aşk, zekâ nev'inden mevhibelere, güzelliğin, hakikatin fedaisi olarak kullanılmıyalım da Âdi ve akûr bir tazı sürüsü halinde bayağı ihtiraslarımızın arkasından koşturalım... diyen bu müntaz muharrir bir idealist olarak dün-

yaya gelmiş, fakat hayatın hakikati karşısında fazla inad-ve belki fazla mukavemette etmeğe lüzum görmemiş: "Ben de kâniimdir ki fitratin Sokrat`abütün cihan için tertib ettiği ahlâk düsturunu pek başka bir mantıkla vücûda getirmiş. O kitabın içinde ne bizim ahlâk-ı alâî sahibinin, ne de meşhur (Kont) ın düşüncelerine uyar bir satır okumak ihtimali yoktur. ⁴ rzu, hased ihtiras, sanra hiddet kin ve gazab daha sonra kuvvet, musaraa. İşte hilkatın ahlâk-ı mecellesinde şimdiye kadar okunabilmiş hiyeroglifler... "diyerek "Pesimist" denilen bedbinler âdâdına girmekten çekinmemiştir. Fakat zannedilmemelidir ki "Pesizmde" onu esir edebilmekten çekinmemiştir. Fakat zannedilmemelidir ki "Pesimizmde" onu esir edebilmiştir. Hayır: "Karyola, elektrik, duş, futbol, tayyâre, dans ila... gibi şeyler de bizim muhtera`atımızdan değil mi? Tabiatta hiç teilsiz telefon veya taht-el-bahr gördüğünü hatırlayan kimse var mıdır? Fakat bunlar toprağın içinden mantarlarla berâber bitmiyor diye biz onlara iltifat etmiyor muyuz? Velew sadece insanların birbinine az zarar vermesini temin içinde bile olsa fazilet tohumunu her kalbe ekmek lazım. Ve bunun için ruhumuzda, vicdanımızda saban sürmek nasdas ameliyeliri yapmak zarureti var..." diyor. ⁵ Ve idealizmin mukavemet ve mücâdelesine lüzüm görüyor. Şu mukaddimeyi yapmaktan maksadım, Fâzıl ⁶ Ahmed`in sâde ve bâsîd bir mizahnüvis olmadığını göstermektir. Onun mizahı daima bir fikre müstenid ve bir fikirden kuvvet olan mizahdır. Unutmamalı ki bu müstesna fitratta adam bâzılarının tahmininde çok kuvvetli bir irfan sahibidir; bu vâkıa biraz dağınıktır. Fakat yazılarına tam bir gıda verecek kadar esaslı ve rasindir.

Hülâsa kanaatime göre Fazıl Ahmed idealist yaratılmış bir adamdır. Fazla ısrarı gaflet saymış, "Pesimizm" e yürümüştür. ⁷ nçak bu zaruri yürüşü onu idealinden ayıran hayatın hakikatine karşı kindar etmiştir. İşte Fazıl Ahmed`in bütün mizahı bu kini ifâde eder. "Fantezi" kabilinden yazdıkları istisnâ edilecek olursa kale-

me aldığı satırlar sâde bir neş'e ve bir eğlence halinde kalmamıştır. Fâzıl mizâhıyla tabiat ve hilkatin küçüklüklerini hicv etmiştir. Her eserinde ve bu meyanında "Şeytan diyor ki" de baştan başa bu mücâdeleyi görürüz.

Bahis şumaya gelince: Bize nice şakrak yazılar yazan, ilk ve hele de ciddi mes'elelere lâkayd görünen muharririn "gelecekte nevi olmak benim piresibim dahilinde değildir. Taş devrinden bu günkü seviyeye çıkmış olan insanîyet- dir ki biz de onun bir kolu- yuz- elbette bu mertebeden tekrar mağara hayatına inmeyecek... Her millet için dünü unutmamak ve yarından ümidimi kasmamak düsturunun bir nass-ı necat olduğuna kâniim... İktidar sahibi bir kalem için ihtiras ve zina haricinde pek güzel mevzu'lar bulunabilir. Ve biz onlara daha ziyâde muhtâcız..." gibi sözlerindeki ciddiyeti, samimiyeti, hulûsu artık pek iyi anlarız.

Siz bu mizahnüvisin bizzat "Fâzıl; meğer çok basit kafalı ve pek istidatsız doğmuş bir adammışsın; Amir ol, ben seni bu kadar anlayışı gevşek ve idaresi çözükle bilmezdim." meğer tahmin edemeyeceğim kadar köksüz ve hâsiyetsiz bir otmuşsun Fâzıl! Yosunun, deniz kadayının sana nisbetle çok fazla akli vardır. Ve tabii senden pek ziyâde yararlığı! "Ünyâda senin gayen nedir a kuzum? Ve zannına göre o kimdir ki senden müstefid olur?!" deyişine ve edebi âmme-deki umumî zanna pek itimad etmeliyiz. "Fâzıl sade bir şakacı değildir. Bir fikir adamıdır. Ve mizâhı ahlak üzerine müstenî ddir. Zaten aklumun mizah bu noktadan tahlil edilirse edebiyatın ahlakla em münasebetter bir nevi' olduğu anlaşılır. Ancak unutulmamalıdır ki mizâhı ferdiyetinin, ihtirasının, gaysının silâhı olarak kullananlar da vardır. Fâzıl ahmed ne bir muhteris ne de bâzılarının zannı gibi bir lâkayddır. Kanaatimce o samimiyete, fazilete, gayr-ı endişliğe, teceddüde âşık ve bu mefhumların düşmanlarına düşmandır. Bütün mizahı bu noktada toplanır.

İşte "Şeytan diyor ki" nin emsalsiz sahifelerinden muhtelif

mevzulara aid bir kaç nümune:

-Terbiye ile uğraşan adamların pek çoğunda gördüğüm en gülünç şey nedir bilirmisin? Mantığa ehemmiyet verişleri!

-Tuhaf söylüyorsun. Zavallı akılla mantığa ittihadcılar ehemmiyet verme, peki deriz. İtilâfçılar kulak asmaz, sesimizi çıkarmayız. Gazeteciler itibar etmez, yine kârımız süküt-bâri lütfen âtîfeten birakta biçâreye ilimli uğraşan adamlar biraz tatlı yüz gösterisin! Emin ol, bizim toprağımızda akl-ı selime karşı açılan mücadeleyi ne satmaya, ne ihtikâra ne filoksera ile tifüsa reva görmüşüzdür. Artık sen bile eline altı patlak alarak münzevi, yatalak ve her himâyeden mahrum kalmış mantığın üzerine hücum edersen biçârenin hâli nasıl olur? Biraz insaf ve mürüveit lâzım azizim. İdrak-i beşeri karaağaç mezbahası mı zannediyorsun?

-Sözlerin öyle hoşuma gidiyor ki!.. Fakat sebebi ne bilirmisin? Mantıksız oluşları! Gayet sınırlı, hiddetli söylüyorsun? O bütün güzellik orada geliyor! Yoksa hüsnün; ibtilâ ve heyecanın yanında mantık dediğin o mutasallif softa bozuntusu, ukâla mütekaidi kırık düşkünlü ve züğürt, çapur ve sevimsiz şeyin ne ehemmiyeti olur?

-Demek ki senin için akıl, itidal gibi şeyler âdeta ihtiraslarımızın yoluna dökülmüş bir çakıl, arzularımızın eteğine takılan bir nevi deve dikenini, yahut zevkimizin şarabına katılmış bir çeşme suyu nev'inden öyle mi?

Hiç öyle değil ama hiddetinden öyle söylüyorum. Mantık ilimde, fende en keskin makas. Fakat beni nev'imizin büyük bir ekseriyetine karşı, emin ol ki en kör, ve en küflü silah o! Zavallıyı çok defa bizim en kör ve en küflü silah o! Zavallıyı çok defa bizim muhtaktaki kör satıra benzetiyorum. Bazen aynı mantığı sulfataya, İngiliz tuzuna teşbih ettiğimde oluyor. Evet fâideli şey! Anladık ama lezzetine ne dersin? Dünyada iğdeyi bile büyük bir iştihâ ile yiyen insânlara tesadüf edilir. Fakat kansızlıktan ölen bir adam dahî lezzet duyarak kına-kına içebilir mi? Hangi çocuk vardır ki

nasihat yerine şekerleme veren bir mürebbiye sevinile, vefâkar bulmayacak kadar zihnen ihtiyarlamış olsun? Binâenaleyh halka iyilik etmek ona bir şey öğretmek, ibir hakikat kabul ettirmek-nasıl anlatayım-ammeyi mantıkileştirmek isteyenler her şeyden evvel kuru ilimden garnitürsüz hakikatten ihtiraz etmeli! Halk herşeyi yiyip yutar. Fakat dikkat et ki hazırladığın yemek hem عزیز bir tabak içinde olsun ve hem de lezzetli!..”

“-En girift ve ehemmiyetli mes’elelere dair mütâlaa yarışı edenlerin bu koşu esnasında pek celi ve şâmil bazı hakayık-ı külliyeyi çığnemekte oldukları sık sık görülmüyor. Hatta bazı gazeteler, düşünce sakatata ile insicam yırtıklarının ve vicdan saratazlarıyla dirayet evramının teşhirine mahsus bir nev’i teşrih-i marazi müzesine dönmüştür.

-Meselâ?

-Meselâ bin gün insafa, idraki topal fakat cür’et patırtısı payansız bir kalem görürüz. Kalpakçılar başında otomobil yarışı, Mahmut Paşa yokuşunda motosiklet tecrübesi yapar gibi yazılarıyla ortaya fırlıyor. Mantık, akıl ve bilgi hatta zavallı sarf ile nahu derhal tekerlekler altında! Şimendifer önünden tramvayla kamyon sadmesinden kaçan müthiş bir halk gibi mantıkla adalet, nezahatle hakikat-perverlik canını atacak başını kurtaracak yer aramakla meşgul! Ve hepsinin gözleri dışarıya fırlamış halde. Ne oluyor? Bu kadar şamata ne içindir?.. Anlamak kabil değil! Sonra insan ortalığa bakınca fark ediyor ki bazan bir kaç sütun içinde sayılamayacak kadar mecruh ve maktul serilidir. İirmi yerde imlâyı sarf ve nahtı tecavüze uğramış soyulup sogana çevrilmiş buluyoruz. Kark yerde kazâzede bir mantığın iniltisi, yaralanmış bir umdenin vâveylâsı var. Hâsılı bir sütun yazı, zekelenden sonra Yokohama şehri gibi!.. Emin ol ki hem acemi hem körkütük sarhoş bir arabacı en kalabalık bir caddeden alabildiğine geçse, ne bu kadar adam ezebilir, ne bu miktarda tabla ile dükkân çevirip yıkmak kaabiliyetindedir!”

"Divâni hattıyla bakkal defteri nerede tutulur? Hind Âbâdisinden şeker külâhı yapılır mı?-Keşmir şalından mavna yelkeni kim görmüş?~~gd ağacı kıyma tahtası imâlinde nasıl kullanılır?Halbuki edebiyat bunların hepsini yapıyor.~~Bâzi genç kalemler mâlumat ve mantıklarıyla yoğuramadıkları hamurları edebiyattan bir oklava ile açmak istiyorlar.Acaba bu hareketin münhasıran bir zaaf alâmeti olacağını kestiremiyorlar mı?..Zira mes`ele pek sârih.Malumdur ki hakikat sırmalı lâkırdılara değil,doğru söze derler.Ve aslı olmayan bir iddianın müdafaasına belagat ve san`atı avukat za`yin etmek,insanın gönlünde doğruluk muhabbete bulunmadığına delildir."âzilâne mukaddemelerle iftiraya varmayı yalnız soğuk bir seyyie âdetmiyorum,böyle hareketler bana derseâm binişiyle Baluz a gitmek kadar da gülünç görünüyor...."

"Şeytan Diyor ki" nin güzide muharriri meşhur şahsiyetlerin "Portre"lerini de pek büyük muvaffakiyetle meydana koyar.İşte size iki misal:

"-Ziya Gökalp Bey`in zekâsını neye benzetirim bilirmisin(iz)? Kuyuya!Hakikaten bana öyle geliyor ki bu büyük ve muhterem adamın zihni,ağzı,dar fakat kaidesi geniş bir kuyudurb^{ma} gayet derin.Üz kulaç,bin kulaç derinliğinde bid kuyu!

-Ben de tamamen senin fikrindeyim.Hakikaten üstadın dehâsı bin kulaç bir kuyu...Der-akab görürsün ki bu suda pek mühim havas-a şifâye vardır.Bir çok iyi gelebilecek maddeler orada miting âdetmiş gibidir.Lâkin hiç bir şeye yaramayacak tarzda Vişi gibi,çitli,Kisarna gibi miğde rahatsızlıklarına tavsiye etsen,görürsün ki içindeki kükürt buna müsaade etmez.Yok,ekzamalıyım,desen bu defa da dokuzyük doksan metre derinliğinden su çekerek hazine değii hatta kurna doldurmağa kolların dayanmaz.Hakikaten pek sevdiğim Ziya Bey`in müfekkiresi Gökusu`daki kavanoz ve desti imâlâthanelerindeki usta başılar gibi çalışır.Önünde Sosyoloji tezgahı muhtelif ilimlere bağlı bir nazariyyat kayışı ile her vakit karanlık-

ta duran gizli bir motor sayesinde hareket-i devraniyesini icrâ eder. Tezler, mes'eleler, nazariyyeler, tıpkı o testilerin fiçisindeki balçık gibi şekilsiz, yumuşak, lâkin her kıyafeti almağa ânade durmaktadır. Hiç sıkılmadan git üstadın ricâ et: Efendim ,bu gün mefkûrevî bir kanun sūrahisi istiyorum. Göreceksin ki Ziya bey yanındaki çamurdan bir miktar alıp önündeki çarka koydu mu, senin istediğin şeyin evvelâ boynunu sonra karnını ve nihayet çabucak kulpunu hazırlayıverecektir.... Ziya Bey sosyoloji hamuruyla dünyanın bütün şvânisini yapmağa kudret kazandı. Fakat dehası hassaten vücûda getirdiği eserlere taktığı kuplarda sâbik olmuştur. Zira kendisi belki imalatta büyük bir san'atkâr, fakat kulp bahsinde büsbütün hârika!.."

Ziya Çökalp'in düşünüş ve bilhassa buluş kaabiliyeti muhtelif felsefe ve ilim adamlarınının nokta-i nazarlarını nasıl kendi şahsiyetiyle, telâkkileriyle meze ve hassaten te'vil ettiğini bu ince ve zeki zatırlarında neş'eli ve büyük bir kudretle anlatmaktadır.

İşte bir parça daha:

"(Süleyman Nazif Bey'e) üstad hakikaten ne Rüstemâne bir gürz vuruşunuz ne Hindde Hinderburg vâri bir pala çalışınız var. Ve bu bütün ussat'ı sarf ile tugat-ı nahve, yani alelumum üsera-yı lisan karşı! Belki halık-ı levh ü kalem kişver-i üslûbda fermanferma bir cihangir'i kamus olmanıza murad buyurmuş. Evet hiç şüphe yok, feraino-i edebden intikam edebiyatı olacak yegâne kelim-i zaman sınız... Belinize binbir terkible santraçlı-rengârenk bir pestemâl, bir nevi lâhun-u belâgat sardınız. ve gördük ki Türkçemiz, önünüzde hamur tahtası olmuş, birden bire "esâ-yı Mûsâ eb'adında bir oklava şekli olan kaleminiz ise onun üstünde yufka açmakla meşgûl! ... Evet üstad, kâri'leriniz için âlicenab bir tabbat-ı nefais oluveriniz. Ve iğbirar-ı edibiniz eski Kırım Hanları gibi â'dâ-yı edebe(i) yani lisan moskoflarına akın salarken âtifet-i asileniz-

de biz müsteklarınıza tatar böreği ikram etti....Merhamet buyurun
Üstad,devavin-i kadime emniyet-i can ü maldan mahrum kalmasın.Ve
~~sanıyan Mehmed "min Beyefendi muhlisinizden rica edin,hidemat-ı~~
şakaya mahkûm bilcümle zueafa-yı terakib ile mağdurin-i izafat
hakkında aff-ı umumî ilân buyursun...."

Şuna çok itimadım var ki Fâzıl Ahmed Bey'in nâmı ve şöhreti
nisyan pençesinden kendisini kurtaracaktır.Bu nesilden istikbâle
kalacak mahdud şahsiyetlerden biri mutlaka odur.Ve "Şeytan Diyor
ki" bir san'at bediâsıdır.

Ali Cânib Yöntem

HAYAT MECMUASI 1.CİLT SAYI:25, SH.483-484

Edebi Tetkik :

"BAHAR VE KELEBEKLER" e DAİR

Bir sene zarfında Ömer Seyfeddin'in üç cild küçük hikayesi inkişar etdi:"Yüksek ökçeler","Gizli mabed",ve son haftalarda çıkan "Bahar ve Kelebekler" Bizim edebiyatımızda kudret ve selâhîyetini haiz kimse olmadığını için bu eserler hakkındaki hükmü,edebi ammenin verdiği rağbet ve revacdan istintâc etmek en bîtarafâne bir tarzıdır:"Yüksek ökçeler" le "Gizli Ma'bed" nüshalarından bir iki yüz kadar kaldı."Bahar ve Kelebeklerin" satımı bine yaklaştı.Şunu herşeyden evvel arz etmek isterim ki sereler geçtikçe edebî kabiliyeti daha ziyâde anlaşılın,bu gün bizzat mecmua sahibi genç bir şaire;"Türk edebiyatının son zamanlarda yegâne küçük hikâyecesi Ömer Seyfeddin 'di Onun öldüğü günden beri Türkçe küçük hikâye yazılmıyor,yazılanlar halâ bâzı kalem tecrübeleridir.Bunların arasında çok güzel olanlar da bulunabilir;fakat henüz bir hikâyecimiz olmadığını şübhem yok.Bunu,bir edebiyat mecmuası çıkaran adam sıfatıyla herkesten fazla ben hissediyorum.Zan ediyorum ki Ömer Seyfeddin yaşasaydı bu gün Türkçeye haricden hikaye nakl itmeğe bu kadar mecbur olmayacaktık,belki kendi lisanımızdakilerin tercüme edeyişesni gurur ile bekleyecektik"(x) dedirten bu müstesna gencin yalnız hikâyeleri değil,makaleleri,hatırat kabilinden yazdığı defterleri,hususî mektupları,bilâistisnâ,tamâmen neşr edilecektir.Beğenen,beğendiğini okur.Türk edebiyatında bir merhale vücuda getiren adamın hiç bir satırı matbuat sahasına çıkmaktan mahrum bırakılamaz.Kaldı ki Ömer Seyfeddin ne yazmış ise edebi ammemizde hararetle karşılanmıştır.

x

x

x

"Bahar ve Kelebekler" muharriri-bu,onun yeni lisanla yazdığı ilk hikâyedir-sade Türkçe'nin umumileşmediği zamanlarda

hayli itirazlara dâçar olmuştu. Kendisi hatarat defterinde 6 Kanuni Sâni 1918 tarihiyle şunları yazıyor: "...Herkes benim lisanımı pek çıplak buluyor. Çünkü ben tabii lisanı kendime örnek yapıyorum. Tabii lisan, konuşulan lisdâr. Eski nesrin Arabca, Acemce terkiplerden tasarruf edilmemiş ecnebi kelimelerden aldığı lüzüçet tabii lisanında yoktur. Lisanımızın bünyesinde (medd) yoktur. Hecelerimiz, hemen umâmiyetle kısadır, kuvvetlidir. Öyle uzun cümleleri Türk söyleyemez. Ben işte Halid Ziya'la Cenab'ın alacalı, terkipli, cafcacı nesrinden birdenbire bu ana kadar yazılmamış tabii lisanı döndüğüm için herkesi şaşırttım. Yakup Kadri'le Fâlih Rifkî'da eski terkipli nesrin bu-lüzüçet-i-hâlâ var. Onların lisanı bu lüzüçet için beğeniliyor. Halbuki bunu ben bir kusur sayıyorum. Haklı mıyım, değil miyim? İleride belli olacak. Ben lisanımızda, lisanın hususiyetini teşkil eden "Türkiyyet" leri kullanırım. Bunu herkes "argo" sanıyor.

Argo "Külhanbeği lisanı" demek Fransızcada bir "argo" var. Birde "Gallicisme" denilen şekiller var. "Gallicisme" bu lisanların "omnünan" leri hükmündedir. Bizim lisanımızda bir "Külhanbeği lehçesi" var. Fakat kamusu o kadar kısa ki... âdeta elli kelimeyi geçmez diyebilirim (.....) in Fransızcadan tençüme ettiği büyük bir argo kamu sunu gördüm. İçinde binlerce kelime var! Onun için bizim "Külhanbeği lehçesi" ni Fransızların argosuna beâzetmek bir az fazladır. Ne kemiyet, ne keyfiyetce aralarında bir müşahabet yoktur. Bizim argo, balıkçılarla tulumbacılar tarafından söylenen beş on tane Rumca yâhud Ermenice kelimelerdir. Fakat bil'akis "Ata sözleri" mizle rabitaları olan o kadar çok "Türkiyyet" lerimiz var ki.... Bunların ma'nalarını yalnız biz biliyoruz. Bunlar "Külhanbeği" gibi küçük bir zümrenin değil, bütün bir milletin tabirleridir. Bir kaç misâl getirayım:

İşler çatallaştı)- müşkülleşti
İşler sarpa sardı

Karna zil çalıyor)-çok acıkmış

Vurdum duymazın biri)-hissiz bir adam

..Y.....

Bu hususiyetleri "Argo" zannetmek pek büyük bir hata... Ama şimdilik matbuatta bunu anlatmak mümkün değil. İşte ben lisanımızın "Ornüman" ları makamında olan bu husûsiyetleri, tabii ilğin haricinde çıkmayarak kullanmağa çalışıyorum. "Argo" ile "Garllicisme", "Külhanbeği lehçesi" ile "Türkiyyet" arasındaki farkı bilmeyenler beni "Külhanbeği lisanı kullanıyor" sanıyorlar. Biraz hakları var. Çünkü şimdiye kadar tabii lisan, tabii lisanın hususiyetleri hep âdilik telakki olunmuş! edebiyattan çıkarılmış!.. Eski uydurma mücerred nesre alışanlara tabii lisanın hususiyetleri garib geliyor. Bir gün tabii bu nesre de alışacaklar. Fakat şimdiden:-Bu argo... bu âdi... hükümünü vermeseler.

Zaman Ömer Seyfeddin'in tahmini pek çabuk meydana koydu. Bu gün "Bahar ve Kelebekler" deki hikâyelerin lisanını kimse yadırgamıyor. Başka "Akşam" gazetesine Rusca'dan hikâyeler nakl eden genç edip olduğu halde yeni nesirde Ömer Seyfeddin'in "Türkiyyet" ta'bir ettiği Türkçe hususiyetlerini kullananlar, kullanmakta zevk bulanlar çoğalıyor.

"Bahar ve Kelebekler" cildinin içindeki hikâyeler pek "Enterasan" larından biri "fon Sadriştayn'ın Karısı" dır. Umumi harb içinde "Yeni Mecmua" da çıkan bu eser Türkiye'de birbirine uymaz. itirazlar, hiddetler, asabiyetler doğurdu. Ömer Seyfeddin 15 Kanun-u sani 1918 tarihile kendi hatıratına şu satırları yazıyor: "ben fon Sadriştayn'ın Karısı yeni mecmuada neşr ettim. Büyük bir gürültü yaptı. Yalnız kadınların arasında değil, Almanların arasında da da: ... Bir hafta evvel, Celâl Sahir'e yemeğe gitmiştim:

-Almanlar da anlamıyorlar, dedi, dün telefonla Ömer Seyfeddin neye bizi tahkir ediyor diye bana soruyorlardı.

Kadınlar hep ayağa kalktı. Boyuna eve telefon ediyorlar. Mektuplar da alıyorum. "Nilüfer Sara" isminde bir hanım bana "Sefiştayn" diyor. Beni Alman propagandacılığı ile itham ediyor. "Vakit" gazetesi baş muharrir Ahmet Emin, dün vapurda beni gördü: "Size yazılmış bir cevap var, darülfünun talebesi hanımlardan" dedi "Hemen koyunuz" diye güldüm. Tabii hepsine en nihayet cevap vereceğim....."

Ömer Seyfeddin bu cevâbı "fon Sadriştaynın oğlu" nu yazmakla vermiş oldu. Yine "Bahar ve Kelebekler" de münderic olan bu hikâye Türk hanımlığına karşı müteessirrâne ve samimi bir tarzidedir.

Kâriiler zümresi bu mümtaz hikâyecinin hakkını tamamen vermiş oldukları halde burada izah ve tahlil etmek istediğim türlü türlü sebeplerle bir kısım muharrirler sanalarca onun eserlerini zens ile gözden düşürmeğe uğraşdılar. Bakınız Ömer Seyfeddin bunlardan bazıları için ne diyor? "Her türlü taarruzları gözüme aldım. Hiç korkmadan yazıyorum. Aleyhimde-ama şifâhi-bir cereyan var. Bana "Paul de cog" diyorlar. Bu cereyan reisi: (....) fakat hûda fırsat verir ise..." Onu öyle bir iflas ettireceğimski ..Aka Gündüz Bilecik'de sürgün.... Oradan "Karagöz" e manzumeler yazıyor. Bir destanında diyor ki:

Servet-i Fünun oldu ana mektebi!

Hakikaten bu gençler pek çocuk! (.....) falan öyle bir tarzıyla lakırdı söylüyorlar ki kendilerini tanımayanlar gayet ihtiyar bir takım üstadlar sanacak. Halbuki bunların daha edebiyatda isimleri yok. Matbuat imzalarını tanımıyorlar. Yine benimişin bir târizi var: "Ömer Seyfeddin ismarlama hikâye yazmasa pek mümtaz bir hikâyeci olacak". Fon Sadriştaynın karısı bunu isbat eder. "Bu sözü mülâkatda "Rıza Tevfik" de söyledi. Ismarlama hikâye! ..Düşünüyor, düşünüyor, bunun ne olduğunu anlayamıyorum. Ben her

seyden, en ehemmiyetsiz bir fıkradan, bir cümleden bir hikâye, ko-
ca bir roman çıkarabilirim. San'at o hikâye ve o romani çıkardı-
~~ğım ehemmiyetsiz şey değil, benim o şey etrafında canlandırdı-~~
ğım hayattır."

Ben bu sözlere bir şey ilâve etmek istemem; Yalnız şunu söy-
leyim ki Ömer Seyfeddin'e bazılarınca isnad edilen bir kusur da
onun "Description tasvir" e ehemmiyet vermeyişidir. Hatta geçen-
lerde bir mecmua "Ömer Seyfeddin hikâyecilikte bir şeye en çok
ehemmiyet veriyordu; Vak'anın hareketi, İhtimal Ömer Seyfeddin'in
mezîyet ve noksanı buradadır. Ömer Seyfeddin de vak'alar daima
sanlı ve hareketlidir. Fazla tafsilat yoktur. Uzun uzadıya tesvih-
lere, tahlillere hiç tesadüf edilmez. Bunun ifratı Ömer Seyfeddin
in hikâyelerinde biraz kuru ve yavan bir tesir bırakmıştır.

Hikâyenin tekniği bizim memleketde hemen herkesten iyi bi-
len "Bahar ve Kelebekler" sahibi, "Nuvel" ve "Kont" da tasvirin
mekki ve derecesini pek mükemmel ta'yin eden bir adamdır. Fakat
uzun seneler Halit Ziya Bey'in bitmez tükenmez tahlilleriyle ün-
siyyet eden genç ediplerimizden bir kısmına bu tarâda düşündük-
leri için hak vermesek bile "Mazurdurlar" diyebiliriz. Ömer Sey-
feddin'in bu hususdaki estetiğine onu şu sözlerle pek iyi an-
latmıştır. "Edebiyatsız edebiyat!" evet edebiyatsız edebiyat! Çün-
ki bu millet asırlarca edebiyatı edebiyatla meşgul edilmiştir.
Bu sisteme ilk darbeyi Ömer Seyfeddin vurduğu için onun bir kıy-
meti de bu noktada olsa gerek. Nitekim aynı mecmuanın büyük bir
inzafıyla ettiği üzere "Bahar ve Kelebekler" Türkçede hiç bir zaman
ismi unutulmayacak nefis bir eserdir."

Ömer Seyfeddin "Edebiyatsız edebiyat" demekle Servet-i Fû-
nuncu-larla muakabların terki, teşbih, tahlil, ifâde şaklabanlık-
larına tariz ederdi. Onun hiç bir hikâyesinde özentî yoktur. Şah-
sen nasıl nümâyîşi sevmez idiyse, hikâyelerinde de gösteriş için
bir

kelime yazmazdı.

İşte bir kaç muhtelif tasviri:

"Küçük salonun fes renfinde kalın ve ağır perdeli geniş penceresinden dışarıya muhteşem ve parlak ve sulu boya levhası gibi görünüyordu"...."Karşı sahilde mor, fark olunmaz sisler altındaki dağlar...korular, beyaz yalılar...Bütün bunların üzerinde bir esatir rüyâsının hevai hakikati gibi uçan martı sürüleri! .."Zavallı yüzünü daha beter ekşiterek, uzanmış traşlarını kaşındı. Tepesi dökülmüş başı kocaman bir Bیلardo yuvarlağı gibi gayet muntazam, gayet parlak, gayet beyazdı"..."Vapur Sarıyer'e yanaşıyordu. Kalktık. ufki parmaklıkları arasında birer birer güverteye geçtik. Çömelmekten bacaklarımız öyle uyuşmuştu ki tapkı oğullarına kız aramağa giden romatizmalı ihtiyar anneler gibi badikleye badikleye yürümeğe başladık."

....(biti anlatıyor:)Kuş gibi uçmaz, pıre gibi sıçramaz. Haysiyetli büyük adamlar gibi ağırdır, vakurdur...Muntazam adımlarla ilerler...Sefillerin içinde yaşar, mahbusların gömül eğlencesidir. Dar ağacına kadar zavallılara arkadaşlık eder. Tabiatı iyidir, Sakindir, ne soker ne yaralar yalnız gıdıklar..."..."Yavaş yavaş yaklaştığımız Hürriyet tepesinin yapraksız ağaçları katılık kabûslerini hatırlatan çemiksiz, siyah, gamlı iskelet gölgeleri gibi görünüyordu."...

Dikkat eden kâri derhal anlar ki Ömer Seyfeddin uzun, yorucu tasvirlerden şiddetle kaçınıyor. Neyi resmetmek istiyorsa bir iki fıka darbesini kağı görüyor. Tapkı mapasan gibi!..Her hikâyesinde ve bu meyanda "Bahar ve Kelebekler" i teşkil eden parçalarında bütün kudret ve mahareti bilhassa bu noktada mündemidir. Okuyan kolaylıkla yazabilecek şeyler karşısında bulunduğunu zan eder. Adeta kelimeletri, üslubu görmez: Vak' alalarla meşgul olur. Fakat dikkat edecek olursa bu vak' alar tabiattaki Vak'

alardan daha mümtaz ve hususidir. Orijinaldir, akzentriktir. Müstesna bir kafanın buluşlarıdır. Kendini göstermeyen üslub ise herkese nâsib olamaz. Bir mazharetin mahsulüdür. Öyle bir makharriyet ki kendini göstermek istemediği halde derhal hissedilir. İnasana: "Bu Ömer Seyfeddin'in kaleminden çıkmıştır." dedirtir. İşte onun san'atı!..

Ali Cânib

HAYAT MEC. 1. CİLT SAYI: 26 SH: 503-504 26 Mayıs 1927

On İkinci Asır Tezkîrecilerinden:

RÂMİZ EFENDİ VE ESERİ

Tezkîre, bir şey'i hatırdâ tutmağa vesile olan şey ma'nasına gelir. Kâmus tercümesi "fi'l aslı masdardır. Bâdehu ism olmuştur. Ah-baba irsâl olunur. Varakaya tezkîre itlâkı bundandır" der. "Tezkire-tü'l şu'a râ" bir takım şairlerin hayat ve eserlerini hatırdâ tutmağa vesîle olan kitabdır ki bu günki ta'birle aşağı yukarı "Edebiyat Tarihi" demek olur. Türklerde ilk tezkireci olarak onuncu asırda yaşayan "Sehî" Bey tanılır (tanınır). Meşgûl olduğumuz on ikinci asırda, bazı ufak tefek risâleler şöyle bir tarafa bırakılırsa başlıca Safaî ve Sâlim Efendi'lerin kaleme aldıkları eserler hatırlanır. Bunlar hakkında mufassalca bir tedkiknâme hazırladım ki müelliflerinin el yazıları gösterilmek, ilk müsveddelerinin mâhiyetleri izah edilmek, bilvesîle eski divan nesrinin usûl ve âdâbı bu müsveddelere göre tahlil edilmek şartıyla "Türkiyat" mecmuasının üçüncü sayısına derc edilecektir. Bu gün hayatından ve eserinden bahs etmek istediğim Râmiz Efendi'ye gelince: Şair Nedim'in muasırlarından ulemâ - dan Mustafa Naim Efendi'nin oğludur. Naim Efendi "Azizzâde" diye anılır. "Atâ Tarihi" bu zâtı meşhur müverrih Naimâ zan ederek kendisinden bahs ederken "Râmiz Efendi nâmında istihlâf ettiği mahdumu tahsîl-i ilm ve kemâl ederek binhakkin müderris olmağa epeyce ilerlemiş ve hatta bir güzel tezkiretü'l şuarâ dâhi te'lif etmiştir." (1) Demişdir ki Ahmed Refiğ Beğ bu yanlışlığın farkında olmayarak "Naima'nın bir oğlu kalmışdı. O da müderrislikte temeyyüz eden, bilâhare bir tezkire-i şuarâ tertib eyleyen Râmiz Efendi'dir." (2) diye tekrarlamışdır. Râmiz Efendi'nin müverrih Naimazâde olmasına evvelâ madeten imkân yoktur. Atâ ve Ahmed Refik Beyler buna dikkat edebilirlerdi. Çünkü o 1128 de vefat etmiştir. Halbuki Râmiz 1130 dan sonra doğmuştur. Saniiyen Ramiz Efendi, ağabeyi Emin Efendi'den bahs ederken (3) "Bais-i vücûd tâbdârım vâlid-i şefket medarım Aziz zâde Mustafa Naim Efendi" diyor ki bütün tereddüdleri kökünden koparacak bir sözdür. Naim Efendi 1149 da vefat etmiştir. Ramiz Efendi şair feyzî nâmında bir zatın tercüme-i hâlinden bahs ederken "Bu fakâr mürettib ül hurûfun hâl-i fezâil-i semîrîdir.... Hâl-i fezâil hisalları ebezâde birâder zâdesi mektubî Mustafa Efendi... ve Vâlidleri ceddimiz merhum Balçaklı Lütifizâde Ahmed Efendi" ibârelerini yazdığı gibi bir vesîle birkaç yerde "hâl-i haste hisâlimiz Şeyhülislâm Ebezâde Abdullah Efendi" diyor ve kardeşinin tercüme-i hâlini yazarken ken-

(1) Atâ Tarihi cild 3, sahife 40

(2) Âlimier ve san'atkarlar, sahife 264

(3) Kitaplarım arasındaki nüsha, sahife 20

disinin "Ebezâde birâderi Hüseyin Efendi"nin torunu olduğunu tas-
rih ediyor."Osmanlı Müellifleri"sâhibi Bursalı Tahir Bey bu sebe-
be binaen olsa gerek ki Ramiz Efendi'yi(Balçıklı)göstermektedir.
Yalnız "Aziz zâde"liği her nasılsa "Arabzâde"liğe tahvil etmiştir-
ki bunun yanlış olduğuna şübhe yoktur.Ramiz Efendi'nin ne zaman
vefat ettiği meçhuldür.Yalnız "Ata Tarihi"nde 1209 senesi kaydı
görülüyor.

"Tezkiretü'l şuarâ"sına gelince:Bunu Sâlim tezkiresine zeyl
olarak kaleme almıştır.(1) Kendi hatt-ı destiyle muharrer yegâne
nüshâsı Es'ad Efendi Kütübhanesinde mahfuzdur.Matbu' defterde "Sâ-
lim Tezkiresi"olmak üzere mukayyedir.Bu nüsha müsvedde halindedir.
Kenarlarında hayli tashihler,mülâhazalar okunur.İbnü-l Emin Mahmud
Kemâl Beyefendi'nin latif ikazlarıyla bunlardan çoğunun meşhûr müs-
takimzâde Sâdeddin Efendi tarafından yazıldığını anladım.Şöyle ki
bu yazılarla kitablarım arasında mevcûd ve Sa'deddin Efendi'nin
hatt destiyle muharrer bir eserin yazılarını karşılaştırdım.Aynı ol-
duğunu gördüm.Esasen Ramiz Efendi "Bâhir"mahlaslı bir şairden bahs-
ederken "garibdir ki merhum mezbûr ve Âti'ül tercüme Servet Efendi
mağfûrun ferda-ı irtihalleri mâh-ı seferde vaki' olmağıla Müsta -
kimzâde Efendi sefer-i hayr lafzını tetebbu' ederken târih vaki'
olmuştur"der.İşte bu ibâreyi muhtevî sahifenin kenarında "Hurûfat
tarihinde bizi yazmak yakışmaz.Meğer hoş ola"mülâhazasına tesadüf
edilmektedir ki Mahmud Kemâl Beğın keşiflerini red edilmez bir kuv-
vetle te'yd etmektedir.Müstakimzâde bu eseri imlâ ve sarf ve nahv
noktalarına varıncaya kadar tashih etmiştir.Meselâ Râmiz Efendi'-
nin"...Binyüzaltı hilâlinde..."diye yazdığı bir satırın hizasına
"Bunda hilâl hâ iledir,esnâ ma'nasına"ve"mesned-i azmâ" diye kul-
landığı terkinin hizasına da "mesnedin saftı olan azmâ mu'ennen
olmaz.Zira mesned müzekkerdir."gibi şeyler yazmıştır.Râmiz Tezkî-
resini 1198 senesi vukuatına kadar yürütülmüş buluyoruz.İçinde he-
men hemen dört yüze yakın şâirin tercüme-i hâli vardır.Fakat bun-
lardan bir çoklarını ikmal edememiştir.Boş sahifelere de tesadüf
edilmektedir.Meselâ bir hayli atlanmış sahifelerden sonra meşhur
şair Nedim'in tercüme-i hâlini buluyoruz.Fakat bu da nâ-tamamdır.
Şöyle ki:"Beyik pazârı İbrahim Efendi yerine sekban Ali Efendi med-
resesi bâdi-i tevkîr ve itibarı olub ol medrese-i Refi'ada fers-i
seccade-i ders-i efâzıl iken bu esnâda vuku' ve sadrazam İbrahim
Paşa ve Mehmed Kethüdanın dairelerine şiddet-i intisabları olan ze-
vat âlikadrin mübtelâ oldukları renc ve kudûret müma ileyhin mes-
mu' oldukda havf-ı sirâyet ile giriftâr olduğu illet-i vâhimedden
tahlis-i can edemeyib sene-i mezbûra cemâdi'ül-âhiresinde (beyt)

(1) Sahife 45

rahm etmedi. Kimesne anın âh ü zârına Âhir götürdü anı da miskin mezarına "nesir" mealince "deyib kesiyor ki ibarenin "vefat etmiştir" diyeceği vâzihen anlaşılmalıdır. Burada bilvesîle bir ıstıtrâd yapmak lüzûmunu his ediyorum. Nedim'in ihtilâl esnasında damdan düşüb öldüğüne dair bir rivayet vardır. 1143 ihtilâli birden bire infilâk etmiş bir hadise olmadığı için bu rivâyete, hele Ramiz Efendi tarafından büyük şairin ihtilâlden üç ay sonra halâ yaşadığı tasrih edildikten sonra bir efsane diye bakmak zarûrî oluyordu. Geçen gün bir kütüphanede tesadüfen elime müstakim-zâde Sa'deddin Efendi'nin "Mecelletü'n Nisab'ı fi'n nesbî vel künnî ve'l elgâb" ünvanlı bir eseri geçti. Bu arabî ibareli küçükce fakat çok faide bahş "Ansiklopedi" mâhiyetinde bir kitapdı. Sadeddin Efendi kitabın ismini tesvialine tarih düşürdüğünü söylüyor. Bu itibarla (1168) de yazıldığı anlaşılmalıdır. İçinde "Nedim hakkında yazılmış şu ibareyi okudum: Mahlas-ı Ahmed'ül müderris ibn-i Muhammed El Kadı birûmi eylî ibn-i Muslihiddin Mustafa el melgabi kadı ül Asker elmaktul ve min neslil azîz ül müftî lil devleti hilaliyye men tarafe ümmahu tüveffi sâğıtan ansegâfe dârâhu havfen min fitneti vegati âmi halil sultan Ahmed el Sâlis" tarihi tedkikatında 'itinakâr olmakla beraber Nedim'in arkadaşlarından bir çoklarıyla esasen dost olduğunu bildiğimiz Müstakimzâde'nin bu sözüne inanırız. Demek Nedim muhakkak damdan düşerek vefat etmiştir. O halde bunu yine kendisinin nazar-ı tashihinden geçen Ramiz Tezkiresi'nde okunan şekil ile te'lif etmek iktizâ eder. Kanaatimce Ramiz Efendi'de doğru söylüyor. Nedim'in ihtilâli işitince ölüm korkusundan "İllet-i Vâhime"ye dūçar oluyor "Ah ü zâr" a başlıyor. İbrahim Paşa Devri geçtiği için kimse zavallıya "Rahm etmiyor": İhtilâl Rebi'-ül evvelin on beşinci Perşembe günü başlamışdı. Patrona ve tevâbii iki ay kadar atab tutdular. Nihâyet hükûmet hepsini tepeledi. Fakat zavallı Nedim "İllet-i Vâhime"den kurtulamadı. Cemâdi-ül Âhire içinde -Anlaşılan- halâ Patrona'nın hüküm sürdüğü vehmiyle âh ü zâr eden şâir kendisini evinin damından aşağı atdı. İşte Râmiz tezkiresinin yarım kalmış ifâdesi (Mecellet ün nisâb)ın verdiği haberle ancak bu sûretle te'lif ve itmam edilebilir.

"Osmanlı Müellifleri" Râmiz Efendi hakkında şunları söylüyor:

"(Zâhîr-i hükkam) isminde bir eseri, tezâkir-i şu'aradan Sâlim'e (1198) târihine kadar (Âdâb-ı zürâfâ) nâmında bir zeyli, (Hadikatü'l vüzerâ) ile (Duhte'l meşâyih) e zeylleri (Keşfü'z Zünûn) a bir mikdâr-ı ilhâkatı olduğu (Zübdet'ül Vakı'at) ismindeki eserinin mukaddemesinde zikr eder. (Zübdet'ül Vâkıât) Sultan Hamid-i evvel zamanında (1188) senesine kadar geçen altı senelik vakâyı-ı hâkidir. "

Sâlim Tezkîresi esâsen 1132 de itmam edildiği için Râmiz

Efendi'nin kaleme aldığı eser, Damad İbrahim Paşa Devri edîb ve şairlerinin bu tarihten sonraki hayatlarına anlatması itibariyle pek mühim bir vesîka sayılsa lâyıktır.

Ali Cânib

Hâmiş:Almanya'da bulunan arkadaşım Nermi Bey'den iki üç gün evvel bir mektup aldım.Şu satırlar bir çok kâriyelerimizi alâkadar edeceği için nakl ediyorum:"Biraz evvel Dresden Kütüphanesi Müdür Profesör Bollert ile birlikte idim.Istediğin şeyler hakkında şöyle böyle mâlumat vereceğim.Bollert,kitap tezniyatı tarihi hususun da büyük bir selâhiyettir.Onun için kitapların nasıl muhafaza edileceğine dair yalnız umûmi mâlumatı vardır.Bollert'in söylediğine göre bu,kendi başına ehemmiyetli bir ihtisas sahası imiş.(Dresden de yalnız iki spesiyalist varmış.Onlarla beni görüştürecektim.O vaki tabii çok etraflı ma'lumat vereceğim.Kitapların muhafazasına dair Almanca'da pek çok kitaplar varmış.Bir tanesini bana tavsiye etti Ect Oder Fölchung.Müellifi:Albert Neubulger.

Yazma kitapları,kuru ve güneşsiz yerlerde muhafaza etmeli.Se nede bir def'a mutlaka elektrikli emme makinesiyle tozlarını almalı,temizlemeli,yapraklarına hava aldirmalı imiş.Bu yapılırsa kimyevi tahallül olmazmış.Kurt,güve tahribatına uğramış kitaplara gelince:Onları da kurtarmak imkânı varmış.Kitaplar iyice temizlenmeli,bozuk sahifelerin her iki tarafına -sahife boyunda- yeni şeffa kâğıt yapıştırılmalı ve üstünü Zapon denilen bir mâyi' ile yağlamalı imiş.Bu mâyi'le yağlanan kâğıtlara böcekler saldırmazmış.

Her halde (Dresden)deki iki muhafaza mütehassısı bu mevzuâ dâir,istersok "Hayat"da da bir kaç makale yazabilirler.

Bu makalelere hepimiz iştihak ile muntazırız.Maarif vekâleti bütün kütüphaneler hakkında itîna ve ihtimâm sarf ederken hepimiz ve bu meyanda bahası takdir edilemiyecek hazinelerin muhafızları demek olan kütüphane me'murlarını bu yazılar irşad edecektir.Lutf u delâletinden dolayı Nermi Bey'e burada alenen teşekkür ederim.

A.C.

TÜRK EDEBİYATINDA PASTORAL NEV'İ

Edebi Tedkik

Edebiyatımızda bu nev'in mevki ve derecesini tâyin etmeden evvel mahiyetinden bahsetmeği münasip buluyorum:

"Pastoral" tabiri Lâtincede ,Çobanlara dair manasına gelen "Pastoralis" kelimesinden azmadır. Frenkler, kırların, köylerin güzelliklerini tersim eden, köylülerin, çobanların yaşayışlarını anlatan şiirlerin hey'et-i umûmiyesine "genre pastoral" unvanını vermişlerdir. Bu nev'e "Bucolique" de denilir ki "sığırtaç manasını ifâde eden Yunanca "Boukolos" dan alınmadır. Bâzı zatların bunu "Eş'ar-ı râiyâne" terkihiyle lisanımıza naklettikleri görüldü. Beynelmilel mahiyet almış tabirlerin, istilâhların Türkçeye aynen naklini hiçte zararlı bulmuyorum, bundan dolayı derslerimde, makalelerimde, pastoral nev'i deyip geçiyorum.

Ümmet devrinin bedii zevkini ifâde eden "Divan edebiyatı"nda pastoral nev'e tesadüf edilemez. Fakia kasidelerin bilhassa "bahariye" denilen kısımda "tabiat" tasvirleri görülür. Fakat bunlara aldanmamalıdır. Çünkü her "kaside sera" ının gayesi asla tabiatı tasvir değildir, bir "giriz" i müteakip muayyen "maksat" ına yürümektir. Şte Fuzûlî:

Heva arayis-i gülzana oldu çehre-güşâ
Bahar gülşene giydirdi hulle-i hazrâ
Çemen eyâletine nasb olundu Hüsrev-i gül
Hevâya ebr-i sıfat hükümün etmege icrâ
Yazıldı sebze-i nevhizden hat-ı ankâm
Çekildi saye-i makbu sürurdan tuğra
Serfir-i âb-ı revan ü sagir-i mürğ-i çemen
Nikât-ı tehni-i makden ettiler inşâ
Zeban-ı süsen-i azad ü sebze nevhîz

Sena-yı rif`at u idâle oldular güya
 Şakayık alını zemin`i bûstan olub mecruh
 Benefşe kâmeti oldu tevâzu ile dûtâ
 Müretteb eyledi bir bezm-i gülşen içre bahar
 Ki verdi zevk-i temâşâ-yı neşve-i sahbâ
 Anâdil etti beyan meratib`i nagamat
 Kumar oldu teranekeş ü sürud u serâ

diye baharı tasvir eder görünüyor fakat okumağa devam edelim:

.....

Hayal-i mahz sanıp kâinatı nergis`i mest
 Kılurdu cehl ile nefy-i hakayık-ı eşya
 Ederdi bülbül-i kâfir`nihad secde-i gül
 Taab Tab`ı sanem ile tutup necâte ricâ

sözleriyle divan edebiyatının tekniğine vakıf olanların tahmin edecekleri yola girdiğini hisas ederek hemen "giriz" ini buluyor:

Nesim vâkıf olub bu fesadı men`etti
 Ki el gürüh-ı perişan tutun tarik`i Huda
 Bu kârhâne bir üstaddan değil hâli

Gerek bu kudmete eblette kaadir ü dâna...

Manzumenin bundan sonra ki kısmında bahardan zerre bulunmaz, o artık bir münacaattan ibârettir. Sözü uzatmamak için başka divan şairlerinden misal getirmek istemiyorum. Tabiatı tasvir ediyor gibi görünen şiirlerin esası, mahiyeti bundan ibârettir. Şu kadar kaydedeyim ki divan edebiyatının fârikası zihni nükteler müstenid hüsn-verliktir. Divan şairi neden bahs ederse etsin, ister bağdan bahçeden, ister aşktan, gönülden... bütün zekâsı bir noktaya masruftur: Muayyen san`atlara tabiyyet ederek hüner ve nükte göstermek! Fuzûlinin Bâki`nin, Nef`î`nin, "edim`in, işte lirik bildiğimiz şu dört üstadın divanlarını bu noktadan tetebbu`ediniz, dediğimi bulacaksınız,

Asıl Avrupâi pastoral nev`e gelince: Gayesi şehir halkına kır-

ların, köylerin, tarlaların zevkini, güzelliğini aşılıamaktır. Başlıca iki şekilde görülür:

1-İdyil-İdil

2-Églogue-Églog

İdil Yunanca "küçük tablo" manasına gelen "evdillion" kelimesinden azmadır. Latince "idillium" denilirdi. İdil, ince duyguları ifâde eden bir resim, bir tablo mesâbesindedir. Bunun "églog" dan farkı "action-fiil hareket" den mahrumiyetidir. Églog, bilâkis kırlara, çobanlara, köylülere dair bir "piyes" demektir. Eski Yunan şairlerinden "Theocrite" ile Lâtin şairi "Virgile" bu nev'in iki lâyemut simasıdır. Avrupa milletlerinin gözleerini "mücerredad" tan kurtaran hayat ve tabiatın aslına çeviren "Romantizm" cereyanı "lirizm" ile beraber "Pastoral nev'" e de geniş bir sahâ vermiştir. Bunu romantizm e tahsis edeceğimiz makalemizde izah edeceğiz. Bizim edebiyatımıza gelince: Pastoral nev'in madde ve gayesine uygun ilk misal, Apdülhak Hâmid Bey'in "Sahra" sıdır. Sahra şehir halkına köylerin, kırların zevkini güzelliğini aşılıamak için yazılmıştır. Şair mukaddemede: "Sahra" Nesteren gibi yalnız mukaffâ değil, hem mukafa hem manzum bir tecrübe-i nevzemindir" diyor ve demekle büyük bir hakikat söylemiş oluyor: Evet sahra "Bir tecrübe-i nevzem" dir. Türk edebiyatında "Pastoral Nev'" in ilk hümenesidir. Eserin meselâ:

Bir koyun yavrusu ile dağda meler,
 Karaca yardan eder pertab,
 Bir bayırdan dahi iner sürüler,
 Gah gah akseder sada-yı kilâb
 Bir kadın testisiyle suya gider,
 Erkeği baltasıyla ormana
 Yayı omuzunda oğlu bir yana
 Öte de süt sağar fakat duhter:
 Gösterip sonra pir-i aile yer:
 Toplanırlar simat-ı büryâna.

Kayd-ı mâzi ü derd-i istikbâl

Olmayınca gelir saadet-i hal....

gibi rakik misralarını okuyanlar-gerh ve izân ettiğimiz nokta-ı nazardan teemmül etmeyecek olurlarsa-yeniliğini haklı olarak anlayamazlar."Pastoral Nev'i" Avrupa'da "Rönesans" ı müteakip kadim şaheserler model sayıldığı devirlerde inkışaf etmiştir.Bizim rönesansımız diyemeyeceğim,rönesansa doğru ilk adımımız "Siyasi Tanzimat" hareketidir.Önunla beraberdir ki kurun-u vustâi^şark hayatını bıkkamak,asrî garb hayatına atılmak iştihakı memlekette uyandı,fakat Hayat'ın tâ birinci sayısında bu mevzua hasrettiğimiz bir makalemizde de söylediğimiz gibi asrileşmek için işe başlayışımız çok nâkîstı.Ve asriliğin mânâsını Tanzimat siyasetçileri kavrayamamışlardı.Daha doğrusu kavrayamamak zaruretinde idiler.Nitekim siyasi tanzimatı takip eden yeni edebiyatta da asrilik layıkıyla anlaşılamadı.Ve garb mukallidi Türk edebiyatı pek zayıf bir bünye ile meydana çıktı.İşte Hâmid'in "Sanra" sında görülen zaafı seneler geçtiği halde "Pastoral Nev'" in zengin misallerine edebiyatımızda tesadüf edilemeyeşini hep bu noktada,Avrupa kültürünün memlekete ancak katre katre ve nâkâfi miktarda girişinde aramalıdır.Yoksa "Sanra" Türk edebiyatında Rönesansın ilk edebî ifâdesi olması haysiyetiyle her zaman bir "Tecrübe-i Nevzemin",bir yeni başlangıçtır:

Bir zamanlar karangâhım idi
 Bedeviler gibi beyabanlar,
 Buna mucib de iştibahım idi:
 Nasıl imrar-ı vakt eder anlar
 Belde halkında görmedim,hayfa,
 Gördüğüm ünsü ehl-ü vahşette!
 Bedeviler sükun u rânatta,
 Sürdüğüm daima ganemle safâ.
 Beledi muttasıl esir-i cefa
 Antiaş âleminde zulmette!

Biri endişeden aman bulmaz,

Biri endişe zaman bulmaz....

diyen şair, asırların "ürkiye"de bütün kalemleri esir ettiği kelime ve nükte edebiyatından kaçınmış, edebî ammeyi büsbütün başka bir ufka götürmek istemiştir? Fakat Türkçe'de kendisinden evvel bu nevi gayesine tam bir mutabakatla tecrübe edilmemiş olduğu için nâçâr gayr, ı muvaffak kalmıştır. Hâmid'ten sonra "Servet"i fûnun "cuların, hassaten Fikret'in şiirleri arasında pastoral görüyoruz; işte bir tane:

-Bir An, ı Muzur-

Seyr eyliyorum çeşm-i hayalimle uzaktan

Bir külbe-i mes'ud

Üstündeki fersûde, herem-dide ocaktan

Yükselmeye bir ince duman mail ü mendûd

Safi, lekesiz korların altında cevanib

Mahfuf u sükûnet

Bir köy bu sükûnetle ezilmiş gibi gaib,

Her yer bu sükûnetle hem-ârâmîş-i cennet...

Ben sürmedeyim şimdi hayalimle bu köyde

Bir köylü hayatı;

Karşımda ocaktan süzülen dud-u seffide

Kalb olmada hep leyl-i hayatın zulematı

"ikkat edilecek olursa anlaşılır ki şirin ruhu pastoral nev'e kavuşmuş değil, kavuşmak isteyen, bir tahassürü ifade etmektedir. İşte bir başkası:

-Yeşil Yurt-

Bahara benzetilir bir yeşil saadettir.

Gülümseyen ovanın veche-i pür gubarında;

Köyün uyur gibi müstagrak-ı sükûnettir

Bütün hayatı ufak bir çayın kenarında.

Uzak yakın bütün âfâkâ neşr eder safvet

Tabiatın' o samimi tevakkül-i safı;

Şu yanda bir meşe-dalgın, vakur, pür-şefkat-

Kucaklıyor gibidir kollarıyla etrafı

Bu köyde her gece bir kaç dakika meks ederim.

Olup hayalime peyrev seyahat eylerken

Duhur-u muzlimenin sine-i melâlinde;

Ve bir dakikacık olsun sükût edip kederim

Yavaş yavaş duyarım bir inilti halinde

Kaval sadaları târ-ı alil-i şirrimden

Daha yenilerde de aynı mevzularda şiirler buluyoruz. Ezcümle Orhan Seyfi'nin "Gönülden Sesler" inde "Eglog" tarzını andırı, genç bir çobanla esmer, beyaz, sarışın kızların muhaverelerini gösterir bir parça vardır.

Şunu da kaydetmeliyiz ki cihan halk edebiyatları içinde zenginliğiyle birinci dereceyi muhakkak işgal eden "Âşık Edebiyatı" mızda bu nev'in kadrosu içine pek nefis şiirler mevcuttur.

Ali Cânib

TÜRK EDEBİYATINDA DİDAKTİK NEV'İ

Ebedî Tedkik:

Frenkler bir sanatın veya bir ilmin prensiplerini öğretmen gayesiyle kaleme alınan mansur ve manzum eserlere "Didactique: didaktik" derler. Eski Yunanca aslı "Didaktikos"tur. Bu tâbiri lisânımıza "ta'limi" kelimesiyle geçirenler de vardır. Biz bu makalemizde yalnız manzum kısmından bahsedeceğiz. "Didaktik nev'e dahil olan şiirler için mevzu pâyansızdır.: Dini, ahlâkî, felsefî, edebî fikirlerden tutunuz da nücuma, ziraata, alelumun fenne aid esaslar, "Eadin_ Şakalı" sözler vezin ve kafiye ile imtizac ederek "Didaktik nev'i vücûda getirirler. Dünyanın ve lâtinlerin en büyük didaktik şairlerinden "Lucréce" (Lukres) "Nature" unvanıyla büyük bir manzume kaleme almıştır ki bütün felsefesini "hazz"esası üzerine istinad ettiren Yunan Filozofu "Epicure"ün fikirlerini telkin eder: Mes'ud yaşamak için insanın sâde ihtiraslarına, duygularına tabiyyeti lüzumunu gösterir. Yine lâtin şairlerinden meşhur Virgile "Georgique_Ekinciliğe dair" namındaki uzun manzumesinde ekinciliğe, ağaç asma yetiştirmeğe ...ehli hayvanlar beslemeğe...arıcılığa ait malumat verir. Bu iki eser şiirle fikri pek mükemmel mezc ettikleri için zamanımızda bile "dehâ mahsülü"sayılmaktadır. Eski Yunan şairlerinden "Arétheuse" biri "Les Phéneuens_hadiseleri" öteki "Les Phénosties" unvanlı iki uzun manzume kaleme almıştır ki hey'ete, cevvi hadiselerce dair mâlûmatı ihtiva eder. Meşhur Lâtin Şairi "Horace" la yine meşhur Fransız şairi "Bouleau'nun "Art poétique_şairlik san'atı" unvanlı eserleri doğrudan doğruya edebî usul ve kaideleri, edebî nev'ileri anlatır. Fransız şairlerinden "Pergu" nun da "La Gastronomie_şikemperverlik san'atı" nâmiyle bir manzumesi

vardır ki pek zarif nü'telerle bize matbahın tarihten, safra hizmetlerinden ...bahs eder. Şu misaller "Didaktik Nev"¹in şümülünü, ~~ehemmiyetini bize vâzihen anlatıyor sanırım: "Şümülünü ve ehemmiyetini~~ ni diyorum, çünkü didaktik şiirler vakıa "lirik" parçalardaki vecd ve heyecandan taşkın ve coşkun ruhtan mahrumdur. Ve şiirin esas itibarıyla hassasiyet mahsulü olduğuna ve hassasiyete hitap etmesi lâzım geleceğİne göre-bunun evvelâ zekâyı alâkadar etmesi bir nâkİsa gibi görünür. Fakat yukarıda gösterdiğimiz birkaç misal ve umumiyetle edebiyat tarihlerinde verilen pâyeye "Didaktik Nev"ın kıymat ve servetine bariz delillerdir. Muvaffak bir "Didaktik" parça muhakkak bir san'at ve hatta bazen birdehâ eserdir; İşte Kevlâna'nın Mesnevi'si! Eize bütün islâmi Âlemin ve edebiyatların müşterek felsefesini, "Vahdet-i vücûd"un mâhiyetini öğreten bu lâyezât kitab, dünyâ didaktik parçalarının en yüksek birçaheseridir.

Türk Edebiyatında bu nev'in mahsullerine gelince pek mebzûldür. Bu gün için en eski numûne olarak "Kutad gu Bilig"i hatırlıyoruz. Acenlerin "Siyâsetnameleri" mahiyet ve mevzuunda bir eser olan "Kutad gu Bilig" hicrî 462 tarihinde Kağgar'da "Luğra Kara Han'ın Hashâcibi "Yusuf" tarafından yazılmıştır.: Türk cemiyetini teşkil eden muhtelif zümrelerin vasıflarını, hükümdârın bu zümrelere karşı muamelesini izâh eder. Müksek edebî bir kıymeti yoktur. Fakat lisanı tetkikat itibarıyla mühim bir vesikadır. Medenîni acen edebiyat ve zihniyetinden alması, aruz vezniyle yazılmış olması haysiyetiyle "Kutad gu Bilig" Türk Divan Edebiyatı'nın ilk mahsullerinden sayılır.

Yazma iki nüshası yalnız Ayasofya kütüphanesinde mahfuz bulunan "Hibet-ül Hakâyık" (¹) da islâmi bir ahlâk telkini için yazılı

(¹) - Bir nüshaya nazaran Aybet-ül Hakayık.

Türkçe didaktik eserlerin en eskilerindendir. "Tekke Edebiyatı"nın ilk nümunesi sayabileceğimiz "Divan-ı Hikmet"te ma'lûm ve muayyen fikirleri propaganda maksadıyla nazm edilmiş tamamen didaktik bir eserdir. Yalnız Tekke Edebiyatı'nın değil, bütün Türk edebiyatının zekâ ve heyecan noktalarından en yüksek bir şâheseri sayacağımız "Yunus Divanı" da pek heyecanlı, lirikparçalarla pek zarifâne "didaktik" manzumelerden mürekkebirdir. Yunus'un mensub olduğu fikir ve zihniyeti öyle ustalıklı, öyle hârikülade bir telkin edışı vardır ki, bu san'atın mahiyetini izah etmeğe çalışmak ayrı bir kaç makale ile mümkün olabilir.

Eski devirlerde Türk lisanıyla "Didaktik Nev"e dahil eserler çoktur. Bunları sırasıyla saymak bu makalenin vazifesi değildir. Burada yalnız yine edebi olmaktan ziyâde lisanî kıymeti hâiz "Âşık Paşa Divânı"na hatırlatmakla iktifa ediyoruz.

Muahhar devirlerin mahsullerine gelince: Bunların en evvel hatıra geleceklerinden ikisi meselâ meşhur Urfalı "Nâbi Efendi"nin "Hayriye"siyle Sûmbülzâde "Vehbi Efendi"nin "Lütfiye"sidir. Her iki eseriâlâmi bir ahlâk telkinettiği gibi bilvesile o devirlerin örf ve âdetine tenas eder. Alâkabahş ve tamamen didaktik uzunbirer mesnevidir. Divan edebiyatında vezin ve lûgât öğretmek maksadıyla yazılmış manzum eserler de vardır.

Yeni Avrupâî Edebiyatımız içinde en kuvvetli ve yüksek didaktik eser "Halûk'un Defteri"dir. Kanaatimce edebî bünyesinin en kuvvetli cephesi "Didaktik" olan Fikret, bu eseriyle çocuğuna garp fikir ve irâdesini aşılama istemiştir. Asyâî bir kafa ile Avrupâî bir kafanın farkını anlatmak, Acem taklidi edebiyatla Frenk taklidi edebiyatın arasındaki mesafeyi göstermek için "Halûk'un Defteri" ile meselâ "Hayriye"yi karşılaştırarak tahlil ve tenkid etmek ne kadar

müfid olur.

Avrupalı müellifler "Didaktik Nev'in belli başlı kısımlar olarak "Fable-Efsane"yi "C̣nte-Menkıbe"yi "Satire-Hicviye"yi sayarlar.

"Efsâne ahlâkî bir umdeyi istiraevi bir hikâye şeklinde anlatan manzûmedir ki içinde ürfün husûsiyetleri, insanlık hayatının zayıf ve kepaze cihetleri görünür. Eize bilvesîle bir ders verir. Tasvir ettiği sahneye ekseriya hayvanları, eşyayı çıkarır. Bunlar beşeriyetin timsalleri vazifesini görürler. "Efsane" denince hatıra Fransızların lâyemut şâiri "Lâ Fontaine" gelir. Bizim edebiyatımızda bu müstesnâ adamın efsânelerine ilk alâka gösteren Şinasi Efendi'dir. O bir kısmını adapte, birazını da tarzı taklid etmek suretiyle efsâneler kaleme almıştır. Müteakiben Recaizâde Ekrem Bey'in "La fontaine" den parçalarınakl ettiğini görüyoruz. "Tevfik Fikret'in"Şermin"i içinde lisanen ve teknik itibariyle muvaffak "efsâneler"vardır.

Vatanî ve tarihî birhukuku anlatmak veyahut sırf zevk ve neşe vermek maksadıyla kaleme alınan "C̣nte-Menkıbe"lerde demin söylediğimiz gibi didaktik nev'e dahildir. İzzet Molla'nın "Mihnet Keşan"ı, "Ziya Gökalp'in bazı parçalarıyla "Fikret'in meselâ "Rûbab-ı Şikeste"sinde okuduğumuz "Seza", "Zekâ" gibi manzumeleri birer menkıbedir. "Satire"e gelince bunu yalnızbir adamı kepâze etmek maksadıyla yazılmış "Manzum küfür" mânasına almamalıdır. Hiciv, beşeriyetin fevkalâdına tasvir ve tenkid eden mühim bir didaktik tarzıdır. Türk Edebiyatında tam edebî kuvvetle eski bir metin olarak Şeyhi'nin "Harnâme"sini hicvin pek yüksek ve zarif bir nümunesi diye hatırlanmalıdır.⁽¹⁾ Nef'i'nin "Sıham-ı Gaza"sında

(1) - 826 da vefat eden "Şeyh" lehdisinden sonra gelen şairlere pek ziyâde tesir etmiş bir Divan Edebiyatı Üstadıdır. Malâsef eserleri gayr-ı matbu'dur. Divanın nüshelerinden en eskisi bu gün Millî Kütüphanesinde mahfuzdur. Bu nüshanın tarihi 342'dir.

bir iki parça istisna edilecek olursa mütebaki kısım bütün kaymet-lerden âri vezinli bayağı küfürlerden ibârettir. Yeni Avrupai edebiyatımızda Hâmid'in "Bir Vaiza Mev'ıza"sı, fikret'in Cenab'a Cevap"ı, "Han-ı Yağma"sı tarzın güzel nümûhelerindendir. Ziya Paşa'nın "Zafername"şerhiyle; Esref'in kâ'bına erişilmez şaheserlerini hattâ Neyzen Tefvik Bey'in geçenlerde bir iki küçük broşür içinde bir kısmı intişar eden bedialarını bu ma'erazda taktir ve hayretle yad etmeliyiz. Üfllediği "Ney" kadar yazı yazdığı kalemde âteşin olan Tefvik Bey kanaatimce bazen üstâdı Esrefi gıptaya düşürecektir kudrette hicivler vücuda getirmiştir. Ne çare ki, Allah'ına karşı:

Serseriyim düştüm, aşkınla mey'e
 Nasıl girdin elimdeki şu "ney"e
 Hem seversin beni "Neyzen'im" diye
 Hem de sarhoş diye destan edersin !

mısralarını hâvi bedii bir "nefes" yazan bu müstesnâ, bu ele avuca sığmaz adam, zekâ muvazenesizliğine kurban olmuştur.

Hülâsa "Didaktik Nev"geniş bir şümül ve ehemniyeti haiz bir tarzıdır. Türk Edebiyatının muhtelif şubelerinde bu tarzın pek muvafak nümüneleri vardır.

Ali Cânip

Edebi Milâhaza

MEVZUUN ROLÜ

-Genç Şairlerimize-

"Güzel san'atkar" dediğimiz zümrenin her su'besinde, ve bu meyanda tabii edebiyatta ve şiirde, en mühim kıymet "Vision artistique-sanatkârane görüş" dedir. Bu noktadan bakılacak olursa "Mevzu" tâli bir unsur zannedilir. Zannedilmeklede bir hak, hiç olmazsa bir zarûret vardır; çünkü meselâ kendi edebiyatımızı şöyle bir hatıra getirecek olursak-azametli, debdebeli mevzu'larla şöhret ve kıymet bulmağa çalışmak hayli muharrirler, şairler gözümüzün önüne gelir. Fakat bu adamlar "Sanatkârane görüş" den mahrum oldukları için emekleri boşuna gitmiş, isimleri unutulmuştur. Bu neticâ karşısında "Mevzu" pek tâli bir unsur kalır" demekle bir hak, ve hiç olmazsa bir zarûret vardır. Fakat mes'ele-yi böyle kolay bir hükümle ortadan kaldırmayarak düşünürsek ya-nıdığınızı anlarız. Zîra san'atkar doğmuş bir adamın meselâ, bir romancının elinde nâdide bir mevzu'hâyide bir mevzu'dan daha ziyade muvaffakiyet te'min ediyor. Bu ma'rızda biraz bizim "Divan Edebiyatı" na hatırlamamız müddeâmızın tarsinine hizmet edecektir: Fuzûli, Bâki, Nedim... ebbette pek güzide şairler, san'atkarlardır. Gazellerine mest oluyoruz: fakat asırlarca hep muayyen şeyleri tekrarlamışlardır: Saki-i Gülçehre, şarab-ı nâb, gamze-i hunrîz, nergis-i mahmur, zülf-ü perîşan... bütün üstadıklarına, bütün dehalarına rağmen-bedii ihtiyaçları tamamen tatmin edemedikleri için-mevzu'daki bu mahdudiyet, mensup oldukları "Divan Edebiyatı" na iflastan kurtaramamıştır. Evet, Fuzûli'yi okuyunuz. Hoşumuza gidiyor, Bâki'yi okuyunuz, hoşumuza gidiyor, Nedim'i okuyunuz, hoşumuza gidiyor, fakat biran geliyor ki edebiyatta şiirde başka şeyler bulmak ihtiyakı bize divan edebiyatının karşısında "İllahlah!" dedirtiyor! O an içinde meselâ Rûbab-ı Şikâste'yi açınca geniş

bir ufuk karşısında kaldığımızı görüyoruz."On!" diye nefes alıyoruz:İşte bir Balıkçılar,işte bir Hasan'ın gazası,işte bir Ramazan Sadakası,işte zerrüste....

Mevzuu'a itinanın ehemmiyetini inkâr edemeyiz:Velez ki doğrudan doğruya bedii mâhiyeti olmasında "Accessoir-lâhık" bir unolsun "Mevzu'u" san'atkârına çok düşündürmelidir.

Bu sözleri mukaddime tarzında yazdım; maksadım edebiyatımızın daha sarîh bir ifâdeyle şiirimizin son beş on senelik bir derdine temas etmektir.Evet yıllar var ki genç şairler,gözlerini bütün cihana yummuşlar,sâde vefalı vefasız mâşukalarına hitâb ediyorlar.Bunlara bâzı arkadaşlar "Zina edebiyatı" adını taktılar.Ben bu kadar ileri gitmiyeceğim.Hatta müdafaaten diyeceğim ki bu şiirler muayyen bir yaş devrinin pek samimi ifâdelelidir.Gençler için bu tarzda manzumeler kaleme almakla fizyolojik ve binaenaleyh pek tabii zarûretler vardır.Fakat cihan gençliğinin edebiyatını işad ederek te sorarım ki şiir ve gençlik şiiri için vefâlı vefâsız sevgiliye hitaptan başka mevzu' yok mudur?Meşhur Hügo emsalsiz "Les feuilles d'automne " ni yirmi dokuz yaşında neşr etti."Rostand" da "Cyrano de Bergerac"ı kaleme aldığı zaman yirmidokuz yaşında idi.Fek ince zarif şâir şair "Albert Samain" in meşhur "akşam" bedileri,azgın küstah "Jean Richepin" in "Dilenciler şarkısı" gençliklerin mansulleâdidir.Bu misalleri gelişi güzel yazıyorum.Emsâli sayılmakla bitmez.Kanaatince beş on seneden beri devam eden,artık sahiplerine bile bezginti veren vefalı vefâsız sevgililere dair şiirlerin sâiki,sadece yukarıda işaret ettiğimiz fizyolojik zarûret değildir."Modelsiz" liktir.Evet bundan otuzbeş sene evvel merhum müteverrimelere mersî eler yazmak mu'tad imiş.O devrin genç şairlerine bu mersiyeleri yazdıran hiç şübhe yok,gaflet ve görenek idi.İnsan dünyâ edebiyatlarından gâfil olursa elbette muhitin ittîrâdından kurtulamaz.Görenek te'siriyle:"Ey vefâsız sevgilim,ey zâ-

lim kız acı bana!" diye tutturur! Fakat modelleri görmeğe başlarsa tabiat ve hayatın yazılmağa değer nice nice safhaları olduğunu idrak eder. Memleketimizin tabiatına, milletimizin hayatına dair mevzu'lar işte ter ü taze duruyor. Bunların binde biri edebiyatımıza girmiştir. Nîkâk tefek bazı tecrübeler sahiplerine muvaffakiyet temin etmekte hâli kalmadı: İşte "Baykuş", işte "Han duvarları", işte "Binnaz", işte "Gemiciler", işte "Canavar"...

İstanbul'un bin bir gurubu, Anadolu'nun bin bir dağı, Kırkı, bayırı, ... Sonra tarihimiz, masallarımız, menkıbelerimiz, âdetlerimiz ilah... Bütün bu bâkâr ve zengin mevzu'lar gençlere şöhrat temini için hazır duruyor. Fakat bu sahalarda "Muvaffakiyet", müşâbih sahalarda muvaffak san'atkarların eserlerini, ya'ni muhtelif modeller görmeğe vâbestedir. "İlham" an, "Şair yaratılmış olma" nın kâfi geleceğine katiyyen itimad etmemelidir. Cihan edebiyatlarının mukayeseli tedkikinden hemen şu neticeye varılmaktadır: Alman, İngiliz, Fransız, İtalyan edebiyatları daima bir münâsebet ve tedahül ile, birbirine örnek olarak tekâmül etmişlerdir. "Okumak, yazmak için ilk çaredir." diyen muharrir aslâ aldanmamıştır. San'at beşerî zekânın bir cepheye tecelli ve tezâhürüdür. Beşerî zekâ ise Hûda-ya nâbit inkişaf edemez. Goethe'yi, Edison'u, Bergson'u muhâttelerinden ayırınız, Afrika'da büyümüş farz ediniz, hayran olduğunuz dehalarından eser görmeyiniz... Evet deha bile insanî ve medeni bir hadisedir.

Son söz: Şiirimizi bisetinden kurtarmak, beş on senedir tekrar edilen mâhud mevzua nihâyet vermek için modellere, örneklerle ihtiyaç vardır. Bunları aramayan, bulmayan, okumayan gençlerin -hakikat biraz acıdır- edebiyatta muvaffakiyetlerine imkân tasavvur edemiyorum.

Ali Canib

haceti ve tarihî tetkiklere yarayacak eserlerden:

BAZI MECMUALARA DAİR

Her cephe ve her safhasında Türk tarihinin bu güne kadar tetebbuu söyle dursun, membalarının bile lâyıkiyle tesbit edilememiş olduğu bir mütesrifedir. Bu ma'rızda uzun söz söylemek istemem. Yine beyan ve izaha hacet yoktur ki Franklerin "Müverrih" sıfatını verdikleri adamların kudretinde bir mütebahhirimiz de hâlâ mevcut değildir. Tarihî maddelerini bir esere muvaffakiyetle koyabilmek için büyük bir terkîp ve inşâ maharetine, vak'aları hususî bir surette tetebbu etmek liyakatine, tahminlerinde, takdirlerinde nefîz ve pek dikkatli bir tenkid hasletine malik olmak icab eder. Kanun, hukuk, fen-i harbe, iktisadî ve malî hususlara, siyasi ve idarî teşkilata, ecnebi lisanlarına "lisaniyat" denilen ilme, coğrafyaya, sosyolojiye dair esasî vukuf sahibi olmak ciddi bir müverrih için ilk şartlardır. Hiç bir şeye kızmamak ve yine hiç bir şeye taraftarlık etmemek gibi meslekî bir ahlaka, bir "impartialite- bitarafılık" malik olmak ve hadiseleri teaküblerine, yekdigariyle olan munasebetlerine göre sıralamak, yani hadiseleri "part de grouper" kume kume ayırmak san'atı. Ma vakıf olmak pek büyük bir iştir.

Malûm olduğu üzere tarihîn membaları şifai tevatürlor, ananelorle bir bina veya mezarın üzerine kitabeler, tak-ı zaferler, sikkeler, beratlar, fermanlar, "Hatirat"lar, muhabereye aid yazılar, gazeteler dir. Avrupalı bir mütetebbi'in "Rivayetler tarihâ memba olmaktan çıkıyor. Toprakların altından çıkarılan abideler ağızlarını açıp bize tarih için en sahih ve kuvvetli hakikatleri ifşa ediyorlar" dediğini bu ma'rızda unutmamalıyız. Türk mazisini kaplayan Asya, Avrupa, Afrika toprakları ise esas itibariyle- hala örtülü duruyor. Bu muazzam işi istikbale bırakmaktan başka çaremiz yok. Bu gün için yapabileceğimiz şeyler kütüphanelerdeki tetebbulardan ibaret kalmaktadır. Ebedî ve tarihi tetkikler için meselâ İstanbul'a ol sürülmemiş nice nice eserler vardır. Bunların en mühimlerinden bir kısmı ise "mecmua"lardır. Bu mecmualar şunun bunun hatta bazen tanınmış adamların, ediplerin, şairlerin kalome aldıkları- ekseriye muhtelif, hatta bir birini tutmaz yazıları muhtevi- Eserlerdir. İstanbul kütüphaneleri ilmi ve itinalı bir tasnife tabî tutulmadan bu mecmualar meçhul birer hazine olarak kalmak zaruretindedir. Tetebbu meraklısı gençlerimize ve aile'î umum tarihle, edebiyetle iştigal eden karilerime bir hizmet olmak, daha doğrusu bunlar hakkında bir fikir vermek üzere elime geçen mecmuaların bazılarından şu makalede bahsedeceğim.

1- Nur-u Osmaniye kütüphanesinde (4904) numara ile mukayyed ve mahfuz Büyük Mecmua, müzehheb ve nefistir. Malosef cildi ve girazesi yıpranmıştır. (940) tarihinde kaleme alınmıştır. Ehemmiyeti " avamitasavvuf edebiyatı"na dair mühim bir mamba oluğudur. Bir çok halk şairinin, ezümüle Yunus ve Kaygusuz gibi adamların nice nice manzumelerinden başka Seyyid Nesimi'nin meşhur " Tuvgularını da muhtevdir. malum olduğu üzere pek mühim bir edebi şahsiyet olan "Yunus"un matbu divanı baştan başa yanlıştır. Yazma nüshaları içinde ise pek eskileri bulunmamaktadır. (940) da yazılmış olması hassasiyetiyle bu mecmua erbabi nezdinde gayet mühim bir vesika ve mamba sayılmaktadır.

2- Yine Nur'u Osmaniye'de (3704) numarada mukayyed ve mahfuz (1) cilt içinde (Netayic-ül Ezhar) unvanlı bir risale vardır ki onikinci asrın ibtidalarından kaleme alınmıştır. Kendisini (Elhac Muhammed bin Ahmed-ül ubeydi-el Hatib becami-i şehromini) diye anlatan müellif eserin mukaddemesinde (Hala beyn-ül Naz perveşir bulan ezhar-ı günagünkimden zuhûr etti ve kimlerin eseridir, tefahhus-ı tam ve say ve ihtimam ile ekserine ittılâ-ı tamam hasıl ettim. Pes-i nâzenini bu kadar cyyam telef ettim. Bari selofteren mürûr eden azhar-bânın eserleriyle isimlerini cem ve tahrir edib bir risale terkim cyledim) diye maksadını ve mevzuunu anlatıyor. Çiçekcilik tarihimize dair kıymetli bir kitaptır.

Malis Efendi Kütüphanesinde (2660) numarada mukayyed mecmua Bu meşhur Süleyman Faik Efendi tarafından kaleme alınmıştır(2) içinde Osmanzade Taib, Ragıb Paşa, Maşmed, Naşide İbrahim Bey, İzzet Kolla gibi meşhur ediblere aid hayli fıkralar ve manzumeler vardır.

4-Halof Efendi Kütüphanesinde (763) numarada mukayyed mecmua Büyük, müzehheb, nefistir. Meşhur Damat İbrahim Paşa kendisine takdim edilen kasideleri bir araya toplatmak istemiş ve bu işe Faiz Efendi ile Şakir Bey'i memur etmiş. Onlarda müştereken bu muazzam cildi vücûda getirmişlerdir. Mecmuanın başında "Reis-i şairân,, Osmanzade Taib Efendinin bir kasidesi vardır. Müteakiben o devir şairlerinden hemen hepsinin manzumelerine tesadüf edilmektedir. Faiz ve Şakir'in" eser-i tab-ı güy-u Nedim Çolebi,, diye kayd ve işaret ettikleri kasidelerle matbu Nedim Divanı'ndaki

(1) Basma dofterde (Kitab-ı Tuhfet-ül Habab) unvanıyla muharrirdir.

(2) Süleyman Faik Efendi "Duhat-el Meşayih,, ve Sefinet el revsa,, gibi eserleri de tezyil etmiştir. Hayli memuriyetler de bulunmuştur. Vefatı 1253 senesine tesadüf eder.

suretler arasında bazı farklar seziliyor. Meselâ Meşhura

Bu şehri-i Stambul ki bi misli ü bahadır

Bir sergine yokpare Acem Mülkü fedadır.

diye başlayan bedianın- hatta Halil Nihad Bey'in neşr ettiği nüshada bile - beyit mecmuları (28) dir. Burada (32) dir. Şöyle ki:

Devşirmededir sağtığı ihsanı şeb u rüz

Pir-i feleğin anın için kaddi dütdür.

beyitini müteakib okuyoruz:

Ser-i pençe senin namı küramada

Derya-ya himem kan-ı kerem-i bahri atadır

Erdişesin künyesi tamar-ı nesebde

Nur ibn süheyl ibn Reşad ibn Zükadır

daha sonra:

Ey sadr-ı cihan.ân edo hak devletin efzûn,

Kim devletin erbâb-ı dile lûtf-u Hüdadır.

beyitini:

Devrinde senin fırka-i erbâb-ı maarif

Asude-i cevri felek, bi ser ü padır.

misraları takip ediyor. Kasidenin sonu ise şöyledir:

Ihlâs ile bendendir eyâ sadr-ı keremkâr,

Kulluktan anın pisesi dahi niye kadır.

bunlardan başka mevcut beyitler bazı tabirleri de değiştirmektedir. Mesela

Camilerin her biri bir kûh-u tecelli

Ebru-yu melek andaki mihrab-ı duadır.

beyitindeki (andaki), (anlara) şeklidir ki muvafık düştüğüne şüphe yoktur. Nedim'in doğrudan doğruya tekdin ettiği kasidelerden istinsah edilmiş olması hassasiyeti ile bu mecmuadaki suretlerin erbabinca muteber sayılacağı bedihidir. Edebiyat meraklıları olanlar buna göre tashihat yapabilir. Damat İbrahim Paşa devrinde (Lale) nin ehemmiyeti malumdur. Şair (Şahib) Efendinin türlü türlü lale isimlerini havi bir kasidesi erbabinca alâkabahs sayılsa becâdir. Yine Nedim'in

Sepide-dem ki club dido habdan bîdar

diye başlayan meşhur hammamiyesi burada:

Bu şeb düğümde club dido hâbdan bîdar

şeklindedir.

Ş- Es'ad Efendi Kütüphanesinde (2236) numarada mukayyet mecmua Birinci Sultan Ahmed'e ait hat ve telhisatı havidir. O devir için bittabî mühim bir vesikadır.

6- Millet Kütüphanesi Emiri Efendi kitaplarının tarih kısmında (154) numarada mukayyad ve mahfuz risale. Sahibi "Şemedenî zade Süleyman Efendi"dir. (1) Bu kitap Çelebi'nin meşhur "Takvim-üt Tovarîh"ine zeyl olarak kaleme alınmıştır. Risalenin evvelce " Reis-ül Etibba meşhur"Abdülhak Molla'nın malı olduğu zahirindeki kayıttan anlaşılmalıdır. Müellif- bir çok tarih hala meçhul olan- bu eseri hakkında mukaddemede şunları söylüyor: " ve bad bu abd-i fakir yani islambol kısmet-i Askeri Mahkemesi katiplerinden fındıklılı Süleyman'bn elhac Muhammed-el Med'u Beşeme denizade bir kitab-ı müstetab yani Takvim-üt tevarihini mütalaa ve çok şüpheyi halletmekle şevk hasıl oldu ki hubuttan sene-i hicriyenin 1067 tarihi gelince merhum kat'ip Çelebi tasnif ve takvim edip 1067 den 1145 senesine gelince Emir Buhari Mehmet Şeyhi Efendi (2)zeyl ebüd 1145 senesinden 1146 senesine gelince bir senelik dahi Basmacı İbrahim Efendi (3) zeyledün Ali Tarîk-el cemel Sinin-i maziye zukur eden vak'ayı beyan buyurmakla esami-i şerifeleri lisan-ı Ümmet-i Muhammed Aleyhisselam'da mezkûr ve nail-i fatiha olmalarıyla bu abd-i aciz dahi sene-i mezbura yani 1146 muharreminden bedde edüb Halk'ı mazi ve müstakbel celli celâlehu hazretlerinin müyesser ettiği vakte değin Ali Tarik-üt ihtisar sene bu sene tesvid-i murad ederim lakin ibdida-yı Ali Osmandan 1143 tarihine gelince ali merhum ve Naima Celebi ve Raşid Efendi ve Çelebi- zade Efendi ale-t tafsil tedvin buyurdıkları kütüb-i tevarihinin ekseribasma olmakla teksir olunmuş olubilm-i icmalisi takvim tarihinden hasıl olupilm-i tafsilisi iktiza ettikte zikr olunan kütüb-ü mufassalatta müracaat olunur. Lakin 1143 senesinden berü zuhura gelen vaka-yı vak'a nüvis efendiler gerçi alet- tafsir imlâ buyurup tedvin ederler amma tab olunmakla (1)nadir olduğu halde kalub, kudreti olana vasıl olur, olmayan mahrum olmakla mufassalattan müstağni ve kaidel takvimden evsa-ı tatvil ve taksirden ihtiraz ederek inşa eyledim. Ve cedvel-ü selatin-i azam ve cedvel-ü vüzerâ-yı ve cedvel-i meşayih-ül islam ve cedvel-i sudur-u Rumeli ve cedvel-i sudur-u Anadolu ve cedvel-i kuzat- islambol ve cedvel-i ağaya yeniceriyen ve dahi başka başka iş bu zeylin haşiyesine tasdik olunur.

(1)-Şemedenizade Süleyman Efendi'nin(Mir-üt Tovarîh) isminde bazı noktalarda mühim ve büyük bir te'lif vardır. Tam nüshası Kütüphane-i Umumiye mahfuzdur.

(2)Şeyhinin en meşhur te'lifi Atayi'nin Şakayık-ı Numaniye zeylini tezyilen kaleme aldığı on ciltlik(Vaka'ı-el Füzalâ)dır.

(3) Yani ilk matbaacımız Müteferrika İbrahim Efendi.

(1) Çelebizade Tarihini takip eden sübhi tarihi(1191) tab edilmiştir.

Bu risale müellif hattıyledir. Natamamdır. 1184 vukaatına kadar yürütülmüş olduğunu görüyoruz. Metinde on ikinci asra ait alakabahs malumat vardır. Mesela: Damat İbrahim Paşa'nın mektuplarından bahs ile deniyor ki "İbrahim Paşa ve Muhammed küthüdadan çıkan mal 19529 kese ve 340 kuruştur. Zikrolunan meblağ- zorbalar fes dolusu etek dolusu altun club yağma olunandan fazladır. Merhum İbrahim Paşa ondört sene miktar, vüzeratından misli gayr-ı rical'ü nisaya bezl-i mat etmişken ve müceddeden âli saraylar ve sahilhaneler ihdas ve altun ile tezyin ettikten ma'da şüküfeyâ ragbette ifrad edüb her biri bin kuruşa lake soğanı club hazine sarfetmişken ve müteaddid (2) cevami ve Aliye cari ve sel sebii icra ve maskat-ı reisi olan kariyeyi müteaddid cevami ve hamamat ile tezyin edüb (Nevşehir) tesmiye wemişken ve sığar ü kibarrical u nisaya lâya'du lâyahsa kerem ile mez-li mat etmiş iken yine terekeleri eşkiyayı ığna ettikten sonra bu miktar zuhür etti. Merhum yadefineye malik idi, Ya - ulum-u garibeden bir ilme malik idi der idik. Lâkin bahtı küşâde bir zat olmakla zamanında madesler zuhur edib bikıyas sim ü zer hasil olurdu. Rahmetullah-ı aleyhi gerçi Sultan Süleyman

mınsahibi mihr olan vüzerasından İbrahim Paşa'yı dahi süha ü kerel ile Ali merhum tarihinde vasf eder. Ama anın keremi saninin aşr-ı aşiri olamaz

7- Esad Efendi Kütüphanesinde (2547) numarada mukayyed ve mahfuz ve hattad Müseyin Hamid ve tilmizi Salih Namık Efendiler tarafından kaleme alınan mecmua-ki içinde nefes zadenin (Gülzer-i seyah) veya (Gülzer-i savab) ile (Esma -ül aklam) ve (Tercüme-i mizan-ül hat) gibi ilmami sanatların en ümstesnası olan yazıdan bahis risaleler vardır. Bilhassa (Rumi) denilen Türkiye hattatlarının imzalı ve tarihli (Hat-ı dest) lerini ve ayrıca (1188) de vefat eden Bıcakcızade Kara Mehmed Efendiye kadar hattatlar silsilesini gösteriruzun bir cedveli mutevidir. Türk hattatlığına dair kıymetli bir vesikadır.

8- Hamidiye Kütüphanesinde (1206) numarada mukayyed ve mahfuz büyük (Mecmua-ı Münşead) 1129, 1130, 1131 senelerine ait bazı siyasi muhaberatı ihtiva eder ki bunların içinde (Nemse Çasarının Başvekilinden Sadrazam hazretlerine), (Leh Kralına ve Moskof çarının başvekiline sahib-i devlet tarafından) yazılan müteaddit mektuplarâa Bosna valisinden Niğ muhafızından şak sani ve salis defterdarlarından gelen kaimeleri, tezkireleri, müsaleha hakkında bir hayli muharreratı ihtiva etmektedir. Bu mecmuanın "Tarih Entümenince tab ve neşr edilmesi temenniye şayandır.

(2) - Burası silinmiş okunmuyor

9- Hamidiye kütüphanesine mülhak (Lale İsmail) kitapları içinde (737) numaralı mecmua bir hayli vaktiyle suretlerini, ayrıca Hoca Sadeâ'nın Efendinin ve Karaçelebizadenin ufak tefek tezkirelerini havi olması itibariyle mühimdir.

Şu yukarıda bahsettiğimiz eserler - eski kütüphanelerimizi dolduran bitmez tükenmez mecmuaların şümül ve mahiyetine misal olmak üzere- lâlettayın iktibas edilmiştir. Bu marızda muntazam ve sistematik bibliyografi malumatı vermek şu küçük makalenin vazifesi değildir. Bilvesile kaydedeyim ki yegane nüshası Kütüphane-i umumide mahfuz (cami-ün Nezair) ile Nur-u Osmaniye'de yine bu mahiyette iki büyük cilt mecmua bilhassa edebi tetkikler için emsalsiz membalardandır. Kütüphanelerimizin muntazan katalogları mevcut olmadığı için tarih tetebbustı yapmak halkın (igne ile kuyu kazmak) tabirine mesadek pek müşkil bir iştir. Her Kütüphanede yüzlerce mecmua bulunur. Bunların ne olduğu, içinde neler bulunabileceği tamamen mechuldür. Mesalâ yüz sahifelik malâye'niyat içinde fevkalâde mühim bir iki satır bulmak ve onunla filan devrin karanlık bir safhasını tenvir etmek, veya bir tarihi simanın vaziyetini, seciyesini tayin eylemek her zaman mümkündür.

Makalenin mebdesinde söylediğimiz gibi Kütüphanelerimiz hasaten mecmualar kısmı ayrı bir hazinedir.

Ali Canib

Bugünün hayatî mes'elelerinden

Orta t e d r i s a t ı m ı z d a

EDEBİYAT

-Bütün muallimlerimize-

Garb alimleri, edebiyatçıları "Orta t ed r i s a t" da gençliğe hangi edebî eserleri okutmak lâzım geleceği mes'alesiyle pek esaslı sûrette meşgul oluyorlar. Çünkü bunlardan birinin, profesör "Alfred Kruvaze" nin dediği gibi "Bedii hassasiyet haz ve neş'e içinde mündemidir. Haz ve neş'e ise bir kuvvetittir" işte garb alimleri gençlik terbiyesinde bu kuvvetten azami derecede istifâde etmek istiyorlar. Senelerden beri cild cild eserler neşr etmişler, konfranslar vermişler, konfranslarını kitab suretinde ayrıca bastırmışlardır... O adamların bütün istekleri, zamanımızın esâsi umdesi olan "Demokrasi" ile "Edebî t ed r i s a t" ı t e' l i f e t m e k, gençliği asrî fikirlerle, duygularla, kudretlerle gıdalandırmak, "Yeni adam" olarak yetiştirmektedir.

Meşhur alimlerden "Salomon Renak" ın bir pedagoji kongresinde "orta t ed r i s a t ı i s g â l e d e n o n y e d i n c i a s ı r e d e b i y a t ı y e r i n e o n s e k i z i n c i a s ı r e d e b i y a t ı k o n u l m a l ı d ır." iddiasını ortaya atması üzerine yalnız Fransa'nın değil, bütün dünyanın hem en büyük edebiyat müverrihlerinden biri, hemde bir terbiyecisi olan profesör "Gustave Lanson" verdiği konferansda "Salomon Renak" ın nokta-i nazarını te'yiden "On yedinci asır mı on sekizinci asır mı?" ünvanıyla mütalâalarını yürütmüştür. Bizim için son derece alakabaş olan bu mülâhazalardan bahs etmek istiyorum:

"Orta t ed r i s a t d a a s r i t e d k i k l e r" serlevhali başka bir konferansında sarakaten "Edebîyat tarihini yüksek tadrâsata tahsis edeceğim, çünkü tarihi ehemmiyeti haiz, fakat estetik noktasından kıymeti pek aşağı eserlerden bahs etmeksizin edebiyat tarihi yapılamaz. Orta t ed r i s a t d a e s a s m ü n t e h a b m e t i n l e r d i r. Ş u k a d a r k i ö ğ r e n i l m e s i k o l a y v e t e n k i d f o r m ü l l e r i n d e n t a m a m i y l e t a s f i y e e d i l m i ş k ü ç ü k v e m u h t a s a r

bir kronoloji, okunacak eserleri sıralamaya yardım edebilir... (I)

Orta tedrisatta edebiyat tarihinden ne kadar korkarsam beşerî hayatı tarassud ve müşahadeye merbuû edebî tetkiklere o kadar ehemmiyet veririm, talebemiz vereceğimiz metinlerle, hatta bunların en ciddileriyle alakadar olacaklardır, eğer biz azimkâr, muhtarib, mücâdil ruhları gösterecek olursak!.. Çocuk küçük yaştan itibaren insanları hareketlerine bakmağı, gördüğü şey hakkında mülâhazatta bulunmağı sever, ve küçük bir tecrübe toplanmış olur. Bunu tevsî'idelim, ona edebiyatta bitmez bir çok hayat manzarası verelim, öyle bir çok hayati ki yaşanılanların en zengini olsun... "diyen "Edebiyat tarihi müdiri Gustave Lanson" "On yedinci asır mı, on sekizinci asır mı?" meselesinde evvelâ "Bizden çok uzak olan on yedinci asır, ortadan kalkmış bir dünyanın hayâli ve mahsûlüdür." diyor. "Onyedinci asır ki Fransız dehasına tetvic eden Mallerbler, Buvalolar (Bouleau), Corneiller (Corneille), Rasinler (Racine), "olyerler (Moliere), Lafontenler (La Fontaine), Dekartlar (Descartes) Paskallar (pascal) La rüşfiko (Rüşfiko) La Bruyerler (La Bruyere), Bussular (Bossue), fenelonlar (Fenelone)... tarafından cihan şikir ve edebiyatından birincibi seviyesine yükseltilmiştir. Ve bu yükselişin kıymet ve ehemmiyetini "Müverrih "ustave "anson" Bilâistisha herkesten ziyâde tanır, fakat "Mürebbi "ustav Lanson" düşünüyor ki on yedinci asır edebiyatı sadece zihni unsurlara, dahil hayata, ve menden yaşayışa bakmıştır. Bu edebiyatın içinde içtimâî duygu pek zayıftır, Haka aid menfaatlerin idaresi krallık işidir... Gustav Lanson bu mühim konferansında diyor ki "Bu günün mürebhisi, on yedinci asırda mevcut olmayan şeyi bil'akis on sekizinci asırda bulun: Eski hükümet tarzının idealist ve ameli tenkidini, içtimâî duygunun hararetini, ilmî tecessüsü, demokratik idarenin esasları olan hürriyet, müsavat, halk menfaati fikirlerini, "La servitude des dogmes: akidelerin cüziyesi" nden kurtulmuş bir cemiyete rehberlik eden aklî taharrileri hep orada bulur. Şübhe-

siz, on sekizinci asır edebiyatının ne tenkidine ilmi, ne felsefesi ne siyasi mefkuresi bizimkilerin aynı değildir. Hiç bin netice, hiç bir bilgi, hiçbir usul yoktur ki biz onu tebdil ve islah etmiş ol-
 mayalım. Lakin içinde yaşadığımız zihni ve içtimâî nizamın menşeler-
 rini biz o devirde buluyoruz: Bu gün hâlâ hareketimizin muharrikle-
 ri olan duyguları o devirde tanıyoruz. "olter, Monteskiyo (Montesqu-
 eu) Didero (Diderot), Ruso (Rousseau), Büfon (Buffon) bize daha ya-
 kındırlar. Bizim mirasımızı toplamak ve cehdimize devam etmek husu-
 sunda Rasin'le (Racine) Buso'dan (Bossuet) ziyâde onlar çocuklara
 mızı daha iyi tenvir ederler...."

Gustave Lanson orta tedrisatta on sekizinci asrın bu günün
 çocuklarına on yedinci asırdan daha çok fikir ve his malzemeleri
 vereceğine "Salomon Renak" derecesinde kânidir. Fakat aynı nokta-ğ
 nazarda o daha ileri gidiyor. Ve "Möyö Renak neden on sekizinci as-
 rı istemekle iktifa etti. On dokuzuncu asra ayrılacak pay onun ka-
 dar, hatta daha büyüktür. Benim hissime göre lisan sebebiyle orta
 tedrisat için büyük bir kısmı itibariyle memnu'dan on altıncı asır
 la; tahdîd edilecek olan on yedinci ve tavsi'edilecek on asır bir
 edebî merhaleyi tavsiyeye şayan bir hale getirecek her şey'e ma-
 liktir: eserlerin, zenginliği, güzelliği, ciddiyeti, accessibilite: mû-
 nislik" i gibi lisan ve fikirler on dokuzuncu asır eserlerini bi-
 ze pek yaklaştırıyor. "Ütün Fransız medeniyeti, her yerde olduğunda;
 ziyâde gençlik için hem de kaabil-i temsil bin mahiyette bu asır-
 dadır...."

Lanson bundan sanra on sekizinci asrın bir mahzuruna temas
 ediyor. "a'lum olduğu üzere klâsik devrin ya'ni on yedinci asrın gi-
 gide bediyyat noktasından şekli bozulmuş, inhitat etmiştir. Ve bit-
 tabi' onu ta' kib eden on sekizinci asır o şekil bozukluğundan, o in-
 hitatdan müteessir olmuştur. n dokuzuncu asırda bu mahzûr yoktur.
 Zevk ve edebî hassalar itibariyle Şatobriyan (hateaubriant), Lamar

tin (La Martine), Hugo, Mişle (Michelet), Renan on yedinci asrın "Asi ni, La fontaine-i , Bossuet`i kadar terbiyeye hizmet ederler, hem da- na hür, hem de "dogmatisme super stitievxet pédant: Hurâfevî ve ta- sailufkârâne dogmatism" den azâde olarak!.. On dokuzuncu asra bu ka- dar ehemmiyet veren Gustave Lanson bilvesile acı bir litifede bulu- nuyor. Bir tâbi`in bu asra mensub büyük muharrirlerin eserlerinden bir müntehabat yapabilmek için, kânunî sebeplerle vârisleri râzı edebilmesindeki müşkülâtı hatırlatıyor: Bu hususda lâzım gelen dip- loması, Ruslarla Japonları te`lif eden diplomasiyen daha mühimdir". diyor.

Şu tafsilatdan sonra sanırım ki bütün alâkadar kâriyerim düşü- neceklerdir:

-Ya biz ne yapacağız, orta tedrisatımızda çocuklarımıza hangi eserleri vereceğiz ki onları asrın ma`nevi kuvvetleriyle techiz e- debilsin?

Yüksek tedrisatımızda bilhassa "Türk edebiyatı" lâzım ve lâ- yık olduğu şekilde tedris edilecek bir sisteme irca`edilebilmiştir

Merhûm İyâ Gökâlp, "Türk tarih ve hayatının bir küll olarak te- tabbu`edilmesi lüzumunu ilk defa ortaya attığı gibi bu gün de bil- hassa çok çalışkan arkadaşı Köprülüzâde Mehmet Fuad Beğ "türk ede- biyatı" nın da bu şekilde ve tâ meşseinden itibaren muhtelif lehce- lerinden, muhtelif tezâhürlerinden, muhtelif kollarından hiç biri ih- mâl edilmeksizin tedkiki lüzumunu anlamış ve anlatmıştır.

Fakat "orta tedrisatımız" da vaziyat açıktır. Türk çocuğunu "Lise" de Frenk çocuğunun techizatından mahrûm bırakmaktayız. Gusta- ve Lanson "Bizden çok uzak olan on yedinci asır ortadan kalkmış bir dünyanın hayâli ve mahsûludur." diyor. Heyhat, yâ "Divan edebiyatı" i- le bizim aramızdaki-mevcûd olan ve mevcûd olması lâzım gelen-mesâ- fe!... Şübhe yok bir fuzûli, bir Bâkî, bir Nef`i, bir Nedim sââe "ürk- ler için değil, her millet için büyük sayılacak şairlerdendir." ese- lâ nasıl "Corneille" için, "Racine" için, bu gün hâlâ yeni yeni ted-

kâkiler yapıyorsa elbette Fuzûli, elbette Bakî, elbette Nef'î, elbette Nedim için tedkikler yapmakta devâm edeceğiz. Bu tamamen başka bir iştir. Fakat lise talebesinine bu adamların edebiyatından ne kadar şey verebiliriz. Ve bu verdiğimiz şeyler Türk çocuğunu bu gün ve yarın için ne kadar hazırlayabilir?

Koskoca onyedinci asır ki felsefesiyle, edebiyatıyla tek başına, bir büyük cihandır, onu en iyi bilen bir adam, bir Sorbon profesörü bu günün Fransız çocuğuna kat'iyen kâfi görmüyor. Düşünmeli ki trajedinin yanında kasidenin ne hükmü kalır?! O kasidenin ki muayyen ve mahdûd mazmunları ifâdeden başka bir rolü yoktur. Ve bütün "Divan edebiyatı" nihayet ma'lum ve muayyen bir perenbazlıktır! Emiyoruzki Türk çocuğuna Fuzûli'yi, Bakî'yi, Nef'î'yi, Nedim'i tanıtmayacağız, demiyoruz ki mâziyi liseden silip süpüreceğiz. Hayır, biz zat kendimin eseri, bu edebiyatın nevelerini, hünerlerini gösteriyor, ve bütün Türkiye liselerinde okunuyor; Nitekim Fransızlar da bizim Divan Edebiyatıyla mukayese edilemeyecek kadar zengin ve rasîn olar ve hiç şübhesiz çok daha hayati ve yeni olan on yedinci asır edebiyatını nisyan çukuruna fırlatmamışlardır. Fakat onu bu günün Fransız çocuğu için pek gayr-ı kâfi görüyorlar, noksanını telâfi maksadıyla daha yeni zamanlara inmek mecburiyetini hissediyorlar. Unutmamalı ki büyük mürebbilerin noksan buldukları on yedinci asır edebiyatı (Rönesans) ın mahbûlüdür. Bizim Divan Edebiyatı ise tamamen (Kurun-u vusta) nın!.. Ne yapacağız?.. Türk (Rönesans) ına başlangıç olarak kabul edebileceğimiz Tanzimat Devri'nden sonraki edebiyatımız, acaba "Divan Edebiyatı" nın açığını kapatabilmek halde midir. Heyhat!.. Divan edebiyatı, hiç olmazsa kendi cinsi ve nev'i içinde tam ve mükemmeldir. Bu devrede yetişen Türk şairlerini, aynı zihniyetdeki garb ve hassaten üstadları olan Acem şairleriyle mukayese edebiliriz. Fakat Şinasiyle başlayan "Mektep" in mensublarını Avrupalı kalemdaşlarıyla bir pâyede düşünmeğe imkân yoktur. Elbette Namık Kemâl'den, Hâmid'den, Fikret'ten bu günün Türk çocuğuna verebilecek şey-

ler vardır: Öyle şeyler ki onun içtimâî duygularını canlandırabilir. Fakat kâfi midir, asla!.. Niçin asla? Çünkü evvelâ Kemâl'in, Hâmid'in, Fikret'in yazıları, asrın edebiyatlarına nazaran her noktadan zayıftır. Meselâ Türk çocuğuna hayatın pitoreskini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denecek derecelerde ehemmiyetsizdir. Diğer nevilerde zengin değildir. Lisan hususna gelince: Bu ediplerimiz tamamen demodedirler. Bu gün Türk çocuğu, Kemâl gibi, Hâmid gibi, hatta Fikret gibi, Hâlid Ziyâ gibi bir lisan kullanamaz! Kullanmayacağı lisanın sahibi olan adamlar ise onun ihtiyacını tatmin edemez, nezdde kaldı ki ona bu noktadan model olsunlar!...

Ne garib bir hadise ki Türk edebiyatının lisanı, Türk ediplerinden daha sür'atli! Bu günün yazı diliyle "Rûbab-ı Şikâste" nin veyâ "Mavi Siyah" ın ifâdesini birlikte hatırlamak bu hadisedeki garabetin derecesini idrak için kâfi gelir...

O halde "Orta tedrisat" âleminde Türk çocuğu asrî unsurlarla techiz için garb edebiyatlarından mühim miktarda iktibaslardan başka çâre kalmıyor. O Türk çocuğu ki bu günün hayatın ma'nasını ve ihtiyacını anlamak mecburiyetindedir! Binaenaleyh bizim nesle düşen vazife de tedrisat programızı onun ihtiyacına göre yeni baştan tanzim etmektedir!

Ali Cânib

Orta Tedrisatımız İçin
HANGİ ESERLERİ SEÇECEĞİZ

"Bir mektep için intihab edilecek, edebî eserleri o mektep talebesinin alakasını celb etmeli. Çünkü alâka olmadan zevk alınmaz. Zevk alınmadan da faydalı bir netice istihsal edilemez."

-Amerika terbiyecilerininin raporunda:

"Edebiyat tedrisinin gayesi herşeyden evvel çocuğa yanlışsız yazmağa ve konuşmağa öğretmektir."

-Gustave Lanson-

Amerika'da bir kaç sene evvel "Tâli mekteplerin gaye ve prensipleri", "Tali mektepte tedris edilen derslerden her birinin gayeleri ve usul-ü tedrisleri" mes'elelerini halletmek üzere Amerikan en yüksek terbiyecileriyle müteassıslarından mürekkep komisyonlar teşkil edilmiştir ki lisan komisyonunun raporunda münderic "Edebiyat derslerini gayesi" ve "Edebiyat eserleri intibahına hakim olacak esaslar" kısmı terbiye mes'elelerinde mealeketimizin yekta ve güzide bir üstadı tarafından İngilizceden tercüme edilmiş ve lütfen bana gönderilmiştir. Fransız müverrih ve terbiyecisi muallim Gustave Lanson'un da geçen makalende bahs ettiklerinden başka "Edebiyat eserlerinin müteakbil hissəsi" ünvanıyla ayrı bir konferansı vardır. Her iki ayrı milletin, başka başka müteassısları aynı mes'ele ve mevzuda hemen hemen aynı mülahazaları dermiyan etmektedirler ki alakadarlar için dikkate şayandır. İşte bu makalende o iki mühim membai esas itihaz ederek kânilerimle "Ortak tedrisatımızı için hangi eserleri intibah edeceğimiz" i konuşmak istiyorum:

Bizim edebiyatımızın bir kaç esaslı kolu vardır:

1-Şark medeniyeti içinde yaşadığımız zaman münevver zümresinin yani medrese tahsili gören adamların acezeleri takliden meydana koydukları Divan Edebiyatı.

2-Bu edebiyattan zevk alamayan, hatta haberdâr olamayan halkın zevkine göre tesâhür eden "saz şiiri"veyahut "şık edebiyatı"

3-Tasavvuf felsefesinin Türk memleketlerine mufûsu üzerine bu felsefenin meydana koyduğu "Tekye" müessesesinin zevkini ifade eden "avâmî tasavvuf edebiyatı" halk ve divan edebiyatları bu üçüncü kola muhtelif noktalarından mufus etmişlerdir.

4-Siyasi tazminattan sonra Türk milleti yavaş yavaş garbli laşınca kemalûlün zevkini göstermek üzere zuhûr eden "Avrupa'ya edebiyat"Bu dört esâsi kolun her birisinden, intibah edilecek parçalar bulabiliriz. Fakat intihabda bize rehber hangi esas olmaktadır.

Amerikalı mütehasşisler, bizim liselerimize tekabül eden sınıflar için, "İstihsal edilecek gayeler" olmak üzere şunları gösteriyorlar:

1-Edebiyat dersleri talibinin muhayyilesi, heyecânî hayatını genişletmeli, derinleştirmeli, zenginleştirmelidir.

2-Edebiyatın tetkiki talebede, büyük şahsiyetlere (ister muhar-
rîr, ister edebî eserlerin kahramanları olsun) karşı bir takdir ve hayret uyandırmalı.

3-Edebiyat dersleri mütalaa zevkini azami bir derecede inkişaf ettirmeli.

4-Talebede mütalaa zevkini itiyat haline gelmesi için edebiyat dersleri öyle mevzuları havi olmalıdır ki talibinin zihninde geniş ve alâkabâhş maddeler canlansın ve hayatta kendi inkişafı, kendi zevkleri için fikri, manevî gıdalar bulmak kabiliyeti arzusu tenemmi etsin.

5-Edebiyatı saydığımız gayelerini tahakkuk ettirmek için edebiyat muallimi, talibesinin fikri mes'elerinin mes'ûr bir tarzda inkişaf ettirmeyi çalışmalıdır. Talebe, daha derin duymakla ve daha canlı tahayül etmekle kalmamalı, daha doğru, daha sağlam bir tarzda

da düşünmeye ve "Edebiyat"ı yalnız doğru tefsir etmeğe değil, aynı zamanda salim ve ma'kûl bir tarz hayatımıza tatbik etmeğe de sevk olunmalıdır.

Gustave Lanson da hemen hemen aynı gayeyi üç esasî noktaya irca ediyor:

- 1-Çocuğa yanlışsız yazmağa ve konuşmağa öğretmek.
- 2-Zevkin inkişâfına hâdim olmak.
- 3-Çocuğun zihni teşekülünü te'min etmek.

Bizim edebiyatımızın dört esasî kolundan önce "Divan edebiyatı" nı ele alalım:

Bunda evvelâ heyecan kıt, saniyen fikir gayr-i asrîdir. İçinde Fuzûlî gibi, Nedim gibi, hakikaten şair adamlar yetişmiş olmakla beraber bir "edebî mektep" olmak haysiyetiyle "Lirik" değildir. Zihne, zihni unsurlara istinad eder. Elen ve heyecanla en fazlâ alâkadar olan "Fuzûlînin gazelleri" bile hars ve malûmata müteallik maddelerle sıkı sıkıya merbut ve muhattır. Bu manzûmlerde öyle parçalara tesâdüf edilir ki meselâ filan âyeti veya filân hadîsi bilmedikçe manasının sathında kalınır; vereceği zevk tam olarak alınmaz. Nedim'de zekâ kurnazlığı pâyansızdır. Orijinal bir muhayyile ile şaklaban bir hünerverlik intizaç etmiş, Nedim'i meydana getirmiştir. Nedim kâ'bına erilemez hayretbahş bir san'atkârdır. Fakat hassasiyet itibarıyla derin olmayan bir şairdir. Hülâsa demek istiyoruz ki divan edebiyatı, heyet-i umumiyesiyle bir hüner edebiyatı, bir zihin edebiyatıdır. Felsefesine gelince: Bütün islâmî edebiyatlar-da müşterek olan "Vahdet-i vücud" dan ibârettir. Fakat bu felsefede, şu hüner ve şu zihin edebiyatında pek sathi bir fantâzi halini aslâ aşmamıştır. Aşmadığı için "Telkin" kudreti azdır. Aşmış olsaydı-Türk Milletinin bu gün içine girdiği ve girmek mecburiyetinde bulunduğu yeni Avrupalı haysâle itibarıyla yapacağı tilkin müfid de olmazdı. Çünkü "Vahdet-i vücud" nazariyesi, dar medrese sâhniyetine karşı, eski zamanlarda pek faydalı

bir "Geniş düşünme" hâsıl etmiş ise de, "Maddî hayat" ı ve "dünya" yı hiçe saydığı, "Rıza ve teslim" onun esâsî umdesi olduğu için bu günkü "dünyevî kıymet" ler üstüne müstenid ve mücâdil yeni terbiyeye yabancı kalırdı. Biraz evvel de işaret ettiğimiz üzere yine bu edebiyat, tahsil görmüş bir zümrenin malıdır. Sahipleri halka hitab etmeyi düşünmemiş, ekseri içtimâî hayat ile alakadar olmasızın, mücerred bir edebiyat vücuda getirmiştir ki Gustave Lanson'un, on yedinci asır edebiyatında noksan bulduğu "İçtimâî duygular" itibariyle bizim bu zümrevî edebiyatımız daha züğürttür. Bu günkü Türk çocuğunun ruhunda bu noktadan da boşluk bırakmağa mahkûmdur.

Aynı edebiyat, şekil ve ifâde itibariyle gayet dardır. Her şair kaside, gazel, mesnevi, rübâî... yazmağa ve bu kasideleri, gazelleri mesnevîleri, rübaileri... muayyen mefhum ve mazzunlarla ifâde etmeğe mecburdur. Bu günkü Türk çocuğu, beş altı mâhir "Divan şairi" nin ifâdesinde mesclâ cidden zengin ve rengin teşbihler bulur. Fakat asırlarca süren bu edebiyatta aşağı yukarı hep bu teşbihlerin ufak farklarla tekerrür ettiğini görmek mahkumiyetindedir. O halde, bu edebî mektep bu günkü çocuğun mütalaa zevkini istenildiği kadar inkişaf ettiremeyeceğini gibi, ne daha derin düşünmeye, ne de sâlim ve ma'kûl bir tarzda hayatına tatbik etmeğe yarayacak kuvvetli unsurları da veremeyecektir.

"mutmayalım ki tamamen "İskolastik" yani "Medresevî" olan lisani ise "Çocuğa yanlışsız yazmağı ve konuşmağı öğretmek" ten tamamen uzaktır.

Türk milletine mensub bir zümrenin istigalini ve zevkini öğretmek, ve kısmen biraz muhayyilesine oynatmak, bedii hazzını okşamak itibariyle "Divan Edebiyat"ına "Orta tedrisat"ımızda çok dikkat ve itina ile ta'yin edilmiş mahdud mevki elbette vereceğiz.

"Saz şiiri" veyâ "Âşık Edebiyatı" dediğimiz kola gelince: Acil Türk halkının zevkini ifâde eden bu edebiyat, divan edebiyatından daha azmâhirane, fakat daha geniş, daha lirik, ve bir kısım içtimâî

duygularla mâlâmalıdır. Âşıklar içinde biraz fazla okuyanlar da yetmiş ve bunlar ba'zen divan edebiyatından müte'essir olmuş, kendi samimi şiirlerine o edebiyattan aktarma mazaunlar kataşlardır. Fakat hey'eti umûmîyesi itibareyle âşık edebiyatı tahassüs noktasından bize pek yakındır. Koşmalar, destanlar, türküler içinde talebenin muhayyilevî ve heyecânî hayatını genişletecek, derinleştirecek, zenginleştirecek çok parçalar bulabiliriz.

Ancak esas itibariyle ümmî adamlar tarafından meydana getirilmiş olması "Lirik" kıymetinden ve bazen zarif zekâ inceliklerini ifâdeden daha fazla şeyler vermesini mücib olmaktadır.

"Avânî tasavvuf edebiyatı" na aid parçalar içinde pek coşkun ve pek dokunaklı olmalar vardır.

"Tunus Ene" başlı başına bir âlemdir. Onu model ittihaz ederek meydana gelen "Bektaşî nefesleri" içinde de müktelileri mebsûldür. Bu edebiyatın felsefesi Divan edebiyatında da görülen "Vahdet-i Vücûd" dur. Bir farkı varsa bunda çok kuvvetli ve derin olmasıdır.

Avânî tasavvuf edebiyatına bütün kuvvet ve kıymet bu felsefeden geldiği, esas itibariyle bu edebiyat "Geniş düşünüş" ü telkin ettiği halde "Orta tedrisatımız" da bu felsefenin ve Mahiyeti itibariyle-bu geniş düşünmenin daha evvel temas ve işaret ettiği sebeplerden dolayı fikri ve esrî kıymeti çok olamayacaktır.

Türk çocuğu, kendi bedii ihtiyaçlarını en ziyâde dördüncü kolda, siyasi tazminatı müteakib zuhûr eden "Avrupai edebiyat" içinde arayacaktır. Çünkü ancak bu edebiyat ile berâber nesir-heyet-i umûmîyesi itibariyle-okunur bir hâle girmiştir. Vâk'a Divan edebiyatında tarih ve bazı halk muharrirlerinin yazıları istisna edilecek olursa geriye kalan nesir, bir yığın kelime ve seciden ibârettir. Yeni Avrupai edebiyatımız-geçen makalede arz ve izah ettiğim üzere-asrın edebiyatlarına nazaran her noktadan vâk'a zayıf-

tır, fakat mâdem ki "Yazmak okumağa vâbastedir.", "Türk çocuğu yazmak melekesini. inkışaf için bu yeni edebiyatın nesrinde çok istifade edecektir. Hele son on beş senelik yazılar-Vâk'a Yakub Kadri, Ömer Seyfeddin, Fâzıl Ahmet, Reşâd Nuri, Falih Rifka gibi sayılı bir kaç gence münhasırdır-Ona pek yakın ve fevkalâde fâidebahıştır. Çünkü ancak on onbeş seneden beridir, ki Türk edebiyatı lisan itibariyle tamamen asrîleşmiş, yani konuşulan güzeâ Türçeyi-bütün dünyaya da olduğu gibi-kendisine beyan vâsıtası yapmıştır. Bu günkü Tür müharrirince lakkın dili bir idealdir. "na ne kadar yaklaşırsa kendisini o kadar muvaffak sayıyor. Bu noktanın haricinde kalan unsurlar-Tani çocuğun muhayyilevi, beyecânî hayatını derinleştirmek, ictinâî ve vatani duygu ve fikirlerle onun zekâsını tenziye etmek -itibariyle yeni "Avrupai edebiyatın başta Namık Kemâl olmak üzere Hâmid, Recaîsâde Ekrem, Sezai, Ahmed Rasim, Hüseyin Rahmi, Hâlid Ziyâ Tevfik Fikret, Cenâb ve daha yenilerin eserleri elbette müracaat edilecek vesitalardır.

Güneş Mecmuası'nın 12. sayısında "Mevzuun Rolü" ünvanıyla u-fak makalede de tenâs ettiğim gibi"... edebiyatta, şiirde başka şeyler bulmak istiyakı bize Divan "debiyatı"nın karşısında "illal lah"dedirtiyor!. O an içinde meselâ Rübâb-ı Şikeste'yi açınca geçmiş bir ufuk karşısında kaldığımızı görürüz. "Oh!" diye nefes alıyoruz: İşte bir Balıkçılar, işte bir "asan"ın gazesi, işte bir Ramazan "adakası, işte bir Zerrişte.... "Avrupalılaştırmış olmanın edebiyattaki feyz ve kudretine bakınız ki bir Tevfik Fikret, kendisinden şairlik itibariyle pek çok yüksek sîmâlarda yetiştirmiş olan Acem taklidi edebiyata bir tek Rübâb-ı Şikestesiyle bu noktadan galebe çalıyor!. Artık yine aynı noktayı nazardan yeni edebiyatın bu günkü çocuğa vereceği yeni unsurlar tasvur edilebilir. Fakat geçen makalede de dediğim gibi Kemâl-in, Hâmid'in, Fikret'in.... yazıları, asrın edebiyatlarına nazaran sayıftır. Amerikalı

mühassıslar, kaleme aldıkları raporda bilhassa: "Edebiyat dersleri, muhtelif tipte edebî eserleri muhtevî olmalıdır. Terbiye, talebe zevkinin tenevvünü temin etmeli, ve talebeye edebiyatın ihâta ve şümülü hakkında bir fikir husûle getirmelidir. Edebiyat dersleri öyle bir tenevvü göstermeli ki her talebe kendisi için azami zevki temin edecek tipte eserlerle temas edebilsin. Bu suretle meselâ "Lirik" şiirler hakkında pek az incizab duyan bir gencin, temâşâ veya hikâyeye gibi eserlerle karşı alâkasını temine imkân bulunmuş olur" diyorlar. İşte şu büyük vazifayı ifâ edecek kudrette eserleri Avrupai edebiyatımızda da mebzûlen bulunmamaktayız. Meselâ "Türk çocuğuna hayatın pitoreskini, insanın psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denemek derecede ehemmiyetsizdir. Diğer nev'ilerde zengin değildir. Bu mühim noksanı talebemize Fremi edebiyatlarından numûneler göstermekle telâfi mecburiyetindeyiz. Maarif vekâleti daha şimdiden bunu temin için hazırlanmıştır. "Cihan Edebiyatları"ndan -trajediye, drama, komediye, romana, tarihe, pastoral nev'e tenkide.....dair-numûneleri hâvi broşürler neşriyatını temin etmektedir. Bu broşürleri hazırlayacak zatlar arasında Hüseyin Cahid, Mehmet Ali Tefvik, Reşad Nuri, Celâl Şahir, Ercüment Ekrem, Serâceddin, Hüfâ Tefvik, Beyler gibi tanınmış edib ve muallimler de vardır. Lise talebesi, bu yeni sene başında kendisini yarıya için ve bu günkü medenî ihtiyaçlara göre hazırlayacak eserden epeyce bulabilecektir.

Hülâsa, Türkçocuğu, kendi milletine mensub muhtelif şüârelerin meydana koydukları edebî tezâhürden gâfil kalmamalıdır. Divan Edebiyatından, Halk Edebiyatından, Tekye Edebiyatından, Yeni Avrupai Edebiyattan ona numûneler göstermek vazifemizdir. Ancak yine Amerikalı mühassısların dedikleri gibi meydana konulacak kıraat kitaplarından ve aklunun talebeye aid eserlerde her şeyden evvel dikkat edeceğimiz nokta şudur: "Bunlar telkin bahş düşünceleri, sa-

lim ahlâkı mefkûreleri, normal ve kuvvetli karakterleri, esil hareketleri, saf hissiyat muhtevibulunmalı, bundan her kitabın mutlaka bir ahlâk nâşiri olması ma'ması çıkarılmamalı, yalnız her kitabın hey'et-i mecmuasına hâkim olan ahlâki (ton)un sâlim olması ve bütün hayatı müddetince ta'kid edeceği "Hatt-ı hareket" tesbit çağında bulunan talebe üzerinde feyzli bir tesir bırakması lüzümü anlaşılmalıdır."

Velhâsıl Avrupalılar edebiyat tedrisâtına pek çok ehemmiyet veriyorlar. Bizim için de bu ehemmiyete dikkat etmek, ve ona göre çalışmak lüzümü artık kendisi göstermiştir.

Ali Cânib

TÜRK EDEBİYATINDA LİRİK NEV'İ

Edebî "edkik

"Lirik" kelimesi Lâtince "Lyricus" dan alınmıştır ki eski Yuna cada aslı "Luzikos" tur. Kelimenin istikak ettiği "Lyra" mâruf bir çalgıdır. Bu çalgıya latince "Lyra" eski, Yunanca'da "Lura" deniliyordu. "Edebiyatımızda bu gibi bedii istilâhlar, ta'birler kullanılmak mecburiyeti baş gösterince "Lir" "Rubab" ve "Lirik" "Rubâbî" ta'birleriyle tercüme ve ifâde edilmek istenilmiştir. Hüseyin Dâniş Bey'in "Lirik" i "tinâî" diye tercüme ettiğini hatırlıyorum. "Kâmus" rubab için "Şehab vezindedir" diyor. Ve bir kaç medlulünden sonra "Ve kemence ta'bir olunan saza denir. Nisbetinde rûbabî deniyor. "Emduh bin Abdullah-el Vasatî-el Rûbabî kemence çalmakta pek mâhir olmağıla ona nisbet olunmuştur. "Ul bâbda mezbûr darb-ı mesel olmuştur" diye ilâve ediyor. "Ferheng Nâsiri" "Kâmus" u te'yiden "r" nin fetha ile okunacağını işâret ettikten sonra "saz-ı mâruf" diyor. Ve acemce "Re vare" den muarreb olduğunu kayd ediyor. Ferheng-i şûûri yine "r" nin fethasını kabul ederek "Meşhûr sazdır. arabîdir. Fârisisi şeştâdır. ama bu ibâretle isti'mâli şayi'dir." demekle, "şeştâ" içinde "Türki- de çeşte dedikleri sazdır ki şeştâr dahi derler. Ba'zı ferhengte Rû- bab ma'nasınadır" mütalaasını yürütmektedir. Şemseddin Sami Bey "Ly- re" kelimesinin karşısına "berbat, çeng" lafızlarını koymuştur. Kâ- mus tercümesi "el berbat: Çâ'fer vezninde vâ ismidir ki saz envaında lagota ve Türk-i kadîmda kopuz dedikleri sazdır. Berbat fârisi muar- rebedir ki kaz göğsü demektir. Bitteşbih itlak olunmuştur" mütalaası nı yürütüyor. "çeng" için "ferheng-a Nâsiri" bir çok manaları meyhâ- nında ervelâ "eğri" demek olduğunu göstererek meşhur bir saza bu manadan alınarak verildiğini kaydediyor.

Bu gün "Lirik" vasfı, bir duyguyu çok pervâsız çok serbest-ya- ni kalbden doğduğu gibi-ifâde eden, zihnî unsurlardan musaffa coş- kun

şairlere ve şairlere verilmektedir. Avrupalı müellifler her lirik şiir de âdeta müşterek bir damga bulurlar: (Lirik şiir mutlaka "Spontaneé-kenâilîğindân doğmuş, bir mahiyet arz eder.) derler. Her milletin ilk şairleri eserlerini sazlarla terennüm ederlerdi. "Lyre-lir" de bir saz olduğu için sonraları gönülden gelen heyecanları ifâde eden şiirlere umumiyetle "lirik" ta'bir edildi. Eski Yunanlılar böyle sazlı şairlerine "aed" derlerdi. Türklerden Oğuz boyu "Ozan" Kırgızlar "Baksı", Altay Türkleri "Kam"... tabirlerini kullanmışlardır. Bunlar şiirlerini "Kopuz" denilen sazlarla terennüm ederlerdi.

Etnografların tetkiklerinden iktibas ederek Köprülüzâde Fuad Bey "Türk Şâebiyatı tarihi" nde bunlar hakkında bazı mu'lumat veriyor: "Baksı aynıyle bizim çalgıcılarımızın viyolonselî vaz'ettikleri gibi kopuzu önüne koyar. Ve Basso kemanının yayına müşabih bir yayı onun üzerine temas ettirir. Kopuzun üzerine bükülmüş at kılından iki kiriş gerilmiş ve sapına bir çok demir ziller rapt edilmiştir. çalgıcı kemani kimildattığını zaman şakırdayan bir gürültü hasıl olur. Baksının buhdan başka bir de âsâsı vardır ki ucuna dört köşe bir tahtacık yerleştirilmiş ve etrafına müteaddid ufak demir parçaları asılmıştır. Baksı efsuniyle hem âheng hem teganni refakatinde kopuzu çalmağa başlar. Sonra âsâyı yakalayarak şiddetli bir raks esnasında firıldak git döndürür ki bu suretle müthiş bir gürültü peydâ olur. Bunı ekseriya iki baksı birlikte icrâ ederler: Biri kopuz çalar, diğeri de âsâ ile sıçrayarak raks eder...." (I)

Bu "ozanlar", "Baksılar" sâde şair değildiler. Bütün güzel sanatların menşei dini ayinler olduğu için bunlar aynı zamanda "üfürükçü" ve "hokim" idiler. Zıplayarak, hoplayanak hastaları iyi etmeğe çalışırlardı. Nitekim eski Yunanlıların "aed" leri de hem şair hem bir nevi papaz deşekti. Mitgide şiir dinden ayrılmış müstakil bir

(I) Bu bâbda fazla mülumat almak isteyen kâriyelerimizi Fuad Bey'in kitabının (77) inci sahifesinden itibaren bütün dördüncü mebnası okumalıdır.

sanat olmuştur! Özanlar gel zaman git zaman "âşık" lara inkılab etmiştir ki bunlardan artık kudsi sıfatı görünmez. Sade şiirde musiki görünür.

Eski Yunanlılarda ilk lirik şairler esâtirî birer mevcudiyet halindedirler. Bunların en eskilerinden biri "Orphée-orfe" dir. Orfe güyâniladdan on üç, on dört asır evvel Trakya'da yani Paşadinde dünyaya gelmiştir. Kendisi bermutad bir "ilahzade" dir. Mısıra seyyahat ediyor. Orada bir yılan zevcesini topuğundan sokarak öldürüyor. Orfe zevcesiyle buluşmak için ahirete sefer ediyor. Fakat ortaya konulan şarta riayet edemiyor. O şart şudur: Ahiretten avdet edinceye kadar zevcesinin yüzüne bakmamak, şair dayanamıyor, bakıyor ve zevcesinden ebediyen mahrum kalıyor. İşte bu azim teessür "Orfe" ye "Lirik" şairler ilham ediyor. Şair mersiyelerini bütün hayatında terennüm ederek yaşıyor. Orfe'nin nağmeleri hayvanları, nebatları, hatta kayaları vecde düşürmüştür. Şu masal lirik nev'in mahiyetini pek belîğ anlatmaktadır. Orfe'ye dair nice ressamlar tablolar yapmışlar, nice edipler dramlar, operetler vücuda getirmişlerdir.

Orfe'den başka lirik şair olarak "Linus" u görüyoruz. Linus musikinin ve şiirin mücidi olarak tanınıyor. Bu şairde lirik şiir daha ziyâde dindâne bir mevzu' içinde tecelli eder. Yine Yunanlıların "Lyrtée" ve "Pindare" adlı iki lirik şairi vardır ki bunlarda şiir vatanperverlik mâhiyetinde görünür. Müteakiben yetişen "Sapho-sapo" aşk ve şehveti terennüm etmiştir.

Türk edebiyatında eserleri hâlâ mevcut en eski lirik şair olarak "Yunus Emre" yi hatırlıyoruz. Hicri (707) tarihinde sağ olduğunu kendi ifâdesiyle vazihen bildiğimiz bu harikulâde adamda coşkun derin bir hassasiyetle pek ince, pek dokunaklı bir zekâ imtizac etmiştir. "Yunus Divanı" için çekinmeksizin sizin en yüksek "Lirik" şiirlerle, en zarif "didaktik" parçaları havidir diye iddia edebiliriz. Onun altı asır evvel ki ifâdesinde saffet ve samimiyete hayran olmamak elde değildir. Vakıa bu şiirler müteakib devirlerin tasfiye-

sine uğramıştır. Fakat elimizde dört yüz sene evvel yazılmış Yunus ilâhileri durmaktadır, (Nur-u Osmaniye kütüphanesinde 4904 numaralı büyük mecmua) Bütün tekke edebiyatı, hassaten Bektaşî Nefesleri Yunus ilâhilerinden azamî derecede müteessir olmuştur.

Türklerin yetiştirdiği en büyük liriklerden biri de:

Bende Mecnundan füzün âşıklık istidadı var.

Âşık'ı sadık benim "ecnun'un ancak adı var.

diyen "Divan şairi" fuzulî'dir. Hırs ve heyecanı harikulâde bir sanata mezc eden bu âğdatlı şair emsalsiz bir "elem cihanı" yaratmış ve Türk edebiyatına yıkılmaz bir âbide olarak hediye etmiştir.

"Âşık edebiyatı" dediğimiz saz şiiri içinde "lirik" nev'in pek yüksek nümunelerine tesadüf ediyoruz. Bu meyanda "Âşık Hasan" nâmına mukayyed öyle nefis koşmalar vardır ki hayran olmamak insanın elinde değildir. Fakat bu güzide şiirlerin sahipleri ekseriya bizde meçhuldür. Meselâ hayli manzumelerini elde ettiğim bu "Âşık Hasan" kimdir? Acaba Köprülüzâde Fuad Bey'in bahs ettiği "Temeşvarlı" bu mudur? Kat'i bir hüküm verilemez ki! "Âşık kerem", "Âşık Çarib" gibi halk edebiyatı mahsüllerinde görülen derin "lirizm" ise bu marızda asla unutulmamalıdır.

Yeni Avrupaî edebiyatımız içinde "en büyük lirik" vasfını Abdülhak Hâmid Bey hâzâ muhafaza etmektedir. Çünkü "Makber" kuvvetinde bu güne kadar ikinci bir manzume yazılmış değildir. Ölümlü izah edemekten mütevellid feryâdı makber derecesinde kudretli tahrir eden şiir yalnız Türk edebiyatında değil, hemen hemen her edebiyatta nadir bulunur. Makberi yalnız bir "Mersiye" telakki ederek okumak insanı aldatır. O bir mersiye değildir. Makber "Fatma Anım" in vefatından mütevellid teessür ve yeisten ziyâde "ölüm" denilen hadisenin bir şair ruhunda ayandırdığı birbirine uymaz, girift çeşit çeşit duyguları ifâde eder.

Yetiştirdiği büyük şairler, ve bilhassa Malk edebiyatı'nın e-

ses seciyesi düşünülerek hükmedilir ki Türkün ruhu pek liriktir. Ah bu lirik ruhun en kuvvetli eseri olan halk musiki (I)-fakat yalan yanlış değil-olduğu gibi tesbit edilse Anadolunun bağrından fıskınan heyecanlar muhakkak dünyayı mest edecektir. O ne gönülden kopup dökülen bedii terennümlerdir.

(I)Yani aşık edebiyatının beste cephesi.

Ali Cahib

HAYAT MECMUASI 2.CİLT SAYI:35 SH:162-163 28 Temmuz 1927

Bugünün fikri Hadiselerinden:

EDEBİ LİSANDA İNKILAP MESELESİ

-Bu hafta İzmir`de çıkan bir mecmuanın neşriyat
münasebetiyle-

İzmir`de "fikirler" adlı bir mecmua çıkmaya başladı. Birinci sayısını geçen gün okudum. Anadolu`nun bu sevimli şehri ve muhiti öteden beri Türk edebiyat ve fikriyatına değerli sîmalar yetiştirmekle meşhurdur. Bu itibarla "Maksad ve mesleğimiz" ünvanlı mukaddemede "Türk Âtisinin azâmetini, kudretini bâriz bir şekilde hissettiren noktalardan biri şüphe yok ki muhitimizdir" denilişi ne kadar doğru ise "fikirler" in münderecâtı nâmına "Garbî Anadolu`nun ve Türk İzmir`in mefkuresi ve şahsiyeti in`ikas etmelidir." temennisi de o kadar yerinde, hele "fikirler mantıkamızda ve muhitimizden alınacak mevzu`lar ve eserlerle bu hakikati izâh ve isbat etmeğe çalışacaktır" vaadi yine o derece sevindiricidir. Vâkıa bu ilk sayıda güzel İzmir ve muhitinin renk ve hususiyeti mebzulen bulunamıyor. Felsefeye, terbiye ve rûhiyata, temaşaya, Hollanda ve Hollanda da hayata, ta`lim ve terbiye bahislerine dair yazılar hep faydalı olmakla beraber her muhite uyar şaylerdendir. "Fakat madem ki "fikirler" in sahipleri bize pek mühim bir vaadde bulunuyorlar, öteki sayılarda İzmir`in her noktadan "Pitoresk" iyle karşılaşacağımıza daha çok istifâde edeceğimize şüphe yoktur. Aziz gençlere bir istirham mâhiyetinde hatırlatmak isterim ki ayrı ayrı tarihlerde üç ke-re misafiri olduğum ve pek sevdiğim göz bebeğimiz İzmir`de ve muhitinde tetabbu`edilecek ve matbuat sahasında geçecek çok zengin içtimâî, iktisâdî, bediî, arkeolojik, coğrafi maddeler ve bahisler vardır. Aralarında bir (iş bölümü) yaparlar da bize bu hususiyeleri nakl ve izah ederlerse minnetkar oluruz.

"fikirler" in ilk sayısında "İzmir`de Yeni Lisan" ünvanlı bir

yazı okuyoruz. (I) numarasını taşıdığına nazaran ma`bâdli olacağı belli. Bu yazı edebiyatımızın yakın bir mâzisine aid mühim bir hadiseye te`mas ediyor. Deniyor ki: "İzmir" de (1316) senesinden yapılmış bir lisan hareketi vardır ki dilimizin tarihi itibarıyla haiz olduğu ehemmiyete rağmen bu güne kadar esaslı bir sûrette tetkik edilmemiştir. Halbuki bu hareket, lisanı sadeleştirmek cereyanının bir çok esaslarını ilmi bir usûl ile tamamlayan, hatta o devre kadar yapılmamış birçok lisaniyat tedkikatını ihtiva eden kıymetli bir merhâledir. Bir merhale ki dilimizin tarihi yazılırken behemehâl hâzır-ı itibare alınmak hakkını haizdir. (1316) senesinde "dirne habishânesinden ikamete memuren İzmir'e gönderilen Mehmet Necip Bey, lisanı sâdeleştirmek fikri etrafında esaslı bir mücâdele için gazete sütunlarında hazırlıklar yapıyordu. . . . Bu hareket Şheng sütunlarında Necip Bey'in intişar eden bir mektubuyla başlamıştı. . . . Biraz sonra halk diliyle halk için çıkarılan ve halka okumak hevesini vermek gibi hizmetleri görülen "Köylü" gazetesi de-Bütün ifratlarına rağmen-aynı fikirden mülhemdi. . . . Selânikteki yeni lisan hareketinin başında bulunan Ömer Seyfeddin merhum bu fikri İzmir'de bulunduğu sırada Necip Bey'in neşriyatından almıştı. . . . Ali Canib bey'in, Ömer Seyfeddin'in (Hâtırat) defterinden naklen neşr ettikleri notlarda tesâdüf ettiğimiz kanaatler de (Bahar ve Kelebeklere dair-Neyat, Sayı: 26) Necip Bey tarafından 27 sene evvel İzmir'de ortaya atılan hakikatlerdi. . . ."

Mehmed Necip Beyi tanırım. (1329) da İzmir Belediyesi kanfrans-vermek üzere Türkçü tanınmış altı yedi muharriri oraya da`vet etmişti. Bu hey`etin arasında ben de bulundum. İşte Necip Bey`le o zaman uzun uzadıya konuşmuş, lisanın sadeliğine dair vaktiyle tasavvur ettiği şeyleri bizzat kendisinden dinlemiştim. Bu mülâhazalarla (1326) da ilk def`a Ömer Seyfeddin tarafından ortaya atılan ve tatbik edilen "Yeni lisan" esasları arasında hayli farkları sezar gibi olmuş-

tum. "Dezer gibi" diyorum, çünkü Necib Bey'in mülâhazalarını tam bir vuzuh ile anlamak bahtiyarlığını kazanamadığımı hâlâ hatırlıyorum. Buraya şunu ehemmiyetle kayd etmeliyim ki Ziya Gökalp merhumun dediği üzere Ömer Seyfeddin "Kumanda ettiği hudud bölüğünün Mehmed Bey'leri gibi gurur, tefâhür, menfaat hislerinden uzaktı. "Genç kalemler'de "Yeni lisan ve Hüseyin Câhit" serlevhasıyla(I) yazdığı bir makalede Câhid Bey'in "Yeni lisan" cereyanından on sene evvel "Teessüf olunur ki lisanımıza Ârabî ve Fârisî kalimelerle beraber Arâbî ve Fârisî kaidelerde almışs" dediğini kayd vetebcil etmiş, ya'ni "Türkçeden ecnebî kaideleri atmak lâzımdır" iddiasını kendine mal edinmemiştir.

19 Numaralı "Genç Kalemler" ise şu ibâre ile başlıyor: "Aşağıdaki makale merhum Şemseddin Sami Bey'indir. Lisaniyyat esaslarına istinad eden yeni lisanın ilk def'a olarak tahrir heyetimizce müdafaa edilmediğini bu makale pek güzel isbat ediyor. Lisaniyyatta her vukuf sahibi yeni lisanı taraftardır. Kâriyelerimizin ehemmiyetle mütalaaalarını ricâ ederiz." Şemseddin Sami Bey, "Genç Kalemler" in iktibas ettiği bu makalesinde-ki Hüseyin Câhit Bey'den de, Mehmed Necip Bey'den de hayli evvel düşünmüş ve yazmıştır- "Lüzumsuz Arâbî ve Fârisî kelimelerden ve terkiplerden şikâyet ediyor. Ve hatta "Bu makalede bir sebep-i mücbir olmaksızın ve istediğim halde kimbilir ne kadar fârisî izâfetler, Türkçeleri mevcut olan ne kadar lüzumsuz Arâbî ve Fârisî kelimeler kullandım?" diyor. Bu da isbat eder ki Ömer Seyfeddin hodgamâne bir zihniyet gütmemiştir. Onun için bu gün artık tahakkuk eden şeref şudur: Ömer Seyfeddin'den evvel, Türkçeyi sadeleştirmek tasavvuru vardı, o büyük bir cesâretle ve bir hamlede bunu hem kuvvetli izah ve müdafaa, hem de edebî eserlerine, enfes hikâyelerine tatbik ediyordu. Bu izah ve bilhassa tatbiktir ki güzel Türkçenin bütün edebiyatta bir iki sene zarfında taamümü gibi mes'ud bir neticeyi husûle getirdi. Ziya Gökalp'in Malta dönüşü Diyar-

kır'da neşr ettiği "Küçük Mecmua" da Sarahatle: "Yeni lisan ceryanı dallanarak "Ürkçülük, halka doğruculuk, Milli hars hareketlerindend doğmasına sebep oldu. İşte bütün bu fikri ceryanların başlangıcı, Ömer Seyfeddin'in saf, ma'sum ruhunda fevran eden sâri, müstevlî bir iman sıtmısıydı. "deyişi bu mühim sebebe binaendir.

Bu sefer İzmir'de yeni çıkmağa başlayan "Fikirlerin" mülâhazaları dikkate şayanır. Lisani ve tarihi bir hakikatin noksan kalması caiz değildir. Ömer Necip "ey" in "Lisani sadeleştirme fikri etrafında esaslı bir mücâdele için gazete sütunlarında 1316 da yaptığı hazırlıkları öğrenmek lazımdır. "Fikirler" bunları aynen nakl ve ıktibas ederse çok müfid olur. Bâhusus ben ki nâçiz "Hâtırat" ımı yazmak, yeni lisan ceryânını, düçar olduğu mukavemetleri, skandalları, mücadeleleri an'anesiyle göstermek istiyorum, muhterem İzmir Gençleri o zamanki neşriyatı aynen ortaya koyacak olurlarsa kendilerine pek müteşekkir kalırım. Çünkü benim bu güne kadar bildiğime nazaran "Yeni lisan" ünvanıyla "Türkçeye yalnız Türk kaide-leri hâkim olmalıdır, Arab ve Farsî cem' ve terkipler kullanılmamalıdır" diyen ve dediğini derhal ve ölünceye kadar tatbik eden ilk adam Ömer Seyfeddin'dir. Ondan evvel Şemseddin Sami, Hüseyin Câhid Bey'ler gibi bazı zatlar bu hakikate sadece temas etmişlerdir. Bildikherim yanlışsa tashih edilmelidir.

Bu itibarla "Fikirler" in "İzmir'de Yeni Lisan" ünvanlı makalesini pek enterasan buldum. Müteakib kısımlarını dikkate ta'kip etmek istiyorum.

(I) Genç Kal emler Numara:4 Sahife:58

Ali Canib

-Bugün'ün hayatî mesâlelerinden-

Orta Tedrisatta
EDEBİYAT PROGRAMINA DAİR

Muallim Hıfzı Tevfik "Vakit" gazetesinde iki gün süren uzun bir makâlenesir etti. Bu benim "Orta Tedrisatta Edebiyat"ın hangi esaslara göre gösterilmesi lâzım geldiğini izah eden mülâhazalarımın cevabı olarak kaleme alınmıştır. Ben garbın en büyük terbiyecisi ve mütehassıslarının "Orta Tedrisat"da edebiyat dersini tahmil ettikleri mu'dil ve pek mühim vazifeleri madde madde sıralamıştım. Hıfzı Tevfik Bey-Açıkça söylemeliyim ki-işi el çabukluğuna getiriyor, hâssaten "Orta Tedrisatta hangi eserleri seçeceğiz, ün vaniyle yazdığım makaledeki fikirlerimi ortadan kaydederek "Edebiyat Derslerinden gaye talebeye zevk ve neş'e vermek değildir" diyor. Bu hükümle karşılaşan kâri "Ali Canib, galiba edebiyat dersini eğlence menzilesine indirmek istiyormuş" demekte haklıdır. Allan cümlemizi-düşman diyemeyeceğim-dost şerrinden esirgesin! Gözüm öyle yıldı ki "Hayat"ın (33) ve (34) üçüncü sayılarını peyecanla açtım. Çok şükür her kelime, hatta su satırlar bile yerli yerinde duruyordu:

Talebe daha derin duymakla ve daha canlı tahayyül etmekle kalmamalı daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeye ve edebiyata yalnız doğru tefsire değil, aynı zamanda salim ve makul bir tarzda hayatımıza tatbik etmeye de sevk olunmalıdır.

Hıfzı Tevfik Bey'i akıl ve iz'anı yerinde bir zat olarak tanıdığım için hepimizle beraber Amerikalı mütehassısların müşterek raporlarından çıkarılan şu mülâhaza karşısında hulûs ve samimiyetle "Peki" diyecek tahmin ederdim. Ma'mafih-Ma'zallah! "Hayır"da diyemiyor. Bunları makalemde görmemiş davranıyor, yalnız bir dostunu-ya'ni beni- satıkbân bir adam olarak teşhir ediyor.

Yazı yazmağa başladığım ilk günden beri "Nasyonalist" tanındığım, "Milliyetperverlik" ceryanının tâ mebd'inden-kerânca kadem ince-bir hâdimi olduğum halde tâli'im'in ne hazin ve garib cilvesidir ki Hıfzı Tevfik Bey tarafından Orta Tedrisatı "Kozmopolitik" e sevk etmek istediğim ihsas edilmektedir. Ve ondan edebiyatın "Asıl hedefi çocuğu kendi harsına, kendi benliğine kendi muhit ve tarihine hürmet ettirmektir" gibi mühim sır Türkçülük dersi almış oluyorum:

Çıktım Semâvata hâk berser
İndim semâvat ile berâber!

Hıfzı Tevfik Bey bu dersle kanaat etmemekte, bini okuduğunu yanlış anlar bir sersem gibi de göstermektedir: "Gustave Lanson'un fikirleri Ali Canib Bey'e hak verecek bir şekilde değildir. Lanson nihayet asırların ehemmiyetine göre bir tasnif yapılmasını söylemektedir. Yoksa Fransız çocuğuna kendi edebiyatını bırak, Alman edebiyatını tadmik et ondan ilham al, ondan haz ve neş'e al dememektedir" diyor. Gustave Lanson'un mülahazalarından ancak benim bahs ettiğim miktarda haberdan olan Hıfzı Tevfik Bey, o büyük adamın şu esâsî umdesine dikkat etmelidir: "Sistematik edebiyat tarihi yüksek tadrisata tahsis idilmelidir. Orta tadrisata, terbiyevi gayelere göre seçilmiş parçalar esastır." Hıfzı Tevfik Bey bizim mevcut programı müdafaa etmek istediğine nazaran evvela bu esâsî umdâyı kabul etmiyor demektir. Bu esasî umde ki yalnız Fransada değil, bütün medeni dünyada makbuldür. Lanson'a inhisar etmeyen bu nokta-i nazar, terbiye ve tedris âlevinde bir mütearife olmuştur Hıfzı Tevfik Bey bu mütearifenin zaddını ileri süren bir garb mütefek-kiri biliyorsa haber versin, istifâde edelim, evvelâ "Gustave Lanson'u fikri belki de sadece bir fikir olarak münakaşaya şayandır. Fakat bir mekteb programı yaparken nihâyet kendi edebiyatında bir mütahassıs ol-maktan fazla bir ehemmiyet verilmesi lâzım gelmeyen bir adamın hisse istinâd(?) eden umûmi bir mütalaasıyla hareket etmek biraz aceledir." Üye dev gibi koca müverrih ve koca terbiyeci mütefek-kiri beğenmemesi ancak eğlenceli bir nazara vücuda getirir. İlâhi Hıfzı Tevfik Bey sen ben hatta şu bu kim oluyoruz, Gustave Lanson kimdir? Himalayanın karşı-sında çamlıca tepesi bile değil de nihâyet ve nihâyet memcimek tanesii. Lanson Fransız çocuğuna "Kendi edebiyatını bırak, Alman edebiyatını tadmik et, ondan ilham al, ondan haz ve neş'e al" dememiştir. Ben de-Hayattaki iki makalem her halde yerlerinde duruyor sanırım-Lanson'a böyle bir siz isnad etmedim. Fakat şunu da Hıfzı Tevfik Bey'e söyle-miş olayım ki Fransız edebiyatının zengin ve rengin asırlanına vebit-mez tükenmez hazinelerine rağmen lisede o milletin çocuklarına bilhas-sa bu günkü Avrupa medeniyetinin menşei olan eski Yunan ve latin edebi-yatlarından başka İngiliz, Alman, İtalyan, Rus İspanyol, lisan ve ede-biyatları öğretilmektedir. Nitekim Elman çocuğu da orta tadrisata, muasır medeniyetin anası olan Yunan ve latin edebiyatlarının yeni dra-mın teşekkülündeki rolünden, Racine, Corneille'den tutunuz da Hügc'nun "Notre Dame de Paris"sini ve "La Legende des siecles"sine kadar nice eserleri hem görür, hem de kendi edebiyatıyla mukayese ediyor.

Avrupalılar kendi çocuklarını asrın manevi silahlarıyla tehziz için-Millî edebiyatları bizimkinden tasavvur edilemeyecek derecelerde zengin olduğu halde ecnebi eserlerinden kat'iyen müstağni davranıyor-lar.

Kanaatince milliyetperverlik Türk çocuğunu yirminci asrın fikir ve har-
sından istifâde ettirmekdir. Daha ileri gidiyorum: Benim anladığıma gö-
re Milliyetperverlik garblılaşmak demektir.

Türk Milletinin bir mazisi var. Onu tanıyacağız. Fakat Türk Millet
mazi içinde kalacak değildir. İşte bindan dolaydır ki Hayat'ın (34)
üncü sayısında münderic "Orta tedarisatımız için hangi eserleri seçece-
ğiz" ünvanlı makalemde edebiyatımızın esaslı kollarını saymış, divan
edebiyatından, Aşık edebiyatından, Tekke edebiyatından, siyasi tanzimat
müteakib zuhur eden Avrupai edebiyattan-terbiyesi gayeler gözetilmek
şartıyla-İntihablar yapabileceğimizi-hepsinin kıymet ve noksan taraf-
larına ölçerek-göstermiş ve ezümle: (Türk Milletine mensub bir zümre-
nin istigalini ve zevkini öğretmek ve kısmen biraz muhayyilesini oynat-
mak, bedii hazzını okşamak itibariyle "Divan Edebiyatı"na orta Tedrisa-
tımızda çok zevk ve itina ile ta'yin edilmiş mahdud bir mevki elbette
vereceğiz... Hayat-ı umümiyesi itibariyle "Aşık edebiyatı" tabassüs
noktasından bize pek yakındır. Koşmalar, destanlar, türküler içinde
talebenin muhayyilevi ve heyecan hayatını genişletecek, derinleştirecek
hayli parçalar bulabiliriz... Avamî tasavvuf edebiyatına aid eserler
arasında da pek coşkun ve pek dokunaklı olanlara vardır... (Vahdet-i
vücut felsefesinin rıza ve teblim ümdesini düşünerek) bu geniş düşünce-
nin daha evvel temas ve işâretettiğimiz sebeplerden doçayı fikri ve
asri kıymeti çok olamayacaktır... Türk çocuğu kendi bedii ihtiyacalarını
en ziyade dördüncü kolda, siyasi tanzimatı müteakib zuhur eden "Avrupai
edebiyat" içinde arayacaktır, Çünkü ancak bu edebiyat ile nesir-hey'et-
umümiyesi itibariyle-okunur bir hale girmiştir. ... Hele on, on beş
senelik yaşlarımız ona pek yakın ve fevkalâde fâidebahşır. Çünkü on
onbeş seneden beridir ki Türk Edebiyatı, lisan itibariyle asrileşmiş,
yani konuşulan güzel Türkçeyi-bütün dünyada olduğu gibi-kendisine beyan
vasıtası yapmıştır. Bu noktanın haricinde kalan unsurlar-yani çocuğun
muhayyilevi; heyecanı hayatını derinleştirmek, içtimai ve vatani duygu
ve fikirlerle onun hassasiyet ve zekâsını tenmiye etmek-itibariyle yeni
Avrupai edebiyatın başta "Namık Kemâl" olmak üzere "Hamid", "Sezai",
"Recâizâde Ekrem", "Ahmed Rasim", "Süleyman Nazif", "Hüseyin Rahmi",
"Halid Ziya", "Tevfik Fikret", "Cenab Şahabeddin" ve daha yenilerin
eserleri elbette müracaat edilecek vasıtalarlardır... fakat Kemâl'in Hamid'
in, Fikret'in ilah.. yazıları asrın edebiyatlarına nazaran her noksa -
dan zayıftır.. Meselâ Türk çocuğuna hayatın pitoreskini, insanın
psikolojisini gösterecek dramatik eserlerimiz yok denecek derecelerde
ehemmiyetsizdir. Diğer nev'ilerde zengin değildir. Bu mühim noksanı
tabebemize grab edebiyatlarından numûneler göstermekle telafi mecburi-
yetindeyiz...) demiş ve nihâyeté(Hulâsa Türk çocuğu, kendi milletine

mensub muhtelif zemrelerin meydana koydukları edebî tezahürlerden gâfil kalmamalıdır..) ibâresini kayd etmiştim.

Hıfzı Tefvik Bey bu mülâhazalarımaya temas değil, takarrüb bile etmeksizin beni Türk çocğunun benliğini kaybettirmek isteyen bir adam gibi gösteriyor ve (...bu ise en büyük tehlike, zararlı bir kozmopolit-tesmektir ki gençliği asri fikirlerden "Yeni adam" olmaktan büsbütün uzaklaştırır. Çünkü bu günkü "Yeni adam" kendisini, kendi milliyetini, kendi harsına, kendi mâzisini bilen ve tanıyandır) diyor.

Ben yani Ali Canib: kozmopolit, O, yâni Hıfzı Tefvik Bey nasyonalist!.. Hey ulu tanrı beni başka türlü cezâlandıramazmıydın?!...

Türk Edebiyatında ancak "siyasi tanzimat"ı müteakib görünen ictimâî vatanî duygular, fikirler, Asya'dan değil, Avrupa'dan gelmiştir. Bu gün ve yarın her manevî kudret yine oradan gelecektir. Büyük vatan şairi Namık Kemâl bilhassa onsekizinci ve ondokuzuncu asırlar Fransâsından ders alarak heleflerine telkinbahş olabilmıştır. Hıfzı Tefvik Bey'in bundan ihtirazı veya ihtiraz eder görünüşü ne yazık ki "gavur oluyoruz" diye şapka giymek ve giydermek istemeyen bir softa bozuştusunun hareketini patırlatıyor!

X X X

İine Hıfzı Tefvik Bey:"İşi serin kanlılıkla ve kendi muhit ve ihtiyaçlarımıza göre düşünerek halletmek en tabii bir vazîfedir." diyor. İşte Benim "Hayat" ta intişar eden iki makalem bilhassa bu vazife uğruna kaleme alınmıştır: "Kendi muhit ve ihtiyaçlarımız"ı görebilmek için evvel emirde yüksek garb terbiyecilerinin "Orta Tedrisat"da intinab edilecek eserler hakkında söyledikleri şu mülâhazaları rehber ittihaz etmeyiz:

1.- Edebiyatın ilk hedefi talebenin zihni ve manevî ufkunu genişletmektir.

2.- İntinab edilecek parçalar evvelâ şeklen ve esâsen kuvvitli olmalı, yalnız tarihi kıymeti haiz, bedii kıymetten mahrum eserlerin, yâhut büyük fakat ihmalkâr bir muharrir ve sanatkârın kaleminden çıkmış bozuk düzen yazıların orta tedrisatta işi yoktur. Normal ve sahih bir sûrette san'at maddelerine hürmet eden muharrirlerden gayrisini kabul etmeyeceğiz. Saniyen marazi Vicieux karakterler büyük bir sanatla çizilmiş olsalar bile gençlere gösterilmemelidir.

3.- Edebiyat dersleri, talebeye her edebî nev'i hem en yüksek maddeleriyle izah etmiş olmalı, hem de bu nevlardan sirine misacem bigane kalmak zaruretinde bulunan genci başkalarıyla tatmin edebilmelidir.

Garb terbiyecileri, mütefekkirleri bu noktağarda ittifak ediyorlar O halde bir de "Orta tedrisat"da edebiyet mes'elesini ancak bunlara göre halledebiliriz. Aksi iddiada bulunanlar varsa itirazlarını "İsoguşâ"

ya göre değil, bu mülâhazaya zıd fikirlerin kitabda yerini göstermekle yapabiliriz.

"Yüksek tedarisat"la "Orta tedarisat" a rasındaki farkları pek güzel tefrik ve izah eden profesör "Poul Kruze" L'etude des textas françois dans le deuxieme cycle: ikinci devrede Fransızca metinlerin tedkiki ünvanlı makalesinde-ki evvelce ver diği uzun bir konferansın hülasasıdır-bizi ikaz edecek mühil fikirler serd etmektedir. Ezcümle: (Yüksek tedarisatın âlimane mülâhazaları orta tedarisat için ekseriye b bir "Facheuse inflvence : mu'lim Müfuz" olmuştur. Meselâ talebenin eline on yedinde asır edebiyatına ait metinleri eski imlâsiya vermek, yâhud bu metinlerin en hurda taraflarına kadar şerh ve izah ettirmek gibi!... Fransız lisanının yüksek tedarisat için ilmî bir şerh ve izah ideali vardır; o had-ı zâtında mükemmeldir, fakat bizimle (Yâni lise ile) münasebeti yoktur. Talebenin muhtac olduğu şeylerle âlimlerin ihtiyacları bir değildir diyor, Bundan sonra "Orta Tedarisat"da edebiyat derslerinden baklenen şeyleri sayuyor. Poul Kruze"ye göre-Tıpkı Gustave Lanson"-gibi-lisede edebi metinlerin tedkikinden hâsıl olacak bir-f fayda da "yazmak usulü"nü öğretmektir, halbuki bu faideyi "Yüksek tedarisat" müderrisi aklına bile getirmez, hatta güler. Fakat orta tedarisat muallimi şunu söylemekten ictinab etmez: "Fransızcaya bilmeyen taleben var (x) oñlar liseye bunu öğrenmek için gelmiştir. İşte şu metinler onlara bunu öğretmek için bir vasıfadır." der. (orta tedarisatla metinlerin tedkiki bedii zevkin inkişafına da te'min etmelidir. Halbuki bu maksat yüksek tedarisatın meşguliyetlerine doğru dan doğruya dahil değildir. "Orta tedarisat" için ise kat'î bir müzumdur. Profesör Paul Kruze (Bedii zevki içice teşekkül etmemiş talebe "Hamme coplets tam adam" olmayacaktır.) diyor. Makalem hayli usadıği için bu kıymetli mâlumat her satıra mühim ve alakabaş olan mülâhazalardan burada daha fazla bahs edemiyeceğim.

İmdi: "Türk harsı yalnız fuzûlî veyâ Baki, Nef'î veyâ Nedim gibi bir kaç şairden ibâret değildir. Eski teskire sahiplerinden, müverrihlerinden, Türk ahlakçı ve fikiriyatçılarından da bir lise talebesine kifâyet edecek kemiyet ve keyfiyette ma'lumat vermek zarûridir" diyen Hıfzı Tefvik Bey, yukarıdaki esasları gözden kaçırmamak şartıyla eski edebiyattan parçalar alabilir; fakat bilmelidirler ki alırken hayli zahmet çekecek tir.; Çünkü onlar kolay kolay garb mütefekkirlerinin yukarıda hülasa ettiğimiz nokta-ı nasarlarıyla te'lif edilemez. Ben; Türk çocuğu-Müfredat programı mücibince- numûnesini görgün diye kendi kitabıma da eski nesirden parçalar aldım. Fakat izahat verirken "Medrese tahsili münevver zümreyi halktan ayırdıkça, münevver züm

re halka ve halkın diline tenezzül etmemeye başladıkça lafz şaklaştı banlıklarıyla dolu acib, hatta münâsebetsiz bir divan nesri meydana çıkmıştır."demeyi ihmal etmedim. Yüksek tedrisatta eski tezkirecilerden, müvessihierinden ahlakçılardan, fikriyatçılardan inceden inceye bahs edilmemelidir. Meselâ bizzen ben, şahsen bu adamlarğa meşgul oluyorum. Fakat lise talebesinin onlarla yakın bir alakası yoktur: Bir nesir ki esası müamma! bir felsefe ki gayesi rıza ve teslim, bir ahlak ki dayandığı nokta nihayet kadedir! Düşünüyorum, düşünüyorum da:

Mutavassıb olâ hâl ü mâlin

Ötesin pek arâma ikbalin

felsefesine Hıfzı Tevfik Bey'in bu kadar ehemmiyet verir görünüşünü anlamıyorum.

Maarif vekâletinin hazırlamak üzere olduğu broşürler, doğrudan doğruya ders kitabı değildir. Talebe kütüphanelerini teşkil edecek eserlerdir. İşin esasını pek alâ bilen Hıfzı Tevfik Bey'in kasden "Hele bir te bunlar hülâsa edilmeye gidilirse öyle zannediyorum ki yalnız eser değil, eseri kürsüde okuyan muallim de bizzat gülüne olur" deyişi gayeyi tahriftir. "Hülâsa, denilen şey bütün dünyada mevcut "müntehab eserler" şeklinden ibarettir ki bizzat Hıfzı Tevfik Bey de bunu müfîd görmüş ve birkaç broşür vücûda getirmek için mürecaat etmiştir. Kendisini tanımayanlar, şu garib hareketine karşı olu bir mürteci sanacak muallim Hıfzı Tevfik Bey istikbâle aid hazırlıklara karşı niçin muhalefet ediyor? diye düşünecek!

Böyle "Müntehab eserler" ma'alesef yalnız bizim lisanımızda yoktur. Faydasının derecesini isbat için Avrupa'da, hatta Balkan milletlerinde bile bu gibi ecnebi ve milli eserlerden vücûda getirilmiş sayısız cildleri hatırlamak kâfidir. Bir gün genc ve kıymetdar romancı "Reşad Nuri Bey" bana dedi ki: (Çocuktuğum Ahmet Şuayb'ın "Mayat ve Kitaplar"ında "Madam Bovary" den iktibas ettiği uşak parçaları okudum. işte beni yazmağa sevk eden âmîl onlar olmuştur.) Binaenaleyh lise talebesinin istifâdesi için meydana konacak broşürler niçin zararlı olsun! (1)

Şimdiye kadarki mübahazalarını ortaya atmadan garb Milletlerinin "Orta tedrisat" hakkında neler düşündüklerine, neler yaptıklarına dair payli hazırlıkta bulundum. Hıfzı Tevfik Bey Fransız liselerinin müf redat programını silah gibi beyhûde kullanmak istiyor; o programın en yenisi "Plan détudes"yeriyle berâber elimizdedir: Tedrisatın esas

(1) -Maarif vekâletinin hazırlanmakta olduğu broşürler eski Yunan, Latin, Fransız, İngiliz Alman, İtalyan, Rus klâsik ve muasir edebiyatlarından başka Arap ve Acem ve bizim divan, aşık tanzimat edebiyatlarına ait eserleri de ihtiva edecektir. Ayrıca Nermi Bey Almanyadan Mehmet

"Müntehab parçalar" programında asır asır sıralanır. Fakat notla izah edilir ki "Muallım beher sene şerh ve tafsil edeceği eserleri bu listeden intihap edecektir." Almanyada da böyledir. Maarif nezâretinin programı bir şema mahiyetindedir. Muallimler bu şemayı istedikleri gibi ta'dil ve tavzi etmek selâhiyetini haizdirler. Onun için bu programlara almanlar "Yol gösteren Hatlar" adını vermişlerdir. Vakiâ Alman mekteplerinde bütün medeni memleketlerde olduğu gibi müntehab parçalar esas olmakla beraber Alman Dilinin şekline dair izaha lisan atlasına göre Alman lehçeleri gibi malumat da verilmektedir. Fakat bu noktada şurası unutulmamalıdır ki Alman lisanının meçhul kalmış bir parçası yoktur. Türkçenin ma'zisi ve bugünkü lehçeleri mustakbel ve uzun tetkiklere muhtaç bir haldedir. Alman orta tetdirasın'a dair evvelki gün bana pek müfit bir mektup yazan arkadaşım Nermi diyor ki: " Bunun bizde inkânını göremiyorum. Liselerimizin Edebiyat ve fikriyat tedrisatını biraz yoluna koymak istiyorsak derhal Yunan, Latin, Fransız, Alman ve İngiliz Klâsiklerini temiz bir Türkçe ile tercüme etmeliyiz. Fakat biz Divan Şairlerimize Fransız, İngiliz, Alman... Klâsikleriyle bir tutuyorsak o vakit mes'ele çok değişir. Elekten geçirdiğimiz vakit, eleğin üstünde yalnız bir iki misra bırakan meşhûr şairlerimizi, ruhî inkişafımıza yardım edecek seviyede görüyorum.

Bizim şairlerimiz çok küçük farklarla orta zaman flozoflarına pek benzerler. Birbirinin kopyasından başka birşey değiller. "Faust" yerine "Hadikat'üs süeda" okutmak pek tuhaf bir şey!... "Nermi"nin tuhaf diye tavsif ettiği şeye Fazil Ahmed Bey "Asri Sofdalık" diyor.

Hûlâsa bu günkü program Türk Çocuğunun ihtiyacına göre değildir. -İcabında daha ziyâde teşrih etmek üzere -şimdilik "bu programı ta'dil edeceğiz." diyerek sözümü kesiyorum.

ALİ CANİB

DÖRDÜNCÜ MURAD DEVRİNE DAİR
KADIZÂDE'NİN BİR MANZÜMESİ

Hicrî on birinci asır için "Başdanbaşa karışıklık devridir" dense hata edilmiş olmaz. Vâkıâ "Köprülülerin idâresi" bu asrın ikinci nisfında memleketemuvâzene getirmiştir, fakat bu, nihâyet yirmi, yirmi iki sene kadar sürmüş, "OsmanlıSaltanatı" sonra yine tezebzüb içinde sürüklenmiş, durmuşdur. On birinci asrın bilhassa "Dördüncü Murad Devri" korkunç bir idâreden, -Daha doğrusu bir idaresizlikten-ibâretdir. İşte böyle korkunc bir idâresizliği bütün âmilleriyle ve pervasızca tasvir eden bir manzumeye tesadûf etdim. Bunu o devrin meşhûr simâlarından "Kadizâde" merhum kaleme almış ve bir "Nasihatnâme" olarak Dördüncü Murad'a takdim etmişdir. Birazdan izah edeceğimiz üzere "Kadizâde" Pâdişâhın muhabbetini kazanan bir adamdır; fakat öyle bir müstebide bunu takdim etmek kolay iş değildir. Vâkıa on birinci asırda yaşayan halk şairlerinden bazı-
larının da, devrin haksızlıklarını gösterir destanlarına tesadûf etdim, fakat onlar Anadolu'da ekseriya celâli arasında yaşamış, onların lisâniyla şiirler vücuda getirmiş adamlardır. Kadizâde ise İstanbul'da, pâdişâhın eli altında bulunuyordu. Gösterdiği cür'et hayretle karşılanacak kuvvetdedir. Bu itibarla şu hükümdara ve devrine dair evvelâ bâzı mâlûmatı şuraya kayd etmek isterim:

"Müverrin Hammer" in bir çok menba ve vesfikalardan istifâde ederek "Dördüncü Murad" ın şahsına dâir yazdığı şu satırlar, onun seciyesini pek kuvvetli tersfîm eder: (Sultan Murad, kelimenin en şâmil ma'nasınca bir müstebid, kana ve intikama susamış bir müstebi idi..Orta boylu, fakat kuvvetliydi. Saçları kara, sakalı siyâh vakû

gözleri siyah ve parlakdı. İki kaşının arasındaki derin hatlar, çehresini bir kat daha müdhiş gösteriyordu. Kaşlar hareket eder etmez, binlerce kollar yukarı kalkardı, bu tehdidli hatların sıkışmasıyla binlerce başlar toprağa düşerdi. Emsali nâdir derecede kavî ve çabuk olduğundan, ok ve yay oyunlarında fevkâlede idi. Demir gibi bazusu okları, tüfek kurşunlarından daha ileri götürürdü. Bir cirit darbesiyle dört parmak kalınlığındatahtaları ve kuvvetli topuzu ile fil derisinden mamul ve gergedan derisiyle mestûr hind miğferini delmeğe muktedir idi... Fırtına yaklaştığı zaman kuşlar susub yapraklar arasına gizlendikleri gibi, o yaklaşırken herkes sükût eder, kaçardı. Sultan Murad'ın huzurunda uşâretle maksadını anlatmak ihtiyacı, dilsiz lisanın son derece tevsi etdi. Göz kırpmaları, dudak kimildatmaları, diş gıcırdatmaları söz yerini tutmuşdu. Casusluğun mükemmeliyeti de Dördüncü Murad zamanındandır... Murat at ile çıkınca yeniçeriler, halkı değmek ve taç darbeleriyle yolundan uzaklaştırdırlardı... Dördüncü Murad hem altına, hem kana susamışdı. Her iki ihtiras, ilk def'a olarak, eniştesi Recep Paşa'nın idamında bir milyon altının, maktulün hazinesinden kendi hazinesine intikal ettiği zaman uyanmış, Nedim'in katli sûretiyle tezâhür eden sipâhiler kıyamı dahi kan akıtmak meyelânını teşdîd etmişdi... Bir çayırılıkta oynayan kadınları suda boğdurmışdu... Saray divanına yaklaşan birpaşa oğlunu kendi eliyle öldürdü. İçinde kadınlık bulunan bir kayık sarayın divanı kenarına pek yakın gelmiş olduğu için batırıldı....) (1)

Anadolu'da bir şeyh peydâ olmuş, bilhassa Bolu, Mudurnu, Kocaeli cihetlerinde hayli taraftar peydâ etmişdi. Bu adam tarihte "Sakarya

(1) Hammet Tarihi, Cild 9, Sahife 288 ve müteakiblerinden telhis.

Şeyhi" diye anılmaktadır. İşi azıtdığı için üzerine asker sevk olunmuş, taraftarlarıyla eni konu harb edilmiş ve nihâyet tutulmuş, Dördüncü Murad'ın huzûrunda bin bir işkence ile öldürülmüştür. O, bu tûyleri ürperten manzarayı soğuk kanlılıkla seyr etdi. Müverrih Nâima'nın canlı kalemiyle öğrenelim:

(..... Şeyhi on iki adamıyla bende çeküb Konya'da huzur-u humâyuna getirdiler. Mehdi-i hâriciye hitab bâitâb edib: "Bakâsun. Hazret-i İsâyım der imişsin. Gerçek midir?" dedikde, "Hâşâ ben ümmet-i Muhammetdenim-İsa Aleyhisselâma muntazırlardanım!" diyû cevap verdi. Siyâsetine em etdiler. Çün ittibatı olan eclaf-ı evvel olzu'm üzre imişlerki mezbûra salânkâr etmiye. Mezburun sine ve eknâfından düvellere çıkardulub ve parmakların mafsâl mafsâl kesdiler. Bir kere of demeyüb belki Kara Ali'ye (1) hitâb edib acele etme cellâd Ağa ivme deyib kat'a-i cez etdiğinden seyr edenler hayran oldular. Ba'ında büyük imâme ve tıylesânı ve beşenî uryan ve medfâr-i ill eknâfı bir himâre bindirilib ordu-yu humâyunda teşhîr olunub ba'de burnu ve kulağı, elleri ve ayakları katl olunub ordu içine bırakıldı. Ol hâl ile teslim-i rûh eyledi.) (2)

Eski hükümdarlar umûmiyetle gaddar olmakla berâber "ulemâ"ya karşı mesâife ile hareket ederlerdi. Dördüncü Murad'da ekseriyâ bunu da görmüyoruz. "ulemâ" sınıfına mensub nice adamları da kahr ve katl etmiştir. Hatta (1048) de Anadolu Kazaskeri olan "Müid Ahmed Efendi" -ki devrin doğru sözlü adamlarından biri idi-müderislik isteyen bir adamı haklı olarak azarladı. Pâdişah bunu işitdi

(1) Meşhur Cellâd. ...

(2) Nâima Tarihi Cild:3, Sahife: 330

Silâhlarıyla "Müid Ahmed Efendi"ye: "Fakirleri kırmasın, mansıb virsin!" diye haber yolladı. Anadolu kazaskeri: "Ben rüşvet alır adam değilim, herkesin azl ve nasibini, istihkakını da bilirim. Zamanı gelince huzûra arz edilir" yollu sitemli cevablar verdi. Silahdar vak'ayı padişaha olduğu gibi anlattı. Dördüncü Murad-ı Müid Ahmed Efendi'nin hemen azlile Belgrad'a nefyini emr etâi. Bundan ötesiniyine Nâima'dan dinleyemim: (.....Meğer otağı hümâyundan kazaskerlerin çadırlarına doğru tevcihinigâh ediyorlarmış. Gazabları teskin olmayıb karşısında "Hüseyn Paşa"ya tevcih-i hitab edib "Deli ne durursun. Var şu herifin çadırını başına yık. Yıkılıb gitsin!" diye buyurdular. "Hüseyn Paşa": "Başüzerine!" deyib varub bostancıları emr etdi. Bîçâre Müid Efendi'nin çadırını yıkıb tanablarını kesdiler. Çerke başı üzerine kapanub gazab şehriyâriye bir mikdârteşeffi hâsıl oldu...Mah-ı muharremin dördünde "Müid Ahmed Efendi" çadır altından kalkub hasbü'lemlr Belgrad'a gitdi.) (1) Hele halkın hiçbir ehemniyeti yoktu. Bir gün pâdişân Beşiktaş'ta bir öküz arabasına tesadüf etti. Yolun kapanmış olmasına kızdı. Hemenbir ok attı. Arabanın sahibi olan köylüyü kolundan vurdu. Zavallı adam yere düştü. Dördüncü Murad yanındaki adama "Var şu küstahın başını kes!" diye emr etti. Bereket ki o merhamet etti: "Padişahım sen sağ ol, köylünün canı ok değer değmez zaten çıkdı!" dedi. Bu sûretle bîçâre arabacı ölümden kurtulmuş oldu. (2) Vezirleri de ekseriyâ kendi gibi gaddardı. Hele Boşnak Hüsrev Paşa "Osmanzâde"nin dediği üzere "Eğerçi sâhib-i azm ve cezm ve bâsîret

(1) Nâima Tarihi Cild: 3, Sahife 330

(2) Nâima Tarihi Cild: 3, Sahife 227

ve vâkıfı esrâr merâsim-i siyâset ve hükümet idi, ama katı-i nüfus-u vehtin perde-i nâmusa bittâbi mâil olmağla ifrât-ı cevr ve sitem, ve kesret irâka-izem, sebeb-i nizam âlim olmak zu'miyle nice bîgünâhı tâme-i şîr şemşîr-i âteş den eylemiştir." (1) "Hüsrev Paşa'nın zulmüne dair yalnız bir vak'ayı burada nakl etmek isterim: Konya'da "Koca Durmuş Beğ" nâmında tâ Kanunî devrinden kalma bir ihtiyar kahraman vardı. Ömrü serhadlarda geçmiş, nice muharebelerde nâm kazanmışdı. Bazı adamlar bunu sadrazama şikâyet ettiler. Otağına çağırdı. Malının mikdarını sordu. Durmuş Beğ: "Bende mal ne gezer, devlet için asker besliyorum. Bu gün kazandığım yarın gidiyor." diye cevap verdi. "Hüsrev Paşa" kızdı. "Emvâl ve eşyânı teslim et, yoksa başını keserim" dedi. "Durmuş Beğ" kükredi. "On param yok, vârimî din ve devlet uğruna sarf ettim. Ecelim gelmemişse bana bir şey yapamazsın!" diye bağırdı. "Hüsrev Paşa" cellada seslendi. O zaman koca kahraman: "Be yürü, seksen yaşına girdim vücudumda düşman kılıcından, tûfenginden yaralanmamış yer kalmamıştır. Senin gibi zâlimin zamanında sağ gezmekten ölmek yeğdir!" gibisözlerle haykırdı. Cellâd yetişti. Zavallının başını gövdesinden ayırdı. Naima der ki: "Huzurundan bazılarınınakl etmiştir, Ol pîrin beden-i uryânında olan zaâmleri sayılmış, altmış kadar zaâmler nişâneleri cümle gazalarda olmak üzere müşahede eylemişler." (2)

İşte Kadızâde, böyle ber devirde bir manzûmeyi kaleme almış ve "Dördüncü Murad" gibi bir müstebite takdim etmiştir. Bu eserin bedii bir kıymeti yok. "Amca Hüseyin Paşa" kütüphanesinde mahfuz bir kitabının sonunda muharredir. Serlevha olarak "Sultan Beyezid Şeyhi

(1) Hadikatü'l Vüzerâ Sahife: 76

(2) Nâime Tarihi Cild: 3, Sahife: 4

Kadıızâde Sultan Murad Hazretlerine verdiği Nasihat-nâmedir."ibâresi okunmakta ve şöyle başlamaktadır:

Hâb-ı gafletden uyan ey Âl-i Osman bilmiş ol
 Cider elden aç gözün taht-ı Süleyman bilmiş ol
 Sen server ile safâlar sürmede her köşede
 Taşralarda doldu cümle ah ve efgân bilmiş ol
 Vaktidir şimdi tedarik idesiz çünkim yine
 Bulunur ey pâdişahım sonra seyran bilmiş ol
 Bir uyur arkada idik ceddinin zabtı ile
 Şimdi bir yüzden dahi göründü devran bilmiş ol
 Her taraftan fitneler kopdu reâyâ üstüne
 Def'ine kadar değildir ehl-i îman bilmiş ol
 Her kişi bir baş çekip fısk ile çevre başladı
 Oldu her ber ve kendik şah-ı devran bilmiş ol
 Yıkıldılar Bolu diyarın tütünü göğe ağub
 Taşra köyler dahi şimdi oldu vîran bilmiş ol
 Yıkıldılar Aydın ve Sarıhan illerin cümle şerâr
 Nice iller var ki yok içinde bir cam bilmiş ol
 Aldı bin yük akçeyi kanlı Mahmud Beğ dahi
 Andan artık zulm eder her sonna varan bilmiş ol
 Şenlik olan illerin içinde bir ev kalmadı
 Kaçıldılar sarb dağlara doldu beyâbân bilmiş ol
 Kâfiristana esir olmağa razı oldular
 Doldu hep sünni ile mülk-i hrâsân bilmiş ol

 Bir eşekci fâris-i aslım diyû da'vi kılur
 Fil hakika atları cümle küheylan bilmiş ol

Korkarım bir kimsenin şer'iyle cürmün sormağa
 Ya yeniçeridir, yâhud sipâhan bilmiş ol
 Askerinin ağniyası ehl-i Mikkan oldular
 Eslemeler narhı ve bozuldu mizân bilmiş ol
 Herkesin ettikleri yanına kaldı gördüler
 Cümle millet cem olub gösterdi isyân bilmiş ol

 Bir sene beğler beğleri zabt-ı mensûb eylemez
 Mansıbelden tiz gidecek olur arslan bilmiş ol
 Ol sebebden beğlerin emrin okurup dinlemez
 Mâî ile mensib olanlar eder isyân bilmiş ol
 Birisi Afyon zehir zakkum gibi iken yediler
 Doldu kahveler içi benkiyle hayran bilmiş ol

 Çifçinin varmaz eli tohumunu yere ekmeğe
 Kurudu şimdi gerü hep bağ ve bostan bilmiş ol
 Görmedin mi cam'a çıkdıkca halkın kesretin
 Kapuna geldi döküldü avrat oğlan bilmiş ol
 Mutalli olmaz isen bu âlemin ahvaline
 Açmaya cennet kapusun sana Rıdvan bilmiş ol
 Pâdişahım devletinde böyle zulm olduğuna
 Râzı olmaya buna ol yüce sultan bilmiş ol

 Kanda varsa askerın mensûr olunmaz vechine
 Zulm ile nusret müyesser olmaz ey can bilmiş ol

Kırk bir beyitten teşekkül eden kasidenin belli başlı parçaları bunlardır.

Manzûme sâhibinin asıl adı "Mehmed Efendi"dir.

Balıkesirli "Tagannî Mustafa Efendi" namında bir kadı'nın oğlu olduğu için "Kadıızâde" diye anılır. Memleketinde meşhûr "Berkeli Mehmed Efendi"şâkirdlerinden tahsil görmüş, İstanbul'a gelmiş, bir müddet müderris maiyyetliğinde bulunmuş, sonra bir tekyeye intisab etmiş, fakat Katib Çelebi'nin ifâdesine göre "Sent-i tasavvuf meşrebine muvâfık gelmeyüb tarik-i nazara sülûk"itmiştir. Ca'milerde vaaz ederdi. (1045) senesi Rebiü'l âhîrinin yirmi altıncı gecesi vefât etti. Nâmmâ'nın anlattığı üzere "İhtirar ettiği tavır üzere irtesi bî zikr ve tahlil cenâzesini Sultan Mahmud câmiine götürüb namazını kılub defn ettiler." Aynı devirde "Sivasî Efendi" demekle meşhûr "Abdülmeçid Efendi" vardı ki Kadıızâde ile aralarında zıddiyet görülüyordu. Kâtip Çelebi "Mizan ül Hak" ünvanlı küçük fakat pek mühil risâsesinde bunlar hakkında hayli tafsilat verir. Ve hasşeten şunları der: (Mübahsin ekserinde Kadıızâde bir tarafı tutub Sivasî taraf-ı âhîre zâhib olub ifrât ve tefrit mesleğine giderler ve iki şeyhin etbâ'ı birbirlerine nizâ ve cidâl ederlerdi. Nice yıllar bu minval üzere iki şeyh arasında kıyl ü kâl sürüb beyhûde cidalden iki kavmin arasına azâm-i bağz u adâvet düşdü. Ekser şeyhler iki fırka olub birer tarafı tuttular. İçlerinde âkıl olan "Bu ma'ni-i taassubdan nâşi bir kuru gavgadır. Ümmet-i muhammet ve din karındağlarıyız. Ne Suvâsîden berâtımız, ne Kadıızâdeden hüccetimiz var. Onlar fâzıl şeyhler idi. Birbirlerine muhalefet ile iştihar bulub pâdişahın ma'lumu oldular. Ve bu bahane ile maslahat görüb dünyâdan kâm aldılar. Hamâkat edib onların biz da'vasını süregitmek nedir?" diyekarışmadılar. Ama hamâkat erbâbı ısrar edib iki taraftan onlar gibi iştihar ümidiyle dahî bâzı da'vâlara yapıştılar. Kürsülerde birbirine ta'ne taşı atarak lisanla muhâvere, seyfü sinanla muharebeye müdi olmağa karîb olacak taraf saltanatdan

bazılârin nefyile gûşmâi-ı iktizâ edib te'dib lâzım geldiği....) Katip Çelebi "Kadıızâde"den ders görmüşdür. Fakat taassubunu, dar kafalılığını tenkid eder:

"Ekser dersi kaşrice basit idi. Zira ma'kulât semti ile âşındık eylemeyib tefsirde ol fenlere müteallik muhal geldikde Kadı bu arade felseflik ider idi." der ve onu "Bildiğini sem ve red" eden bir adam olarak gösterir. "Kadıızâde" tasavvuf taraftarlarına muhalefet ettiği için sonradan darkafalı mutaassıblara "Kadıızâdeli" sıfatı verilmiştir.

Kadıızâde Dördüncü Murad'ın nezdinde Nâima'nın tabirine göre "İtibarive nüfûz kelimatı" hâiz bir adamdı. Eütün bu itibarına ve taassubuna rağmen her halde pek cesûr bir adam imiş ki o müstebit hükümdârın yüzüne, şahsının ve devrinin kusurlarını bir kısmını yukarıya nakl ettiğimiz manzûme ile pervâsızca vurabilmiştir.

Ali Cânib

Bugünün en hayatî mes'elelerinden:

LİSELERDE EDEBİYAT TEDRİSÂTI

Üç yıldır Türk liselerinde tâ menşeinden itibâren sistematik bir edebiyat tarihi gösterilmek isteniyor.Çünkü bu günkü resmi program onu emrediyor.Halbuki Türk tarihi,Türk lisanı,Türk edebiyatı bütün şümülüyle tetabbu'edilmiş,bu tarihe,bu lisana,bu edebiyata dair malumat "Klâsik" mahiyetini almış değildir.Klasik mahiyetini almaya şeylerin yeri ise ancak Darülfünun ve âlimlerin mesâi hücreleridir. Lise sınıflarına böyle şeyler giremez.Avrupa milletlerinin tarihleri,lisanları,edebiyatları tamamen tetabbu'edilmiş olduğu halde bile lise tedrisatının muharrirlerini "Edebiyat tarihi" değil,en güzêde şairlerin,muharrirlerin eserlerinden terbiyevî esaslara göre seçilmiş metinler teşkil eder.Demek oluyor ki Türk liselerinde tâ menşeinden itibaren sistematik bir edebiyat tarihi gösterilmek kâbil ve mümkün olsa bile yine doğru bir iş yapılmış olamaz.Çünkü garbın en büyük edebiyat tarihi müderrisi ve aynı zamanda terbiyecilerinden biri olan "Gustava Lanson" bizzat diyor ki:(edebiyat tarihi yüksek tedrisata (yani Darülfünun) a tahsis edilmelidir.Orta tedrisatta (yani liselerde ve emsâli mekteplerde)esas müntahabatlar olmalıdır.Çünkü edebiyat tarihi okutulurken yalnız birinci derecede ve terbiyevî kıymeti olan eserler değil,bütün edebî hareketleri olduğu gibi göstermek için ikinci,üçüncü derecelerde,ya'ni sade tarihi kıymeti haiz eserlerde gösterilmek mecburiyeti hâsıl olur. Bu gibi değersiz eserlerin orta tedrisatta işi yoktur Örtatedrisatta edebiyat tarihi okutmaktan çok korkarım.Bil'akis beşerî hayatı tarassud ve müşâhedeğe yarayacak edebî tedkiklere pek ziyâde ehemmiyet veririm.Çocuklar küçük yaştan beri büyüklerin hareketlerine bakarlar,gördükleri şeyler hakkında mülâhazalarda bulunmağı severler. Bunlardan küçük bir tecrübe toplamış olurlar.Biz edebiyat okurken

bunun tavsi'ine çalışalım. Ona dersleri vasıtasıyla bitmez tükenmez bir çok hayat manzarası verelim, öyle bir çok hayat manzarası ki yaşanılanların en zengini olsun... Orta tedrisatta edebiyat henüz zekâsı hayâli seciyesi, bütün ruhi melekeleri inkişaf etmek üzere olan çocuğu asrın icâb ettirdiği âlmelerde techiz etmelidir. çocuk bu vâsıta ile demokratik terbiyeyi tamamen almış, zevki inkişaf etmiş, ve aynı zamanda yanlışsız yazmayı ve konuşmayı öğrenmiş olmalıdır)

Bundan birkaç sene evvel Amerikada "Tâli mekteplerin gayesi ve prensipleri", "Tâli mektepte tedris edilen derslerden her birinin gayeleri ve usul tedrisleri" mes'elelerini halletmek üzere Amerika'nın en yüksek terbiyecileriyle mütehassıslarından mürekkep komisyonları teşkil edilmişti. İisan komisyonunun raporunda münderic "edebiyat derselerinin gayesi" ve "edebî eserlerden intihabına hâkim olacak esaslar" kısmı Fransız müverrih ve terbiyecisi "Gustave Lanson" un yukarıda hulâsa ettiğim mülâhazalarıyla esesta birleşmektedir. Hey'eti mecmuasının (34)üncü sayısında bu esaslara dair izâhatım vardır. Burada hülâseten arzedeyim. Amerikalı mütehassıslar ve terbiyeciler diyorlar ki: (edebiyat dersleri talebinin muhayyilevi, heyecâni hayatını zenginleştirmeli. Onların ruhlarında büyük şahsiyetlere (bu şahsiyetler ister muharrirler, isten o muharrirlerin eserlerindeki kahramanları olsun) karşı bir takdir ve hayret uyandırmalı. Zevklerini azamî derecelerde inkişaf ettirmeli. "alebe, daha derin duymakla, ve daha canlı tahayyül etmekle kalmamalı, daha doğru, daha sağlam bir tarzda düşünmeğe ve edebiyatı yalnız doğru tefsir etmeğe değil, aynı zamanda sâlim ve ma'kul bir tarzda hayatımıza tatbik etmeğe de sevk olunmalıdır....)

Bizim liselerimizin onuncu, onbirinci sınıflarının programını kâmilen "Edebiyat tarihi" işgâl eder. Bilhassa onuncu sınıfta Türk

çocuğu, garb terbiyecilerinin yukarıda hülâsa ettiğim gayeleriyle uz-
tan bile temas edemez. Ütün yıl eski Türk lehçeleriyle, Yenisey ve
Orhun kitâbeleriyle, Orhun ve Uygur yazılarıyla Türkçede vaktiyle
kullanılmış olan muhtelif elifbâlarla, arab ve Acem edebiyatlarının
tarihi inkişaflarıyla, islâmi edebiyatta tasavvuf tesiratiyle, Kutat-
gu Bilig`le, Ahmet Yesevi`yle, Çağatay, Oğuz lehçeleriyle, Oğuz lehçe-
sinin şarkî ve garbî iki şu`beye ayrılmasıyla, hülâsa hicri onuncu
asra kadar Çağatay, Osmanlı ve Azeri edebiyatlarının, muhtelif tezâh-
hürleriyle, Acem edebiyatının her devirde bunlara te`sirlerini öğ-
retmekle uğraşır. Bir iki şiir, bir roman parçası, bir hikâye görmez.
Evet tam bir bütün yıl Türk çocuğunun kafası gayet eski bir mazi i-
çinde, bir mezarlıkta dolaşır. Metin olarak ta-sistematik edebiyat t-
rihi görmenin tabii bir sararı olarakı-Kutatgu Bilig, Hibet ül Haka-
yık, Divan-ı Hikmet, Kitab-ı Bakırgani gibi hiç edebî kıymeti olmaya
eserlerden alınma parçaları takur tukur okumağa çabalar. Bu eserle-
rin tarihi ve lisani kıymetleri inkâscâfilemez. Türk dilinin menşei
hakkında tetabbu`yapan Avrupalı âlimler bunlarla uğraşırlar. Bizim
Darülfünunda da uğraşmalı. Buraya şunu da kayd etmeliyim ki Kutat-
gu Bilig bir asra yakın bir zamandır, Avrupalı âlimler tarafından k-
halline uğraşıldığı halde bu gün okunmasında hâlâ ve tamamen ittif-
hâsıl olamamıştır. Hibet ül Hakayık`a gelince bunu ilk önce Necib
Asım Bey buldu. Okudu, neşr etti. Fakat Avrupalı mütehasıslar Necib
Asım Bey`in okuyuşundaki hataları buldular, kendisini şiddetle ten-
kid ettiler. İşte bu gün Türk çocukları bu taif`siz muammaları halle-
mekle uğraşıyor. Bittabi halledemiyor, fakat halletse, (Aşr-i şerif)
okur gibi okusa yine bir faydası yoktur. Çünkü mevzu`itibariyle ga-
yet züğürt olan bu eserleri, onda ne bir heyecan uyandıracaktır, ne
büyük şahsiyetlere karşı bir takdir ve hayret! Zevklerini inkişaf
ettirmek şöyle dursun üç senedir öldüyör. Hele çocukların bunları o-
kuyarak sâlim ve ma`kul bir tarzda hayatında tatbik etme çalışmala

rını beklemegi hatıra bile getirilmemelidir. Bunu bütün yeni kudretlerle techiz etmek mecburiyetinde olduğumuz gençliği, bu günkü hayatla hiçbir münâsebeti kalmayan değersiz eserlerle uğraştırmak ne azim hatadır, sanırım ki bunu herkes takdir eder. "Saloman Renak", "Gustave Lanson" gibi âlim ve mütefekkirler Fransız çocuğu demokratik terbiye ile yakından temas ettirmek için "Orta Tedrisat" a da en ziyâde yeni eserlerle uğraşılacak lüzumunu ileri sürüyorlar. Meselâ "Gustave Lanson" "On Yedinci asır mı on sekizinci asır mı" ünvanıyla verdiği uzun bir konferansta: (Bizden çok uzak olan on yedinci asır, ortadan kalkmış bir dünyanın hayâli ve mahsûlüdür.) diyor. Düşünelim ki Gustave Lanson Sorbon'da edebiyat tarihi müderrisidir. ve on yedinci asrın, Malherbe, Boileau, Corneille, Racine, Moliere, La fontaine, Descartes, Pascal, La Bruyere, Bousset gibi adamların himmetiyle ne derece yükselmiş olduğunu herkesten iyi bilir. Fakat onyedinci asır edebiyatını, bugünkü Fransız çocuğunun ruhunu tamamen techiz edemeyecek halde görüyor: (bugünün mürebbisi, on yedinci asırda mevcut olmayan şeyleri, bilâkis on sekizinci asırda bulur: Eski hükümet tarzının idealist ve ameli tenkidini, içtimâî duygunun hararetini demokratik idârenin esasları olan hürriyet, müsâvat halk menfaati fikirlerini vs... Voltaire, Montesquieu, Diderot, Rousseau, Buffon bize daha yakındırlar. Bizim mirasımızı toplamak ve cehdimize devam etmek hususunda Racine ile Bausset'den ziyâde onlar çocuklarımızı daha iyi tenvir ederler) diyor. Gustave Lanson bunulla da kanaat etmiyor. Orta tedrisatta en çok on dokuzuncu asır edebiyatının rolü olduğunu anlatıyor. "aha yakın eserleri tavsiye ediyorlar. Vâki mekteplerde okutulmak üzere meydana getirilen en yeni "Edebî kıraat" larda bu asra ait eserler, daha çok yer tutmaktadır.

Türk liselerinin bu günkü programına göre çocuklarımız onuncu sınıfta kâmilan geyat eski bir mazi içinde dolıştığı gibi on birinci sınıfın hemen altı ayını da yine hayali silinmiş dünyalarda ge-

geçirmek mecburiyetindedir. Terkiye kalan üç dört aylık bir zaman içinde ki Nâmık Kemâl gibi, Abdülhak Hâmid gibi, Tefvik Fikret gibi, Hâlid Ziyâ gibi, Avrupaî zihniyette yetişmiş ediplere şairlere temas etmektedir. Nâmık Kemâl'in Hâmid'in, Fikret'in, Hâlid Ziya'nın ve arkadaşlarının, bu günkü gençliğe vereceği hissi ve fikri unsurlar vardır, ve elbette "Divan edebiyatı" şairlerinin, ediplerinin verdikleriyle kıyas kabul etmeyecek derecelerde çok ve yenidir. Fakat lisan ve edebî nev'iler itibarıyla noksanları aşikardır. Bu gün hiç birimiz Türk çocuğuna (Kemâl gibi, Hâmid gibi, Halit Ziya gibi, Fikret gibi yaz!) diyemeyiz. Binaenaleyh daha yakına ve yeni muharrirlere, şairlere inmek mecburiyetini vardır. Aynı zamanda, dram, trajedi, komedi, pastoral şiir gibi edebî nev'ilere ait modeller edebiyatımızda gayet cılızdır. Liselere mahsus meydana konacak kıraat kitaplarıyla yardımcı eserlere garb edebiyatlarından muvaffak tercümelere ilâve etmek lâzımdır. İşte son haftaları dolduran gürültünün esasları budur. Fâzıl Âhmed Bey, benim nokta-i nazarımı kuvvetle müdafaa ederek 12 Ağustos tarihli akşam gazetesinde gayet mühim bir makale neşretmiştir. Burada son derece alâkabaş bir cihete temas ediyor: (Acaba edebî tedrisatımızdaki gayesizlik yahud gaye ibhamı neden ileri geliyor? Benim bu suale verdiğim cevap şudur: Edebiyat ile iştigal edenlerin çoğu terbiyeye ait ilimlere intisap etmemişlerdir. Binaenaleyh edebiyat tedrisi mes'elesini bir terbiyeci gözüyle değil, doğrudan doğruya bir edebiyatçı nazarıyla mütalaa etmektedirler. Halbuki yüksek tedrisat için meşru' ve tabii olan bazı görüş tarzları, hassaten orta tedrisat hakkında mutlaka dürüst ve asrî bir mâhiyeti haiz değildir. Bil'âkis!) diyor. O bugünkü programın öğrettiği şeyleri "Bismillah'ın (Bâ) sında kırk deve yükü ma'na" aramakla müesâvî tutmaktadır ki bu, pek yerinde bir teşbihtir! Fâzıl Âhmed Bey yalnız edebiyat sahasından değil terbiye mes'elelerinde de geniş bir vukûf sahibi olduğu için garb mütefekkirlerinin bu ma'rızda düşüncelerini pek iyi izah ediyor ve: (Bizim her şeyden evvel-ve hatta ma-

ziye bakmak için bile-hem zamanımız olan gözlüklere, dürbünlere ihtiyacımız var. Milliyetparverlik, yeni bir kafa için eski hurâfeler içinde pineklemeğe devam değil, milleti teceddüde, terakkiye ve Avrupa te' sisat ve tekemmülâta doğru kaldırmak demektir.) diyor. Programımız Avrupa mektepleri programları tarzına ifrağ edilince şu neticeler hâsıl olacağını söylüyor: Talebe efendilerin zihni kabuk, kılçık, çekidek kabilinden bir takım fazlalıkları hazm etmeğe çalışmakla yorulmaz. Bu sûretle tedrisat zamanları daha aydınlatıcı, besleyici, mevzu lara hasır olunur. Ve binnetice daha anlayışlı daha sâlim zevkli ve hususiyle daha dürüst bilgili bir nesil ortaya çıkar. Hem canlı, samimi, hem de pervâsız, düzgün düşünceli bir nesil)

Yeni edebiyat tedrisatımız terbiyevî gayelene ve bu günkü Türk milletinin ihtiyacına göre, seçilmiş müntahab parçalara n tarihi vaziyetini anlatmak için-Fransız mekteplerinde olduğu gibi- çocuklarımızın eline muhtasar bir (Edebiyat Tarihi) kitabı verebiliriz.

Ali Cânib

BUGÜNKÜ PROGRAMIN AKÂMET VE SAKAMETİ

Fatin bir muhataba mazhariyet, insanı ne kadar sevindiriyor. Köprülüzâde Fuad Bey, "Hayat" ın geçen hafta ki nüshasında neşrettiği makaleyle mülahasalarım cevap vermiş olmakla beraber fikirlerimi-bitabi daima takdir ettiğim ve hayran olduğum zekâsı sayesinde-pek iyi anlamış ve hatta sıraladığı dört madde ile pek mükemmel telhis etmiştir. Ayrıca vekaletin hazırlanmakta olduğu tercümelelerin müfid olacağını tasdik ve "Edebiyat tedrisatından beklediğim bütün gayeler" i musib bulunduğunu da son cümlesiyle siyle ifâde etmektedir.

Fuad Bey'in makalesinde şu fıkra var: "Bence bu fünkü edebiyat programımızda sistematik bir edebiyat tarihi tedrisinin kabul edilmiş olması, bir kusur değil bilâkis bir meziyettir" ve bu fıkra onun esas müddeasını gösteriyor. Bende bunun tamamen aksi-ne olarak "bu günki edebiyat programımızda sistematik bir edebiyat tarihi tedrisinin kabul edilmiş olması bir meziyet değil, bilakis gayet büyük bir kusur, hatta bir zarardır." diyorum. İşte bu makalede şu nokta-i nazarı izah etmek emelindeyim. Bunun içinde evvelâ liselerinde onuncu, on birinci sınıflarında gösterilen "Edebiyat tarihi" müfredatını şuraya aynen nakl edeceğim:

Onuncu sınıf müfredatı:

İslâmiyetten evvel Türk edebiyatı

(Kabl-el islâm Türk tarih ve medeniyetine umumi bir nazar-lisan ve yazı: Eski Türk lehçeleri, Konısey ve Orhun kitâbeleri, Orhun yazısı, Uygur yazısı, Türkçede kullanılan sair muhtelif difbâlar-Millî Türk destanı: Oğuz, Tokyo, Uygur destanları, ilk şiirler ve ilk şairler: Âyinlerde şiir, milli musiki, ilk mevzular, vesim ve kâfiye, eski Türk edebiyatına umûmi bir nazar.

İslâm Medeniyeti Dairesinde Türk Edebiyatı

İslâm medeniyeti ve Türkler-İslâmî edebiyatı: Arap ve Acem edebiyatlarının tarihi inkişafına bir nazar-İslâmî edebiyatta tasavvuf tesirâtı ve mâhiyeti-İslâmî edebiyatta vezin ve şekil.

Moğol istilasına kadar Türk edebiyatı: Karahânîler devrinde Türk lisan ve edebiyatı: Kutat-ı Bilig-Selçûkîler devrinde Türk lisan ve edebiyatı: Tasavvuf edebiyatının menşei ve inkişâfı, Ahmed Yesevi ve muakıbları Harezmi ve Anadolu'da Türk Edebiyatı.

Moğol istilâsı ve neticeleri-Moğol istilasından sonra Türk lehçeleri: Çağatay lehçesi, Oğuz lehçesinin Şarkî ve garbi iki şubeye ayrılması.

Timur istilâsına kadar Türk Edebiyatı: Bu devre kadar Çağatay edebiyatının geçirdiği devreler ve bu edebiyatın büyük şahsiyetleri-Anadolu (Garb Türkleri) edebiyatının geçirdiği devreler ve bu edebiyatın büyük şahsiyetleri (Şairler, nâsîrlar, sûfiler, mütercimler, halk şair ve hikâyecileri) Azerî (Şarkî Oğuz) edebiyatının teessüs ve inkişâfı.

Onuncu asra kadar Türk Edebiyatı: Çağatay, Osmanlı, Azerî edebiyatlarının bu asra kadar geçirdiği devreler ve büyük şahsiyetleri, her lehçe edebiyatı ayrı ayrı tedkik edilmekle beraber yekdiğerleriyle olan müşâbehet ve münasebetleri gösterilecektir. Şairler, nâsîrlar, mütercimlerden başka halk edebiyatı (Meddâh ve kassahânlar, saz şairleri) edebiyat-ı sûfiye ve ayrıca hurûfiler, bektâşiler, kızılbaşlar gibi taifelere aid mezhebî edebiyatlar mevzu-u bahs olacaktır. Edebiyatımızın diğer komşu edebiyatlarla te'sir ve aks-i tesirleri ve bilhassa Acem edebiyatının her devrindeki te'sirâtı da anlatılacaktır. Büyük şahsiyetler merkezi sıklet yapılmakla beraber, tercüme-i hâl tafsilatından ziyâde edebiyat ve sanayi-i nefisenin, fikri ve medeni hayatının umumî tekâmülü göstermeli ve edebî mevîlârin inkişâfı ayrı ayrı esbab-ı tarihiyeleriyle izah edilmelidir. Derslerde mevzu-u bahs metinler üzerinde azamî nisbette lisânî ve edebî tedkikat yaptırılmalıdır.

On Birinci Sınıf Müfredatı:

Onuncu asırdan Türklerin garb medeniyeti dairesine girmesi ne kadar Türk edebiyatı:Çağatay,Osmanlı,Âzeri edebiyatının tekâmülü (Onuncu sınıfta ta'kid edilen usûl dairesinde devâm olunacaktır.)

Garb Medeniyeti Dairesinde Türk edebiyatı:

Tanzimat devrinde Türk Edebiyatı:Yeni edebî nevilerin zuhûr ve inkişâfı ve teceddüd edebiyatının başlıca mümessilleri, eski edebiyatın son mümessilleri, edebîyat ve inkılab-Edebiyatta teceddüd ve irtica mücâdeleleri-Servet-i Fünun ve zümresi ve muakkipleri-Millî edebiyat cereyanı, eszab ve evâmili ve başlıca mümessilleri-Türk edebiyatının diğer şubeleri:Garb medeniyeti altında Âzerbaycan,Kırım,Kazan,Türkistan sahalarında Türk lisan ve edebiyatının tekâmülü. Edebiyat şubesine aid üç saatte eski ve yeni edebî Türk lehçelerine aid metinler üzerinde azami nisbette tedkikât yaptırılmalı, ayrıca Arab ve bilhassa Âcem edebiyatının tekâmülü tarihisiyle bazı garb (Meselâ Fransız) edebiyatlarının tekâmülü tarahisi hakkında umumî verilmesi ve başlıca edebî nevilerin muhtelif edebiyatlardaki tecelliyâtını göstererek talebede az çok mukayese kabiliyeti uyandırılmalıdır.) (1)

Türk edebiyatını tam menşinden itibaren muhtelif lehçelerine muhtelif tezâhürlerine, muhtelif kollarına göre, hiç bir noktası ihmal edilmeksizin son zamanlara kadar tedkikini âmil olan bu müfredat, yüksek tedrisat için mükemmel de değil, hatta ideâl bir plândır denebilir. Bundan evvel bir makalemde de işaret ettiğim üzere merhum

(1)fuad Bey "makalesinde "Mevcut programı yapan hey'et içinde Cemal Bey'le beraber ben de vardım." diyor. "Ütün âza ve bu meyânda ben Ankara'da altıncı, yedinci, sekizinci, dokuzuncu sınıfların Türkçe ve edebiyat programlarını hazırladık."ayran hüvül etti. İstanbul'a döndük. Fuad Bey o zaman vekâlet müsteşarı idi. Onuncu, onbirinci sınıf-

lara ait kısmı açık bıraktık, o bunları yalnızca daldurdu. Bilâhare program meydana çıkınca herkes gibi bende haberdan oldum. Vel hak bu mahşer-i tafsilat karşısında apıştım kaldım. A.C

Ziya Gökalp, ilk def`a olarak, Türk tarihinin bir "Kül" suretinde kabulünüve ona göre tedkiki lüzumunu ileri sürmüştü. Bu günde Köprüzâde Fuad Bey aynı sosyolojik metodla memleket için müfid tetab-
buatta bulunmaktadır. Dârülfünûn, Türk edebiyatını böyle sistematik ve geniş bir hudut ile havsalasına almağa hazırlanıyor ve almalıdır. Ve bunu te'mine çalışan Fuad Bey`le yalnız dârülfünûn değil, bütün Türkiye iftihar etmelidir. Fakat sanırım ki şu programın ihtiva ettiği yakası açılmamış mahşer-i tafsilatı hâta etmiş ve edebilecek bir lise hocamız olmadığı gibi kolay kolay bir mütebahhir de bulunamaz. Bizzat Fuad Bey bu hususdaki tetabbuların verdiği mahsüllere "Esquissese-tasarıfama" dan fazla bir ünvan verebilir mi? bileniyorum? Türk tarihi ve lisanı, Avrupalı âlimlerin hayli emeklerine rağmen hey`eti umûmiyesiyle ve vâzihen tetebbu` edilmiş değildir. Bizzat Fuad Bey, meselâ yirmi yermibes formasını meşr ettiği "Türk edebiyatı tarihi" nde bu cinoti sırası düştükçe kayd etmiştir.

İşte bir kaç numüne: (Meselâ son zamanlarda, şimdiye kadar Türk olmadıkları zannedilen "Siyen-pi" lere aid bir lûgat kitabı elde edilmiş ve bundan bu kavmin Türk olduğu anlaşılmiştir. "Tukyu" larda daha eski bir devre aid bulunan bir eski Türk şuhbesine aid bu eserin tedkik ve neşri "ürkiyat sahası için şüphesiz fevkalâde hâiz-i ehemmiyet olacak ve lisan tarihimiz bu sayede pek çok tenevvür edecektir.) (1) (Orhunelifbasının menşei mes`clesi dahi henüz kat`iyetle hal olunamamıştır. İbtida nerede ve hangi Türk şubesi içinde kullandığı hususunda henüz kat`i bir şey söylenemez. . . . İstikbalde yapılacak tedkikat ile, bu şüphesiz, bu kâbilden daha bir çok mahsülata tesâdüf edileceği ve mes`elenin daha iyi anlaşılacağı tabiidir.) (2). (Şifner, Radrof, Potanin gibi âlimler tarafından Türk des-

tanı hakkında şimdiye kadar yapılan tedkiklerle Zeki Velidi Beyin müahharen elde yeni tarih ve etnoğrafya malzemesini istinâden ortaya attığı yeni nokta-i nazarlar, pek yakın bir zamanda milli destanımız hakkında da daha sarîh neticeler elde edilebileceğini göstermektedir.) (3), (Kutatgu Bilig'in sûret-i kiraatı hakkında muhtelif fikirleri dermiyan edilmiştir... "Divan ü Lügat it Türk" ün meydana çıkması ve şarkî Türkistan'da bir çok Türk eserlerinin bulunması sayesinde Türk filolojisi için âdeta yeni bir devre açıldığından, "Kutatgu Bilig" hakkında bu yeni vesaitle mücehhez olarak yeni lisanı tedkike girişmek mecburiyeti vardır.) (4), Hibet-ül Makayıktan bahs ile (... eser-i ibtida "Necip Âsım Bey" tarafından bulunarak, metni arab harfleriyle tarz-ı naklî ve tarihi lisânı izahat ile 1334 te neşr edilmiştir. ^o zaman münteşir bir makalemizde, mukaddemede ki tarihi hatalar tashih ve ikmal edildiği gibi ahîren profesör "Jean Dony" ve "Kovalsky" taraflarından da filoloji itibarıyla epey ağır tenkidata uğramıştır. ^e serin ikinci nüshası kitabın neşrinden sonra meydana çıktığı gibi "Divan ü Lügat it Türk" ün kitabın neşrinden sonra meydana tab'ı da daha müahhar olduğundan tabkî "Kutatgu Bilig" için olduğu gibi bunun da filoloji noktasından yeni ve musahhar bir tab'ına ihtiyâç vardır.) (5) Dâh a müahhar devirlere aid siyasi, medeni, edebî hadiselerdetamamiyle tahkik edilmiş değildir. Selçûki, hatta Osmanlı saltanatları için bile tedkik olunmuştur, denemez, ve bu, Avrupalıların son nokta-i nazarlara göre kendi millet ve eserleri hakkında yaptıkları yeni yeni tedkiklere ilmi keşiflere benzemez. Avrupalı mütebahhirlerin ittifak etmediklerini, dâr ül fûnün hocalarının yanıldıkları mes'eleler karşısında bir lise hocası tasavvur edilebilirmi ki Urhun kitabelerini, Kutatgu Bilig'i okuyacak ve okutacak, arab ve Acem edebiyatlarının tarihi inki-

(1) Türk edebiyatı Tarihi sahife 33

(2) " " " " 37 ve 38
 (3) " " " " 51

(4) Türk Edebiyatı Tarihi sahife 195

(5) " " " " 205

ŞAFLARINI ANLATACAK; Divan-ı Hikmet'ten, Hibet ü'l Hakâyıktan metinler gösterecek, muhtelif devirlerin lehçeleri arasındaki farkı eserlere tatbiken izah edecek, Hurufiler, "ektâşiler, Kızılbaşlar gibi taifelere aid mezhebi edebiyatları-sanki bütün bu edebiyatlara ait metinler derlemiş, toplanmış, neşr edilmiş gibi-ihâta edecek, edebiyatımızın komşu edebiyatlarla te'sir ve aks-i te'sirlerini, bilhassa Acem edebiyatının her devrindeki te'siratını, fikri ve maddani hayatın umumi tekâmülünü, edebî nev'ilerin inkişafını ayrı ayrı esbab-ı tarihiyeleriyle izah edebilecek!.. Bunlar pek çok âlimlerin birbinini mütemmin mesaisine muhtaç, bur kısmı gayet bâkin, hey'et-i umûmiyesi ise son derece girift vemuğlak mes'elelerden mürekkebdir. İslâmiyetten evvel ve İslâmiyetten sonraki hayatımızın muhtelif cepheleri henüz yeni yeni tedkik edilirken ve Türk tarihi lisanı ve edebiyatı esas itibariyle kalın bir mechuliyet perdesinin arkasında saklı dururken bu mahşer-i tahsilâtı sistematik bir tarzda tahrir etmesini lise hocasından beklemek pek boşuna bir arzu ve bir hayaldir. Lise hocası ki ancak "Klâsik mâlûmat" ı etraflıca tedris edebilirse memleketimiz için "ideâl hoca" ünvanını bihakkin kazanmış olur.

Bu günkü şu edebiyat programı, lise için baştan başa kusurlu ve zararlıdır. Bilhassa, onuncu sınıfta çocuk "Hayat" la alakasını tamamen kesiyor, tam bir sene âhirette sefer ediyor. On birinci sınıfında nisâf senesinden fazlası hemen hemen buna yakın uhrevî bir hengâmedir. Mutmamalı ki her ikisine de çocuk için iki satır yazı yazacak bir saat ayrılmamıştır. Bu cûş u hurûş-u malumat arasında zaten ayrılmasına da imkân yoktur. Fuad bey gibi zekâsı karşısında hayran olduğum bir arkadaşın böyle akîm ve sakîm bir programı kañeme almasına sebep nedir? Acaba Cenab-ı Hak, "Kömâl-i mutlak" ın

zâtına aid olduğunu bir kerre daha isbat için mi memleketin güzide bir adamını bu kadar yanlış yola düşürmüş? Fakat Türk çocuğunun günahı nedir ki iki üç senedir lise tahsilini akamete uğrattıyor?!

Tetebbu`u bir çok âlimlerin himmetine vâbeste olan bu müfredatı tedris şöyle dursun ihâttadan ben âcizim. Tanıdığım lise muallimleri içinde sa`yi, irfan ve zekâsıyla, tevazuu ve samimiyetle mümtaz olan zatlarda bu itirafta müttehitdirler. Eğer bu müfredatın devamında bir fayda tasavvur etseydim hiç kimsemin okutamayacağı bu yağın yağın tafsilatın tedrisi için şu yegane çareyi teklif ederdim: Her liseye bir radyo cihazı aldirmek ve Fuad Bey`e teletis telefonla ders verdirmek! Çünkü itiraf ve iddia ediyorum ki bu müfredatın muhtevâsını öğrenmeğe ve öğretmeğe çalışmak için Fuad Bey in irfânından, ve bilhassa cür`etinden başka bir kuvvet ve kudret mülasaver değildir. Pek çalışkan muallimlerimizden Süleyman Şevket Bey "Liselerin son iki sınıfına aid olan program maddelerinin hepsini tatbik etmek güçtür. İslâmiyetten evvel ki Türk edebiyatı hakkındaki izâhat, talebede ciddi bir alaka uyandırmıyor. Arada yeni sanat eserlerine dair bir istidrad açmayınca ders pek tatsız ve ağır geçmeğe başlıyor. Bunu yalnız kendi aczime atf etmiyorum. Aramızda Orhun kitabeleriyle eski elifbâlarda muhtelif örnekler gösterib ilmi izahat verecek kim var?... Yağatay edebiyatını okutmağa fırsat bulamadım; Bu muvaffakiyetsizliği iki sebebe atf ediyorum. Biri kendi aczime aiddir. O sahada şahsen tedkikat icrasına muhtacım. İkinci sebep talebeye racidir. Fazla vesâik göstermek tegebbüsünde bulunsaydım bile ilim ve san`at zevki duyamayacaklardı.... Söndenizce Azerbaycan, Kırım, Kazan, "Türkistan sahalarında söylenen yazılan edebî eserlerin şimdilik ilmen tekâmül hatlarını çizmeğe imkân yoktur...." diyor. Edebiyatta olduğu kadar terbiye mes`elelerinde de vukufu ma`lum olan Muallim Fâzıl Ahmed Bey "Ben Orhun âbidelerini, Kutat gu Bilig`i, Hibet ül Hakâyık`ı ne okuyabilirim, ne okutabilirim" demekte ve "Tedrisat esasındaki âcizâne tecrüba-

lerimle şimdiye kadar şerefyâb-ı iltifatları olduğum en güzelde e-
debiyat muallimlerinin ifâdat-ı muhtelifesinden istihrac ettiğim
fikir ve neticelere göre edebiyat tarihi programını çok esaslı bir
tedkîke muhtaçtır...⁴“Tarih-i edebiyata müd tedrisatın mihverini
metun kadîme ve mühimme içinden yapılacak ve mekteplerde tedrisi
talebenin lisanın, zevken, tehzîben İekemmül ve terbiyesine hâdim
olacak mahiyette bulunan âsâr-ı mütehabeden teşkil etmelidir.
Avrupa’da (Klâsik) ünvanı verilerek talebeye tedris edilen âsâr-ı
manzume ve mensûre ekseriyet’i azimesi itibariyle hem her türlü
ahlaki ve zekâ-i koyud-u terbiyeye muvafık olan hemde gerek ne-
zahat ve ulviyeti ve gerek mükemmeliyet-i şekliye ve lisaniyesi
itibariyle nümune ittihazına elyak bulunan eserler arasında mün-
tehabdir. Halbuki bizim için (Klâsikler) kelimesi-bilhassa âsâr-ı
kadîmemezi mevzuu bahs olunca-aynı ma’nayı ifâde etmez. Binaenaley
bizim edebiyat tedrisatımıza aid bir program yaparken nazar-ı dik
katta bulundurması pek mühim olan diğer nokat-ı terbiyeviyede mev-
cuttur... Programlarımızın daha sade ve daha hayati bir şekil ve
sûste ircâ’ mucib-i istifade olacaktır...”mülâhazasını yürütmekte-
dir.

Fuad bey yaptığı programı müdafaa ettikten sonra “Hüsn-ü su-
retle tatbikine muktazi vesâit ikmâl edildiği takdirde, muvafaki-
yetle tatbik olunabilir. Ve Cânib Bey’in makalelerinde edebiyat
tedrisatında beklenen bütün gayeler pek kolay temin edilir.” di-
yor ki işte bunu asla anlayamamak bedbahlığında kalacağımı zanno-
diyorum. Fuad Bey’in dediği gibi “Her hangi bir mes’ele hakkında
muhtelif nokta-ı nazarlar olabilir.” Fakat edebiyat tedrisatı hak-
kında bilhassa hayat-ın (33) ve (34) sayılarından arz ettiğim ter-
biyevî nokta-ı nazarlara muhalif ve Fuad Bey’in mülâhazalarına mu-
vafık bir garb terbiyecisi işitmedim. Kendi yaptığı müfredatı mü-
dafaa eden Fuad Bey’den isterdim ki “Gustave Lanson” un, “Alfred
Kruvaze” nin, “Paul Kruze” nin, “Amerikalı mütehasşisler” in edebi-

yat tedrisinden hemen hemen yok avaz ve yok âheng olarak bekledik? leri şeyleri başka mütehassısların mülâhazalarıyla red ve teksib edebilsin.~ bunu yapmıyor, ve hatta onları tasvib eder görünüyor, o halde vaktiyle her nasılsa ortaya attığı müfredatı ne yolda müdafaa etmek istiyor. Öyle bir müfredat ki iki üç senedir, tatbik edilemiyor, liselerdeki edebiyat tedrisatını anarşiye sürüklüyor, farz-ı muhal olarak tatbik edilse bile "ürk çocuğunu asrın iste" diğınanevi kudretlerle techizden âciz kalacağı derkârdır.

Madem ki "Orta tedrisatta eââiltedrisattan beklenen gayetalebe nin zihni ve ma`nevî ufkunu genişletmek, yazmak usulünü öğretmek, bedii zevkin inkişafını temin etmek, bilhassa onu bu günün adamı yapmak" dır. Ve bütün bunlar, meselâ, Divan-ı Hikmet, "aribnâze Şeyhî Divanı Siyer-i Veysi ve emsâlini, hatta bütün Divan edâbiyatını okutmakla te`min edilemeyecektir. Hele onuncu sınıfta bu günki müfredata göre çocuğun gözlerini, yaşanan hayata ve dünyaya katmak zaruridi r, böyle programın sakameti nasıl inkar edilebilir? Bu marızda bir arkadaşın şu latifeli sözünü kayd etmek isterim:" Bereket ki bu günkü program tamamen tatbik edilemiyor; aksi takdirde lisedeki çocuklarımız vakitsiz bunardı!"

Fuad Bey "tarîhî edebiyat tedrisatının başladığı onuncu sınıfa gelinceye kadar, talebe lisan ve edebiyat hususunda lâzım gelen istihzârâtı itmâm etmiş olabilir" diyor, böyle dememeli! Gelib liselerde "Realite" nedir, onu görmelidir. Fuad Bey'e hemen hemen bu iddiasının cevabını pek etraflı veren profesör "Paul Kruze" nin mufassal bir konferansından bir hulâsa ettiği "Lise ikinci devrede Fransızca metinlerin tedkiki" ünvanlı makalesini tasviye ederim. Paul Kruze "Lise ikinci devrede metinlerin en mühim vazifesi çocuğa Fransızca yazmağı öğretmektir" diyor.

Yine Fuad Bey "Müksek tedrisat" la "Orta tedrisat arasındaki farkı" "Nisbet mes`elesi" tahmin ediyor. "unun böyle böyle olmadığını yine bütün terbiyeciler uzun uzadıya izah etmektedir. "Or-

ta tedrisatın tabiat ve gayesi" ne dair mütehasşisların pek kuvvetli izahları var. Bu izahlar bize bu nevi ile "Yüksek tedrisat" arasındaki farkı pek vâzih göstermektedir.

Fuad Bey "Orta tedrisatta metin şerhleri için terbiyevi gayelere göre seçilmiş parçaların intihab olunması pek tabiidir." diyor, diyor ama "ustave Lanson da haklı olarak "Tarihi ehemmiyeti haiz, fakat estetik noktasından kıymeti pek aşağı eserlerden bahsetmeksizin edebiyat tarihini yapılamaz." diyor. Madem ki Fuad Bey sistematik edebiyat tarihini-dünyanın hiç bir tarafında olmadığı halde-Orta tedrisatımızda esas olarak kabul ediliyor, metin şerhlerini terbiyevi gayelene göre seçilmiş parçalara basıl inhisar ettirebilecektir. Bu cihet pek mühimdir. Muarızanın ruhudur. Gustave Lanson bilhassa bu mahzuruna binaen der ki orta tedrisatta edebiyat tarihine muhalefet etmektedir.

Fuad Bey benim için "Eski nesrin yalnız muammadan ibâret olmadığını bilir" diyor. Fuad Bey de muammalık haricinde kalan eski nesir kısmının Divan edebiyatı estetiğinin haricinde kaldığı benden daha iyi bilir. Sistematik edebiyat tarihinde mesclâ on birinci asır nesrini izah ederken güzel canlı Evliya Çelebi'nin ifâlesini değil, Nergis'inin-Bu gün için berbat, o zaman için ideal-üslûbunu ve te'sirlerini göstermek zarûridir. Yüksek tedrisatta bu elzemdir. Fakat lise talebesinin bu ve emsâli tatsız seci' oyunları nefretten başka ne verecektir?

Eski ahlâkın, vahdet-i vücud felsefesinin bu günkü gence vermek mecburiyetinde olduğumuz demokratik ve dünyevi terbiye ile alâka ve münasebetini Fuad Bey'e şerh ve izah etmekten teeddüb ederim. Bunları benden âlâbilir.

Bize orta tedrisatımız için mütevâzi' tatbiki kabil ve hassateh ve hayata yakın bir edebiyat programı lazımdır. Bir program lazımdır ki Türk çocuğunu layik Cumhuriyet rejimine göre nasyonalist yapsın, Avrupalı hem cinsine yaklaştırsın!

Bir iki söz: Gustave Lanson'la boy ölçüşmek isteyen, Amerikalı terbiyecilerinin fikirlerini hiçe sayan Hıfzı Tevfik Bey'e-şimdilik- söyleyeceğim söz yoktur. İsterse Fuad Bey'in, Emin Bey'in, Nermi'nin Fazıl Ahmed Bey'in, benim terâküb edecek yazılarınızı okuyabilir.

Ali Cânib

HAYAT MECMUASI 2.CİD- SAYI:38 SH:223-225 18Ağustos 1927

Lise Edebiyat Programının Ta'dili Münasebetiyl

MUADDEL PROGRAM KARŞISINDA

T E D R İ S A T İ M İ Z V E M U A L L İ M L E R İ M İ Z

Onuncu, onbirinci sınıflarda bu güne kadar ta'kid edilen sistemi ta'dil eden yeni programın en bâriz ve mühim iki cephesi vardır:

1-Bu günün demokratik ve modern ihtiyaçları son derecede nazarı dikkatle tutularak Türk edebiyatının muhtelif tezahürlerine ve kollarına aid eski ve yeni (manzum ve mensur) eserlerin en güzidelerinden terbiyevî esaslara göre seçilmiş parçalarla garb edebiyatlarından her türlü bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan tarzlara ve nevilere aid zengin numûneler gösterileceği,

2-Serbest veyâhut hududu çizilmiş mevzu'lar üzerinde tasvir, tahkiye temrinleri, gerek sınıf kıraat kitaplarında mevcut parçalara, gerekse mektep kütüphanesini teşkil edecek broşürlerle müntahabât kitaplarına ve muallim beyin haricden intihab edeceği eserlere dair "Dissertation-mutalaaname" ler ve yine bu gibi eserlere aid edebî tahliller ve büyükce bir eser (Meselâ bir roman veyâ piyes) hakkında "comp rendu-icmal" ler yaptırılacağı noktalarıdır.

Muhtelif makalelerimde ve hassaten "Güneş" mecmuasının (14) Üncü sayısında temas ve arz ettiğim üzere "Yeni edebiyat tedrisatımız terbiyevî gayelere ve bu günkü Türk milletinin ihtiyacına göre seçilmiş müntahab parçalara inhisar edince, bu parçaların tarihi vaziyetini anlatmak için-Fransız ve Belçika mektuplarında olduğu gibi-çocuklarımızın eline muhtasar bir "Edebiyat tarihi" kitabı da verebiliriz. "İşte bu sebebe bîaen yeni programda haftada üç saat edebiyat dersinin bir saati "Edebî kıraat" a, bir saati "kitabet ve müteallikati" ne tahsis edildiği gibi bir saati de "Menşeyinden millî edebiyat cereyanına kadar edebiyatımızın muhtelif Türk memleketlerinde ayrı ayrı kolları ve tezâhürleri nazarı itibarla alınarak

mülâhhas malumat verilmesine ayrılmıştır. Nitekim orta tedrisatın esasını müntahab parçalara tahsis eden profesör Gustave Lanson " Şübhesiz hususi metinlerin izâhı için edebiyat tarihine biraz kapı açmak ve her eserin diğer eserlerle münasebetleri hakkında talebeyi izah etmek, daima mümkün ve ekseriya faydalıdır. Lâkin bu, basiret karâne ve muhterizâne olmalıdır." diyor. Belçikalılarda liselerinde çocukların eline verilecek "Mücmel edebiyat tarihi" hakkında resmî programların "Pour reference-istişâh için" kaydını koymuşlardır.

Maarif Vekâleti edebî kıraat dersine ve kitabet tâtminlerine yardım maksadıyla "Cihan edebiyatları" na aid bir çok broşürler neşrini te'min etti. Bunlardan on, onbeş tanesi önümüzdeki bir iki ay zarfında tab'edilecekti. Ayrıca mektep kütüphanelerini teşkil etmek, müallimlerimizin vazifelerini kolaylaştırmak için muhtelif edebiyatlara dair büyük "Antoloji" ler de vücûda getirilecektir ki bunlardan alman, Fransız, İngiliz, Türk, edebiyatlarına aid olanlarına bu günler de başlamak üzeridir.

Mektep programları, tedris olunacak maddelerin yalnız ana hatlarını ihtiva ettikleri için Frenkler bu programları tafsilen "Plan d'études" lerde vücûda getirmektedirler. Bu ciheti gözden kaçırmayan "Millî tâlim ve terbiye dairesi" yeni programı sekiz on sahifelik bir "İzahnâme" ile birlikte ta'mim edecektir. Muaddel şekil mekteplerimiz için pek yeni mülâhazaları ve tarzları ihtiva etmesi hâsiyetiyle bu "İzahnâme" nin büyük faydası olacaktır. Broşürler, antolojiler yardımcı kitaplardır. Bu sene zarfında müfredât programına göre ayrıca sınıf kitapları ya'ni "İzahlı edebî kıraat" larda yazılacaktır. Programda ehemmi yetye işâret edilen "Bu günün demokratik ve modern ihtiyacları son derece nazarı şikkate alınacaktır" kaydı bu kitaplarda bir an ihmal edilmemiş olması lazımdır. Şâki "Türk edebiyatının muhtelif tezahürlerine ve kollarına aid eski ve

yeni (manzum ve mensur) eserler" in gösterileceği derkârdır. Fakat bunlar seçilirken pek itinakâr davranmak iktiza edecektir. Resmi programda işanett* edildiği üzere:

1-Türk edebiyatınız hangi tezahürüne hangi koluna aid olursa olsun eski ve yeni eserler, pek güzide, yani kendi nev'i içinde yüksek bir edebî kıymeti haiz olmalıdır.

2-Bu edebî kıymet terbiyevî esaslarla sıkı sıkıya bağlı bulunmalıdır.

3-Bu günün demokratik ve modern ihtiyaçlarına uymalıdır.

Bu üç şart, hassaten üçüncü şart her edebî tezâhür ve kolun yeni tedrisatdaki derecesini, hududunu pek iyi ta'yin etmektedir. Artık lise talebesi meselâ "Kutat-ı Bilig", "Hibet ül Hakâyık", "Divan-ı Hikmet", "Kitab-ı Bakır" ilah... gibi eserleri takur tukur okumağa icbar edilemez. Çünkü bu gibi eserlerin yalnız tarihi ve lisani ehemmiyeti vardır. Edebi kıymetleri yoktur. Almanlar, İngilizler, Fransız, Belçikalılar, Amerikalılar kullâsa bütün dünya milletleri programlarında ve mektep kitaplarında edebiyatlarının ancak yüksek sîmalarına ait eserleri gösteriyorlar. Biz de gerek divan edebiyatımızda, gerek yeni edebiyatımızda bu noktayı ehemmiyetle nazar-ı dikkate almak mecburiyetindeyiz. Bu da kâfi değildir. Yüksek muharrirlerimizin yüksek eserlerinden intihabat yaparken yeni programın âmir olduğu "terbiyevî esasları" gözden kaçırmamak icab eder. Dâr ül Fünun tedrisatı bir muharrir veyâ şairin yaşadığı asırdaki vaziyetine, te'sirlarine son derece ehemmiyet verir. Ve bu lâzımdır. Fakat "orta tedrisat" da bu nokta büyük bir rol oynamalıdır. Meselâ Divan Edebiyatı içinde "Nergisî" hassaten nesirde bir üstadır. Eski kütüphanelerimiz onun münşeatiyla doludur. Eski münşilerimiz ondan büyük bir hürmet ve hayraniyetle bahs ederler. Fakat biz liseyi aid antolojilerimizde, kıraat kitaplarımızda Nergisî nesri üzerinde durmağa faydasız buluruz. Bil'akis meselâ aynı asırda yaşayan "Evliya Celebi" nin nes-

ri bizi çok alakadar eder. "Elbette müntehebatımızda, kıraat kitaplarımızda ondan parçalar alacağız. "Atta devrinin muhit ve irfanını tatlı tatlı anlatan bu adamın nesrine broşür bile tahsis edeceğiz. Yine meselâ Nâima gibi bize Osmanlı tarihinin inhitat devrini pek canlı tasvir eden bir müverrihin, Kâtip Çelebi gibi zamanımızda bile "Modern "vasfını alacak fikir ve mülâhaza sahibi bir alimin yeni tedrisatımızda elbette mevki`leri vardır. Fuzûli gibi, Baki gibi, Nef`i gibi, "Medim gibi... yüksek divan şairleri mekteplerimizde çocuklarımızın muhayyilesine zenginleştirecek, hassasiyetini inceltecek madde ve unsurlara mâliktir. Fakat nasıl Gustave Lanson "Bizden çok uzak olan on yedinci asır, ortadan kalkmış bir dünyanın hayâli ve mahsûlüdür. "diyor ve orta tedrisatta daha yeni asırlara inmek ve onların üzerinede daha fazla ısrar etmek lüzumunu ileri sürüyorsa biz de on yedinci asır Fransız edebiyatına nazaran daha çok uzak ve tamamen ortadan kalkmış bir dünyanın hayâli ve mahsûlü olan divan edebiyatımızla ziyâde uğraşmayı faydasız bulmaktayız. Çünkü bu edebiyat yeni programın amir olduğu demokratik ve modern ihtiyaçları-Hey`eti umûmiyesi itibariyle-te`min ve tatminden âcizdir. "İmanlar, halk edebiyatlarına, halk "balad" larına ta ilk tedrisattan itibaren çok ehemmiyet vermektedirler. Binaen alçık biz de tedrisatımızda halk şairlerimizin türkülerine, koşmalarına, destanlarına... itinallı mevki`ler vermeliyiz. Bu eserlerin içinde pek lirik, pek epik, pek nükteli olanları vardır. Hayat`ın (34) üçüncü sayısında "Hangi eserleri seçeceğiz" ünvanlı makalemde de arz ettiğim gibi "Hey`et-i umûmiyesi itibariyle âşık edebiyatı tahassüs noktasından bize pek yakındır. "Başta Yunus olmak üzere avami tasavvuf şairlerinde de-Rıza ve teslim umdesi gibi bu gün için ihmâl edilmesi katiyyen muktezi bir esasın çocuk ruhuna yapması muhtemel tesirinden kaçınarak-pek güzide parçalar seçebilirsiniz. Bütün zayıf taraflarına rağmen siyâsi tanzimat müteakib ortaya çıkan yeni Avrupalı edebiyat, zihniyet iti-

barıyla, üzerinde çok tevakkuf edeceğimiz unsurlara mâliktir. Bu edebiyat ile "Divan estetiği" nin dar kadrosu kırılmış, gözlerimiz hayat ve tabiate-ne kadar noksan olursa olsun-muayyen mefkum ve mazmunlardan kurtularak bakabilmiştir. Bu edebiyatın noksanını on onbeş seneden beri "Güzel Türkçe'nin" hâkim olduğu en yeni eserlerden yine yukarıdaki esaslar dairesinde seçilmiş yazılarla garb edebiyatlarından alacağımız parçalar telâfi edecektir. en son yazılarımız, aid oldukaları nev'ileri içinde pek mükemmel olmasalar hile bu günki edebî lisanı göstermeleri, yazı yazmak noktasından çocuklarımıza pek yakın olmaları haysiyetiyle üzerlerinde fazla duracağımız şeylerdir. "Ünkü hiç bir muallim talebesine "Bir divan şairi gibi bir tanzimat muharriri gibi yaz" diyemez. Fakat madem ki "yazmak" modelle muhtaçtır" bu günün edebiyat hocası tasvir ve tahkiye gibi, en mükemmel numüneleri garb eserlerinde mevcûd tarzları mektep kütüphanesini teşkil edecek broşür ve müntehabatları okutarak izah ederken bu günün modern ve demokratik ihtiyaçlarına göre Türkçe yazmağı da elbette Yakub Kadri'den, Ömer Seyfeddin'den, Reşad Nuri'den, Fâlih Rifkî'dan ve arkadaşlarından... numune göstererek öğretecektir. O halde kiraat kitaplarımızda son yazılar hayli geniş bir mevkie sahip olmalıdırlar.

Broşürlerin devlet matbaasında tab'ına başlanıyor. Fakat yeni sene başı geldi. "edrisat başlamak üzredim. Kâfi miktarda broşürlerin meydana konulmasına kadar edebiyat muallimlerimizin yeni programı tatbik edebilmeleri için programın âmîr olduğu ve şu makalemizde şerh ve izahettiğimiz esaslar dairesinde mensur ve manzum eserler seçerek hazırlıkta bulunmaları pek zaruridiştir.

Fransız, Belçika mekteplerinde olduğu gibi edebiyat tarihine âit mücmel ve mülahhas ma'lumat vermek için elde kitap yoktur. Köprülüzade Fuad Bey'in 20-25 formasını neşr ettiği "Türk Edebiyat Şarihî", "Ankara'da bizzat kendisinin söylediği gibi talebe kitabı de-

gil, hoca kitabıdır. Türk edebiyatını tâ menşinden itibaren sosyolojik bir metodla gösteren bu eserden edebiyat hocalarımız çok istifâde ederler. Fakat o bir mahşer-i tafsilattır ki talebe elinde bulundurulamaz. Haftada bir saate inen "Edebiyat Tarihi" hakkında lise talebesine umûmi ma'lumat vermek üzere Köprülüzade Fuad Bey (1340) programında muharrer prensip dairesinde (yani Türk edebiyatının muhtelif tezâhürlerini ve kollarını ihmal etmeksizin) 15-20 formalık bir kitap kaleme alacaktır ki bunun da mümkün mertebe meydana çabuk çıkmış bulunmasını temenni ederiz.

On birinci sınıfın edebiyat şubesine tahsis edilen haftada iki saat derste hassaten Avrupa edebî mektep ve meslekleriyle edebî nevilerine dair kıraatlara tatbiken izahat verilecektir. Hocalarımıza ve talebemize bir suhûlet olmak üzere intişar edecek broşürler meyanında "Epepe", "Dram", "Pastoral", "Roman"... gibi nevilerle klâsisim, romantizm, reâlizm misillî meslek ve mektepler hakkında ma'lumatı hovi risâle ler de çıkarılacaktır.

Hulâsa yeni program, Türk çocuğunu asrın ihtiyaçlarına göre techiz edebilecek esaslara mâliktir. Büyük bir garb mütefekkirî "Asrımız, diğer asırlardan ziyâde bütün cihan-ı Mazi ve hâliyle ikâta edecek bir ufka sâhib olmak istiyor." diyor. Bu mühim sözü unutmamak ve ale'lumum tedrisatta talebe ruhuna aid "alaka" nın oynayacağı rolü bir dakika gözden kaçırmamak şartıyla artık bütün gayret ve himmet vatanperver, milliyetperver meslektaşlarımızın, hocalarımıza kalıyor.

Ali Cânib

Hâmiş: Geçen haftaki makalemde-Ankara'da bulunmaklığım hasebiyle bâzı müretteb sehvleri kalmıştır. Zcümle 2. sütünun 4. satırındaki "alan olur" un doğrusu "alan olür", aynı sütünun 17. satırındaki "şemali meşir", şemseli meşin", 4. sütünun 16. satırındaki "terrev hoş hıram", tezrev hoş hıram" olacaktır.

A.C

Bu günün en Hayatî mes'elelerinden:

EDEBİYAT DERSİ YOLUNA GİRDİ

"Güneş" in geçen nüshasında "Liselerde edebiyat tedrisatı"nın fecaatini etraflıca anlatmıştım. Bu güne kadar mer'î olan programın en mühim sakameti "sistemâtik" bir edebiyat tarihini esas mihver sayması, ve bunun zarûri neticesi olarak muallimleri "Hayat" la "Talebe" arasında ma'nasız bir hail olarak köhne ve her türlü edebî kıymetten mahrum eserleri okutmak mecburiyetinde bırakması idi. Geçen makalemde de arz ettiğim üzere zavallı çocuklarımız bütün yıl gayet eski bir mazi içinde, bir mezarlıkta dolaşır, Kutat-ı Bilig, Hibet ül Hakayık, Divan-ı Hikmet, Kitab-ı Bakır Gani gibi eserlerden alınma parçaları takır tukur okumağa çabalar-
dı.

Bu defa Ankara'da bu sakamete nihayet verildi. Edebiyat tedrisatında "Bu günün demokratik ve modern ihtiyacı son derece nazar-ı dikkate alınacağı" resmen ve ihtimamla programda emr edildi. Artık çocuklarımız yalnız "Millî edebiyatımıza aid eserlerin en güzidelerinden terbiyevî esaslara göre seçilmiş parçalarla garb edebiyatlarından her türlü-ve bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan kısımlara ve nev'ilere aid-zengin numûneler" göreceklerdir. "estetikman kıymeti olmayan, terbiyevî esaslara göre seçilmemiş bulunan parçalar liselere giremeyecektir. Bu yeni seneden itibaren Türk çocuğu harab bir mezaristanın içinde değil, kan; fikir, hayat dolu bir muhitin içinde gezecektir. Kendi edebiyatında mevcut güzel eserlerden başka Alman, İngiliz, Fransız, Rus, İtalyan, İspanyol edebiyatlarının mu'tena ve yüksek şâh eserlerine kavuşacaktır. Yani tedrisata yardım edecek broşürlerin devlet matbaasında tab'ına başlandı. Artık liseyi bitiren Türk çocuğu "Cihan fikri ve zihniyeti" hakkında sarih bir fikre ve terbiyeye sahip olacaktır: Sha-

keaspeare kimdir, Moliere kimdir, Corneille kimdir, Schiller kimdir..
bilecek, dram, komedi, trajedi...ve daha bir çok beynelmilel ve mo-
dern nev`ileri anlayacaktır.

Bununla da kalmayarak, haftada bir saat sade tahrir temrin-
leriyle uğraşacak, mektep kütüphanesini teşkil eden broşürlerle
müntahabat kitaplarına ve muallim bey`in hâricden intihâb edece-
ği eserlere dair "Dissertation-mütâlaanâme" ler ve yine bu gibi
eserlere aid edebî tahliller ve büyükçe bir eser (Meselâ bir ro-
man veyâ piyesi hakkında, "Çomt-rendu-icmâl" ler meydana koyacaktır.
Daha sonra meşhur edebî mektep ve mesleklerle edebî nev`ilere da-
ir, okuyacağı eserlere tatbiken ma`lumat alacaktır. Hocalarımıza ko-
laylık olmak üzere maarif vekâleti bütün bu yeni esaslara dair ki-
taplara hazırlatmaktadır.

Bunlardan başka yeni program Türk çocuğunu mensup olduğu mil-
letin mâzisine, edebiyatının muhtelif tezahürlerine yabancı bırak-
mak istememiştir. Güneş`in (14) üçüncü sayısında münderic makalem şu
satırlarla bitiyordu: "Yeni tedrisatımız terbiyevî gayelere ve bu
günkü Türk milletinin ihtiyacına göre seçilmiş müntahab parçalara
inhisar edince, bu parçaların tarihi vaziyetini anlatmak için-Fran-
sız, Belçika mekteplerinde olduğu gibi-çocuklarımızın eline muhta-
sar bir edebiyat tarihi verebiliriz" Yeni program mücibince hafta-
da yalnız bir saate münhasır kalmak üzere "Türk edebiyatının menşe
inden bu güne kadar muhtelif Türk memleketlerindeki ayrı ayrı ta-
zahürleri nazar-ı dikkate alınarak mücmel ve mülahhas malumat ve-
rilecektir." Fakat bu ma`lumat-Fransız ve Belçika mekteplerinde ya-
pıldığı vechile-ancak "Pour référence-istişhad için" olacağından
"bu günün demokratik ve modern ihtiyaçlarını" ihlâl etmemesi, "Ter-
biyevî esaslara göre seçilmiş parçalar" dan mâ dasını çocuğa oku-
mak için icbar eylememesi elzemdir. Yani lise talebesine verilecek

mücmel "Edebiyat tarihi malumatı" ancak "izahlı edebî kıraat" lar-
da usulü dairesinde seçilmiş güzel eserlerin tarihteki mevkiini
anlatmak gayesini istihdaf etmelidir. Zaten başka türlü olmasına
yenik programın itinâ ile işaret ettiği "Demokratik ve modern ih-
tiyaçlar" kaydı sarahaten manidir. Nermi'nin (39) numaralı Hayat'
da münderic makalesinde dediği gibi: "Ma'ziye ait müesseseleri yı-
kan bir devlet, irfan ihtiyacını bu müesseselerin karanlık, ve şüb-
heli metrukatı üzerine kuramaz. "Yeni program Nermi'nin endişe et-
tiği şeylerden liseyi siyanet etmektedir. Türk milleti için felah
garplılaşmaktadır. Teceddüdü sevan, milliyetperver muallimlerimizin
edebiyat tedrisatında yenik programın emr olduğu bir umdeden kuv-
vet alarak Türk çocuğunu asrın ma'nevi silâhlarıyla techiz edecek-
lerine şüphemiz yoktur.

Ali Cahib

FALAKA

Ahmet Rasim Bey, bu gün için zevkle, alaka ile okunacak, yarın için en değerli tarihi vesikalar meyanına girecek eserlerinden bir cild daha neşr etti: Falaka.

Falaka, artık tarihe karışan "Mahalle mektebi" hayatını en hurda, en "Pitoresk" taraflarına kadar tasvir ve tersim eden manalelerden müteşekkildir. Bunlar parça parça "Akşam" gazetesinde çıkarken mektepçilikle meşgul arkadaşlardan kaç tanesi:

-Ah kitap suretinde de basılsa!

Demişlerdi. Evet bu kıymetdar makalelerin kitap suretinde basılması pek lâzımdı. Çünkü bu güne kadar istenilen şekilde yazılmamış olan maarif ve mektep hayatımızı ilerde etraflıca tebebbüh etmek isteyenlere Ahmet Rasim Bey'in bu makaleleri en zengin birer memba olacaktır. "Falaka" muharririnin bir mazhariyetide yazdıklarını can sıkıksızın okutmasıdır: İhtiyar, Genç, kadın, erkek herkes bu müfid şeyleri sırf eğlenmek, vakit geçirmek içinde mütalaa edebilir.

İşte eski zihniyete göre çocuğun mektebe yollanmasındaki maksad ve eski hocanın hal ve şanı şu yedi sekiz satırın içindedir:

(Ananın: "Bari gündüzleri olsun başından gitsin, yandı bu oğlanın elinden, ne dur dinler, ne otur bilir!" tarzındaki şikâyetinin ev yurkumuna varacağını hissedilen babanın, bir sabah boyuna cüz'kesesi geçirerek, evdeki küçük minderlerden birini yüklenerek kolundan tutunca "Hoca Efendi! eti senin, kemiği benim!" vasiyetiyle bir gün evvel teslim ettiği o haşarı toramana varıncaya kadar cümlesi, karşısında mum direk durur, sesinden, önün-

deki ders rahlesine sık sık vurduğu değneğinin çat çatından tır tır titrerlerdi.)

Ahmet Rasim Bey, bu zâlim hoca tipinin, o zamanlar halk nazarındaki ehemmiyetini de şöyle anlatıyor:

(Bazen görüyordum: Fatih`te kahvelerin önünden geçtikçe iskenleden fırlayan fırlayana... Elini kemâl-i ta`zim ile öpüyorlardı. Hatta:

-Hoça dediğin böyle olmalı. Elinden sophası düşmemeli! denildiğini bile işitmişim....)

Ma`haza dayaktan hurdahaş olan yavrularının fecaatine tahammül edemeyen ana baba da olurdu. O zaman bir babanın mektebe gelerek "Ben senin sarığını boynuna dolar, eşek sudan gelinceye kadar o sophalarla kemiklerini kırardım, ama ne yapalım ki hâfız-ı Kur`ansın, zalim herif!" yolunda rezalet çıkaracağı da vaki idi ki muharrir "Falaka envai ve davacılar" ünvanlı parçada bunu ne güzel anlatıyor.

Rasim Bey bu hoca tipinin çocuk ve insan ruhunda bıraktığı te`siri şöyle göstermektedir:

(Ben altmış yaşını geçiy orum. Elli dört sene evvel yani altı yedi yaşında falakaya yıkarak ayak parmaklarımı morartıncaya kadar döğmüş olan Hâfızpaşa mektebi hocası "Hafız İsmail Efendi" ye en sofı zamanlarımda bile bir fatiha okumak hatırıma gelmemiştir!.)

İşte eski zaman usûlü mektebe başlanışın pek canlı bir tasviri:

(...Vâlide bohça paketleri açtı. Hiç unutmam: birinden koyu kahverengi rubalarımı çıkardı. Yeni bir hilâli gömlek, üstüne ipekli bir mintan, yine beyaz, sakız gibi çorapları!...Yepyeni galos potin.... fakat fes, hiç görmediğim bir fes: tabiası fardolayı dolu! Büyücek ma`takım bir nazarlık... sağlı sollu, baş

ları taşlı iğneler...Asabesinin önünde mücevher bir ay!Boynuma kıymetdar (lâhur)geçti.Bu ihtişamla safaya çıktım.Herkes bakakaldı.Beni doğruca arabaya götürdüler.Araba da doğruca konağa gitti.Biz vardık, varmadık,mektepte sükün etti,meğer bizim mektep,destgâhçılar mektebinin (ilahi)ci takımını tutmuş....Seven,öpen,ağlayan,dua eden "Ma'sallah!" diyenler arasından beni süzdüler.Konağın selamlık avlusuna inen iki taraflı merdivenlerden indirdiler ki mahşerullah!...İlahiciler bir fasıl geçtiler,âminciler bir hengâme kopardılar.Binişinin bol yerleri kalkık,bir hoca dua okudu,bir (Amin!) daha koptu.Akabinde kendimi midillinin üzerinde,kırmızı bir kolan geçmiş,yeşil ince altınlıkla eğeri üzerinde buldum....Mevkibin tâ önünde uzunca birinin başı üzerinde havaaleli bir şey gidiyordu:Mavi atlası puflla bir minder takımı,ma'rable.Meğer sirmalı cüz kesmele (elîfba) m daha önde imiş....İlahiciler:"Kad-fethullah....."okudular.her dudaktan âminler fırladı...Sonra alay daha gürültülü,daha âmini bol bir reftar ile mektebin kapısına vardı.Beni doğruca hocanın makamına götürdüler.Minderim konmuştu.Hocam bâb-ı meşihata gittiği kıyafetle eyyam-ı sairreye nisbette en mükemlel,en resmi bir sûrette giyinmiş idi.Mübarek elini öptüm,karşısında diz çöküp oturdum.

-Elif,dedi.

Ben de dedim.

-Bu günlük dersin bu kadar.....)

Ahmet Rasim Bey,eski mahalle mekteplerinin hemen hepsi câhil,vebir kısmı aynı zamanda gaddar olan kalfalarından birini şöyle anlatıyor:(Kalfa sabahtan akşama kadar çat tokat,çat değnek,kulak çekmek,kulak çekmenin daha hunhârenesi olan kulak

kıkırdağını tırnaklamak, hocanın-beray-ı ta'zir olacak-"dersi-ni kalfaya dinlettiğiye önünden kaldırıp yolladıklarını ba'zen bir anda kulaklarından yakalayıp sağla, sollu çekip duruşken kuvvetliceşamar indirmek, arada sırada ellerini açtırıp:

-Aman kalfa efendi, bir daha yapmam... Vay... of!

Değişlerine bakmayarak hüngür hüngür ağlatıncaya kadar döğmek, hatta bir sabah hıfza çalışan ince sarıklı sarışın kü-çük hâfızı, bevvab" Tahir Ağa" yı çağırarak onun duvardan "Bis-millah!" diye indirdiği falakaya yatırıp çaplak ayaklarına:

-Sen hem çalışma, sabah ezberini dinletme.... Sonra da ab-dest alma!...

Diyerek üç beş tane o mücalle, çemşir sopadan kaydırmak gibi her biri ayrı ayrı yüreğini oynatan, beni varlığımdan çı-karan muâmeleleriyle nazarımda bir (korku) kesilmiş idi....)

Bu korkunç mektep hayatında çocukların gönlünü arasına neş'e ile dolduran (tenezzüh)lerde olurdu. Ahmet Rasim Bey, (Mektep seyri) denilen bu tenezzühlere birisini ne güzel tas-vir etmektedir:

(....Mektebin önüne geldik ki herkes dışarda... Elhasıl tabur kuruldu. Yola düştük. Eski (Çiviciler) de bir mektep daha bize iltihak etti. (Fatih) Meydanına girdik, bir mektep daha... İlâhi başladı, mektebin biri bırakıyor, diğeri alıyor... (Âmin) in ise bini bir paraya bir cavul cuvul bir çığlık.... Hocalar, kalfalar, hâfızlar, bevvablar yani başlarımızda, hepsinin kavuk-ları enseye basmış, cübbeleri arka taraflarında toplu... Hemen hepsinin göbekleri ilerde... Çevreleri omuzda... Önümüzde, orta-mızda eli destili bir kağ yobaz:

-Su!

Su dediniz mi bakır maşrapa ile sunuyor! Arkamız sırada

kuş lokumcu, kâğıt helvacı, ma'cuncu, şekerçi, türlü türlü satıcı geliyor. Biraz daha yürüdükten sonra durduk. Oturan oturana!... Hafızlardan biri bir (top) çıkardı. Dirilen dirilene. Bağdaşan bağdaşana, taş tutan tutana... derken uçurtmalar uçuştu. Esir almaca, körebe kümeleri toplandı. Birdirbir, uzun eşek başladı..)

Ahmet Rasim Beyin bu yeni kitabında, en tuhaf fakat korkunç manzalardan biri (Topuz Hafızın) isyanını tasvir eden kısım. Bu eski mahalle mektebinin iç yüzünü anlatan ibret-âmis bir hadisedir. Biraz okuyalım:

(O günde divitimi, kâğıdımı çıkardım. Yazıyordum... Dalmışım. Hocanın tarafında mâgeh-zuhür bir gürültü pâyda oldu. Çocuklarının cümlesi yerlerinden kalktılar. Falaka iniyordu. Fakat on beş yirmi gün evvel hoca ile beraber gelmiş olan burna sarıklı hâfız bizim baş hâfıza karşı direniyordu. Yardıma gelen diğer hâfıza da kakdı. Hâfız sendeleyip düştü. Baş hâfızın elinden falakayı da aldı, aktı. Hoca, başına doğru bir sopa salladıysa da çekildi, yemedi. Bir anda baş hâfızın gitleğine sarılıp boğarcasına sığıp. Diğer hafızlarda kalkmışlardı. İmece ile yıkmak, yatırmak istiyorlardı. Fakat Topuz Hâfız mâderzâd bir bokşu imiş. Vurduğunu deviriyordu. Hoca ayağa kalktı ise de önündeki rahlenini inhidâmından, döşemenin sarsılmasından duramadı. Ortada sille, tokat, bağırta, "Aman", "Vay gözüm" sesleri çoğaldı. Bir haldeki Topuz Hâfız Hocanın kalın sopalarından birini kapmış, önüne gelene indiriyor, kendisine yol açıyordu. Mütehevvir, mütearrız bir menâbet ile sopayı her iki tarafa havale ederek ortağı devirip çığneyerek denhaş bir vaziyet almıştı...)

Falaka, Türk Edebiyatında pek mu'tad bir nev'i olmayan (Hatırat) tarzında kaleme alınmıştır. Ahmet Rasim Bey, Muharrirlerimiz arasında bilhassa (Müşahade) ve (Hafıza) melekeleri hay-

ret edilecek derecelerde kuvvetli olmakla mümtazdır:İyi görür,
ve gördüğünden hiçbir tarafına . nisyana uğratmaksızın haklar,
ve sonra bize onu daima samimi,sade,yeni,renkli kalemi ile an-
latır.Hayatının en eski devirlerine ait (Falaka) da görülen bu
müşahade ve hafıza kudretlerine karşı hayran olmanak kabîl de-
ğildir.Şu en formalık kitabın içinde artık mazi'ye karışan sa-
kîm (Mahalle mektebi) nin bütün hususiyeti tersim edilmiş,duru-
yor.Falakayı muallimlerimize,hatta talebâkimize tavsiye ederim:
(Dün)ile (Bugün) arasındaki farkı görmek,ve dinç bir kalemin
ifâdesiyle,hem istifâdeli,hem eğlenceli bir vakit geçirmek i-
çini

Ali Cânib

İLK BÜYÜK MUHARRİRLERDEN

Ş İ N A S İ

Muharriri: Ahmed Rasim

Ahmed Rasim Bey "İlk Büyük Muharrirler" ünvanıyla neşr edeceği seriden birincisi olan "Şinasi"yi bu hafta çıkardı. Müteakiben tab' edilecek kitaplar şu zatlara tahsis edilecektir: Namık Kemâl, Ziya Paşa, Münif Paşa, Rezaizade Ekrem Bey Said Bey, Midhat Efendi, Ebuzziya Tefvik, Şemseddin Sami Bey...

Namık Kemâl'e aid olan kitap hazırlanmıştır. Tab'ına başlanmasını temenni ederiz. Ancak bizde halkı okutmaya sevk eden tam manasıyla "Popüler muharrirlik" ve gazetecilik yapan Ahmet Midhat Efendi'dir. Bu mühim şahsiyeti memleketimizde pek yakından içli dışlı bilen zat da, Efendi ile senelerce berâber çalışan Ahmed Rasim Bey'dir. Bihacheyleh "Ahmed Midhat efendi" hakkındaki kitabın tercihen, ya'ni ötekilerden evvel neşr edilmesini muhterem meslektaşımızdan ehemmiyetle ricâ ederim.

Ahmed Rasim Bey "Şinasi"ye tahsis ettiği esere bir medhal ilâve etmiş, bunda Türk gazeteciliği tarihini "Bir Hülâsa" halinde göstermiştir. Müellif bu hülâsasında en ziyâde (Sainâme-i Haâika) dan iktibaslarda bulunmuştur. Rasim Bey'in dediği gibi "Türkçe Osmanlı Gazeteleri"nin ilki vâkıâ (Takvim-i Vakayi)dir. Fakat ilk Türkçe gazete Mısır'da Mehmed Ali Paşa'nın (1245)de Neşr ettiği Türkçe ve Arapça "Ruznâme-i Vakâyi-i Mısriye)dir. ki "İkinci Mahmut" bunu görerek (1247) de (Takvim-i Vakâyi)i tesis ettirmiştir. Liselerin Dokuzuncu sınıflarına mahsus olmak üzere vücûda getirdiğim "Edebiyat" ünvanlı eserimde de bahsettiğim üzere Takvim-i Vakâyi'nin birinci nüshasındaki "Mukaddeme-i takvim-i vakâyi" de tarihten, vak'a nüvislerin hatalarından

bahs edilerek bâb-ı âli'de kurulan bir meclis-i meşverette "Devlet-i âliyede vuku'bulan mesâlih-i dâdiliye ve kâriciye akayî'i biriktirilmeyib esbab-ı hakikiye ve icâbat-ı zaruriyesi beyan olunmak maksadıyla" Takvim-i Vakayi'nin te'sis edildiği anlaşılıyor. İstanbul'da ikinci gazete "Ceride-i Havadis" tir. Bu nim vesmidir. Sahibi İngiliz "Wilyam Çörçil"dir. İlk nüshası 1256 da çıkmıştır. (sainâme-i Hadika) ya nazaran "Ceride-i Havadis münderecâtı sırf Avrupa letâif-u vukuatına, Amerika, Hind Çin acaibâtına münhasır"dir. Halbuki hakikat bu merkezde değildir. "Ceride-i Havadis" o zaman her şeyden gafil olan Türkiye halkına alelumum ve bu meyanda dâhile aid pek çok alâkabağ malûmat ve haberler vermiştir. İlk nüshasının mukaddemesinde-ki pek dikkate şayan bir yazıdır. Avrupa'da gazetelerin oynadığı rolden bahs edilerek: (...ve herkes bu makûle gazeteleri okudukça sair memâlikte vuku'bulan ahval ve kayfiyata kesb-i öukuf ve mâlumat ederek ezher cihet fâidemenâ olurlar. Ve mezkûr gazeteler umur-u politikkiye ve hususat-ı askeriyye ve mezad-ı ticâret ve sair inbârât-ı lâzimeyi hâvi olduğundan mütalaa edenler herhangi sınıf ve hizmet ve maslahatta bulunurlar ise ona göre hisse-mend-i menfaat olurlar ve gerçi nezd-i devlet-i âliyede Takvim-i Vakayi'i namıyla bir aded gazete-i mu'tebere tab' ve neşr olunmakta ise de gazete-i meşkûre resmi olmak münâşebetiyle her bir güne vukuat ve ufak tefek havadisatı câm'i olmadıgından bu misillü havadisat ve vukuat-ı cüz'iyeye derc olunarak bir aded gazete tab'ı ve neşri bu abd-i müstedim adim-ül istitaa ya'ni İngiltereli Çörçil kenbizaanın öteden beri emel-i mahsus-u âcizânem olduğuna ve zaten dahi devlet-i aliye ve millet-i islâmîyenin hayr-hah samimisi bulunduğuma binaen... bu babda vâki olan istidâd-ı kenterânene taraf-ı devlet-i âliyeden dahi ira'e-i ruhsat buyurulmuş olmağla... işbu gazetenin tab' ve neşrine mübaşeret olunmuştur) deniyor. Mukaddemeden öğreni-

yorus ki (Ceride-i Havadis) on günde bir değa çıkarılmakta,
 (müşterileri tarafına mahsis müvezzi'ler) ile gönderilmektedir.
 İdarehanesi Bahçekapısında "Hamidiye Türbesi" karşısındadır.
 Seneliği (150), altı aylığı (75) kuruştur. ilk nüshasının ilk
 ikinci sahifesinin başından (Havadis-i dahiliye) serlevhası gö-
 rülmektedir. Bunun altında: (Cenab-ı Rab-ı Mütealin bu âlemd
 yarattığı ve halk ettiği mahlukatı içinde hiç bir abes yara-
 tılmış bir nesne olmayıb...) diye başlayan uzun bir ifadeden
 sonra tenbelliğin zararından bahs ediliyor ve nihâyetinde (mâ-
 lis-i umur-u Nâfia)nın vaz'ına lüzum görüldüğü ve "meclis'i
 mezkur tarafından dahi umur-u ziraaate âğan olanlar teşvik ve
 tergib edildiği " yazılıyor... Bundan sonra Anadolu ve Rumeli-
 den gelen haberlerde "Hâsulatın sair senelerden efzunter ol-
 duğu"ndan ve bazı yerlerde yağmursuzluktan tahumlar hâsılat
 vermemiş ile de "Güz mevsiminde ve kış içinde ekilen zehâir ve
 hububatin nemâ ve hasılatını şerkôs medh-ü senâeetmekte bu-
 lunduğu"ndan bahsvediliyor. Mâkza meselâ birinci nüshada ingil-
 tere'de mutbahlarda "Taş kömürü" kullanıldığı anlatılıyor,
 fakat mukaddemeden sonra " Bu kere Karadeniz sevahilinde Ereğ-
 liye karib bir kömür ma'deni bulunduğundan mâdeniyat âlemin-
 de mahereti olan mühendisler ve vapurcular imtihan ve tecrübe
 eylediklerinde ingiltere ve başka yerlerden gelen yağlı ve kuv-
 vetli ve dayanıklı taş kömürünün tıpkı ve aynı olduğunu ifâde
 etmişlerdir" deniyor. Daha sonra "Dersaadet-ı âliyeye liacül-
 ü ticâre gelib giden devel-i mütahaba çarh gemilerinin her
 ayda geldikleri ve çıktıkları günlerin ve yolcu ve meta ge-
 tirdikleri iskele ve mahallesir ifâde ve beyan)ına tesadüf
 ediyoruz. Bilvesile ilâve edilen şu fıkra dikkate şayandır:
 "Tüccar-ı hayriyenin bir küt'a çarh gemileri vardır ki bir
 iki haftada bir kere çarşamba günleri Trabzon'dan Asitane-i

Aliye'ye gelib kezalik iki haftada bir kere Salı günü Trabzon cânibine sefer eder".

Meselâ üçüncü nüshada eski poska kakarı usulünün sakame-
tinden bahs edilerek "Devlet-i Aliyece mahsusen postahane va:
ile me'mur-u mahsus ta'yin" olunduğu muharrerdir. Aynı müşa-
hada sir ingiliz'in gönderdiği mektubun tercümesi vardır ki
bunda tanzimat ile Türkiye'nin yeni bir devre girdiğinden
bahs edilmekte ve muhabirlik vaad olunmaktadır. Hulâsa demek
istiyorum ki "Ceride-i Havadis" on dokuzuncu asır Türkiyesini
tedkik etmek isteyenler için mühim bir menba ve vesiyedir. Ve
"Salnâme-i Hadika"nın zannı gibi verdiği haberler sırf hârice
müteallik değildir. Bizde gazetecilik tarihini hulâsa eden bu
bu mukaddeme şu izahat ile anhatmak istediğim üzere elbette
noksan ve bilhassa gayr-ı kâfidir. Ahmet Rasim Bey eski gaze-
telere, risâlelere bizzat tedkik ve tahlil ederek memlekete
etrafli, hassaten vesikalara müsterid bir eser ihdâ edebilir
ve etmelidir.

Ahmet Rasim Bey Şinasi'nin hayatına müteallik malumatı,
"Ebuzziya Tefrik Bey"nin tahriri ve şifâhi ifâdelerine istinaâ-
ettiriyor. Ve böyle yapmakla pek iyi etmiş oluyor. Çünkü "Şi-
nasi"yi şahsen ve iyice tanıyan odur. Yeni Avrupai edebiyat
ve zihniyaten memlekette bîhakkın bânisi sayılan "Şinasi" hak-
kında bu güne kadar doğru ve etrafli bir şey kaleme alınmamış-
tır, Profesör "Jean Deny" nin islâm Ansiklopedisinde ona dair
bir yazısı intigar ettiğini haber aldım. Henüz görmedim Ahmet
Rasim Bey "Numune-i edebiyat"tan iktibasen Şinasi'nin (1240)
ta istanbul'da doğduğunu yazıyor.

Geçen sene zarfında "Türk teceddüd Edebiyatı Tarihi" ün-
vanlı -Bilhassa ifâde ve görüş itibarıyla pek hoş ve ekseri-
ya isabetli bir eser nesr eden İsmail Habib Bey -inasi için

"1242 de doğmuştur" diyor. Bu iki senelik farkı merden çı-
 kardığını göstermiyor. Hâbib Bey'in zuhûl etmesi ihtimali
 çok vardır. Çünkü vukuatın zamamının tesbit etmek, daha ço-
 rusu "Tarihi sıhhati haiz olmak" noktasından eseri zayıftır
 Meselâ, Şinasi'nin Avrupa'ya tahsile gitmesine delâlet ed-
 meşhur tophane Müşiri Fethi Paşa olduğu muhakkak iken Hâb-
 Bey eserinde "O zaman tophane mâzırı Münif Paşa idi" gibi
 kat'iyen aslı ve esâsı olmayan bir şey yazıyor. (1) Hülâsa
 Ahmet Rasim Bey'in Ebuzziya Tevfik'e istinaden Şinasinin vel-
 det tarihini olarak (1240) kabul etmesi doğru olsa gerektir.
 Bizim bildiğimiz ve mühtelif yerlerde tesadûf ettiğimiz üze-
 re Türk edebiyatı müceddidinin adı (İbrahim Şinasi) dir. "Si-
 cil-i Osmani" (Ali Şinasi) olarak gösteriyor. Süreyya big'i
 tercüme'i hallerde itina karlığını teslim edenlerdeniz, fak-
 bunda aldandığını sanıyorum. Ahmet Rasim Bey bu bahda bir
 şey söylemiyor. Yine sicil "Bitlis-ül als olup Tophanede sa-
 kin oldu" diyor. "Maarif-i umumiye nezareti tarihçe-i teşkil
 ünvanlı eser de dez (sayfa 62) "Şinasi Ali Efendi Bitliblidi.
 Diye bir kayd vardır; Şinasi'nin İstanbul'da Tophane'de
 doğduğu muhakkaktır. Ahmed Rasim Bey, "Kâmus-ül Alâm'ın if-
 desini oğlu merhum Hikmet Şinasi'ninde " te'yiid ettiğinden
 bahs ediyor. Babamın "Tophaneli Mustafa Efendi" nâmında bir
 arkadaşım varmış ki kendisine, komşusu "Şinasi"den bahs ett-
 ğini söyledi.

Şinasi'nin tahsil için ne zaman ve kaç yaşında gittiği
 vâzih degildir. Vâkıa Ebuzziya Tevfik Bey ondokuz yirmi yaş-
 larında olarak gösteriyor ki şöyle böyle (1260) senesine
 tesadûf eder.

Bir çokları ve bu meyanda Ahmed Rasim Bey de bu tarihi
 kabul ediyor. Ahmet Refik Bey'in geçen seneler zarfında bul-

neşr ettiği resmi bir vesikaya nazaran Şinasi'nin gitmesi 1265 senesine tesadüf eder. Kendisine delâlet eden Fethi Paşa (1261-1268) senelir zarfında Tophane müşiri idi. Aynı zamanda Şinasi ikinci ve en mühil hâmisî Büyük Reşit Paşa'ya takdim ettiği:

Bârek-Allah zihî zard-ı Reşid-i Devran

Oldu ahdinde anın müşerih-ül sadr-ı cihan
matla'lı kesidesinde:

Paris'in bâde-â şevkiyle club mest-i harâb
diyor. Bu kasidenin tarihi Şinasi'nin bizzah tesbit ettiği üzere (1265) tir. Vâkıa "Numune-i Edebiyat"da Paris'ten annesine gönderdiği (1 262) tarihli bir mektup münderistir. fakat bunda bir rakam hatası olması muhtemeldir. Şinasi'nin Avrupa'ya gideceği sırada Tophane müsteşarlığında bulunan Zîver Efendi'nin de "Hasb-ül Meslek himâle ve eddettiği" meşhurdur. Bu Zîver Efendi meşhur Zîver Paşa olacağına göre onun "Sicil-i Osmani"de muharrir tercüme-i hâlinde "Tophane müsteşarlığı" değil, "Fabrikalar nazırlığı" mukayyedir. Bu da (1263-1264) seneleri zarfındadır. Hulâsa muhtelif delâletler birbirini tutmuyor. Eğer Ahmed Refik Bey'in neşr ettiği vesikanın tarihinde bir yanlışlık yoksa Şinasi'nin (1265)de Paris'e gittiğini kabul etmek zaruridir. Ohalde Ebuzziya'nın iddiası sükût etmiş olur.

Şinasi'nin 8 Zikra'de 1271 de Meclis-i Maarif azalığına ta'yin edildiği "Maarif-i mumumiye nezâreti tarihçe-i teşkilat ve icraatı"nda mevcut (Sahife 62) bir vesika ile müsbettir. O hane zarfında kendisinin "Tophane-i Amire Ketebesî Müttehyyi-

(1) Habib Bey'in eserlerinde bu tarzda hâşî hatalar vardır. Meselâ Akif Paşa hasmı Pertev Paşa ile "Edhem Pertev" paşa'yı da karıştırmıştır. Maahaza Abdülhalim Nevduh merhum da "Tarih-i Edebiyat-ı Osmaniye" ünvanı küçük eserinde aynı yanlışlığı yapmıştır.

zânından" olduğunu ve "Râ'tbe-i Saniye sınıf-ı Sânisıyla " ayrıca taltif edildiğini de öğreniyoruz. Fakat "Encümes-i Dâniş"e aza olduğuna dair eski bir vesika yoktur. İsimleri ma'lum ve mahfuz azâ meyânında da okumuyoruz. Vâkıa Reşid Paşa'ya takdim ettiğî (1273) tarihli bir kasidesinde:

Huzurum encümen-i dâniş olmuş ehl-i dile
Kim anda müsha-i zâtım olunmada tevkîr
diyor ama bu beyit mutlaka encümene âzâ olduğuna delâlet etmez.

Ahmed Râsim Bey, Ali Paşa'nın ilk saderetinde Şinasi'nin azlı edildiğini, 1268 'de Raşid Paşa üçüncü defa saderete gince izde-i memuriyete mazhar olduğunu yazıyor. Şinasi bu azlı mes'elesine 1273 te kaleme aldığı kasidede temas ve müsebbiblerdin Seyhülislâm Ârif Efendiden:

Kavukla Ârif billah olur mu şeyh-i ceruh
Cenab-ı humku ganidir, zavallı akl-ı fakîr
diye hacıyâne bahseder Arif Efendi 1270 Cemâz-ül âhîrinin on birinde şeyhülislâm olduğuna göre (Şinasi'nin azlı ancak bu tarihten sonra vukua gelmiş olabilir. Ali Paşa (1271) de ikinci def'a sadrazam olduğuna ve sadereti (1273)e kadar devam ettiğine, 1273'te onun yerine beşinci def'a olmak üzere Reşid Paşa geçtiğine ve aynı zamanda Şinasi'nin yazdığı kasidenin tarihi de 1273 olduğuna nazaran Şinasi'nin azlı 1271 den sonra olması icâb eder. Bu gibi ufak tefek cihatlerden sarf-ı nazar, Ahmed Rasim Bey'in "Şinasi" lakındaki kitabı hey'et-i umûmiyesi itibâriyle gayet kıymetlidir. Obûyük adamın hayatına dair ne bulduysa toplamış, ayrıca "Müşehhât ve vedkikita mesteri'd muhtelif telakkîyat, mütalaat ve mülâhazat"ı göstermiş, bunlardan başka Şinasi'nin kaleme aldığı mensur ve manzum eserlerden "Numuneler" iktibas etmiştir. Bu himmetinden dolayı Ahmed Rasim Bey'e teşekkür ederken bilhassa "Ahmed Mithat" efendi hakkındaki temennimi de tekrar

eylerim.

Ali Cânib

Hayat Mecmuası 2. cilt, Sayı:44 sh.346-347 29 Eylül 1927

Bir şiirinde:

Siz sevin ey dumanlı dağlar

Gönlüm neye gizli gizli ağlar?

Diye soran -ta'birin en kuvvetli manasıyla-bu "Mâderzâd" şair, daha mini mini iken Leylâ ile Mecnun'u, Âşık Kerem'i, Âşık Garib'i, Şah İsmail'i, Âşık Ömer'i, Derdli'yi okumuş, küçük saziyle o kitaplardaki:

Bölük bölük olmuş hûri kızları

Hiç birisi Gül'izâra benzemez

kabilinden şiirleri terennüm etmiştir. Celâl'in "Küçük Gelin" ünvanlı bir romanı vardır, kendi hayatını tasvir eder. Baştan başa samimi tahassüslerle doludur. Kitaba şu ünvanı vermesi, doğururken vefat eden zevcesi ondört yaşındaki "Fehime"nin bedbaht mâcerâsını tahkiye etmesine mebnîdir. Celâl bu eserinde isimleri değiştirmiş, meselâ kendisine "Cemâl", demiştir. İlk sahifelerde çocukluğunu anlatırken derki "... Cemâl'de bu aralık şiir hevesleri uyanmış, mevzun -fakat ma'nasız- bir iki şey de söylemişti. Fakat bilmem neden, küçük kalbinde kendisinin de menba'ını bilmediği bir te'essür besleniyordu. Meselâ, bir mehtap fikrini işgâl eder, bir seher kalbini inşirahla doldururdu. Bir kere sebepsiz ağladığını görmüşlerdi." Babası memuriyetle Anadolu ve Rumelide pek çok dolıştağı için Celâl vatanın binbir manzarasını görmüş, "Şam"ın portakal, Limon, Turunç ağaçları arasından gurublarını, "Amik" ovasının sükutunu, "Beyrut"un denizlerini, "Erzurum"un karlı dağlarını seyr etmiş, "Antalya"yı, "Adana"yı, "Edirne"yi, "Sofya"yı gezmiştir. Nihâyet, büyüdü: İstanbul'da yerleşti. Babası Hakkı Paşa'nın jandarma dairesinde mühim bir mevki'i vardı. Kendisi de oraya devam etmeye başladı. O zaman "Tercüman-ı Hakikat"ta yazdığı şiirlerin altında imzasını "Jandarma dairesine mensub Mehmed Celâl" diye okuyoruz. O zamanı anlatan şiirleri arasında meşhur bir mûsiki mualliminden ders gördüğünü anlıyoruz. Zavallı şair gençliğinin en buhranlı bir devrinde Büyükkada'da (Anna) isimli bir kıza vuruldu. Kendisi "Küçük Gelin"de bu mâcerânın başlangıcını şöyle anlatıyor: "... Bu gecelerin birinde, Marmara'ya nezâreti olan yalılardan birinin çiçeklerle müzeyyen bir balkonunda, esâtir perilerinden ayrılmış da oraya uçmuş kıyas edilecek kadar güzel bir kız, elini başına dayamış, marmaranın pertevli dalgalarını seyr etmeye başlamıştı. Heybeliada'dan bir sandal geliyordu. Sandal bu balkonun altından geçti. Dümeni idâre eden bir delikanlı başını kaldırdı. Bu yalı kimindi? Bu kız hangi familya'ya mensup idi. Delikanlı bunu sandalcıdan anladı. Büyükkada sandalcıları neler bilmez!.. Bu kız bir Ermeni kızaydı. Adel (Anna) tesmiye olunuyordu. Adel, Adel! Delikanlı bu tatlı ismi

hafızasına nakş etmek istedi. ümid? Bir daha görecekmiydi?... Bu delikanlı Cemâl "Celâl" idi.... Tesâdüf ekseriya muhabbete imdâd eder. Bu kızın babası, Halim Bey (Hakkı Paşa) ile an bâb oldu. İki aile görüştüler. Evet, en evvel, başlar eğildi. Çehreler kızardı. Sonra göz ucuyla yekdiğerine bakışlar başladı. Bunlar bir iki gecede vuku' buldu. Daha sonra rişte-i lâtif sevdaya merbut olan kalblerin helecanının aksinden titreyen sesleriyle dudaklarından bir iki kelime döküldü. İtiraf-ı muhabbetin yegâne isbatı olan bir iki damla yaş Adel'in mavi, Cemâl'in siyah gözlerini ıslattı. Cemâl'in haline âgâh olan Halim Bey ailesi İstanbul'a geldi. Zavallı Cemâl !, Unutamıyor! Hayatı, iki mavi göze karşı inkişaf eden bu delikanlı, artık hasretin ilk darbesiyle cerihadar olmuştur..." Neşr ettiği şiir mecmualarında, hassaten "adâda söylediklerim" de "Anneye" ye dair ne kadar şiirleri, bu şiirlerin arasında ne kadar güzelleri vardır. (1) İşte bir tanesinden beş on satır:

ADADAKİ PERİ

Ey hüsn-ü mücessem, şafakın nûrumusun sen!
Berâber münevver gibi geçtik seherimden,
Ancak bu kadar dilber olur nîr-i enver
Hüznümle berâber mi yaşarsın şaşarım ben
Ancak bu kadar vechi olurdu keder efgin
Girseydi eğer bir bulutun altına ahter!

Ey hüsn-ü mukaddes, tayrân ile semâya
Göz yaşlarımı atma fakat hâk-ı fenâya
Gülşenleri terk eylemez elbette çiçekler,
Uçsan bile bir gün adalardan başka fezâya
Bir fikir uçurursun kanadından şuarâya
Sâfilleri tenvîre iner çünkü melekler....

İşte bir şarkı ki yine o kıza dairdir:

Cânânı uyandırmadı hayfâ ki vürûdum,
Mahmur safadır uyuyor çeşm-i kebûdum
Ol şûha gelir ninni makamında sürûdum
Mahmur-u safâdır uyuyor çeşm-i kebûdum
Kirpikleri bir sâye-i zerriñ eder ezhar
Çekmiş yüzüne saçları bir perde-i zer-târ
Ey bâd-ı sabâ, esme, henüz olmadı bâdâr
Mahmur-u safâdır uyuyor çeşm-i kebûdum

(1) Bu satırları yazmadan evvel "Adada Söylediklerim" i aradım. Bir zamanlar kitapçı dükkanlarının kıyıllarında, bucaklarında sürünen bu mecmuayı bâb-ı Âli caddesinde bulamadım.

"Mehmet Celâl"i pek yakından tanıyan "Ahmet Rasim" Bey "Muharrir Şair Edib" ünvanlı kitabında bilvesile bu bedbaht şairin hatıralarından da bahs eder. Meselâ bir yerinde şunları anlatır: "... - Bîçâre Celâl, bütün hayatında pederinden şikayet edip dururdu... Sevdığı Anna'nın hâtıra-i garâmını ölünceye kadar unutamamıştı. İş-rete inhimak-ı şedîdi neticesinde bâzen cünûna müşâbih ala'im gösterdiği vâkidi. Hatta bir gün Fevziye kıraathânesinde Ali Ulvi Bey'in fesini kapıp sarachane tarafına doğru kaçmış, beni de Galata'da Havyar hanı önünde aynı muâmelede bulunacağını söyleyerek tehdid etmişti. Kitapçılarda açtığı hesap cârîden kırma, kırdırma sûretiyle bedbaht idi. Büyükada'da oturduğum senelerde bir gün Andelîb ile beraber çıkageldiler. Eyvah! Burada ben bu iki deliyi nasıl idâre edeyim? Derhal merkepleri çağırdım. Bindik. Debiyasgalos deyip yürüdük. Çamlar altında oturduk. Ma'hezâ bir saat sonra ikisi de birden ayaklandı. Celâl bağırlıyor, Andelîb bağırlıyordu:

-Sus!

Demek, onlara:

-Sesinize ne oldu kısıldı mı? Bağırsanız!

Ma'nasına geliyordu... Bırakıp gitmek te elimden gelmiyordu. Gelen geçen bize bakıyor, hatta kadınlardan, çocuklardan pek çoğu korkuyorlardı. Ennihâyet bilmem ne oldu, ikisi de birden ağlamağa başladılar. Buhran hitâma eriyor, Fransızlar (Ufak bir rüzgâr yağmuru dindirir) derler. Ama burada beş on damla gözyaşı fırtınayı dindirdi idi. Meğer Celâl Anna'yı hatırlamış. Andelîb de onun ağladığını görünce kendisini zabt edememiş imiş. Bana bu hal dokundu, pek müteessir oldum. Gözlerim sulandı. Bîçâre Celâl beni de müheyyâ-yı bukâ görünce yerinden fırladı. Anna'nın hanesi istikâmetine dönerek bilirtici:

Ada!.. Ey miskin dildâr! Sende sonbahar ağlar

Celâl ve Rasim ağlar, Andelîb-i dilfigar ağlar

Diye avazı çıktığı kadar bağırdı idi...."

Celâl gitgide -tıbki Fransız şairi Verlaine gibi- tam bir yaş, bir serseri olmuş, sokaklarda sızıp kalmış, evinden mechul yerlere firar etmiş, hatta tımarhaneye bile girip çıkmıştır. Şiirlerinde o zamana hâkim olan üstadlardan Muallim Naci'nin, Recaiizâde Ekrem Bey'in te'sirleri görülür. Fakat duygu ve heyecan itibariyle çok orijinal, çok şâirdir. (Edebiyat-ı Cedîde)nin ilk senelerinde Servet-i Fünuncular'a hasm olmuş, Hüseyin Cahid'le münakaşalar etmiş, ma'heza:

Gâhi ta'azzülü seviyor tab'ım ey Celâl

Gerçi demem, zamane ta'azzül zamanıdır

Beytiyle teceddüdün lüzumunu his ve i'tiraf etmiştir. Fakat gazelleri içinde pek güzelileri vardır.

İşte üç beyit:

Aldı mevlâ gönümün en sevgili Leylâ'sını
 Nâgehân divâne gönüm aldı ya Mevlâsını
 Arz-ı didar etme ey büt,deyrde hayrân olup
 Atmasun âğuşdan Meryem âna âsasını
 Kays-ı mahzunun revân-ı pâki şâd olsun diye
 Nağme-i âhımia doldurdum cünûn-u sahrâsını

(Mehmed Celâi)in (Bûse-i muhabbet)ünvanlı bir şiirinden bir-
 kaç parça alıyorum:

Gurûb edince güneş münteha-yı deryada
 Seninle gel gezelim sâkitâne tenhada
 Nücûmu seyre dalarken cinân bâlâda
 Ağaçların arasında kenar-ı sahrâda
 Uzat dudaklarını ey peri,dudaklarıma

Semâda sâikalar gürledikçe hiddetten
 Kaçar ufuklara şimşek sehab-ı zulmetten
 Düşer sirişk-i keder dâde-i tabiatten
 Kaçıp kucağıma atar havf ve dehşetten
 Uzat dudaklarını ey perî dudaklarıma

Dem-i âhîr hayatımda mahv olunca evel
 Bırak yanaklarını âteşin debhanıma,gel;
 Seni öpe öpe ölmek ne tatlıdır,ne güzel
 Eğer müsâde eylerse bir dakika ecel
 Uzat dudaklarını ey perî dudaklarıma

Mehmet Celâl pek derbederâne bir hayat sürdükten sonra bun -
 dan on,on beş sene evvel vefât etti.

Ali Cânib

AKADEMİ MES'ELESİNE DAİR

Bu meseleyi ortaya kıymetli bir edibimiz attı; lehinde aleyhinde en ziyâde lehinde-hayli arkadaşlar söz söylediler. Tahmin ve ümid edilmediğine göre bu müessesenin vazifesi Türkçe'yi ve Türkçe imlâyı zabt ve rabt altına almak olacak. Bu itibarla "Akademi" yi teşkil edecek zatlardan "edebî ve ilmi sulta" sahibi olmaları ehemmiyetli ve elzemdir. Onlarda böyle bir kuvvet olmadan, "Türkçeyi ve Türkçe imlâyı zabt u rabt altına almak" için verecekleri hükümlerin elbette bir te'siri olmaz. Bu gün felsefeyle, ilimle, edebiyatla uğraşan zatlardan arasında ise böyle bir kudrete ve kuvvete sâhib kimseyi hatırlamıyoruz. Aynı zamanda yazı lisanımız "Konuşulan Türkçe" ye henüz son beş on sene zarfında yaklaştı. Tekâmülünü ikmâl etmeden onu durdurmak, birkaç ferdî hükmün kararıyla bağlamak ne kadar fayda verebilecektir? Daha doğrusu bağlamak kabii olacak mıdır? İmlâ meselesine gelince: İzzibat, arzu edilir bir şeydir. Fakat Türkçe imlâsının inzibatsızlığı - ki zannedildiği gibi beş senelik on senelik bir hâdise değildir. -Bana göre büyük zararlar vermiyor?.. Hepimiz kehimelerimizi başka şekillerde yazmakla beraber, pek âlâ birbirimizin yazılarını kolaylıkla okuyabiliyoruz: Apdullah Cevdet Bey'in "Radikal" tarzı bile bu cümbüşe dâhil olduğu halde!.. Ben akademiye taraftar olan dostlarımızdan bir kısmının -Bu müesseseye ihtiyac gösteren mes'eleler hakkında-uzun uzâdıya düşünmemiş, hazırlanmamış olduklarını da görüyorum. Meselâ bir zat- Eğer gazetelerin verdiği havadis doğru ise- Akademinin Konya'da te'sisini ileri sürüyor. Niçin ve hangi sebebe binaen Konya'da? Eğer akademi "Türkçe ve Türkçenin imlâsı" mes'eleleriyle uğraşacak ise -ki bu zarurîdir- Yazı lisanının geçirdiği safhaları tedkik etmek mecburiyetindedir. Bunu te'min içinde en eski yazmalardan i-

104

tibâren her asrın imlâsı safhalarına tetkik etmek lâzım gelir. "Hakikat" ve "Şeniyyet" e ittiba`ve şahsi, keyfi hükümlerden te-
baüd için bu ne`î tetabbu`larda "Tarihi usûl" e riâyetkâr ol-
mak elzendir. Konya`da bunu te`min etmeği ise müteassir, hatta
gayr-ı mümkün sayıyorum. Vesîkasız, vâsitasız, kitapsız ilmî tetab-
bu`lar nasıl olabilir, aklım ermiyor: Meğer ki (Rast gele zeyd ü
amren) sığa seline itibar edile!.. Bir lisanın bünyesi, tıpkı bir
insanın bünyesi gibi kendi benliğinde mündemidir. İki üç filolo-
ji kitabı okuyarak Türkçe hakkında hüküm vermek, meselâ Paris`te-
ki bir doktora mektupla reçete sipariş etmeğe pek benzer! Ben böy-
le düşündüğüm için "Ak`ademi mes`elesi" ne dair fikirlerini der-
niyan edenler içinde Köprülüzâde Fuad Bey`i kendi nokta-i naza-
rına muvâfık ve mülâyim buluyorum. O diyor ki: "Bizim memleketimiz
için, Fransız akademisi tarzında, ya`ni, sadece yetişmiş san`atkar-
ları sînesinde toplayacak bir müesseseden ziyâde, en genç mem-
leketlerin bile tatbikine uğraştıkları ulûm akademisi tarzında
bir teşekkülün daha müfid olacağı kanaatindeyim. Küçük, mütevâzi
bir akademik merkezle ve encümenlerden tereküp edecek bir mü-
essese, bu gün için parlak görülme bile, istikbal için pek mü-
fid olabilir... İlim adamlarına yetiştirmek için her şeyden ev-
vel ilme hasr-ı hayat etmek isteyenlerin yaşamasına ve çalışma-
sına imkan bahş etmek lâzımdır. Bu da ilmî merkezler, enstitüler,
hülâsa ilmî teşekküller yaratmakla olur. İlim yoluna girmek is-
teyen ne kadar zekâlara tesâdüf ediliyor ki, önlerinde gördükle-
ri nümûnelerin fecaatinden korkarak daha baştan başka yollara
sapıyorlar...."

Fuad Bey, o kıymetli edibimizin ortaya attığı mes`eleyi bu
semere dâr şekilde halletmek imkânını ileri sürüyor ve kanaatin-
ce pek doğru söylüyor.

Vaktiyle yapıldığı gibi, sırf mekteplerde, mektep kitapların-
da, talebe vazifelerinde riayet edilmek üzere bir "imlâ rehberi"

vücûda getirilebilir.Hatta böyle bir eser esasen mevcûd olduğuna göre tatbiki emr olunur.Bu başka bir iştir.Ve fayda da verebilir.Fakat bu güne kadar bünyesi tetkik edilmiş olan lisanımız hakkındaki tetabbu'lar uzun senelere,ve sabırlı çalışmalara muhtaçtır.

Şunu da kayd edeyim ki ilmf,edebi istilahlıar bahsinde Yakup Kadri Bey'in mülâhazasını pek musib görüyorum:Garb "Beynelmilleliyet" ine dâhil olmuş ta'birleri aynen kullanmak yalnız ma'kul değil,bizim için artık zarûfidir.Hatta hayatın ilk sayısından itibaren bu nokta-i nazarı ta' kib etmiş,meselâ bilvesile bir makalemde şunları yazmıştım:"Pastoral ta' biri latince çobanlara dair ma' nasına gelen pastoralist kalimesinden azmandır.Bazı zatların bunu eş'ar-ı râiyâne terkibiyle lisanımıza nakl ettikleri görüldü.Beynelmillel mahiyet almış ta' birlerin,istilahlıların Türkçeğe aynen naklini hiç zaraflı bulmuyorum,bundan dolayı derslerimde,makalelerimde pastoral nev'i deyip geçiyorum...."Bu gibi istilahlıarda kafa yorub Arabça mukabil aramağa,uydurmağa çalışacağımıza garb milletlerinin kullandıkları ta' birleri olduğu gibi kabul ederek mesâlmizi daha mühim ve mu'dil cihetlere hasır etmeği münasib görüyorum.Çünkü yeni ve Arabca bir istilahlı koyunca bu şahsı ve ferdi bir teşebbüs olduğundan yanına Frenkçe mukabilinide vâzetmek zaruretini hissediyoruz.Ma'mafih bu mülâhazanın aleyhinde olanlar aksi tarzda hareket edebilirler.Bu gün kimse de "İlmf sulta-otorite" olmadığı için bu tehaşuf,pâk zarûfı olarak tezahür edecektir.Biz yarın için selâhiyattar âlimlerin yetişmesine çalışalım ki yazı dilimizdeki bu teşevvüs zail olsun! Mes'ele şu noktaya dayanınca farz edelim ki bir akademi mevcuttur ve "Hayır,pastoral demiyeceksiniz!" dese,Yakup Kadri Bey'le ben veyâ şu bu,bu emri dinlemesek meşhur Abdullah Çavuş'un dediği gibi:

-Kıyamet mi kopar?!

Bir şey kopmaz, ve herkes yine bildiğini yapar!

Pek kıymetdar edibimiz bir akademi tesisini ne kadar arzu ediyor, bilemem. Fakat te`sisinden sonra kendi mülâhazalarından zıd kararlarında verilmeğe başlandığını görürse hiddetleneceğini ,üslûbkar kalemiyle ortaya, profesör "Astier Rehu" (I) gibi tipleri çıkarıp haklı olarak hicvedeceğini zannederim.

(I) Davdet`in "Lâyemut" ünvanlı romanındaki iki tip.

ALİ CANİB

GÜNEŞ MEC. N.17 SH:2 15 Teşrin-i evvel 1927

MECMUALARIN ROLÜ

Bir devir edebiyatını tedkik ederken o devir içinde yetişen şairler, muharrirler, hakkında zamanlarının telakkilerini de öğrenmek icâb eder. Bunu te'min için hatıra evvelâ "Tezkiretü'l Şuara"lar gelir Vakıa bir tezkireden meselâ bir şâirin yaşadığı asırda nasıl bir mevki' olduğunu istidlâl edebiliriz. Ez-cümle "Sâlim Tezkiresi"ni karıştırdınca "Nedim" için-bütün şairlerden esirgediği— bir husûsî ünvanın kullanıldığını görüyoruz: "Nedim-i taze zeban" Sâlim Efendi, bu ünvanla beraber "Lâle Devri" mümessilini uzun ve mübalağalı satırlarla medh ü sena eder ve "Ruh-u kelâmdan zevk-ı tamî olan şuara-yı benam-dandır ki gülşen-i endişesinin her vîrd-i mutarra-yı bî humâlf hayret ferma-yı bülâbül-ü şahsâr-ı hayal, ve hilâvet-imakal-kand misâli mısır-ül belaga-ı kemâlde revnakşiken güftar-ı erbab sihr-i belâldir... Kendüye mahsus olan edây-ı dilpezir ile bizim şu'arada terânesaz olsa manend-i andelib ol devha-i kemâlin sair tuyur-u mevzun-üs secî-i belliğ-el mekalin fart-ı lezzet-i simainden dembeste ve lâî eder..." der Mirzazâdeye göre genç Nedim'in "Asar-ı revnakbahş Mecmua-ı şuara ve güftârı bilcümle malum-u zürefa olduğundan meşhur cümle-i enam ve meşhud hâs u âm"dır. Fakat aynı seneler zarfında başka bir tezkîre kaleme alan "Safâî" Efendi'nin bir kısım şâirlere sahifeler tahsis ettiği halde Nedim'e üç beş satırı kâfi bulunduğunu müşahade ediyoruz: "Asrın şuarasından ve andin fusehasından lâyıık-ı izz ü ikbal bir mahdum-u melik hisaldir. Eş'arı gayet muhayyel ve güftarı katı hîbedeldir!"

Vâkıa bu günki zihniyetle muhakeme edersek bu sözlerde mübalağalı bir medh buluruz. Fakat eski inşanın "Estetik"ine vâkıf olanlar bu fıkralardaki hükmün pek lâkaydâne olduğunu anlarlar. O halde Safâî Efendi Nedim'e karşı niçin böyle davranmıştır? Sebebi şudur ki Sâlim, tezkiresini yazdığı zaman genç bir münşi ve şairdi. Nedimle dü-

şüp kalkıyor, Çelebizâde Âsım gibi, Seyyid Vehbi gibi, İzzet Ali Fey (Sonradan paşa olmuştur) gibi... muasır gençlerin Nedim'e karşı meftunluklarını, ve bizzat Nedim'in kudret ve mahâretini biliyordu. Safai ise ihtiyar bir adamdı: "Kudemâ üzre mezeden hâli" olmayan şiirleri vardı. Hele zekî bir adam da olmadığı için genç şairin edebiyat sahasına getirdiği yeni âhengi idrak ve takdir edememişti. Nedim hakkındaki ihmâl ve lâkaydisinin sebebi budur. Fakat madem ki bir tezkire, bütün muasırlarınca kıymeti takdir edilmiş bir şair hakkında böyle davranıyor, bundan şu netice çıkarki bir edibin, zamanındaki mevkiini, o devirde kaleme alınmış bir tezkirenin mülâhazalarına istinad ettirmek bizi bazen aldatabilecektir. Bu gibi adamların hal ve şanları, devirlerindeki vaziyetleri hakkında resmî ve hususî tarihlere müracaat etmek te elbette ihmâl olunamaz. Fakat kanaatimce eski bir şairi hayatındaki mevki'yle tanımak için, o devir esnasında kaleme alınmış mecmualar en doğru fikir veren vâsitalardandır. Bu mecmualardan ba'zısı meşhur adamlarca, ekserisi öteki beriki tarafından vücûda getirilmiştir. Kim kaleme almış olursa olsun, o esnada şöhret bulan veya şöhretini gayb etmeyen şairlerin eserlerini toplamış olduğuna şüphe yoktur. Müntehib, tanınmış bir adamsa, şahsi zevkinin bizce ehemmiyeti derkârdır. Lâalettayin ve mechul bir adamsa, şahsi bir zevkten ziyâde umûmî bir telakkiyi göstermesi itibariyle daha mühimdir. İstanbul'un bazı kütüphaneleri, ezcümle Millet, Halis Efendi, Nur-u Osmaniye... gibi bir kaç bu nev'i mecmualar itibariyle pek zengindirler. Bunlarda, meselâ hicri on ikinci asra aid ne kadar mecmua gözden geçirdimse hemen hemen muayyen adamların gazellerine, kasidelerine tesadüf ettim : Başta "Nâbi" olmak üzere, Nedim, Kâmi, Neylî, Seyyid Vehbî, Sabit, Âsım... Vâkıa bazılarında, ötekilerde hiç görülmeyen isimlere de rast gelinmiyor değil. Fakat ekserisi aşağı yukarı demin arz ettiğim muayyen şair adları etrafında toplanmaktadır. Meselâ onuncu asırda yazılmış olanlarda da en çok F Mesîhi, Necatî, Figanî, Zatî, Dâkî, Lâm'î, Makalî,

Ahmet Paşa... mahlaslı eserler okuyoruz. Bazı mecmualar bize şairler arasındaki mütayebeleri, hususiyetleri öğretir; Meselâ Milli Kütüphanesinde(619) numarada mukayyed mecmuada ⁽¹⁾(Mesihî)ile(Zatî)nin böyle karşılıklı manzumeleri münderictir.Nur-u Osmaniye'de(4960)numaralı mecmua delâletiyle anlıyoruz ki:

Geçti kıllıktan fiten-i rûzgâr

mısralı,Sabri'nin deñil,İkinci Kurat'ındır. Meşhur Şeyhi — Mecmuanın ifâdesine göre- onu "Kaside eylemiştir." Yine o kütüphanede (4962) numaralı mecmuada,bize Bâki'nin meşhur :

Ruh-bahş oldu mesiha-sıfat enfas-ı bahar

diye başlayan kasidezinin (Mesihî)ye,(hâtim)kasidezinin de(Necati) ye nazîre olarak kaleme alındığını öğretiyor. Şu büyükçe mecmua bilhassa onuncu asır edebiyatı için mühim bir müracaatgahtır. Yine Nur-u Osmaniye Kütüphanesinde (4322) numaralı ve (Mecma'-ün Nezâir)Unvanlı büyük mecmua bu noktadan ehemmiyetlidir. Mürettibi o devir şairlerinden "Nazmi"dir Tezkire sahibi "Sehi Bey"der ki: "Nazmi,Câmi'-ün Nezâirdir. Vilâyet-i Rum'da ne denli şair varsa ki birbirine nazîreler demişlerdir. Cem' edip kendisi dahi hayli nazîreler demiş,kâbil ve ehl-i dil yiğittir." Bu dikkate şayan eserler içinde Nizâmî'nin Ahmet Paşa'nın, Necati'nin,Revani'nin,Şem'ânin, Basrî'nin,Atâ'nın pek çok gazellerini okuyoruz. Nazmi,müntehabatını vezânlere göre tertib etmiştir. Meşhûr Şeyhî'nin kendisinden sonra gelenler üzerindeki ta'sirini bu kitapta pek vâzih gösterir. Millet Kütüphanesinde (617) numaralı mecmua on ikinci asır şairlerinin birbirine karşı vaziyetini ta'yin edecek delâletleri hâizdir. Nur-u Osmaniye Kütüphanesinde (4252) ve (4253) numaralı mecmualarda onuncu ,on birinci asır şairlerine aid yine vezinlere göre tanzim edilmiş beyitlerden müteşekkildir.Bu iki cildin

(¹)Bu kütüphanede kitap numaraları bir kaç kere değiştirilmiştir.Arz ettiğim numara bundan üç sene evveline aiddir.Müracaat etmek isteyen zatlar bu ciheti nazar-ı dikkate alarak eski deftere de bakmalıdır.

câmiî (Hisalî)dir.

Ezâzîlerinden laalettayın şurada bahs ettiğimiz bu kabil mecmualar, Edebiyat tarihi tedkiklerinden mühim rol oynarlar. Bizi acele, şahsî hükümler vermekten men ederler. Fakat zaten kütüphanelerimizin katalogları olmadığı, elde mevcut defterler de yalan yanlış tertib edilmiş bulunduğu için isim ve ünvanı haiz kitapları bulmakta bile ne kadar zahmet çekildiği meşgul olanlarca ma'lumdur. Halbuki mecmualar hiç bir işareti, nâmı hâiz değildir. Tetkik edilen mevzu' ve bahse dair bunlardan istifade etmek daha müşküldür. İnsana ancak tesadüf yardım edebilir. Meğer ki sırasıyla kütüphanelerin mecmualar kısmı gözden geçirilmiş, notlar alınmış olsun! Ma'lum ve ma'ruf (Tezkiret-üş Şuara) lardan başka bu mahiyette yazılmış ufak tefek risâleler de vardır ki edebiyat tarihi tedkikinde bu mini mini tezkireler bize müfid olur. Meselâ Halis Efendi Kütüphanesinde (5559) numarada mukayyed (Silahtarzâde Mehmet Emin Efendi tezkiresi), Rıza Paşa Kütüphanesinde 778 numarada mukayyed (Zeyl-i Zübdet-ül Eş'ar), (1)2351 numarada mukayyed (Güftî'nin manzûm Tezkiret-üş Şuarâ'sı) gibi eserler bu cümlededir.

Yukarıda bahs ettiğimiz mecmualar arasında böyle risalelere de tesadüf edilir ki bize bir eserin en eski metnini göstermesi itibariyle gayet ehemmiyetlidir. Bu eski metin delâletiyle o esere sonradan yapılan ilâveleri öğrenmiş oluruz. Meselâ Âzerî şairlerinden "Refii'"nin "Beşâretnâme" ünvanlı eserinin pek eski bir nüshasına tesadüf ettim ki zahrındaki mühürden vaktiyle ikinci Feyazid'in kitapları meyanında bulunduğunu anladım. "Beşâretnâme"nin İstanbul Kütüphanelerinde şimdiye kadar dört beş nüshasına tesadüf ettim. Fakat bu güne kadar elime geçenlerin en eskisi budur. Bu eski nüshanın delâ-

(1)Zübdet-ül Eş'ar meşhur Kafzâde'nindir. Zeylini yazan Mehmed Âsım'dır. Bu zeylin içinde 119 şairin eseri vardır. Rıza Paşa'daki hüsnâ müellifin kendi el yazısıdır.

letiyile anlıyoruz ki-Ekseriya mu'tad olduğu üzre— bazı Beşâretnâme nüshâlarına sonradan hayli parçalar ilâve edilmiş olsa gerektir.Mesela:

Ol şehid-i ısk-ı fazl-ı Zülcelâl

Bend ü zindanlarda yatan mâh u sâl

diye Nesimi'nin şehâdetine işâret eden beyit bu kabildendir. Yine bazı eski metinlerde meselâ meşhur bir manzumenin sonradan ta'dile uğradığını gösterir. Ayasofya kütüphanesinde elime geçen eski bir Süleyman Çelebi Mevlid'i matbu' nüshadan çok daha büyüktür.

Eski edebiyatımızı tedkikte tercüme-i hâle dair eserlerin de mühim vazifesi vardır. Bunların başında Şakayık-ı Numaniye ve zeylleri gelir ki bu zeylleri hâlâ gayr-ı matbu', fakat en mühimi Şeyhî'nin (Vakayi-ül füzelâ)sıdır. (1) İstanbul kütüphanelerinde ancak iki üç tanesinde nüshaları mevcut olan bu mühim eser 1043 senesinden tâ 1143 senesi bidâ-yetine kadar yüz seneye yakın bir zaman esnâsında gelmiş geçmiş meşhûr adamların, âlimlerin hayatlarını büyük bir sıhhat ve vukuf ile gösterir.Tezkîre sâhibi Sâlim Efendi kendisinden bahs ile der ki :“Bu mecelle-i celfleyi esnâ-ı tahririmizde, eserlerinden

ALI CÂNİS

Edebî Mesleklere ait tetkiklerden:

ROMANTİZM

- Le Romantisme-

Alman romantizminin müdafî ve nazariyatçısı "Frederich Schlegel" romantizmi şöyle tarif ediyor... Pek mübalağalı bir şekle giymiş kalbi teessürleri ifâde eden bir mevzu "Fransız allemesi" Emile faguet" de "Romantizm demek, muhayyile ile hassasiyetin; akıl ile müşahadeye tefevvuku demektir" diyor. Görülüyor ki zamanları ve milletleri muhtelif iki adamın romantismi hakkındaki mülahazaları hemen hemen birbirinin aynıdır: teferruattan sarf-ı nazar her ikisi içinde bu edebî mesleğin tezâhürlerinden en mühim rolü oynayan iki ruhî melekedir: Muhayyile, hassasiyet ve şüphesiz bu nokta-i nazar "Romantizm" in verdiği mahsüllere göre pek doğrudur. Ancak bu edebî mesleği, âmilleri ve menşei itibariyle tahlil etmeliyiz ki, şimdiye kadar memleketimizde bir çokları tarafından ileri sürülen ve hakiki "Romantizm" ile alâkadar olmayan mülahazalardan kendimizi siyânât etmiş olalım. Yoksa eserlerinde hayal ve hissin mübalağalı tezahürlerine tesadüf edeceğimiz bir şaire, meselâ Abdülhak Hamid Bey'e pek ala "Romantik" der, geceriz. Evet Hamid, kelimenin mu'tad manasıyla "Romantik" dir; fakat türk Edebîyatı, bir azdan izah edeceğimiz nokta-i nazara göre "Romantik" bir merhaleye vâsıl olmamıştır. Binaenaleyh Türk şairleri içinde kelimenin mu'tad manasına değil, ruh ve seciyesine nazaran "Romantik yoktur.

Bu mukaddemeden sonra bahsin esâsına girelim:

Avrupa'da Rönesans ile milletler, kilisenin latincesini bırakmışlar, millî lisanlarına dönmüşlerdir. Rönesans, kurun-u vustâya karşı bir "aks ü lâmel" olduğu için, kilisenin latincesiyle beraber zihniyeti de terk edilerek kurun-u evvelinin "Paganisme: putpereslik" ine ait mevzu'lar edebiyatlara sermaye olmuştu. Bu müstear mevzu'lar hiçbir milletin malı değildi, "Beynelmilel" di.

Bundan dolayı, şu şartlar dahilinde tezahür eden "Klasik edebiyatlar" ın ruhunda "mahallilik" yoktu. Demek oluyor ki devre ile milletlerin yalnız lisan kısmı millileşti. (1789) ihtilâli dünya aristokrasisini, monarşisini yıkarken bu günün demokrasisini, ve binnetice milliyet sevdasını doğurmuş oldu. Ondokuzuncu asrın bidâyetinde "Napolyon" meşhur "Moskova" seferine gidiyordu. Almanya'yı baştan başa çiğnedi. Bu hengame esnasında o diyarın münevverleri tamamen kozmopolitti. Kimisi "Milliyetperverliğine pek cılız bir mefkûre olduğunu" söylüyor, kimisi Fransız diktatörüne kasideler takdim ediyordu. Fakat milli izzeti nefsin, düşman çizmeleri altında pâymal edilişi bütün bu kozmopolitleri gaflet uykusundan uyandırdı. Hepsi milliyetperver oldular. Beynelmilel mevzu'ların yerine milli menkalar'dan ilham almak iştiyakı gönülleri sardı. Alman milleti kendini edebiyatta bulmuş oldu. İşte hakiki "Romantizm" budur.

Daha bu menbaa gitmeden evvel, Alman edebiyatçıları hassaten filozof "Fichte" nin mülahazalarıyla beslenmiş bulunuyorlardı. "Fichte" ye göre "Le moi: _____" bütün bilgilerimizin yegâne esâsıdır. Hatta harici cihazın "Le non moi: _____" sinin de haliki odur. İşte bu nokta-i nazardan ilham alan "Frederich Schelegel" İngiliz, İspanyol, İtalyan ediplerini şairlerini okudu. Shakespeare'de, Cervantes de, Dante de, Petrarque de, Descacio'da, Arcus da hep kuvvetin "Subjectif: enfûsî" taraflarından geldiğini gördü.

"enfûsîlik, şahsîlik nazariyesi "Klâsikler" in "Grecomanie-Iunançalık" ına hücumu sebep oldu. Klâsikler için ilham menbaı Yunan edebiyat ve esatiriydi. Bu edebî mektebin aleyhinde bulunanlar, artık onun "model" ini terk etmek mecburiyetinde idiler. Oyle yeni bir ilham menbaı lazımdı ki fichte felsefesinden çıkarılanneticeye uygun gelebilirdi. Bu, Alman milletinin ma'şeri anasının yarattığı eski menkâbeler, cermen menkâbeleri olabilirdi. İşte alman romantizmi bu menba'dan feyzini aldı. Ve bu menba, yalnız edebiyata müte-

hasır kalmadı, diger "Nefis sanâtlar" hassaten mûsiki ve resim de bu sayede yeni bir devre, asıl hakiki manasıyla "Romantik devir" e girmiş oldu.

Fransız romancı ve münekkidlerinden "Ş. flury" Romantizm" için "sanatta hürriyeti kabul eden meslek" demıştır. Filvâki klâsik edebiyata karşı "aksü lâmel" olan yeni tarz eski mektebin bütün kaidelerini, adâp ve erkanını tanımadı, yıktı, âdeta "Gönül kimi severse güzel odur" dedi. Merâsimperestliği edebiyat mâlikanesinden tard ve nefy etti. Fransız ihtilâlinin içtimâi hayatta yaptığı inkilâbı, "Romantizm" edebî hayatta vücuda getirmiş oldu; bu nokta-i nazardan "Ş. Flury" nin hakkı vardır: Romantizm san'atta hürriyeti kabûleden meslektir. Bir kere bu umdâğ kabul edildikten sonra şairin tamamen serâsad kalacağı derkârdı: Artık her romantiğin kendi temalülüne göre bir yola gitmesi, menşe-i itibariyle romantizm edebiyatta, bir milletin kendini bulması demek olduğu halde, bütün edebî umdelerin yıkılmasıyla hâsıl olan hürriyet sayesinde meselâ "Byron" gibi bir şairin "individualité-ferdiyet"ini terennüm etmesi zaruri oldu. Hugo "La préface de Cromwell" inde-ki Fransız romantizminin Kanun-u esasi hükmündedir, tabiatta ne varsa san'attada o olmalıdır" diyerek aynı nokta-i nazarı bir başka cihetten ifade etmiştir. Hugo "Klasikler" in "Trajedi"sindeki asalet ve ulviyet endişesini yıkmak, hayatta mevcut herşeyi ve her tipi "Yeni Dram"a koymak için hayatın en acı sefâletlerini teşhir etmeyi göze alıyordu. "Stendhal", "Racine" ve "Shakespeare"i muhakeme ederken aynı noktaya hücum ediyordu.

Fransızlar derler ki: "Klâsik edebiyat, eskileri taklit ederdi. Romantik edebiyat, asrın ecnebi edebiyatlarını taklit etti." "Romantizm" in Fransa'da tezahürleri itibariyle bu hüküm pek doğrudur. Ve yine bu millete ait müteber bir "Ansiklopedi"nin "Klâsik" tarz "Milli" nazarıyla bakması hiçte yanlış değildir. Çünkü Fransızlar en basit bir mahiyette tarihe vâkif olanların vâzihen bilecekleri üzere Kurun-u evvelinin sonlarında muhtelif ırkların kaynağında

hâsıl olmuş bir millettir. Almanlar, İngilizler gibi tarihini kaydedemeyeceği zamanlara kadar gidebilen bir mâzileri yoktur. Milliyetlerin "Hars" cebhesi "Latince" vâsıtasıyla eski Yunanistan'ın "Hars" ına dayanır. Romantizm sayesinde Almanlar German, İngilizler İskoçya'nın menkıbelerine pek alâ bakabildiler. Bu noktadan "Romantizm" o iki millet için ibdia ve milli bir edebî hareket oldu. Fakat Fransızlar için-demin arz ettiğimiz sebeple-buna madden imkân yoktu.

Onlar ecnebi romantiklerini taklit etmek zaruretinde kaldılar. "Klâsik tarz" kendi zekalarını tenmiye etmiş olan latin-Yunan harsına dayandığı için pek zaruri olarak romantizmden daha milli idi.

Bütün edebî ma'lumatımız, Fransız edebiyatçılarınının mülâhazalarından muktebes olduğu için biz hayli zaman "Romantizm"i milli hayatta inkişaf eden "İçtimâî bir merhâle" gibi değil, sâdece "edebî bir tarz" olarak kabul ettik. Ve ciddien büyük bir şair olan Hâmid Bey'e "Romantik" dedik. "Hâmid" de Avrupa'nın "Romantik"inden renklere, gölgelere tesâdüf ediyoruz. Yâni Hâmid zaman zaman romantik taklit etmiştir. Fakat bu müstesna adamın şark ve garbdan fevzini alan edebî bünyesi pek mu'dil dir. "Hâmid" romantikler kadar ve ba'zen daha ziyade klâsikleri kendisine "Model" olmak üzere kabul etmiştir. Demek isteriz ki Hâmid olsun, başka bir şair olsun, "Romantik tarz"a temayül etmiş olmakla Türk edebiyatı "Makiki Romantizm"merhalisine girmiş olamaz. Çünkü Türk milleti Fransız milletine benzemez. Beşeriyetin tarihini aşan bir mâzisi ve bu maziden bu güne kadar devam eden mille bir benliği, milli bir harsı vardır. Bu benlik ve bu yoni yeni tetabbu'ediliyor. Türk edebiyatı bir zamanlar Acemleri, sonra Frankleri, -ve daha sarih bir ifâde ile-Fransızları taklit etmiştir. "Âşık edebiyatı"nın âmiyâne, fakat saf tahassüsleri bir tarafa bırakılacak olursa Türk edebiyatı mevzu' ve menbaa itibariyle kendi varlığını henüz bulamamış

yâni Türk edebiyatı "Romantik merhaleye" vâsıl olamamıştır. Şu cihetin yanlış veya noksan anlaşılmasını arzu edirim. "Romantizm" in menşei edebiyatın milli harsa göre terbiye görmesi olmakla beraber müteakib tezahür ve temâdilerinde, bu terbiye artık san'at âleminin bütün derinliklerine nüfuz edeceği, san'atkar ruhlarında "gayr-ı meş'ur" bir kuvvet haline geleceği için, bundan sonra şairlerin münhasıran milli mevzuatları terennüm etmeleri bir şart ve bir zarûret olmaz. "Romantizm" madem ki edebiyat hürriyetidir. Ve yine madem ki san'at âleminde en büyük esaret başka edebiyatların taklidi ve gölgesi halinde kamaktadır. Bu esarettten kurtulan sanatkar mevzuunu intibahda, samimi duygularını ifâde etmekte tamamen serbesttir. "Bron" gibi bir şair isterse mensub olduğu cemiyetin hayatına düşman olsun, ferdiyetini terennüm etsin yine "Romantik", yine "Orijinal" dir. Şu halde yukarıdan beri devam eden mülahazalarımız bir metice vâsıl oluyor. Bir edebiyat romantik merhaleye vâsıl olduktan sonradır ki edebiyatın içinde hakiki romantikler yetişebilir. Taklidi bir mahiyet ve tamamen münferid bir heves ifâde eden şahsî bir teşebbüs, bir benzeriş "Romantizm" değildir.

İşte bu edebî mesleğin âmillerini, menşeiini bu tarzda tahlil ettikten sonra "Romantizm" milletler için bir isti'dad mes'elesi-de olduğunu anlar, Fransız için söylenen "Rühen romantik değildir, çünkü terbiyeleri klasiktir." hükmüne iştirak edebilirsiniz. Burada belki mühim bir sual karşısında kalırız.

-Hugo romantik değil midir?

- Evet kyâsik edebiyatı yıkması edebiyatta hürriyeti ilân etmesi itibariyle romantiktir. Fakat mensup olduğu millet bütün vicdanıyla klasiktir. Ve "Hugo" nun ismine "Etiket" olarak ne sıfat ilâve edilirse edilsin, o her şeyden evvel ve her şeyden ziyâde

dünyanın en büyük şairlerinden biridir.

"Romantisme" dair vaktiyle yazdığım bir makalenin şu fıkralarını buraya da geçirmeyi münasip buluyorum:

"Romantizmin bünyesi çok mu'dil olduğundan onu destur şeklinde göstermek için ortaya menfi bir soru koymak daha iyi olur:

Romantizm ne değildir?

-Romantizm katıyen zihni, akli ve binaenaleyh taklidi bir edebiyat değildir. Bu cevap dikkate şayandır: Taklidi edebiyatlara "Romantik" sıfatı verilmesi onların romantik edebiyatlara benzemiş olmalarından kinâyedir. Romantizm ferdi ve içtimai olarak "Anfusî"dir. Bu güne kadar ki edebiyatımız umumî hatları itibariyle çok zihnidir. Hepimizde rebabi menbalardan ilham almak istiyakı var. Anadolu'nun her bucağında canlı, duygulu bir halk edebiyatı mevcut işte Türk milleti yarın ki Türk edebiyatını o menbain içinde bulacaktır.

Ali Cânib

HAYAT MEC. Ankara 15 Teşrin-i evvel 1927 c.2 Sy.46 Sh.383-

Musahabe:

ASRÎ KÜTÜPHANELER İHTİYACI

Maarif vekâleti yarınki gençlik âleminde husûle gelecek pek mühim bir fikir ve zekâ inkılâbının âmil müessirlerini sessiz sedâsız hazırlamakla meşgul oluyor: Yunan, Lâtin, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan, Rus, İskandinav, İspanyol edebiyatlarından bir çok güzide eserlerin en muîna kısımları tercüme ettiriliyor. Devlet Matbaası mütemâdiyen bunları tab etmekle meşguldür. Lise programlarındaki tadilatın mâhiyeti "Hayat" kârihine meçhul değildir. İşte bütün bu hazırlanan eserler bu seneden itibaren Türk gençliğinin önüne konulacak. Artık çocuklarımız, tâ Kurun-u Evvel'den bu güne kadar garbın geçirdiği edebî tekâmülleri, metinlerini okuyarak anlayacaktır. İtiraf etmeliyiz ki, mekteplerimiz şimdiye kadar talebe ruhuna mütalaa zevkini tam ve umumî olarak veremiyordu. Bu zevk temin edilemeyince memlekette "Okuyan adam" miktarının az kalacağı derkârdı. Halbuki yeni Türkiye, vücûda getirdiği mühim inkılâbın hakviyesi ihtiyacındadır. Bu ihtiyacı da temin için yarınki nesli dünyâ fikir ve zekâsından haberdâr olarak yetiştirmek, ona okumak zevkini bir itiyâd halinde vermek ıztılarındadır. Düşünmeli ki binlerce nüsha basılan bu eserler Anadolu'muzun her köşesine giderek, her Türk çocuğunun eline geçebilecektir. Bu aziz topraklar üzerinde gezerken öyle yerlere tesâdüf etmiştim ki üç beş kitap tedarik etmek pek zor bir işti. Ve öyle çalışkan hocalarla görüşmüştüm ki, talebesine tavsiye edecek eser bulamadığından muztarip ve meyustu. Demek ki bu diyar ve diyarın sakinleri okumaya muhtaç ve teşnedir. Onu temin etmek de bu günki idaremizin aslî vazifelerindedir. Maarif vekâleti bir cümlede bu mühim işe başlamakla Türkiye maarif hayatında en mes'ud bir inkılâbı inhâr etmiş oluyor. Bilvesile şunu da kayd edeyim ki neşr edilmekte olan

bu risâleler arasında kendi edebiyatımıza aid olanlar da vardır. Değil Anadolu'nun kuytu bir yerinde, hatta Ankara'da, İstanbul'da, İzmir'de bile eski yeni eserlerimizi kolayca tedarik etmek gayet müşkül ve bazen hemen hemen gayr-ı mümkündür. Esasen hiç tab edil-meyen yazmalardan sarf-ı nazar, meselâ bu gün bir Bâkî, bir Nef'î divanı, bir Hadikatü's Süeda, bir Naima Tarihi... bulmak kolayca kâbil olmuyor. Bulduğu zaman da ihmalkâr bir tab'ın mütemadi yanlışlarıyla uğraşmak mecburiyeti hâsıl oluyor. Eskilerden sarf-ı nazar daha yeni eserler, meselâ bir (Rübâb-ı Şikeste) tedarîği bin müşkülâtla hâsıl olmaya başladı. Tab edilen risâleler içinde nüshaları ender yazmalarda dahil olduğu halde eski ve yeni edebî ve fikrî eserlerimizde vardır. Türk çocuğu edebiyat dersinde ismi geçen, meselâ Şeyhî'nin, Ahmed Paşa'nın, Sinan Paşa'nın, Fuzûlî'nin, Bâkî'nin... hatta Evliya Çelebi'nin, Nâimâ'nın... eserleriyle kolayca karşılaşacaktır. Aynı zamanda büyük fikir inkılâplarını, edebî meslekleri, edebî nev'leri etrafıyla ve bunlar hakkında türlü türlü noktaları, nazariyeleri gösteren risâlelerde yine bu meyanda mevcuttur.

Muhtelif milletlere aid eserlerin tarihte ve mensup olduğu edebiyattaki mevkiini Türk çocuğuna anlatmak için ayrıca bir "Umumî Edebiyat Tarihi" de tercüme edilmek üzeredir. Bu eser delâletiyle tâ eski Yunan ve Latin edebiyatlarından bu güne kadar Avrupa'nın geçirdiği zekâî ve hissî devirler Türk talebesinin gözü önünde bulunacaktır.

Fakat memlekete elbette bu kadarı kâfi değildir. Türkiye'nin her tarafında, hiç olmazsa şimdilik muayyen büyük şehirlerde "Asrî kütüphaneler" katiiyen lâzımdır. Öyle "Asrî kütüphaneler" ki yeni nesil oralara gitsin ve kendinin ihtiyacını tatmin edecek eserler bulsun. Bu gün vâkıa bilhassa İstanbul'da muhtevâları itibâriyle pek zengin kütüphanelerimiz vardır. Fakat bunlar yalnız ilimlî meşgul olanların işine yarar. Hiç biri "Halk için" değildir.

Oralara gerçi tâ Avrupa'dan mütalaalar geliyor, bu hal eski kütüphanelerimizin ehemmiyetini gösterir. Fakat unutulmamalıdır ki gelen adamlar ilmî, tarihi tedkikât ile meşgul olanlardır; mesele Ayasofya, Nur-u Osmaniye, Köprülü, Ragıp Paşa... kütüphanelerine giriniz, ya bom boş bulursunuz veya bir köşede iki üç kişinin sakın sakın okumakla, not almakla meşgul olduklarına görürsünüz. Hatta, Bayezit ve Millet Kütüphaneleri ki en "Popüler" olanlarıdır, yine her zaman kalabalık olmuyor. Bu niçin? bu, şunun içindir ki eski kütüphaneler tanzimattan evvelki hayatımıza, şark medeniyeti dahilinde yaşadığımız devrelere ait eserlerle malâmaldır. Ve ancak o zamanları tetabbu için pek zengindirler. Bayezit ve Millî Kütüphanelerine giden gençlerde Servet-i Fünun gibi mecmualara aid koleksiyonlarla on beş yirmi sene evveline ait romanlar ve emsalini bulup okuyabilirler. Vâkıa "Devlet Matbaası" neşriyatı bu gün her kütüphaneye gönderilmektedir. Fakat bunların da umumî ihtiyaca tekâbül etmiyeceği derkârdır.

- O halde ne yapmalı?

Bu sorunun cevabını şu cümle verir: "Asri kütüphaneler, halk için mütalaa salonları te'sis etmelidir!" Fakat bunları te'sis etmek için de gençliğin ve halkın okuyacağı kitapların te'mini zarureti vardır. Maarif vekâletinin mektepler için hazırlamakta olduğu risâleler, garb edebiyatlarına aid eserlerin ancak en mütena sahifelerine inhisar etmektedir. "Asrî Kütüphaneler"i, "Mütalaa salonları"ni dolduracak eserler ise bunların tamamı tamamına tercümelerinden mürekkep olmalıdır. Kanaatime göre bu tercüme işine bir program ve sistem dahilinde başlanmalı. Tâ eski Yunan şâh eserlerinden itibaren bütün cihan klâsikleri devir devir Türkçeye nakl edilmelidir. "Şemseddin Sami" merhumun şahsî bir azim ve himmetle ortaya koyduğu "Komus ül âlâm"ından başka Türkçemizde "Ansiklopedik" bir eser de mevcud değildir. Bunun, ne kadar azim bir yoksulluk olduğu ise izahtan vârestedir. Şimdilik bu nev koca-

man "Orijinal" bir "Ansiklopedi" ihzârı hemen hemen gayrî mümkün olduğu için Avrupa lisanlarından böyle bir kitabın lisanımıza nakli elzemdir. Bu kitap bazı ilâvelerle bize göre ikmâl edilebilir.

Bütün bunları meydana getirmek te her şeyden evvel bir para mes'elesidir. Genç ve memlekette garb irfânının te'sisine azimkâr hükümetimizden gelecek sene için bu mes'elenin halini şevk ve neş'e ile ümid ederiz.

Ali Canib

HAYAT MECMUASI, 13 Teşrin-i Evvel, 1927. 2. CİLT, SAYI: 46

T. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

EDEBİYAT ALMİNDE TAZELENEN MEŞELE

"Hayat" in otuz sekizinci sayısında "Hayat`taki hayat düşmanı şiirler" serlevhali ve "Hayatı seven tok sözlü kâri" imzalı bir yazı çıkmıştı. Bu yazının lehinde, aleyhinde hayli sözler söylendi. Kanaatimizce itirazların en kuvvetlisi, yazı sahibinin imzasını saklamasına dair olandır. Edebiyat ve san`at sahasında adımızı gizlemeğe bir sebep tasavvur edemiyorum. "Hayattaki hayat düşmanı şiirler" serlevhası altındaki sözler bir kanaati ifâde ediyor. Bu kanaat her zaman müdafaa edilebilmek kuvvetini de haizdir. Bu itibarla sahibinin adını saklamasına hiç hâcet yoktu, diyeceğim. Lehinde-aleyhinde-ve bilhassa aleyhinde-hayli dedikodulara sebep olduktan sonra bu "Hayatı seven tok sözlü kâri" den, kendi asıl imzasıyla "Müddea" sını müdafaa etmesini isteriz. Çünkü bu imza saklanması dolayısıyla o yazı şuna buna ve bu meyanda bana da isnad edildi.

Ben bu makalemde-dostlarımin, kâriлерimin, talebemin, hatta bizzat münakaşaya karışan gençlerden bir kısmının da ısrarı üzerine-kendi mülahazalarını arz edeceğim:

"Tok sözlü kâri" aşağı yukarı şöyle söylüyor:

-Genç şairler mütemadiyen bedbinâne aşk şiirleri yazıyorlar. Biz bunlardan bıktık, usandık. Şair içtimâî bir mahluktur. Şiir içtimâî bir eserdir. Asri cemiyetin damgası ve istikâmeti "İçtimâîlik" tir. Ferdîyetçilik iflâs etmiştir. Şairler ferdîyetlerinin çerçevelerini kırmalı, gözlerini muhitlere, cemiyete açmalı!"

Buna itiraz edenler de yine aşağı yukarı böyle cevap veriyorlar:

-Gençleri hırpalamağa ne hakkınız var? Şair duyduğu elemi yazandır. Sizdeki bu inhisarcı zihniyete teessüf ederiz. Şiirlerimiz çalızsa bizim kabahatimiz ne? Elimizden bu kadar geliyor!

Tok sözlü kaari: Bu günkü gençlerin bedbinane, marâzi aşk şiirle-

rini beğenmiyor. "Nlar da: "Evet doğru! tahassüslerimiz hastalıklıdır, Ama kabahat bizde değil!" diyorlar. "Emek iki taraf bir noktada birleşiyor:

-Bu günki şiirler, aşk manzumelerine inhisar ediyor ve bunları pek cılızdır.

Şuraya bir cümle daha ilâve edilebilir:

-Ö halde ortada mes'ale yoktur!

Hayın vardır. Ve gerek "Tok sözlükâri" nin, gerekse muarrızlarının yazılarında itiraz edilecek cihetlerde göze pek bâriz çarpıyor. Evvelâ "Tok sözlü Kâri" nin mütalaanamesini gözden geçirelim:

- "Şair içtimâî bir mahluktur. Şiir içtimâî bir eserdir" diyor ki bu doğrudur; fakat aşka ve alelumum derunî tahassüslere dair manzumelere "Ferdî şiirler" nâmına vererek "Ferdîyetçilik iflas etmiştir" neticesine vâsıl olmak doğru olmasa gerektir. Dünyanın en büyük "Lirik" leri kendi heyecanlarını ifâde etmişlerdir. Meselâ Hâfıza, Fuzuli'ye, Lord Byron'a, Alfred de Mussete nasıl iflas etmiş nazarıyla bakabiliriz. Ve bunlardan her birisi ve hele Byron "İndividualiste" davranmakla cemiyetin birer mevlüdü ve "içtimâî" birer hadise olmaktan uzak mı kalmışlardır? Bunu iddia etmek bise "Bilâistisnâ her adam ve bu meyanda dâhiler birer içtimâî mahsüldür" kanaatini veren "Determinisme social-içtimâî muayyiniyet" i red ve inkâr etmek demektir. Bilâistisna her edebî eser, hatta cümleleriyle, kelimeleriyle, bütün hayalleri ve bütün hassaları da dahil olduğu halde bir devrin malıdır. Aynı zamanda benim kanaatimcede "Asri cemiyetin damgası ve istikâmete içtimâîliktir." Ama bu, mesele "Makber" tarzında yüksek şiirleri ferdi sanmak ve hiçe saymak ma nasına gelmez. Maahaza "Makber" ayarında şiirlerin kıymetleri de şairlerin gözlerini muhitlerine, cemâyetlerine çevirmelerine mâni olmamalıdır. ve clamaz da! Geçen hafta intişar eden "Romantizm" ünvanlı makalemizde de arz ettiğimiz üzere "Bir milletin kendisini e-

debiyatta bulması" demek olan "Romantik devre" ye seciyelendiren esas, bu devre ile beraber edebiyatların "Yerli dehâ" dan, "Halk Menba'ları" ndan ilham almağa başlamalarıdır. Yunan edebiyatının bir "İskenderiye" şubesi vardır ki içinde gayet Ustâd adamlar yetiştirmekle beraber hef'eti umumiyesi itibâriyle kurudur. Kendisinden evvel ki devirlerin -Eski Yunan şiir ve 'an'atının-hararet ve heyecanından mahrumdur. Bir mütefekkir bu kuruluşun, bu hâreket ve heyecandan mahrumiyetin sebebini "İskenderiyâ" beldesinin vaziyetinde buluyor: Eski Yunanistanda bir halk tabakası vardı. Öyle halk tabakası ki zengin muhayyilebi dünyanın en muhteşem bir "Mitoloji" sini yaratmıştı. Başta "Homer" olmak üzere bütün Yunan şairleri ilhamlarını o halk mitolojisinden alıyordu. Bu alışa o garb mütefekkiri "Séve populaire: halka mahsus nusg" nâmina veriyor. Bu "Halka mahsus nusg" şairlerin vicdanında öyle yerleşiyor, öyle şahsileşiyor ki meydana gelen eserlerde daimi bir "lirizm", bir hararet nazara çarpıyordu. İskenderiye ise bir ticaret ve bir zihin beldesiydi. Şairler menfaat endiş, heyecansız bir muhât içinde yaşıyorlardı. Onların eserlerinde görülen kuruluk mütevelliddi.

Onyedinci âsırda bütün Avrupayı kaplayan klasik devrin kudret ve haşmetine-hatta meselâ Corneille'de görüldüğü üzere vatani, ah-lâki ve içtimâi fikirler telkin etmesine-rağmen "lirizm" den mahrumiyeti esasî umdesinin "mücerred" oluşundandır. Evet "Klasik" şair ilhamını, kendi muhitinden değil, "Kurun-u evvel" mitolojisinden ve tarihinden almıştır. "Klasik edebiyat" ın zaafı "Halka mahsus nusg" dan mahrum bulunmasında hâsıl oluyordu. Kendisine karşı "Romantizm" aksülamelini meydana koyan da onun bu hararetsizliğidir. Vaktâ ki Napolyon, Alman topraklarını çignedi. milli izzet-i nefis, o toprakların kozmopolit şairlerini gaflet uykusundan uyandırdı. Genç şairlerimize "Arthur Chuquet-Arthur Şuko" nin "Alman toprakları" kültürüne dahil "Alman edebiyatı" ünvanlı eserini tavsiye ederim. Onun pek güzel hulâsa ve ifâde ettiği üzere on sekizinci asır, Alman

ya için "insanîyet" asrıydı, on dokuzuncu asır "Milliyet" asrı oldu. Büyük muharrirler, şaireler önce hep "kozmpolit" idiler. "Lessing" vatanperverliği "kahramanâne bir zaaf" telakki ediyor, "herder", "Şiller" yalnız bir memleket, bir kavim için yazmağa fakirane bir mefkurê sayıyor, şiir için sâde bir vatandaşa değil, her insanın kalbine nüfuz etmek vazifesini ileri sürüyordu. "Şuga-Chuquet" nin tabirine göre "Fransız ihtilâli" Alman muharrirlerini kozmpolitlik hastalığından kurtardı, hele muahharen "Napolyon seferi" akıllarını büsbütün başlarına getirdi. "İyana" harbinden sonra Fihte (fichté) "Almanların, seciye ve lisanlarıyla diğer milletlerden mümtaz bir millet olduğuna kanaat getirdi, korkmaksızın "Alman kavmine nutuklar" ını vücûda getirdi. "Schleier Macher" de "fichte" ye iktifâ etti. "Berlin Üniversitesi" nin esası kuruldu. "Schlegel kardeşler" ve hassaten "fîederic Schlegel" vatanın dağılık kuvvetlerini toplamak Alman zekâsını saçmak zamanı geldiğini iddia ve te'min etti. "Adam "üller" ve "Heinrich Kleist" milli duyguları tahrik etmek maksadıyla neşriyata başladılar. "Arnd" yalnız "Fransaya uşaklık edenlere" karşı değil, milli muhit içinde ecnebler gibi yaşayan muharrirlere ve alehum "kozmpolit fikirler" e karşı da tehacüm gösterdi. Bundan sonra Alman edebiyatında vatanperverlik aldı, yürüdü. "Arned" "Körner", "Şankendorf", bu üç büyük adama "Milleti kurtaran şairler" sayıldı. Yeni edebî hareketin münekkid ve nazariyecisi "Frederik Schlegel"- Geçen haftaki makalemizde teşrih ettiğimiz üzre-Fichte'nin "Moi-ena" üzerine müstenid felsefesinden ilham alarak ecnebî edebiyatını tedkik etti. Dünyanın büyük şairlerinde en büyük kuvvetin kalbten, ya'ni "enâ" dan enfüsî likten geldiğine kâni oldu. Klâsiklerin "Yunanîyat" cılığına çıkıştı. "ski muayyen modellere mukabil yeni menba'lara lüzum gördü: Bu yeni menbalar "Cermen" mâzisi ve menkabeleriyledi. Şiirde en derin taraf, en yüksek kudret mâdem ki "Enfüsî" lik, "Şahsi" lik idi, bu ancak ecnebi unsurların tard ve nefyî ve milli unsurların ahz ve kabûlüyle te'min edilebilirdi. İşte romantizm ve işte canlı şiir!

Alman milleti bu inkılâbı yaptıktan, Alman edebiyatı milli menbâlardan kana kana nefsinin aldıktan sonra şiir yalnız Cermen menkibelerine inhisar etmedi. "Romantizm" aynı zamanda "Sanatta hürriyet" demek olduğundan müteakiben her şair kendi temâyülüne göre şiirler yazdı. Bizim için bu gün böyle bir vaziyetten bahs etmeğe henüz hak ve selâhiyet olmasa gereklidir. Çünkü hars ve edebiyat âlemimizde Alman zekâ ve edebiyatının geçirdiği inkılâbı yapmış değiliz. "debî rûşte vâsıl olmayanlar için "Keyfime göre hareket edeceğim" demek hiçbir şey ifâde ve temin edemez. Eski şairlerimiz Acemleri taklid etmişler. Taklid fena bir şeydir. Fakat bunlar hiç olmazsa tam taklid ettikleri için Ustamları için kadar kavi şairler yetiştirmişlerdir. Bilâhîre Fransızları taklid edenler, vâkıa Acem mukallitleri derecesinde muvaffakiyet gösterememişlerdir. Fakat "Abdülhak Hamit" nesli, "Tevfik Fikret" nesli elbette ve elbette bu günkü nesle faiktir. Bir Namık Kemâl, bir Sezâi, bir Cenab, bir Nazif birer kuvettir. Daha sonra bir Yakub Âdri, bir Ömer Seyfettin, bir Fazıl Ahmed, bir Reşat Nuri bir Ahmet Haşim... elbette ihmal edilemez. Fakat bu gün yeni yazmağa başlayanlarda alâka bahş bir kalem maalesef göremiyorum. Biz bu top-
rağın adamları değil miyiz ve bu çocuklar bu vatanın yavruları değil mi?. aramızda bir ayrılık gayrılık var mı ki kendilerine karşı kanaatlerimizde hâsımâne hareket edelim? Mecmuları dolduran manzumeler, gayet sönüktür. Bu, onların isti'datsızlıklarından değil, kültürsüzlüklerinden ileri geliyor. Yukarıda bazılarının isimlerini saydığım şairler, muharrirler "okur adamlar" dı. İşte "Tok sözlü kâri" nin iştirak edeceğim bir mülâhazası da şudur: "Yüz okumak bir yazmak, yüz yazmak bir neşr etmek" !Hayat`ın tâ (10) uncu sayısındaki bir makâlemi şöyle bitirmiştin:

(Edebî hüsrânlarımızı ilim ve irfan kıtlığında aramalıyız. "Bana kendi tabiatım, kendi isti'dadım, kendi ilhamlarım yeter. "diyenler kendilerini aldatırlar. Okumayan yazamaz. Türkiye`de şiir ve e-

debiyat gittikçe zayıflıyor. Son nesil gençleri içinde hatta "Edebiyat-ı cedide" ciler kuvvetinde bir san'atkar yetişemedi. Bir iki ehliyetli genç istisnâ edilecek olursa-sözün Doğrusu-bu gün Halid Ziya ayarında bir romancı, Tefvik Fikret kudretinde bir şair bile yoktur. Halbuki bu iki san'atkârın sırf "teknik" te gösterdikleri mahâret kâfi değildi. Biz daha kuvvetli romancılar, şairler isterdik. Evet bunca zamandır hep vefasız sevgililere hitaptan ibâret sözler ki tekrarlına tekrarlına pek bayağılaştıklarına şüphe yoktur. Şiir için mevzu`sâde bu laflar olmamakla berâber aşk tahassüslerinin bile başka şekillerde her zaman mümkündür. "akat bunun te'mini de "örnek" lere vâbestir. Sanırım ki bir kısım genç şairlerimiz yalnız ken'dilerinin ve belki biraz da arkadaşlarının manzumelerini okumakla iktifâ ediyorlar...)

Şu hakikat meydanda iken ve Türk "ençliğinin bir şiarı da hak binlik olacağına göre bunu itiraf ve kabul etmek ve ona göre çalışmak lâzım iken asabileşmek, hiç sebep yokken "Hayat" mecmasına ta'riz etmek insafsızlık olsa gerektir.

Halid Fahri Bey, geçen hafta "Hülya'nın Ölümü" ünvanlı bir makale neşr etti. (aynı zamanda şunu da itiraf etmeliyiz ki "şair" bu veya şu mevzu'lar etrafında yazarsa muvaffak olur, bedbin yazarsa içtimâî mazarratlar tevlid eder... ilah" kılıklı nasihatların şairler üzerinde bir tesiri yoktur. Onlar yine duyduklarını yazacaklardır. Hülyaları ne ise onu terennüm edeceklerdir. Ama zayıf bir surâtte terennüm ediyorlarmış!.. Bunda kabahat, şairlerden ziyâde Hayat'ın aldığı maddi istikâmettir.) diyor. Doğru veya yanlış fikirlerin boğaz boğaza geldiği bu yazının sernâmesi "insafın ölümü" olsa daha münaşib düşerdi. Çünkü Halid Fahri Bey ecnebi edebiyatlarına yabancı kalmış bir zat değildir. Bu günkü yazıların korkunç zaafını ve sebeplerini göremiyor diyemem. Hele bir musâhîmî şifatiyle gençlere: "Ütün yazılarınız âlâ!. Böyle şeyler yazmakta devâm ediniz! Edebiyat bunlardan ibârettir." demek istemesine hayret ediyorum. Biz, gençleri-

mizin isti'datsızlığına hüküm etmiyoruz. Âendilerini birer vatan çocuğu sıfatıyla sevdiğimiz için bu gibi yazılarla istikballerini tehlikeye düşürdüklerini san'atın güç bir iş olduğunu, cihan edebiyatları arasına girmek için o cihan edebiyatlarından gâfil kalmamamız lâzım geldiğini, umumi irfan yükselmeden şiir ve edebiyatın yükselmesine imkân olmadığını birer ağabey, birer hoca gibi anlatmalıyız. "nlatmalıyız derken Halid Fahri Bey'i de içimizde farz ediyorum. Bir şairin tahassüslerini zayıf ifâde etmesi, her şeyden evvel kendinin bir kusurudur; "Hayat'ın aldığı maddi istikamet" in dünya lirismini zayıflatması başka, Türk çocuklarının kudretsiz manzumeleri başkadır. Edebiyat, sade "Lirik şiir" ma'nasına gelmez. Hangi cepheden bakılsa bu günki neslin "Manevi gıda" itibariyle beslenmeğe muhtaç olduğu görülmektedir. Halid Fahri Bey: (Bırakalım onları, yaşadıkları hayatın dikenleri içinde ne zaman tahayyüle vakit bulurlarsa ve ne tahayyül edebilirlerse bizim için bu hile bir kazançtır.) diyor. Hayır bir kazanç değil, bir zarardır. Biz gençlerimizden çok şeyler bekleriz; ama onları gaflette devama teşvik ile değil, ikaz... "Roden" (Bu asır. san'atı öldürüyor.) diyordu. Fakat sanatkâre (Öl!) demiyordu. Gelecek haftaki makalemde bu mevzuu başka cihetlerden tahlil etmek istiyorum.

Ali Cânib

-Bu gün münakaşa edilen mes`elelerden-

ŞİİR VE EDEBİYATIMIZA DAİR

"Meşhur bediyyat üstadlarından "Gabriel Seay" pek değerli bir eserine "San`atta Deha" ünvanlı kitabına:(Deha bir "Monstre-acıbe (x)" değildir, başka insanlarla dahi arasında bir "Tabiat" farkı yoktur, Sadece bir "derece" farkı vardır) diye başlar. Bu hüküm dehayı lahutîve fevkattabîa bir hadise olarak kabul etmek isteyenlere cevaptır. Vâkıa ortaya san`ata veya fenne dair görülmelik bir bedia koyan yüksek bir zekâ ilk nazarda bütün muhakemeleri alt üst eder, insanları hayrete düşürür. En "Pozitif" terbiye almış kafalarda bile saklı duran "Mistik" tahassüsleri derhal faaliyete geçirerek böyle bir bedianın sâhibini bütün tabiat kanunlarının fevkine çıkmış gösterir. Fakat hayatın tekâmüle tâbî olduğu, tefekkür ve zekânın ise hayata bağlı bulunduğu beşerî eserler ve hadiselerle tetabbu`edilince dâhilerin de nihâyet birer insan oldukları ve "Seay" ın tabiri vechile başkalarıyla bunların arasında bir "tabiat" farkı değil, sadece bir "derece" farkı bulunduğu anlaşılır: Faraza Fuzûlinin bir "trajedi" yazmamış olması veyahud "Hugo" nun on dördüncü Lui devrinde yetişmemiş bulunması bu basit ve tabii sebebe binaendir. Müver rihlerin babası olan "Herodot", meselâ hiç te birinci sınıf bir tarihçi olmayan "Senyobos" un iktifa ettiği "Metod" u düşünememiş ve koca Yunan zekâ ve medeniyeti bir "Edison" yetiştirememiştir. Hülâsa "Deha" da "Beşeri" bir mahsüldür. Bu hakikat anlaşıldıktan sonra üçüncü ve beşinci sınıf sanatkarlara "metafizik" bir şahsiyet vermeğe çalışmak, bu kabil adamlar için keyif ve hevesten bahsetmek, hele meselâ bir mübtediden "Spontanement harici hiç bir te`sir ve sebep altında kalmayarak ibda`lar beklemek fâhiş ilim hatalarındandır. İnsanî hayat, en eski devirelerden bu güne kadar zincirleme gider., limde, sanatta, ferde ortaya bir eser koymak için bu zin-

411

cirin halkalarına takılmaktan başka çâre yoktur. Buffon, "Ma'lumatımız, eserlerimizin tohumlarıdır." diyerek bu hakikati anlatmıştır. Dünyadan haberdar olmaksızın, hiç bir vukufu olmadan, hiç bir "model" görmeden dikkate şayan bir muharrir, bir sanatkâr veya bir mütefennin olmak imkânı yoktur. "Jan Jak Ruso", yazmadan evvel "Montaigne" ile "Plutarque" ı okurdu. "Montaigne" in mütalaadaki ifratı darb-ı mesel halini almıştır. Dünyanın en büyük kalem sahiplerinden biri olan "Şatobiriyen-Chateaubriant" mütemadiyyen "Bernardin de Saint-Rierre" ı okuduğunu itiraf ediyor. Bir edebiyatçının dediği gibi "Okumak, yazmak sanatının temelidir.", insanın muhayyilesi bir tarlaya teşbih edilebilir: O mahsul verir ama evvelâ sürmek ve ekmek lâzımdır. Hatta bir mübtedi, meselâ şairliğe veya romancılığa istidadı var mı, yok mu anlamak için mutlaka bir çok eserler okumalıdır. Ta ki ehliyeti meydana çıkabilsin! Vakıa filozof Bergson'a göre- ki bediyyat meseleliren en fazla kuvvetle temas eden mütefekkirlerden biridir- sanat "Realite" yi ya'ni hayatın hakikatini görmektir. Ve bu "Görmek" ale'lâde insanların "İhin" delâletiyle görüşünden başka bir şeydir. Çünkü bunun vâbestesi zihinden ayrı bir kuvvet, ikinci sınıf insanların mahrum olduğu "intuition:hads" kuvvetidir. İhin esyâyı menfaat-endiş bir noktadan mülâhaza etmek mecburiyetinde bulunduğu hayatın güzelliklerini fark vetyemiz edemez. Zira ilk insanlardan itibaren "İhin" kainata "Ne yarar?" diye bakmıştır. "Nedir" diye bakmamıştır. Böyle gayn-ı hasbi bir seciyeye mâlik olarak teşekkül eden bir dimağı kuvvet, daima bârizganlıktan kurtulmayacak, dünyaya bir intifacı gözüyle bakacaktır. "albuki dünyâyı anlamak için, onu pek hasbîtemâşa etmek icâb eder. Bergson'a nazaran kainatta güzel olmayan şey yoktur. İşte san'atkârın vâzifesi bu güzelliği keşf edebilmektir. Fi'lhakika bazı eserleri görüyoruz ki onların ale'lâde hayattaki modelleri çirkindir. İşte bir tablo ki hâne harâb, murder bir ihtiyarı canlandırıyor. Biz sokakda böyle bir adama iğrenmeden bakamayız, fakat tablosunu seyr ederken "Güzeline

güzel!" diyoruz. Bergson'un nokta-i nazarına göre tabloyu vücuda getiren ressam, o adama "Hads" kuvvetiyle bakmış, güzelliği keşf ve bize ifâde etmiştir. Hayatın bin bir sefâletini, feccatini teşhir ve teşrih eden âramları, romanları niçin büyük bir takdir ve hayretle karşıladığımızı izah edebiliriz. "Estetik" mes'elelerini "tecrübî" esaslara istinad ettirmek isteyenler "Bergson" un nazariyesine "L'esthétique mystique" namını veriyorlar. ve tenkid ediyorlar. Nikekim yine aynı mes'eleleri "Hayatiyet" nazariyesiyle izaha çalışan "Guyu" gibi adamlarında nokta-i nazarıları muvabeze edilmekten kurtulamamıştır. Bu ihet ayrı bir bahis teşkil eder. Burada yalnız şunu söylemeliyiz ki "Bergson" un iddiası, san'ati tabiat kanunlarından âzâde, felkaltabia, bir hadise olarak kabul etmemizi icâb ettirmez. Bir zaman "Bergsonizm" memleketimizde azgın bir moda halini aldığı hengâmelerde o kadar aykırı mütalaalara, cür'etlere sebep olmuştu ki bu yanlış telakkilere kızan bâzı fâtin arkadaşlar "Bergsonizm" in şu alaturkaleşen şekline karşı "İşkembe-i kübradan atmak" ta'biri-ni kullanmışlardı, ve pek haklı idiler. Bizzat "Bergson" un geniş ve emsalsiz vukufunu düşünmek onun "Hads" e istinad ettirdiği "Estetik" in alelade "Hudâyi-nâbitlik" le alâkadâr olmadığını bize anlatır. Şu muhakkak ki bir garb mütefekkirinin dediği gibi "San'at" hararet demektir. Deha ise "Calorique-concentré-tekşif edilmiş harûr" dur. Bir şiir okuduğum zaman benliğimin değişir gibi olduğunu, ruhumun ateşlendiğini duymalıyım. Hayat nasıl kuvveti için seviliyorsa güzellik de öyledir, ancak kuvvetiyle sevilir. Bir san'at eseri ister neş'eyi, isten elemi ifâde etsin-eğer hakikaten bir kıymeti varsa mutlaka canlılığından gelir. Uzağa gitmeğe hâcet yok: İşte Nedim'in gazelleri ve işte Fuzûlî'nin Leylâ ve Mecnun'u!.. Büyük şairlerin manzumelerinde bize kelimeler bile, yazılmış değil, âdeta hakkedilmiştir gibi bir his verir. Madem ki zaaf ile san'at iki zıddır. San'at-kâr olmak için kuvvetli olmak icâb eder. Bunun da şuraya kadar ki müteferrik mülâhazalarımızla şerh ve tafsil ettiğimiz esaslara gö-

re tahassüs ettiğini bütün edebiyat ve sanat tarihleri bize isbat ediyor. "Gabriel Seay" der ki: "San'atkâr düşündüğü kadar söyler, ve mevcudiyeti neden ibâretse o kadar düşünür." Deha bile ne bir acıbe, ne bir mu'cize olmadığına göre san'atkârın mevcudiyeti, yâni manevi varlığı vukuf ve idrakinin mahsulüdür. Dünyâyı görmek, hayatı anlamak için kör olmamak iktizâ eder. Büyük san'at merhaleleri, büyük aksülâmeler, bilâistisnâ yeni bir hayatın sanatkâr ruhlarına ilhamlarından başka bir şey değildir. Kâinata göz yumarak inkılâb vücuda getirmiş bir adam yoktur, cehl ve gaffletle bir san'at bediası ortaya koyana "Müsbet tarih" kayd etmiyor, hurafa müstesnâ!. "Benlik"-dediğimiz ma'nevi mevcudiyetimiz pek muhtelif unsurların içtimâfiyle tahassüs eder: İlmi mâlumatımız, ahlaki ve dini mefkurelerimiz hâfızamızın sayısız tedaileri, itiyadlarımız, mizacımız... Hep bu benliği te'sis eden âmillerdir. Bir şair, bir romancı, bu gibi rengârenk unsurlardan kafası hâli olunca tabiatıyla hayalini işletemez. Hiç bir psikoloji kitabı yoktur ki "yaratıcı muhayyile" yi "Yoktan var eden kuvvet" diye tariz etmiş olsun!. Bu kudretin bütün unsurları "Hariciyyet" le sıkı sıkıya alâkadardır. Yegâne ibdaiyyeti onları "İnşa ve terkip" de tecelli eder ki bu bile sa'y ve terbiyenin mahsulüdür. Böyle olmasaydı yaratıcı muhayyile, ilmin havsalasına sığmaz. "Metafizik" bir mahiyette kalırdı.

Ben edebiyatımızda teessüf edilecek bir hadisenin, daima teker-rür ettiğini müşahade ederim: "Edebiyat-ı Cedide" devrinde Fikret bir otorite olunca bütün arkadaşlarının ifâreleri-Cenâb Müstesna-onun kine benzedi. Hatta bu cihate ta'rizen bir zatın "Fikret bey bazan kendi imzasıyla bâzen de refikasının imzâlarıyla yazı yazardı." dediğini şimdâ hatırlıyorum. "fecri İti" grubu teşekkül ettiği zaman Ahmed Hâşim Bey'in Fransız sembolislerinden mahâretle ahz ve ifâde ettiği üslubu bütün gençlerin taklide çalıştıklarını gördük. O zamanın Servet-i Ünun nüshaları tedkik edilebilir. Son senelerde "Nazım Hikmet Bey" in :

Bana bak hey arkadaş
 Dağları aç!
 Biz palavra dinlemeyiz;
 İnlmeyiz!

şeklinde yazdığı manzumeler, bir řok muakkıblar yetiştirdi. Edebiyatı Cedide'nin "Bülend" lerine "Nihal" lerine mukabil bu gün de mütemadiyen "Ayře" lerle "Zeynep" ler nazara şarpıyor. Bizim genç şairlerimizden beklediğimiz bu cılız "Psittacisme-Papağanlık" değildir. Sâlânikte neřr ettiğimiz "Genç kalemler" de bundan on yedi sene evvel yazdığım bir makaleyi geşen gün gözden geçiriyordum. Bunda "fecrîi Âti" gençlerinin Fransız senbolislerine dűřkünlüđünden şikayet ediyorum. řu satırlar o makalemde müfrezdir:

(Edebiyat tarihleri meydanda: Bu günkü genç senbolislerin müstesna şiirleri gibi derin şiirler değil, "Rûhi-i Bağdadı" nin pek basit bir manzumê olan "Merkeb-i bend" i bile muakkıbları tarafından hakkıyla tanzir edilememiştir. Nerde kaldı ki:

Le soir tombe parfois comme un caillou dans l'eau;
 Le ciel lointain en est éclaboussé d'étoiles;
 Le soir tombe parfois comme, avec un sanglot,
 Sur mer, un oiseau las s'abat au haut des voiles
 gibi "Sentiment-force" lerin karşısında

Akşam,

Miyah-ı rûha dűřer pembe bir sitare-i řam

Akşam

Uzak sevahilin üstünde gezdi râşe-i şam.

yolunda sentiment-reflet'lerle bir şahsiyet gösterebilelim...)

Heyhât, dünki gençlik hiç olmazsa senbolisleri taklit edebiliyordu-Ve gerçi bu edebî gayemiz itibariyle kanaat edilecek şey deđildi-Bu gün bu gayr-ı kâfi iřten bile mahrumuz!... Üzerimize dűřen vazife, bizden daha genç olanları ikaz etmektedir. Bu gün řiir-ister

aşk neşideleri olsun, ister başka mevzu'da parçalar-umumiyetle hararetsiz, renksiz, basit, değersizdir. Hiç birinde bir hırs, bir iştihak, bir tefevvuk hissi izinâ rast gelemiyoruz. Divan edebiyatı-Şimdiye kadar bir çok makalemizde şerh ve tafsil ettiğimiz akamet ve sakameti unutulmamak şartıyla-kendi muhit ve nev'i içinde pek kuvvetliydi. Tanzimatı müteakib eden yeni Avrupai Edebiyat, o kudreti gösteremedi, bu günkü edebî vaziyetimiz ise daha nâtuvandır! Kendi kendimizi aldatmakta hiç bir fayda yoktur. Bunu bilmeli ve ona göre tedbir almalıyız: Edebiyat tarihlerinin karşılıklı mütalaa yani mukayesesi bize şunu öğretiyor: Şiir ve san'at, insanî bir mahsuldür. Her edebiyat başka edebiyatlardan, başka fikir ve irfan sahalarından gıdasını alarak kuvvetlenebilir. Şairin dediği gibi lahana bile görenekle dikilebilir! Edebiyat lahanadan daha aşağı bir şey değildir.

Ali Canib

-Üç yüz sene Evvel yaşamış bir Adamda Modern Zihniyet-

KATİP ÇELEBİDE LIBERALLİK

Nam ve şanını üç yüz seneye yakın pek uzun bir zamandan beri nisyan denilen nipayeti yok gayyadan kurtaram "Katip Çelebi" yalnız bu memlekette değil, Avrupada da tanınmış bir allâmedir: "Keşf'üz Zünun"u bütün ilim aleminde hiç elden düşmeyen şarka dair tetebbu'la müteveggil her mütebahhirin kütüphenesinde mutlaka itinalı bir mevkie konulmuş olan emsalsiz bir te'lif, bir hazinedir. Katip Çelebi başta bu dahiyâne eseri olmak üzere ne yazdıysa ehemmiyetli ve bilhassa memleketi için faydalı olmuştur: "Cihannüma"sı, "Tuhfetü'l Kibar"ı, "Takvim-üt Tevârih"i, "Fezleke"si.. hep ciddi ve nev'ileri içinde mühim kitaplardır. Bunlar arasında hacmen küçük, müdafaa ettiği fikir itibariyle menen pek büyük bir eseri vardır ki asrının zihniyetini ifâde etmesi noktasından pek ve pek ziyâde takdir ve hayrete şayandır: "Mizan-ül Hak"

"Mizan-ül Hak" on birinci asırda medresenin düştüğü ve propaganda ettiği kara taassuba karşı kaleme alınmıştır. İfâdesi sade, mantıklı, müdafaaları kuvvetlidir. Katip Çelebi'yi hiç tanımayan bir adam bile okusa "Bu risâle yaman bir kafadan çıkmıştır", hükmünü derhal verir. Müellif mukaddîmede ilmân ehemmiyeti kısa ve fakat ana'haflarıyla gösterildikten sonra "ilmin zararı olmaz zem ve inkâr eylemeyeler, zira bir şeyi inkâr ol nesneden ba'd ve hırmana sebeptir" diyor. Ve üç dörd basit misalle noktâ-ı nazarını tevsik ediyor: İşte bunlardan ikisini, Katip Çelebi ifâdesiyle şuraya nakli ediyorum:

(Madde-i Ülä - Müfti-i mühendis ile gayr-ı mühendis fetvasıdır. Bir kimesne tûla ve arzı ve umkı dört zira' bir-a hafr etneğe âhiri sekiz akçeyle isticar edip ol dahi tûla ve arzı ve umkı iki zira' bir bir-a hafr eyledi. Dört akçe istedi. Fetvâ ettirdiler. Hendese bilmez müfti "Dört akçe hakkıdır" dedi. Müfti-i mühendis "Hakkı bir akçedir" diye fetvâ verdi. Hakkı dahi budur. Zira iki zira' bi'r dört zira' birin sümünüdür.

Madde-i Sâniye.- Kadı-ı mühendis ile gayr-ı mühendis hükmüdür. Bir kimse tûla ve arzı yüz zira' olmak üzere bir tarlayı âhire bey'eyleyip teslim mahallinde tûla ve arzı ellişer zira' iki tarla verdi. Aralarında nizâ vâki olup bir kadıya vardılar ki hendese bilmezdi: "Hakkı budur" diye hüküm eyledi. Sonra bir kadı-ı mühendis bulup davayı dindirdiler: "Nisf hakkıdır" dedi. Hakkı dahi budur. Bunların aslanı

bilmek murat eden "Riyaziyat" görmeğe heves eder...)

Kâtip Çelebi bu risâleyi yazdığı devirde memlekette yegâne tedrisgâh olan medrese andırasa uğramış, vaktiyle müsbet ilimler, zekânın inkişâfına hizmet edecek felsefe bahisleri gösterilirken, bütün bunlar silinip süpürülmüş, zihni darlaşırarak, taassubu çağaltacak şeyler konmuştu. Müellif bu vaziyetin ihdas edeceği beyhûde "Nizâ' ve cidâl"ı anlattıktan sonra şunları yazıyor:

(Bu dahi mâlum ola ki devr-i âdemden beri halk fırka firkadır, her bir fırkanın bir dürlü mezhebi ve bir dürlü meşrebi vardır ki farik-i âhire ol muhalif görünür.. Cümlesi kendi mesleğini beğenip meslek-i âhirden tercih eder. Nihayet kimi âkîdîdir, bu ihtilâfın hikmetini te'mîl ve mülâhaza edip tahtında nice mesâlih bulur. Ve kimesnenin mesleğine ve meşrebine dahil ve tariz eylemez. Eğer kendi diyâneti maktezâsınca emr-i münker ise kalbinden inkar ile iktifa eder. Kimi dahi ahmaktır. İhtilaf-ı hikmeti bilmez. Cümle halkı bir mezhebde ve bir meşrebde olsun diye muhal tasavvur eder. Emr-i dinde bilâ mücâb, nizâr memnu iken dahil ve taarruz kaydına düşüb karar dâde umur-u ref'c çalışır. Mümkün olmaz. Beyhûde zahmet çeker. İmdi gerektir ki ehl-i basîre, mukteza'-ı hikmet-ı temeddün ve icmâi-ki levâzım-ı beşeriyedendir. mâlum edinüb esnaf-ı halk taksimine ve her bir kısmın hal ve şânına vâkîf olalar. Bir şehir halkı esnafına ve her sınıfın arz ve resmine vukuftan sonra bütün rub-u meskûn-u sükânının dahi esnaf ve ahvâhine dair ilm-i icmâli tahsiline sa'y edeler)

Avrupalıların bu gün "Serbest tefekküre hürmet ve muhabbet" diye ta'rif ettikleri "liberalizm"ın üçyüz sene evvel yaşamış bir Türk mütefekkininin kafasında yer tutmuş olduğunu yukarıdaki satırlar vâzihen isbat ediyor ki bu, "Kâtip Çelebi"yi yetiştiren bir miller için iftihar şayandır.

"Mizan-ül Hak" yirmibir bahse ayrılmıştır. Her bahiste bir mes'e'le münakaşa edilmiş, müellifi tarafından ma'kul ve "modern" hükümlere irca' olunmuştur. Meselâ "Bahs-i evvel hayat-ı Hızır Aleyhisselâm'dır" Kâtip Çelebi, halk arasında hayli güft u gülara sebep olan bu bahsi gayet "pozitif" bir zihniyetle muhakeme ediyor, ve "Hayat, zî-ruhun teneffüs ve hareket ile ittisafıdır." dedikten sonra bu gün "Birsam" dediğimiz ruh hâleti-Zamanıma göre-izah ederek Hızır Aleyhisselâm meselesinde "nâkilller, yâcehl veyâ tezevir bebebiyle umur-u ruhaniyyi emr-i harici ve emr-i hakikisuretinde ibrâz eder ve halk aslına bilmez. Gerçek sanır. Zikr olunan hikâyelerin menşei galati olur. Bâzi kâzib müddeiler cârların rûhani mülâkât ve muamelelerini hârice da'va edib anınla nice arz-ı fâside nail oldular." der.

"Bahs-i sâni teganni bahsidir" Kâtip Çelebi bu bahiste "teganni" nin günah olup olmadığı hakkındaki mülahazaları kayd ettikten sonra medreselilerle tekkeçiler arasındaki zıddiyeti anlatır. ve "Her asırda müteşerri'ler bu hususda onlara tane taşın atıp dahl ve taarruzdan hşali olmadılar. Onlar dahi bildiklerinden kalmayıp çaldılar, çağırdılar" ve "...bu dava bir zamanda faysal bulmadı, âkil olan bu makûle nizâ'-ı kâdimin faslı ümidinde hamakat eder" der.

"Bahs-ı Sâsiâ raks ve devr beyânındadır." Müellifin bu bahiste en alâkabaş mütalaası, eski sûfilerin hasbî vecd ve istiğrakiyle bir münâsebeti olmayan müahhar tekkeçilerin yüzünü teşhis etmesinde dir. (... Ekser taife-i halvetiye âyin ve târiki mürid cemiyeti üzerine binâ edip tekke kurup hangâme-girlik şartı olan hay ve huyu âlat-ı cemiyet ve medar-ı maâş ve rûkn-ü intiâş kılub suret uğruları selefin garz-ı sahihi olan emr-i semâ ve hareket-i izâirariyesini-ki ehline mübah olsa gerektir-dâne-i dam tezwîr veyâ bend-i ahmakân-ı bed-nâm kılup o bahâne ile behâyim-i makûlesi avam üşüb tekkeye nezr ve sadak kat geçir derler. Ve bu bâbda hareket-i devriyenin azîm dahl ü tesiri vardır, deyu dönmeden dönmezler, Eblehanın kimi şahit, kimi mürit ve zâhit-i bârid olup asıl faslı yok ekâzib ile şeyplerin uğurub... âkil olan ne dahl ve taarruz marazına mübâelâ olur, ne onların dam-ı hiyâli ile emel eder.)

"Mizan-ül Hak"ın alâkabaş kısımlarından biri " Bahis-i Hâmis" dir. Kâtip Çelebi burada "Duhân"ya'ni "tütün" hakkında "haramdır, mekruhtur" gibi iddialar serd edenleri, "Dördüncü Murad"ın yasak etmesini anlatır. Şer'i ve siyâsi bütün mani'lere rağmen halkın tütünden bir türlü vazgeçmediğini söyledikten sonra neticede "Bâzı ehl-i vere' teverü ' edip kendi içemez ve içene dehl eylemez ve kiminin dahi eşrebine müvâfık degildir. Anın için içemez: Râkım ül hurûf gibi.... Evvelâ budur ki bu bânda kimesneye dehl ve ta'riz olunmaya vesselâm" hükmünü verir.

"Firavun" kâfir midir, mü'min midir mes'elesine temas eden dokuzuncu bahiste müellif şu güzel sözleri söylüyor:

(Bu mertebeler ma'lum olduktan sonra bir kimesne bu bâbda niza' ederse ahmak değil midir? Güyâ ki hak Taalâ Hazretleri rahmetini halktan men ve diriğ eder. Firavunun imanından ana ne zarar ve küfrün den ne faide hâsıl olur. Hele Yahudiler bu da'vayı etseler intikam için vechi vardır. Zira onların âba ve ecdâdı fravundan çok sitem görmüştür. Ama gayr-ı millet eshabı onlara tab olmanın vechi nedir? İmdi talebe-i ulûm kavabiline evvelâ budur ki bu bâbda fravun için mü'min demezler işe de diyenlere, hüsûsa şeyhe

(1) dehl ve ta'rizde olmayalar. Had-i evsattan çıkmıyo rlar)

"Mizan-ül Hak"ın onikinci bahsi "Bid'at"a tahsis edilmiştir. Tarih ile teveggül edenler "Bid'addır!" diye ne korkunç taassub ihtilâlleri olduğunu, teceddüd hareketlerinin önüne geçildiğini bilirler. Kâtip Çelebi o devir için pek mazik olan bu mes'eleyi fetânetle halletmiş, "İnsafedip her kişi nefsini yoklasa sünnete itba'la asla münâsebette bulunmaz. Eksere zamanda sâdir olan ef'âl ve akuâl bir vecihle bid'atdan sâlim değildir." diyerek Allahın ve Peygamberin affetmek şanlarından olduğunu anlatır.

On üçüncü bahis "Ziyâret-i Kubûr" ya'ni mezarları, türbeleri ziyaret etmek mes'elesine temas eder. Ölüden meded ummaktaki belâhati pek güzel tasvir eden Kâtip Çelebi kadınların, çocukların ve "Ukul-u zaife eshabı ricâl"ın mezarlara yüzlerini gözlerini sürdüklerini, mum yağıyla yağlamayı âdet ettiklerini anlatır.

Son yirmibirinci bahis, on birinci arası gürültüleriyle dolduramaz "Sivâsi ve Kadızâde" mes'elesine tahsis edilmiştir. "Sivaslı Abdülceyd Efendi" ile "Kadızâde Mehmed Efendi" iki vâizdir ki biri tasavvufa, öteki "terak-inazara" yâni softalığa mütemâyil idi. Bunların birbirine karşı atıp tutması İstanbul halkını ikiye ayırmış, nihâyet hükümet, işin azıttığına anlayıp kürsü Şeyhlerinden bazıları sürülmüştür. Katip Çelebi iki tarafı ifrat ve tefrite düşmüş görerek "Bir tarafın galebesi caiz görülmeğe, nizam-ı âlem, halk haddinden tecavüz etmemekle müyesserdir" diyor.

Müteakiben Katip Çelebi kendi hayatını yazmıştır. "Mizan-ül Hak" hükümdara, vâizlere ve halka ve talebeye aid olmak üzere dört "Vesiyet" le hitama erer. "Bir fenni ittikan üzere tamam etmeden fen-i âhire intikal eylemeye" deyişi güzide Türk allâmesinin "ihtisas"a ne derecede ehemmiyet verdiğini isbat etmektedir.

Kâtip Çelebi "Mizan-ül Hak" ı (1067) yani vefatından biraz evvel yazmıştır.

Bilvesile, bu mümtaz, bu lâyemut, şark ve garbta tanınmış Türk allâmesinin "Zeyrek"teki mühmil mezarının teccid ve ihyasına hasseten Şehr Emânetinin himmetinden bekleriz.

ALİ CÂNİB

HAYAT MECMUASI CİLT:2 SAYI:50 10 Teşrin-i Sani 1927 :

(1) Burada "Şeyh"den maksat "Muhâddin-i Arabi" dir. Çünkü bu islâm filozofu "fusus"unda firavunun imanından bahs etmiştir.

-Yeni Tedrisat Devresinin Başlaması Münasebetiyle-
MUADDEL EDEBİYAT PROGRAMINDAKİ BİR FIKRAYA DAİR

Makaleme bir istitradla başlayacağım:"ilk tedrisat" ta eski bir zihniyet ve bu gün kemâle eren vuzuhla izah edilen yeni bir zihniyet vardır.Evvelki zihniyet çocuğa sadece ma`lumat vermek gayesini ta`kib ederdi.İkinci zihniyet çocuğun hafızasına yüklenir,yavrucuğa cebren,kahren-manasını idrak etsin etmesin-bir yiğın a-bur cuburu tikiştirdi.Yeni zihniyetin böyle korkunç despotluğu yoktur.Q,doldurmaktan ziyâde kımıldatmağı düşünür:Bu zihniyete göre çocuk âdeta techiz edilmiz,tecehhüz eder.Memleketimizde "İlk tedrisat" dünyasının bu "Modern" gayeye doğru yürümeğe başlaması çok olmadı,hele bizim nesil,mahalle mektebini,ve bu mektebin çatik çehreli hocasıyla sopasını canlı ve korkunç hatırlar şeklinde pek iyi gözünün önüne getirir.Yeni tedris tarzının ilk ocağı "İstanbul Erkek muallim "ektebi" dir.Buradan yetişen genç hocaların mekteplere duhül ve nüfuzundan sonradır ki çocuklarımız için mektep,cehennem olmaktan kurtuldu.Bu mukaddmeden esasa girmeden evvel şunu da kayd etmek isterim:"emleketimizde bir tedris ve terbiye inkılâbı yapılmış ve hatta bu inkılâba göre genç hocalar yetişmiş olmasına rağmen "İlk Tedrisat" a aid bazı kitapların sadece "Ma`lumat vermek" i gaye ittihaz ettikleri görülmektedir.Mektep kitabı-hele ilk mektep kitabı-yazan zat büyük bir vazife derâhde etmiş,ve bu vazifeden belki daha büyük bir mes`uliyet altına girmiş demektir:"Kitabıma şu malumatıda koyayım!" dememeli ,"Kitabıma koymak istediğim şu veya şu ma`lumatın,çocuğun maneviyatını beslemeğe kudreti var mı yok mu?" diye düşünmelidir."Ünkü çocuk büyük adamın yalnız maddeten ufağı olmadığı gibi onun kitabı da büyüklere aid kitabın hacmen küçüğü değildir.Bu makalemizin arasına sıkıştırdığımız şu istitrat başlı ba-

şına bir mevzu'dur ki onu ileriki makalelerimin birinde tekrar etmeyi faydalı saymaktayım.

"Orta tedrisat" ın "Modern" gayesine nazaran gencin de ulu orta "ayaklı kütüphane" olmasında bir fayda yoktur. Hatta zarar vardır: Sersemler yâhud ukâlâlar peydâ etmek tehlikesine binaen!.. Evet "Orta tedrisat" içinde "Ma'lumat" esas değildir, eğer gencin meleke- larini kuvvetlendirmiyor ve hayata-bu günki hayata-hazırlamıyorsa!.

İşte edebiyat programını ta'dil ettiren fikir budur. Bu fikre göre terkip edilen yeni müfredata gençlere gösterilecek kıraat parçalarını için şu fıkra muharrerdır: (Türk Edebiyatının muhtelif tezahürlerine aid eski ve yeni (manzum ve mensur) eserlerin en güzidele- rinden terbiyevî esaslara göre seçilmiş parçalarla garb edebiyatla- rından her türlü -ve bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan- tarz- lara ve nevilere aid zengin numûneler. "Bu günün demokratik ve modern ihtiyacı ehemmiyetle hazar-ı dikkate alınacaktır")

Geçen gün evime kaçar gelen kıymetli ve genç bir edebiyat mu- allimi son fıkranın işâret ettiği "Bugünün demokratik ve modern ih- tiyaca" ile meselâ "Divan edebiyatı"na ait manzum ve mensur eserle- rin nasıl te'lif edilebileceğini sordu. Kendisine şifahen de arz et- tiğim üzre "Bugünün demokratik ve modern ihtiyacı" ın mutlaka "Bu günün demokratik ve modern fikirlerini telkin etmek" ma'nasına al- mamalıdır. "aten "Bilâvâsıta telkin etmek" gayesini gözeten eserler çok kere bedii kıymetinden hayli unsurlar kayd etmiş yazılardır." Didaktik Nev" in bayağı kısmına ait yazıların ise edebî değersizli- ği kadar ihlâki değersizlikleri de vardır. Bir metin parçası ki bu günki çocuğun "Alâkasını" uyandıramıyor, "Mürebbi" nin o parça üze- rinde ısrarı yalnız boş değil, "Gayr-ı terbiyevî", "Gayr-ı ilmî" bir harekettir. Bu cihet ta'ayyün ettikten sonra, eğer bir kaside, bir gâ- zel, bir rûbai yüksek bir fikri, yüksek bir hayali ihtiva ediyorsa- muallimin o fikri ve o hayali çocuk zekâsında canlandırılabilmesi şartıyla-yeni programın âmir olduğu "Bu günün demokratik ve modern

ıçtimâf" na tevafuk ettiğine şübhe yoktur. Fuzûli'den ,Bâki'den, Nef'i'den, Nedim'den, Şeyh Galip'ten öyle parçalar seçebilirizki Türk çocuğuna geniş hayal ufukları açabilir. Zaten "nükte" ve "mazmun" umdelerine ibtina eden "Divan edebiyatı" nın, genç zekâlarda "ince-lik", "düşünüş" ve "buluş kıvraklığı" gibi hasletleri tenmiye edecek beyitleri eksik değildir. Fakat bugünün çocuğuna elbette o derece si kâfi gelmez. Onun daha birçok ihtiyaçları vardır. Nitekim "Hayat" ın tâ (34)üncü sayısında neşr ettiğimiz "Orta tedarisatımız için hangi Eserleri seçeceğiz?" Ünvanlı makalemizde de söylediğimiz gibi "Divan edebiyatı", "ıçtimâf Duygular" itibariyle pek züğürttür. Bu günkü Türk çocuğunun ruhunda bu noktadan derin bir boşluk bıkakmağa, onu asrın ihtiyacına göre techiz edememeğe mahkumdur. Madem ki "Edebiyat dersi" talebeyi daha derin duymakla ve daha canlı tahayyül etmekle bırakmayacak, daha doğru, daha sağlam bir tarzde düşünmeğe hatta okuduklarını sâlim ve ma'kul bir tarzde hayatta tatbik etmeğe sevk edecektir, "Divan edebiyatı" nın bu cihetleri te'min edemeyeceği meydana çıkıyor demektir. Zaten muaddel programa "Bu günün demokratik ve modern ihtiyacı" ehemmiyetle nazar-ı dikkate alınacaktır" kaydının konulmasına sebep, eski edebiyatın, kıymetli muallâmle-rimizi lüzumundan fazla bağlamamasını te'min etmek idi. "Kutatgu Bilig" gibi, "Hibetü-l Hakayık" gibi, "Divan-i Hikmet" gibi fikri ve bedii kıymetleri noksan veya ma'dum ve lehçe itibariyle çok uzak ve yabancı eserlerle lise talebesini bundan sonra meşgul etmemek kâfi değildir. Daha muahhar fikir ve edebiyat mahsülleri arasından da in-tilahat yaparken çok dikkatli davranmamız icab eder. Bir garb müte- fekkirinin dediği gibi biz lise talebesini, lise için hazırlayalım. "İlvesile Darülfünuna da hazırlamış oluruz." "Orta tedariset" da "A- man şu ve şu ma'lumatı da verelim!" dememeli, "vermek istediğimiz ma- lumattan hangisi bizi gayemize, asrın gayesine götürecektir?" diye düşünmelidir. "İlk tedariset" ta olduğu gibi "Orta tedariset" da da hoca için "despotluk" a mesâ'yoktur. Mahâret odur ki mürebbi gencin

kabiliyet ve temâülünü keşf edebilsin ve onu o kabiliyete ve o temâyüle göre techize çalışsın. „debiyat derslerinde geniş bir tenvvü" ün te'minine çalışmalıyız: "çocuk vardır ki meselâ "lirik" şiirlere karşı pak az alâka gösterir, "Hitabat" e müteallik eserleri derin bir incizabla ta'kib etmek ister. Çocuk vardır ki temaşadan, hikayeden hoşlanır. Talebesinin temâyülünü keşf etmek, o temâyülden istifâde ederek techizine çalışmak, işte muaddel programın yukarıda bâsi geçen fikrasının bir manası da budur! Maarif vekâleti "Bugünün demokratik ve modern ihtiyacını ehemmiyetle hazar-ı dikkate aldığı" içindir ki muallimlerimizin mesâisine yardım etmek maksadıyla Türkçeye "Cihan edebiyatlarından numûneler" nakl ettirmeğe başladı. Bunlardan sekiz on kadarı "Devlet Matbaası" nda tab' edilmiştir. Bir o kadarı da tab' edilmek üzeridir. Bu eserlerin neşrinde kasdî bir tertipsizlik yapılmakla, meselâ on yedinci asra ait bir metni, yirminci asra ait bir metin ta'kip etmektedir. "Bu suretle, bir sene zarfında ortaya konulacak eserler sayesinde lise talebesinin, muhtelif ve mütenevvi' edebî mahsullerle karşılaşması te'min edilmiş oluyor. "Hayat" ta bundan evvel kaleme aldığımız makalelerimiz de de işâret ettiğimiz üzere tercüme edilen bir eserin mutlaka kendi nevinde "Şaheser" olması şart değildir, kâfi ki edebi kıymetten mahrum bulunmasın hasaten muaddel programın işâret ettiği üzere "Bilhassa kendi edebiyatımızda zayıf olan tarzlara ve nevilere" aid olsun. Meselâ intişar eden risâleler içinde "corneille" in lâyemut "Horece" trajedisinin yanında bir kaç seneden beri şöhret bulan "Karol Vapek" nâmındaki "Çek" edebiyatının "R. U. R" unvanlı "Piyas" bide vardır. Türk çocuğu birincieserx sayesinde yüksek vatani fikirlerle karşılaşacağı gibi ikinci ile de ilmi bir fikrin, fenne müstenid bir hayalin tiyatroya tatbikini görmekle beraber "Hayat" ta sâde fiil ve hareketin değil, duygunun en büyük rol oynadığı mülâhazasıyla da yüz yüze gelecektir. Yine meselâ "Homer" in "İlyada" sı gibi bir misli daha olma-

yan bir "Şaheser" le berâber "André Theuret" in "Çocukluk ve Gençlik Hatıraları" nı okuyacaktır. Bu eserlerden birincisi hassaten "Tasvir" itibariyle bütün garb edebiyatlarına "Model" olmuştur. "Homer" in kalemiyle insanların ve tabiatın nasıl tersim edildiğini görmek ne zevkli, ne faydalı bir şeydir. "Andre Theurlet" nin eseri böyle bir kudreti haiz değildir. Fakat bir çok gençler o satırların içinde öyle bir samimiyet müşahade edecekler ki bazıları âdeta " Bu yazıları yazan ben miyim?" diye duraklayacaktır. "Hâtırat" tarzı edebiyatımızda pek yeni bir şey olduğu için "Andre Theurlet" nin bu samimi-çünkü bu muharririn en karakteristik cihete saffet ve sadeliğidir-Parçası talebe âleminde hayli kuvvetli alâka uyandıracaktır. Yiine aynı risâleler arasında kendi edebiyatımıza aid eserlerde vardır: On ikinci asır münşilerinin en kuvvetlisi olan "Nâima" nın tarihinden münteheb parçaları "Fuzûli" nin "Leyla ve Mecnun" u, " Evliya Çelebi" nin seyâhatnamesinden müfrez fıkralar ilk neşriyatı teşkil edecek ve bunlar eski, yeni diğer eserler ta'kip eyleyecektir. Naima o adamdır ki muasırlarının kelime şaklabanlığından kaçınmakla kanaat etmemiş, ortaya on birinci asrı tenvir edecek Osmanlı saltanatının sükût ve inhitâtı avâmilini canlı vak'alarla gösterecek bir eser koymuştur. Mendisinden evvel ve sonra onun kadar zekî ve nâfiz bir müverrihimiz yetişmemiştir, diyebiliriz. Meselâ Naimânın emnine tahsis edilen risâlede "Siyavuş Paşa'nın Katli" fıkrası mahir münşi'nin iktidarına bir huccettir. Her Türk çocuğu şüphesiz "Köprülüzâde Mehmet Paşa" nın ismini işitmiştir. Fakat Naima'nın bu fıkrasını okumamış ise o ihtiyar vezirin ne yaman bir adam olduğunu anlayamamıştır. Biz "Bugünün demokratik ve modern ihtiyacını ehemmiyetle nazarı dikkate " aldığımız için Naima'ya bir risaleyi tahsis ettiğimiz halde meselâ on birinci asrın iki meşhur, hatta üstad-ı münşisi olan "Nergisî" ile "Ceysî" yi bu ma'rızda hiç hatırlatmak istemedik. Çünkü o iki adamın bu günün gençliğine vereceği

hiç bir zihni ve fikri unsur yoktur. Şâkiâ biz meselâ on birinci asrı tetabbu' ederken "Nergisî" yi, "Veysi" yi, ihmâl etmemek mecburiyetindeyiz, fakat çocuk, "Dürbün" ün ters tarafından görülen sadece maddeten küçülmüş bir insan değildir. Onun ihtiyacı, zevki, temâyülü büyük adamınkinden büsbütün başkadır. O kendi ihtiyacına, zevkine, temâyülüne göre tachiz etmek mecburiyet ve hakkını haizdir. Mürebbi, genci yarına hazırlamak için onun bu gününü düşünmek zaruretindedir: Lise talebesi dârülfünunda meselâ Kitabı Bakır Gâni ile meşgul olacaktır diye ona takar tukur şeyler okutmağa çalışmak tedris âleminde garbçılığa zıd adımlar atmak demektir.

Bu ma'rızda şunu da istitrâden ve teessüfle kayd ederim ki, Maarif Vekâletinin "Orta tedrisat" âleminde "Cihan edebiyatlarından Numuneler" wâsıtasıyla gençlik üzerinde yapmak istediği fikir inkılab ve enkışafı için kendilerine müraccaat edilen tanınmış kalem sahiplerimiz, zan ve tahmin edilen faaliyeti gösteremediler. Bir çokları derâhte ettikleri eserleri meydana koymadılar. Bir kaç çalışkan muallimimizle üç dört genç muharrirden başka bu iş için yardıma koşanı göremedik. Bu itibarla hiç kimsenin, ve hele şöhretli ediplerimizin ortaya konulan tercüme ve intihabları tenkide hakkı olmasa gerektir. Beğenmeyenin daha iyilerini vücûda getirmesi için hiç bir ma'ni yoktur.

Ali Canib

Edebiyat Tedrisatının Yeni Vechesi

ÇOCUKLARI KOZMOPOLİTİK YAPAR MI?

Bu güne kadar liselerimizde edebiyat derslerini hemen hemen yalnız mahallî eserler işgal ediyordu. Çocuklarımızın bedii vicdanına ait sahaya aşağı yukarı Sinan Paşa, Fuzûlî, Bâki, Nâf`î, Nedim.. ve bol bol Hâlid Ziya ve Tefvik Fikret`le arkadaşları, nihâyet daha yeni muharrirler ve şairler dolduruyordu. Lise talebesi için bir "Homer" bir "Virjil" bir "Shakespeare", bir "Goethe", bir "Gorneille" bir "Racine" ve ilk... meçhuldü. Eğer muallim garb edebiyatlarına vâkıfısa-program hâriçinde-ecnebi muharrir ve şairleriyle eserlerinden bahs edilebilirdi. Son muaddel program ise "Cihan edebiyatlarına" aid metinlere geniş bir yer ayrılmış oldu. Artık Türk çocuğu Yunan, Latin, İngiliz, Alman, Fransız, İtalyan edebiyatlarına aid metin tercümeleriyle yüz yüze gelecektir. İtiraf etmeliyiz ki bu yazılar, mahalli mahsüllerimize her nokta-i nazardan faiktir. Henüz yetişmekte olan bir genç, bu faikiyete neftun olup "Milletinden" ma`nen tebârüd etmez mi? Daha sarik bir tabirle edebiyat tedrisatının yeni vechesi çocuklarımızı kozmopolitik yapmaz mı?..

Şu muhakkak ki bu günkü tedrisatla lise talebesi eski ve yeni mahalli eserlerin, zayıf ve "Bedii vicdan" tatmin etmesi noktasından pek makâfi olduğunu idrak etmiş olacaktır. Ve bittabi bir "Homer" bir "Şekspir-Shakespeare" in bir "hugo" nun bizim şairlere muharrirlere faikiyeti ile berâber Cihan edebiyatlarının "Nov`i" itibarıyla ne kadar şümüllü ve zengin bulunduğu öğrenecektir. Bu noktada zerre kadar şek ve şüphe yoktur. Fakat acaba bu mutlak hakikatin bilinmesi çocuklarımızı "Millî" varlığına karşı mütenefir ve hiç olmazsa lakâyâ etmeyecek midir? Bu endişe vârid olmaları berâber, biz herşeyden evvel yeni neslin dünyaya karşı gafil yetişmesine rıza göstermemeliyiz. "Türk çocuğunun gözlerini kamaştırır "diye onu eski ve yeni Avrupa edebiyatlarıyla temas ettirme-

mek "Garbçılık" ecas umde ittihaz eden bu günkü zihniyetimize karşı hıyânettir. Milli duygu mâziden başlar. Fakat orada kalmaz, çünkü "Millî varlık" mütemadi bir "Tahavvül" den ibârettir. Bir zamanlar divan edebiyatı" na "Kapı kulu edebiyatı" diyenler, onun "Türk edebiyatı sahası"ndan hâric kaldığını iddia etmek cûretini gösterenler vardı. Hayır, "Divan edebiyatı" umûmi Türk edebiyatının, bir şubesidir; Çünkü Türk milletinin "İslâm medeniyeti" dairesinde bulunduğu Hengâmede bir Türk zümresinin meydana koyduğu müessesedir. Bu nasıl Türkün malı ise, şimde dâhil olduğu garb medeniyeti dairesinde inkişâf edecek her edebiyat ve san'at müessesesi yine Türkün malı olacaktır. Bütün cihan edebiyatları hep birbinini model intihaz ederek tekamül etmişlerdir. Milli tehassüslerle, milli mevzu'larla doğrudan doğruya temas eden "Alman Romantizmi" bile her şeyden evvel ecnebi edebiyatlarının tedkik ve tahlillerinden ilham almıştır. Binaenaleyh garb edebiyatlarına aid eserlerle bu günkü Türk çocuğunun bedii vicdanını terbiye etmek demek, yarın ki edebiyatımızın tarlalarına yeni tohumlar serpmek demektir. Ve muhakkak faydalı bir iştir.

Küçüktüm ailem Selâniğe sürülmüştü. Limanda Sultan Aziz devrinden kalma "Nec-i Şevket" zırhlı korveti yatıyordu. Biz çocuklar bir bayram günü bu geminin toplarına seyr etmeğe gittik. Bizi gezdiren bir nefer, köhne zırh tabakalarına göstererek: Birbirinin üstüne on gülle çarpmadan bu demir delinmez! demişti. Neferi, selahiyet sahibi addettiğimiz için bu söze itimat etmiştik. Artık "Nec-i Şevket" bizim nazarımızda dünya filolarına tek başına meydan okuyan bir kuvvetti. Bir gün limana İngiliz domantası geldi. Gezdik korkunç topları gördük. Daha sonra bir Avusturya filosu geldi. Bunun da zırhlularını seyr ettik. Eski kanatımız sarsıldı, git gide acı hakikati öğrendik. Eski "Gaflet" in bize ne faydası oldu, yeni "Hakkikatten" ne zarar gördük? Hiç! "Belki kozmopolit olur" diye garbın

şaheserli reni Türk çocuğuna göstermek benim çocukluğuma aid olan şu gaffetimden bir zerre farklı mıdır? Bir çok mektep talebesinin şiirler, hikayeler, tiyatrolar yazmağa hevâs ettikleri, ve hele bazılarının bu yazıları olgun eserler sanmederek neşre kalkıştıkları görülyor. Eski ve yeni kuvvetli eserlerle temas etmek onları bu zehabdan kurtaracağı gibi bedii terbiyelerini yükselterek içlerinden ciddiden isti'dadı olanları daha muvaffak mesailye teşvik edecektir.

Biz, "Edebiyatta vatan ve millet sevgisi" ni ancak garb medeniyeti dairesine girdikten sonra meydana getiren eserlerde buluyoruz. 18. asır Fransız muharrir ve ediplerinin yazılarıdır ki Nâmık Kemâl'de arkadaşlarına, kendilerinin evvel ki nesilde tesadüf edilmeyen kanlı ve canlı fikirler vermiştir? Garbdan gelen ve gelecek intisap ve tefekkür malzemelerine bu millet ve milletin çocukları muhtaçtır. Hangi sahada olursa olsun, eğer bir sürçmemiz müşahade ediliyorsa bu, garb malsemesinin kafi derecede o sahaya girmemesinden mütevellittir. Ve buna hiç şüphe yoktur. O kanaatim ki eğer edebiyat tetrisetımız bu günkü vechesini on onbeş sene evvel tâyin etmiş olsaydı, fikir aleminde daha ilerlemiş olurdu, aynı zamanda Türk çocuğu edebiyat meffumunu daha iyi ve etraflı kavramış olacağından içlerinde yazı yazmayğa heves edenler daha kuvvetli şeyler kaleme alabilirdi.

Avrupa milletleri edebiyat ve fikir sahasında mütemadiyen bir birinden istifade ediyorlar. Bu onlara benliklerini asla kaybettirmiyor. Eğer "Garb milletlerinin milli harsları, ecnebi şihniyetini ifâ'edeceği kozmopolitlikten onları vikaye edecek kadar kuvvetlidir. Bizde bu kuvvet olmadığı için fazla ihtiyatkârlı olmayız." denilirse bizde şu cevabı veririz. Evet, İngilizin Almanya, Almanın Fransıza karşı müdafaa vaziyetinde milli harsları vardır. Fakat meselâ Balkan komşularımız olan Yunanlılarla Bulgarlar, hiç

çekinmeksizin kendi seviyelerinden çok yüksek fikir ve ihtisas sahalalarına pervasızca el uzatıyorlar. Ve aynı zamanda bir Bulgar bir Yunan genci inkar edemeyiz ki milli varlığını kaybetmiyor. Atalarımız mensub oldukları medeniyet sahasında, o medeniyetin iki yüksek rûknünden-yani arablarla Acemlerden ziyade-onun te'alisine bâdi olmuştur. Evet bâ'd el islam şark medeni yetinin en büyük hadimleri Türklerdir. İlimde, edebiyatta yetişen müstesna sîmaların çoğu ırka bu millete mensubdur. Bu, ancak atalarımızın o devirlerdeki şark harsını bütün şümülüyle tetabbu' ve temsil etmelerinden münbaistir. Tanzimattan beri dahil olmağa çabaladığımız Avrupa medeniyeti içinde de aynı liyakati göstermek için garb harsını yine bütün şümüyle tetabbu' ve temsil etmemizden başka çare yoktur.

Maarif vekaleti edebiyat tedrisatına yeni vecheyi vermekle, Cumhuriyet ve garbçılık umdelerininin mustekbel nesilde tarsinini temin etmiş oldu. Aynı umdelerin hizmetkari olmakla müftechir olan "Hayat" ın tahrir hey'eti bu vechenin tedrisat haricine de teşmilini temenni eder. "Cihan edebiyattarından numûneler" ünvanı altında getirilen "Broşürler" garb eserlerinin her birinden ufak ufak müntehap parçalara inhisar etmektedir. Ve mektepler için bu inhisar zaruridir. "Yeni gençlik kütüpaneleri" ni doldurmak üzere Cihan fikir ve edebiyatlarına aid eski ve yeni şaheserlerin, alâ-kabahç kitapların tamamını türkçeye nakletmek Kat'iyen elzemdir. "Hayat" ın 2. senesine başlarken bu temenniye ileriye sürüyoruz. İnşallah gelecek yıl, 3. senesinin ilk nüshasında bu temenninin fiile inkilab ettiğinden büyük bir meserret ve bahtiyarlıkla bahs ederiz.

Ali Cânib

12. BİRİNCİ KISIM: Tâlihsiz Şâirlerin ve Şakacıların İhtisarından:

ÜSKÜDARLI SIRRI

- Şakacı fakat tâlihsiz şâir -

Küçük divanın içinde :

Bana o çeşmi siyeh mest yâr olur mu aceb

Aceb o gözleri âhu şikâr olur mu aceb

Açınca sînesini bûse cin olub görsen

O âbgînedede nakş-ı nigar olur mu aceb

Felek dedikleri nâdir berâber etvârın

Vücudu râhte ve hâksâr olur mu aceb

Bulur mu ukde-i hâtır keşâyış-i vuslât

O seb-çerâğ-ı niban âşikâr olur mu aceb

Zamir sırrı-ı üstada arz ederdim lik

Bu şîr-i bâbedele itibar olur mu aceb

gibi güzel, vazih, samimi manzûmelerine tesadûf ettiğimiz

"Sırrı" o kadar şakacı bir adamdı ki muasırlarından birinin dediği gibi "Letâyifi bir yere cem olursa Hoca Nasreddin müdhikatından eltaf ve berter bir mecmua-i dilpezir" meydana gelirdi. Bu şakacılarından en meşhûru, bir gece misafir gittiği şâire "Âni" kadının (1) evinde yaptığı müzibliktir: Sırrı, yattığı odada çekmecenin üstünde bulunduğu divanda şâirenin mahlesindeki bir harfi diğer bir harfle tebdîl etmiştir ki bu zevzekliğinin tafsilâtı "Sâlim Tezkîresi"nde mündericdir. Hele bir gün işini gücünü biriktirip Şehzâdebaşında attarlık eden "İmad Çelebi"ye ettiği iş, zavallı ihtiyarı çileden çıkarmıştır. Şöyle ki: Sırrı dükkana yaklaşır: "Fabacı"ım nasılsın, afivottesin inşaallah, seni göreceğim geldi." diye gönüllü aldıktan sonra "Fatih'te Karaman furununun göreği pek meşhurdur. Fakat yorgunum. Dirisi oraya kadar zahmet ihtiyar edip gitse

(1) Şâir Ani kadın, Müstakimzâdenin "Tuhfet'ül Hattatin"inde anlatıldığı üzere aynı zamanda hattattır. Vefatı 1122 senesine tesâdüf eder.

kendisine ayrıca para da verirdim" der. Attar paraya tama edip "Evlâdım ihtiyarım ama senin güzel hatırın için varub alavım" diye cevap verir ve gider. O gidip ala dursun, Sırrı hemen dükkana girer, ne kadar ilaç şu bu varsa kutularını değiştirir. İmâd Çelebi gelir, çörekleri karşılıklı yerler, Sırrı "Allaha ısmarladık!" der, ayrılır, fakat hemân karşiki dükkanlardan birine girer, camın arkasından gözetlemeğe başlar. İmad'a bir müşteri gelir. Öte beri almak ister. Attar kutuyu çeker, bakar ki aradığı içinde yok. Bir kaç kutu daha karıştırır. Mu'zibliği anlar. Müşteriye parasını geri verir:

- Haydi müslüman başka bir attara git, ben bir veled-i zinâ serrine uğramışım! der.

Bir rübaisinde:

Biz gird-i hakâret ile mesrûr oluruz

Âlim ki Süleyman ola bezmûr oluruz

Hemyâze keş hasret-i lo'l-i yâriz

Nûş eylemedin bâdeyi mahmûr oluruz

diyen meşhur şâir "Râmi Mehmed Paşa"ya "Reis ül Küttap" iken takdîm ettiği bir kasîdesinde:

Hânenin hucceti İsmâil Efendide rehn

"Hakkımı veri" deyu üç günde bir eyler ibrâm

Hastalık dahi ulûfe birağub vakfetine

Pençe-i zulmü derâz eylemede cündi sigâm

diye zarûretini anlatan Sırrı, Merzifoni Para Mustafa Paşa, Fazıl Ahmed Paşa, Ali Paşa, Amucazâde Hüseyin Paşa gibi "Vezirazâm"larca takdîm ettiği kasîdelere rağmen mes'ud ve muraffa bir hayata mazhar olamamıştır. Halbuki devletine, milletine hayli hizmetlerde bulunmuştur. İşte yetmiş yaşında iken kaleme aldığı bir manzûmesinde günleri söylüyor:

Vezîr-i mu'tenasına hâk-i pâ-y-ı izzetine
Bu nev'a evleyeyim arz-ı hâlim icmâlen
Ki tali itmedi heftâd-ı sâl-i ömrümde
Rahl tereffühüme bir nigâh-ı rahm-nümâ
Bir inâvet eyle etmedi felek âhir
Ne bir akar ve ze'âmet, ne bir ulûfe bana
Bu tenkdestî ile kalmayub seferlerden
Hemîşe evler idim iktisâb ecr-i gazâ...

Diğer manzûmesinde:

Zamana düşmanerbab-ı ma'rifet idü ki
Vücuha müteboyyindir eylemem üstâd
Ve lik şimdi bana hasr edip cefâsını hep
Hemîşe sille hor cevrîdir dil-i nâşâd
Şeh cihân idüb evvel gazâda ba-fermân
Kemine bendeyi me'mur azm-i râh-ı cihad
Hakire mensib-ı sülyânevi mâişet için
A+ıyye itmiş idi hat ile o mebei dâd
Dîvân-ı Vâfirâyı ettiği iktiza zirâ
O mansıbın ise mahsulü mevsime mu'tâd
O câhın olmadı bir habbe resmîni görmek
Bu kul-u sâdika itdim halifemi işhâd
İrince vakt-i resûmat mansıb-ı mezbûr
Edâ-yı dîne muheyya iken dil-i nâşâd
Reside oldu sımah-ı dile bu bed peygam
Ki ey güzide-i devrân azl-ı mübarek-i bad
idüb şu'ur-u muattal bu nâpesend haber
Havâsım eyledi zât-ı hayattan ib'âd

Metâib-i sefer ve zahmetin çeküb benden
Revâmı gayrı ola âhez-i rüsûm-u mevâd

diyor. "Merzifoni Kara Mustafa Paşa"ya takdim ettiği:

Merhabâ ey safder-i cenk azmâ-yı rüzgâr
Vey dilir nâmûr-u kişver kü'sâyî-i rüzgâr

Matlarlı uzun kasidesinde kendi halini şöyle anlatıyor:

Böyle mi eylerdim evsaf-ı cemilim neyleyim
Olmasam özürde-yi cevr ve vefâ-yı rüzgâr

Lâî ü medhûş eyledi bezm-i meşakkatle beni

Câm-ı muhabbet neşve-i râhat zedâ-ı rüzgâr

Pençe-i kahr ile eylerdim serâğa çâk çâk

Destime girseydi dâmân-ı kabâ-yı rüzgâr

Tab'ıma tûl-u evel piçide bir bend-i kazâ

Başıma baht-ı siyâhım bir belâ-yı rüzgâr

Bahtım ile dâim iman teraffuhtan âbâ

Görmedim bir böyle kâfir mâcerâ-vı rüzgâr

Devr-i eltâfında her subhu ve mesâ lâvık mîdar

Ebl-i irfânın ola hûni gedâ-yı rüzgâr

Hûn-u dil nûş etmeği çerhe yisağ etsek, disen

Ta'n idüb ona bihvar hey-i bânevâ-yı rüzgâr

Bendeni gâhi suâî idüb disen itba'ına

Bunda mı âya onu berk ü nevâ-yı rüzgâr

Hayli dendir gelmedi bu âstân himmete

Kandedir kande görek ol mabtolâ-yı rüzgâr

Zîb-i distâr temellûk etmedi ömrümde hiç

Bir gül-i nevresteyi bağ vefâ-yı rüzgâr

Devr-i ömrüm âhîr oldu almadım sad hayf hayf
 Hale-i aguşuma bir mehlûkâ-i rûzgâr
 Böyle renk olmaz meded devletlü sultanım meded
 Bendeni me'mur etmektâr cezâ-ı rûzgâr
 Bâhusus ol murad-ı meydan bayânım kim bî gün
 Nana şâd oldu arus nûktezâ-yı rûzgâr

Bu gübetmememünutuluş olan "Üsküdarlı Sırrı" bir şemsenler en meşhur şairlerdendi. Bu itibarla tezkîre sâhibi "Safâî"nin onu: "Tir şâir-i sihr-sâz mu'cize-perdazdır ki entia-ı eş'arı Lebûr-u bâzâr-ı itibar ve kâle-i hoşkumaş güftâri revâctab-ı istihsan nûkteverân-ı rûzgârdır" diye anlatışı hiçte mübalağalı değildir. Divanının nüshaları mebzûl değildir. Bunların en nefisi Yıldız Kütüphanesi'nde mahfuzdur ki meşhur şâir ve hattat "Hüseyn Şakir Beğ" tarafından (1133)te kaleme alınmıştır:

Bir gazelinin makta-ında rindane bir edê ile:
 Tevbe ettim der ise Sırrı'ya icmen itimâd
 Ol ne hâd-u meyden ferâğ eyler ne dilberden geçor
 diyen şair bir rûbaisinde:

Nâ-fehm sahn-ı dilberi nâdir severiz
 Eiz sevdiğiciz dilberi şâir severiz
 Sırrı gibi el-kıssa bu ismetgehte
 Eiz dilberi hep tayyib ve tâhir severiz

diyor. Divanına bir "na't"la bağlar. Bu vakûr temiz bir lisanla kaleme alınmış uzun bir manzûmedir.:

Sâki yeter ki meclise dil-i sergirân gelür
 Bir neşve vir ki pîr-i vâran nevcivân gelür

Müstelzim devâm ferahtır o neş'e-i kim
 Gamgin varan o bezmgehe şâdman gelür
 Sahbe-i zûr-u neş'e ki nûş etse mevrden
 Davâ-i pençe-i sald kahraman gelür
 Oî bâdenin ki târem-i vâlâ-i tâkının ⁽¹⁾
 Ne pâyesi ⁽²⁾ bir ebr ne ôsman gelür...

"Köprülü zâde Fazıl Ahmed Paşa"ya takdim ettiği baharriye-
 sinde:

Dil-i âlim o denlü menşer-i haddır kim bu mevsimde
 Gelinbir zerre denlü cânı yoktur kim esrara
 Yine jale-ırkla kâse-i zerrini etmiş pür
 Siñr-i nergis için def'-i humâra eyliye çâre
 gibi nükteli hayaller vardır. Şu gazelini de alıyorum:

Dime evrak-ı kevnâmide mestûr olmamız yeğdir
 Yine bir mah-rû aşkıyle meşhûr olmamız yeğdir
 Hasel ol zümre-i gam perverân âlem-i kurbe
 Dimezler kim bezm bir lahza mesrûr olmamız yeğdir
 Olur mümted yine mümted olan ikbâlin edbârı
 Bizim ey dil harâb oldukça ma'mur olmamız yeğdir
 Temannâyı memkübâşzı zahm-ı cân u dildense
 Yine elmâsiriz zañm-ı bâsur olmaz yeğdir
 Haseskâri-i pâmâliyle hâk-pây-ı yâr olduk
 Belî kehl-i celâ-yı dide-i hür olmamız yeğdir

⁽¹⁾ Tâk (fârisi): Asma

⁽²⁾ Ne (farisi) : Dib, en aşağıda olan şey

Emîn-i ta'n âda olduğun dünya değer Sırrı
Vatandan yine bir miktar mehoûrolmamız yeğdir

Bazı defterdarlıklarla İstanbul'da ba'zı mansıblarda bulunan
"İbrahim Sırrı Efendi" (1111) tarihinde vefât etmiştir.

ALİ CANİB

HAYAT MECMUASI 3.CİLD Sayı: 55 SAYFA:44 15.KANUNUEVVEL 1927

KONYA MÜZESİNDEKİ KÜTÜPHANE

Mevlânâ hârikâhı, bu gün Türkçe'nin en bedii, en kıymetli bir müzesi hâline ikrâğ edilmiştir: Türk zevkinin, Türk bedahatinin, Türk deâsinin enbet-zinde eserleri, Anadolu'nun en harikulâde bir neffâsle? nese ve ibdâ'ettiği bahası takdir edilemez halıları, Divanisi bunada mahfuzdur. Avrupa'nın en uzak yerlerinden gelip tedkik eden meraklılar, mütehassıslar, Türk elinden çıkan bu bedialar karşısında hayran kalıyorlar. Konya müzesini dolduran esya arasında Anadolu mallarından başka tâ İran'dan, Hindistan'dan gelmiş olanlarda vardır. Binacmaleyn "İslâmi San'atlar" a dair tetabubu yapacak olanlar için Konya müzesi muazzam bir kitap, muhteşem bir hazinedir. Hayat'ın müteakkib sayılarında bu müze ve mahfuzatı hakkında resimli bir iki makale neşr etmek emolindeyim. Bu gün bu satırlarla sadece müzenin "Kütüphane" kısmına temas edeceğim;

Mes'ud bir tesâdüfle Konya müzebi kütüphanesinin küşad resminin icrâ edildiği 27 Teşrin-i sâni 1927 Pazar günü bende orada bulundum.

Buradaki kitaplar-Yazma ve basma-cild itibariyle (3222) adedir. Bazen bir cild içinde bir kaç kitap zuhur eder. Bu itibarla yani kitap itibariyle Konya müzesi mahfuzatı (3290) a bilmaktadır. Pek nefis cild ve tezhibe mâlik olup müzede câmekamlar içinde hıfz edilen (79) eser bu yekunun haricindedir. Umum yazmaların adedi (1279) ve basmaların adedi (1953) cildir. Mevcud kitapların hemen hemen yüzde yetmiş, sekseni "Hemdem Said Çelebi" nin malı ve vakfı olduğu üzerlerindeki kayd ve mühürlerden anlaşılacaktır. Kitap meraklısı ve âlim bir zat olan "Hemdem Said Çelebi" kırkbeş sene burada post-nişin olmuş ve (1275) tarihinde vefat etmiştir.

Müze kütüphanesini dolduran kitaplar meydanında hemen her yerde tesadüf edileceklerde vardır, fakat bir kısmı pek kıymetdar ve pek nâdir nüshalardan tereküb etmektedir. Bir çok meşguliyet-

lerim arasında bu kütüphanenin mahfuzatını istediğim gibi tedkik edemedim, yalnız şöyle bir göz gezdirdim ve pek değerli yazmalara tesadüf ettim. Ezcümle (622) tarihinde kaleme alınmış bir mesnevi nüshası vardır ki erbabınca ehemmiyeti derkârdır. Katibi olan "Mehmed ibn-i Abdullâh-el Konevî" bu nüshayı "Nüsha-i asliye" den ictibas ettiğini hâtimede tasrih etmektedir. Altı yüz yetmiş yedi senesinde yani bundan altıbuçuk asır evvel kaleme alınan bu kıymetdar nüshanın yazısı nesihdir. 513 sahifedir. Cildi-kübik ve köşeleri şemşeli olmak üzere-nefistir, fakat maalesef maklebi kopmuştur. Bu nüsha yeni tanzim edilmiş olan defterde (60) numarada mukayyedir. Mevlâna mesnevisinin bundan başka daha (13) nüshası mevcuttur.

Müze kütüphanesinde (4) nüsha da (Divan-ı kebir) bulunmaktadır ki bunların en eskisi iki cild üzerinedir. Bu eski nüshanın kâtibi "Hasan bin Osman-el Mevlevî" dir. (768) da başlamış (770) de bitirmiştir. Yazısı nesihdir. Birinci cild (305), ikinci cild (340) sahifedir. Bu nüsha (Şerafeddin) nâmında bir zata mahsus olarak kaleme alınmıştır ki kâtib bu zata (Emir Sâti el Mevlevî) ünvanını veriyor. (1) Bu da (66) numarada mukayyedir.

Yine buradaki eski nüshalardan biri de Mevlânâ'nın oğlu (Sultan Veled)in (İbtidâname, Rebabname, İatihânâme) sini ihtivâ etmektedir ki (Ahmed ibn-i Mehmed ül Kâtib) tarafından (732) tarihinde kaleme alınmıştır. Bu (628) sahifedir. Nesihdir, (76) numarada mukayyettir.

Müze kütüphanesinde Fuzûli'nin pek eski ve müteber bir divan nüshasına da tesadüf ettim. Yazma nüshaların hemen hepsinde

(1) Konya'da bir (Şerafeddin Câmî) vardır. Konya rehberi nâmındaki eser, camininin batısını meşâyihinden olarak gösteriyorsa da vakfiyesinin tedkiki icâb eder.

görüldüğü üzere bunda da (Kasideler) kısmı yoktur. Sade gazeller, muhammesler, müseddesler ilah... okunuyor. (984) de yani fuzûlinin vefatından yirmi bir sene sonra (Hüseyin bin Gülşen-i muallim kâşi) tarafından yazılmıştır. Âzeri şive ve imlâ tarzını tamamen muhafaza etmektedir. "Fuzûli Divanı" nın yeniden ve sahîh bir sûrette tab'ı halinde bu nüshadan müstaâni kalınamaz.

Burada bir de (Aşık Ömer Divanı) vardır. (Hâfız Hüseyin ibn ul Hac Âsmâil Eyvansarayî) merak etmiş, bu popüler Türk şairinin ne kadar gazeli, koşması eline geçmiş ise toplamış (669) sahifelik koca bir cild vücûda getirmiştir. Câmîi, hâtîmede şu sözleri söylüyor: (Bu divan-ı zîşan Âşık Ömer-i müddet-i medîde ve eyyâm-ı âdîde sa'y ve gûşîş ile bu mertebeye alakâdr şittâka getürüb tertib-i hurûf üzere tahrir ve nice kere mahu ve isbat ile takrir edüb bâde't tamam vâsîl olduklarımızı dahi zeyline derc ve idhâl ve bundan sonra dahi dest-âver olanlar dahi kayd eylemek üzere nizam verildi. Bu senec-i celîle târihinde ki (Nefhatullah) 1197 sâl-i etmâmin beyân eder, câmi olan hâfız Hüseyin Eyvansarayî ki sekbanyan ocağında onbeşinci zümrenin duacılarından olup bu hizmet-i celîlâyî ahbab-ı zîşâne yâdigar ve ihvan vehulleye? bergüzar eylemiştir. Garaz bîgarazi dahi budur ki mütalaa eden ve safayab olan â ehl-i aşktan bir dua ile hayatta oldukça selâmet- i din ve bâdel-fevt ruh-u revânîma bir hediye-i nâcizâne ta'yin buyurula ki demişlerdir: Bu gün bana ise yarın sanadır. Temmet) Bu nüshanın zuhurunda şu bey'ti okuyoruz:

İşitüb bende vefâtın ana dedim tarihi (x)

Ola Aşık Ömer'in cilve gehi adn-ı celîl

1119

"Hâfız Hüseyin Eyvansarayî" nin hayâlî parçalar topladığı görülmüştür. Ma'haza bazı cönklerde tesâdüf ettiğim bir iki nefis konuşmayı bu nüshada bulamadım. Her ne olursa olsun câmiî'in himmiyeti takdire lâyıktır. Aşık Ömer manzumelerinin çoğu kâfiyelerine

göre hece sırasıyla tanzim edilmiş olduğu için nüshanın baş tarafında (Harf-ı Ul elif, harf-ül bâ, harf-ül tâ...) yolunda bir fihriste mevcuttur. "ütün eser (669) sahife tutmaktadır. Defterde 1444/4 numarada mukayyedir.

Burada mevcut kıymetli eserler meyanında meşhur Türk şairi (Ahmedî) nin tâ (864) de "tâuliâh ibn-i apdullah" tarafından yazılmış "İskendernâme" nüshasında vardır. Yazısı nesintir. Mecmuu (645) sahife tutmaktadır.

Bunlardan başka (Hadikatü's Süeda) nin (985) ve (994) de yazılmış birer nüshası dikkate şayandır.

Bir çok meşguliyetlerim arasında Konya müzesi kütüphanesinin maffuzatını isteğğim gibi gözden geçiremedim. Müzenin çalışkan müdürü Yusuf Bey tarafından (fiş) ler vücûda getirilmiştir. Kütüphanesinde dürüst tanzim olan elifbâ'î defteride meydana gelecek olursa tedkik ve tetabbu'erbâbına büyük bir sühulet ibrâz edilmiş olur.

(1) Vozne göre "İşidüb bende vefâtın ona didim tarih" demek iktiza eder.

Ali Câmîb

Edebiyat Tarihi

EDEBİYAT VE FIKRİYATA DİR

Saib'in Türkçe Gazelleri:

İran edebiyatına şeref veren bir çok şairlerin içkâ Türk oldukları "İslâm Medeniyeti" meselesiyle, ve hassaten bu edebiyat ile tevaggül edenlerce ma'lumdur. İşte bunlardan biri de, on birinci asırda İran edebiyatının yüzünü açartan, göhreti Acemistan hududunun dışına, Hindistan'a, Orta Asya'ya ve Türkiye'ye kadar tağan meşhur Tebrizli "Saib"dir. İran edebiyatının son üstadlarından biri sayılan, bizim Divan Edebiyatı içinde de tahassüs, zevk ve tefekkür tarzı itibarıyla muakıplar yetiştiren bu adam, öz diliyle, ana lehçesiyle de gazellersö-lemiştir. Bu gazeller, divanının her nüshasında bulunmaz. Eski bir kütüphanemizde elime geçen divanının sonunda on altı gazeline tesadüf ettikten sonra başka yerlerde de aradım. Bu güne kadar yedi sekiz nüshada bunları ve bir kaç fazlasını buldum.

Saib'in Türk olduğu ve Türkçe gazelleryazdığı Türkiye hududu dahilinde yaşayan meslektaşlarınınca bilinmiyor, değildir; çünkü on ikinci asırda kaleme alınan kıymetdar bir mecmuada o asra mensub bir çok divan şairlerimizinkilerle beraber Saib'in de Türkçe gazelleri mukayyedir. Bunların, Saib divanlarında tesadüf edilen şakillerinden farkı, Azeri lehçesinin Anadolu lehçesine tebdil edilmiş olmalarından ibârettir.

"Cüle, man Fehim" Efendi de "Sefinetü'ş Şuarâ"sında bu şairden bahs ederken "Nevlâna'yı mezkûrün Türki gazelleri dahi olup bir defâ manzûru nazar-ı hakîr olmu, idi" diyor. ⁽¹⁾

⁽¹⁾ "Sefinetü'ş Şuarâ"nın, "Hâlet Efendi"ye takdim edildiği san ettiğim yasa nüshasında bu fıkrâ yoktur.

Şark edebiyatlarının pek müntaz bir sîması olan bu Türk oğlu
Türk'ün, öz lehcesiyile kalene almış olduğu gazellerden bir hayanı
"Hayat"ın kıymetdar kârinelerine takdim ediyorum:

Ne ihtiyac ki sâki vire şarab sanga
Ki öz piyâlesini verdi âfitap sanga ⁽¹⁾
Şarab-ı la'li için tökme âb-ı rû minhâr
Ki dembedem leb-i lâ'linin virür şarab sanga
Eğer evram-ı dâşe peymanemi geçiyor menden
Şarabdan nice göz tikse ⁽²⁾ her habâb sanga
Kurutma türlü ızârin içinde bâde-i nâb
Ki gül gibi yaraşur çehre-i pür âb sanga
Şarabdan ne aceb olmasan eğer sarhoş
Bu duzlu ⁽³⁾ lebler ilen neylesün şarab sanga
Bu âteşin yüz ileñ kim dutar senunun et'in ⁽⁴⁾
Helâl eyler kanını tâ yeter kobab sanga
Didüm çıkara seni hatt-ı hicabdan gâfil
Ki hatt-ı gubarı olur perde-i hicâb sanga
Çakar anânı elinden sekve-i hüsnünden
Eğer sipîhr-i berân olsa hem-rikâb sanga
Senûnun sahife-i hüsnünün kelâm-ı Saibdir
Ki dağ-ı ayb olur hâl-i intihab sanga

Elden çıkarım zülf-ü pericanını görgeç
İçden giderim serv-i hinâmanını görgeç
Susunlara gürcan akıtıp çeşme-i hayvan

(1) Sanga: sana

(2) tikse: dilese

(3) duzlu: tuzlu

(4) Senunun: Senin

Men can virürüm çeçme-i hayvanıngı görgeç
 Ger bağlamasunıl gözünü germ-i azrânın
 Candan kesilür hancer-i müjganıngı görgeç
 Reyhan ki nozâket tökülürdü kalemindin
 Hatt-ı yere çeker zülf-ü perişanğı görgeç
 Bülbül ki gülünün la'li lebindin süz olurdu
 Tili⁽¹⁾ dolaşur gonca-ı handanıngı görgeç
 Razvan ki behiştinin yemişi gözüne gelmez
 Dişler elini sebeb-i زعفرانگی görgeç
 Terden hatt-ı reyhan-ı varâkın pâk silübdür
 Nakkaş-ı gülistan hatt-ı reyhanıngı görgeç
 Gülrenk olur subh eteği kanlı terindin
 Hurşid-i izâr ırk - : efsanıngı görgeç
 Müjganı olup kanlı yaşındın rek-i yâkut
 Saib leb-i lâ'i-i güher-efsanıngı görgeç

 Seni mahrum eden ruhsarıdın zülf-ü perişandır
 Bu derya-ı letafet mevc-i anber içre pînandır
 Eğer hurşid-i tâbâniyle sensiz hem-çarâb olsam
 Leb-i la'li mi âlûdi gözümga kanlı peykandır
 Dedudâmı müşher evleyübdür cezbe-i aşkı
 Döğün Mecnun-u şeyda başına çetr-i Süleymandır
 Seni meğer rakîb-i âvâre kıldı yâr-ı kuyundan
 Çıkaran adımı ferdüsdin tazvîr-i şeytandır.
 Kaçan âşuklarının fikrine düğer ol akik-i leb
 Ki ânının bir kara gönlülerindin âb-ı hayvandır
 Müselmanım der mi tek içer âşuklarının kanın
 Menim kâfir eğer ol dâmen-i îman müselmandır

(1) Tili: Dili

Muhabbet ehlinin câm-ı neşâtı devrden düşmez
 Hişûn ⁽¹⁾ çeksün humâr ol kim hemişe içtiği kandur
 Men hâki ne tenha olmuşum mecnun gibi rüsvâ
 Ki ulduzdan ⁽²⁾ felek senin melâmet içre pinhandur
 Felekler kan içre gördükde tecrid ehlini Saib
 Ki yubusuzlar harâmiler göziğe tağ-ı uryendur

MÜCELLETÜ'N NİSAB:

On ikinci asrın ikinci nisfında yetiyerek bize bilhassa "Biyoğrafi"ye dair pek kıymetdâr eserlerbirâken "Müstakimzâde Sadeddin Süleyman Efendi"nin çok faydalı bir kitabı da "Mücellletü'n Nisâb" ünvanlı küçük â'lâm-ı kâmusudur. Hâlet Efendi Müt'phanesinde tesâdüf ederek pek çok istifâde ettiğim bu esere şimdiye kadar başka bir kütüphanede rast gelemedim. Müstakim zâde bazı te'liflerinde yaptığı gibi "Mücellletü'n Nisab fi'n nesbî vel kümfî velensai" adını verdiği bu kâmusunun ikmaline şu uzunca ünvanı tarih düşürmüştür.: 1168. İslâm meşâhirin ve hassaten Türklerin içinde yetiymiş olan âlimlerin, muharrirlerin, şâirlerin kısa fakat umumiyeti itibariyle doğru tercüme-i hallerini "Huruf-u hoca" tertibi ile gösteren bu eser, hemen herkesin evinde, kütüphanesinde bulunması istifâ eden pek faydalı, pek değerli bir te'liftir. Ver lisanda bu mahiyette nice nice "Cep ansiklopedileri"ne tesâdüf edilir. Halbuki Türkçede böyle bir eseryoktur. "Kamus'ül âlâm"ın bilhassa tarîhi bahçelerde düğüdü hatalardan serf-ı nazar, her zaman elde dolayacak, bir kitap olsadığı ma'lumdur. "Sicil-i Osani" umumiyeti itibariyle daha doğru ise de o da büyüktür. Sâdeddin Efendi "Mücellletü'n Nisab"ı Arapça yazmıştır. Fakat bu Arapça, kolayca anlaşılır bir Türk Arapçasıdır. İstenirse Türkçeye tercüme ve müteakib zamanlar içinde istifâ edilbilir. Bilhassa lise ve derülfünuna devam eden geclere çok faydalı

(1) Hişûn: Hişûn

(2) Ulduz: Yıldız

doğunacak olan bu eserin ma'arif vakâletince, yâhud Tûrûfat Mustâ-
tûnce tab'ına hâ met edilmesi cidden teenni edilir.

Bir gazelin sahibi:

"Nâbi" divanının matbu' nüshasında şu nefis gazel' oluruz:

Hayâl-i la'îl-i nâb'ın câm-ı çegri-i terde kalmıktır

Kumar-ı bazm-i nûşâ nûş visalın serde kalmıktır

Değildir bende-i dil, sorgemi-yi fikri nigahında

O bîhoş-ı muhabbettir düğüp bir yerde kalmıktır

Küked'erdin serâsermegreb-i eczâ-yı âlem hep

Safa-i hâtır ancak bâdede sagarda kalmıktır

- Du romz-i keşfe bir mühtül-gînas-ı cûd gelmes ni

Kerem bir lafz-ı bî-ma'ni gibi dillerde kalmıktır

Mücevher-i tâc-ı devlet kimseye sûd etmez ey Nâbi

Lica şah-ı cihanın çegri ol efserde kalmıktır

Kalbuki gerek "Safai", gerekse "Sâlim" teşbih levî aynı
gazeli "Râmî Paşa"nın olarak gösterirler. Holo Sâlim, Paşa'nın
damadı olduğu için bu kadar nefis bir gazelin havasın besine al-
olup olmadığını herkesten daha iyi bilmesi icâb eder. O zamanda
Ahmet Taip Efendi'nin "akıl ve rûd ile yegâne-i zaman, zarîf ve
nükteden, hazl ve ciddî yekân, gair-i asb-ül boyân, diye tavsif
ettiği Râmî Paşa, Nâbi'den başkalarına söylemek kolay kolay nasib
olmayacak böyle bir gazelin sahibi olmak müal'ündür. Kâtilim âhilen
eline geçen ve o devirlerde yazılan bir mecmua bunu teyid etmiştir.
Evet bu mecmua-ki on ikinci asırgairlevi tarafınlan vücuda getiril-
miştir-gu güzel manzumevi Râmî Paşa'nın olarak kayd ediyor. İlve-
sile ilâve ederim ki o asır gairlerinden (Künhâ) aynı gazeli Râmî
Paşa'nın olmak üzere tahnis etmiştir ki bir sureti "Safai" teşbih-
sinde Künhi'ye taksis edilen yerde yazılıdır.

Ramî Paşa'nın manzumelerine topluca tesadüf edilmişse'tedir. Bunlardan haylisini şurada burada bulup topladım. Yine Osmanzâde Taib'in:

Cürmedim ben Ramî Paşa gibi bir hazır cevâb

Her sözü darb ü'l mesel her nüktesi fazl ü'l hitâb (1)

diye bihak'tın medh ettiği bu zat, on ikinci asrın bu gün unutulmuş, pek değerli birşairi olduğu için bir iki gazelini şuraya geçiriyorum:

Düşüp ayağına zülfün mü best olup kalmış

Vadel midir mey-aşkıyla mest olup kalmış

Celür mü meclis-i ehli-i riyaya bir dahi hiç

Günül ki mahrem-i bezm-ielest olup kalmış

Higar ü nağına dil neyl edüb firakınla

Dişar-ı çinde sûret-perest olup kalmış

Murad-ı aşkın öldürmek ol çehin ama

O denli mest ki hencer-i bedest olup kalmış

Felekte zâhir olan mâh-ı nev değil Ramî

Çilâyetim sitem-guh-ı sirîkimdendir

Ephur-u derd-i erûnum hep atesindendir

Cem'in piyâlesidir kim şikest olup kalmış

Bu sahn-ı ağızına bâdi nigâhın olmuştur

Yine bu bir bena kendü terkostendendir

Bu güne bî-nenek olmak nevâle-i argim

Togâfûl-ü lebnaz-ı nemek geçindendir

Çifa-i sadra sebebdir iderse ger dügnâm

Bu meyve telh ise de nahl-ı dilloşî dendir

(1) Ka'bezâ yine Osman ifâdesine nazaran Paşa:

Adl-ü rühdigle reisiben adân'ül mesel idi
İz ü terrif sadaretle olunca kân-yâb
Nylevüb tebdil-i etvar öyle bohtû oldu kim
Nylemesdi ettiği evzâr-ı mecnun irtikâb

Gürünce zâğı havada kafesde der tavus
Nu kaydlar bana bal-ı münakkaşındandır
Müğabhas olmadıya harf-i matlobim Râmi
Benim carîde-i baht-ı mügevveşindendir.

Ali Cânib

MEHMET RECHUACI , 3. CİLT, SAYI: 73, SAYFA: 404 19 NİSAN 1927

TARİHİN BAŞINA GELENLER

-Edebî Musahabe-

Her bilgi manzûmesini fikr ve nazar sahasından nef`ve amel yoluna sevk etmek,bu günü izah ve yarını keşf eylemek gibi mühim hayatî mes`elelerle uğraşan-Haydi Süleyman Naşif kâri bir terkip kullanayım:-Tarih-i girîzan asırdan pek değerli bir zat bir gün, edebiyat tarihine dair yazdığım yazılara ta`rizen bana:

-Bu hafta yine mezardan kimi çıkarıyorsunuz:gibi insanı cidden pic ü tâba düşürecek,mahalline masruf pek nükteli bir sual sormuştu.Ben herkesi lâl ve ebkem bırakacak bu mühim sualin önünde o kadar sıkıldım,o kadar şaşırıdım ki,hiç bir münâsebeti olmadığı halde sırf bir cevap vermiş olmak üzere:

-Tâli`gariptir,kimisi mevzuunu mezardan çıkarır,kimisi mezarra gömeri!Zaten ara sıra farkına varır gibî oluyorum:Yaşım ilerledikçe ciddi, ehemmiyetli-Rahmetli Süleyman Nazif ile o kadar yıldızımız barışık değildi ama niçin bilmem aklıma yine bir terkip geldi-Meşbu`-u fikr ü nazar`ı mevzu`ları kavrayamaz oldum.Vaktiy-le ben de doğrudan doğruya olmasa bile "Bediiyyat" a merak saikasıyla felsefe kitaplarını karıştırır,ve onları şöyle böyle anlardım!Halbuki şimdi,bâhusus öz dilimizle güzel Türkçemizle-Şepimizi Enebi kitaplarından vâreste kılacak-Nefis,kıymetli makaleler yazılıyor,bir kısmını kâbil değil anlayamıyorum.Bu yazıların ma`nidar olduklarına hiç şüphe yok,demek oluyor ki gençlikten ihtiyarlığa doğru giderken ben de,benim dimağında bir ârıza hasıl olmuş;bâhusus Türkçe yazılmış felsefe makalelerinden bir şey anlayamamak için bundan başka sebep olmasa gerek!

Bereket ki hiç olmazsa bu kabiliyetsizliğimin farkına vardım.Ağır,ciddi, ehemmiyetli ve hassaten ahkâmlı mevzu`lardan kaçınarak tarih ile ve tarihin küçük bir şu`besiyle uğraşmağa başladım.Ger-

çi bu zahmetsiz bir iş değil, radiği ehemmiyetsiz bir "vesika" yı bulmak için insan ba'zen günlerini değil, haftalarını, aylarını heder ediyor. Ne yapayım ki masa başında ve yarım saat zarfında hayati, ameli, nef' ve şümülü hududsuz yazı yazmak iktidar ve ehliyeti bu zavallı akim ve sakim kalmama müyesser olamıyor! İşin daha fenası makalelerimin "Şahsilik" ten, "Enfüsilik" ten mahrum oluşudur. Bir tarih makalesinde muharririn "Bu vâkıa böyle olmamalıydı" demesine, yâhud "Böyle olsaydı daha muvâfık olurdu!" hükümünü vererek, fatrat ve kudrete akıl öğretmesine imkân yok; bil'akis ne söylerse "Tevsik" etmeğe mecburdur. Tarihçilerin böyle eli kolu bağlı duruşları ve keyflerine göre laf söyleyemeyişleri kadar acı ve merhamete şayan bir şey mutasavver midir? Halbuki "Neffiyun" un kalemleri ne hür, ne serâzâd-bir kelime ile -ne orijinaldir!.. Âlimallah, şöyle bîr uçlarına ilişti mi tâ "Herodot" dan beri kafaları işgal eden çorak ve kurak tarihi paçavraya çevirirler. Hele "Şopenhaver" gibi, "Nordav" gibi tarihçirizleri de işhâda kalkarlarsa bu paçavra, ele alınamaz iğrenç bir şey olur. Şüphesi olanlar "Anatole France" ın bir iki hafta evvelki hayat müşaharından birinde tercümesi çıkan makalesini okusun. Zaten tarihle uğraşanlarda bu hakikati zimmen itiraf ediyorlar. Bütün beşerî bilgilerden derhal ameli faydalar ve neticeler arayanlara karşı bir Frupalı müverrih "Tarihin meziyyeti hiç bir şey'e hizmet etmemektir." diyor. Şâkıa bu söz, "Tarihi tedkikler" de kat'iyen iktifa edilmesi icâb eden "Afâki usûl" ün ehemmiyeti nâmına söylenmiştir. "Ma'lumdur ki tarih mesleğinin ahlaki "importialite-bîtarafılık" esasına müsteniddir. Vak'aların tesbit ve izahında müverrihin mensub olduğu dine, memlekete, zamana, tab'i olduğu kanaat ve mesleğe göre hareket etmemesi asıldır. "Lüsyen" in "Müverrih" vatani olmayan bir yabancı mesabesinde olmalıdır.", "Fenelon" un: "Müverrih için zaman ve memleket yoktur", "GustaveTiere" nin "Tek bir fikrin nef'i nâmına tarih yazmamalıdır. "deyişleri aynı maksada

mebnîdir."akâat mâdem ki keten tohumu lapası,meselâ bisim "On ikinci Asır Edebiyatının Meşhur Simaları"ndan elbette daha çok hayati kıymeti haiz ve yine elbette daha çok faydalıdır,son han'at dâhisi"Rodan" i iğzâb eden nef ve amel zihniyeti,Türk tarihinin şimdiye kadar mühmel kalan her sahifesine bundan sonra da bakarsa mu'ahze edilemez!vafil "TeofilGodye",mezarından başını çıkarıp bakabilse,vaktiyle "Mikelanj`a hardal mücidini kim tercih eder?"diye sorduğu sualin cevabını hemen alırdı,Hele "Her fenni keşiften derhal yeni bir makine i`mâlini isteyenler düşünmüyorlar ki,ilm,(Hakikat nâmına hakikati aramak)hasletini kaybetseydi,maddi menfaat mu`akkıpları,kullandıkları makineleri elde etmemiş olurlardı" diyen âlim vaktiyle istihfaf ettiği zihniyete karşı bilmem söyleyecek söz bulabilirmi idi?

Fakat şununla müteselli oluyorum ki hayâtın icâblarından gâfil olanlar benden ve benim gibi yalnız bu memleket çocuklarından ibâret değil:Meselâ "Jan Ripka"nâmındaki müsteşrik Prag`da evvel ki sene on ikinci asır divan şairlerimizden "Sabit" in hayat ve eseri hakkında bir monografi neşr etmişti.Bu sene de onuncu asır Türk şairlerinden meşhur "Bâki" hakkında bir eser yazdı.Üç dört sene evvel Almanlar,doktor "Mortman"ın kaleme aldığı mukaddeme ile birlikte "Sekizinci asır Türk şairlerinden Mes`ud bin Ahmed" in "Süleyh ü Nevbahar" ını enfes bir şekilde neşr etmişlerdi,İki sene evvel de "Bonn" Darülfünunu müderislerinden "Paul Kâle" nin himmetinden istifâde ederek meşhur "Pîri Reis" in "Bahriye" sini tab`a başladılar.Daha evvel 1218 sahifelik koskoca bir "Türk lisanı Grameri" yazan Fransız müsteşriki mösyö "Jan Döni" yine iki sene evvel "On sekizinci asır sonunda vezayir Türk yeniçerilerinin "Türküleri" ni -Türkçe metinlerle birlikte -neşr etti.Bolşevik idaresi altında müessis "Şûralar ittihadı ulûm akademisi"yle "Leningrad canlı şark lisanları enstitüsü" nün "Leningrad umumî kütüphanesi" nin neşriyat ve mesaisi göz önünde durmaktadır.

Almanya'da "Mog" "Islamica" "Asia Major" "ZDMG" gibi bir çok mecmualar "nadolu ve şakkî "ürkistan tarihine aid tedkiklerle doludur. Bunların içinde bizim eski cirit oyunlarından tutunuz da "Kartircioğlu" na, Birinci Selim'in Suriye, bininci Süleyman'ın Belgrad seferlerine, Anadolu yollarına, "Türk lisanının tasnifine, orta "asya" da İslâmiyet'in intişar ettiği zamana aid bir âbideye, "Atillâ" ya dair bir çok tarihi yazılar vardır. Avrupa'nın diğer memleketlerinde de "ürkiyatla, "ürk tarihiyle tevaggul edenler pek çoktur. Şu vaziyet "Tarih" ve hassaten "Türk tarihi" ile tevaggulun vâhi bir iş olmadığını zann ettiriyor, ama meselâ "Cezayir Türk yeniçerilerinin türküleri şalgam kadar işe yarar mı?" gibi kuvvetli bir soru karşısında şaşıracağımı şimdiden itiraf ederim!

Bununla beraber garbın en "Progmatist" filozoflarının bile "Tarih" e ehemmiyet verdikleri ve hiç olmazsa: (Mazi bilgisi, hâli anlamak için bir anahtardır. Tarih mâzi ile iştigal eder, mazi ise hâlin tarihidir. Amerikanın keşfi, bu kıt'anın dâhilinde yapılan istikşaf, istimlak faaliyetleri, garba doğru ilerleyen isti'mar ve muhaceret hareketi ile... gibi vâk'aların âkilâne tetabbu'u, düvel-i müttehidenin bu günkü halinin yani bu gün içinde yaşadığımız ülkenin tetabbuu olur. Bu günün teşekkül vetiresi dahilinde tetkik ve mütalaa, doğrudan doğruya anlaşılacak derecede muaddal olan mevzua vuzuh verir, idraki kolaylaştırır. "tekevünî usul", on dokuzuncu asrın son nisfında tahakkuk eden en başlı ilmi zaferlerin belki de en mühimidir. Bunun ibtinad ettiği mebdodur! Muaddal bir muhassalayı lâyıkıyla kavramak için en iyi tarık onun vetire-i tekevününü mütalaa etmek-neşv ü nûmasındaki mütevâli safhaları ta'kip eylemektir)(I) diyerek ona çok mühim bir vazife tevdi ettiklerini öğreniyoruz. "İlhassa terbiyecî olmak hassiyetle pek

(I)Kolemba Darülfünunu müderrislerinden meşhur "Con Dui" nin "Demokrasi ve terbiye" ünvanlı eseri ki bu sene ta'lim ve terbiye ozasından Avni Bey "tarafından tercüme edilmiştir. Sahife 254

selâhiyatdar olan ağızlarından şu iltifatları işittikten sonra in-
sanda tarih hakkında itimad duygusu uyanır. Lakin hassaten tedris
ve terbiye nokta-i nazarından tarihin kıymeti "Bu günü izah kud-
reti" ile mebsûten mütenâsib olacağına göre bundan tersine isti'
fâde etmesi muhtemel bir tarihgiriz:

-Sen şu vesikayı neşr ediyorsun, yâhud bu tedkiki yapıyorsun, hal-
buki o vesikanın veyâhud bu tedkikin bu günü izah ile alakası yok-
tur.

Dedi mi, meselâ iki üç aylık bir emeği kaldırıp yere vurmak-
tan başka çâre bulunmayacaktır! Zâten bin bir müşkülât içinde ted-
kik yapabilen tarihçilerin eline bir de "Bu günü izah kudreti"ni
gösteren mihsak verilecek veyâhud onların yazıları bu mihekek vu-
rularak kabul veya red edilecek olursa halleri ne olur?

Meselâ "Bu günü izah kudreti" Hibariyle ehemmiyet verilmesi
iktiza eden devir "Ön dokuzuncu asır Türkiyesi" dir, diyemem. Hal-
buki mühhasıran bu asırla uğraşan bir müverrih yok. Niçin? Çünkü
"Öndokuzuncu asır Türkiyesi" ile uğraşmak evvelâ muhâl denecek
derecede müşküldür. Ve hiç olmazsa bu gün gayr-ı kâbidir. Zîra ta-
rih denilen bilgi şu'besi "tahaddüs" gibi velûd bir melemeden mah-
rum olduğı için "terkip" lerini gayr-ı şahsî menba'lara, ve "Aut-
henticque-sahih" vesikalara istinad ettirmek zaruretindedir. Ne çâ-
re ki "Türk tarihi" içinde hassaten on dokuzuncu asra aid menba'
vesikalar ortada değildir. "Hazine-i Evrâk" tasnif edilmemiştir.
"Biyografi" ile "Bibliyografi" ye dair eserlerle içtimâf, siyasi
hayata aid vesikalar elde bulunmuyor. Bilhassa siyasi vesikaların
ortaya konulmasında aklımızın eremeyeceğı diplomatik mahzurlarda
olabilir. Bu itibarla tanzimat ricalinden birini, "Reşit Paşa" yı
hatırlayalım. Ben kendi hesabıma meselâ iki yüz sene evvel yaşayan
"Neşşehinli İbrahim Paşa" yı yetmiş sene evvel yaşayan "Reşid Pa-
şa" ya nisbeten-Hayat ve hatta mizaciyle-daha vâzih bilirim. Bile-

mediğim tarafı varsa yine berikinden daha kolayca öğrenebilirim. Aynı zamanda unutmamalı ki Tanzimat Türkiyesini ve o devir ricâ-
lini iyice tanımak için bir taraftan yaşadıkları asra aid bütün menba`ve vesikaların ortaya konması ne derecelerde icâb ederge-
Bu adamlar gökten zenbille düşmediklerine nazaran-kendilerine " Aks üla`mel yaptırın devirleri de o derecelerde vâzihen bilmek ya`ni on dükuzuncu asrı tetabbu` için, daha evvel ki asırları te-
tabbu` etmek, zaruri ve elzemdir. Hele terkibi eserler yazmağa kal-
kışmak bir sicimin iki ucunu mukavvakutu kapaklarına geçirerek telefon yapmak kadar eğlenceli bir çocuk oyunu demektir. Bir ta-
rih ki ibtidâî unsurları hazırlanmamıştır. Ve hazırlanmak için he-
nüz ciddi mesai sarfına da başlanmamıştır, ve hatta imkân yoktur. Onun filan devir veya filan şu`besine dair eserler yazılmasını tasavvur etmek caiz değildir. Mo`hazâ`vâk`i değildir" demiyorum!

Gelecek hafta için karilerime yine mezardan bir mevzu` çıkar-
mak üzere şu kıylı ü kâle nihâyet veriyorum. Mo`haza "Tarihin başı-
na gelenler" vaktiyle hayli idman ettiğim "Polemik" zevkimi can-
landırarak gibi olduğu için icabında bu bahse tekrar dönerim. Bu vesile ile ara sıra "Tarih" ten, "Hayat" a geçeceğime belki tarih-
giris arkadaşlarımda memnân olurlar.

ALİ CANİB

-ARKADAŞ KENDİNE GEL-

Bâzı kâlemler vardır ki pek sâlim,pek kuvvetli tenkid edilebilecek hatalı bir iş aleyhinde o kadar aykırı şeyler yazarlar ki bu-nasıl ta`bir edeyim-dâd-ı Hakk-ı gaflet" karşısında insanın o hatalı işin doğruluğuna hüküm edeceği gelir.İşte bu aykırı yazılardan biri geçen hafta matbu`at âlemimizde üç gün sürdü; fakat okuyanların ruhunda uyandırdığı infiâli devâm ediyor.

Ba`zı gençler,gayr-ı Türk unsurları Türkçe konuşmağa da`vet için "Vatandaş Türkçe konuş!" ibâreli levhalar tab`ettirip vapurlara, tramvaylara asmışlardı.Benim de kanaatimce bu türlü hareketler te`sirsizdir,faydasızdır.Kendi aralarında öteden beri yarı Türkçe yarı Ermenice ve hele bahs kızıştığı zaman mutlaka Türkçe konuşan Ermeniler istisnâ edilecek olursa iki Rumu,iki Yahudiyi "Vatandaş Türkçe konuş!" demekle bu gün Rumca`dan Yahudice`den vazgeçirmek tıslayan kazı bir küheylan gibi kişnetmeğe,gürültücü ördöği bir arslan gibi böğürtmeğe çalışmak kabilindedir.Vakıa:

Âb-ı pâ kâne zarar vakvaka-i kurbağadan!

Diyemeyiz,hele benim gibi sabah akşam Kadıköy vapurunda bir sürü yaygara dinlemeğe mecbur ve mahkum olanlar "Tütün içilmesi memnu`salonlar gibi laf söylenmesi memnu`salonlar ve hiç olmazsa küçük kamaralar olamaz mı?diye düşünülürse ayıplannaz sanırız!Ma mafih bir Rum`la bir Yahudi`nin,bir Ermeniyle bir Rum`un-âğer Fransızca bilmiyorlarsa-müşterek lisanları Türkçedir.Fakat güzel dilimizi biri o kadar yassılatır,öteki o kadar uzatır,üçüncü o kadar kalınlaştırır ki insanın ba`zen "Aman vatandaş Türkçe konuşma!" diye yalvaracağı gelir!

Latife bir taraf,gençlerimizin astıklararı levhalarla,gayr-ı Türk unsurları Türkçe konuşurmak kâbil değildir;hele bu levhaların "Da`vet" e münhasır medlûlülünü "İcbâr" ma`nasına almak zararlıdır.Nitekim bir iki mübessif hâdiso,sırf bu yanlış anlayıştan

doğdu. Biz o levhalardaki ihtarın faydasızlığını, ve hele tersine tefsirlerin mazarratını tenkid edebiliriz. Fakat musahabemîa başlangıcında temas ettiğim aykırı yazı bu kabil sâlim bir ikaz mahiyetinde değildir. Baş muharririni pek eskiden tanıdığıım, ve bugün hakikaten müfid makalelerle bilfiil milliyetperverliğe hizmet ettiğine kâni olduğum bir gazete de böyle aykırı ve üç gün süren bir yazının nasıl yer bulduğuna halâ akıl erdiremiyorum.

Bu yazının sahibi- ki bu gün Türkiye hudutları haricindedir ve esasen Türkiye de pek az bulunduğu için burasını içli dışıa tanıyamamıştır. - Ermenilerin, Rumların, Yahudilerin, Türkçe konuşmadıklarını "Türk harsın"ın za'afında buluyor ve diyor ki "Gayr-ı müslümlerin şöyle dursun, siz müslüman oldukları halde meselâ çerkezleri bile bu güne kadar Türkleştirememişsiniz!" Eğer bu hükümle "Adapazarı" taraflarındaki Çerkez köylerini kasd ediyorsa bu va'kanın "Türk harsı" ile alâkası yoktur. Çünkü bu sırf, eski hükümet adamlarımızın "Milliyet" prensiplerini ve tatbiklerini bilememeleri yüzünden husûle gelmiş bir idâre hatasından ibarettir. Bizim memleketimize, yalnız çerkezler nakl edilecekti! nlar Çerkezistan-ı nakl etmiş oldular. Bu fâhiş, fakat basit idare hatasını görmeyerek islâmiyetten sonraki Arab, Acem medeniyetlerinin itilâsında en mühim âmil olan Türk zekâsını bu kadar dûn sanmak, gafletin müntehasıdır! Acaba o ırkdaşımız bilmiyor mu ki "Türk harsı" bilhassa Anadolu'daki gayr-ı Türk anâsır üstünde asırlarca azami te'sirini yapmış; sade lisan şeklinde değil; mu'aşeret, zevk, musiki ve edebiyat sahalarında da onları içine almıştır. Türk halk şairçeri arasında ne kadara gayr-ı Türk olduğunu işitmiş midir? İşitmiş mi dir- ki ermenilerin içinde, bir Türk tarikatı olan Bektaşiliğe intisab etmiş adamlar vardır. İşitmiş midir ki Karamanlı Rumlar, Kayserili Ermeniler bir tek kelime Rumca, bir tek kelime Ermenice bilmezler- di! İşitmiş midir ki hala İstanbul'da Rum'u, Ermeni'nin, Yâdu'di'nin musiki zevkini Türk musikisi tatmin etmekte devam ediyor. Ve gör-

memişmidir ki İstanbul'da Türk mimarisi Bizans sanatının tepesine binmiş, ufuklara, mensub olduğu milletin dehasını ilân ediyor.

Fakat "Milliyet Duygusu" bütün cihana hâkim olduktan sonra bir kalime Rumca, Ermenice bilmeyen babaların çocukları-isteseek te istemesek de!-Rumca ve Ermenice konuşacaklardı. Bu kadar basit sosyolojik bir hadiseyi Rum ve Ermeni kültürünün Türk harsına fâkiyetleri mâhiyetinde görmek açıklı bir dalâlettir! Hangi Rum kültürü ve hangi Ermeni kültürü?!.. Bunlarda görülen zahiri adama benzemiş hali bile hristiyan oldukları için bizden daha evvel alaf-rangalaşmış olmalarındandır. Bir garb diplomatının dediği gibi "Asya'nın centilmenleri Türklere'dir" centilmenliğin hars kuvvetinden doğduğunu söylemeğe hâcet yok ve yine bir Garb muharririnin dediği gibi "Asya'da Türk'ten gayrî ırklar tahammül süzdürler."

Şu da kayda şayandır ki Türk milleti için pek büyük zararlar ikâ'eden "İstibâd" rejimi, öteki unsurlara çok müfid olmuştur: Hepsi uslu uslu oturup para kazandılar. Vaktâ ki Türkiye'de hürriyet ilân edildi; "Meşrutiyet" rejimi teessüs etti; bütün bu ırkalar birden azıttılar, efendilerine karşı yapmadıkları küstahlık kalmadı. Nihâyet umûmi harbe, Ermeniler, milli mücadelede Rumlar intihar ettiler. "Hürriyet" e bu kadar kabiliyetsizlik her halde "Kültür" kuvvetinden gelmez!

Irkdâşımızın bu ma'rûzdaki aykırı sözlerini ben sadece bir gaflet eseri olarak telakki ediyorum. Bir Türkün bunların başka maksatla yazması zaten tasavvur edilemez. Bu itibarla derim ki Türk muharrirleri bile Türklük hakkında yanlış hüküm vermekten sıyânet için Türk harsına dâhil bütün eser ve menbaları toplamak, Türk hal-kının dehasına vesikalarla ortaya koymak, Türk tarihini tetabbua çalışmak lüzumu bir kere daha acı acı kendisini hissettiriyor. Aman arâdaş kendine gel!

Ali Cânib

CEMÂLEDDİN EFGÂNÎ

-Bilvesile eski dârülfünunumuza dair de bazı malumat iki def'a Türkiye'ye gelerek irfan hayatımızla da münasebet te'sis eden ve İstanbul'da ölen bu açık fikirli islâm âlimi hicrî 1254 (Milâdi 1838) de "Kâbil" şehrine üç günlük mesâfesi olan (Gez) muzâfâtından (Es'ad âbâd) Köyünde doğmuştur. Cemâleddin Efgani'nin aleyhinde kaleme aldığı bir risâleyi fârisinden Arabi'ye tercüme eden (Muhammed Abduh) ⁽¹⁾ ile Türkçeye tercüme eden Şâmil Münir Efendi ⁽²⁾ kendisini yakinen tanıdıkları için mukaddemelerinde müellifin tercüme-i hâline dair yazdıkları satırlara itimad ederiz. Husisiy le Münir Efendi'nin Türkce tercümesini Abdülhamid'e takdim eden bizzat Cemâleddin Efgâni'dir ki, hükümdara bu münasebetle verdiği mektupta aynen "...Telifine muvaffak olduğum risâle erbab-ı ilm tarafından her lisana nakl ve tercüme ve her tarafa neşr olunmuş idüğü gibi, Şam şerif-i handanından Yakub Efendi zade Münir Efendi kulları da Türkçeye tercüme edip kullarına getirdi. Lede'î-mutalâa hakikaten ittikân edilmiş olduğunu gördüm." diyor. İşte makalemde, bu islâm âliminin tercüme-i hâlini "Muhammed Abduh" ile ondan hemen hemen tamamen nakl edip yazdığı anlaşılan (Mehmed Münir) Efendi'nin ifâdelerinden iktibas ettim.

"Cemâleddin Efgâni"nin babası Afgan hânedânından Seyyid Safter'dir. (Elseyyid-i Safter) dir. Bu zat muhaddis "El Seyyid-Ali-el Tirmizî" neslindedir. Sülâleleri, İmam Ali'nin oğlu "Hazret-i Hüseyin"e müntehi olmakla bu aile Afganda büyük bir hürmet ve teveccühe mazhar olmuştur. Ve yine bu münâsebetledir ki

(1) "Muhammed Abduh"un "Risâle-i fil ebtal-i mezhebi'ddehrineyni" ünvanıyla tercüme ettiği eser 1312 de Mısır'da tab edilmiştir.

(2) Münir Efendi'nin Türkçeye tercümesinin gayr-ı matbu nüshası Yıldız Kütüphanesinde mahfuzdur.

Cemâleddin Efendi'nin, imzasını "Cemâleddin el Hüseyinî" diye attığı görülmektedir. Bu gün Afgan hükümetinin müessisi sayılan "Dost Mehmet Han" dahil iğtişâş neticesinde bir müddet İngiliz istilâsı altında kalan Afganistan'ı kurtardığı hengâmede küçük bir çocuk olan Cemâleddin ile babasını ve amcalarını "Kabil"e nakl ettirmiştir. Cemâleüdin Efgâni ilk tahsilini orada gördü. On dokuz yaşında Hindistan'a gitti. Mâlumatını tevsi ve takviye etdi. Sonra buradan da Hicaz'a yollandı, fakat bu seyahat uzunca sürdü. Bir çok yerlerde tevakküfetti. Ancak (1273) de Mekke'ye vâsıl olabildi. Hac etti, memleketine döndü. Ve emîr (Dost Muhammed Han) devrinde me'muriyete intisab etti. Hükûmet ricâli arasına girdi. Emir, hem damadı hem amcazadesi olan (Sultan Ahmed Şah) a tefviz etmek maksadıyla "Herat"ı ele geçirmek için hücum ettiği esnâda "Cemâleüdin" de berâberinde bulunuyordu. Münir Efendi'nin, Abdülhamid'e takdim edildiğini yukarıda söylediğim, Türkçe tercümesinde, "Efgâni"nin bu husûsa dair maceralarından bittabi bahs edilmemektedir. Ma'hezâ (Muhammed Abduh) bunları uzun uzadıya yazdığı gibi "Cemâleddin Efendi" "Tetimmetü'l Beyan fî tarîh ül Afgan" ünvanlı kitabında bizzat etraflıca anlatmaktadır.

(¹) (1280) senesinde, emâreti veliahd "Şir Ali Han" işgal edince, vezîri "Mehmed Refik Han", emîre, kardeşlerini, ve bilhassa ağabevlerini-melhûz karışıklıkların önünü almak için-muhafaza altında tutmasını tavsiye etti. Emir'in üç kardeşi "Muhammed Azam", "Muhammed İslâm" ve "Muhammed Emin", "Herat" ordusunda bulunuyorlardı. "Cemâleddin" "Muhammed Azam"ın yanında idi. Emir'in tasavvuruna matla olunca hepsi firar ettiler, evvelce babaları tarafından,

(¹) Tetimet'ül beyan (1318:1901) de Mısır'da tab edilmiştir. 192 sahifelik küçük bir eserdir.

idareleri kendilerine mevdu vilâyetlere dağıldılar. Artık Afganistan'da dahil-i harb başlamıştı. Şiddetli mücâdelelerden sonra "Muhammed Azam" ile birâderzâdesi "Abdurrahman" muvaffakiyet kazanıp hükümet merkezini işgâl ve "Abdurrahman"ın babası "Muhammed Efdal"ı Afganistan Emiri îlân ettiler. "Muhammed Efdal" bir sene sonra vefat edince emârete "Muhammed Azam Han" geçti. "Cemaleddin" in pâyesini yükseltti. Kendisine vezir ve "Müşavir-i hâs" nasb etti. "Cemaleddin" in tedbîr ve iradesiyle Afgan'da istikrar başlamıştı. Emir, mühim işlerin bir kısmını çocuklarına tevdi etti. "Kandehar" hâkimi bulunan oğlu, amcası "Şir Ali"nin idaresindeki "Herat"ı almağa kalkıştı. Fakat muharebede kendisi esir düşünce "Kandehar" ordusuna fütûr geldi. Bu sefer "Şir Ali" "Kandehar"ı istilâ etti. Bahsimizle doğrudan doğruya alâkadar olmadığı için, tekrar alevlenen dahilî harbi anlatmağa lüzûm görmüyorum. Neticede mağlub olan "Muhammed Azam" İran'a geçti. Birkaç ay sonra "Nisâbur"da vefât etti. "Cemaleddin" "Kâbil"de kalmıştı. Emir, âl-i resûle mensubiyeti doğaysıyla onun aşiretine ve kendisine hürmet etti, fakat "Cemaleddin" artık Afganistan'dan ayrılmayı muvâfık buldu. (1285) de Hindistan'ayollandı. Hind hükümeti kendisini çok hürmetkârâne karşıladı, fakat ulemâ ile mülâkatında husûsî me'mur terfik edilirdi. Zâten uzun müddet ikâmetine rızâ gösterilmemişti. Bir ay sonra masrafı verilerek bir vapurla Süveyş'e gönderildi. Mısır'da "Câmi'ül ezher"i ziyâret ettikçe etrafını bilhassa Suriyeli talebe kaplıyordu. Kendisinden ders almak ricasında bulundular. O da bunlardan bir kısmına evinde ders verdi. Fakat Mısır'da da çok kalmadı. Evvelce Hicaz'a gitmek tasavvurunda iken fikrini değiştirdi. İstanbul'a geldi. Bir iki gün sonra Sadrazam meşhur "Ali Paşa" tarafından kabul edildi. İtibar gördü. Az zaman zarfında etrafa şöhreti yayıldı. Medhüsenâsı dinden dile dolaşmağa başladı. "Muhammed Abdur" İstanbul'a gelişinden altı ay sonra "Meclis-i Kebir-i

Maarif"e azâ olduğunu kayd ediyor. Fakat o senelere mahsus salnâ-
melerde isimleri muharrer azâ meyânında "Cemaleddin" Efendi'yi
görmüyoruz. Ancak 26 Cemâzi ülevel 1287 tarihli "Takvim ül Vakâyi"
de Meclis-i kebir-i maarif azalığı Cemal Efendi'ye tevcih buyurul-
muştur." ibâresi vardır. Aynı zamanda "Cemaleddin Efgâni" tara-
fından görülüp tedkik edildikten sonra Abdülhamid'e takdim edilen
Münir Efendi'nin tercümesinde de "Kırk gün sonra İstanbul'a tevcih-i
veche-i azimet eyledikde sadr-ı esbak Ali Paşa merhum tarafından
mazhar-ı izâz ve ihtirâm ve meclis-ikebir-i maarif azalığına nasb
ile bekam edilmişti" ibâresi okunmaktadır. Bu hususda "Muhammed
Abduh" diyor ki: "Maarifin ta'mimi hususunda irâe ettiği yolları
takibe akkâdaşları taraftar olmadılar. Gösterdiği yolların bir
kısmı da şeyhülislâm "Hasan Fehmi Efendi (1)nin işine gelmiyordu.
Binaenaleyh kendisine kin bağlamış oldu. Müteâkiben "Cemaleddin
Efgâni"nin "Darülfununda verdiği bir konferans yüzünden İstanbul'da
pek çok kıyl ü kâl olmuş ve kendisi Türkiye'yi terke mecbur edil-
miştir ki bununla alâkası olması haysiyetiyle bazı hususlardan
burada bahs etmeği münasip gördüm:

1 Recep 1287 tarihli "Takvim-i Vakâyi" de "Müsâmerât-ı ilmiye
ve edebiyeye" serlevhası altında şu satırları okuyoruz:

"Envâr-ı bâhir-ül asâr ulûm ve fûnûn ile ezhan-ı halkın
tenvîri ve bu vecihle saadet-i ifrâd ve millet ve memuriyet-i
bilâd-ü memleket-i kazaya-yı mühimmesinin istihsal-ı esbâb husûli
zammında bir vakittenberi memâlik-i mütemeddinede geceleri mevaki-i
muayyene ve evkât-ı mahsûsada ashab-ı ma'arifden bazı mevât-ı

(1) Şehzâdeliğinde Abdul Aziz'e muallimlik eden "Hasan Fehmi
Efendi (1285) de ilk def'a şeyhülislâm oldu. (1288) de infisal
etti. (1291) de tekrar meşihata geçti. (1293) de azl edildi. (1295)
de Medine'ye gitti. ve (1298) de orada vefat etti. "Akşehirli"dir.

hamiyyet siuât tecemmü etmiş olan tâlibân-ı ilm ve ma'rifete ilme dair irad-ı makâlat ⁽²⁾ etmekte olduklarından bu sûretle mebâdi-i ulûm ve fûnûnabile muttali olmayan efrad-ı ahâli kendilerinin anlayacakları suretle irâd olunan makalat-ı ilmiyeden istifâde ile tahsil-i ma'lumat-ı ibtidaiyye eylemekte olup bu suretin ise terbiye-i ahâlice bilvücuh fevâid ve muhsenâtı meşhûd olmasına mebni geçen sene Ramazan-ı Şerifi gecelerinde (Darülfünun-u Osmani) dersanelerinde bazı zevât-ı maarifsimât çıkıp ol vechile mesail-i muhtelifeye dair makaleler irad etmiş ve bilcümle hazar ve müstemîn bundan müstefid olmuş olduklarından işbu usûl-ü mehâsin-i şümûlün bu sene-i mübareği Ramazan'ı Şerifi gecelerinde dahi icrâsı kararlaştırılmış olmakla her gece irâdî ahâlice fâideli görünen mebâhis-i ilmiye ve edebiye ve hükmiyyenin defteri ber-vech-i zir dere kılınmış olduğundan erbab-ı maarif ve hamiiyetten ber-vechî usûl-ü dârülfünun-u mezkûrda irâd-ı makâlat-ı ilmiye etmek emel ve arzusunda bulunan zevât-ı kiramın âtf-üz-zikr bahislerden kangısını intihab ve tercih eyler ise ol bahsi ve Ramazan-ı Şerif'in kangı gecesi ona dair makâle irad eyleyeceğini dârülfünun-u mezkur müdürüyeti cânibine beyân ve iş'ar eylemesi îlan ve ihtar olunur.

1- Hikmet-i Tabiiyye: Harâret ve bürüdet, savt-u ziyâ, nâr'ü ihtirâk, kuvvet ü heyûlâ, telgraf, rü'yet ü basar ve emsâli.

2- Kimyâ: ma'addin-i cedide, timur ve pulad, terkiib-i ecsâm, kimya-yı atika ihtirak.

3- İlm-i cevvi-i hava, bahar ve hava, fırtınalar, zelzele, kavs-i kuzah, berf ü bârân, tulumba.

4- Hey'et-i âlem: Âlem-i şems, mâniyet-i şems, hakikât-i kâmer, kevâkib ve kehkeşanlar, necm-i gisû-dâr, seyyare-i arz.

(²) Makalat burada "Konferans" manasınadır.

5- İlm-i tabiat-i insan: A'zab-ı hassase ve mahrûke, cevlan-ı dem, teneffüs, kalb ve dimağ, mevt ve hayat.

6- Tıb: Hifz-ı sıhhat, zarar ve taaffünat, taharet-i bedeniyye ve ma'muriyet-i belediyye, te'sirat-ı iklim mualecat.

7- Tarih-i tabii: E'cnaf-ı benî âdem, neml ü nahi-ı sunuf-u hayvanat, idrâk-ı hayvânât, icnas ve envain müstemir veyâ mütegayyir olması, ahcâr-ı ker enbaha ve enva-ı nebatat.

8- Tabakat-ı arz: Arazi-i muhtelife, cibai, arazi-i civar-ı dersaadet nebatat ve hayvanat-ı munkarıza.

9- Ziraat: Araziyi ıslah eden maddeler. Buğday, pamuk, gars-ı eşcâr, âlât-ı ziraat, Terakkiyat-ı âhire-yi ziraat.

10- Terakkiyat-ı ulûm ve sanayi: Taksim-i mâ'lumat-ı insaniyye tertib-i fûnûn, ihtira'at-ı müteehhirin san'at-ı tibbaat, âlat-ı harb, riyâziyye, evzân, mukayis.

11- İlm-i servet: Çalışmak, banka, evrak-ı nakdiye, ticaret, makine ve fabrika, medeniyet, cemiyet-i beşeriye, kumpanyalar.

12- İlm-i hukuk: Hukuk-u tabiiyye ve mevzu'a, hukuk-u bahriye, hukuk-u düveliye, hukuk-u mülkiye, cinâyat, sulh ve muharebe.

13- Ahlâk: Fezail ve nakayıs nef ve mazarrat.

14- Edebiyat: Suver-i muhtelife-i inşâ, hutut-u muhtelife, nesir ve şiir, belâgat.

6 Şaban 1287 tarihli "Takvim-i Vakayi" nüshasında münderis yine bu kabilden bir fîânın sonunda" ...intihâb ve tedris olunacak akşamları tayin ve fîân kılınmak için şehri mezburun (1) hulûlundan akdem-i bâb-ı ma'arifden daire-i ilmiyede kayd buyurukması müstercâdır" deniliyor.

(1) Ya'ni Ramazan'ın.

"Muhammed Abdüh"un "Cemâleddin Efgâni"ye dair yazdıklarına nazaran 1287 senesi Ramazanında dârülfünun müdürü Tahsin Efendi, sînâiye teşvik gayesiyle dârülfünunda bir konferans vermesini kendisinden ricâ etmiş, "Cemâleddin" de Türkcedeki zaafını ileri sürerek itirazda bulunmuştur. Fakat Tahsin Efendi ısrar edince konferansı evvelâ yazarak devrin maârif nâzırı Safvet Paşa'ya ve o zaman "Meclis-i kebir-i maârif"de azâ bulunan Münif Paşa'ya takdim etmiş ve yine "Muhammed Abdüh"un ifâdesine göre bu zatların cümlesi verilecek konferansı pek beğenmişlerdir.

Konferansın verileceği gün halk darülfünuna (2) şitab etmeğe başladı. Hükümet adamları, âlimler, gazeteciler de vardı. Hatta vüzerâdan bir kısmı da gelmişti. Cemâleddin Efendi, evvelce hazırladığı konferansı verdi. "Muhammed Abdüh"un ifadesine göre, "Hasan Fehmi Efendi ifâdenin aksamına gözlerinin şualarını tevcih etti. Onu başka birşekle benzetecek bir delil, başka bir şekle sokacak bir vesile elde etmeğe çalışıyordu. Vâkıa böyle bir delil bulamazdı. Ancak konferansda insânî mâişet, zihayat bir vücuda benzetiliyor ve sanayiden her biri bu zihayat vücudun birer uzvu olarak gösteriliyor, hayatta her uzvun nasıl bir vazifesi varsa sanayiinin de mâişette öyle bir nef ve faydası bulunduğu dermiyan ediliyordu. Şayh Cemâleddin meselâ demirciliği kollara, ziraati karaciğere, gemiciliği ayaklara teşbih etmiş, sonra başka san'at ve uzuvlara geçerek hepsini bu şekilde izaha çalışmıştır. Nihâyet demektir ki, insanlara ait saadetin vücudu bunlardan tereküb eder, ruhsuz bir cisim için hayat yoktur. Bu cismin ruhu ise ya nübüvvetdir, veyâ hikmet (3) dir. Yalnız bunların arasında fark vardır. Zira nübüvvet

(2) Mülga maarif nezareti paşâsı.

(3) "Hikmet" burada "felsefe" manasınadır.

ilahi bir atıvıdır. ki kâsibin eli buna erişemez. Aylah dilediğine verir. Hikmete gelince bu keshîdîr. Fikr ü nazarla kazanılır. Peygamber hatadan masundur. Hekimin hata etmesi mümkün ve belki bir hataya düşmesi caizdir. Nübüvvetlerin hükümleri ılm-i ilâhi daire-sinde ve bir güna battalâne maruz kalmayarak vârid olur. Bunlara itimad imânın farzlarındanandır. Hekimlerin reylerine gelince bu reyler "mütehattim ümmet" olduklarından değil, evvelî ve efdal bulunmaları itibariyle ittiba edilir..."

O devre yetişen ve son zamanlarda Rumeli kazaskeri olan merhum Of'lu Mahmud Kâmil Efendi Dârülfünunda verilen konferanslarda, bu meyanda Cemâleddin Efgâni'ninkinde de bulunmuştur. Mahmud Kâmil Efendi'yi tanıyan bir zâtın anlattığına göre konferans esnasında hayli gürültü olmuş, "Şeyhülislâm Hasan Fehmi Efendi" isbat-ı vücûd etmiş değilmiş. Bil'akis bu gürültü üzerine konferansda bulunanlar ve bu mevanda Mahmud Kâmil Efendi meşihata celb edilerek Cemâleddin Efendi'nin neler söylediği sorulmuştur. Yine o zâtın Mahmud Kâmil Efendi'den naklen anlattığına göre "Efgâni" din ve ilme mugayir bir söz söylememiştir. Her ne hal ise yine "Muhammed A. duh"un ifâdosine nazaran şeyhülislâm intikam almak için haktan bir bâtil çıkarmağa çabalamış ve sinayie dair verilen bir konferansta nübüvvetten bahs etmiş olmasını fırsat ittihaz ederek Cemâleddin Efgâni'nin (Nübüvvet sânettir)zumunda bulunduğunu işâe edip câmilerde bundan bir tafsil bahs etmeleri için ve vâisleri teşvik eylemiştir.

Cemâleddin'i tanıyanlar, gayet asabî bir adam olduğunu hatta kızdığı zaman ağzına geleni söylediğini anlatırlar. Konferansın bu sûretle su-i tefsir ve tahrifi kendisini agzâb etmiş, şeyhülislâmia muhakemesini istemiştir. İstanbul ikiye ayrılmıştı. Bazı

dostları "Cemâleddin Efgâni"ye çar ve naçar susması lâzım geleceğini, hakkındaki şâyiaların zamanla hükümden düşeceğini anlattılar. Fakat o köpürmüştü. Çünkü aleyhinde çok şey söyleniyor ve yazılıyordu. Bunlardan en mühimi ders vekili Filibeli "Halil Efendi"nin Arabca olarak kaleme almış olduğu "Suyuf-ül Kuvâti" ünvanlı eserdi. (1) Darülfünunda risâlet ve nübüvvetin sînâyiden ma'dud olduğu iddia-yı bâtili ile sa'i bilfesâd olan bir müfsidin ilkaat-ı mazar-rasından sade-dilân-ı müslimin miyânesinde hâsıl olan su-i te'sirin mahv ve izâlesi ve merkumun taraf-ı şer'-i şerifden terettüb eden cezasının izah ve irâesi zımında bâ-irâle-i seniyye-i cenâb-ı hilâfetperâhi" kaleme alındığı Türkceye tercümesinin başında kaydedilen bu eser Cemâleddin Efgâniye "Şah-ı leim" diyor ve ona atfen fârisi ibareler zikr edilerek cevaplarını veriyor. Ve meselâ "İndü sînarât-ı şerife yani peygamberi ve feylesafi..."cümlesini yazdıktan sonra "Kâil-i merkumun mezkur kelâmı kendü zımmunca felsefe ve hikmetin dâreyn saâdetine isâl için kifâyet eder olduğuna ve bir de benî olan zât-ı şerifin hikmet-i felsefeye muvâfık olup ona muhâlefet etmeyeceğine ve kavâid-i felsefâyeyi hadm eylemeyeceğine delâlet eder. Halbuki her kimse bu itikadlarda bulunur ise kâfir olur" diyor. Ve "Her müslimki irtidâd ide, eğer taib olmazsa derhal katli olunur. Bir müslim ki hakkında reddet ile şahadet ettikleri vakit kendü münker ola, kendüye ilişilmez. feth ül Kadir-i nâm kitapta musarrâh olduğu üzere buna sebep şühud-u adulu tekzib olmayub belki ol müslimin inkârı tevbe ve rücû itibar olması kaziyesidir. Şahs-ı merkuma taarruz olunub ilişilmez denilmesi

(1) "Suyuf-ül-Kavati" Halil Efendi'nin oğlu "Hayreddin Fevzi" Efendi tarafından Türkceye tercüme ve tab edilmiştir. "Sicil-i Osmani"nin ifâdesine göre "Bir gün muhatapları bi'T ittifâk dersde mesâil-i gamıza ile iştigallerinde cümlesine cevabla saillerini teslim mecbûr ve mebhut etmekle Abdülmecid tarafından def'aten "Mevleviyet"e mazhar olan Halil Efendi devrin en meşhur âlimi sayılırdı. (1300) de doksan yaşında vefat etmiştir. Suyuf-ül Kavati mutaassibâne hükümlerle dolu korkunc ve ibretle okunacak bir kitabdır.

tevbesi dünyada rehîni-i kabûl olur mürted hakkındadır yoksa zât-ı nübüvvetpenâhiye veyâhut şeyhin muhteremine cem'an ve onlardan birine münferiden seb etmek sebebiyle olan reddet gibi hâle dâçar olan şahsı bâlâda zikr olunduğu vechile tevbesi kabul olunmayub katli olunur." gibi ağır hükümler veriyor.

Dedi kodu, bu sanetle dallanıp budaklandığı için efkârı teskin etmek maksadıyle Cemâleddin Efgâni'nin "Bilâhere arzu ettiği takdirde avdet edebilmek üzere İstanbul'dan uzaklaşması hususunda makam-ı sadâretten bir emr" sâdr oldu. (Muhammed Abdüh)un ta'birine göre İstanbul'dan hakkına nail olamıyarak vahdetine mağlûb olarak ayrıldı. Bazı refiklerinin teşvikiyle Mısır'a yollandı. Ve 1288 senesi Muharremi bidâyetinde oraya mâvâsalat etti.

Cemâleddin Efgâni hâdisesi 1278 Ramazan'da olmuştu. (Takvim-i Vakâyi)nin 17 Ramazan Cumartesi nüshasında "Darülfünun müdüriyetinde bulunan Mekremetlü Tahsin Efendi'nin Hasbüllicâb vuku-u infisâline mebnî yerine maarif nezâret-i celîlesi muâvinlerinden mekremetlü Kâzım Efendi'nin muvakkaten müdür tayin" edildiğini okuyoruz. Fakat darülfünun hemen kapatılmıyor nitekim 1285 senesi 5 Şevvâl Cumartesi tarihli "Takvim-i Vakayi"de "...mâye-i kemâlat-ı insaniyyenin mekseb ve mektebi bulunmuş olan Darülfünun-u Osmânide kiraat olunan derslere ba'nayetullah teâli mâh-ı Hâlik on dokuzuncu Pazartesi günü beda olunacağı ilân" ediliyor. "Hakayık ül vakâyi" gazetesinin 1 Sefer 1288 (21 Nisan 1871) tarihli nüshasında "Maarif nezâret-i celîlesinden gelen ilân" kaydıyla "Dârülfünun-u Osmâni eğerçi henüz arzu olunacak derece kesb-i ehemniyet ve intizam edememiş isede hîn-i küşâdından beri mütemadiyen tedris olunan ulûm-u nâfianın intişarına hayli medâr olduğu bî ihtibattır. Bu bâbda şimdiye kadar olunan tecrübeye nazaran dârülfünun derslerinin mertebe-i ta'dili lâzım gelmiş olmağla mukteza-yı hâle ve talebesinin ihtiyâcına daha muvâfık sûretde tertib olunub eyyâm ve saâti

dahi münâsibi vechile tebdil kılınmıştır. Cedvel-i mahsusunda gösterildiği vechile ilm-imevâlid ve ilm-i hay'at ilâvesiyle berâber ba'demâ dersler herkesin anlayacağı derecede sehl ü sâde ta'birât ile tahrir ve tefhim kılınacağından müstemi'inin evvelkinden ziyâde istifâde edecekleri derkârdır. Bunlara devâm etmek isteyenler ruhsat-ı tahsiline vesâir gûnâ muâmelât-ı icrâsına hâcet olmaksızın doğrudan doğruya evkat-ı muâyenede kulüb istimâ edeceklerdir." deniyor. 10 Sefer 1288 tarihli Takvim-i Vakâyi'de (Dârülfünun-u Osmânide Ders-i âm) ünvanıyla "Darülfünun-u Osmânide umûm-u ahâlinin dinleyebilmelerine mücerred bir suhûlet olmak üzere kalem vaktinden evvel ya'ni erkence ulum-u mütenevvia tedris olunacağı) ve müteâkib nüshada bu derslerin hulâsaları derc edileceği yazılıdır. Fil'vâki 1288 senesi zarfında verilen derslerin hulâsaları takvim-i vakâyi'de görülmüyor. Tâ 1288 Şabanındaki nüshalarda (Dârülfünun ders cetveli) ilân edilmekte, arzu edenlerin devamları tavsiye olunmaktadır. Yalnız iki senedenberi mu'tad olan Ramazan konferansları kaldırılmış bulunuyor. "Hakayık ül Vakayi" gazetesinin 29 Ramazan 1288 (7 Kanun-u Evvel 1871) tarihli nüshasında "Lövant Herald" dan kaydıyla münderic bir bend vardırki buna "Acaba dersaadet ne zaman büyük bir dârülfünun ile şân-ı maarifi alâ edecek" diye başlanıyor. Aynı gazetenin 1 Zilhicce 1288 (10 Şubat 1872) tarihli nüshasında ise "Maarif" serlevhası altında "Memâlik-i şânânedede bir müddettenberi teşkil buyurulan mekâtib-i mülkiye ve askeriyye sebebiyle hayli şakirdan yetiştirilmiş ise de mekâtib-i askeriyye müstesna olmak üzere diğer mekteplerimiz hâlâ ihtiyacımıza kâfi değildir. Hatta geçenlerde küşad olunan dârülfünunda, ne hakkıyla tedrise ve ne de laşığıyla tahsile muktedir muallim ve talebe bulunamayış dârülfünun âkıbet-tâtil edildi" ibaresi vardır.

Demek oluyor ki "Cemâleddin Efgâni"nin konferans hadisesinden sonra dârülfünun daha bir seneden ziyâde devam etmiştir. Müderris Mehmed Ali Aynî Bey ahîren "Dârülfünun Tarihi" ünvanlı küçük bir risâle neşr etti. Bu makalemizde bilvesile verdiğimiz şu ma'lumat kadar bile tafsilatı ihtiva etmeyen bu pekmuhtasar eserde "Dârülfünun niçin kapanmış" ünvanlı bir kısım vardır. Bunda Cemâleddin Efgâni'nin konferansı ve bu konferansdan sonra husûle gelen dedikodular ve bu dedikodulara rağmen dârülfünun bir sene daha devam ettiği gösterilmemekte, yalnız Safvet Paşa'nın Sa'dullah Paşa'ya gönderdiği bir mektubun sûreti derc edilmektedir. Safvet Paşa mektubunda "Dârülfünunun hîn-i küşadında kendi tarafından— ve o zaman efendi olan Münif Paşa ile Cemâleddin Efgâni taraflarından kiraat olunan Türkce kelimat"dan bahs ederek Murad Molla Tekkesi şeyhinin "Bunları ayât-ı Kuraniyye ve ehadis-i şerife zannıyla ellerini kaldırıb" dua ettiğini yazıyor ve "İşte efendiciğim böyle kelimat-ı Türkiyyeyi Arabca zannıyla ecr ve mesûbatından hâzır bulunanların hissedar olmalarını dergah-ı ehediyetten temennî eden bir şeyhin seyyiesi ve mechul-ül-efkâr vel ahvâl bir afgânlının sun-ı hüddâ olduğunu murad ederek nübüvvet bir san'attır demesi hezar güçlûkle saha-yı vücuda getirilen bir medrese-i cedide-i ilmiyenin ilgasını mucib olmuştur." diyor. İşte Mehmed Ali Aynî Bey'in bu ma'rızda verdiği ma'lumat sırf bu mektuptan ibârettir. "Cemâleddin Efgâni"nin konferansı Dârülfünun aleyhinde mutaassıb mahfillerin bir çok kıylü kâline sebebiyet vermiştir. Buna şübhe yok. Mehmed Ali Aynî Bey-kitabının ünvanı düşünülünce—bunların hepsi göstermeli ve dârülfünunun bunlara rağmen Ali Paşa Sadaretinde devam ettiğini ve ancak onun vefatından sonra fırsat bulunarak ilga edildiğini söylemeliydi. Hele o devir esnasında intisar eden "Takvim-i Vakayi", "Ceride-i Havadis",

"Basiret", "Mümevyiz", "Terakki", "Kevkeb-i şarkî", "Vakâyi-i Zabtiye", "Hadika", "Ravzatül-Maarif", "Latürki", "Kuriye-i Devriyan", "Levant Herald", "Levant Times", "Far dâ Bosfor"...ilh gibi gazete ve risâlesi bulup tedkik etmek pek lâzımdı. Her ne ise!

Cemâleddin Efgani Mısır'a sırf seyahat maksadıyla uğramıştı, ya'ni ikâmet etmek niyetinde değilde. Lâkin Mısır hükümeti kendisine büyük bir hürmet ve muhabbet gösterdi: Sırf bir misafire yapılan ikram nev'inden olarak-yani fi'ili bir hizmet mukabilinde olmayarak-ayda bin Mısır gurusu tahsis etti. Artık orada ikâmet edecek demekti. Talebeden bir çoğu kendisine müracaatla ilminden istifâde etmeğe koyuldular.: "Kelâm", "Hikmet-i nazariyye ve akliyye", "Hey'et-i felekiyye", "Tasavvuf", "Usul-ü fıkıh" tedrisine başladı. Mektebi, ilk zamandan sonuna kadar hep evi idi. "Cami ül Ezher"e ancak ve ekseriya Cuma günleri ziyâret maksadıyla giderdi." "Mısır"da da şöhreti arttı. "Mühammed Abdüh" diyor ki: "Aşillara târi olan evhamı bertaraf etmeğe gayret etti. Gönülliler taze can buldu. Basiretler aydınlandı. Talebesini kitabete ve edebi, hikemi, dînî yazılar yazmaya teşvik etti. Sırf onun himmetiyle Mısır'da yazı yazmak san'atı ilerledi. O zamana kadar muhtelif mevzu'larda yazabilecek kalem sahipleri pek azdı... On seneden beri Mısır'da genc, ihtivar tesadüf edilen muharrirlerin hemen kâffesi yâ Cemâleddin'den veya talebesinin birinden ders almışlardır. Bu hakikati inkâr eden inadçı ve haknâşinasdır. Birçoqları kendisine hased ettiler. Bazı felsefi ilimleri tedris etmesi vesilesiyle ona ta'n etmeye başladılar."

Nihâyet Cemâleddin Efgânî aleyhine burada da kıyl ü kâl alevlendi. Bazı müfsitler ve bu meyanda İngiltere "Konsül jeneral"ı Hidiv'e, aleyhinde bulundular. Mısır hükümeti (1296) senesinde zavallı

adama mensuplarından "Ebutürab" ile birlikte memleketten çıkardı. Cemâleddin doğru Hindistan'a gitti. Ve "Haydarabad" da ikâmet etti. Orada "fünûn-u riyaziye" muallimi mevlevî "Şeyh Mahmud Vâsıl"ın bir suali üzerine "Dehrîlerin mezhebini red" maksadıyla-yukarıda bahs ettiğimiz-kitabını kaleme aldı. Bu 1298 senesine tesadûf eder. Mısır meselesi neticelenip İngiliz Harbi sükun buluncaya kadar "Haydarabad"dan "Kalkûta"ya nakl edilip ikâmete me'mur edildi. Sonra istediği yere gitmekte serbest bırakıldı. Evvelâ Londra'ya gitti. Bir kaç gün sonra Paris'e döndü. Ve orada üç seneden ziyâde bulundu. "El urvetü levseği" cemiyetinin tasvibiyle, müslümanları birliğe davet etmek üzere bir gazete neşr etmek istedi. Bunun tahrir işlerini "Mammed Abdüh" a havale etmiştir. Bu gazeteden on sekiz nüsha çıkardı. Fakat İngiltere Hindistan'da satımına mâni oldu. Kıminelinde bulunursa şiddetle tecziye ediliyordu. Gazete nâçar kapandı. Bundan sonra Cemâleddin Efgânî bir kaç ay daha Paris'de oturdu, müteakiben Londra'ya geçti. Nihâyet (1303) de İran'a döndü. İran hükümeti onun halk üzerindeki nüfuz ve tesirinden bittabi ürküyor, kendisini tarassud altında bulunduruyordu. Nihayet Nasreddin Şah bir gece kendisini ikâmetgâhından aldırdı, mahfuzen hudud haricine çıkardı. Bu "Abdülhamid" in saltanatı devrine tesadûf eder. Cemâleddin İstanbul'a geldi. Kendisine Nişantaşında bir konak verildi, bittabi tarassud altında olmakla beraber büyük bir hürmet gördü. Tanıyanlardan bir zâtın ifadesine göre kendisine ne gibi arzuları olduğu sorulunca: "Kalem, kâğıd, mürekkep, holka, divitten başka ne gönderilirse teşekkür ederim" demiş, bu suretle neşriyatından mutazarrır olduğuna telmih etmiştir. 1314 senesinde çıkan bir "Kanser" vefatına sebebiyet vermiştir. Mezarı Maçka'da "Şeyhler kabristanı"ndadır. İkdâm'ın (25 Eylül 1926) tarihli nüshasında

"Mahmud Burhaneddin Belhi" imzâsıyla bir makâle neşr edilmiş ve dört gün sonra 29 Eylül 1921 tarihli nüshada Münâr İzzet Bey tarafından cevap verilmiş olduğunu Tevhîd Bey Efendi haber verdiler. Fakat İstanbul'dan hemen hareket sebebiyle bunları görmeğe vakit bulamadığım gibi "İslâm ansiklopedisi"nde "Cemâleddin Efgânî" maddesine de bakamadım. "Dünyanın her tarafındaki müslümanların samimi dostu olan Amerikalı hayırperver mister Çarls Kreyn" 1926 da müzemizin kıymetdar müdürü Halil Bey Efendi'nin tensib ettikleri şekil ve sûrette ona bir nazar inşa ettirmiştir. Bu mezardaki kayda nazaran Cemâleddin Efgânî (1254:1838) de doğmuş (1314:1897) de ölmüştür.

Ali Ç. nîb

HAYAT MECHUASI, 3. CİLT, SAYI: 77, SAYFA: 491, 17 MAYIS 1928

On birinci asra dair bir vesika

MANZUM BİR ESER

Eski kütüphanelerimizden birinde mahfuz yazma bir kitabın zuhurunda mühim bir manzumeye tesadüf etmiştim. On birinci asrın, hassaten dördüncü Murad devrine aid zulem ve itisafalarını hükümdarın yüzüne vura vura haykıran bu parçanın sahibi meşhur Kadızâde'ydi. Şimdiye kadar hiçbir yerde tesadüf edilmeyen bu vesikayı geçen sene Hayat Mecmuası'nda tarih meraklısı kârilerimize arz ve takdim etmiştim.

Bu gün Köprülüzade Mehmet Fuad Bey aynı mevzu ve tarzda yazılmış kasidelerden mürekkep bir eserin Fursa kütüphanelerinden birinde olduğunu - Maarif Vekâleti Kütüphaneler Müdürü Hasan Fehmi Bey'in ifâdesine nazaran- haber verdi. Son günlerde vazife dolayısıyla Bursa'da bulundum. Firsattan istifade ederek o güzel şehrin kıymetdâr kütüphanelerini araştırdım. Hayli istifade ettim. Bu meyanda Hasan Fehmi Bey'in bahs etmiş olduğu mecmuayı da müzedeki kitaplar arasında buldum. İfadeleri bütün manzumelerin bir adamın malı olduğunu gösteriyor. Fakat bu nüsha hayli ümmi birisi tarafından yazılmıştır. İmîâ hataları çokcadır. Ma'heza tasfiye tarzı; esas ifâde, kailin de kuvvetli bir şair olmak şöyle dursun, nazm-ı suhûletine bile mâlik olmadığını ihsas ediyor.

Mecmuanın umûmi ünvanı:

Bu mevlüd oldu nûr-ser-i tevhd

Bu mevlüdü seven oldu muvahhid

Bu mevlüd ismidir "Meftah-ı Cennet"

İkinci ismidir "Bâb-ı adalet"

Parçasıyla anladığımız gibi, baştan başa dördüncü Murad'a hitab eden "Meftah-ı cennet" in:

Nefsimiz zabt edelim evvel şaha

Sonra din-i sifen salalım her yana

İmtihan eyle sözüm tut ey Murad

Her murad ki olasın bir Murad

Gibi beyitleriyle zımnen, ve:

Şeyh Abdülkâdir Geylânî pirim benim

Himmeti sultanıma yerden göğe dek nerd-bân..

Gibi sözleriyle sarahaten kailinin tarikat ehli bir adam olduğunu da öğreniyoruz. Bu adam kendi ifâdesine nazaran her gece rüyâsında "Hazret-i Muhammedi" görüyor ve işte eserin meydana gelmesine bu ru'ya sebep oluyor:

Ben değilim söyleyen ahmed dili

Söyle oğlum dedi bana ol veli

Bir gice rüyada gördüm hazreti

Hak taalinin habibi hazreti

Dedi ey sadıkımız gel git bana

Yürü ağzımdan haber ver ümmete

Bunları terbiye eyle Hakk için

Bir nefes verme sakın bu halk için

O devir hakkında hayli ağır ithamları da ihtivâ eden böyle bir eseri kaleme alabilmek için kaili olan zat bu rüyâ bahanesini zarûri olarak bulmuştur diyebiliriz. Bu noktayı te'ziden birkaç beyit daha okuyalım:

Ben kimim ahmed dilinden söyleyim

Tercümanım ol dedi ta'lim eden

Men dahi deryâ gibi cûş eyledim

Hakdan özgeyi ferâmuş eyledim

.....

Zahidin akli erişmez râzime

Münkir iremez tatlıcık âvazıma

.....

Hân-ı Muradım gelmişim irşadına

Hasbet-en-lillah olan irşadına

Zâtına geldim uyandırmak için
 O su suz hankarı kandırmak için
 Başımı top etmişim meydâne men
 Arka yardım olmuşum sultana men
 Padişahım sen de bana arka ol
 An-karîb hükmünde ola sağ ve sol...
 Bundan sonra esasa girişiyor:
 Ber-muradımca veziri bula gör
 Ehl-i Hakk-ı bî-nazîri bula gör
 Hasbet-en-lillah ola her cümbüşü
 Bir yerinde olmaya bir yanlış
 Ra'ÿf tedbiri kitabullah ola
 Fikrî zikri hep Allah ola
 Hak yolunda korkmaya hiç kimseden
 Şaşmaya yanılmaya hiç kiblede
 Bir eli sîf ola birinde kitap
 Bul vezîri böyle ey âli cenâb
 Ara bul ihmal eyle bitmez bu iş

.....

Hamdullah içi dışı anladık
 Bâhusus ayak divanın eyledik
 Ayda bir kere ayak divanın it
 Sonra var seyr-i sülûkun geze git

.....

Hak diyen câna adüvv halk-ı cihan
 Ol ecelden oldunuz gözden nihan
 Hak dese cellâda derler miskini
 Ya anın cerrar ederler ismini
 Tâ meğer sen arka yardım olasin
 Ehl-i Hakkı aramızdan bulasin

.....

Dinle hünkârım beni, sâd clasın
Cümle gamlardan hep âzat clasın
Muştulukla gelmişim ben zâtına
Âyinemden kıl nazar mirâtına
Beddualar eyleme zâlimlere
İste insâfın Hudâdan bunlara
Kimi el ayak sana kimi kanat
Katı lâzımdır bular ey âli zat
Bir suç ile bunları azl eyleme
Beş suç ile bunları katl eyleme
Altı suçta katli erlik olmadı
Belki insafa gele sehv eyledi
Ehl-i hakkı tâ ebed azl eyleme
Mâsiben nâ-ehle tebdil eyleme
Zâlimi beş yılda bir azl eyleme
Giderek ıslah ola red eyleme
Belki altıncı sene âdil ola
Câhil ise belki de kâmil ola

Şark ve garbı kabza almaksa murad
Mansıbı azl eyleme tiz tiz murad
Kâtil olma meşrebin olsun halîm
İnsü cini zabt eder kalb-i selîm
Düşman eyler dostunu ehl-i gazab
Kıl mudârâ, dostluğa ola sebeb...

Aşağıdaki satırlar dördüncü Murad'a "Adalet" in ehemmiyetinden bahs ediyor:

Padişahım dinle bir tatlı nasihat edeyim
Lezzetinden kanmaya asla dimağın her zaman
Bu umur-u saltanatta ehliyle kıl meşveret
Mansıbı nâehle verme re'yye tedbîri taman

.....

Bu ne kudret bu ne hikmet pâdişahım bu ne hâl

Adliyle, mü'min değilken anılır Nûşîrevan

Müteâkiben hükümdarın lâkaydâne hayat sürüşüne iliştiriyor

ve diyor ki:

Taht u tâcın gitti elden pâdişahım gözün aç

Sen gezersin avda kuşta han Muradım gözün aç

Rum eli kaldı elinde Anadolu karışık

Kaldı Sarıhan ile Aydın sor nedir ortalık

Bir bölük kezzaba sorma içi dışı ey Murad

Başka bir manzûmede devrin irtişâ ve iltimas maskaralıklarını anlatıyor:

Bir iki üç nesne yıktı âlimi

Evvelin dinle ne yıktı âlimi

Şöhretiyle yıktı ziyet âlimi

Yıktı âlimler ikinci âlimi

Azl-i mansıb yıkdı ekser âlimi

Dinle alma gel üçüncü âlimi

Yıkdı dördüncü şefaât âlimi

Caize yıktı beşinci âlimi

Mansıbı nâ-ehle tebdil ettiler

Her biri rüşvetle dinin satdılar

Satdılar şer-i şerifi pul ile

Mansıbı dellâle verdiler hele

Yetmiş üçü millet bunu etmez kabul

İşte bu zâlimler niçin etdi kabul

Risâle 1036-1037 seneleri arasında yazılmıştır. O esnada

Halil Paşa sadrazam idi. Kitapda:

Vezirin Hüsreve şaha işittim ehl-i hak derler

Ki zira rüşveti aslâ kabûl etmez imiş ol cân

Denilerek müteakiben sadrazam olan Boşnak Hüsrev Paşa

iltizam ve zimnen tavsiye ediliyor. O halde daha evvel yazılmış olan:

Türkle Türkmâne beğlik verme babasın asar
Var kıyas eyle reaya ki nedir ol kalpazan
Beyitiyle Kayserili bir Türk olan sadrazam Halil Paşa'ya
ta'riz edildiği tahmin edilir. (1)

Hazret-i Yahyâ Efendi iş bu kâne haznedâr
Dîn-i islâmın anası atası ol ihtiyar
Diye bir beyit ile şeyhülislâm meşhur şair Yahya Efendi'yi
tebcil eden "Meftah-ı cennet", devrin ulemâsı hakkında ağır söz-
ler söylemekten çekinmiyor, işte bunlardan bir parça:

Rüşveti kangı kitapta gördünüz
Mülk-ü Osmanı kökünden yıktınız

.....

Ebced oğlanı sizi ilzâm ide
Herves oğlanı sizi âciz ide
Nireniz uyar kitaba sünnete
Kul ve kurban oldunuz hep rüşvete
"Ulemânın"bu hâline karşı "meşâyih"i hatırlıyor ve onlara
karşı da şöyle sözler söylüyor:

Ey meşâyih kanı gayret kanı âr
Hakkı niçün söylemezsiz âşikâr
Hakkı söylen tâ gidince başınız
Gam yimen vallah gitmez başınız...

Dördüncü Murad devrindeki ma'hub "Tütün içmek" mes'elesi
hakkında bu risâle aleyhdarâne parçaları ihtiva etmektedir. İşte
beş on beyit:

Çıktı bir bedaat otuz yıldan ziyâde âlime
Kahvelerde gör anı ism-i habisidir dehan
Hutbesiz sikke yürüdü şarkla garba şeha
Ayda bir kere yasak eyler vezirin her zaman

.....

Söyle bir muhkem yasak eyle dehanın hakkına
Bu yasağın heybetine ins ü cin desin aman(2)

(1) Tarih, Hüsrev Paşa'ya bâzı muvaffakiyetlerinâ rağmen zâlim
tanır; Halil Paşa'ya tevazu ve hulûsiyle takdir eder.

(2) Dördüncü Murad'ın bu maksatla ikâ ettiği zulm ve dehşete ha-
kikaten "ins ü cin" aman demiştir.

İş bu zulmetle nice feth ola bâdâdın senin
Bir hazine başka ister dirhemi vallah inan
Vakit olur bir dirhemi çıktı seferlerde ona
Zulm vallahi sebeptir tahammi ey şân-ı cihan
Bâhusûsa İngilizden geldi fîcad-ı frenk
Dir belâ oldu Muhammed ümmetine nâgehân
Cedd-i âlânı seversen tahmini kazdır hemân
Yer ve gök halkı duacının olalar gün ve mekân...

On birinci asır tarihi için elbette mütalaaaya değer bir eser olan "Makam-ı cennet" tekerrürle huşûlelerle dolu, ifâdece zayıf, rek'ik manzumelerden müteşekkildir.

Ve Kadızâde'nin aynı maksatla kaleme almış olduğu pervâsız, vâzih kasidesiyle kâbil-i kıyas değildir; birinde:

Bu mevlûdün atası Urla oldu

.. Bu evlâdın anası Ahmed oldu

Denür. Fakat kaili hakkında hiçbir tarafında bir işârete tesâdüf edemedim.

Ali Cânib

FİTNAT HANIM

-Hanım şairlerimizin en muvaffakı-

Divan Edebiyatı, kendisine mensup şairleri, muayyen kaide ve mefhumlara riayet etmek mecburiyetinde bıraktığı için, devam ettiği asırlar zarfında, hususiyet ve şahsiyet göstermek iktidârı pek az kimseye nasîp olmuştur. Yine aynı muayyen kaide ve mefhumlara riayet mecburiyetidir ki kadın şairlere de tıbbı erkekler gibi şarabı, pîr-i muganı, ayş ve nûşu, kalenderliği, derbederliği terennüm etmiştir. İşte mecmuamızın "Münevver Türk kadınlığına ithaf" ettiği bu nüsha-da hayat ve şiirinden bahs edeceğimiz "Fitnat Hanım"da o "Monde d'ima-ge hayal dünyası" içinde yetişmiş bir sîmadır. Matbu divançesi "Divan Edebiyatı"nın bütün adâb ve erkânını haizdir. Fakat bu edebiyat med-rese tahsili görmüş, bilhassa Acem edebiyatını yakından tanımış, hazm etmiş dânişmendler zümresinin malî bir hüner ve ma'rifet mesleği ol-duğu için, kendisine mensub hanım şairler ekseriyetle muvaffakiyet gösterememişlerdir. Fakat:

Olmada diller rûbûde gamze-i câûsuna
Deşt-i hüsnün saydı olurlar şîrler âhusuna
Renk ü bûda zülf-ü cânâne müşâbih olmasa
Kim bakar gülzar-ı dehrin sünbül ü şebbûsuna
Sad-ı hezâran fitne-i meftun bir niğah-ı şûhuna
Bin dil hârut-u beste her-hem gîsusuna
Çile-i suhten çeker her dem keman-ı ebruların
Âferin erbab-ı aşkın kuvvet-i bâzusuna
Cismî hâk it ol sehi kaddin yolunda fitnata
Nail olmaksâ Muradın devlet-i pâbûsuna

Gibi gazeller yazabilen Fitnat Hanım, muvaffak ve mümtaz bir sîmadır. Vakia bundan on sene evvel yazmış olduğumuz bir mabalede söy-lediğimiz gibi⁽¹⁾ hanım "kariha genişliği Verve"nden mahrumdur. Bütün

(1) Yeni Mecmua, Sayı:30

divanı beş on fikrin tekrarıdır. Manzumlarından çoğu gül-
lün, sünbülün, şebboyun, ruhun, zülfün, gîsûnun etrafında toplanır:

Bağda güller ruhun sırrıyla hayran oldu hep
Kâkülün reşkiyle sünbüller perişan oldu hep

Hacfil olsun görüp zülfün benefşe ruhların güller
Döküp ruhsârına kâküllerin gülzâra ge cânâ

Şemîm-i zülf-ü cânânı güzel vasf eyledin fitnat
Meğer takdir olunmuştur medâdın bûy-u sünbülден

Zülfünün aşüftesi sünbül, ruhun hayranı gül
Var mı bilmem olmayan âlemde meftunun sesi

Kim bakar nahl-ı güle kâmet-i dikû var iken
Neyleyim sünbül ve şebboyu o gîsu var iken

Fitnat Hanım'ın bütün "Hayal"leri esâsen pek dar olan mektebi-
nin muayyen ve mahdud bir kaç ta'birinden ibârettir. İkide ber de
"Verd-i musavver", "bahr-ı musavver", "Nahl-ı musavver", "Nihal-ı
musavver" gibi terkipler kullanır. Ma'mafih lisani sürçmez ifadesinde
daimi bir selâset görülür; işte lâle'tta'yin birgazeli:

Nedir ey dil sebeb cevre o yâr-ı bîvefâdan sor
Tegafül-ü âşika gayre nigân-ı âşinadan sor
Anın yazmaz ilacın ey tabib-i enmûzec ve kanun
Şifasın hasta-ı aşkın o la'l-i canfezâdan sor
Bilinmez kadri mahmûr olmadıkça neşve-i câmın
Şebâb-ı eyyaminin keyfiyetin pîr-i dâ-tâdan son
Ser-kû-yu dilârâya varırsan ey seba lutf it
Nedir hâli o mahbusi-i zâr-ı mübtelâdan son
Harîdar ol gönül ver nakd-ı cânı kâle-i vusia
Ne ister üstüne ol hevâce-i hüsn ve bahâdan sor

Ele almış değildir nüsha-i mühr ve vefâyı yar
O bâ-rahme sorarsan fitnatâ fenn-i cefâdan sor

Fitnat Hanım, Divan Edebiyatına mensub her şair gibi kasideler, gazeller, tahmisler, tarihler, şarkılar, hatta ivgazlar, muammalar yazmıştır. Küçük divanının kendi el yazısıyla olan müsveddesi "Hâlis Efendi" kütüphanesinde mahfuzdur.

Zübeyde Fitnat Hanım hicrî on ikinci asrın ikinci nisfında yaşamıştır. Babası meşhur "Lehçet'ül Lügat" ünvanlı Türkçe lügat kitabını yazan şeyhülislâm "Es'ad" Efendi'dir. Hanımın Koca Ragıp Paşa ve hassaten Şair Haşmet ile mülâtafaları rivâyet edilir. Bunlar umûmiyetle nükteli, fakat pek açık saçık şeylerdir. Hanım 1194 de vefat etmiştir. Nerede medfun olduğu kat'iyetle bilinmiyor. Bursalı Tahir Ley "Osmanlı Müellifleri" ne şu satırları yazmıştır: (... Kitabiyat ve teracim-i ahval mütehasşısı İsmet Efendi Merhum'dan naklen Hazret-i Hâlid Türbe-i şerifesi arkasındaki sıratda olduğu menkuldür. Eyüblü ekser zevâtın da simâen nakillerine göre feshâneye gider caddenin sağındaki el-yevm harab bir türbede bulunduğu, mervîdir. Bir ihtimâle göre de ailesi kabristanı demek olan Çarşamba'daki İsmail Ağa câmi şerifi kabristanında olduğu muhtemelse de, edilen taharriyyatda seng-i mezarına delâlet edecek bir eser görülememiştir. Abdullah Eyyubi'nin Eyüp Sultan ve civarına mahsus olan mecmua-ı vefâyatında Şeyhülislâm Murtaza Efendi bahsinde "Türbe-i şerife hamfminde cânib-i yesardaki duvara muttasıl medfundur. Şuaradan derviş Efendi zevcesi Fitnat Hanım dahî civarlarında medfundur" ibâresi münderictir...)

Fitnat Hanım'ın şarkıları içinde :

Beni derdinle yeter zâr ettin
Yok mu insâfın a zâlim söyle
Çeşm-i nestin gibi bîmar ettin
Yokmu insafın a zâlim söyle

Ruhların taze gül-i handandır
 Leblerin derd-i dile dermandır
 Sahnın mürde-i aşka candır
 Yokmu insafın a zâlim söyle

Âşık-ı zâre cefâkâr-ındır
 Öldüren gamze-i hunhârındır
 İden ihyâ yine güftarındır
 Yokmu insafın a zâlim söyle

Ey sehî kâmet ve şîrin güftâr
 Bülbül verd-i ruhun gerçi hezar
 Var mıdır bencikeyin âşık-ı zâr
 Yokmu insafın a zâlim söyle

Gibi güzelceleri vardır. Hulâsâ :

Görüb o nahl-ı bağ-ı işvenin rûy-u ırgınânın
 Değildir jale gözyaşı döküp gül şermsâr oldu.
 Siyâm-ı zülf ve haddiyle sabâ vardıkda gülzâra
 Olub sünbül perişân lâle ve gül dağdar oldu

Tarzında temiz ve selis nazımları olan Fitnat Hanım, kadın şairlerimiz arasında cidden mümtaz bir şîmadır.

Bundan onyedî onsekiz sene evvel vefat eden ikinci bir şair Fitnat Hanım vardır ki Karadeniz sahilinde "Ordu"da doğmuştur. "Hazi-nedar-zâde " ailesine mensubtur.

Ali Cânip

Dokuzuncu Asır Şairlerinden:

ATÂİNİN TUYUGLARI

"Atâf" mahlayısla meşhur olan İvaz paşazâde "Âhi Çelebi" dokuzuncu asrın tanınmış şairlerindendir. "Latifi", "Ol devrin şuarâsından merhum Şeyhî'den geçecek bundan eşbehi yoktur."mütalaasında bulunuyor. Dîvanı demesek bile hayli manzûmelerinden müteşekkil yegâne bir mecmua bu gün Bursa müzesi kütüphanesinde mahfuzdur. Lisan ve imlâ tarihimiz noktalarından erbabınca tedkik ve tetebbua lââyık olan bu mecmuanın içinde Atâf'nin şiirlerinden başka "Vefâyî", "Naimi", "Veliddin oğlu Ahmet Paşa"nın da manzumeleri vardır. İeşyüz küsur sene evvel yaşayan Atâf'nin gazelleri umumiyetle rekâketden biridir:

Ben perde-i ademde ki ol nihandım
Mührünle şems gibi cihanda ayandım
Cân-ı mürği âşiyânını kılmıştı âşiyân
İtlak âlemindeki ben lâmekandım
Mülk-i şahâdet içre nişanım yoğidi kim
Üşşak içinde sâhib-i nâm ve nişandım
Sen mısır-ı hüsne mülk-ü âmâde azizdin
Ki iklim-i aşka ben kulun ol demde handım
Mülk-ü ezelde ten ve sen bana canker.
Ber-i kalbiydi aşkın ve ben ona candım
Ben şol Atâyfiyim ki sefer eyledikte sen
Şenr-i ademde ayağına can-feşandım

Nağme-i cenk eyle gamgîn dilimi şâd edeyim
Ays-ı esâsına demâdir yine beynâd edeyim
Dil-i miskin dolaşandan beri müşkin-i saçına
Dimedim miskin me'lufumu berbâd edeyim
Şitdi yaşım ki eşîğinde senin hâdim ola

Ben dahi adın anın la'l-i güherzâd edeyim
Kûhe firkatde salub tîşe-i cedd ve sallı
Leb-i şirininiçun kendimi ferhâd edeyim
Bir başım va yoluna aşkıçin terk edeyim
Gerçi kim nesnedir alâ bâri bir ad edeyim

Hulâsâ dokuzuncu asrın mühim bir sîması olan Ataf hakkında ileride müstakil bir tedkiknâme kaleme almak üzere burada onun yalnız tuyuglarından bahs etmek istiyorum.

Tuyug, Türk şairlerinin, adâb ve erkanını Acemlerden aldıkları Divan edebiyatına ilâve ettikleri bir nazım şeklidir. Köprülüzâde Mehmed Fuat Dey "Türkiyat Mecmuasının ikinci cildinde tuyuğa hasr ettiği bir makalesinde Türklerin öz malı olan şekillerinden bahs ile pek haklı olarak sair islâmî edebiyatlarda bulunmayub yalnız Türk klasik şiirinde meydana çıkmaları, bu nazım şekillerinin esas itibâriyle Türk halk edebiyatından gemekte olduğuna bir delil olduğu gibi klâsik Türk şiirinin-sathî nazar müdekkiklerin zannı vechile-esîrâne bir taklitten ibâret olmadığını da gösterebilir" demişti.

Tuyug "fa i lâ tün fa i lâ tün fa i lün" vezninde dört mısradan müteşekkil bir nazımdır. Kâfiye tertibi itibariyle Acemlerin rübaisine benzer, yani ya dört mısraı birden, yâhud üçüncü mısraı serbest kalarak birinci, ikinci, dördüncü mısralar hemkâfiye olur. Bir kısım tuyuglarda kafiye ittihaz edilen kelimelerin arasında cinasa riayet edilir, "Seyyid Nesîmî"nin şu manzûmesinde olduğu gibi:

Kâf ve nun muayyende gel mani dur
Yâni kâf ve nun sadeftir mani dur
Mahşerin sûru çalındı yatma dūr
Gör ki ne sevdadasın Halik nîder

"Nesîmî"nin İstanbul'da Ayasofya Kütüphanesinde mahfuz bir divanında olduğu gibi Fursa müzesindeki mecmuada da Ataf'ın tuyugları "Rübaiyyât" serlevhası altında sıralanmıştır. "Edebiyat tarihi" meraklısı kâriyelerimize bir hizmet olmak üzere bunları şuraya geçiriyorum:

Vermemek dil dilberin gîsûsuna
Sığmaya âşıkların namusuna
Ser fedâdır gamze-i câdûsuna
Can dahî kemân-ı ebrusuna

Dîde-i irfânı aç bîdar isen
Aşk-ı câmin nûş kıl heşyâr isen
Olma gâfil talib-i dîdar isen
Serden el yu server-i serdar isen

Arızı yârin cânân bû-sitânîdir
Kadd-i tûbası, saçı reyhânîdir
Kûyi cennet, ehl-i dil ridvanîdir
Pes rakîb ol ârânın şeytanîdir

Aşk ehli bî ser ü sâ mân gerek
Dost zülfi gibi ser gerdan gerek
Her kime kim mülk-i Câvâdan gerek
Fitne-i kâşın yâyına kurban gerek

Gönlüm oldu aşkının âvâresi
Gamzenin gitmez ciğerden yâresi
Derdime çün istedim derman velî
Yoğımış la'linden özge çâresi

Dost, cismim mülküne sultan yeter
Buyruğu anın bana ferman yeter
Can dahî ten mülküne hükm etmesün
Çün bir iklime hemân bir han yeter

Başıma ağılıdan sevda-ı aşk
Oldu cânım bîser ve bî pâ-yı aşk
Dil-i harâb âbâd ve mâ'mur oluser
Çünkü oldu münzeli mevâ-ı aşk

Dilberin haddi gül-i handandürür
Şol mutarra sünbül-i reyhandürür
Can eğer tenden revan olsa ne gam
Ehl-i aşkın cânı çün canandürür

Dost, leylî gönümüz mecnundürür
Fitne lû kaşına can meftundürür
Yar vaslın almayan cân-ı nakdine
Aşk bazarındaki mağbundürür

"Atâf"nin asıl adı, yukarıda kayd ettiğimiz üzere "Ahi Çelebi"
dir. Bunu şöyle istidlâl ediyoruz: Bursa müzesindeki mecmuada Atâf'nin:

Yine azm-i rezm kaldı server haver-i güneş
Kim diyar-ı Hinde çekti subndem leşker-i güneş
Cûşunu atlas giyüb zerrin siper aldı ele
Çerh meydanında çekti nakre-i kevîh güneş

Diye başlayan kasidesinin üstünde "Men kelâm emlah uş-suârâ
Ahi Çelebi bin Hacı İvaz Paşa tâb-ı sâre "kaydı vardır⁽¹⁾Hacı İvaz Pa-
şanın Bursa'daki mezarının yanındaki taşta ise Arabî ibâre ile muhar-
rer kitabeden Hacı İvazzâde Ahi Çelebi'nin-Ya'ni Atâf'nin- 841 senesi
muharreminin sonlarında vefat ettiğini de öğrenmiş oluyoruz.

Ali Cânib

(¹)Latîfî, Atâf'den bahs ederken "Güneş kasidesini Sultan Murad adına
evzâî bu demîştir. Ahmet Paşa'nın ki ona naziredir"der.

SON NESLİN ŞİİRİNDE GÜZEL TÜRKÇENİN KUVVETİ

-Miras'ın Çoban Çeşmesinin ve Yanardağ'ın
İntişarları Münasebetiyle-

"Beşyüz sene evvel yazılan Türkçe bir kitap aynen diyor ki:
"Ey oğul eğer şair olub şiir etmeğe kasd edersen cehd et ki şiir-
de sözün rûşen ola, açık ola. Ve sakın ki gâmız söylemeyesin. Ya'ni
örtülü söylemeyesin. Meselâ bir sözün ki ma'nası şerhini sen bile-
sin ve ayruk kişi bilmeğe, anın sözü söyleme. Zira şiirin halk için
eydürler ederler. Kendi kendileri için etmezler. Peş şiirin ma'nası
açık gerektir. Rûşenliği sebebinden ötürü kim gerekse rağbet ede.
Ama şair gerektir ki hemen vezin ve kâfiyeye kâni' olmaya. Pes sen
dahi hayalsiz ve tertipsiz ve sanaatsız şiir etme... Ve şiirdê hoş
misaller ve teşbihler getir. Söyle kim hem hassa hoşgelsin, hem âma
Tâ ki senin şiirin şöhret duta. "e ma'ruf ola ve şiiri aruzun ağır
vezinlerinde otma. Tâ ki şiirin dahi sakil düşmeye. Zira sakil ve-
zinde şiir etmeğe kimse heves eylemez. Meğer ki eden dahi bir ağır
canlı sakil ola...."

Bu hakikati, müteakıben teessüs ederek Türk mevkiine hâkim o-
lan Divan edebiyatı şair ve edipleri tamamen anlayamadılar. Vâkıa
o adamlarına içinde Nabi gibi:

Ol dilgûşa mealler, ol hurda nükteler

Mümkün müdür bula Arabistanda sûreti

Ol canfeza suhanların ol şuh edâların

^kkamlar lisanına olsun mu nisbeti

(Ba'di leke) hitaplarından gelir mi hiç

Lafz (a cânım), (Ay efendim) letâfeti

diye "Türkçe'nin güzelliğini takdir edenler, yâhud Osmanzade
Taib "efendi gibi:"...Hâlâ mütedavil olan üslûb, bu sıyakta yazılan
mektuptur. Zira fî zamanına gayet münşiyane mektup ne okunur, ne de
ziyâde âmiyâne kâğıda bakılır" yolunda şöyle böyle sadeliği tasvi-

ye eyleyenler vardı. Fakat medrese tahsili ve acem edebiyatının nüfus ve i'cazı pek zaruri olarak onlara ana lisanlarının güzelliğini tamamı tamamına tattırmadı. Vakte ki gözlerini şarkdan garba çevirdik, ve Şinasi şuurlu bir kafa ile, ilk def'a yeni nesrin numunelerini verdi, Eğer muakıbları onun ne yapmak istediğini iyi kavramış olsalardı, bu günkü yazı dilimiz, hiç olmazsa yarım asır evvel ortaya konmuş olurdu. Maalesef ne ateşli ve yegâne vatan şairi büyük Namık Kemâl, ne "Şiir ve inşa" sahibi Ziya paşa güzel Türkçeyi edebiyata sokamadılar. Kendilerini takip eden edebiyat-ı Cedîdecilere de Medrese zihniyetine ve Acem edebiyatından tevarüs ettiğimiz gazelciliğe düşman oldukları halde Divan edebiyatının kamusu yırtamadılar: İşte "Aşk-ı Memnu" ve işte "Rûbab-ı Şikeste"

"Edebiyatta" güzel Türkçe " hâkim olabilmek için "Milliyet duygusu" nun canlanmasını, edebiyat âlemini kaplamasını bekledi. İşte makalemın başına geçirdiğim boşyüz senelik hakikati takdir etmek liyakatı bu asrın çocuklarına nisbet oldu. Hiç şüphe yok ki Türk edebiyatı Balkan harbinden sonra- bu harb meş`umdu, tutuşturmuş oldu-, evet Türk edebiyatı Balkan harbinden sonra yeni bir merhâleye vasil olmuş oldu. İnkâr edemeyiz ki halk şairleri, dânişmendlerin medrese tahsilinden uzak kalmış oldukları için asırlarca evvel yine bu günkü lisanla, samimi ve temiz Türkçe ile yazıyorlardı. İşte iki buçuk asırlık âşikhâne bir saz şiiri ki eskimek bilmiyor:

Yazın ol baharında
Teferrüde göm elmayı
Yel esib yere düşmeden
Budağında kır elmayı
Elmanın budağı ağlar
Gözüm yaşı durmaz çağlar
Ağalar, paşalar, beyler
Diz üstüne kor elmayı
Perişan gönlüm perişan

Elmadır âşika nişan
Elmasız yare kovuşan
Ah eder anar elmayı
Karacaoğlan kaynar coşar
Aşk dalgası boydan aşar
Bir kötüye yolu düşer
Kadrin bilmez yer elmayı

Bu bir sene zarfında, inkılab nesline mensub üç Türk şairinin üç eseri intişar etti. "Enis Behic" in "Miras" 1, "Faruk Nafiz" in "Çoban Çeşmesi", "Yusuf Ziya" nın "Yanardâğ" 1 Tam bir sene evvel çıkan kitabının başına bana hitaben "Miras'ımın içinde güzel şiirler varsa bu şiirler bu güzellik öz Türkçemizin tatlı âhegindendir.. " diye yazan Enis Behic'in vaktiyle beni teshir eden bir şiiri vardı ki ara sıra hatırlar, fakat şair o zaman İstanbul'dan uzakta, "acaristan'da olduğu için bulup tekrar okuyamazdım. Bir sene evvel "Miras" 1 çıkartıp bana gönderince evvelâ o şiiri aradım. Buldum. Bilmem doğru mu "Turan kızları" unvanını taşıyan bu şiirde, o zamana kadar intişar eden hece vezinli manzumelerde olmayan yeni bir âheng sezmiştim. Macar şairi "Vikarbla" tarafından nazmen Macarcaya da tercüme edilen bu manzûme:

Getirirler hepsi birar demet Nilüfer

-Ah onların yoktur aslâ vefâsızları-

Şehidlerin mezarında dua ederler

Dalga dalga uzun saçlı Turan kızları!..

diye bağlanıp biten "Balad" dır. Ve galiba "Balad" tarzına Türkçemize ilk tatbik eden de yine enis Behic'tir. Hece vezni Yusuf Ziya, Orhan Seyfi, Enis Behic, Faruk Nâfiz gibi zevk sahibi şairlerin ellerinde âhengini bulmadan evvel itiraf etmeliyiz ki hayli ibtidâî idi. Ekseriya "Dört dört dört dört üç" gibi mültarid, gürültülü vezinlerle yazılan parçalar, asırlardan beri-Fuzûli gibi, Nodim gibi Fikret gibi san'atkarların elinde işlene işlene incelenen aruzun

karşısında pek sönük kalıyor, ve o yabancı veznin lehindeki kana-
ti sarsamıyordu. İşte hece vezninin dünkü şu vaziyetini yakından
bilmeyen bu günkü gençler "Turan kızlara" nda beni vaktiyle tes-
hir eden yeni âhengi hissetmiyebilirler. Nitekim aynı manzumeyi "
Miras" anladım ve düşündüm ki Türk şairleri hece veznini artık
tamamen işlemeye muvaffak olmuşlar. Bu gün, eski ibtidailikten uzak-
tayız.

"Miras" ta okuyup sevdiğim şiirlerden biri muvaffak bir "di-
daktik" parça olan "Venedikli Korsan Kızı" dır. İki kısımdan terek-
küb eden bu uzun manzumeyi ne zaman okusam tuhaf bir hüznün içinde
dalar, düşünürüm: Enis Behic kalendarene pervâsız kalemiyle "Eski
Korsan" menkıbelerinden bir tanesini ne güzel tasvir etmiştir.

"Çoban Çeşmesi" nin inkişarından senelerce evvel:

Enginle boy ölçen bu kumsalda ben
Hasretle bakarım karşı beldeye
Dumanlı ufuktan, fırgun denizden
Kimi bekliyorum gelecek diye?
Her rûha gün doğdu, sende çak belir,
Desem de o güneş ufka yükselmez
Gölgeler şekil olur, yolcular gelir
O candan, gönülden sevdiğim gelmez
Vurdukça bu engin su haricinde
Kalbime denizler dolar, boşalır,
Asırlık kayalar gibi içinde
En sonra oyulmuş kovuklar kalır.

manzumesini okuduğum zaman, heceye âheng veren şairler içinde Faruk
Nafiz'in bilhassa asıl şiirde kıymetli bir rolü olacağına inanmış-
tım. Sonradan okuduğum parçaların içinde bu itikadımı sarsan olma-
mıştır. "Çoban Çeşme" sinde "Han Duvarları" unvanlı manzumesini gö-
rünce bâkin bir mevzu- ki o mevzuun bitmez tükenmez zengin safha-
ları vardır, ilk el vuran şairinde o olduğuna kâni oldum. Hece vezni-

ni işleyen şairlerden bahs ederken, geçen gün "Yanardağ" adlı bir kitabı daha intişar eden "Yusuf Ziya" yı ilk safta yâd etmek icâb eder: Temiz, kusursuz-ve hiç olmazsa en az kusurlu-bir lisanla bize güzel şiirler yazan bu İstanbul çocuğu, son nesil içinde Türk edebiyatına en zarif fantezileri veren bir şairdir, işte "Yanardağ" dan gelişi güzel bir parça:

Moskof Güzeli

İsmi bilimiz yıllardan beri,
Tarihte en kanlı yapraktır yeri,
Bir şanlı serdara zafer yolundan
Fettan ellerinde çevirdin geri!

O sıcak gözlerin yaz geçesi mi?
Ma'nalı sözlerin aşk hecesi mi?
Bir anda aklımı aldı başımdan
Her halin bir gönül bilmecesi mi?
İçimden çıkmıyor o eski acı
Aşka fedâ oldu devletin tâcı
Nihâyet inandım seni görünce
Bu işte haklıymış bizim baltacı!..

Bu gençlerin eserleri hiç şüphe yok, Türk edebiyatının şaheserlezi değildir; fakat güzel Türkçeden yârin için beklediğimiz şiir âbidelerinin muhakkak mesnedleri, temelleri bunlardır. Ve bu o kadar büyük bir şereftir ki Türk edebiyat tarihinin, isimlerini hürmet ve muhabbetle yâd ettiğim şairlere mutlaka çok itinalı sayfeler ayıracaktır.

Ali Cânib

AHMET HAŞİM VE ESERİ

Edebi musahabe

- "Gurabahâne-i Laklakan" ın intişarı münasebetiy-

Hiç şübhe etmiyorum, bu müstesna san'atkârın eserleri, Türk Mîlletin'in mefahirindendir. Sembolik tarzın Türkçede ilk ve bu güne kadar son emsâlsiz modeli olan şiiri nasıl renk ve hülya doluyorsa, nasıl hem zarif ve ince, hem zindeğî ile-Frenk bediiyatçılarının ta'birlerine göre "Vitalité-hayatîyet" ile-meşbu'ise, güzel ve üstad nesri de son devrin en mu'tena bir ifâde âbidesidir.

Küçük yaşında eczahanelerin önünden geçerken büyük kristal fânuslardaki kızıl sulara bakar, içlerine aks eden rengin hayat manzalarına hayran ve sermest dalardım; işte şimdi bu yaşta üstad Ahmet Hâşim'in şiiri bana o bâkir intiba'ları aynen veriyor; işte:

MERDİVEN

Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden,
Eteklerinde güneş rengi bir yağın yaprak
Ve bir zaman bakacaksın semâya ağlayarak

Sular sarardı...Yüzün perde perde solmakta

Kızıl havaları seyretki akşam olmakta....

Eğilmiş arza, kanar muttasıl kanar güller,

Durur alev gibi dallarda kanlı bülbüller

Sular mı yandı?Neden tunca benziyor mermer

Bu bir lisanı hâfidir ki rûha dolmakta

Kızıl havaları seyret ki akşam olmakta....

Servet-i Fünun edebiyatından bu güne kadar hiç bir şaire, rengin bir akşamın gönüllerde hâsıl edeceği teessürü bu şiir kadar kuvvetle yazmak nasib olamamıştır. Ben "aşım'den ne zaman bir sahife okusam tabiate bîr billur menşurun arkasından bakıyorum sanırım: Onun ufukları, sahraları, ağaçları...benim her zaman gördüğüm ufuklardan, sahralardan, ağaçlardan bûs bütün başkadır; ve ben bu yüksek

ve derin şairi okurken ömrümdə bir kere olsun onun gözleriyle şu bana sâde ve renksiz görünen tabiata bakabilmek iştiağıyla kaç def'a titremiştim.

"Ahmet Haşim'in eserleri için bu milletin mefahirindendir demiştim. "vet o kanaattayım ki bu ay içinde çıkan mini mini "Gurabahane-i Daklakan" ı Türk edebiyatının bir şaheseridir. Fuzûli'nin Leylâ ve Mecnun'u, Nedim'in gazelleri nasıl kaybolmuş asırların üstünden bu günün bedii vicdanına hitap edebiliyorsa Hâşim'in şiir ve nesri ve bu şiir ve nesrin arasında şu küçük kitabı da sihr ü füzünuna bizden sonraki nesillere yine bu günki gibi ter ü taze bahş edecektir. Ve millî eser, hâyide olmayan, şahsiölan eser demekse Hâşim'in her mısraı ve her satırı millidir, çünkü Türk "milleti'nin bedii duygusuna bir timsaldır. Nitekim Fuzûli'nin, Nedim'in gazelleri, Hâmid'in makberi yine bu sahîh ma'naya göre millidir. Mevzu' ve mefhum- Eğer o mevzu' ve mefhumu tesahüb eden kalem orijinal değilse- Yazana bir kıymet verdirmekten âcizdir; çünkü bir garb bediiyatçısının dediği gibi mevzuun uyandıracacağı teessürler edebiyat ve şiir içinde bedii duyguların kendileri değil, "accessoirres-lâhikler" idir. Zirâ sırf mevzuun mâlî olan intibaların meşâbihlerine, edebiyat ve san'at âleminin hâricinde her zaman tesâdüf edebiliriz.

Hülâsâ milliyetperverâne bir eser mutlaka milli bir eser olması iktizâ etmez. Bu kaziyenin aksi de sahîndir. Şu hakikateten gaffletin neticesidir ki Türk edebiyatına son on onbeş sene içinde hayli çıkmaz sokaklara sapdırmış oldu. (I) Evet sahîh ve asıl edebî eserlerin çoğu ilk kuvvetini halka ait "sêve vitâle-hayatî nusg" dan almıştır! İlyada gibi, Faust gibi, Şehnâme gibi... fakat sanatkârın üslubu öyle bir "Capillarité-şiirilik" e mâliktir ki nâsıl bir ağaç toprağın derinliklerinden aldığı kuvveti en yukarı dallarına kadar çıkarırsa onun da hassasiyet ve muhayyilesi, halkın verdiği nusgu öy-

(I) Bu bahsi on iki sene evvel "Yeni mecmua" da uzun uzadıya tedkike çalıştım.

le yükseltir. Bu san'atkarların eserleri millidir. Çünkü mensub oldukları milletlerin bedii kudretine nümunedirler. Ve sâhiblerine dâhi denilir. Çünkü daha bir içtimâî heyet arasında dağınık duran kabiliyet şua'larını bir noktaya toplayan bir odese demektir. Fakat kalem sahibi böyle bir adese kudretini haiz olmazsa, halktan aldığı mevzu' ve mefhum, eserine hiçbir kıymet veremez. Çünkü hâyide yazılar bir milletin edebî iktidârını temsil edemeyeceği için milli olamaz. Ve bu kabil adamlara "Milli şâir" demek, kendilerine iftira ve millete hakârâttir. Bil'akis şiir ve nesrinin ufku sadece şahsi teessürlerinden ibâret kalan san'atkâr, eğer, o şiir ve nesirde cem'iyetine bir model veriyorsa elbette kendi ve eseri millidir. Byron hâlis İngiliz, Verlaine hâlis Fransız şairi değil midir?

Hâşim'in nesrinde "Empresyonist" bir ressam görüşü vardır; ter-sim ettiği manzaraalarda kendi tahassüsleri tabiate son derece hâkimdir; işte bir parça:

Bir ağaç karşısında

"Soğuk bir kış günü, karanfil almak için çiçekçi dükkanına girdim. Tatlı bir yaz hararetiyle ısındırılan bu yerin havası, nebati usârelerin hafif, sert ve yeşil tebâhhurataıyla meşbu idi. İstedğim çiçeklerin destelenmesine kadar, bana gösterilen sandalyeye oturdum. Mes'ud bir insan hayalhanesi gibi iklim, mevsim, yer ve zaman hâricinde meyil ve hevesin arzu edebileceği her türlü renkte otlar, yapraklar ve çiçekler dolu olan âdeta sihirli dükkanda, sessiz bir hayat ile teneffüs ettiği hissedilen karanlık yapraklı, bodur bir hurma ağacından başka hiçbir şeyle meşgul olmadım. Hayalim, sanki âciz bir sinekti, ve nebati örümcek, onu birden ağlarında avlamıştı.

Hareketsiz duran haşim ağaca baktım ve düşündüm: Bir limonlukta mahbus olduğu için, uzaklarda kalan diğer hemcinselini gibi öğle güneşlerinde sıcak toprağa gölge salamayan, yağmurlarda ıslanemayan, fırtınalarla sarsılmayan, semâyı, yıldızları, âyı görmeye görmeye unu-

tan şu ağaç, bulunduğu köşede acaba mes'ud mudur?En hakir ottan en muhteşem çınara kadar, her nebatın muhtaç olduğu hava ve ziyâdan, kuş ve böcek ziyâretinden mahrum olarak, bu ağacın soba harareti ve insan nefesiyle yaşamaktan mes'ud olabileceğini hüküm etmek için kendimce bir ma'kul sebep bulamadım.

Nebâtâtın zekâsı hakkında büyük "Maeterlinck" in anlattığı muhayyir-ül ukûl müşâhadelerden sonra, bir ağacı mes'ud veya muztarip tasavvur etmekle hiç garabet kalmıyor! Muztaripler yalnız "Muzdaribim!" diye bağırانlar değildir. Bilinmez niçin, acıyı hayata kudret, insandan başka hiçbir mahlûka acının sırrını fâş etmek imkânını vermemiştir. Her mahluk, hayatın kanlı yollarında, boynuna geçirilen ve sesini boğan bir ağır sükût zincirini sürükleyip yürüyor. Hiçbir beygir, hiçbir arı, hiçbir sinek, bağının ağırdığı veya midesinin bulandığını bize söylememiştir; fakat bu neyden bir ızdırabın gözü, başı ağzı olan bir mahluka yabancı olabileceğini zannetmek ne merhâmetsizliktir. Rüzgarlı, karanlık gecede, bahçenin ağaçları, vahşi fûrûltülerle hisirdiyor; Bu ağaçlardan niceleri kırılan bir dalın yarasıyla kanıyor, niceleri gizli bir haşerenin zehriyle için için ölüyor, niceleri can çekişmekte, niceleri anlaşılmasız acıların kısılcına yakalanmış, kıvrınmaktadır. Fakat bunu hiç kimse bilmiyor, çünkü rüzgarlı, karanlık gecede hepsi aynı gürültü ile sallanıp hisirdiyor. Çöllerin serbest bir ağacı iken, irsî bir terbiye ile, tedricen ateş kenarında yaşamaya mahkum uyusuk bir kedi zilletine indirilmiş, bu şimdi çiçeksiz, meyvesiz, aşksız ağacın her nesri, duyulmak için ağız ve sestten başka bir şey istemeyen bin karanlık feryâd ile dolduğunun pek muhtemel gördüm.

Var saksıya gömülen kısa kütükten çelik süngüler gibi fıskıran yapraklar, konkunç bir ızdırap ile gerilmiş azim bir elin bana doğru uzanan sert parmakları gibi göründü ve demir kafes arkasında yatan hasta arslanın sıtmalı; büyük, sarı göslerini andınan nebati gözleriyle, mahbus ağacın baha bakmakta olduğunu, tüylerim ürpererek

düşündüm.

Ba'zıları derler ki "Hâşim kuvvetini "Eksantirisite-Ekcantricity" den alır,başkasının kara dediğine o beyaz der,mor dediğine sarı..Bunun için dikkatine celb ediyor."

Bir insanın garib görünmeğe çalışmakla san'atkâr olacağına aslâ kâni`değilim ve bu özentiden en ziyâde Hâşim`in tiksineceğine şübhe yoktur.Eğer onun görüşünde bizim görüşümüze benzemeyen taraflar varsa-ki vardır-Vâk`anın sebebi sırf bizim,ya`ni çoğumuzun,hâ-yidelâğımızdendir.Filozof Bergson`un dediği gibi asıl realiteyi yalnız san`atkaârlar görür,ve başkaları onu göremedikleri için,büyük san`atkarların eserleri kendilerine aykırı gelir."ynı sebebi izah içindir ki o filozof "eğer reâlite herkesin vicdanına,olduğu gibi aksetseydi,hepimiz sanatkar olurduk" demiştir.Ancak Bergson`un bu bahiste kullandığı realite kelimesinin ma`nasınıyi bilmek iktiza eder,onun kanaatine "Realité",tabiatın sanatkâr almayanlar tarafından görülen şekli değildir.çünkü ruhunda "idealism" olmayanlar "Realist" olamazlar.Bir fotoğraf makinasının aldığı resimde "Realism" den nişâne yoktur,bu asrın dâhi san`atkârı "Rodên" de aynı fikri ileri sürmüştür, o da san`atkar,tabiatı fotoğraf makinasından daha doğru görür" diyor ve meselâ yürüyen adamların enstantane bir resimdeki hakikatsizliğini hatırlatıyor.Böyle bir resimdeki adamlar gâ-yet cansızdır,sanki falan veya filan vaz`iyette donup kalmışlardır;halbuki realite canlı bir şeydir:onu fotoğraf makinası değil,ancak ressamın gözü görebilir.ahmed Haşim,"Guraba Hâne-i Laklakan" da "sinema" dan bahs ederken "San`at ifrat ve mübalağanın bir nev`i dir;san`at bir yalandır" diyor ki bu yukarıdan beri serd ettiğim mülahazalarımâ zâd bir mütalaa değildir.San`at,umumiyyetin kuru mantığına karşı bir ifrat ve mübalağa görünür.San`at,san`atkar olmayanların "doğru" dediklerine nazaran "Yalan" der ve yüksek san`atkar ahmed Haşim o sözü buu nokta-i nazardan söylemiştir.Fotoğraf,

çak resimde ve tiyatrodâ vardır;fotoğraf ve sinama müebbeden bu hakikati görmek ve göstermekten mahrumdur.

İşte "Gurabahane-i Laklıkan" nâsirinin bu sanatkarane görüş kudretidir ki başkalarının sahifelerle anlatmağa çalışıp ta ifâde edemedikleri şeyleri bize üç beş satırla gösterebiliyor:"Son şarklı"serlevhasıyla Süleyman Nazif`ten bahs eden parçayı okuyunuz:

(Müheyyic ölümüne hâlâ ağladığımız emsalsiz Üstad,hakikaten, siyah paltosu ve yuvarlak şapkası altında,bir kabîle reisinin Âs-lai haşmeti taşırdı.Şark medeniyetinin serhaddine varmış olan o şanlı süvari bir türlü atı,mızrağı ve kılıcıyla garb medeniyetinin demir köprüsünden geçememişti;zira âtı çelik levhaların gürültüsün-dan ürkmüştü...Süleyman Nazif bir şarklı zihniyetiyle "Belagat" kai-deleriyle büyük bir iman ile inanan son büyük edibimizdâ."Söz" ün kudretini kelimelerin âhenginden,nidâların azametinden,vetezadların şimşeklerinden beklerdi;fakat muhâyyir`ül ukul bir hayat menbaı o-lan bu adam,âteşten parmaklarıyla kelimelere dokununca onları garib bir seyyaleyle canlandırmasını bilirdi.Çansız kâmus,onun elinde bir meş`âle gibi yanardı....)

"Cem`in gözü" ünvanlı parça da aynı kuvvettedir:

(Cem`in dediği mahz-ı hakikattir:Şeklimiz bir hile ve birya-landır.İnsan meyvelerin aksine yapılmış bir mahluktur,tatlı eti di-şında ve iç tarafı ele alınılmayacak olan tarafıdır."ebessüm,gülüş ve ağlayış,hep saklamak istediği gülünç veya iğrenç rûhun etrafın-da tuttuğu perdelerdir ki ruh onun arkasında çarpuk ve ürkek bir hayvan gibi,endişeli gözlerle bakarak çömelmiş oturu."Cem" in gö-zü işte bu perdelerin arkasında gizlenen çirkinliği gören ve ruhun bütün hile ve oyunlarını boşa çıkarıp onu keskin bir tarassud al-tında tatmağı bilen gözdür.Nasıl?...Onu ondan başka kim bilebilir.. "Cem" in dâr-ül mesâisine girmek mazhariyetine nâil olanlar,duvar-

larda feci`bir insanlığın parça parça asılıp teşhir edilmiş olduğunu görürler. Üerisi yüzülmüş et gibi ruhları üzerinde titreyen bu çarpuk, şişman, zayıf, veya kısa insanlar bir "Hırs" bir "Hased", bir "kin" bir "gurur" veya bir "Hamakat" dir ki tanıdığımız weher gün görüştüğümüz galan veya filanın ismini taşırlar...)

"Guraba Mane-i Laklakan" bütün san`at ve edebiyat meftunlarının hırz-ı can edeceği bir eserdir; çünkü son nesilden istikbâle kalabilecek üç beş parçadan muhakkak ve muhakkak bir tahesi odur.

Ali Caîb

HAYAT MEC. 4.CİLT SAYI:103 SH:486-487, 15 Teşrin-i Sâni 1928

II. Bölüm-Değerlendirme

A-Teorik Tenkit

1-Estetik ve Sanat :San'at "Zihn" in değil "hads" in eseridir, diyen Ali Cânib, makalelerin bir kısmında san'atdan ve san'atkar-
dan bahseder. Ūna göre muvaffakiyetinden emin olmayanlar tasannu-
dan imdat umar; düşünemezler ki bu hareketleri samimiyeti kahreder.
Yüksek san'atla samimiyetin münâsebiti ezeldir, ve ebdî olacaktır.
(I)Ali Canib san'at bahsini işlerken taklit üzerinde durur ve sa-
natin en esaslı unsuru taklittir der. Başka milletlerin edebiyat-
larına baktığımız zaman birbirlerini taklit ettiklerini görürüz.
Fakat bu taklit birbirini aynen tekrarlamaktan ibâret değildir.
Meselâ Klasisizmi Fransızlardan olan Almanlar romantizm için on-
ları beklemezler. Ali Canib bunu "ibda" ile izah eder. Fakat bizim
şark mektebini teşkil eden şairlerin en mümtazları maymun gibi
mukallid olmaktan kurtulamamışlardır.

Aynı şey Edebiyat-ı Ceşide mütefekkirlerinde de vardır. Her
yazar ve şairde Fransız taklidini görüyoruz. Ali Canib bu durumu
Edebiyatımız tozlu bir aynadan görünen bir Fransız çehresinden
başka bir şey değildir." şeklinde ifâde eder. Gençleri tetkik etti-
ğimizde en muktedir görünen hikâyeciler mevzuu bile kendileri ya-
ratamıyor. Batılı yazarların hayallerinden, feylerinden faydalanı-
yorlar. Oysa Fransız edebiyatının gençleri taklitten uzak sanatta
öyle güzellikler yaratıyorlar ki, "Sanat beşerî şahsiyetin tesir-
li ifâdesinden başka bir şey değildir." inancını taşıyarak, aynı
mevzuu devamlı tekrarlayanın edebî iflas hazırlamaktan başka bir
şey olmadığını biliyorlar. Biz hâlâ bunu anlamaktan uzağız.

İkinci, üçüncü sınıf sanatkarlar muvaffakiyeti iki yoldan a-
rarlar: 1-Birinci sınıf sanatkarları taklitte

2-Mevzudan kuvvet almakta

"Mukaliit san'at" olamaz diyen Cânib, san'at orijinal olduğu için san'attır fikrini ileri sürer. Böylelikle birinci yola başvuran sanatkarlar, gerçek san'attan uzaklaşmışlardır.

İkinci yola başvuranlar içinde Cânib, muvaffakiyetini sadece mevzuun azametinde aramanın, sanatta birşey temin etmeyeceğini söyler. "Asıl güzellik mevzuun ifâdesinde ve sanatkarın görüşünün "harici tecelli" sindedir ki işte biz sanat eserini karşısında ona hayran oluyoruz, onu takdir ediyoruz, onun için güzel!güzel! diyoruz."

Sanat eserlerinin bir kısmına güzel deriz. Bazılarını beğenmeyiz. Bir de günlük hâyatın içinden olup bizde her iki hisside uyardırmayanlar vardır. Ali Cânib buna lâbedii ismini vermektedir. Sanat eseri için bedîî ,gayr-ı bedîî ya da lâbedii hükmünü vermemizde şahsi vaziyetimiz önemli rol oynar. Şahsi vaziyeti Ali Cânib mizâcımız, i'tiyadlarımız, ahlâki mefkûremiz, dini kanaatlerimiz, ilmî ma'lumatımız olarak açıklar. Sanat eserini değerlendirirken etkisi altında kaldığımız ikinci unsur Derunî sirâyettir. Bu da sanat eserindeki olay ya da kahramandan tüm benliğimizle etkilenmektedir. Üçüncü unsur da hayatın telâkkisidir. Havatı telakkimize göre sanat eserinden etkilenir ve ona göre değerlendiririz.

Sanatkar için muvaffakiyet, hayatın hakikatından ilham alabilmektir, diyen Cânib, sanatkar için malumatın gerekliliğini şöyle ifâde eder:

"Kabiliyetsiz bir adam dünyanın bütün kitaplarına yutsa şair olamaz. (Hatta kanaatimce âlim de olamaz ya!) fakat büyük bir istidad için mâlûmat elzemedir. Bunda nasıl terreddüd edilebilir şaşıyorum. Muallim Naci devrinden bâkiye kalmış nice nice adamlar hâlâ yaşıyor, fakat hiç birisi yazı yazamıyor. İşte "Râsım Bey hâlâ eskimeven kâlemiyle bizi mütelezziz ediyor. Makalelerini tatlı tatlı okutuyor.

Pek yakından tanıdığım bu değerli adam, o nesil içinde en çok ma'lumatı olanıdır... Hangi mevzu'dahilinde olursa olsun Kalemimi mâhâretle oynatır. Çünkü o mevzu'larda ma'lumat sâhibidir. İşte Edebilat-ı Cedidecilerin hapsi kayboldular. Fakat bak Çenab Bey durabiliyor, çünkü en okuyanları odur" (I)

Türk edebiyatı'nın kuvvetlenmesini, Türk şairlerinin Kültür sahibi olmalarına, bağlar ve "Türkiye'de her müessesenin ilm ve mâlumat sayesinde yükseleceğini söyler.

Sanatta güzellik konusunda, tabiat ve sanatta güzel dediğimiz şeylerin birbirinden ayrı olduğunu belirtir. Çünkü gerçek hayatta pis ve çirkin bulduğumuz şeyler san'at eserine konu olunca hayran oluyoruz. Hakiki san'atkârın vazifesi zihnin perdelerle örttüğü ruhi, hayati şen'iyetleri olduğu gibi müşâhede ve ifâde etmektir. Böylece olunca çirkin dediğimiz şeyler de san'at sahnesine çıkınca güzel olmaktadır. Sanatta güzellik hadsin keşiflerinden ibârettir. O keşif nasıl olursa olsun: "Güzel, çirkin, âli, safil... San'at eserinde kullanılan kelimeler yardımıyla heyecan uyandırmakta gerçek san'ata aykırıdır. Büyük san'atkarlar ancak kendi keşifleriyle okuyucu ruhunda heyecan uyandırmaya çalışırlar. Üddî san'atkar o hazzi o elemi kelimelerden değil, ruhunun derinliklerinden koparır ve serper.

2- Edebî Eser ve Edebiyat : Ali Canib hiç bir edebî eserin müstecen olamayacağını, her edebî eserlerde bir terbiye, bir bedîî terbiye propagandası olduğunu söyler. "Edebiyat her zekâ meşgâlesi gibi "say" ister. "Culture-hars" sız irfansız şairlerle bir memleketin edebiyatı yükselemez fikrindeyiz.

(I) Orhan Seyfi Bey'e cevap Hayat 1926, 1. cilt SF:14 SH:263

İrfan olmayan yerde edebiyat olmaz düşüncesinden hareketle "Şimdiye kadar zannedildiği gibi İlyad ve Odise Yunanlıların irfansız bir devrinde meydana gelmemiştir" der.

Örhan Seyfi Bey'in "edebiyatın irfana muhtaç olmadığını" fikrini teyid için, Halk edebiyatı ve saz şairlerini misal olarak göstermesi üzerine, bu fikre karşı olan Ali Canib çeşitli misâller verir. "Ahmet Kesevi ve Yunus Emre'den bahsederek her ikisinin de allame olduklarına belirtir. Yunus Emre'nin hocenin yanında, başarılı bir şekilde aruzu da kullandığını, halk edebiyatında çok güzel lirik şiirler bulunduğunu kaydeder. Bu edebiyatın bir çok şahsiyetleri doğrudan doğruya geniş vukuf ve irfan sahibidirler. "İr çokları da o vukuftan yararlanarak yazı yazmışlardır." der ve Âşık edebiyatı şairlerinin de kendi edebî nevilерinin içinde kültür sahibi olduklarına ilâve eder.

Asrî Edebiyat fikrinin ne olduğunu açıklarken "Asrî" tâbiri "Modern" in mukabilidir. ve lisanları millîdir der. Milli edebiyattan söz açar. Milli edebiyat ibdâî edebiyat demektir. İbdâî ise edebiyatta yaratıcılık anlamına gelir. "Aklitten uzak milli benliğine uygun bir edebiyat, fakat taklit bizim edebiyatımızın her devresinde mevcuttur. Ahmet Mithat Efendi'nin "Madem ki garb edebiyatını taklit edeceğiz, ise esâsından başlamalıyız; realistlerden romantiklerden evvel klâsikleri tetkik etmeliyiz" şeklindeki düşüncesine Cenab Şahabettin'den çok kâti bir cevap alır: "Fransızlar, İngilizler, Almanlar şu nokta-i fikriyeye vâsıl olmak için şu yollardan geçmişler, şöyle yürümüşlerdir diyerek bizde o nokta-i fikriyeye varmak isteyince o yollardan geçmeğe, öyle yürümeğe özenerek olursak mutlaka sendeler, mutlaka düşeriz, bütün mesai-i masrufâmızın mahv hebâ olduğunu görürüz. almanların birer gidiği birer tarik-i mahsus efkârı olduğunu gibi bizim de hususi bir gidişimiz, hususi bir râh-ı divânımız vardır, Bu yolu ta'yin etmeğe; aramağa hacet yoktur.."

"uzûli, "ilimsiz şiir esası yok duvar gibidir"sözûyle ilmin önemine temas eder. "Ali Canib'da "uzûli'de olduğu gibi ilim ve edebiyatı (sanatı) bir arada düşünür. İlimsiz sanat olmayacağını ifâde eder. Malûmatı olan sanatkarın sade dille rahat bir şekilde yazacağını olmayan sanatkarın ise yazısını süse boğduğunu, yazacak fikri olmadığını için ahdalı anlatımın meded umduğunu söyler.

3-edebe türler :

Şiir için istidâd ve şair yaratılmak birinci şarttır fakat, sonuncu değil diyen yazar şiiri içtimâî bir eser olarak gösterir. Ona göre Asrı cemiyetin damgası ve istikâmeti içtimâîliktir. Klasik şair ilhamını kendi muhitinden değil, "Kurun-u Evvel" mitolojisinden ve tarihinden almıştır şiirde en derin taraf en yüksek kudret şahsîlik idi! Şiirde şimdiye kadar hep vefâsız sevgililere hitaptan ibâret sözler ki tekrarlarana tekrarlarana bayağılaşmışlardır. Divan edebiyatının devrini tamamlaması divan tarzı yazılan şiirlerin de artık azalmasına yol açtı sade lisan cereyanı zira şiir diline de aksetmişti.

Nazım şekillerinden de bahsederek Tuyug ve Rûbaî hakkında bilgi verir. (ilâve var)

T i y a t r o : Bir milletin kuvve-i nâtikası edebiyat ise timsâî-i edebî nâtika-i zî hayatı tiyatrodur. denmektedir. Tiyatroler bir cemiyet için ne kadar lâzımsa tiyatroların terakki ve tekâmülleri için de bundan bîhis resâil-i mevkûta o derece lâzımdır. Burada Ali Canib'in realist düşünceyi savunduğunu görüyoruz. Zira sahneye bir köylü çıkınca herkes onun kendi yaşantısına uygun konuşmasını bekler. Eğer bir kalem sahibinin konuşabileceği şekilde konuşuyorsa herkes şaşırır. Verçekte uygun olmasını bekler.

Hürriyetin ilânından sonra milli bir tiyatro kurulur fakat bu sanatın ne olduğunu anlatacak, tenkidler yapacak bir gazeteye ihtiyaç duyulur. Bunun üzerine tiyatro ve san'attan bahsedecek "sah-

ne" gazetesi çıkarmaya karar verilir.

İlâve :Gönülden gelen heyecanlar ifâde eden şiirlere umumiyetle lirik denilir. Türk edebiyatında eserleri hâliş mevcut olan en eski lirik şair olarak Yunus Emre'yi kaydeder. Ayrıca Türklerin yetiştirdiği en büyük liriklerden biri diye Fuzûli'yi zikreder. Saz şiiri içinde lirik nev'in pek yüksek numûneleri vardır. Avrupalı edebiyatta hâlâ en büyük lirik Abdülhak Hâmid Tarhan'dır. Romantizm seryanı lirizm ile beraber pastoral nev'e de geniş bir yer vermiştir. Bizim edebiyatımızda pastoral nev'in madde ve gayssine uygun ilk misal Abdülhak Hamid Bey'in "Sahra"sıdır. Sahra şehir tahkına köylerin kırların zevkini güzelliğini aşılacak için yazılmıştır. Şair mukaddeme pastoral nev'in ilk numûnesi olduğunu şu sözlerle belirtir: "Sahra, Nesteren gibi yalnız mukaffa değil, hem mukaffa hem manzum bir tecrübe-i nevzeminlidir. Hamid'den sonra, Fikret'in şiirleri arasında pastoral görüyoruz. Daha yenilerde Orhan Seyfi'nin "Gönülden sesler" inde "Eglog" tarzını andırır bir parça vardır. Özellikle Aşık Edebiyatımızda bu nev'in kadrosu içine girecek pek nefis şiirler mevcuttur.

Roman ve Hikâye- Edebiyat-ı Cedide devrinde H. Ziya'nın himmetiyle roman teknikte kemâlini bulmuştur. Aşk-ı Memnû, kemâlin âbidesidir. Teknik itibariyle ondan kurvetli roman hala yazılmamıştır. "ser tenkidi bölümünde A. Canib, Aka Gündüz'ün "Bu toprağın kızları" romanın konusu itibariyle yarına kalabilecek nitelikte görür.

Roman bahsinde Ahmet Mithat'dan da bahsetmek gerekir fakat onun gayesi sanatın tamamen dışında idi. Cenâb'ın dediği gibi Türkiye'nin kalem şampiyonu idi. Çok fazla roman yazmış olmasına rağmen, aslâ sanatkarlık iddiasında bulunmamış, daima "Ben popüler bir muharririm" demiştir. "Şiir ve Edebiyat halk içindir" diyen Ahmet Mithat sanat kaygısı taşımadığı eserlerinde basit konuları işliyor.

Teknik yönden Aşk-ı Memnû'ya hiç bir romanın ulaşamayacağını

belirten Ali Canib, daha sonra psikolojik ve sosyoloji unsurlarla Hüseyin Rahmi'nin ka'bına erişemeyeceğini belirtir:

"Hüseyin Rahmi'nin tekniği zayıf, üslubu mühmeldir. Okuyan hayatın bazen hârikulâde canlı akışı içinde kendinden geçmişken nâgehani muharririn müdahale sadmeleriyle duraklar... Hüseyin Rahmi'nin bütün kuvvet ve zâfı kanaatimce buralardadır."

O dönem edebiyatçılarının özelliği olan İstanbul dışına çıkmama, Hüseyin Rahmi'de de vardır. Önden sonra gelenler İstanbul'dan çıkarak, Anadolu'nun içine kadar girerler. Bu edebiyatın millileşmesi yolunda bir hamledir. Fakat H. Rahmi İstanbul'un iç yüzüne varmışken, önden sonra gelenler Anadolu'nun pek sathında kaldılar.

Hikâye bahsinde, Ömer Seyfeddin'den bahseder fakat onu hikâyeciliğinden çok yeni lisan çalışmalarıyla, lisanımıza kazandırdıklarıyla ele alır. Ömer Seyfeddin sadece bir hikâyeci değil aynı zamanda bir inkılabcı idi. Bu cereyan dallanarak, Türkçülük, hakka doğruculuk, milli hars hareketlerinin doğmasına sebep oldu. Ömer Seyfeddin'in hikâyeleri bilhassa bu noktadan tahlil edilmektedir. Çünkü o hikâyelerinde uyumakta olan milli gururu uyandırmayı kendisine gaye edinmiştir. Milli gurur için tarihin en zengin kaynak olduğunu göstermek kaygısıyla Penbe Ancilli Kaftan Vire, kütük gibi hikâyeleri yazmıştır. Edebiyat mevzu'larının halk tabakasına inmesini söylüyordu ve Efruz Bey tipini "Milli liyakâti bozacak şarlatan tipleri gençlik nazarında kepâze etmek" gayesiyle ortaya koyuyordu.

Makaleleriyle İstanbul'u resmeâen ve Hüseyin Rahmi ayarında milli olan bir şahsiyet olarak Ahmet Rasim'den bahseder. Falakayı tekkik eder. Bu eser Türk edebiyatında pek mu'tad olmayan (hatırat) tarzında kaleme alınmıştır. Ali Canib bu eseri talebe ve muallimlere tavsiye eder.

4-D i l v e Ü s l ü b :

a-Üslüb : San'atta, san'atın her şû'besinde en müşkül şey "Style

original:zâti Üslûb"tur. Bir şair, bir ressam bir heykeltıraş ve bir kavim, bir millet, diğer şairlerden, ressanlardan, heykeltıraşlardan, kavimlerden, milletlerden Üslûblarıyla ne kadar ayrılırlarsa o derece yükselmiş olurlar. Çünkü san'at daima Subjectif bir kıymeti haizdir. ve şübhesiz sanat tarihlerinde birer yıkılmaz heykel gibi duran dâhiler sırf zâti birer Üslûba mâlik oldukları için mevki-lerini muhafaza etmişlerdir.

Üslûb şekilden ibâret değildir. Sahibinin fikri, hissi hayali her şevidir diyen Ali Canib Yöntem Üslûbun, şahsiyet demek olduğunu belirtir. Üslûb düşünülen şeyler şahıslara göre değişirse ona verilecek tertib de şahıslara göre değişir.

İsminin san'at tarihine geçmesini isteyen sanatkar arkadaşından ayrılmalıdır. Her sanatkarın ideali şahsiyet kazanmak, Üslûb sahibi olmak olmalıdır. Gölge hislemeden sanatkar kendini korumalıdır.

Üslûb aynı zamanda devirle de bağlantılıdır. Lisan sadeleştiği bir sırada edebiyat-ı Cedide lisanı ile yazılan bir şiirde Üslûb aranamaz. Üslûb esere sonradan ilâve edilen bir şey değildir. eserle birlikte vücûda gelir. Ö yüzden divan şiirindeki edebî sanatların bulunup kullanılışı da şairin Üslûb anlayışı ile ilgidir.

Ali Canib eserde rûhi ve şekli hataları ikinci planda görür ve "Edebî eseri elimize alır almaz yani onu bir münekkid hazarayla okumağa başlar başlamaz birinci olarak aradığımız şey şübhesiz ki -şairin edebî şahsiyetini gösterecek olan Üslûbudur." edebî eserde şahsiyet ortaya konmamışsa onda şekle ve ruha ait hatalar bulunmasa bile o eserin hiçbir edebî kıymeti yoktur diye ilâve eder.

D İ L : Bu bölümde Ali Canib'in dil hakkındaki düşünceleri ilâ birlikte yeni lisan bahsini de vermek istiyorum. İslamiyetle başlayan kültür dünyasını tesis edenler genellikle Türkler ve İranlılar-

dır. İslâmiyetin çok geniş bir sahaya yayılması sonucunda Ârabça bozuldu. Dil kaidelerinin toplanması ihtiyacı ortaya çıktı. Bu ihtiyaç daha çok Arab o lma anlar tarafından karşılandı. Çünkü Arablar Kuran'dan başka hiçbir ilmi uğraşmaya laik görmüyorlardı. Bu sebeple İslâm dünyası güzel sanatlarda Türkler ve diğer milletler tarafından genişletilmiştir. Zamanla Türk milletinin içinden öz diliyle yazı yazan âlimler yetistirmiştir. Zaman ilerledikçe Türkler Arapçadan aldıkları kelimelere daha geniş ve ilmi manalar vererek bu dâli zenginleştirmişlerdir. Arapçaya bile böyle geniş anlamlar kazandıran Türklerin Türkçe için yazacakları işte dili sadeleştirmek bu arada zenginleştirmektir. Türkçevi asrın zengin dillerle yaklaştırmak milli bir vazife olmalıdır.

Fennin yeni icatları sonucunda zürri olarak dilimize birbiri ardından girmiştir ve girmektedir. Bu çeşit zürri olarak girenlerden başka lüzumsuz yabancı tabirlerde vardır ki bunlar dilimizi ve milli benliğimizi incitmektedir. Bütün Türk aydınları bu tip kelimeler ile mücadeleye girişmelidir. Fakat bu lüzumsuz lafızlarla özleşen dilimiz aynı zamanda zenginleşmiş olmaz. Dilin özleşmesi kadar zenginleşmesine de önem vermeliyiz. Çünkü dilimizi modern diller seviyesine yüksetecek olan budur.

Bazı dillerde aralarında nüans farkı olmadan bir mefhumu ifade eden birden çok kelime bulunur. Bu dilde zenginlik değildir.

Bir dilin ötekine göre zengin olması kelime adedine bağlıdır. Bir dilin hakiki sahipleri büyük şairler ve ediplerdir. Mensup oldukları milletin dilini zamanlar zenginleştirir ve güzelleştirirler. Bir dil ifade unsurları, yüksek düşünce ve yüksek duygu mefhumlarına bürünebildiği mertebede zengin ve değerlidir. Şair Nedim, Türkçeye hizmet edenlerin en büyüklerindedir. Bu noktada büyük şairlerimizin fazlaca Arapça ve Fergâça kelimeler kullanmasının kusur olarak görmemeliyiz. Onların dile kazandırdıkları söyleyiş inceliği ve zenginliğidir. Bir dile en büyük hizmeti edip ve şairlerimiz yap

maktadır.

Dilin senginleşmesi yanında daha önemli konu dilin sadeleşmesidir. Dilimiz bazılarının zannettiği gibi eski devirlerden bu yana Arapça ve Farsça ile karışık değildir. İlk asırların nesri bu günkü gibi sade temiz ve kısa cümlelidir. Sonradan Divan Edebiyatı inkişaf edince bu sade dil lüzumsuz Arapça ve Farsça lafızlarla doldu. Mana ikinci plân a düştü. Daha da kötüsü ağır lisan kullanan cümleyi yazının sonuna kadar uzatanlar takdir edilmiştir. Kelime şaklabanlığıyla bu birbirini bağlı cümle tarzında ilk isyân eden nesrimizi düzeltmeye çalışan sinâsi olmuştur.

Ömer Seyfeddin, Ali Cânib ve Ziya Gökalp'ten oluşan genç kalemler topluluğu dilimizi içinde bulunduğu bu karışık durumdan kurtarmak için "Yeni lisan" hareketini başlatırlar. Tatbik edecekleri kaideleri şöyle hülâsâ etmişlerdir.

1-Arapça, Farsça terkip ve cemî kaideleri asla kullanılmayacak. İhtilâhlarla müfret makamında kullanılan cemiler müstesna: Sadrâzam, ahlâk kâfiât gibi.

2-Arapça, Farsça edatlar kullanılmayacak. Ammâ, şayet yani gibi tekellüm lisanına geçmiş olanlar müstesnâ...

3-Arapça, Farsça kelimeler eski imlâlarını şimdilik muhafaza olunarak kullanılacak, bunlardan halk dilinde telâfuzunu değiştirenlerin Türkçede aldıkları şekil yazılacak: Kalabalık hoca gibi. Konuşurken söylediğimiz lafızlar mümkün olduğu kadar terkedilecek: Güneş varken şems, hurşit, ay varken kamel mah gibi.

4-Yazı dilinde yalnız millî ve basit serf hâkim olacak.

5-Tekellüm lîsânı bir çok Türler tarafından anlaşılacak latif, tatlı İstanbul Türkçesi, nazım ve nesirde misal ve mikyas sayılacak.

"Türkçe'ye yalnız Türk kaideleri hâkim olmalıdır" diyen, dediğini derhal ve ölüncüye kadar tatbik eden ilk adam Ömer Seyfeddin'dir.

Genç Kalemlerden çok evvel onların ileri sürdükleri hakikatleri, ileri sürenler olmuştur. Özellikle Şemseddin Sami neşrettiği makalelerinde yalnız yazı dilinin aksaklıklarını çok vâkıfihâne anlatmıştır. Fakat Ş. Sami, gerek baskaları sezdikleri bu hakikati sadece sözde bırakmışlardır. Tatbik edememişlerdir. Şemseddin Sami şikâyet etmesine rağmen yabancı kelimelerden kendini kurtaramamıştır.

Ali Cânib Bey "Bir milletin lisanına kendi grameri hâkimdir, bir lisan başka lisanlardan kelime alabilir fakat kaide alamaz" der. Ve Servet-i Fünun edebiyatının dilini değerlendiren dil divan edebiyatından şeklen uzaklaştıklarını söyleyerek, dil yönünden aynı hataya düştüklerini söyler ve bu hatanın bu gün edebiyatlarının iflasına sebep olduğunu ifade eder. Şöyle bir benzetme yapar: "Eski edebiyat millî olan iskolastik lisanla, Kurun-u Vüsta-i enderun argosu ile yeni Avrupai bir edebiyat yapmağa kalktılar. Şam kumaşından siğokin diktirmek gibi. İşte edebiyat-ı cedidecileri iflas ettiren şey."

Tanzimat-ı müteakkip meydana gelen Avrupai edebiyat eserlerini sırasıyla inceleyerek Arapça kelimelere modern manalar verdiğimizizi anlarız. Fakat bu durum "Arapça kelimeleri dilimizden atmamıza engel teşkil etmemelidir. Arapça kelimeler yerine yaşayan dildeki öz Türkçe kelimeleri koyarak millî vazifemizi yerine getirmeliyiz.

Bu çalışmaların nihâyetinde üç beş sene içinde edebiyatla uğraşan gençlerin dili sadeleşti. Aruz veznini bir kenara bıraktılar, konuşulan dil Türk edebiyatı için bir ideal oldu. Kısa sürede edebiyat dili konuşma dili ile tamamen birleşmiş, yazı dilimiz bütün garb dilleri gibi bu noktadan tabiileşmiştir.

Ali Cânib bu noktada hececiler hakkında da şunları söyler: Türkçede gramer istiklâli davası ortaya atıldıktan bir kaç

yıl sonra bu davayı edebiyata kazanan ve kazandıran "Hececiler" in manzumelerinde bu noktadan bakarsak Türk şiir dünyasında bizi yeni bir merhâleye ulaştırdıklarını derhâl fark ederiz. Bu davayı kazanan ve kazandıranlar Yusuf Ziyâ, Orhan Sefî, Nis Behiç, Farâk Nafiz ve arkadaşlarıdır. Bu şahsiyetlerin kalemleriyle aydın tabakanın şiir dili halkın dili ile birleşmiştir. Divan şiiri, tanzimat şiiri, edebiyatı Cedide şiiri bunu başaramamışlardır. Ali Cânib hececilerin edebiyat dünyamızdaki inkılâbcılığını idrak etmeğe mâcbur olduğumuzu belirterek onların ifade de Türkçecikliği ortaya koydukları gibi mevzuda da Türklüğü ihmâl etmediklerini Türk lükle ilgili eserleri edebiyatımıza kazandırdıklarına söyler.

Lisan edebiyatın temelidir. Edebiyat temelinin sağlam olmasına itiraz edilemez. Lisan istiareleriyle, mecazlarıyla, hayalleriyle her türlü bedii güzellikleriyle bir "Hâdsi" edebiyattır.

Tanzimattan çok önce sâde yazanlar olduğunu söyleyen Ali Cânib, tanzimattan sonra sadeleşme çabalarında, yazı dilini düzeltmek düşüncesi ve düşünce etrafındaki münakaşaların ise büsbütün başka bir noktadan, millî dili edebiyata hâkim etmek âhşelinde olduğunu söyler.

Tanzimatçıların sade lisanla başarılı olamadıklarını belirten Şinasinin sadelişi gazete bir parça serçekleştirdiğini, Namık Kemal ve Ziyâ Paşa'nın tatbik edemediğini ifade eder. A. Mithat ise yeni lisan esaslarını hiç anlayamayanlardandı. Sadeliğe tarafdar olmasına rağmen, Arapça, Farsça kaidelerin atılmasını kabul etmiyordu.

Yeni lisan davası ortaya konulduğu zaman matbuatta yazıları en çok görünen gençler Fecr-i Aticilerdi. Bunların çoğu kendilerinden önce gelen Edebiyat-ı Cedidecilerden daha samimi ve daha sade deşillerdi.

5-T E N K İ D : Ali Cânib tenkit bahsînde eski edebiyattan günümüze birçok eserleri incelemiş, edebiyatçılar hakkında da bi-

yografik bilgi vermiştir. Eser tenkidinde tuttuğu yol genelde ta-
nıtım mahiyetindedir. Bir kısmını ise derinliğine inceleyerek tah-
li eder. İyi yada kötü hükümlerinden birisini verir. İncelediği eser-
ler şunlardır: Hâluk'un Defteri, Türkün kitabı, İlyada ve Odise, Hal-
kiyata dair bir eser, Şeytan diyor ki, Bahar ve Kelebekler, Menâkıb-ı
Hünerverâh, Enis'ül Gazat, Falaka, Vakâyı-ül Füzela, Manzum bir eser,
Bu toprağın kızları, Biza göre, Netaiye ul Vukuat, Tarihçe-i Vaka-
i Zağna, Yeni neşr olunan eserleri biza tenitir. Mesela Falaka'nın
neşri üzerine yazdığı bir makalede eserin muhtevasını, eserden al-
mış olduğu küçük bölümlerle nakleder. Falakayı muallimlerimize hat-
ta talebemize tavsiye ederim. Dün ile bu gün arasındaki farkı gör-
mek ve dinç bir kalemin ifâdesiyle hem istifadeli hem eğlenceli
bir vakit geçirmek için, diyerek sözünü bitirir.

"Muvaffak, fakat korkunç bir eser" başlığı altında Aka Gündüz-
ün "Bu toprağın kızları" adlı eseri hakkında bilgi verir. İfâdesiyle
le romantik olan bu eserin ruhu itibariyle realist söyler.

Tevfik Fikret'in Hâluk'un Defterinden bahsederken bu kitap
bana pek müdhiş tesir etmişti. Hayatımdan bundan daha adi bir şiir
mecmuası okuduğumu hatırlamıyorum, şeklinde bir ifâde kullanarak Tevfik
Fikret'i acımasızca tenkid eder. Yazının devamında şiir kita-
bandan bölümler verir ve hepsinden sonra fikrini söyler. Oldukça
kati ve rencide eden bir ifâde kullanır.

Hüseyin Rahmi'den bahsettiği bir makalede yazarın eserleri-
nin kısa bir değerlendirmesini verir.

Kâtip Çelebi'nin Mizan-ül Hak adlı eserini değerlendirerek
bölümler verir. Eseri teferruatlı olarak inceler.

Gurabahane-i "aklakân"ın Neşri ile ilgili bir yazı yazar. Her-
diven şiiri için "enbolik tarzın Türkçe'de bu güne kadar ilk ve
son modeli olduğunu kayd eder. Eseri, son nesilde istikbale kalacak
üç beş parçadan birisi olarak görür.

Miras, 'oban Çeymesi, Yanardağ isimli şiir kitaplarının neşri üzerine makale halini alır ve bu eserlerden kullanılan güzel Türkçenin tatlı ahenginden söz açar. Enis Behiç'in miras adlı kitabının içinde bulunan "Turan Kızları" şiiri birzamanlar Ali Canib'i çok etkilemiştir. Bu şiirde o güne kadar yazılan hece vezinli manzumelerde olmayan birşey sezdiğini söyler. Bu ahengi "ballade" tarzının kullanılmasına bağlayarak, bu tarzı Türkçemize ilk tatbik eden "Enis Behiç" olduğunu söyler.

B-Pratik "enkid" :

1-TÜRK EDEBİYATI :Yazar makalelerinde Türk edebiyatından bahs ederken bölümlere ayırır. Bizim edebiyatımızın bir kaç esaslı kolu var diyerek şu bölmüleri gösterir:

a-Şark medeniyeti içinde yaşadığımız zaman, münevver zümrenin, yani medrese tahsili gören adamların, Acemlerin takliden meydana koydukları Divan Edebiyat.

b-Bu edebiyattan zevk alamayan, hatta haberdar olmayan halkın zevkine göre tezahür eden "saz şiiri" veyahud "şık edebiyatı.

c-Tasavvuf felsefesinin meydana koyduğu tekke müessesesinin zevkini ifade eden Avami tasavvuf edebiyatı yada "tekke edebiyatı".

d-Siyasi tanzimattan sonra Türk "illeti yavaş yavaş Garblılaştınca bu temâjülün zevkini göstermek üzere zühur eden Avrupalı edebiyat.

a-Divan Edebiyatı :Ali Canib Divan edebiyatını daha çok bu divan tarzında yazılmış eserlerle bize tanıtmaya çalışmıştır.

Yazar:

"Divan edebiyatı", münevver zümrenin zevkine hitap eden ve münevver zümre tarafından vücuda getirilmiş olan bir müessesedir, ki teknik itibariyle beynelmilel telakki itibariyle gene beynelmilel ve islâmidir. "der. Bunun beynelmilel unsurlarına bakanlardan bir kısmı Türk ruhuna her noktada yabancı saymışlardır. Ali Canib bu düşünceye katılmaz. "Divan edebiyatına bu milletin münevver zümre-

si ortaya koymuştur. Bir milletin mümessillik hakkı dahilinde olduğuna göre, "Türk Fuzûli'nin, "Türk Nedim'in ve daha böyle nice nice yüksek Türk zekâlarının içinde çalıştıkları müessesese elbette Türkün malıdır" fikrini savunur. Ve bu edebiyat döneminde örnek alınan Acem edebiyatı üstadları ayarında üstadlar yetiştirdiği için Türlerin Divan edebiyatıyla iftihar etmeleri gerektiğini belirtir. Çünkü Fuzûli gibi Nedim gibi yüksek zekâlar yetiştirmiştir. Bu şairler Türkün rûhunu eserlerinde aksettirmişlerdir. O nedenle Divan Edebiyatı bir Türk edebiyatıdır.

Teknik ve dünyaya bakış itibarıyla Divan edebiyatı taklidi bir edebiyattır. Ve çok zümredir. İlham noktasından velüt değildir. Bunun yanında mahalli ve millî birçok şeyler Divan edebiyatında bulunabilir. Zaman zaman çok hayati olması gereken yeni edebiyat eserlerinden daha çok hayatidir. Ve asırların ahlâkiyetini sosyal durumu açık bir şekilde aksettirmektedir.

Hayatla alakası çok kısıtlı olan Divan edebiyatı millî mefahiri sayfalarında aksettirdiği halde yeni edebiyat maalesef bu esra ait mefahilden hiçbirini tesbit etmemiştir. Daha sonra Divan ve Tekke edebiyatının devrini tamamladığını söyleyen yazar, bu durumu onu sevmemize engel olmadığını düşüncesindedir. Yine Fuzûli'yi severiz, yine tekke şiirini zevkle okuruz, der.

Divan Edebiyatına mensup şairler hakkında-Nâbi, Nedim, Fuzûli, Bâki gibi -incelemeleri vardır. Her ne kadar onların devrini tamamladığını düşünürse de Türk milleti tarafından bilinmesi ve iftihar edilmesi gerektiği düşüncesindedir.

b-Âşık Edebiyatı : Yazarın âşık edebiyatı konusunda yazısına pek raslamıyoruz.

Türk halk edebiyatı zengin, rengin ve birkaç bölüktür. Bu bölüklerden biri ve belki en mühimi âşık edebiyatıdır, diyen yazar âşık edebiyatını halk kitlesi içinde yetişen ve sırf halka hitap eden adamların meydana koyduğu bir müessesedir olduğunu, teknik

ve ruh itibariyle millî olduğunu ilave eder.

Aşıkların eserleri halk dilinde ayrılmadığı için en eskileri bile bu gün söylenmiş gibi ter ü taze duruyadığına ilmaz, kolayca anlatılır.

Aşıklar, Divan edebiyatı mensuplarına nazaran memleket işle-riyle siyasi içtimâî hadiselerle daha çok meşgul olmuşlar, düşman-
dan alınan, düşmana kaptırılan şehirlere, kalelere, başı koparılan
Sadrâzamlara, Vezirlere ihtilâllere, yangınlara, taunlara aşk facia-
larına dair nice nice destanlar, türküler, bunlardan başka gönülle-
rinde çoşan sevdaların tesiri altında koşmalar, varsallar düzmüşler-
dir. Çönkler Sosyolojik bir gözle tedkik edilince, memleket hayatı
daha içten görülür, siyasi içtimâî açılar daha içten duyulur.

Aşık edebiyatında güfte besteden ayrılmaz. Aşıklar şiirleri-
ni saz çalarak söylerler.

c-Tekke -Edebiyatı- Tekke edebiyatındaki düşüncelerini şöyle sıra-
l ayabiliriz:

Tekke edebiyatı, müessisleri ve müntesipleri içinde münevver
zümre mensupları da olmak üzere, gay itibariyle halkçı bir müesse-
sedir ki Divan edebiyatıyla tedahül de ettiğinden teknikçe bir ta-
raftan beynelmileldir. Ruh noktasından da böyle bir ikilik arz
eder. Tekke edebiyatına ait şiirlerden bir kısmının tekniği tam mil-
lidir. Bir kısmına Divan edebiyatından geçme ve beynelmileldir. Bu ma-
rezde Tekke edebiyatının ifade ettiği felsefenin esas itibariyle
beynelmilel olduğu unutulmamalıdır. Tekke edebiyatı müntesipleri
içinde Yunus Emre gibi bir harika vardır; bilhassa Bektâşî şiirle-
ri espri itibariyle emsalsizdir.

Ali Canib, Tekke edebiyatının da Divan edebiyatı gibi devrini
tamamladığını fakat her devirde sevilerek okunacağını söyler.

Ç-Avrupaî Edebiyat :Avrupaî edebiyatı bölümler halinde ince-
lemeyen yazarın garblılaşıma ile ilgili düşüncelerine kısaca göz a-
tım:

Ali Canib "Kanaatimce milliyetperverlik Türk çocuğunu yirminci asrın fikir ve harsından istifâde ettirmektir. Vaha ileri gidiyorum; Benim anladığıma göre milleyetperverlik garblılaştırmak demektir" der.

Atalarımız içinde buldukları şark harsını bütün yönleriyle tetabbu' ve temsil etmişler ve şark medeniyetini en büyük hadimleri olmuşlardır. Bizlerde Avrupa medeniyeti içinde aynı riyaketi göstermek için garb harsını yine bütün şunuşuyla tetabbu' ve temsil etmemizden başka çare yoktur.

Batıya yönelmemizin sebebi yazar, Fuzûli, Bâki, Nef'î, Nedim, Vahip gibi şahsiyetlerle zirveye yükselen Divan edebiyatı son zamanlarda güzelliğini, hissini, fikrini kaybetmiş olmasına ve ehliyet-siz şairler eşiğe sönmüş mahvolmasına bağlıdır. İkinci bir sebep olarak batıdan yapılan tercümeleni gösterir.

Bir millette Avrupalı, Garbli, demek için o milletin bütün müesseselerinin ve bütün zihniyetinin Avrupa'daki emsaline benzemesi şarttır. Köhne Acem estetiğiyle modern şiir yazmamıza imkân yoktur, düşüncesini taşın.

1-Tanzimat edebiyatı : Bu dönemi daha çok dil yönünden değerlendirir. Dilde gerekli olan sadeliğe ulaşamadığını söyler. Namık Kemal, Ziya Paşa A. Mithat halka doğru gitmeyi gaye edindikleri halde dilde gereken sadeliğe ulaşamazlar. Yazar, aşır anlaşılmasız dilin başlangıcı olarak tanzimat edebiyatını gösterir. Ebu Ziya, Tefrik dilin sadeleşmesinin yeni inşaa taraftarlarından hoş görünmek çabası yüzünden gerçekleştiremediğini söyler. Ali Canib buha şiddetle karşı çıkararak "İdealine inanmış bir inkılâbçı muvazzenlerine hoş görünmek için o idelalin buyruklarından fedakârlık edemez." hükmünü verir.

Memleketimizde ilk gazeteci olan Şinasi sade bir ifade kullanmıştır. Fakat kudretli bir şair olmadığı için yük sek değerde bir eser bırakamazdır.

Tanzimat edebiyatçılarının edebî dilde bir şey yapmamış oldukları daha kendi zamanlarında anlaşılmış ve gazetelerde tenkit edilmiştir.

Garbîleşme hususunda ilk adımlar bu dönem şair ve yazarları tarafından atılır. Abdülhak Hâmid Sahra isimli eseriyle Pastoral nev'â uygun ilk örneği vermiştir.

2-Servet-i Fünun Edebiyatı : Bu dönem şahsiyetleri dil konusunda milleti ikiye ayırmışlardır. Avam ve havas diye değerlendirenler havasın, avama ait lisanı kullanamayacağını belirtirler.

Ali Canib bu dönem eserlerinin dilini bin lise mezununun lügata bakmadan anlayamayacağını belirtir. Bunu büyük bir gaflet olarak görür. Edebiyat-ı Cedideciler bir alafranga edebiyat kurmağa çalışıyorlardı. Buna muarrız olanlarda her noktadan anlaşmazken yazı dili konusunda birlik oluyorlardı. Yeri geldikçede Divan edebiyatının aleyhinde bulunan ve daimâ garbçî görünen edebiyat-ı Cedideciler, dil konusunda Divan Edebiyatından farklı bir şey yapmışlardır.

Tevfik Fikret'te bu konudaki düşüncelerini imkânsız şada yapılması çok şeklinde özetler.

Servet-i Fünun edebiyatı tanzimata nazaran batıyı daha iyi tanımış batılılışmayı kısmen eserlerinde gerçekleştirmeye çalışmıştır. Fakat oldukça tezat teşkil eden bir durum vardır ki şekil ve muhteva yönünden batılı etki altında olan eserlerin dili Divan edebiyatı dilidir. ⁴azar bunu şam kumasından smokin diktirmek şeklinde gösterir.

Bu dönemde şiirde sembolik etkiler görünür. Edebî değeri yüksek eserler meydana getirilir. Avrupalı edebiyat her yönüyle edebiyatımıza girer. Romanda çok başarılı olan Halid Ziya , şiir kabiliyeti yüksek olan Tevfik Fikret, Cenab Şehabettin kullandıkları lisan yüzünden günümüzde anlaşılmaktan çok uzaktırlar.

Ali Canib san'at kuvvetini beğendiği Tevfik Fikret'i Haluk'un Defteri adlı kitabını beğenmediği için çok acımasızca tenkit eder.

Bu dönem sanatkarlarından Fransız şairlerimiz etkisi olan marofilik hâkimdir.

3-Fecr-i Âti Edebiyatı :A.Canib bu dönemi değerlendirirken,dil bakımından Servet-i Fünundan ayrılıp bir şahsiyet ortaya koyamadıklarını söyler.Servet-i Fünunna karşı bir araya gelen bu topluluk değişik bir şey gerçekleştiremeyince dağılır.Fecr-i Âti topluluğuna dahildir.Haşim için yazar şunları söyler:"Hâşim ki muassır Türkiye'nin en orijinal üslubkârıdır.Bu günkü nesrimizin en güzel nümuneşi,onun yazılarıdır.Böyle bir adamın kaleminde "Maniyerisin" mahvetmek,yükse sanatı ve halis sanatkarın anlamamak demektir.

Genç nesil Ahmet Haşim'i okumalıdır,genç nesle Ahmet Haşim'i tavsiye etmelidir.Çocuklarımız onda yalnız ifade güzelliği değil,orijinal ve eskimez bir zevk,ince bir zekâ ve emsalsiz bir realist bir göz bulacaktır."der.

"Merdiven" şiirini çok beğenerek yâd eder ve sembolismin bir örneği olduğunu söyler.Fakat "Mehtapta Feylekler" şiirini eski lisan kullandığı için tenkid eder.

2-BATI EDEBİYATI :Ali Canib makalelerinde zaman zaman batı edebiyatından ve şahsiyetlerden bahseder.

Avrupai edebiyatlarında gaye "Bütündür".Avrupai bir eser tıpkı bir heykel bir mimarı bina gibi bir abidedir.Meşhûr bir Fransız estetikçisi "Bir eserde çözümlenden bir veyâ bir kaçının verdiği zevke tevaffuk etmemelidir ki eser kıymetinden düşmemiş olsun diyor.Avrupai edebiyatta bütünün gaye olması beyit ve mısraların mutena olmasına mani değildir.Racine'de bol bol görüldüğü üzere....

Gustave Lanson'un yeni intişar edene bir eserinden söz eden A.Canib kendinize bu tip konuları rehber etmemiz gerektiği düşün-

sindedir. Söz konusu eser bütün Fransız muharrirlerinin resimleriyle el yazılarını nefis kitap ciltlerini ve Fransa'da intisar eden bütün dergi ve mecmuaları başlıklarını göstermektedir.

Yunan edebiyatından bahsederken "Bir milletin kendisini edebiyatta bulması demek olan "romantik devre" yi seciyelendiren esas bu devre ile beraber edebiyatların yerli dehadan " halk mem-balarında ilham almağa başlamalarıdır. Yunan edebiyatının bir İskenderi'ye şubesi vardır ki içinde gayet üstad adamlar yetişmekle beraber hey'et -i umumiyesi itibariyle kurudur. "endisinden evvelki devirlerin -eski Yunan şiir ve sanatının -hararet ve heyecanından mahrumdur. Bir mütefekkir bunun sebebini İskenderiye bel-desinin özelliğinde buluyor. Çünkü orası bir ticaret ve zihin bel-desidir. Eserler lirizm'den yoksundur. "debî eser halk mitolojisinden ilham alınarak yazılınca lirik özellik kazanıyor. Aynı sebeple klâsik şair ilhamına kendi devrinden almadığı için on yedinci asırda Avrupa'yı kaplayan klâsik devre ait eserler lirizm'den yoksundur.

Yunan destanı olan İlyada ve Odise ile ilgili uzun bir makale neşreden yazar, Homer'in sanatında ele almıştır.

Leh edebiyatı ile ilgili bir makalede Lehistanın bütün edebiyatçılarını kronolojik sırayla ve kısa bilgilerle sunarak verir.

Genç şairlere Arthur Chuguet'nin "Alman edebiyatı adlı eserine tavsiye eder. "Romantismin ortoy çıkışında kısaca anlattıktan sonra "Alman milleti bu inkilâbı yaptıktan, Alman edebiyatı millî menbalardan kana kana nefisini aldıktan sonra şiir yalnız cermen menkıbelerine inhisar etmedi. Romantizm aynı zamanda sahtatta hürriyet demek olduğundan müteakikben her şair kendi temayülüne göre şiirler yazdı" der. Fransız edebiyatından da yazılarında sık sık bahseden "İl Canib Fransız edebiyatçılarının eserlerinden ve fi-

kirlerinden makalelerinden faydalanmıştır.

Bibliyografya

- 1- San'at Hakkında
Bahçe Mec. C.1 Nr.16 Sş.11-12 4 Teşrin-i Sâni 1324 (1908)
- 2- Yine san'at Hakkında
Bahçe Mec. C.1, Nr.17 Sş.8-10 11 Teşrin-i Sani 1324 (1908)
- 3- Edebiyat Müstakbelimiz
Genç Kalemler C.1, Nr.1-9, Sş.84-85 1911
- 4- Edebî İnkılablar
Genç kalemler C.2, Nr.1, Sş.9-11 23 Mart 1327 (1911)
- 5- Garb Mektebinin Amilleri
Genç Kalemler, C.2, Nr.2, Sş.34-35 2 Nisan 1327 (1911)
- 6- Gençlik Kavgası-Miralay Mahmut Tal'at Bey'e
Genç Kalemler C.2, Nr.2, Sş.35-38 11 Nisan 1327 (1911)
- 7- Millî Lisan ve Millî Edebiyat
Genç Kalemler- C.2, Nr.3, Sş.47-52 1 Mayıs 1327 (1911)
- 8- Gençlik Kavgası-Millî, daha doğrusu Kavmî Edebiyat Ne Demektir?
Genç Kalemler- C.2, Nr.4, Sş.72-77 13 Mayıs 1327 (1911)
- 9- Haluk'un Defteri ve Bugünkü Fikret
Genç Kalemler C.2, Nr.5 Sş.86 1 Haziran 1327 (1911)
- 10- Millî Edb.Meselesi.
Genç kalemler, C.2, Nr.6, Sş.99-103 25 Haziran 1327 (1911)
- 11- Uslûb ve Şahsiyet
Genç Kalemler- C.2, Nr.11, Sş.183-188 9 Teşrin-i Evvel 1327 (1911)
- 12- Kayl ü kâl
Genç Kalemler C.3, Nr.13, Sş.27-28 1327 (1911)
- 13- İbtidaiyyet
Genç Kalemler C.3, Nr.14, Sş.35-40 3 Kanun-i sâni 1327 (1911)
- 14- Cenab Şahabeddin Bey'e
Genç Kalemler C.4, Nr.27, Sş.82-86 25 Eylül 1328 (1912)
- 15- "Türkün Kitabı" İçin
Türk Yurdu C.4, Nr.46, Sş.771-778 4 Ağustos 1329 (1913)
- 16- Millî Edebiyat Meselesi: Ba'lemazdan Evvel
Türk Yurdu C.6, Nr.54, Sş.1014-1020 Teşrin-i evvel 1329 (1913)
- 17- Millî Edebiyat Meselesi: Edebiyat ve Hads
Türk Yurdu C.7, Nr.55, Sş.1046-1055 1329 (1913)

- 18- Milli Edebiyat Meselesi: Edebiyat ve Milliyet
Türk Yurdu, C.5, Nr.57, Sş.1112-1118 12 Teşrin-i evvel 1329(1913)
- 19- Sanatta Güzellik Nedir?
Donanma Mecmuası C.3, Nr.51, Sş.809-810 11 Haziran 1331 (1915)
- 20- Bedîf Haz
Yeni Mecmua C.1, Nr.18, Sş.353-354 8 Teşrin-i sâni 1917
- 21- Bedîf Haz
Yeni Mecmua C.1, Nr.19, Sş.367-368 15 Teşrin-i sâni 1917
- 22- Bedîf Haz - Hayatiyet Hissi:
Yeni Mecmua C.1, Nr.21, Sş.406-408 29 Teşrin-i sâni 1917
- 23- Hazzın Bedîf Hayatta Mevkii
Yeni Mecmua C.1, Nr.26, Sş.505-507 3 Kanun-i sâni 1917
- 24- Leh Edebiyatı
Yeni Mecmua, C.2, Nr.28, Sş.23-27 18 Kanun-i sâni 1917
- 25- Zübeyde Fitnat Hanım
Yeni Mecmua C.2, Nr.30, Sş.73-76 31 Kanun-i sâni 1917
- 26- Lâbedii Hisler
Yeni Mecmua C.3, Nr.50, Sş.467-468 27 Haziran 1918
- 27- Epope Nedir?
Yeni Mecmua C.3, Nr.62, Sş.193-195 26 Eylül 1918
- 28- Tercüman-ı Hakikat Edebiyatı:
Yeni Mecmua C.3, Nr.66, Sş.262-264 26 Teşrin-i evvel 1918
- 29- Hamer Kâmdır? İlyada ve Odise nasıl eserlerdir?
Milli Talim ve Terbiye Cemiyeti Mecmuası Nr.5, Sş.7-18
Ağustos 1334 (1918)
- 30- Ehemniyetli bir Kitap Münasabetiyle
Türk Dünyası Gazetesi Sy.10, Yıl:1, Sş.2, 31 Ağustos 1335 (1919)
- 31- Edebiyat M̄raklısı Bir Genç Mektup (Öte beriye dair)
Şair Nedim Mecmuası C.1, Nr.1, Sş.3 12 Kanun-i sâni 1919
- 32- Edebiyat M̄raklısı Bir Genç Mektup: Aşri Edebiyat Ne Demektir?
Şair Nedim Mec. C.1, Nr.2, Sş.19-20 23 Kanun-i sâni 1919
- 33- Edebiyat M̄raklısı Bir Genç Mektup-Yeni Vezinle ilk şiir
Şair Nedim Mecmuası C.1, Nr.5, Sş.66-67 13 Şubat 1919
- 34- Edebiyatta Aşrılık
Şair Nedim Mecmuası C.1, Nr.8, Sş.115-116 6 Mart 1919
- 35- Türk Çocuğuna Nasıl Bir Terbiye Vermeli?
Tedrisat Mecmuası C.2, Nr.51, Sş.365-368 1919

- 36- Epope asrî bir nev midir?
Büyük Mecmua Nr.4, Ss.59 1919
- 37- Yine Epopeye Dair
Büyük Mecmua Nr.6, Ss.84-85 1919
- 38- Edebiyatta Mevzu'u
Büyük Mecmua Nr.13, Ss.199 1919
- 39- Ömer Seyfeddin
Yarın Mecmuası C.1, Nr.21, Ss.1-3 9 Mart 1338 (1922)
- 40- Nedim'in Hayatı
Türkiyat Mecmuası C.1, Ss.173-184 Ağustos 1925
- 41- Reis-i Şairan Osmanzâde Ahmet Talp Efendi
Türkiyat Mecmuası C.2, S.103-129 1925
- 42- Türk Halk Edebiyatı ve Bu meyanda Saz Şiiri
Muallimler Mecmuası C.4, Nr.40-41, Ss.17-14-1722 Nisan-Hayis 1926
- 43- Rönesans ve Türkiye
Hayat Mecmuası C.1, Nr.1, S.5-7 2 Kanun-i Evvel 1926
- 44- Onuncu asrın iki büyük Şairi: Fuzûli-Pâki
Hayat Mecmuası C.1, Nr.2, Ss.24,25 9 Kanun-i Evvel 1926
- 45- Sâdık Rifat Paşa
Hayat Mecmuası C.1, Nr.3, Ss.44-47 16 Kanun-i Evvel 1926
- 46- Teceddüdperver Vezirlerden İbrahim Paşa
Hayat Mecmuası C.1, Nr.5, Ss.89-93 30 Kanun-i Evvel 1926
- 47- On ikinci Asırda Divan Edebiyatının Bir Cebhesi
Hayat Mecmuası C.1, Nr.6, Ss.103-104 6 Kanun-i Sâni 1927
- 48- Hayat Karşısında Edebiyat
Hayat Mecmuası C.1, Nr.7, Ss.123-125 13 Kanun-i sâni 1927
- 49- Keçecizâde İzzet Molla
Hayat Mecmuası C.1, Nr.8 Ss.143-146 20 Kanun-i Sâni 1927
- 50- Sembolizm
Hayat Mecmuası C.1, Nr.9, Ss.163-164 27 Kanun-i Sâni 1927
- 51- Edebiyat Meraklısı Bir Gence Mektup
Hayat Mecmuası C.1, Nr.10, Ss.182-183 3 Şubat 1927
- 52- Edirneli Efendi
Hayat Mecmuası C.1, Nr.11, Ss.204-206 10 Şubat 1927
- 53- Realizm
Hayat Mecmuası C.1, Nr.12, Ss.223-224 17 Şubat 1927

- 54- Klasisizm
Hayat Mecmuası C.1, Nr.13, Ss.243-245 24 Şubat 1927
- 55- Nef'inin Gazelleri
Güneş Mecmuası Nr.5, Ss.16-17 1 Mart 1927
- 56- Orhan Seyfi Bey'e Cevâb
Hayat Mecmuası C.1, Nr.14, Ss.263-265 3 Mart 1927
- 57- Ömer Seyfeddin
Hayat Mecmuası C.1, Nr.15, Ss.289-291 10 Mart 1927
- 58- Mukaddes Ateş
Hayat Mecmuası C.1, Nr.16, Ss.301-302 17 Mart 1927
- 59- Seyyit Vehbi
Hayat Mecmuası C.1, Nr.16, Ss.305-307 17 Mart 1927
- 60- İzzet Ali Paşa
Hayat Mecmuası C.1, Nr.17, Ss.323-325 20 Mart 1927
- 61- İ.İ ArKadaş Arasında
Hayat Mecmuası C.1, Nr.18, Ss.343-345 21 Mart 1927
- 62- Seyyit Nesimî ve Tuylugları:
Güneş Mecmuası Nr.7, Ss.12-13, 1 Nisan 1927
- 63- Çelebizâde Âsım
Hayat Mecmuası C.1, Nr.20, Ss.383-384 14 Nisan 1927
- 64- Ankaravî İsmâil Efendi
Hayat Mecmuası C.1, Nr.21, Ss.403-405 23 Nisan 1927
- 65- Süleyman Nahiff
Hayat Mecmuası C.1, Nr.22, Ss.423-426 28 Nisan 1927
- 66- Hâleti ve Rubâfleri
Güneş Mecmuası Nr.9, Ss.10-11 1 Mayıs 1927
- 67- Edâbiyat Meraklısı Bir Gence Mektup
Hayat Mecmuası C.1, Nr.23, Ss.442 5 Mayıs 1927
- 68- Halkiyata Dair Bir Eser
Hayat Mecmuası C.1, Nr.24, Ss.463-464 12 Mayıs 1927
- 69- "Şeytan Diyor Ki" ye Dair
Hayat Mecmuası C.1, Nr.25, Ss.483-484 19 Mayıs 1927
- 70- "Bahar ve Kelebekler"e Dair
Hayat Mecmuası C.1, Nr.26, Ss.503-504 26 Mayıs 1927
- 71- Râmiz Efendi ve Eseri
Hayat Mecmuası C.2, Nr.27, Ss.3-4 2 Haziran 1927
- 72- Merâkib-ı Hünerveran
Hayat Mecmuası C.2, Nr.28, Ss.24-25 9 Haziran 1927

- 73- Türk Edebiyatında Pastoral Nev
Hayat Mecmuası C.2, Nr.29, Ss.43-44 16 Haziran 1927
- 74- Türk Edebiyatında Didaktik Nev
Hayat Mecmuası C.2, Nr.30, Ss.64-65 23 Haziran 1927
- 75- Muharrir Bu Ya İ
Hayat Mecmuası C.2, Nr.31, Ss.83-85 30 Haziran 1927
- 76- Mevzuun Rolü
Güneş Mecmuası Nr.12, S.2, 30 Haziran 1927
- 77- Bazı Mecmualara Dair:
Hayat Mecmuası C.2, Nr.32, Ss.103-105 7 Temmuz 1927
- 78- Orta Tedrisatımızda Edebiyat
Hayat Mecmuası C.2, Nr.33, Ss.123-124 14 Temmuz 1927
- 79- Orta tedrisatımız İçin Hangi Eserleri Sepeceğiz.
Hayat Mecmuası C.2, Nr.34, Ss.143-145 21 Temmuz 1927
- 80- Türk Edebiyatında Lirikizm
Hayat Mecmuası C.2, Nr.35, Ss.162 28 Temmuz 1927
- 81- Edebi Lisanda İnkılab Meselesi
Güneş Mecmuası Nr.13, Ss.10-11 1 Ağustos 1927
- 82- Orta Tedrisatta Edebiyat Programına Dair
Hayat Mecmuası C.2, Nr.36, Ss.183-185 4 Ağustos 1927
- 83- Kadızâde'nin bir menzûmesi
Hayat Mecmuası C.2, Nr.37, Ss.203-205 11 Ağustos 1927
- 84- Liselerde Edebiyat Tedrisatı
Güneş Mecmuası Nr.14, Ss.2-3 15 Ağustos 1927
- 85- BÜGÜNKÜ Programın Akemet ve Sakâmeti
Hayat Mecmuası C.2., Nr.38, Ss.223-225 18 Ağustos 1927
- 86- Enis'ül Gazat
Hayat Mecmuası C.2, Nr.39, Ss.243-244 25 Ağustos 1927
- 87- Tedrisatımız ve Muallimler
Hayat Mecmuası C.2, Nr.40, Ss.264-266 1 Eylül 1927
- 88- Edebiyat Dersi Yoluna girdi
Güneş Mecmuası Nr.15, Ss.4 1 Eylül 1927
- 89- Falaka
Hayat Mecmuası C.2, Nr.41, Ss.283-284 8 Eylül 1927
- 90- Cerrahiyyat'ül Haniye
Hayat Mecmuası C.2, Nr.42, Ss.308 15 Eylül 1927
- 91- Tarih tedkiklerinde Muşkûlat
Hayat Mecmuası C.2, Nr.43, Ss.322-323 22 Eylül 1927

- 92- İlk Büyük Muharrirlerden: Şinasî
Hayat Mecmuası C.2, Nr.44, Ss.346-347 29 Eylül 1927
- 93- Talihsiz Bir Ada Şairi: Mehmed C.181
Güneş Mecmuası Nr.16, Ss.2-3 1 Teşrin-i Evvel 1927
- 94- Akademi Meselesine Dair
Güney Mecmuası Nr.17, Ss.2 5 Teşrin-i Evvel 1927
- 95- Mecmuaların Rolü
Hayat Mecmuası C.2, Nr.45, Ss.363-364 6 Teşrin-i Evvel 1927
- 96- Romantizm
Hayat Mecmuası C.2, Nr.46, Ss.383-384 13 Teşrin-i Evvel 1927
- 97- Asrî Kütüphanelerİhtivâcî
Hayat Mecmuası C.2, Nr.46, Ss.381-382 13 Teşrin-i Evvel 1927
- 98- Edebiyat Aleminde Tazelenen Bir Mesele
Hayat Mecmuası C.2, Nr.47, Ss.403-404 20 Teşrin-i Evvel 1927
- 99- Şiir ve Edebiyatımıza Dair
Hayat Mecmuası C.2, Nr.48, Ss.433-434 27 Teşrin-i Evvel 1927
- 100- Safaî Efendi ve Eseri
Hayat Mecmuası C.2, Nr.49, Ss.442-443 3 Teşrin-i Sâni 1927
- 101- Kâtib Çelebi'de Liberallik
Hayat Mecmuası C.2, Nr.50, Ss.462-463 10 Teşrin-i Sâni 1927
- 102- Muaddel Edebiyat Programındaki Bir Fıkraya Dair
Hayat Mecmuası C.2, Nr.51, Ss.482-483 17 Teşrin-i Sâni 1927
- 103- Selim Efendi
Hayat Mecmuası C.2, Nr.52, Ss.503-504 24 Teşrin-i Sâni 1927
- 104- Edebiyat Tedrisatının Yeni Tecresi Çocukları Kozmopolit Yapar mı?
Hayat Mecmuası C.3, Nr.53, Ss.4, 1 Kanun-i Evvel 1927
- 105- Hattatlık ve Türkler
Hayat Mecmuası C.3, Nr.54, Ss.22-23 8 Kanun-i Evvel 1927
- 106- Üsküdarlı Sırrı
Hayat Mecmuası C.3, Nr.55, Ss.44-45 15 Kanun-i Evvel 1927
- 107- Konya Müzesindeki Kütübhâne
Hayat Mecmuası C.3, Nr.56, Ss.62-63 22 Kanun-i Evvel 1927
- 108- İshak Hocası Ahmed Efendi
Hayat Mecmuası C.3, Nr.67, Ss.283-284 8 Mart 1928
- 109- Mirzazâde Neyli
Hayat Mecmuası C.3, Nr.68, Ss.302-304 15 Mart 1928
- 110- Dürî
Hayat Mecmuası C.3, Nr.69, Ss.323-324 22 Mart 1928

- 111- İki Lügatçi: Şuurlî ve Es'ad Efendiler
Hayat Mecmuası C.3, Nr.71, Ss.364-365 5 Nisan 1928
- 112- Birkaç Not-Edebiyat ve Fikriyata Dair
Hayat Mecmuası C.3, Nr.73, Ss.404-405 19 Nisan 1928
- 113- Tarihin Başına gelenler
Hayat Mecmuası C.3, Nr.74, Ss.426-427 26 Nisan 1928
- 114- Vakayî-ul Füzelâ
Hayat Mecmuası C.3, Nr.75, Ss.446-448 3 Mayıs 1928
- 115- Arkadaş Kendine Gel
Hayat Mecmuası C.3, Nr.76, Ss.469-470 10 Mayıs 1928
- 116- Cemâleddin Efgânî
Hayat Mecmuası C.3, Nr.77, Ss.491-494 17 Mayıs 1928
- 117- Şair ve Tabib Şifâî ŞabanEfendi
Hayat Mecmuası C.4, Nr.87, Ss.166-167 26 Temmuz 1928
- 118- Onbirinci Asra Dair Bir Vesika: Manzum BirEser
Hayat Mecmuası C.4, Nr.89, Ss.206-207 9 Ağustos 1928
- 119- Fitnat Hanım
Hayat Mecmuası C.4, Nr.92, Ss.270-271 30 Ağustos 1928
- 120- Ataf'nin Tuğugları
Hayat Mecmuası C.4, Nr.93, Ss.286-287 6 Eylül 1928
- 121- Şehnâme'den mütercem Parçalar
Hayat Mecmuası C.4, Nr.94, Ss.306-307 13 Eylül 1928
- 122- Son Neslin Şiirinde Güzel Türkçe'nin Kuvveti
Hayat Mecmuası C.4, Nr.97, Ss.367-368 4 Teğrin-i Evvel 1928
- 123- Muvaffak Fakat Korkunç BirEser
Hayat Mecmuası C.4, Nr.98, Ss.385 11 Teğrin-i Evvel 1928
- 124- Türkçede Zevk İnkilâbı
Hayat Mecmuası C.4, Nr.101, Ss.446-447 1 Teğrin-i sâni 1928
- 125- Ahmed Hâşim ve Eseri
Hayat Mecmuası C.4, Nr.103, Ss.487-488 11 Teğrin-i Sâni 1928
- 126- Türkçe'ye Dair
Hayat Mecmuası C.5, Nr.110, Ss.105-106 3 Kanun-i Sâni 1929
- 127- Ömer Seyfeddin için
Hayat Mecmuası C.5, Nr.119, Ss.282-284 7 Mart 1929
- 128- Haşim'in "Bize Göre"si
Hayat Mecmuası C.5, Nr.120, Ss.302-303 14 Mart 1929
- 129- Türkiyat Enstitüsü'nün Son Neşriyatı
Hayat Mecmuası C.5, Nr.121, Ss.323-324 21 Mart 1929

- 130- Yeni Edebiyat İçinde Eski Estetik Zihniyet
Hayat Mecmuası C.5, Nr.122, Ss.342-343 28 Mart 1929
- 131- Neyzen ve Şiirleri
Hayat Mecmuası C.5, Nr.123, Ss.362 4 Nisan 1929
- 132- Edebiyatımız ve Müsikimiz
Hayat Mecmuası C.5, Nr.124, Ss.382 11 Nisan 1929
- 133- Divan Edebiyatı'nda Mahalli ve Millî Cephe
Hayat Mecmuası C.5, Nr.125, Ss.402, 18 Nisan 1929
- 134- Divan Edebiyatı'nın Farıkasına Dair
Hayat Mecmuası C.5, Nr.126, Ss.424-425 25 Nisan 1929
- 135- San'atın Kuvveti
Hayat Mecmuası C.5, Nr.127, Ss.442-443, 2 Mayıs 1929
- 136- Servet-i Fünun'un Rolü
Hayat Mecmuası C.5, Nr.128, Ss.462-463 9 Mayıs 1929
- 137- Grophomanie
Hayat Mecmuası C.5, Nr.130, Ss.504-505 23 Mayıs 1929
- 138- Bibliomanie
Hayat Mecmuası C.6, Nr.131-132, Ss.1 30 Mayıs 1929
- 139- Türkler Şarklı Değildir
Cumhuriyet Gazetesi Nr.5674, Ss.3, Yıl:16, 29 Şubat 1940
- 140- San'atı İdrakin Mahiyet ve Derecesi
Cumhuriyet Gazetesi Nr.5676, Ss.3, Yıl:16, 2 Mart 1940
- 141- Ziya Gökalp'in Mathuat Âleminde İlk Görünüşü
Çınaraltı C.1, Nr.12, Ss.7 25 Birinciteşrin 1941
- 142- Yazı Dili Münakaşaları
Çınaraltı C.1, Nr.14, Ss.8 8 İkinciteşrin 1941
- 143- Yazı Dili Münakaşaları
Çınaraltı C.1, Nr.15, Ss.10 15 İkinciteşrin 1941
- 144- Yazı Dili Münakaşaları
Çınaraltı C.1, Nr.16, Ss.14 22 İkinciteşrin 1941
- 145- Yazı Dili Münakaşaları
Çınaraltı C.1, Nr.17, Ss.15 29 İkinciteşrin-1941
- 146- Yazı Dili Münakaşaları
Çınaraltı C.1, Nr.18, Ss.14 6 Birincikanun 1941
- 147- Yazı Dili Münakaşaları
Çınaraltı C.1, Nr.19, Ss.1B 13 Birincikanun 1941

- 148- Arabca Kelimelerin MillîDehâsı
Çınaraltı C.1, Nr.21, Ss.11 27 Birincikanun 1941
- 149- Bergson ve Ziya Gökalp
Cumhuriyet Gazetesi C.3, Nr.5910, Yıl:17 23 İ.ncikanun 1941
- 150- Dilde Zenginlik
Çınaraltı C.1, Nr.25, Ss.6, 24 İkincikanun 1942
- 151- Davayı Kazananlar
Çınaraltı C.2, Nr.27, Ss.5 7 Şubat 1942
- 152- Ömer Seyfeddin ve Değeri
Çınaraltı C.2, Nr.31, Ss.4 7 Mart 1942
- 153- Bır Dili Zenginleştirenler
Çınaraltı C.2, Nr.33, Ss.7 21 Mart 1942
- 154- Ahmet Mithat Efendi Selânik'te
Çınaraltı C.2, Nr.34, Ss.8 28 Mart 1942
- 155- Türkçe'de Yazı Dili
Çınaraltı C.2, Nr.35, Ss.11 23 Mayıs 1942
- 156- Meşhur BirGazelin Sâhibi-İki Hasih
Çınaraltı C.4, Nr.82, Ss.10 14 Nisan 1943
- 157- Fenerbahçe Mesfresi
Çınaraltı C.4, Nr.90, Ss.8 12 Haziran 1943
- 158- Netâyic-ül Vukuat
Çınaraltı C.4, Nr.91, Ss.11 19 Haziran 1943
- 159- Muallim Cûdi Efendi
Çınaraltı C.4, Nr.92, Ss.12, 26 Haziran 1943
- 160- Halet Sait Efendi
Çınaraltı C.5, Nr.124, Ss.9 6 Şubat 1944
- 161- Halet Sait Efendi
Çınaraltı C.5, Nr.125, Ss.9 12 Şubat 1944
- 162- Halet Sait Efendi
Çınaraltı C.6, Nr.126, Ss.6 19 Şubat 1944
- 163- Halet Sait Efendi
Çınaraltı C.6, Nr.127, Ss.6 26 Şubat 1944
- 164- Nâbi
Çınaraltı C.6, Nr.131, Ss.6 25 Mart 1944
- 165- Nâbi
Çınaraltı C.6, Nr.132, Ss.11 1 Nisan1944

- 166- Hüseyin Rahmi'nin Kudreti
İstanbul Mecmuası C.1, Nr.9, Ss.5 1 Nisan 1944
- 167- Nâbi
Çınaraltı C.6, Nr.134, Ss.7 8 Nisan 1944
- 168- Nâbi
Çınaraltı C.6, Nr.134, Ss.10 15 Nisan 1944
- 169- Nâbi
Çınaraltı C.6, Nr.135, Ss.10 22 Nisan 1944
- 170- Saz Şairi
Çınaraltı C.6, Nr.136, Ss.6 23 Nisan 1944
- 171- Muallim Nâci
İstanbul Mecmuası C.1, Nr.11, Ss.7-8 1 Mayıs 1944
- 172- İstanbul Sokaklarında Serahat
Çınaraltı C.6, Nr.137, Ss.9 6 Mayıs 1944
- 173- Muallim Nâci-Hayâtı, Ahlâkı
İstanbul Mecmuası C.2, Nr.14, Ss.8-9-14 15 Haziran 1944
- 174- Muallim Nâci
İstanbul Mecmuası C.2, Nr.16, Ss.9-10 15 Temmuz 1944
- 175- Muallim Nâci
İstanbul Mecmuası C.2, Nr.19, Ss.4-6 1 Eylül 1944
- 176- Muallim Nâci
İstanbul Mecmuası C.2, Nr.20, Ss.2-3 15 Eylül 1944
- 177- Muallim Nâci
İstanbul Mecmuası C.2, Nr.22, Ss.3-5-13 15 Ekim 1944
- 178- Divan Edebiyatında Orjinal Bir Nazım Şekli: Tuyup
İstanbul Mecmuası C.2, Nr.25, Ss.4-5 1 Birinci Kânun 1944
- 179- Ahmet Mithad-Himneti ve Hizmeti
İstanbul Mecmuası C.3, Nr.27, Ss.4-5 1 İkinci Kânun 1944
- 180- On İkinci Asır Edebiyatı İçin Küçük Bir Vesika
İstanbul Mecmuası C.3, Nr.28, Ss.7 15 Ocak 1945
- 181- Hayriye, Lütfiye
İstanbul Mecmuası C.3, Nr.31, Ss.6-7 1 Mart 1945
- 182- Gençlik İçin Fek Önemli Bir Eser
İstanbul Mecmuası C.3, Nr.32, Ss.8-9 15 Mart 1945
- 183- Sümbülzâde Vehbî
Türk Dili ve Edebiyatı C.1, Nr.3, Ss.31 31 Aralık 1946

- 184- Hakâni Mehmed Bey
Türk Dili ve Edebiyatı C.2, Nr.1-2, Ss.43 3 Mayıs 1948
- 185- Hem Dîvan Hem Halk Şairi Vâhid Mahdumî
Türk Dili ve Edebiyatı C.3, Nr.34, Ss.262-274 1 Mart 1949
- 186- Fahiş Yanlışlıklar
Yeni Sabah Gazetesi Yıl:11, Ss.4 27 Nisan 1949
- 187- Bâki, Hayata ve Ahlâkı
Yeni Sabah Gazetesi Nr.3656, Yıl:12, Ss.2 28 Mayıs 1949
- 188- Türk Edâbiyatı Tarihi
Yeni Sabah Gazetesi Nr.3707, Yıl:12, S.4 18 Temmuz 1949
- 189- Devirlerden Hâtıralar
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.1, Ss.3-5 1 Mart 1962
- 190- Tevfik Fikret'in Hiç Bilinmeyen BirŞiiri
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.4, Ss.97-98 22 Mart 1962
- 191- Benim Bildiğim Talât Paşa
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.6, Ss.161-162 5 Nisan 1962
- 192- Mehmet Ali Tevfik Fey
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.7, Ss.137-138 12 Nisan 1962
- 193- Gençliğimizde Gönül İşleri
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.8, Ss.225-226 19 Nisan 1962
- 194- Ziyâ Gökalp'e Türkçülüğü Aşılayan Adam
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.9, Ss.259-260 26 Nisan 1962
- 195- Bizim Gençliğimizde Fikir Kavgaları.
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.10, Ss.289-291 3 Mayıs 1962
- 196- Bizim Selânik'te Bir Gezinti
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.11, Ss.328-330 10 Mayıs 1962
- 197- Genç Kalemler'in Yeni Dil Davası
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.12, Ss.371 17 Mayıs 1962
- 198- Yakın Fikir Tarihimizde Servet-i Fünun'un Rolü
Yakın Tarihimiz C.1, Nr.13, Ss.385-386 24 Mayıs 1962
- 199- Selânik'te Bir Edebiyat Çekişmesi.
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.14, Ss.3-4 31 Mayıs 1962
- 200- Atatürk'ün Sofrası
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.15, Ss.33-35 7 Haziran 1962
- 201- Türk Dili Cemiyeti'nin İlk Kuruluşu
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.16, Ss.68-70 14 Haziran 1962

- 202- Ölümün Mâhiyetini Öğrenmek İçin Kendini Öldüren Yazar
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.21, Ss.227-228 19 Temmuz 1962
- 203- Selânik'te On Temmuz Sabahı
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.22, Ss.257-259 26 Temmuz 1962
- 204- Zamanın Meşhur Gazetecisi Fasinetçi Ali Efendi
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.23, Ss.292-293 2 Ağustos 1962
- 205- Hızb-i Cedîd
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.25, Ss.353-355 16 Ağustos 1962
- 206- Bab-ı Âli Baskınının Bilinmeyen Tarafları
Yakın Tarihimiz C.2, Nr.26, Ss.387-389 23 Ağustos 1962
- 207- Abdülhamid Nasıl Bir İnsandı
Yakın Tarihimiz C.3, Nr.27, Ss.20-22 30 Ağustos 1962
- 208- Atatürk'ün Sofrasında
Yakın Tarihimiz, C.3, Nr.28, Ss.53-55 6 Eylül 1962
- 209- Her yönü ile Abdülhamid
Yakın Tarihimiz C.3, Nr.29, Ss.65-67 13 Eylül 1962
- 210- Kemâl Paşazâde Sait Pey (Lastik Sait)
Yakın Tarihimiz C.3, Nr.33, Ss.201-202 11 Ekim 1962
- 211- Atatürk'ün Baş İlkesi: İyimserlik
Yakın Tarihimiz C.3, Nr.34, Ss.225-227 18 Ekim 1962
- 212- Ziya Gökalp
Yakın Tarihimiz C.3, Nr.38, Ss.353-356 15 Kasım 1962
- 213- Her Yönü İle Nâmık Kemâl
Yakın Tarihimiz C.3, Nr.40, Ss.3-6 29 Kasım 1962
- 214- Tarihçe-i Vaka-i Zağra
Yakın Tarihimiz C.4, Nr.41, Ss.39-41 6 Aralık 1962
- 215- Meşhur Zaytiye Müsiri Hüsnü Paşa
Yakın Tarihimiz C.4, Nr.45, Ss.167-171 3 Ocak 1963
- 216- Ali Suavi Nasıl Bir Adamdır
Yakın Tarihimiz C.4, Nr.51, Ss.353-355 14 Şubat 1963
- 217- Tercüman-ı Ahval Sahibi Ağâh Efendi
Yakın Tarihimiz C.4, Nr.52, Ss.396-397 21 Şubat 1963
- 218- Leylâ Hanım
Türk Edebiyat Mecmuası
- 219- İki Münakaşaya Bir Cevab
Yeni Hayat 19 Kanun-i Evvel 1329
- 220- Dil İnkılâbı İle İlgili Bir Mâtıra
Türk Kültürü S.61, Ss.53-56 Kasım 1967

FAYDALANILAN KAYNAKLAR

- 1-Yeni Türk Edebiyatı Ansiklopedisi- Ali Canib Maddesi
- 2-Ekiz, Osman Nuri,- Ergül, Müslim, Yeni Türk Edebiyatı Antolojisi, 1980
- 3-Akyüz,Kenan ,Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri,1982
- 4-Doğumunun 100. Yılında Ömer Seyfettin,1984, Marmara Üniversitesi Yayınları NO: 416
- 5-Ercilasun, Doç.Dr. Bilge,Servet-i Fünûn'da Edebi Tenkit, 1979.
- 6-Ergun, Saadettin Nüzhet, Türk Şairleri 1. Cilt
- 7-Gövsal, İbrahim Alaaddin, Türk Meşhurları, 1945 1. Cilt
- 8-İnal, Mahmut Kemal, Son Asır Türk Şairleri, 1959 1. Cilt
- 9-Kabaklı, Ahmet, Türk Edebiyatı, 1978 1. Cilt, 3. Cilt
- 10-Levend, Ağâh Sırrı, Türk Dilinde Çalışma ve Sadakâmet Evreleri 1972
- 11-Ömer Seyfettin, Newsâl-i Millî,1330,1. Sene "Ali Canib Bey ve Sanatı"
- 12-Hakkı Süha, Yeni Mecmua, Yıl 1,Cilt 2, NO:38, 19 İkinci Kanun, 1940, "Edebi Portreler:Ali Canib" s.5
- 13-Orhon, Orhan Seyfi, Ali Canib,Son Havadis, 30 Ekim 1967.
- 14-Şapolyo, F.B.,Türk Kültürü, Aralık 1967, 62.Sayı, "Kayıplarımız" Makalesi
- 15-Timurteğ,Faruk K., Türk Kültürü,Kasım 1967,63.Sayı "Hocam Ali Canib Yöntem" Makalesi
- 16- _____, Ali Canib Yöntem "Bâb-ı Ali'de Sabah" gazetesi,30 Kasım 1967
- 17-Yazar, M.Behçet ,Yedigün Dergisi, 1940 Cilt 14, S.362
- 18-Akdeniz, Münevver, 1964'te hazırladığı "Ali Canib Yöntem'in Tenkidî Makaleleri" adlı tezi
- 19-Cvacak,Hızır , "Ali Canib'in Şiirleri" adlı tezi